

Várady Imre
Napló 2.

Várady Imre

NAPLÓ II.

1943–1957

A kötet megjelenését a Tartományi Művelődési
és Tájékoztatási Titkárság és a Várady család támogatta

Forum Könyvkiadó

ELŐSZÓ

Eredetileg azt reméltem – és terveztem is – hogy az itt megjelentetett szöveg tulajdonképpen nem a *Napló II.*, hanem a *Napló III.* lesz. A *Napló I.* valahol az I. világháború küszöbén áll meg. Ez a szöveg viszont 1943. január 16-án indul. Harminc év kimarad. Nem voltam benne biztos, de sokáig reméltem, hogy léteznek naplójegyzetek, visszaemlékezések, melyek a két világháború közötti időszakról tanúskodhatnak. Ezt volt nagyapám életének talán a legaktívabb időszaka, és ebből az időszakból maradt fenn a családi irattárban a legtöbb dokumentum.

A „családi irattár” kifejezéssel kapcsolatban hadd jegyezzem meg, hogy ez a megjelölés nem valótlan, de nem is teljesen pontos. Amint azt megírtam a *Napló I.* Előszavában, sem a nagyapám, sem az apám nem tudtak semmit kidobni. Azt hiszem, vonakodva, de az anyám is alkalmazkodott ehhez a magatartáshoz. Nagyapámnak élete legnagyobb részében közéleti szerepe is volt. Így az irodai akták mellett, ott vannak kisebbségi ügyekkel kapcsolatos levelezések kisebbségi vezetőkkel – és más kisebbségekkel is, akiknek az ügyes-bajos dolgait nem jegyezte meg a történelem –; ott vannak írásbeli jegyzőkönyvek a Magyar Párt és magyar művelődési egyesületek értekezleteiről, de ott vannak becskerek-i írók kiadatlan kéziratai is, születésnapra és névnapra érkezett sürgönyök, levelek és levelezőlapok, vagy mondjuk Vékony Náci – azaz László B. Jenő – egyik alkalmi verse papírszalvétán. Ott van sok más papír között egy 1941-ben nyomtatott „Felhívás” magyar, szerb és német nyelven, melyben a nagyapám, egy szerb és egy német aláíró arra intik a város polgárságát, hogy őrizze meg nyugalma; de a plakátra a nagyapám utólag ráírta tintával, hogy nem volt idő kiragasztani, mert 1941. április 14-én délután fél öt tájt bevonult a német hadsereg, és utána már nem lehetett plakátokat ragasztani.

Egy fiókban levelezés papírjait találok érettségi találkozók szervezésével kapcsolatban, de ezzel együtt beadványokat is különböző hatóságokhoz kisebbségi jogok ügyében, válaszokat a beadványokra, mindenféle újságcikket mindenféle újságból. Másutt lehet még sok minden, ami eddig nem került a

Ezt a felhívást már nem volt idő Refügiestenni, mert 1941. április 14-én, húsvét hétfőjén, délután 19.50 óra körül Nagybánya városában megjelent német Katonák s. ha nevével jól emlékszem - Schler Örnag, parancsát adták: A rendet és Közbiztonsági hatalomnak. Kijelentem Schler Örnag, hogy az egész város...

Felhívás!

Amennyi rendet, békét, igazságot, békét a német hadsereg megadta.

A város polgárságának nyugalmát, a rendet és közbiztonságot tudatlan és rosszakaratú rémhírek veszélyeztetik.

A város vezetősége nagy erőfeszítéseket tesz, hogy a rendet, fegyelmet és nyugalmat a megszálló katonaság érkezéséig fenntartsa.

Mindent elkövetett és a jövőben is el fog követni, hogy a rendzavarásnak elejét vegye. Szükséges azonban, hogy ebben a főfeladatban a polgárság is támogatssa.

Ezért felhívjuk a város polgárságát:

Kerüljenek el minden csoportosulást.

Az uccákon lehetőleg ne tartózkodjanak szükség nélkül.

Ne adjanak hitelt kósza rémhíreknek.

Fegyelmezetten és türelemmel várják be a további eseményeket.

Aggodalomra és nyugtalanságra nincs semmi ok!

A város vezetősége idejekorán értesíteni fogja a polgárságot a megszálló katonaság érkezéséről.

Petrovgrad, 1941. április 14.

Dr. Várady Imre

Auf

Verschiedene unbewusste und den die öffentliche Ruhe und Ordnung.

Die Stadtleitung macht die Ruhe und Ordnung bis zum Eintreffen erhalten wird.

Es sind Massnahmen damit die Ordnung und sichergestellt wird. Es Bürgerschaft in diesem.

Darum rufen wir die Vermeidung von Ansammlungen auf den Strassen in der Notwendigkeit.

Keine Gerüchelnach weiteren Ereignisse die abwarten.

Für Unruhen nisse keine Ursachen.

Die Stadtleitung wird die Ordnung den Einmarsch der Petrovgrad, den 14. April 1941.

Ebből az „irattárból” még sok minden előkerülhet, de arról most már sajnos bebizonyosodtam, hogy a nagyapám nem írt naplót a két világháború közötti időszakban. Erre utalnak későbbi naplóbejegyzések és levélváltások is. A most közölt *Napló II.* 1943-ban indul. Ez a szöveg hagyományos értelemben vett napló, ellentétben a *Napló I.*-gyel, melyben nagyrészt visszaemlékezések voltak feljegyzve. A *Napló II.* első éveiben igen gyakoriak (szinte mindennaposak) a feljegyzések. Aztán az évek múltával ritkulnak a jegyzetek. 1943-ban hetvenhat éves volt a nagyapám. Ekkor már nemigen kellett félbehagyni mondatokat, hogy valamit elintézzem. Maradt az asztalnál, és a szüleimtől úgy tudom, hogy a légi-riadókat sem igen tisztelte. Az utolsó bejegyzés dátuma 1957. március 1. Nagyapám aznap lett kilencvenéves. Két évvel később hunyt el, 1959. február 5-én.

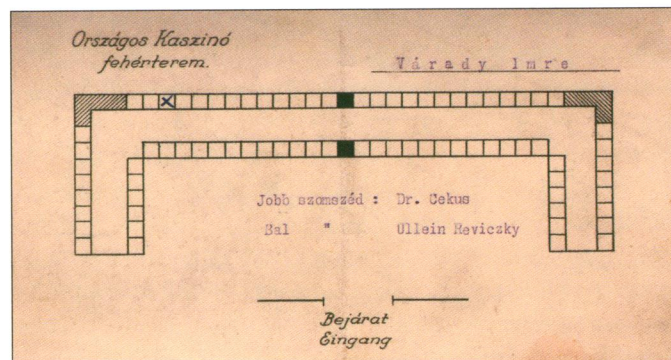
Az „irattárat” nézegetve újra meg újra egy megoldhatatlannak tűnő feladattal szembesülök. Az, hogy az apám és a nagyapám nem dobtak ki semmit, talán (legalább részben) halogatással is magyarázható. Ez a halogatás sokáig „fenntartható volt” (ahogy ezt ma az EU-ban mondanák), de most már nem az. Anyám elhunytával (2011. október 24.) üresen maradt a családi ház, és valamit tenni kellene. Egy-egy periratot még át tudok adni utódoknak: a Bencze-gyár elkobzásával kapcsolatos iratokat odaadtam a gyártulajdonos (ma hetvenhárom éves) unokájának, a Draxler családdal kapcsolatos iratokat Draxler (Kunkin) Zsuzsának, egy Schwann-aktát Schwann Ernő osztálytársamnak. Van még öt-hat iratcsomó, melyről tudom kihez kellene eljuttatni. De hát több ezer akta van... Aztán ott vannak kézzel írt választói névjegyzékek a húszas és harmincas évekből, kézzel írt jegyzőkönyvek magyar kultúregyesületek megalakulásáról, Szenteleky Kornél levelei, egy betiltott száma a *Kalangvának*, és sok más dokumentum, melyeket valahogy, valahol, meg kellene őrizni. Talán van, amitől tényleg meg kellene szabadulni – de ha valamikor nehéz volt, most még nehezebb kidobni mondjuk egy 1941-es Bolyai Farkas bála szólvó meghívót, vagy az Országos Kaszinó ülésrendjét. Nézegetek egy választási szórólapot is, és nemigen tudom a papírkosár felé irányítani.

kezembe. Mindez biztosan kitesz egy irattárnyi anyagot, de nem irattár formájában létezik, hanem teletömött fiókokban, váratlan helyeken a padláson, ládákban, esetleg ruhaszekrényekben is.

Szülelésem 70-ik évfordulóján kifejezett szerencsekíváratul és végtelenül jóleső megemlékezését hála szívvél, melegen köszöni

Öszinte üdvözléssel
Dr. Várady Imre

Orvtámadás a magyarság ellen!

A Pribicsevics-párt becskerekai végső kétségbeesésükben magyar szavazókra vadásznak.

A választás előtti estén röpcédulákat osztogattak, amelyben a legvadabb rágalmakkal illetik a magyar pártot és így akarnak homokot szórni a magyar választók szemébe.

A válasz erre egész rövid:

Pribicsevics belügyministersége alatt botozták a magyar embereket,
Pribicsevics közoktatásügyi miniszter bezáratta a magyar iskolákat,
Pribicsevics találta ki a névvegyelemzést,
Pribicsevics a székelyföldön kijelentette, hogy Jugoszláviában nincsen magyar,
Pribicsevics akadályozta meg, hogy a magyarok szavazati joghoz jussanak,
Pribicsevics szerint nem szabad a képviselőtestületben magyarul beszélni.

Most ugyanez a

Pribicsevics magyar szavazatokkal akarja megerősíteni becskerekai sülyedő hajóját, hogy annál jobban elnyomhassa a magyarokat.

A magyar választók méltó válasza Pribicsevicséknek csak az lehet, hogy mind egy szál a

7-es számú egyedüli magyar urnába dobják szavazógolyójukat!

Éljen a Magyar-párt!

Ploitz, Vajkibecske

Körülbelül ugyanazt érzem, mint amikor a naplóban olvasom, hogy 1946 márciusában Budapesten 15 000 pengő volt a kapupénz, este tíz óra után pedig 25 000 pengő. Nehéz kihagyni a szövegből, azért is nehéz, mert az idő múltával módosul a dolgok relevanciája. 1921-ben nemigen kaphatott volna múzeumban helyet egy akkori irodalmi est világoskék műsorfüzete kézzel beleírt módosításokkal (a programváltozásra valószínűleg a nyomtatás után került sor). Ma

már éppen ott is lehetne valamelyik múzeumban. Amikor egyetemista koromban politikai közgazdaságtant is tanultam, és a többletérték fogalmát igyekeztem megérteni, nem merült fel bennem (és a tanáromban sem) a gondolat, hogy az idő múlása is teremt többletértéket. A plakátnak, melyet 1941. április 14-én nem sikerült kiragasztani – és melyből feltehetően nem maradt több példány –, ma más a súlya (és értelme), mint 1941 áprilisában.

Azt akarom elmagyarázni, hogy a *Napló II.* megjelentetésével kapcsolatban egyetlenegy kételyem volt. Ezt a kételyt tulajdonképpen a nagyapám maga is megfogalmazta, miután lejegyzí kéthavi magyarországi tartózkodásának eseményeit: „A magammal vitt noteszbe naplószerűen írt egy-egy szavas feljegyzésekből állítottam össze a fenti visszaemlékezéseket. Most, hogy megbővítve leírtam a történeteket, írás közben újból átéltem emlékből mindent. Bizonyára harmadik személyt semmiképp sem érdekelheti, hogy melyik napon: hol, kivel ebédeltem, vacsoráztam; hol ért a sziréna bűgása, hol, milyen légöltalmi bűvőhelyre húzódtunk; mikor, mit láttam moziban, színházban, kivel voltam; hányszor jártam Rákospalotán, kikkel voltam együtt; kiket kerestem fel miniszterelnökségen, külügyben, kikkel találkoztam, kikkel beszélgettem. Mindez csak reám nézve értékes visszaemlékezés. Újból megeleveníti a gyermekemmel, rokonaimmal, ismerőseimmel töltött időt; felújulnak a lefolyt beszélgetések, megelevenedik a két hónap története, ami csak előttem bírhat értékkel” (1944. VIII. 31.). Ilyen részletek persze nem csak az 1944. júliusi és augusztusi feljegyzésekben vannak. Mi legyen velük? Többször is elolvasva a *Napló II.* szövegét, úgy láttam, hogy a személyes részletek ma már nem annyira pusztán tényeket, hanem inkább magatartásformákat tükröznek, és ez nem csak azokat érdekelheti, akik közel állnak vagy közel álltak a szereplőkhöz. Az a szempont is felmerült, hogy csorbítaná a szöveg legnagyobb erényét – az autentikusságot –, ha én válogatnám, hogy mely részletek maradjanak benn, és melyek legyenek kiszűrve. Felmerült az a lehetőség is, hogy kihagyjuk az 1950 utáni bejegyzéseket, mert ezek egyre inkább a családra, ismerősökre szűkülnek, és kevésbé tükröződik bennük a közélet. Ez volt az a pont, ahol mások véleményét/tanácsát is kikértem, mert úgy láttam, hogy az unoka nem lehet eléggé pártatlan. Szeretném megköszönni Várady Szabolcsnak, Sajti Enikőnek, Losoncz Alpárnak, Németh Ferencnek és Csorba Zoltánnak a gondos olvasást és segítséget ez ügyben. Valamennyien az integrális szöveg mellett voltak. Így nem maradt ki semmi sem a szövegből, kivéve a születésnap, névnap és újévi látogatók névsorai. Ezekből is megmaradt példaként és színfoltként egy-egy névsor (a kezdetben és kerek évfordulókkor), de úgy láttuk többen is, hogy a zömmel ismétlődő névsorok már csak azok számára érdekesek, akik szerepelnek a névsorban, és kihagyhatók anélkül, hogy ez sértene az autentikusságot. A születésnap/névnap névsorok kivételével – csakúgy mint a *Napló I.* szövege – a *Napló II.* szövege is gyakorlatilag változtatás nélkül kerül köz-

lésre. A hitelességet tartva a legfontosabbnak nem változtattunk a helyenként ma már archaikus írásmódon (például „cz” a „c” helyett); csak néhány nyilvánvaló elírást javítottunk ki. Nem módosítottunk a nevek írásán sem. Akkor sem, ha ugyanazt a nevet többféleképpen jegyzi a napló (mondjuk Kamenkovits, Kamenkovics, Kamenković). A nyelvváltások következményeként többféle módon írták ugyanazt a nevet, és így érthetőbb a következtetlenség.

Azt hiszem, értéket ad a naplónak (és értelmet a közlésnek), hogy a múltunkból – és itt elsősorban a vajdasági magyar múltra gondolok – nemigen maradtak más, ilyen jellegű feljegyzések. Nagyapáméhoz hasonló eseményteli életek természetesen voltak, de ezeket nem örökítették meg naplók – és a színterekhez ma már a visszaemlékezések hídjain/pallóin sem igen lehet odajutni. A feljegyzések legfőbb erénye nem szépírói tehetség, hanem a pontosság melletti hivatásos elkötelezettség. Lehet – sőt valószínű –, hogy voltak a nagyapám magánéletében olyan epizódok, melyek nem kerültek be a naplóba. Abban is biztos vagyok viszont, hogy amit leírt, azt igyekezett pontosan rögzíteni. A jogász gondosságával feljegyzett események azt mutatják, hogy mit is hozott a történelem a városban, a családban, a magyar, a német, a szerb és a zsidó ismerősök között. A *Napló II.* első öt éve (1943–1948) volt történelmünk talán legsúfoltabb öt éve (és itt nem csak a vajdasági történelemre gondolok). Ami számomra olvasás közben felfedezés volt, az persze nem az a tény, hogy Nagybecskereken fasiszta megszállás volt, és utána a kommunizmus jött, hanem az, hogy hogyan vált napról napra, lépésről lépésre relevánssá a fasiszmus vagy a kommunizmus az emberek között, az utcákon, az üzletekben, hol és hogyan maradtak fenn szigetei korábbi magatartásoknak, gondolkodásoknak, szokásoknak. 1943. március 5-én fasiszmus van, de vannak dolgok melyek még folytathatóak: olvasom, hogy a nagyapám Elemérre megy, hogy végrendeleti végrehajtóként megnézzé a fél évvel korábban elhunyt Farkas Geiza könyvtárát, melyet Farkas Geiza a Torontálmegyei Magyar Közművelődési Egyesületre hagyományozott (ma a becskerekai Petőfi Művelődési Egyesületben vannak ezek a könyvek). Látom, hogy 1943/44-ben a német megszállók hogyan igyekeznek leváltani magyar kisebbségi vezetőket. Az 1943. augusztus 3-ai feljegyzés arról tanúskodik, hogy nagyapámnak sikerült elérnie, hogy pénzt utalhasson Bubus lányának Hollandiába. (Ezek szerint, Hollandiában akkor még nehezebb lehetett az élet, mint Becskereken?!) 1944. április 3-án bombázásokról ír a napló, majd folytatódnak a feljegyzések a világháború borzalmairól, de ez még nem teremt teljesen új világot – 1944. április 13-án egy szóváltás a DMKSZ választmányi ülésén párbajt eredményez. Nagyapám megjegyzi, hogy most amikor „mindenfelől betörni igyekszik a pusztító rém, ma jut eszükbe lovagiasdit játszani itt hősködő magyarjainknak”. Nem tudom, lehet, hogy éppen Stagelschmidt Jenő és Dániel László csörtéje volt a vidékünkön az utolsó szabályos „elégítél”, és itt valahol meg is szűnt a lova-

gias párbaj értelme Becskereken. Nagyapám ezt érezhette, de annyira mégsem tudja levonni a még friss múlttá válás következményeit, hogy ne fogadja el a felkérést, és ne ő legyen az egyik párbajsegéd.

1944. június 6-án (főleg rádióhírek alapján) magyarországi bombázásokról és légiriadókról számol be a napló, de fel van jegyezve az is, hogy este a becskerekai magyar színtársulat előadta a *Sárgarigó fészek* című háromfelvonásos operettet. Egy 1944. július 3-ai bejegyzésben azt látom, hogy Deák Leó magyar kisebbségi vezért (akit állítólagos fasiszta magatartása miatt végeztek ki a II. világháború után) a Gestapo fogta el. Aztán 1944. november 5-én, Imre napján, a szokásos látogatók mellett orosz teherautók is megjelennek, és attól kezdve (egy jó ideig) orosz tisztek vannak hozzánk beszállásolva. Beköltöztetnek partizán katonákat is. A napló feljegyzi karórák, töltőtollak eltűnését (és az ezzel kapcsolatos szóváltást), de emberközelségbe is hoz néhány orosz tisztet, akiknek a címe is fel van jegyezve. Hozzánk lett beszállásolva egy Maluckov Živa vlajkovaci születésű partizán is, akiről ezt mondja az 1945. január 2-ai feljegyzés: „Öt nap óta ismét volt két beszállásolt partizán katonánk. Sebesülten kerültek a becskerekai kórházba, innét mint gyógyultak kerültek ki s utasították hozzánk. Az egyik, Maluckov Zsiva vlajkovaci fiú állítja, hogy Miskolcznál sebesült meg, s onnét szállították ide. Ma délben búcsúzott azzal, hogy az ő csapatteste Budapestnél harczol. Ajánlkozott, hogy kész levelet vinni. Írtam néhány sort Ernő címére. Hátba megtalálja. Budapestben erős utcai harczok folynak. Rádió szerint Buda már csaknem teljesen orosz kézen van. Pest több utcájában is házról-házra véres harczok.” A történelem megosztásai azt sugallnák, hogy Maluckov és Ernő nagybátyám ellenségek, hisz Maluckov hadteste Ernő bácsi városát támadja. De a történelem képletei csak távolról ismerhetőek fel. Konkrét emberek között mégis arról van elsősorban szó, hogy Maluckov valamiképpen meg akarja köszönni, hogy jól bántak vele, és – bár lehet, hogy Budapest egy „fasiszta ellenség” képletként marad meg benne – eszébe se jut, hogy e képlethez sorolja Ernő bácsit is. Olyan természetesen vállalja, hogy elvisz egy levelet, mintha Vljakovacra vinné. A nagyapám pedig szintén nem a Budapestet támadó szovjet csapatok szövetségesét látja Maluckovban, hanem valakit, akivel Becskereken megismerkedett, és aki üzenetet vihetne esetleg, amikor nem működik a posta, és csak a világháború révén lehet egy borítékot továbbjuttatni. Egy másik 1945. januári feljegyzésben egy olyan részletet olvasok, mely a jogtörténelemből kimaradt. Egy darabig tilos volt kegyelmi kérvényeket írni. Bánatban a megtorlások leginkább németeket értek, de magyarok sem maradtak ki, ha valamiképpen a németekhez lehetett őket kötni. 1945. január 20-án ezt is feljegyzi a nagyapám: „A becskerekai katonai bíróság hat magyar embert halálra ítelt. Bűnük: a németeknél rendőri (Hipo – Hilfspolizei)¹ szolgálatot teljesítettek.

¹ Segélyrendőrség.

Józsi tegnap kegyelmi kérvényeket szerkesztett, amiket a szerencsétlenek hozzártatózói benyújtottak. Ma felhívta a katonai bíróság Józsit, s közölte vele: tilos kegyelmi kérvényeket szerkeszteni és beadni.” Aztán a győzelem ünneplését a következő epizód örökíti meg: *„A keddi esti üdvölvéseknek két halálos és több sebesült áldozata van. Amint tegnap délután a kapun kimentem, épp a házuk előtt haladt el a gör. keleti temető felé, két halottaskocsi, hosszú sorú gyász kíséret között, a két agyonlőtt partizán. Az oroszok nem ismerik a vaktöltést; még az üdvölvéseket is éles golyókkal adják le”* (1945. IV. 26.). Utána azt is olvasom, hogy az új helyzetben parasztkocsival lehet csak Ittabére menni, és az út két napig tart. De vannak más fejlemények is. 1945. szeptember 8-án, szombaton visszatér a harangszó. A háború idején csak az ellenséges repülők közeledését volt szabad harangszóval jelezni, a háború befejezése után pedig a plébánia egy darabig nem tudott egyezsége jutni a harangozóval. Ez megoldódott – és ez a megoldás (sok más megoldással ellentétben) fenntarthatónak is bizonyult. Aztán 1945. július 21-én újraindul a színházi élet Becskereken. Amint azt a nagyapám egy nappal később lejegyzí: *„A Magyar Közművelődési Község tegnap este rendezte első műkedvelői előadását. Színre került »Ludas Matyi« énekes mesejáték, a régi magyar földesúri paraszt-zsarolás erősen kiszínezett tendenciájával...”*

Sokáig sorolhatnám a példákat. Amik a negyvenes és ötvenes években történtek, döntően befolyásolták az életünket. Azokét is, akik akkor már itt voltak, azokét is akik később születtek; azokét is, akik a Vajdaságban maradtak, azokét is, akik továbbmentek. A napló azt mutatja meg, hogy mi is történt azokban az években emberközben, a mindennapi élet színterein.

Azt mondanám még el bevezetésképpen, hogy a könnyebb tájékozódás céljából két mellékletet tettünk hozzá a szöveghez. Az egyik a Várady-családfa, mely azokra terjed ki, akik szerepelnek a naplóban. Helyet kap két oldalág is. Az egyik nagyapám feleségének, Putz Metának a rokonai vannak, akikre kitérnek a feljegyzések. A másik oldalág mutatja nagyapám unokatestvérét, akit többször említ a napló, őt szintén Várady Imrének hívtak, és Bolognában volt egyetemi tanár. A második melléklet a Becskereki családok elnevezést viseli. Ebben azokról a családokról kap rövid áttekintést az olvasó, akik sűrűbben szerepelnek a naplóban, megemlítve (akiknél volt információnk) azt is, hogy ki maradt Becskereken, és ki költözött el. E második melléklet összeállításában nagyon értékes segítséget nyújtottak Németh Ferenc, Bencze Tibor és Kunkin-Draxler Zsuzsa.

Külön köszönettel tartozom Sajti Enikő neves történésznőnek, a Vajdaság történelmének kiváló ismerőjének, aki lábjegyzeteiben történelmi háttérrel és történelmi szereplőkről ad magyarázatot. Németh Ferenc – mint ahogy a *Napló I.*-ben is tette – becskereki háttérrel és szereplőkről ad – gondos kutatások után – tájékoztatást. Sajti Enikő lábjegyzetei S. E. betűkkel vannak megjelöl-

ve, Németh Ferencé N. F. betűkkel, míg a saját lábjegyzeteim jelölés nélkül szerepelnek. A mellékletek válogatásában, rendszerezésében és beépítésében Sági Varga Kinga vállalt ismét pótolhatatlan szerepet.

VÁRADY Tibor

1943. január 16. „Bánati Magyar Írás” címe alatt havi folyóirat kiadását tervezik. Bánát történelmi, gazdasági, kulturális, politikai életének leírása és ismertetése volna a célja.¹ Különös figyelemmel a szerb – utóbb jugoszláv – uralom 23 évére, 1918-tól 1941-ig és a mostani, 1941. április havában történt német megszállás idejére.² Miután a szerb uralom alatt a Bánát, utóbb az ú.n. egész Vajdaság magyarsági közéletében szerepem volt, írnom kell nekem is. S most látom, milyen nehéz az emlékezetből a történeteket kapkodva összetákolni, s mennyivel könnyebb és teljesebb volna, ha naponta a történetekről csak egy-egy emlékeztető mondatot is feljegyeztem volna. Amint ezt annak idején épp e füzetben meg is kezdettem volt, de – úgy látszik – az akkoriban napirenden volt házkutatások és gyakori bebörtönzések hatása alatt – magam is fogva voltam a nbecskereki törvényszék 49. számú fogház szobában – a feljegyzést abbahagytam, és amint e füzetkéből kiszakított néhány lapnyom is mutatja, azt is megsemmisítettem, ami már megírva volt.

¹ A folyóiratot 1943-ban Brájer Lajos (1865–1943) nagybecskereki lapkiadó- és szerkesztő tervezte beindítani mint „egy kizárólag a bánati irodalmat és művészetet szolgáló közlönyt”, de halála (1943 novemberében) ebben meggátolta, így a Bánati Magyar Írás csak megvalósulatlan terv maradt (N. F.).

² Bánátot 1941-ben német csapatok szállták meg. A Jugoszláviát felosztó, 1941. április 24-ei bécsi német–olasz megállapodás ugyan a területet Magyarországnak ítélte, de mégsem csatolták vissza Magyarországhoz. 1941 júniusában közigazgatásilag is a németek által megszállt, nagyjából az 1912-es határai közé szorított Szerbiához csatolták, így Bánát Szerbia tizennégy körzetének (okrug) egyike lett. Szerbiától azonban, tekintettel a terület gazdasági fontosságára, vámhatár választotta el. Bánát élén a német népcsoporthoz tartozó segédbán állt, a segédbán helyettesét pedig a magyar kisebbség soraiból nevezték ki. Mindkettőjüket formailag a németekkel együttműködő szerb kormány miniszterelnöke nevezte ki. A járási, a városi és a községi előljárókat az adott helység nemzetiségi arányait figyelembe véve kellett kinevezni (S. E.).

A fentebbi bekezdő mondatokból látom, hogy 1920. II. 13-án újból neki fogtam. Hogy miért maradt el a folytatása, ma már nem tudom.

Megkísérlem újból. Nem összefüggő, kerek mondatszerkesztésről van szó, hanem egy-egy feljegyzésről, amely később, ha nyugodtabb idő megengedi és valami cél úgy kívánja, támasza legyen a visszaemlékezésnek és netán alapja a teljesebb kidolgozásnak.

A Budapestről néhány napi ott tartózkodás után visszatért Sólyom Irén hozza a hírt, hogy Mauzi lányomhoz levél érkezett Hágából Bubustól a leverő hírrel, hogy a Hollandiát megszállva tartó német hatóságok parancsára lakásukat ki kellett üríteniök, bútoraikat ismerőseiknél szétosztva, valami vidéki helyre átköltözniök. A németek tartanak angol légitámadásoktól, esetleg angolok, amerikaiak partraszállásától.

Azt a fájdalmas hírt is hozta Bpestről, hogy Mauzi fia, Pubi, aki 1942. XI. 2-dikán indult el Bpestről ezredével az orosz frontra, ott már a tűzvonalba vezényelték. Ezt Jaqui (Zsaki) sógorom százados fia hozta, aki a fronton találkozott Pubival, s tőle dugva levelet is hozott anyjának. A tegnapi reggeli és most esti rádió közli, hogy a magyarok által tartott Don szakaszon, az oroszok nagy erővel támadják napok óta dúló erős harcokban a magyar frontot. Szegény Bubus, szegény Pubi.

Míg odakint 20–25 fokos hidegben szenvednek a fronton, mi a meleg otthonban ma ültük Józsi fiam születésének 31. évfordulóját. De hogy a bánati magyaroknak se legyen túl rózsás az életük, erről gondoskodik a német megszállás. A városból és vidékről hangos a panasz, hogy fogy, elviszik az élelmet, elfogy és nem hozzák a tüzelőt. A németekről megvan a gondoskodás. Van tüzelőjük, s míg mi többiek szűken, kimért dekában kapjuk a lisztet, a németek között most fejenként 25 kiló jutott minden személyre. De azért a mi magyar fiaink mégiscsak egyenlően osztozkodnak az orosz front minden borzalmában.

1943. I. 17. Telve vagyunk aggodalommal. Sem tegnap este, sem ma nem szólott a rádió az orosz frontról semmit. Ott csakugyan nagy a németek vesztesége; a magyar részen is állandó a bolsevikiek támadása. Most délután mondja a rádió, erős légitámadás érte Berlint.

1943. I. 18. A harctéri rádióhírek nagyon nyugtalanítóak. Az oroszok szünet nélküli állandó túlerejű támadásai bizonyára rengeteg áldozatot visznek a magyarok és különösen a németek soraiból. Afrikában pedig az amerikaiak és angolok kiváló harcászati támaszpontokhoz jutottak, amelyek most már európai területeket fenyegetnek. Közben itt a Bánátban a németek agyonadaminisztrálnak, gazdaságilag különösen, bennünket, magyarokat; hogy a velünk élő szerbekről ne is szóljak. Piroskáék részére egy drb. disznóvágathatási engedély elnyeréséért Zorka ma már a harmadik délelőttöt tölti a városban szerte – egymástól jó messze fekvő helyiségekben terpeszkedő hatóságok szo-

báiban. Végre hozzájutott az engedélyhez – papíron; de a vágathatási nap még nincsen megjelölve. Ezért külön kell szaladgálni, miközben híre jár, hogy a mai napig le nem vágott sertésekhez nem szabad nyúlni, mert elrekvirálják a hadsereg részére. De kukoriczát sem szabad tovább etetésre felhasználni, mert azt is mind jégyszékbe vették és viszik.

A B. M. K. S. pancsovai fiókjának
Elnökségétől.

A Bánati Magyar Hírlapírók Egyesülete
a Magyságos Elnökségének,
Nagybecskerek.

Mély tisztelettel kérem a Szövetség pancsovai
fiókjának nevében Magyságos Elnök Urat,
hogy Daniel Gy. László úrral történt előzetes
megbeszélés alapján otthonunkban, a Magyar
Párcaskörben folyó év január 19-én Egyesü-
letével szerzői estet rendezni kezgyeskedjék.
A nagy érdeklődéssel várt előadásért már
előre is hálás köszönetet mondunk.

Pancsován, 1943 jan. 4-én. Stebb jövőt!
Magyar Leslővéri üdvözléssel
Dr. Károli Sándor
A B. M. K. S. pancsovai fiókja
elnöke.

1943. I. 20. Pirot, Palit ma reggelre vártuk vissza Bpestről. Közben más utasoktól értesülök, hogy az utazás annyira megnehezült, hogy Bpestről jövet kétszer kell éjszakázni; Szegeden is, és Kikindán is. S így, ha tegnap elindultak is – miként jelezték –, úgy csak harmadnap, csak holnap érkehetnek. Mindenfelé nagy vonatkorlátozások és rémséges túlszűfolttság. Jelzi a rádió,

hogy az orosz harctérről Magyarországon szabadságon levő katonák szabadság idejét hét nappal a katonaság meghosszabbította, úgyhogy azok is, akiknek már lejárt volna máig a szabadságuk, csak I. 27-dikén tartoznak visszautazni. Azzal magyarázzák, hogy a vasutakon sebesült transzportok vonatai érkeznek szakadatlan egymásutánban.

1943. II. 1. Beográdi út előtt állottam, de mindenképp be akartam várni Piroskáék hazajövetelét Bpestről. Január 22-én végre visszaérkeztek. Fájdalom, megerősítették úgy Bubus kilakoltatásának, mint Pubi tűzvonalba vonulása leverő hírét. 25-én Guidóval Belgrádba mentem. 26-án Bolla Lajos³ főkonzul, elfogadva a meghívást, velünk vacsorázott Dudyéknál. 27-én éjféltájt, alaposan átfázva, hazaérkeztem. 31-én este Piroseknál disznótoros vacsora. Ott az esti rádió közölte az orosz fronton a magyaroknak 40 fokos hidegben, sokszoros túlerő támadtatásban elszenvedett súlyos veszteségeit. Szegény Pubim.

1943. II. 8. Ma felkeresett Jeszenszky Ferenc⁴, a bánáti magyaroknak a magyar kormány által delegált vezetője. Hosszas megbeszélés keretében referált bpesti útjáról, az ott történt személyi kérdések elintézéséről, s megtárgyaltuk bánáti magyarságunk vezetésének főbb irányvonalát. Bpest óhaja, hogy héttagú elnöki tanács álljon a vezetés élén. Ennek én is tagja lennék. Egyben átadta a magyar vasút-igazgatóság által kiállított vasúti I. oszt. szabadjegyet, amellyel mint a „vissza nem tért Bánát elnöki tanácsának tagja” élhetek. – Az orosz fronton súlyos események. Pubiról semmi hír.

1943. II. 26. Tegnapelőtt felkeresett Wolf Zsigmond cukorgyári igazgató, aki Bpestről jöve, Ernő következő sorait adta át: „... Pubitól sajnos semmi, semmi hír. Mauzi idegileg ennek – és egyebeknek – hatása alatt nagyon rossz szul van. Utolsó hírünk Pubitól, múlt (tehát január) hó 11-éről, egy nappal az orosz támadás megindulása előtt. Nagyon lesújtó. Bubustól is régen kaptam értesítést. Most minden gondunk és aggodalmunk Pubi sorsa. Mauzi szaladgál mindenfelé, vöröskereszthez, hadigondozóhoz, de egyelőre nincs onnan értesülés, mert még nagy a felfordulás arra felé. Bencze Laczitól van hír I. 17-től. »Ő jobb helyen volt mint Pubi.«” – Szegény, szegény jó Pubim.

³ Bolla Lajos magyar diplomata. 1937 és 1941 között a belgrádi magyar követség beosztott diplomatája, 1941 és 1944 között pedig belgrádi ideiglenes ügyvivő, majd főkonzul (S. E.).

⁴ Jeszenszky Ferenc bánáti magyar kisebbségi politikus. 1941 és 1943 között segéd-bán. 1943 és 1944 között a Bánáti (Duna melléki) Magyar Közművelődési Szövetség vezetője. 1941 és 1944 között Bánátban a perszonális, illetve a kulturális autonómia jegyében minden nemzetiséget saját érdekvédelmi egyesülete, illetve annak vezetője képviselte a hatóságok előtt. A németeket például a Kulturbund, a magyarokat a BMKSZ. E szervezetekbe lényegében kötelező volt belépni, és jelentőségüket mutatja, hogy Bánát lakói még az élelmiszerjegyüket is ezeken a szervezeteken keresztül kapták meg (S. E.).

1943. II. 28. A mai nap leáldozásával befejeztem életem 75-dik esztendejét. Átlag életkornak hosszú; emberi életnek nagyon, nagyon rövid idő. Atyám 86, anyám 77 évet élt. De már Giza húgom csak 54, Károly öcsém 60, Metám 62 évet. Holnaptól fogva tehát 76 éves vagyok.

1943. III. 1. Tehát megértem a 76-ot. Ma 6 éve volt utoljára együtt az egész család. Mégis kettő kivételével. Piroska már Krakkóban élt, s nem kapott utazási engedélyt, Józsi pedig Sarajevóban katonáskodott, s onnét járványbetegség miatt nem engedték, hogy a kaszányát elhagyja. A vajdasági magyarság nagy ünneplésben részesített. Délelőtt folyamán a különböző becskerekiek és vajdasági küldöttségek kerestek fel. A becskerekiek nevében Burget József⁵ tanár tartotta az üdvözlőbeszédet: „... ma itt e szobában dobog az egész vajdasági magyarság együtt érző szíve...” Este a Rózsa szálló nagytermében társas vacsora, 300-nál többen voltak a Bánát és Vajdaság minden részéből. A lapok, s különösen a szabadkai Napló, hasábjain foglalkozik ez évforduló megünneplésével. A díszvacsorán Meta, Mauzi, Bubus, Ernő, Tibi, Lóri mind együtt voltunk. Ma – mennyire szétszórva!

1943. III. 5. Tegnapelőtt (III. 3-án) Józsival kint voltam Eleméren. A Budatétényen 1942. IX. 24-én meghalt Dr. Farkas Geiza⁶, hátrahagyott végrendeletében, Eleméren levő könyvtárát a „Torontálmegyei Magyar Közművelődési Egyesületnek” hagyományozta. Végrendeleti végrehajtóként engem nevezett meg, s mivel az Egyesületnek elnöke is vagyok, ez okon mentem Elemérre a könyvtár megtekintésére. Bobor Eszka⁷ vendégei voltunk, mert a könyvek az ő lakásán vannak.

Valamikor sokat jártunk ki családotól Elemérre, amikor plébánosa unokabátyám, Szabó Ferencz⁸ volt. Nagyon élénk község volt. Sok földesura. Dáni-

⁵ Burget József (1856–1943) a nagybecskereki piarista gimnázium ismert tanára volt a tizenkilencedik század végén és a huszadik század elején, földrajzot, természeti ismereteket és szerb nyelvet tanított. A huszadik század elején aktív előadója volt a nagybecskereki Szabad Liceumnak, s többek között arról maradt nevezetes, hogy 1901-ben ő alapította (és haláláig vezette) a Nagybecskereki Meteorológia Állomást (N. F.).

⁶ Farkas Geiza (1874–1942) író, politikus, egyetemi tanár, eleméri földbirtokos, Kiss Ernő aradi vértanú unokája, aki közeli kapcsolatban állt a Várady családdal. Ügyes-bajos jogi dolgait Várady Imre intézte éveken át (N. F.).

⁷ Bobor Eszter (1898–1988) Kiss Ernő szépunokája volt, aki akkor még Eleméren élt az úgynevezett kis kastélyban, a második világháborút követően pedig Újvidéken (N. F.).

⁸ Szabó (Kaulen) Ferenc (1843–1905) nagybecskereki apátplébános, író, műfordító, szerkesztő, ellenzéki politikus, akit rokonai szájak fűzték a Várady családhoz. Többek között arról maradt emlékezetes, hogy a tizenkilencedik század végén és a huszadik század elején ő volt a kiadója és szerkesztője a mindmáig legnagyobb vajdasági magyar könyvkiadói vállalkozásnak, a Történeti Nép- és Földrajzi Könyvtárnak, amelynek mintegy nyolcvan kötete látott napvilágot (N. F.).

el, Bobor, Farkas, Pap, Balázs. Akik közül országos nevűek is kerültek. Dániel Ernő⁹ volt kereskedelmi miniszter, fia, Tibor, Pancsova és Versecz városok főispánja. A másik Dániel ágból Ferenc központi főszolgabíró, majd a darabont időkben kormánybiztos. Pap Géza több cikluson a begaszentgyörgyi kerület országgyűlési képviselője, utóbb bárói méltóságot nyert. Dániel Ernő is báróságot kapott. Szabó Ferenc Elemérről Becskerekén lett plébános. Nagy történelemtudós. Számtalan történelmi könyv örökíti emlékét. 1901. évben Nagy-Becskerek városának országgyűlési képviselője, akit azután 1905. évben a képviselőségben én követtem.

Amikor Farkas Geiza férfikort ért, hozzánk csatlakozott a vármegyei ellenzékhez, utóbb belépett hozzánk az országos függetlenségi pártba. Ez időtől meleg baráti kötelék fűzött hozzá. Haláláig tartó.

Farkas életében e barátságunk idején sokszor voltam kint vendége. Ez időben is sokszor jártam Eleméren.

Hosszú idők után, tegnapelőtt voltam Józsival Eleméren. Milyen megváltozott kép. A Dániel–Farkas–Bobor kastély két-három még le nem bontott meredek fal kivételével teljesen lerombolva, a gyönyörű százados park utolsó fáig mind kiirtva. A sok melléképületnek, cselédháznak, magtárnak, melegháznak egyetlen hírmondó téglája sem látható. Megmaradt a volt tisztartó – Kremminger – lakása, amelyben ma a leárvult Bobor Eszka lakik 10 éves kis leányával, és a Tisza felé egy hosszú sárga épület, amelynek két szobáját Müller Árpád, Szabó Ferenc volt plébánosnak unokaöccse lakja, hidegen, ridegen, rozogán. A többi szoba s helyiség tört ablakokkal, hiányos ajtókkal mind, mind – üres.

A sok fényes, régi emlék, mind a múlté; a mostani kép, a jelen, sivár, lehangoló, szívbe markoló. Az esti 5 órai vonattal, Józsi fiammal hazajöttem. – Pubiról még mindig semmi hír.

1943. III. 7. Az este Piroskáéknál nagyon meleg, jó kedélyű társas est volt. Szépen volt rendezve; sikerült minden. Egyben Pali búcsúestje. Ma a délelőtti vonattal indult Szeged–Szabadka–Budapest felé. Talán hoz hírt Pubiról.

Ma szövetségi nagygyűlés.¹⁰ Eltartott 9–12 óráig. Jeszenszky Ferenc ma mutatkozott be itt Becskerekén is mint a magyarság bánati vezetője. Higgadt, nyugodt, reális gondolkodású fej. Bánati problémáinkat, sok keservünket, úgy látom, eléggé ismeri. A megszálló németekkel nehéz, és nagyon sok esetben teljesen sikertelen az ő küszködése is. Bizony nehéz, önző emberek. Csak a fajtájukbeli német az ember előttük. Az elkeseredés a magyarok között Bánát-szerte nagy.

⁹ Báró Dániel Ernő (1843–1923) jogász, politikus, vármegyei tisztviselő. 1870-től országgyűlési képviselő, 1878-ban például nagybecskereki szabadelvű párti képviselővé választották meg. 1895 és 1899 között volt a Bánffy Dezső vezette kormány kereskedelmi minisztere. A főrendi ház örökös jogú tagja, helyét 1906 és 1910 között foglalta el. Ő építette ki a nagyikindai–nagybecskerekei vasútvonalat (S. E.).

¹⁰ A Bánati (Duna melléki) Magyar Közművelődési Szövetség nagygyűlése (S. E.).

Délben több mint száz terítékes, közös ebéd. Részt vettek a Bánát minden vidékéről megjelentek.

1943. III. 8. Bubus születésnapja. Gondolatban sokat vagyok vele, sok próbáltatáson átment hollandiai életén, a német megszállás súlyos idején, a légitámadások, majd a hágai szép lakásukból való hatósági kiköltöztetés minden nyomorán. A velejáró élelmezési nehéz gondok.

Majd átsiklik minduntalan Bubus gyermekkori, szellemesen harcziás játszó társára aggódalmas fájdalmam. Szegény, szegény Pubira, aki talán ma már orosz földön alussza örök álmát. Semmi, semmi hír felőle – még ma sem. Hogyan merjek még remélni.

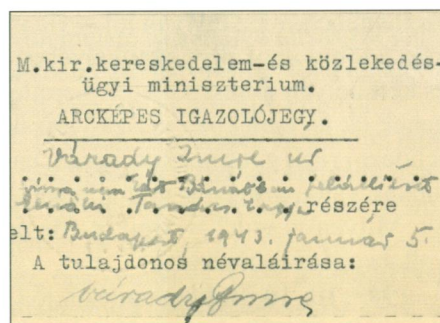
Március 8-dika a letűnt években: Zoltánok napja. Perisits, Szabó ref. lelkész, Ambrózy, Bencze Zoltán. A jugoszláv világban a magyarok egy-egy találkozó helye a névnap látogatás. – Ma csend mindenfelé. Telefonon, vagy névjegyen küldjük ma a gratulációkat. Nem találkozunk. Ez is megszűnt. A múlté ez is.

1943. III. 9. A házat, amelyben közel 50 éve lakom, amelyben e sorokat is írom, 1887. évben édesanyám építtette az én részemre. Tehát ezelőtt 56 évvel. Az ügyvédi vizsga letétele után 1893. évben – e ház két szobájában nyitottam irodát. Majd nőülésem – 1896 – után elfoglaltam a többi lakórészt is. Az udvar és a ház végén hozzávetett kert részben fák, gyümölcsösök, füzesek zöldültek. Sok fát – különösen megmaradt két nagy eperfát, diófát, s a többi későbbi ültetést, a múlt héten mind kivágatta Józsi fiam, aki Metám halála óta családjával itt velem lakik. – Az ifjak szelleme minden régitől nagy könnyen megválva – újításra tör. Új udvar-terv, új kert-terv. Napszámosok félszázados fákat döntenek, felaprítanak. Jó lesz tüzelőre. Majd ásnak, kertész új fákat ültet, asztalos új kerítéseket emel. A régi megye; megújodik minden a fiatalok szellemében. – Ez így van jól. – Ha még egyszer lejönnék ide a többi gyermekek, a többi unokák, a régi helyében sokban átalakított új házat, a régi udvar és kert helyett teljesen újat, ismeretlent fognak találni. Bizonyára el-elmerengenek ők is; emlékből vissza-visszaképzelve a végképp eltűntet. Igyekeznek felidézni régi, gyermekkori játszó, hanczurozó, küszködő, tanuló, diákcsinyes időket; vajon milyen is volt minden – valamikor? – Valamikor, amikor anyjuk élt. Milyen is volt? – Amikor édesanyjuk védőszárnyai alatt itt volt, együtt volt az egész csirkesereg.

1943. III. 10. Boldog emlékü, jó Giza húgom születésnapja. 1871. év március 10. Ma 72 éves volna. Meghalt messze Lengyelhonban: Krakkóban 1925-ben, 54 éves korában. Talán jó, hogy nem élte meg a mai időket. Lengyelországot megtámadták 1939-ben egyrészt a németek, másrészt az oroszok.

1943. IV. 13. Több mint egy hónapja nem írtam be semmit. Pedig történt ez alatt is, körülöttem is, egy és más, és különösen nagy kihatású világesemények. Budapest egyszerre kezdi belátni, hogy nemzetiségi nemtörődömsége – különösen a szerbekkel szemben – téves irány. Most már keresik az érintke-

VII. 22. Felkeresett dr. Jeszenszky Ferenc. Hosszas közéleti megbeszélés. Esetleges Bpestre felutazás lehetősége.

¹² Nikola Beslic mérnök, szerb politikus, 1940-ben közlekedési miniszter, majd az első és második Cvetković-kormány mezőgazdasági minisztere.

Augusztus 1. Ma egy hónapja (VII. 1-jén) érkeztem haza hétheti magyarországi tartózkodásról Mauzival. Május 11-én de. indultam. Az éjszakát Szegeden töltöttem; ott meglátogattam Mayerékat. 12-én a reggeli gyorsal indulva 10 óra tájt érkeztem Bpestre. Britanniában voltam megszállva. Ott-tartózkodtam. V. 12-től 24-ig. Tibivel 25-én Belecze mentünk. Május 28–31-ig Tibivel Kolozsvárott voltunk. (Ott felkerestük: Varga Laczi tanácsost [Sántha Sarolta ajánló levelével Tibi érdekében]). Kolozsvárott Várady Imre unokaöcsém vejét, leányait (dr. Kovács Ernőt, nejét, Ágit, s húgait) és Szegő Déneséket (Kollarich Margit húgát és férjét) kerestük fel, s az ő kalauzolásukkal jártuk be Kolozsvárt. Felkerestük Incze Teri sírját is. Kolozsvárról V. 31-én reggel indultunk Nagyváradra. Itt kiszállva, itt kerestük fel Saci levelével Varga Laczit. Ugyanez nap este visszaérkeztünk Tibivel Belecze, ahonnét 4-én utaztam fel ismét Bpestre. Bpsten (most már a Gellértben laktam) majd Ernő lakásába költöztem, mert Ernő 15 napi hivatalos kiküldetésre a Bácskába utazott.

Szobaszám — Nr. 408

Szállószám:
Telegram address — Telegram-Adresse
BUDAPEST GELLÉRTHOTEL

HOTEL ST. GELLÉRT SZÁLLÓ
BAINS THERMAUX ST GELLÉRT BUDAPEST SZENT GELLÉRT GYÓGYFÜRDŐ

Felvezető dr. Várady Imre urnak

194	o. VI	20	21	22	23	24	25	26
Arthosz								
Lakás Lodge — Wohnung			2610	2610				
Különdög Extra-Bed — Extra-Bett				12				
Pénztár Bath — Bad		23						
Fürdő Szállásdíj közlőgáldíj díj Hotel service		270		120				
Forgalmiadó Taximeter — Unmeter-Steuer				14				
Étkezés és ital közlőgáldíj Meals & drinks incl. service Speisen u. Getr. einschli. Bedienung								
Mosdó Lundry — Wäsche								
Rendőrti bejelentés Police report — Melldeschein								
Helyi telefon Telefon		10						
Intervallum Telephon				20				
Arthosz								
Levegő Refectory — Allog		2610		4004				
				120				
				3884				
Számla Arthosz Hátulok Arthosz — Arthosz Fizetendő Fizetendő Fizetendő Fizetendő 40.04 120 3884								

The bill of the week is to be settled on the day of the presentation

A SZÁMLA BEMUTATÁSKOR FIZETENDŐ

Itt Bpsten ez idő alatt lényegileg Mauzi ügyével voltam elfoglalva. Bandival valamiképp rendeződött az anyagi kérdés. Nehezen, elég küzdelmesen s lassan. Mivel e rendezés nélkül nem akartam Bpestről hazatérni, Bandi pedig kettős operációnak vetette alá magát, megszakadt a tárgyalás, s illetve a közjegyző előtti írásbafoglalása a megbeszéléseknek, az ezáltal adódott szabadnapokat (VI. 19-től 26-ig) Lillafürdőn töltöttem. Június 27-én feljött Bpestre Tibi és Lóri, s így együtt voltunk. Lóri még aznap este ugyan visszautazott, de Tibi fennmaradt velem 31-dikéig; ez nap du. indultunk Mauzival együtt haza. 31-én az éjszakát még Szegeden töltöttük. VII. 1-jén de. együtt meglátogattuk Mayeréket, s ezután elindulva du. 5 óra tájt érkeztünk haza Becskerekre.

Július 22-én Mauzi és Piros Melenczére utaztak a Ruszanda fürdőbe. Vasárnap (VII. 25-én) Palival mi is átrándultunk meglátogatásukra.

Most hozzák a hírt, hogy dr. Magyar Károly¹³ orvos váratlanul elhunyt. Tegnapelőtt még láttam, amint tanyájáról kocsiján hazahajtott. Múlt hónapban ülte aranylakodalmát. Ismét kidőlt egy, aki diákkora óta ismerősöm. Most még Burget József tanár (88 éves), Dr. Perisits Zoltán (81 éves), Dr. Brájjer Lajos (79 éves) és Dr. Kuszing János (77 éves iskolatársam) vannak előttem, s utánuk én következem az én 76 évemmel. – Dr. Magyar 80 éves volt.

Augusztus 2. Ma délben véletlenül akadt autóbuszon érkeztek vissza Mauzi és Piros. Orvosi tanácsra be kell szüntetniök a fürdők további használatát. Az erős iszapfürdőt különösen Piros szíve nem bírta. – Vacsorára mindannyian együtt voltunk. Zorka, Mauzi, Piros, Pali, Józsi, én; Zorka nagy vacsorát készített.

VIII. 3. Felkeresett dr. Jeszenszky Ferenc. Hosszú megbeszélés. Üzenetközvetítés. Beslicsnek – Zorán fia útján – megköszöntem, hogy a Narodna Bankánál kijárta, hogy Bubuséknak küldhetek újból 3 hónapon át havi 8000 dinárt.¹⁴

VIII. 10. Mauzi a de. 10 órai vonattal visszautazott Szőregen át Bpestre. Itt reggelizett velünk Beslics. Emlékezések a közös múltra.

1943. VIII. 22. Piroska és Pali házasságának első évfordulója. Nagy családi ebéd kint a szőlőben, ahol Piroskáék június óta nyaralnak. Ebédnél: Pali édesanyja, Zorka, Piros, Pali, Józsi, én. délután Piroskáék társasága. A fiatalok. Új emberek, új generáció, új szellem, új társalgási modor. Nagyon éreztem: ez már nem az én világom.

¹³ Dr. Magyar Károly (1863–1943) a régi Nagybecskerek egyik legismertebb orvosa volt. Magánpraxisa mellett egy ideig bírósági orvosszakértőként is dolgozott, 1914 és 1933 között pedig városi főorvos is volt. Kortársai kiváló természetbarátként és lelkes sportolóként tartották számon. Mindemellett Bánát egyik legjelesebb és legismertebb agártenyésztője, szenvedélyes vadász- és lövészegyleti tag volt, az agárversenyek nagy kedvelője. Az ő nevéhez fűződik többek között a nagybecskereki kisamerikai városrész fásítása is (N. F.).

¹⁴ Ekkor tehát még Becskerek segíthette Hollandiát...

VIII. 25. Most közlik a hírt, hogy Dr. Kuszing János (Bóbi) iskolatársam tegnap este meghalt. Itt Becskerekben, úgy tudom, nincsen már élő iskolatársam. Végignéztem azok névsorát, akikkel 1884/85 tanévben együtt jártam a gimnázium VIII. osztályát. A 18 társ közül 15 meghalt. Él még Meleghy Gusztáv ny. honvédezredes Zomborban, és Barsy Miklós – ha jól tudom – községi jegyző valahol Észak-Bácskában. Itt a városban tehát már csak egyedül én vagyok. – Készüljünk!

1943. IX. 1. Most – esti 11 óra – fejezem be Conte Corti: „Elisabeth” – Erzsébet királyné könyvét. A leírt, s általa átélt rengeteg szenvedés valamiképp megérthetőbbé teszi mindazt a fájdalmat, amit átéltem az utóbbi évek sok halálesapásai súlya alatt. Meghalt szüleim után, a fiatalabb egyetlen húgom, messze távolban Lengyelhonban; meghalt fiatalabb egyetlen öcsém Budapesten; meghalt jó feleségem. Az orosz harc téren elesett 1943. I. 14-én az én jó Pubi unokám; a katyni tömegsírban¹⁵ kivégeztetett Jenő öcsém, Giza húgom jó fia; akit az orosz vadak, mint volt tüzérkapitányt elfogva agyonlőttek; Szibériában odahurczolva szenved szegény Giza húgom két leánya: Lily és Gizus, 8 éves leánygyermekével. – És ezt mind, mind elbírom.

1943. IX. 3. Péntek. Hajnali 3 óra tájt felkölt szobámba jöve Józsi. Lámpaégőért jött, s felébredésemre közölte, hogy 2 ½ órakor Zorka kis leánynak adott életet. Nagyon rövid vajúdas után, a szülés szerencsésen, gyorsan történt. Mire a baba és orvos megérkezett, a kis jövevény már itt volt. Pénteki gyermek. Én is az vagyok.

IX. 6. Reggel meglátogatott Beslics N. Felesége hatheti tartózkodás után visszaérkezett Bpestről. Ott eltemették nővérét. Öröklési ügyében kéri tanácsomat.

Az újvidéki események¹⁶ nem irreperábilisak. Bírói eljárás megindításával, az igazi bűnösök elítélésével levehető volna a nemzetről az ódium.

Ma a német hatóság 160 és 20, tehát 180 embert agyonlővetett az erdőben, megtorlásul annak, hogy Dubljaja¹⁷ (Versecz melletti) községben az ún. par-

¹⁵ 1940 április–májusában Katynban és környékén a szovjet belügyi hatóságok a Szovjetunió Kommunista (Bolsevik) Párt Politikai Bizottságának határozata alapján, mai ismereteink szerint tizenötezer–huszonkétezer hadifogoly lengyel tisztet és főtisztet végeztek ki (S. E.).

¹⁶ 1942. január 6-án Szombathelyi Ferenc altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnöke elrendelte a Bácska déli részének, a Sajkás-vidék partizánoktól történő megtisztítását. A razziát január 12-én kiterjesztették Újvidékre is. A razziának magyar adatok szerint több mint háromezer ártatlan szerb és zsidó esett áldozatul. Horthy Miklós kormányzó 1943 októberében hozzájárult a felelős katonatisztek és csendőrök letartóztatásához és a bűnösök felelősségre vonásához. A katonatisztek még a per lezárulása előtt Németországba szöktek, a csendőröket azonban elítélték (S. E.).

¹⁷ Dubljaja, azaz Dupljaja (Temesváralja) dél-bánati helység Fehértemplomtól északnyugatra, a Karas-folyó bal partján (N. F.).

tizánok három német és egy szerb embert megöltek. Szerbek körében nagy a levertség. Ma van Petár szerb király születésnapja.

IX. 8. Éjjeli külön híradás közölte, hogy Olaszország feltétel nélkül megadta magát az angolszászoknak. Mussolinit elfogták. A vég kezdete.

IX. 15-én a du. vonattal Beográdba utaztam. 17-én az esti vonattal érkeztem vissza. Találkoztam Jaksits Zsárkóval.¹⁸ Érdekes megbeszélés Kosić Mirko a szerb nemzeti bank guvernrőjével. Hosszas megbeszélés Bolla főkonzullal.

IX. 19-én kis Mária Piroska keresztelése. Nagy ebéden: Zorka szülei, nagynénje, nagybátyja, Verica, Stipo, Piros, Pali és édesanyja, Guidó, Zorka, Józsi, én, Verica kicsikéje, Dušo, és a kis Tibi. Keresztszülők: Piros és Pali. A kis újszülött: Mária-Piroska nevet kapta.

IX. 20. Ma van házasságom 47-dik, s Józsi házasságkötésének 6. évfordulója.

Délelőtt hozzák a hírt, hogy Burget József nyug. főgimnáziumi tanár 88-dik évében meghalt. Az utóbbi két hónapon belül meghalt: Marton Andor, Christían Jenő főgimn. tanár, Dr. Magyar Károly, Dr. Kuszing János s ma Burget. Túl gyors egymás után.

IX. 21. Ma van boldogult jó atyám születésének 114-dik évfordulója. Született Szegeden 1829. IX. 21-én. Szeged Alsóvárosi plébánián keresztelték.

Burget tanárt – törhetetlen harcos hívem volt – délután temettük.

IX. 22. Meglátogatott Beslics Miklós. Megbeszéltük a Belgrádban nyert értesítéseket. Rajakovits útlevele; 80–100 ember azilumjoga. Bácskai ítéletek; kegyelem. Bácskai történetek; nevek, tények. Rendfenntartási intézkedések.

1943. X. 1. Tegnap meghalt Pali nagynénje – édesanyjának nővére, özv. Grósz Józsefné. Az elhalt révén Paliék rokonságban vannak: Grandjean Jenőékkel, a dr. Perisics és Kollarich családdal. – Ma délután temettük.

1943. X. 2. Ma de. utazott Szőregen át Szeged–Bpestre Piroska és Józsi néhány heti tartózkodásra. Józsi megbeszéli Mauzi, Tibi, Lóri ügyeit; Piros találkozik Cunival, akit felvettek a katonai iskolába – és alapos orvosi vizsgálatnak, ha kell, fürdők használatával, gyógykezelésnek adja magát. Ma este határátkelési engedéllyel Pali Törökbecsén–Óbecsén át szintén Bpestre utazott. Bpesten lesz Pali bátyjának, Heklai Pistának házasságkötése hétfőn, október 4-dikén.

X. 3. Ma volt dr. Brájjer Lajos és neje Schlemmer Stefánia aranylakodalma a tíz órai nagymise keretében. Utána a lakásukon barátai üdvözölték; az esti órákban dr. Perisicséknél a jubilánsok tiszteletére nagy uzsonna.

X. 6. Esti órákban érkezett vissza Pali Bpestről. Hozott hírt Piros és Józsi szerencsés felérkezéséről, Pista esküvőjéről.

Szomorú értesítést szegény, jó Pubi hősi halálának közelebbi körülményeiről, amiket Ernő tudott meg Pubi századparancsnokától.

X. 8. A kaszinó Lloyd helységében vacsora utáni összejövetel dr. Brájjerék aranylakodalmi ünneplésére. Feketekávét mellett együtt voltunk huszonöten.

X. 12. Irodámban ma fűtöttem először. Hirtelen olyan hidegre fordult az idő, hogy nem bírtam itt dolgozni.

1943. X. 19. Józsi ma a reggeli vonattal hazaérkezett. Pirossal együtt e hó 2-án mentek fel Bpestre. Piros Daun Pipuval holnap jön haza. A mai délelőtt Józsi referálásával telt el. Elmondotta: Mauzi, Ernő, Tibi és Lóri küzdelmes, nehéz életét, mindegyik nagyon is felhős jövő nehéz életkilátásait. Fájdalmas, mély szomorúsággal közölte szegény Pubi volt zászlóaljparancsnokának, Rácz századosnak Ernőhöz írt levele tartalmát, amely megerősíti immár e részről is Pubi hősi halálhírét.

1943. X. 20. Most esti 6 órakor érkezett haza Piroska. Csak beszólt, mert poggyászával a kocsin hazahajtat. Vacsora után Józsiékkal átmegyünk meghallgatni a további családi híreket, mert Józsi egy héttel előbb (X. 13-án) hagyta el Bpestet, s Belecze ment; innét pedig – Bpest érintése nélkül – közvetlenül Szegedre utazott, s onnét haza. Piros csak annyit, hogy: Gyszi, Cuni édesatyja néhány nap előtt Vámosmikolán meghalt. Cunit felvették a katonaiskolába. Esztergomban fog tanulni.

X. 26. Tegnap Józsi azt közölte velem, hogy Piros és Pali kertgazdálkodásra nagyon szeretnék a szőlő azon félholdját tulajdonul, amelyet a Mocsányi-féle vétel után utólag vettem volt Krumenacker szomszédtól. Ma megcsináltam a szerződést, s Piros tulajdonába adtam, élők között előre adott öröklés jogcímen, a 2408 tjkv. a II. 3 sor 7628/2 hosszú félholdat. Nagy a boldogság a fiataloknál is, de nálam is, hogy örömet szerezhettem nekik.

XI. 2. A cukorgyár küldött 5 mtmázsa kokszt. A kocsit Piroskáékhoz irányítottam. Nagy öröm a házban. Bizonyára nagy jótétemény ma, amikor tüzelőanyagot nagy nehezen, s alig-alig lehet beszerezni.

Piros, Pali, Józsi, Pipu s a kis Tibi tegnap kint voltak a bsztgyörgyi kriptában. Virágokat innét vittek.

¹⁸ Žarko Jakšić (1880–1948) egykori nagyikindai (később nagybecskereki) ügyvéd, az I. világháború előtt a nagyikindai *Srpski glas* kiadója. Az I. világháború idején internálták. Kortársai kiváló szónokként ismerték. 1942-ben a Demokrata Párt parlamenti képviselője volt. Egy ideig ő töltötte be a nagybecskereki ügyvédi kamara elnöki tisztségét (N. F.).

1944. I. 8. Szombat. Piros és Pali egyházi esketése ma de. 11 órakor volt a plébániatemplomban. Esketési tanúk Józsi és én voltunk. A templomban rajtunk kívül csak még Pali édesanyja és Zorka voltak. Délben Piroséknál ebéd. Az egyházi esketés azért lehetett csak most, mert a közben elhalt Gysuzi halotti anyakönyvi kivonatát kellett beszerezni és bemutatni.

1944. I. 8. Két hónappal ezelőtt (1943. XI. 8-án) az esti vonattal visszaérkezett Józsi Belgrádból, ahol a Bánáti Hitelszövetkezet – Bencze – Dániel – Tibor –féle nagygáji birtokvédelmi ügyben végezte a még sürgős teendőket, s másnap, XI. 9-én a reggeli vonattal Józsi és én együtt indultunk Szőreg, Szegeden át Bpestre. Az éjjelt Szegeden töltöttük, ahol a Tisza szálló tulajdonosa, aki becskerekai származású Erdődy leány – a tulajdonához tartozó szálloda nagytermében rendezett hangversenyhez felajánlotta páholyát. Másnap (XI. 10.) de. 10 óra tájt felérkeztünk Bpestre. A Britanniában szállottunk. – Délután felkerestük Mauzit új lakásán (Szt. István park 9. főemelet 3.) Ernő, Józsi, s oda jött Várady Karcsi is. Persze nagy meglepetés. – Kedélyesen együtt maradtunk estig. – XI. 11. Felkerestem Leszámitoló Bankban Madarassy-Beck báró és Tótvárady igazgatókat, s referáltam a becskerekai cukorgyár ügyeiről. Este Várady Karcsiéknál voltunk együtt. XI. 12-én felérkezett Lóri is. XI. 13-án Labányi-Fischer étkezdében együtt ebédeltünk: Mauzi, Ernő, Tibi – aki közben szintén felérkezett – Józsi, Lóri s én. Itt vendéglőkbe járó árusítótól könyveket vásároltunk. (Richelieu, II. Rákóczi Ferencz, II. József.) Este Józsi visszautazott Becskerekre. XI. 14. Találkozás Biarritz kávéházban. Mauzinál ebéd. Este Lóri visszautazott Nagylókra. XI. 15. Délben Tibivel. Délután Ernőnél ültük születése napját. Este Léderer Gyuriéknál – aki szintén születésnapos – vacsora Del Medico panzióban. XI. 16-dikát Tibivel töltöttem. XI. 17-dikén a Britanniából átköltöztem Gellért Szállóba. – XI. 19. Mátyás Pincében: Mauzi, Ernő, Tibi. Találkozás Gracsaninnál. XI. 20. Ebéd Kovácsékkal. XI. 21-én, vasárnap Esztergomban felkerestem Cunit. XI. 24. Mauzival ebéd, s utána mozi: Arany Riva. XI. 25. Ernővel színház: „Az első”. Utána (zuhogó esőben) a Spolarits kávéházban találkozás Irén, Gyurka és feleségével. XI. 26. Mauzival reggeli Stambul kávéházban, utána

együtt a telekkönyv áttekintése. Délután Mauzi lakásán találkozás Bandival, majd teán Schulhofféknál. XI. 27. Rákospalotán. XI. 28. Biarritz. Este Mauzival Léderereknel vacsora. XI. 29. Báró Lángh Boldizsárné. Balla. XI. 30. Dr. Steuer György¹⁹ volt torontáli főispánunk, majd kisebbségi államtitkár temetése a Farkasréti temetőben. Karcsi vitt ki autóján. – Később tudtam meg, hogy ugyanezen napon a délelőtti órákban halt meg Becskerekén dr. Brájer Lajos, akit itt XII. 1-jén temettek. – Két jó emberem a régi világból egyszerre hagyott el. – XII. 1. Felkerestem Balla Pált²⁰, majd Szegedy-Maszák Aladárt²¹ a külügyben, aki ott most a politika osztály vezetője. Este: Zenélő malom. XII. 2. Mauzinál vacsora s vele mozi: Jómadár. XII. 3. Reggeli Popovits L. Milán volt szenátor s most orsz. gyűl. képviselővel²². Este Vígsház: Warrenné mestersége. XII. 4. Varga Pistával találkozás Palotán. XII. 5. Vasárnapi találkozás Biarritzban, itt volt Saczi, s tőle tudtuk meg, hogy dr. Brájer már elsején Becskerekén eltemették. Mauzival, Ernővel a Víg Hajón. Este Mauzinál vacsora. XII. 7. Mauzi születésnapján uzsonna nála. Ott volt: Ernő, Lóri, Cecil, Karcsi, Sarolta, Gazsi. XII. 8. Kis Gellértben reggeli: Ernővel, Lórral, este Mauzinál vacsora. XII. 9. Belvárosi Kávéházban találkozás: Paula, Ede. Mauzi, Ernő, majd megbeszél-

¹⁹ Steuer György (1875–1944) jogász, politikus, szakíró. 1917 és 1918 között Torontál vármegye főispánja volt. 1919 és 1922 között a Kisebbségi Minisztérium államtitkára, majd a magyarországi németek egyik vezetője. A húszas évektől az alföldi és Tisza vidéki földmunkások gazdasági és szociális érdekeinek előharcosa, az ezzel kapcsolatos kormányintézkedések kezdeményezője. A munkáskérdéssel, a szövetkezetekkel, a földkérdéssel és általában a szociális kérdésekkel kapcsolatban számos műve jelent meg. 1943. március 14-én jelen volt Zomborban a Szenteleky Kornél Irodalmi és Művészeti Társaság alakuló ülésén (S. E.).

²⁰ Balla Pál kormánytisztviselő, a miniszterelnökség II., kisebbségi osztályának munkatársa, majd vezetője. 1943 és 1944 között a Matica srpska kormánybiztosa, a Szenteleky Társaság társelnöke (S. E.).

²¹ Szegedy-Maszák Aladár (1903–1988) közgazdász, diplomata. 1943 és 1944 között a külügyminisztérium politikai osztályának munkatársa, majd vezetője. Fontos szerepet játszott a Kállay-kormány nyugati hatalmakkal folytatott titkos béketárgyalásaiban. 1944-ben a németek letartóztatták. 1945 és 1947 között washingtoni követ, a párizsi béke delegáció tagja. 1947-ben lemondott követi tisztségéről, és az Egyesült Államokban telepedett le. 1950-től 1966-ig az Amerika Hangja rádió munkatársa volt (S. E.).

²² Milan L. Popović (1883–1945) újságíró, jogász, politikus. Az 1900-as évek elején az Osztrák–Magyar Monarchiában magyarországi szerb lapok munkatársa, illetve szerkesztője. Az I. világháború alatt – mint szerbet – internálták. A jugoszláv állam megalakulása után a Demokrata Párt színeiben politizált. Egy időben Zenta járás előljárója, a jugoszláv Antikommunista Komité elnöke, a belgrádi Jugoszláv–Magyar Társaság alelnöke. 1934 és 1941 között jugoszláv szenátor. A Délvidék visszacsatolása után magyar parlamenti képviselőnek nevezték ki. Az 1942-es razzia után sokat tett a szerbség helyzetének javításáért. 1942-től az újvidéki Szerb Olvasókör elnöke. 1945 novemberében háborús bűnösnek golyó általi halálra ítélték (S. E.).

lész Jeszenszky Ferencsel – Bély-kérdés. Vacsora Mauzival, Ernővel, Karcsival: Mátyás pincében. Itt találkozás Lóczi Ákossal. XII. 10. Vámbház körúton: Szentkláray-Lehoczky tartózkodási engedély meghosszabbítása. Este Gellértben felkeresett: Gazsi, majd Ernő és Karcsi, aki autóján kiszállította poggyászatot a Keleti pályaudvarra. XII. 11-én reggel 6 órakor kivitt Karcsi a Keletre, majd kijött Ernő is. Indulás 7 óra tájt; délben érkezés B. Újfaluba, ahol Tibi várt. Eljártunk ott a telekkönyvben, majd ebéd után kocsin Belecze. Az eső kísért. Átfáztam. Beleczen nagyon nyugodt napokat töltöttem, és XII. 20-án mentünk Tibivel Nagyváradra. Itt több eljárás elvégzése után du. Tibitől búcsút véve indultam Szegedre. Rókuson kellett kiszállni. Szegedi éjjelezés után XII. 21-én Szőreg, Gyálán át du. 6 órakor érkeztem haza Becskerekre.

1944. I. 14. Ma egy éve – 1943. I. 14-én – szenvedett hősi halált orosz földön, a Jesdovinye körül vívott harcokban Pubi. Mauzinál őrzött eredetiekről a következő másolatokat vettem:

M á s o l a t.

MAGYAR VÉROSKERESZET
TUDÓSÍTÓ IROMÁ. Budapest, V., Szent István-kt. 1. 20/1943. szám.

Nagyságos Szv. Villányi Józsefné urnóknak,
Budapest.
II. Harangvirág-u. 5.

Mélyszégyen fájdalommal értesítjük, hogy Villányi József tart. zls., aki az 1917. évben Nagybecskerekben született, szülőanyja leánykori neve: Várady Edith, a szovjet ellen vívott kereszties hadjárat alkalmával, hazája védelmezésében 1943. év január 14-én a J e s d o v i n y e-i harcokban hősi halált halt.

A súlyos veszteség feletti fájdalomunkban hazafias szívünk egész melegséggel biztatunk és amidőn a gyászborult családnak színtelen ábrándoktól nyugalmat kívánunk, kérjük a Magyarok Istenét, adjon Önöknek erőt és megnyugvást, mert Hősi Halottunk a legcsodabiború Hazánkért adta drága életét.

Legyen áldott hősi emléke!
Budapest, 1943. év április hó 20-án.

Tó. P.H. v. Pesthy Örnagy a.k.

M.KIR."MÁRIA TERÉZIA" I. HONVÉD GYALOGSZERED
I. ZÁRÓKÖZÖLTÉSI PARANCSOKSÁG
63 C. szám.
Kt.pótk. 1943.
Kinevezéséről értesít.

Tekintetes Villányi József urnak
a.kir. tart. hadnagy
/hozátartozójának:/
Budapest.
II. Harangvirág-u. 5.

Budapest, 1943. évi június hó 11-én.

A Kormányzó Uró Felmértósága 1943. évi május hó 20-án kelt legfelsőbb elhatározásával a magyar királyi honvédség nemhivatásos állományában az ellenség előtt tanúsított áldozatkészség és büfelföldözés teljes elismeréséül a hősi halált halt

Villányi József
tartalékos zászlóst 1943. évi január hó 14-ével
tartalékos hadnaggyá
kinevezni méltóztatott.

/:H.M. 34.613/elm. 8/b.-1943. számú rendelete:/
/Megjelenít: 1943. évi 23. sz. H.M. /:szü.:/-ben.:/
P.H. Berniczky alez. s.k.

Ernő levelet írt Pubi volt parancsnokának, Rátz századosnak, akitől a következő választ kapta:

„Igen tisztelt Uram! Kedves unokaöccse Villányi József t. zls.úr I. 14-én reggel lett hozzám beosztva. Délután egy orosz harckocsi a géppuskájával együtt eltaposta. Neki azonban semmi baja sem történt, mert a hernyótálpak közé került. Vitéz és bátor magyar tiszthez méltóan tovább harcolt. Másnap nem találtam sehol sem. Keresésemre eredmény nem következett. Később tudtam meg, hogy 14-én az esti, vagy éjszakai harcokban elesett. Megítélésem, még ha sebesült volna is és fogságba így került volna, akkor is az oroszok tekintettel, hogy tiszt, mint bajtársait is lelőtték volna. Ha fogságba nem esett, úgy már minden körülmények között életjelt adott volna magáról. Így hősi halálát emberi számítás szerint valószínűnek tartom. – A jó Isten adjon vigaszt hozzátartozóinak. Hősi halála adjon büszkeséget övéinek! Hazafias üdvözléssel Rátz százados. 1943. augusztus 5.”

Édes Pubim, most hogy elveszítettelek, érzem mily nagyon, nagyon szerettelek. A szülőházadtól messze idegen földben, nyugodjál békében!

(Donpart–Vörönyezs–Oszrogačka, olvastam: nagy harc színhelye u. az nap.)

1944. I. 16. Ma Józsi születésnapját ünnepeltük. A kis Tibi versikéjével nagyon édes volt. Ez az élet: tegnapelőtt, tegnap a tépő fájdalomé, ma az ünneplésé. – Közben pusztít a harctér, lángol a világ, s közeledik a rém.

I. 18. Piroska név- és születésnapja. Náluk ebédeltünk, Pali anyja, Zorka és Józsi. Piros sokat betegeskedik.

I. 21. Ma egy hónapja, hogy Bpestről, illetve Beleczeről hazaérkeztem. Itthon Józsi kis családjával, Pirosek fogadtak. Az élet az utóbbi idők megszozott medrében folyik tovább; csak az én részemre hagyott nagy úrt Brájer Lajos elköltözése. Marton, Magyar, Kuszing, Burget gyors egymás utánban történt halála után, még Brájer maradt utolsónak mint kortárs, akivel a letűnt közéletben együtt – néha egymással szemben ugyan – de egy porondon forogoltunk. Az 1941-es német megszállás itt találta, s így közöttünk maradt. Találkozásunk, ha nem is mindennapi, de nagyon gyakori volt. Két asztaltársaság alakult körülöttünk. A hétfői a Centrálban: Brájer a felesége, Végh Vilma és nővére Margit, dr. Schwerer²³ és felesége (régibb időkben énekes,

²³ Dr. Schwerer Rudolf (1889–?) fogorvos, később általános orvos Nagybecskerekben. Több fogászati szakmunka szerzője volt, amellel zeneszerzéssel is foglalkozott. Egyik legismertebb szerzeménye a *Wenn Venedig schweigt* Bécsben jelent meg, az Astoria kiadásában. Több tangót és zenekari művet is komponált (N. F.).

műkedvelőnk)²⁴, Novák Hedvig²⁵, Szenczy Tivadar mérnök, Molnár Lidia, dr. Tóth Béla volt szolgabíró, néha dr. Batory Endre²⁶, s vendégként Manojlovics Todor²⁷ szerb író. Ez később átesúszott hétfőről keddre és péntekre. S hétfőn külön férfi asztaltársaság Osztónál. A pénteki, egy időre, a Kaszinóban volt együtt. – E találkozásoknál a régi megyei történetek, s immár emlékek fellelevenítésénél Brájjerrel kiegészítettük mondókáinkat. Ő annak idején hithű kormány- és megyei párti, én ellenzéki és függetlenségi szemüvegen át világitottunk reá a letűnt múltra.

Ma, az utolsónak elköltözött Brájjer nagy hiányát érzem. A kortársak közül íme senki. Magam maradtam emlékeimmal. – A magány jólesik; hisz több mint egy fél századon át mindig másoké voltam, de e túlmagány, különösen az esti órákban, nagyon nyomasztólag nehezedik lelkemre. Egyedül. Nagyon egyedül maradtam. – Metám kint Begaszentgyörgyön a sírkertben, Giza húgom Krakkóban, Karsci öcsém Budapesten a Kerepesi temetőben nyugosznak. – Barátaim, kortársaim, küzdőhíveim messze földre elszakadva, de nagy részük a különböző temetőkben.

1944. II. 27. Vasárnap. Ma délelőtt 11 óra tájt beállított egy magyar rendőrlegény, s Magyarországról átcsempészett levelet adott át. „Magyar Kanizsa 1944. II. 24. Kedves Imre Bácsi, itt vagyok gyár ügyből kifolyólag, és alkalmam van Imre Bácsihoz néhány sort eljuttatni. A napokban voltam megint együtt Mauzival, aki a következők közlésére kért fel:

A közelmúltban Mauzi levelet kapott fia tizedesének feleségétől, mely levél szerint az orosz rádió a foglyok neve között Mauzika fiának nevét is bemondta az illető tizedesével együtt. Adná Isten, hogy így legyen!...” (aláírás) Léderer Magda. – Szürkére fordult életemnek nagyon, nagyon régen volt ily boldog napja.

²⁴ Schwererné Kugler Mariska (1894–?) 1919-ben kezdte meg nagybecskereki amatőr színjátszói karrierjét (*Kis cukros; Pillangó főhadnagy; Kis kadét, Viaszk virág* stb.), s kabaré-előadásairól és egyfelvonásos énekes darabjairól volt ismert a két háború közötti időszakban (N. F.).

²⁵ Novák Hedvig Novák Rudolf (1883–1909) festő húga volt, akit rokoni szálak fűztek a Várady családhoz, s aki a két háború között Nagybecskereken valóságos irodalmi szalonot tartott. Lakása írók találkozóhelye volt. Korán elhunyt bátyjával, Rudolffal Várady Imre baráti köréhez tartoztak, amellet Todor Manojlović baráti köréhez is. Ugyanis Novák Rudolf Manojlović gimnáziumi osztálytársa és egyik legjobb barátja volt (N. F.).

²⁶ Dr. Báthory Endre (1870–1954) szemész, kiváló szakorvos a nagybecskereki kórháznak, számos szemészeti szakmunka szerzője, a nagybecskereki társas élet egyik közkedvelt alakja (N. F.).

²⁷ Todor Manojlović (1883–1968) nagybecskereki szerb író, műfordító és költő, a modern szerb költészet egyik megteremtője (N. F.).

1944. III. 1. Ma van születésem 77-dik évfordulója. Ma 7 éve ünnepelte velem sok magyar az egész Vajdaságból a 70-dik évfordulót. Együtt volt az egész család Piroska kivételével, aki Krakkóban volt (nem kapott útlevelet), és Józsi kivételével (aki Szarajevóban katonáskodott). Néhány nappal az ünnepi, esti bankett után (amelyen a Vajdaságból több mint 300-an vettek részt) felutaztunk: Mauzi, Bubus, Ernő, Tibi és a vajdasági írók társaságában Bpestre, ahol III. 5-én este a Zeneakadémia termében tartottam a megnyitó beszédet, amelyet a rádió is közvetített. Piros Krakkóban hallgatta. – Hét év – milyen változás!

1944. III. 13. A Szmolenszky József Bpestről üzenetet küld Esztergomi Gazdasági Egyesület titkárja útján, közölje velem, hogy: a Futura egyik tisztviselője értesítette Wehner Kornél igazgatót (Szolnokról), hogy a rádióban hallotta az orosz hadifoglyok nevei felolvasásánál Pubi nevét is. Wehner bpesti igazgató mondotta el Szmolenszkynek, szolnoki fiók tisztviselője, e jelentését.

1944. III. 14. Du. 6 órakor Csókáról telefonál Tóth Kálmánné úrnő: Mauzi leánya arra kérte, közölné velem telefonon, hogy „biztos forrásból kapott hírt a felől, hogy Pubi él. Egyben közölné, hogy április 20-dikán átköltözik bpesti Filler utcai lakásába. Oda várja Piroskát, s arra kér, hogy Dudy felköltözésével megjelölt néhány bútordarabot vinné magával Dudy az új lakásába.”

Talán még megérem a találkozást. Csak ne késsen túl sokáig. Mégiscsak rajtam a: 77.

1944. III. 16. A reggeli vonattal Belgrádba utaztam. Ott az állomáson Guidó várt autóval, úgyhogy ennek felhasználásával egy útban elintézhettem Ernő üzenetét, s benézhettem a Moszkvába. Este Dudy nagy vacsorát készített Bolla vendég tiszteletére, akivel ½ 2-ig elbeszélgettünk. 17-én jártam a Kasacijánál, a követségen, s esti 11 órakor ismét itthon voltam. Itthon csak másnapra vártak, s így szobám hideg volt. Befűtöttek, s vagy éjfél utáni 1 óráig olvastam, írtam. Lefeküdni készültem, s e közben a székben megbotolva oly szerencsétlenül estem bal vállal a kemény íróasztalnak, hogy fájdalmamban azt hittem, bal kulcscsontom megrepedt, vagy eltört. Másnap – 18-án – ágyban maradtam. A fájdalom nem csillapodott, s az elhívott orvos újabb vizsgálatról akarja függővé tenni annak megállapítását, hogy történt-e csonttörés. Este a családban, itt voltak Pirosék is, megbeszéltük a holnapi Józsi napi előkészületeket, mert igen sokan ígérkeztek Józsi üdvözlőni. Tanártársai, s mivel 19-dike vasárnapra esik, besúgták, hogy a mise után az iskolai tanuló hallgatói is eljönnek gratulálni. Nagy előkészületek.

1944. III. 19. József napja. Reggeli ½ 6 órakor az ajtóm előtt hangosabb beszélgetést, járkálást hallok. Nemsoká bejön hozzám – ágyban feküdtem – Józsi, karján plaid és kispárna, megcsókol, búcsúzni jött. Két német polgárőr jött hozzá a parancsal, hogy azonnal öltözzék, s velem együtt bekísérnek a Messinger intézet internáló helyiségbe. Oda viszik, amint mondták, a városba szerte küldött polgárőrök, az itteni magyarság összes egybeterelt vezetőit.

Ajtóm előtt azért beszélgettek hosszasan, mert Józsi és Zorka elmondották nekik, hogy engem nem lehet itthonról elkísérni, mert tegnapelőtt óta betegen fekszem. Erre az egyik ör elkísérte Józsit, a másik pedig az irodából telefonon értesítette parancsnokát, hogy: az öreg Várady betegen fekszik, és már 77 éves – mit tegyen? Itthon hagyott. Közben hozták a híreket arról, hogy kiket kísérték be. Ott van prelátusunkkal az egész ismert magyar vezetőség, sőt a női tábor vezetői is, Mara Saczival²⁸, Végh Vilmával.

A bpesti rádió semmi hírt nem adott le. Itt azt beszélük, hogy a német hadsereg megszállotta Magyarország határait²⁹, s Szerbia, Horvátország és Románia felől halad lefelé az országba. Magyar ellenállás nincsen. A kormány ma délelőtt lemondott. Egyesek szerint Werth Henrik alatt katonai diktatúra van kikiáltva, mások szerint Szálasyék vették át a kormányt. Teljes a bizonytalanság. – Engem itthon hagytak. Egész nap fekvőtem.

Igy tellett el a szépen elgondolt József napja.

Esti ½ 8 órakor hazaérkezett Pali, utóbb Józsi is. Hazaengedték valamenynyit. – Mondják, közölték velük, hogy biztonsági elfogatás volt. A német véderő megszállja Magyarországot, s nehogy az itteni magyarság esetleg valami könnyelmű mozgalmat készítené, ezért kellett őket biztonságba helyezni. – Szegény Magyarország. Józsi, Pali közlik, elbocsátás előtt valamennyi elfogottnak nyilatkozatot kellett aláírnia, amely szerint: a várost külön engedély nélkül nem szabad elhagyniok. Politikai összejövetel, megbeszélés tilos. Lojálisan tartoznak viselkedni.

1944. III. 20. és 21-én különböző hírkeringések, találgatások, teljes bizonytalanság. Rádió semmit sem közöl a Magyarországon történetekről. A bánáti városokban kellemetlen incidensek. Vasárnap (19-én) a templomba menő magyar diákok – fiúk és lányok – fejről a Hitler Jugend leverte a Bocskay sapkákat, letépték a ruhákról a magyar zsinórzatot. Szerdán – 22-én – a du. 7 órai rádió végre leadta az első hivatalos hírt: a bolsevista közös ellenség elleni hathatós védelem céljából, minden katonai és gazdasági erő mozgósítása érdekében, kölcsönös megegyezés alapján a német véderő megszállotta Magyarországot. A lemondott kormány helyébe a kormányzó, Sztójay Döme, volt berlini magyar követ elnöksége alatt új kormányt nevezett ki. Tagjai: Rác Jenő, Jaross Andor, Reményi Schneller Lajos, Szász Lajos, Kunder Antal, Jurcsák Béla, Antal István és Csata Lajos. – Állítólag nem volt ellenállás, nem volt összeütközés.

III. 23-án felkeresett Nagy Géza Becskerek városának magyar alpolgármestere, s közölte, hogy Gion, a német polgármester és egy biztonsági

közeg kijelentették, hogy a németek követelése az, hogy a Bánáti Magyar Szövetség vezetősége felváltassék. Nem tűrhető az, hogy itt ügyvezető elnök egy német nevű Stagelschmidt Jenő és elnök papi ember, Kovács prelátus legyen. Beszélt egyebeket is.

E hírre másnapra III. 24. du. 5 órára megbeszélésre magamhoz kérttem Dr. Báthory Endre, Botka Béla, Demkó István, Nagy Géza, Nagy László, Jakobsz Károly, Pfeiffer Károly, Stagelschmidt Jenő urakat; Oláh Lajos súlyos betegség miatt kimentette magát, itt voltak Józsi fiam, Pali és én. Hosszas megbeszélés, a vasárnap történetek, a diáksapkák leverése s más incidensek elmondása után egyhangúlag, véleményem elfogadásával, abban állapodtunk meg, hogy semmiféle ijesztgetésnek, a német polgármesterecskék ágálásának nem ülünk fel. A Szövetségnek megvan a magyar kormány bizalmából legális vezetősége, élén Jeszenszky Ferencel. Ha kell, tárgyaljon vele mint a magyar népcsoport elismert vezetőjével egyenrangú német népcsoport vezetősége. S ez esetben is, csakis a magyar kormány határozatával történhet döntés. – Mi, különösen a mai túl nehézre vált sorsunkban, mindannyian egyértelműen, a mi mai vezetőségünk mögött állunk. Minden személyes, kicsinyes történet elmentet kifelé elsimult. Befelé majd nyugodtabb időkben lehet vitatkozás, de ma, amint befelé minden elnémul – kifelé egyek vagyunk.

III. 25-én felkeresett az időközben Becskerekre ájtott Jeszenszky. Vele azután teljes egyetértésben ugyanaz a megállapodás. Ha tetszik a német szövetséges uraknak, ám borítsák fel a szövetséget – denn Macht vor Recht³⁰ – de mi magyarok nem visszük be sorainkba, ily súlyos időkben, a széthúzás szellemét.

III. 26. Vasárnap. Az egész tanuló ifjúság Bocskay sapka nélkül, hajadonfőtt ment a templomba, s onnét kijövet az utcákon végig. – Közben a keleti front harctéri hírei aggasztóak. A bolsevisták benn vannak Besszarábiában, Tarnopolban, 120–150 kilométerre a magyar határtól.

1944. III. 27. Felkeresett Nagy Géza. A németek sürgetik itt is, más bánáti városban is a magyar vezetőség felváltását. Új és fiatal emberekből álló vezetőket kívánnak mindenütt az élre. Forr, vajódik, alakul minden. Hogyan fog kialakulni? Az én álláspontom marad a régi. Csak egyedül a magyarság hivatott és jogosult megállapítani azt, hogy kik legyenek vezetői. Fájdalom, vannak sorainkban is történet önjelöltek. Állítólag Dr. Hadik József nkikindai ügyvéd felkereste a német csoport-vezetőt, Sepp Jankót, s azt ajánlotta volna, hogy a szövetség élére komisszárost állítsanak a németek, s mivel – Hadik – itt az egyedüli Imrédy-párti, tehát önmagát tekinti legalkalmasabbnak e helyre. Kérte egyben azt, hogy adjanak részére útlevelet, hogy átmehessen Magyarországra, s a kormánytól áthozhassa a megbízást, mert értesülése van arról, hogy a magyar kormány őt kívánja megbízni a magyarság itteni vezetésé-

²⁸ Mara Jenőné, Mara Sára a nagybecskereki *Torontál* című lap felelős szerkesztője és kiadója volt a megszállás alatt (N. F.).

²⁹ A német csapatok 1944. március 19-én szállták meg Magyarországot (S. E.).

³⁰ Hatalom a jog előtt.

vel. – Igazán szomorú, beteges tülekedés. S fájdalom, akadt ilyen gyászmagyar több is.

III. 29. Jelzi a rádió, hogy az új Sztójay-kormány ülést tartva elhatározta, hogy legközelebb kormánynyilatkozatban tájékoztatja az országot programjáról s a helyzetről. A határ még mindig bezárva. Sem át, sem onnét ide utazni nem lehet. Nem hallani az odaát való történetekről semmit.

1944. IV. 2. Végre elhangzott a kormánynyilatkozat. Súlyos kötelezettségvállalással telt, komor megnyilatkozás.

IV. 3. Hétfő. Ma de. 10 óra tájt megszólalt a bűgő sziréna. Csoportban – állítólag 25–27 ellenséges repülő szállott a város felett kelet felé. Első komoly légi vészjelzés. – Úgy mondják, hogy amerikai repülők, s később jön a hír, hogy ezek Temesvárt, Aradot és Nagylakot bombázták. – Az esti 7 órai rádió bemondotta, hogy ma a déli órákban amerikai repülők támadták Budapestet és környékét. Személyi és jelentős anyagi kárt okoztak. – Odaát van Ernő, Mauzi, Tibi, Lóri. Borzasztóan aggódom. Utolért így bennünket is a háború réme.

Az események vegyesen váltogatják egymást. IV. 11-én Pali születésnapját ünnepeltük. Ebéd Piroskáéknál. Születésnap s egyben búcsúzási ebéd is. IV. 22-e Piros és Pali Belgrádba utaztak. Piros orvoshoz, s ha szükséges, ott marad klinikai gyógykezelésre. Tervünk ugyanis az volt, hogy III. 24-én nagyobb társasággal, s köztük Pirossal én is, Szegedre megyünk, mert Szegeden az ott megjelenő Délvidéki Szemle, a Dugonics Társaság és a Szenteleky Társaság, a DMKSZ együttes rendezésében délvidéki szellemi találkozót rendez III. 24., 25. és 26-án. Erre engem is felkértek, hogy „a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos vitában én mondanám el a bánáti magyar kisebbség sorsának alakulását a múltban és a jelenben”. Ez előadás megtartására Batizfalvy János egyetemi tanár, a szegedi női klinika igazgatója kért fel levélben. Tervünk az volt, hogy Pirossal együtt felkeressük Batizfalvyt, aki a női klinika vezetője, s ha szükséges, Piros mindjárt ott hagynám klinikai gyógykezelésre. – Tartandó előadásommal is nagyjából elkészültem. Megbeszélésünk szerint a Bánátból vagy tízen III. 24-én indulunk Szegedre. – De közbejött III. 19. és a határ lezárása. Minthogy így nem mehettünk át Szegedre, Piros pedig erős fájdalmakban szenvedett, ezért módosult azután a terv olyképp, hogy Piros Belgrádba megy – neki ismét ajánlott – orvoshoz.

IV. 12. Tehát le is utazott Palival. Másnap felkeresték az orvost, s megbeszélték, hogy röntgenfelvételre 18-án – szerb húsvét keddjén – jelentkezzenek újból Piros az orvosnál. Dudynál laktak.

IV. 18-án, szerb húsvét vasárnapján iszonyú hatású, sok ember- és lakóház áldozatot követelt, angolszász bombázás pusztította Belgrádot. Úgyhogy még aznap – húsvétvasárnap – az esti vonattal visszajött Becskerekre Piros, Pali s velük jött Dudy is. Mindhárman, de különösen a két nő, idegileg erősen meg rázva. – Másnap azután közölte a rádió és az újság, hogy a húsvéthétfői újabb

támadás Belgrádon még borzasztóbb hatású volt. Így tehát elmaradt Pirosnál ez az újabb gyógykezeltetési kísérlet is. – Ezóta itthon szenved, s kezeli a becskerek-i orvos.

Közben Magyarországon, Bpsten és környékén ismételten támad és pusztít az ellenséges légierő.

Május 4-én. A Szövetségben az elnöki tanács, járásvezetők, magyar szolgabírák s a becskerek-i magyar alpolgármester, Jeszenszky elnöklésével, ülést tartottak. Beszédet tartottam. Erősen kiemeltam, hogy a bánáti magyarok ügye, egyedül a mi autonóm belügyünk; nem tűrhetünk abba idegen beleszólást, idegen faj irányítását, származzék az bár a legjobb szándékból. De különösen nem vállalhatunk együttes erkölcsi felelősséget a sok kegyetlenkedésért, ami itt történt. Tüntető egységes állásfoglalásra hívtam fel a magyarságot. – Egyhangú helyeslés. Elfogadás.

V. 13-án du. 6 órakor DMKSZ választmányi ülése, az új választmány bemutatkozása. Kellemetlen szóváltás Stagelschmidt Jenő ügyvezető elnök és Dániel László hírlapíró között. Ebből lovagias ügy. Utóbbinak egyik segédje lettem. Ma e súlyos időkben, amikor a Kárpátok alján hazája védelmében patakokban hullatja véré a magyar honvéd, ma, amikor Magyarország határain mindenfelől betörni igyekszik a pusztító rém, ma jut eszükbe lovagiasdít játszani itt hősködő magyarjainknak.

A napokban felhívott telefonon a becskerek-i postaigazgatóságról Gerold Imre postatechnológus, s közli, hogy Bpestről katonai vonalon Péter (Putz) Gazsi m. k. honvédszázados azon üzenete közvetítését kérte, hogy Bpsten „nagyon tragikus körülmények között” meghalt édesanyja. Értesítem erről Dudyt, s kérdjem: mi történjék anyjuk, Mártha Bpesti lakásával. Fenntartsák-e?

Később megtudtuk, hogy Mártha a bpesti légiriadók izgalmaiban a kellenél több altatószert vett be, s ettől halt meg szerdai napon. Mivel a bejárónő csak szombaton szokott takarításra bejárni lakásába, így a már szerdán bekövetkezett halálról csakis szombaton értesültek.

Dudyt Pirossal meglátogattuk Begaszentgyörgyön. Bútorával a belgrádi bombatámadások után Begaszentgyörgyre költözött, s most ott lakik.

V. 25-én a kis Tibi ötödik születésnapja. Nagy ebéddel: Pirosék, Daun Pipu ünnepeltük. Este magyar műkedvelők színházi estje.

V. 28. és 29-én szerbek pünkösdjén újból, most még az előbbieknél is iszonyúbb s véresebb angolszász légitámadás pusztított Belgrádon s külvárosaiban. Hivatalos értesítés szerint több mint 3000 halott. – Közben Becskereken is többször légiriadó. Eddig támadás nélkül.

Ma, VI. 2-án reggel 8 órakor légiriadó. Erős szirénabűgás. Majd a harangok is megkondultak. A kertből néztük a 6–7000 méter magasságban, délről jövet Magyarország felé, több csoportban vonuló repülőket. Bpest rádió jelzése szerint: Bácska, Karczag, Nagyvárád, Eger, Miskolcz, Pécs és Budapest

került légiriadóba. – Úgy 11 óra tájt a reggel 8 órakor észak felé vonult bombázók egy részét láttuk visszafelé, le, délre vonulni. Történt-e Magyarhonban, s hol támadás és bombázás, még nem tudjuk. A légiriadó tovább tartott három óránál; reggel 8 órakor kezdődött, s ¼ 12-kor volt lefűvés. A bpesti délutáni rádió csak annyit mondott: Magyarország több városában volt terrortámadás; személyi és vagyonkár keletkezett.

VI. 3. Semmi biztosat nem lehet megtudni a tegnapi magyarországi támadásokról. Hírlík, hogy bombázták: a szegedi pályaudvart, Szolnokot és Újvidéket.

VI. 5. A tegnapi 7 órai (du.) rádió közölte hivatalosan, hogy erős terror bombatámadás ismételt hullámokban érte Kolozsvárt, ahol a lakás nélkül maradtak részére 5000 személyre szóló ebédet osztottak ki. Továbbá erős támadás volt Debreczenben, ahova Kunder Antal kereskedelmi miniszter is kiszállott a károk megtekintésére, a helyreállítási munkálatok ellenőrzésére; nagy támadás érte ismételten Szolnokot. Mindenütt nagy személyi veszteségek és anyagi károsodások. Magyarországon – amint mondotta – egyéb helysegekben is volt támadás és kár, de ezeket nem nevezte meg.

A ma reggel 7 órai rádió közölte, hogy Hitler elrendelte, nehogy Róma városa hadszíntérré váljék s elpusztuljon – a város katonai kiürítését. Így tehát az angolszászok bevonulnak Róma városába.

Tegnap este Piros, Zorka, Pipu (Daun) és Pali kártyáztak, s az esti 10 órai rádió meghallgatása után tőlük búcsút véve lefeküdtem. Most reggel mondja Zorka, hogy távozásom után Magyarországon ismét légiriadó volt; eltartott éjjél. – Rettenetes. Tönkreteszik a magyar városokat.

Képzelem, milyen borzasztóan fájdalmas elégtétel e szörnyű pusztítás, az elkergetett Kállay-kormánynak, amely hinta politikájával mégis meg tudta óvni az országot a rémes légitámadásoktól.

Este Piros, Pali, Józsi, én a színházban voltunk. Erdélyi Mihály: Sárgarigó fészek című 3 felvonásos operettjét játszották műkedvelőink.

Hazajövet értesültünk, hogy az esti rádió megemlékezett Szeged bombázásáról, s arról, hogy ott ma temették nagy gyászpompával 27 koporsóban a halottakat. Halott tulajdonképp 28 volt, mert az egyik koporsóban az anyjával együtt a vele halt kis gyermekét is temették.

1944. jún. 6. A ma reggel 7 órai rádió közölte, hogy ma hajnalban Normandiában megindult az angolszászok által oly régen beharangozott invázió. A délután 1 órai rádió hosszas tudósítást közöl az előzőnlésről. Ma reggel ½ 6 órakor indult meg a partra szállás Normandia partjai hosszában.

Reggel 8 órakor megszólalt a sziréna, utána a félrevert harangok. Belgrád közölte, hogy erős légi kötelékek szerb területen át Románia felé tartottak. Sziréna lefűvés csak 11 ¼ órakor szólt.

VI. 7. A Donauzeutung a múlt magyarhoni angolszász bombatámadásokról a következő adatokat közli: *Kolozsvár*: „die Zahl der Toten beträgt 250.

die Zahl der Verwundeten ein Mehrfach davon. Auch der Gebäudeschaden wird als sehr erheblich bezeichnet, da ganze Arbeiterviertel völlig vernichtet wurden. – *Miskolcz* ist schwarz beflaggt. Unter Teilnahme von mehr als 20.000 Personen wurden am 4. VI. die Opfer der angelsächsischen Terrorangriffe zu Grabe getragen.

In *Debrecen* betrug nach vorläufigen Feststellungen die Zahl der Toten 319. Auch in *Szolnok* wurde der grösste Teil der Todesopfer am 4. VI. bestattet. – In *Nagyvárad* wurden bisher 150 Todesopfer ermittelt. In *Szeged* waren unter 32. Todesopfern vor allem Kinder. – In manchen Gegenden wurden die Flugzeuge in Tief angriffen auf Landarbeiter und Weidevieh gerichtet und beschossen. In der Umgebung von Debrecen wurde ein Lazarettzug beschossen.”³¹

VI. 11. Reggel 9 órakor ismét felbűgött a sziréna. A belgrádi rádió leadta, hogy nagyobb légi kötelékek Szerbián át Bulgária és Románia felé repültek. 11 óra tájt lefűjták a riadót. – Amint így felszabadult ismét a közlekedés, kimentem a szőlőbe, ahol Pirosék vendége voltam ebédre. Pirosék tegnap teljesen kiköltöztek a szőlőbe. Kint nagyon szép minden. A bejáratnál a parkban egész kis új erdő van fejlődőben. Déután Józsiék is kijöttek a kicsikékkal. Megkezdődött a nyári fürdőzés. Én árnyas helyet keresve visszavonultam, csendben olvasgattam. – Déután Piroskáék látogatói jöttek; nagyon kiszoktak már. Dehát a fiatalok életet kívánnak; csak az enyém már a csend, a nyugalom keresése.

VI. 12. A czukorgyárban Bpestről jött forrásból (gr. Csekonits Sándor) az a hír terjed, hogy báró Madarassy Beck elnököt fogolytáborba internálták volna. – Belgrád külvárosait, Ništ és Smederevót az angolszászok tegnap újból bombázták.

Franciaországban Normandia területén az inváziós és német seregek között rettenetesen véres viaskodás folyik.

VI. 16. Tegnapelőtt (14-én, szerdán) észak-amerikai repülők támadták Bpestet. A rádió jelenti, hogy 18 ellenséges bombázó repülőt a légvédelem leszedett. Tehát elég erős egységeknek kellett támadniuk, ha közülük 18-at lelőhettek.

Ma 9 órakor újabban jelzi a belgrádi rádió, hogy Horvátországon keresztül erős kötelékek repültek Magyarország felé. Közelebbi hír nincs.

³¹ Kolozsvár: A halottak száma 250-et tesz ki, a sebesültek száma ennek sokszorosára. Jelentőseknek mondhatók az épületeket ért károk is, egész munkásnegyedeket semmisítettek meg teljesen. Miskolcon fekete zászlók. Június 4-én 20 000 ember részvételével vitték sírjukba az angolszász terrortámadás áldozatait. Debreczenben az első felmérések szerint 319 az áldozatok száma. Szolnokon is június 4-én esett el a legtöbb áldozat. Nagyváradon eddig 150 halálos áldozatról van jelentés. Szegeden a 32 halálos áldozat többsége gyermek. Néhol vidéken a repülők mélyrepüléses támadása földművesek és mezei állatok ellen irányult. Debrecen környékén egy kórházi vonatot találtak el.

VI. 18. A 14-diki terrortámadásról értesít a VI. 15-diki Donau Zeitung: Amerikanische Terrorbomber griffen in den Vormittagsstunden des 14. VI. Budapest u. Umgebung sowie mehrere Provinzstädte u. Industrieanlagen an. Verlust an Menschenleben sind zu beklagen. Sachschäden wurden angerichtet. — In Kolozsvár: 700 Häuser zerstört, 3000 Menschen obdachlos 300. getötet u. verletzt.³² — A VI. 17-diki lap: die Budapesterpresse stellt fest, dass dies der grösste Angriff gewesen sei, der auf Bpest unternommen wurde. Auf ein südliches Stadtviertel warfen die anglo-amerikanischen Bomber aus einer Höhe von 4000 meter einen Bombenteppich. ... In Kecskemét griffen 30–40 Bomber an u. richteten au wohnvierteln Schaden an.³³

VI. 24. Ma délután elhozta Grósz Guidó rokonom az útlevelet. Érvényes július 31-dikéig. Készülök a bpesti, Belec-tanyai, szilfajori útra.

1944. VI. 27. Minden be van pakolva. 10 órakor indulok Bpest felé. Tegnap leadta a rádió, hogy az éjjel folyamán Bpestet újból támadták légitombák. Különös álmom volt: a vasúti jegypénztárnál, miközben jegyet váltottam, jóindulatúlag szól hozzám a vasúti pénztáros „doktor úr, ajánlom, ne utazzék.” — Tíz órakor indulok.

1944. szeptember hó 5. Kedd. Ma egy hete indultam Bpestről reggel 7.40 órakor, s érkeztem Szegedre este 7 órakor. Tehát VIII. 29-én indultam Bpestől, s VIII. 31-én esti ½ 7 órakor érkeztem haza. Távol voltam tehát VI. 27-től VIII. 31-ig; 9 hét és 2 nap. — Ilyen hosszú távollétre nem is emlékezem. Becskerekéről de. ½ 10 órakor indultam a lakásból. Alig értünk a villany központhoz, megszólalt a sziréna. A kocsis tétozázott, vissza akart fordulni, de nem engedtem. Amikor azonban az állomáshoz érkeztünk, ott fejetlen szaladgálás. A vonatokat kiirányították az állomásról. A hordárok is megszöktek, az állomás bejáratát elcsukták. Az állomás melletti katonai óvóhelyre küldtek. Szerencsére egy rövid óra múlva megszólalt a lefűvás. Jegyet váltottam, s megindultunk. Du. 4 órakor Gyálán át Szegedre érkeztünk. Felkerestem Török Sándort, Dr. Ettlek igazgatót és Dr. Batizfalvy János klinikai főorvost. — Mindez 1944. VI. 27-én, kedden.

VI. 28. Reggeli gyorssal 6.20 indulás, 10 óra tájt Ernő lakásán voltam. Mosakodás után, amint a ház kijáratához megyek, épp megáll motorbiciklijén Tibi. Nagy meglepetés. Együtt felmentünk Ernő hivatalába. Itt is nagy meglepetés.

³² Június 14-én amerikai terrorbombázók a délelőtti órákban támadták Budapestet és környékét, vidéki városokat és ipari létesítményeket. Emberáldozatokkal és anyagi károkkal járt. Kolozsvárott 700 ház lett szétrombolva, 3000 ember maradt fedél nélkül, 300 a halottak és sebesültek száma.

³³ A budapesti sajtó megállapította, hogy ez volt a legnagyobb támadás Budapest ellen. Egy déli városrészre az angol–amerikai bombázók négyszáz méter magasságról dobtak szőnyegbombát. Kecskeméten harminc–negyven bombázó lakónegyedekben okozott károkat.

Tibivel a Margit sörözőbe adtunk ebédre találkát. Amint 1 óra tájt odaérkezek, „Szerdán nem nyitunk”; minden zárva. Bevártam itt Tibit, s együtt lementünk a Fischer–Ladányi most „Vígsház” étkezdébe. Estére kaptam a Gellértben szobát. Felkeresett ott Cecil, Karcsi, feljött Ernő, Tibi, s a szobában együtt vacsoráztunk; az otthonról hozott sült, sajt, kenyér nagyon ízlett. Utána lementünk mindannyian a Gundelbe sörre. VI. 29. A gőzfürdőbe jött Ernő, Tibi. Reggeli a Belvárosiban. Ott találkoztam: dr. Mihalovics Pista, Szmolenszky Józsi, Szerdahelyi, Horváth bíróval; beszéltem Zubkovitssal s Rátz Jenővel. Tőle tudtam meg, hogy már június közepén lemondott miniszteri állásáról, de eddig a kormányzó még nem mentette fel; de hivatalba már nem jár.

VI. 30. Délelőtt kétszer is légiriadó. Tibivel elmentem Sánthaékhoz a Thököly útra, s utóbb ki Rákospalotára. Tibi ismét leutazott Belecze.

Július 1. Szombat. Kinnmaradtam Tibi elutazása után R. Palotán. Este 1-től éjjél utáni 1 óráig légiriadó. A villamosok járatát beszüntették. Ott kellett maradnom Rákospalotán.

VII. 2-án ½ 10–1 óráig ismét légiriadó. Telefonáltam Mauzinak Pestre, hogy nem jöhetnek be. Esti órákban kísértünk a bombakárokhöz.

VII. 3. Hétfő. Reggel ½ 7–½ 9-ig a töltésen néztük a bombakárokat. Rákospalotai vasút rendezőn előző napi bombák vagonokba telitalálatot értek, s ott pusztult – állítólag – 300 orosz hadifogoly, akiket Németországba akartak vinni. A töltés villamosán bementem Pestre. Ernővel ebédeltem. Megérkezett Kertesköről Mauzi. Vele vacsorán Gundel utcai helyiségében; oda jött dr. Deák Leó volt főispán. Elmondotta hogyan fogták el és hozták Bpestre a német Gestapo emberei.

VII. 4. Kedd. Találkozó Alföldy Edével.³⁴ Ebéd Mauzival. Du. 6–½ 8-ig Rátz Jenő v. miniszter lakásán (Váraljai u. 2.) hosszú megbeszélés. Lemondása indokai. Délelőtt Mauzival, Ernővel Fásor szanatóriumban meglátogattuk Léderer Gyuri apját, Arturt. Utána Városligeten végignéztük a bombakárokat. Millenniumi emlék. Királyok ledőlt szobrai. Elpusztított műcsarnok.

VII. 5. Rózsi születésnapja. Délután Belvárosiban: Deák Leó, Vinczehidy Ernő és Dezső, Alföldy Ede, Mauzi, Ernő – referálás Rátz Jenő érkezéséről.

VII. 6. Átköltöztem Gellértből Mauzi Fillér ú. lakásába. Mauzinál Ernővel vacsora. Odajött Cecil és Karcsi.

VII. 7. Ernő lakásán légiriadó. Ernővel ebéd.

VII. 8. Ernővel felkerestem Tóthvárady Andrást a Leszámítoló Bankban. Könyvek vásárlása Rpalotán.

³⁴ Alföldy Ede (1865–?) kiváló jogász, bíró, több jogi szakmunka szerzője. 1909-től a Nagybecskereki Kerületi Bíróság elnöke. Emlékezetes marad, hogy 1914-ben védelmébe vette a szerb internáltakat, követelve, hogy azokat helyezték szabadlábba. Büntetésekképpen a hatóságok Észak-Magyarországra helyezték át (N. F.).

VII. 9. Rpalotán. Végignézttem Béketér, Lehel u., Váczi út bomba romjait.
VII. 10. Visszajövet Bpestre. Ernővel Külföldiek Ellenőrző Hivatalban útlevél, illetve tartózkodási meghosszabbítás. Viktória. Este Madách Színház. Mauzi, Ernő, Pipi „Ártatlanok”.

VII. 11. Balla, referáltam Rátz beszélgetésről. Ebéd: Gülbaba. Majd Stambul. Vacsora Négy Szürke. Levelek: Eidenhoffer Ada, telefon Ede, Dénes István (Guidó üzenete).

VII. 12. Ernővel Jahodánál. Ebéd Hangli Söröző. Délután Déli pályaudvarról elutazás: Zircz–Kerteskő.

VII. 13. Kerteskőn tárgyalás Bandival.

VII. 14. Kerteskő Vadászlak. Magda és Lóri születésnapja.

VII. 15. Bandival okiratok felvétele. Kerteskőtől búcsú. Bpestre – Kelenföld – érkezés este 11 órakor. Útközben lássuk a lebombázott Pétfürdő állomást.

VII. 16. Vasárnap. ½ 10–11-ig légiriadó. Ernővel ebéd.

VII. 17. Vig hajósban Ernővel ebéd. Thökölly u. Viktória. Ernővel vacsora Sörözőben. Espresso. –

VII. 18. Ebéd Pipivel Margit sörözőben. Reggel 7 órakor interurbán telefon Nagylókra, hogy várjon kocsit Szilfamajoron, érkezés esti 9 óra tájt, Lóri várt az állomáson.

VII. 19. Nagylókon. Levelek: Mauzinak, Rainprecht Antalnak, Léderer Gyurinak Kerteskőre. Este látogatás gróf Hunyady Ferenc kastélyában. Grófné is ott volt. Beszélgetés magyarországi viszonyokról. Bárány Bessenyei-Bakács György volt belgrádi követünk, Reviczky Gyula volt stockholmi követünk missziójáról.

VII. 20. Lórával kocsikázás a határban. Lóri rendelkezései. Munkáskérés. Levelek írása: Zsaki Gazsi (Debreczenbe), előbbinek Mezőtúrra, Heklai Pistának Szabadkára, Czukrasz Ida (Debreczenbe), Szegő Dénes (Kolozsvár), Ürményi Sándorné Ferike Dunaharaszti, Schmidt Pin Mária Nagytétény, Füredy (Bencze 1500 pengős ü.) Szabadka.

VII. 21. Lóritól Nagylókról búcsú. Kocsin Lóri kísért Szilfamajorig. Bpestre érkezés de. 9 óra tájt. Este Mátyás pinczében: Ernő, Pipi, Ily Jenőék.

VII. 22. Szombat. Stambul kávéházban: Ernő, Jenő, Mucsalov Iván és neje, Szenczy Klára, Karcsi. Ebéd Ernővel – Vígszínház ebédlő. Espresso. Ernő telefonál Rpalotára, hogy 2 órakor indulok.

VII. 23. Vasárnap. Rpalotán Sarolta születésnapja, náluk ebéden: Rózsi, Szilárd örnagy s Vanda, Imre és Ella, Belli, Sarolta és leánya, Muczi.

VII. 24. Hétfő. Rpalotáról vissza Bpestre. Találkozás Alföldy Edével Kis Gellért kávéházban. Felkerestem Walkó cukorgyári igazgatót. Leszámítolási Bankban. Saroltával Emke kávéházban. Du. felkerestem a Holländer Lászlót Váczi út 6. sz. házában. Szomszédház lebombázva. Vacsora Trombitásban.

VII. 25. Kedd. Interurbán Mezősasra Tibinek. Felkerestem Balla Pált a miniszterelnökségen. Próbálkoztam a belügyben a Szilágyi Lászlóval találkozni – Bandi ügyében; nem volt bent. A külügyben felkerestem Pap Álmós követségi tanácsost. Útlevél meghosszabbítás céljára kaptam itt ajánlatot (Verbal Note) a német követséghez. Ebéd Gülbabában Pipivel.

VII. 26. Stambulban reggeli Ernővel, aki motorbiciklijén jött. Eljárás német követségen Rózsa u. 61. Pakolás du. Központi Szállóban németektől meghosszabbított (VIII. 30-ig) útlevél átvétele, majd Keleti pályaudvarra. Karcsi vitt autójával. Indulás 6.18. Karcsi vonatra ugorva helyet rezervált. Éjfélkor érkeztem B. Újfaluba. Tibi várt.

VII. 27. Belec. Gépnél munkásokkal. Borsót csépeltek.

VII. 28. Beleczen rádió jelezte, hogy Bpest déli részét bombázták – Upton Sinclair: Letűnt világ – olvasom.

VII. 29. Szombat. Mezősas. Posta új helyen. Kértem, érdeklődjék, a bpesti bombázás melyik területén okozott károkat. Aggodalom Mauzi miatt.

VII. 30. Vasárnap. Tibivel a határban. Erdőnél, Keresztelnél.

VII. 31. Levelek: Ernő. Pécsre Eötvösöknek Thökölly u. Rózsának Rpalotára. Délután látogatók.

Augusztus 1. Kedd. Tibivel Biharkeresztesre gazdasági felügyelőhöz. Innét Nagyváradra. Meglátogattam Czifra volt nagyváradai főispánt. Eljárás a pénzügyigazgatóságnál. Séta. Kék Macskánál ebéd. Visszaindulás. Útközben erősen megáztunk.

VIII. 2. Rádió bemondta: a törökök szakítottak Németországgal.

VIII. 3. Csütörtök. Tibivel, Verával B. Újfaluba. Eljárás a telekkönyvnel. Felkerestem a kórházban Czukrasz Idát. Ingerült hangú megbeszélés. Sértő, kellemetlen megjegyzései Cuniról, Pirosról. Cuni részére feladtam – az előzőleg küldött 30 pengőn felül – újabb 50 pengőt. Várady Keresztnek levelet.

VIII. 4. Levelek írása: Bubus, Józsi, Cuni. Tibi ügyeiben: Takács. Dr. Veck. Kérvény tlkönyvhöz, kivonatok megrendelése.

VIII. 5. Levelek elküldése.

VIII. 6. Tibivel kocsin a határban. Mezősasi postás kisasszony és Bpestről nővére ebédre.

VIII. 7. Levelek: Mauzi, Lóri, Kelemen János, Schlemmer Oszkár. Rádió mondja: több száz repülő Bácskában. Csendőrok: négy munkást elkísérni. Tibi motorbiciklin B. Keresztre szolgabírószághoz. Határozat, hogy a 4 munkás maradhat.

VIII. 8. Debreczeni újságíró látogatása. Délben: Vera jelenet. Kender miatt. Tibivel a határban. Nagyon elkeseredett megnyilatkozása. Éveken át magára hagyatottságáról a távoli tanyán. Anyagi küzdelmeiről. Az árvizes esztendő súlyos megpróbáltatásairól. Átélt súlyos betegségéről. Ezután éveken át teljes lelki letörtségéről. Karczagi néhány hónapos katonaletről. Néhány napi pi-

henőre Debreczenbe igyekeztek. Ott Incze Feri nővérénél, Tusinál szállottak meg. Mind e válságos lelki életében, egyetlen világosság a kis Jóska fiú. Nagyon megsajnáltam.

VIII. 9. Ernő levelet írt. Erre elhatároztam, hogy még visszamegyek Bpestre. Levél érkezett Mauzitól, Rainprecht, Lédererék leveleivel. Tibi tanyáján működő egyetemi hallgató Bpestre utazott. Üzenet Mauzinak.

VIII. 10. Tibi B. Újfaluból du. 4 órakor érkezett vissza. Tibivel séta. A gépnél a határban.

VIII. 11. Péntek. Pakolás. Levelek: Mauzitól, Cunitól Saroltától. Este fürdő.

VIII. 12. Szombat. Írtam leveleket: Mauzinak, Cuninak, Sárinak. Kérvényt adóhivatalhoz. Tibi, Vera, kis Jóska. Tanyai beteg asszony kocsiával Biharkeresztesre orvoshoz. Egyedül maradtam. Múltba visszanező, mélabús, esti tanyai hangulat.

VIII. 13. Vasárnap. Mezősason látogatások: Szilágyi volt Muranszky jelenlegi jegyzőnél, Nagy Sándor református lelkészénél, postás kisasszonyoknál; visszajövet Légrády tanítónál Körömsdön. Délután Beleczen látogató: Homolay, a volt Beer-féle birtok intézője, most a zsidó birtoknak minősített tanya komisszáriusa; Légrády körömsdi tanító és neje.

VIII. 14. Levelek: Takács ingatlanforgalmi közvetítőnek Komádiba, Szegő Dénesnek – Bizék Ilona férje – Kolozsvárra, kérvény pénzügyigazgatósághoz.

VIII. 15. Kedd. Nagyboldogasszony napja. Mindent útra készen bepakoltam.

VIII. 16. Szerda. Reggel ½ 5 órakor búcsú Belecztól. Előző esti órában végigbúcsúztam tanyai gazdától, béresektől, megajándékoztam a tanyai 12 kis gyereket, szakácsnét, felszolgáló cselédet. Beleczről Tibivel kocsin Körösszakálra. Innét 6.18-kor vonaton Nagyváradra. Nagyváradon Tibi hivatalokban eljár. Vele az új főispánhoz; nem volt hivatalában, névjegyet adtam át. Együtt felkerestük Kristóf ügyvédet, aki Tibi katonabarátja. Vele újabb találkozás zónás reggelire. Innét Tibivel vasúti állomásra. Ő már 2 óra tájt utazott el Szakálon át vissza Beleczre. Az én vonatom később, csak 5 órakor indult. Állomáson előbb Tibivel még feketéztünk. Majd búcsúvétele után még egy ideig az állomás előtti úton bandukoltam. Ezután, újabb fekete után, vonatra szállottam.

Tibitől való búcsúzaskor még arról volt szó, ha Bpestről visszajövet Szegedre érkezem, ő is átjön egy napra Szegedre, hogy a határátlépése előtt még egyszer együtt lehessünk. De éreztem én, bizonyára ő is, hogy ez csak jámbor óhaj. Mert a mai utazási nehézségek, a tanyai súlyos munkáskérdés, a kemény beszolgáltatási kötelezettségek és sok, sok egyéb háborús nehézségek mellett bizony ez aligha megvalósítható. Aminthogy nem is sikerült. Nehezen búcsúztunk. Az ő vonata kifutott; én még jó ideig maradtam az állomáson. – Majd magamra maradván sétáltam, feketéztem, beszállottam. Indultunk. Békéscsabán az állomáson 70 perczig időztünk. Állítólag támadó bombák átrö-

pülése miatt. Szegedre a menetrendi 11 óra helyett, csak éjfél utáni ½ 3-kor érkezünk. Leadtam a poggyászokat a ruhatárba, s mivel sem kocsis nem volt, sem villamos nem járt, gyalog mentem a Tisza Szállóba. Még Beleczről elküldött levelem oda jókor érkezett, s így várt rám szoba. Erős mosakodás után, fáradtan ágynak dőltem.

VIII. 17. Csütörtök. Szegeden megtudtam, hogy Bpest felé a reggeli gyors nem indul többé, hanem csakis éjfélkor a személyi. Így Szegeden maradtam. Felkerestem Török Sándor igazgatót. Megbeszéltem vele a Dániel György–Juhász Ferenc esetet. Majd ott voltam Mayer Aurélék volt lakásán. Őket is, a többi zsidóval, elhurcolták.³⁵ Enczi leányukat is. Sorsukról senki sem tud. Délután a klinikán felkerestem dr. Batizfalvy János igazgató orvost. Sokáig elbeszélgettünk. – Vacsora s feketézés után kimentem az állomásra. A nagy poggyászt, plaidet, esernyőt Szeged állomási ruhatárban hagytam, s csak kis kézi aktatáskában vittem magammal a legszükségesebbeket. A váróteremben tartózkodva megszólalt a vész sziréna. Mindent teljesen elsötétítettek. Éjfél után botorkálva beszállottunk, s a vonat teljes sötétségben elindult.

VIII. 18. Péntek. Reggel 10 óra tájt Bpestre érkezünk. Ernő lakására mentem. Ő már nem volt otthon. A Beleczről hozott élelmi csomagot, felső kabátomat s cédulát hagytam ott jelezve, hogy megérkeztem, és Rákospalotára mentem. Előbb kint voltam a Thököly úton is.

VIII. 19-én Rpalotáról telefonáltam Mauzinak. Bejövet együtt ebédeltünk Mauzival, Ernővel.

VIII. 20. Vasárnap. Szent István napja. Előző napi megbeszélés szerint találkoznánk lett volna Stambul kávéházban, ahova Lórit is vártuk. Én pontosan ott is voltam a Stambulban, s akkor ¼ 10-kor megszólalt a sziréna, tartott ½ óráig. A Stambul óvóhelyére mentem. Nagy tágas, több egymásba folyó helyiség. Nem csak a gyér számú kávéházi vendégek, hanem az utcáról is számosan tolongtak oda. Tűzoltóság részére külön fülke. A tűzoltó legénység felváltva levegőt szivattyúz. Itt óvóintézkedési beszéd hangzott el, a lefűvás után gyalog elindultam Mauzi lakására. A villamosok ugyanis leállottak. Amint a Filler utca felé fordulok, szembe jönnek Mauzi lakása felől: Mauzi, Lóri s a lefűvás után hozzájuk csatlakozott Ernő is. Így az utcán találkoztunk valamennyien. Visszamentünk Mauzi lakására, s ott ebédeltünk. Lóri a du. vonattal visszautazott Nagylókra. Tőle is, úgy lehet, hosszú időre búcsúztam.

VIII. 21. Reggeli Viktoriában. Megbeszélés szerint esti 7–8 óra között találkozás Mátyás pincze utcai helyiségében. Ott volt: Mauzi, Ernő, Karcsi, Szilágyi Laczi, Gazsi. Vacsora után Mauzival Ernő lakására mentünk. Itt ért a szirénabúgás. Eltartott 10–12 óráig. Éjfél után Mauzival a Filler utcába mentünk.

³⁵ A szegedi zsidók deportálása 1944. június 25-én kezdődött (S. E.).

VIII. 22. Kedd. De. $\frac{1}{4}$ 10– $\frac{1}{4}$ 2-ig sziréna. Mauzinál ebédtem. Du. 3– $\frac{1}{2}$ 5 óráig Werth Henrik Lupényi u. villájában elbeszélgettünk. Itt tudtam meg, hogy Magyarország legnagyobb lőszergyárát, a Weisz Manfred-féle Csepelt átruházták a németek Göring–Werke tulajdonába. Igaz, most már meglehetősen agyonbombázva. De az eljárás elkésztő. Mauzinál vacsoráztunk.

VIII. 23. Belvárosiban találkozás Lenhardt Ilonával.³⁶ Átadott szülei részére 200 pengőt, amelynek ellenértékéért átadtam itthon Lenhardtnénak 7000 dinárt, a közben Ernőhöz küldött ruhanemű csomaggal együtt. Itt a kávéházban találkoztam Vörös és Kamarás tanárokkal. Délután EMKE-ben találkozás Csuka hírlapíróval. Este Mauzival moziban: Titanik.

VIII. 24. Csütörtök. A reggeli sziréna lefűvás után felkerestem miniszterelnökségen Balla Pált. Hosszas megbeszélés. Ekkor tudtuk meg a románok kiválását. A németektől elszakadtak; ellenünk fordultak. Párizs elesett. A hangulat nyomasztó. Csukával elmentünk a min. elnöki központba. Felkerestem Huszovszky államtitkárt. Ballával Incze elnökségi titkárt. Majd együtt a Bethlen úton gyalog vissza az Uri utca 54-es számig, innét Balla elvitt autón a Fillér utcáig. Ebéd, vacsora Mauzinál. Ernő is ott volt. Telefon kérés Rákospalotáról, ahol vacsorára vártak. Ernővel erre együtt a villamosig. Este 10 óra tájt kikerkeztem, ott is vacsora. Várt együtt az egész család, kíváncsian az újabb hírekre. Vacsora után átmentünk Imréékhez, ott volt Vanda is. Férje, Szilárd már a frontra ment.

Másnap VIII. 25. pénteken kint maradtam Palotán. Du. ott moziban: Az ördög nem alszik. Este 11 óráig kerthelyiségben zenét hallgattunk.

VIII. 26. Szombat. Vissza Rpalotáról Bpestre. Mauzival ebéd a Trombitásban. Vacsora Mauzinál.

VIII. 27. Vasárnap. Stambul kávéházban: Mauzi, Ernő, Karesi, Gazsi. Együttes ebéd a Trombitásban. Utána feketekávé Mauzinál.

VIII. 28. Hétfő. Reggel levelet írtam: Tibinek, Lórinak. Búcsúzni voltam: Szmolenszkynél, Sánthaéknál. Viktória fekete után Mauzinál pakolás. Mauzival Ernőhöz. Együtt vacsora Eliseében. Utána Mauzitól búcsú, aki viszsza ment Fillér u. lakásába, én pedig Ernőnél aludtam, hogy reggel közelebb lehessenek a Nyugati pályaudvarhoz.

1944. VIII. 29. Kedd. Reggel Ernőnél tea. Utána kimentünk együtt a pályaudvarra. Ernő felugrott a betolóban levő vonatra, itt ülőhelyet biztosított részemre. Majd búcsút vettem tőle, s 7.40-kor elindult a vonat. Ernő sovány, fáradt, levert. Nagyon lesújtotta Dr. Pajor Ferenc barátjának, a lealázó zsidóbánás miatt elkövetett öngyilkossága. Hivatalában a buzgó Szalasiak lenéző,

kihívó, henczegő modora. Nem utolsósorban a nagy drágaság. Életküzdelem. Bizonytalanság. Tőle is nagyon, nagyon nehezen búcsúztam. – Útközben vonatunk angolszász bombázó gépek berepülésének jelzései miatt nyílt pályán ismételten leállott. Czegléd előtt egy ízben minden utast kiharcoltak a vagonokból. Így nagy késéssel végre beérkeztünk Czegléd állomására. Alig indultunk ki ez állomásról, néhány percnél utána már Czegléden túl ismét nyílt pályán megállás, kiszállási parancs, s amint vissza Czegléd felé néztünk, erős, sűrű füst gomolyagok, ezekből kitörő lángok. Czegléd városa belsejében tehát gyújtóbombák pusztítottak. A vonatot vezető kalauz pedig arra figyelmeztetett, hogy a sín pár, amelyről vonatunk néhány perccel előbb kigurult, bombatalálat következtében egészen felgömbült. Ha néhány perccel késlekedünk, az állomáson ért volna a katasztrófa. Végre parancs a beszállásra, s vonatunk ismét tovább dőcögött. Szegedre érkezésünk előtt terjesztették a hírt az utasok között, hogy Szeged városát és állomását is találatok érték. Szeged-rendezőnél megállt vonatunk, majd jött a hivatalos értesítés, hogy a pályaudvarra nem mehetünk, s így az egész vonatot visszatolták a Rókus állomásra. Így a menetrend szerinti 2 óra helyett esti 7 órakor érkeztünk Szegedre. A villamosok áramhiány miatt mind leállottak. Gyalog mentem a Tisza Szállóig. Itt várt az előzőleg megrendelt szoba. Még ki akartam menni az állomásra megnézni, hogy a Belecztől történt ideérkezésemkor az állomás ruhatárában elhelyezett poggyászom megmaradt-e? Nem-e pusztította el ezt is a pályaudvart ért bombatalálat? De egész nap nem ettem, nem ittam semmit, csakis Ernőnél reggel 6 óra tájt egy csésze üres teát, s a Rókusától a szállóig nagy gyaloglástól fáradtan is, reggelre halasztottam ez utat, s a Prófétába mentem vacsorára.

VIII. 30. Reggel kimentem az állomásra. Megtudtam, hogy a ruhatár sértetlen. Megtudtam, hogy az előző napi bombatámadásnál telitalálat érte az állomáson útra készen állott 15 vagon lőszert; ebből 12 vagon felrobbant, nagy károkat okozva mindenfelé, a további 3 vagon felrobbanása minden pillanatban várható, s ezért az állomást rendőrkordon zárta körül. Oda villamos sem jár, kocsival sem mehet az állomásig. Miközben tanakodtam, kocsisokkal alkudoztam, megszólalt a sziréna. A Tisza légóltalmi pincéjébe mentem. Itt megszólított Erdődy Béla a Tisza tulajdonosának – Juranovitsné Erdődy Liza – bátyja, aki még becskerekai diákkorból ismert. Az első világháborúban orosz hadifogságba esett; ott töltött 7 évet. – Dél tájban volt lefűvás, de ekkor már továbbutazásra nem gondolhattam. Poggyászom nem volt nálam. A vasúti híd bombától erősen megrongálva, úgyhogy a vonat nem indulhat a pályaudvarról Szőreg felé, hanem kocsin kell Újszegedig menni, s innét lehet csak vasúton folytatni az utat. – Délután Juranovits tulajdonosné átengedte házi szolgáját, ez kiment az állomásra, s este meg volt az egész poggyászom is.

VIII. 31. Reggel – bár a vonat Újszegedről csak délben indul – már 9 órakor kocsin elindultam Újszegedre. Alig értünk ide, megszólalt a sziréna. Nagy

³⁶ Lenhardt Ilona nagybecskerekai operaénekesnő, szoprán. Pécsen és Budapesten szólóénekesként és hivatásos színésznőként épített ki karriert az 1930-as években. Egy ideig a Magyar Opera tagja volt (N. F.).

szerencse, hogy már ideát voltam. Meghúzódtam a váróteremben, s innét még leveleket írtam. Ernőnek, Lórinak, még Szegeden feladva Bubusnak, Saroltának. Végre 1 óra tájt megindult vonatunk. Átszállással: Szőregen, Keresztúron – ahol Mezőtúrra visszautazó Zsákyval találkoztam futólag – Dragutinovón, végre ½ 7 órakor hazaérkeztem Becskerekre. – A szőlőből bejött Piroska, Pali, s vacsoránál elreferáltam a kéthavi történekekről.

A magammal vitt noteszbe naplószerűen írt egy-egy szavas feljegyzésekből állítottam össze a fenti visszaemlékezéseket. Most, hogy meg bővítve leírtam a történekeket, írás közben újból átéltem emlékeimben mindent. Bizonyára harmadik személyt semmiképp sem érdekelheti, hogy melyik napon: hol, kivel ebédeltam, vacsoráztam; hol ért a sziréna bűgása, hol, milyen légóltalmi bűvőhelyre húzódtunk; mikor, mit láttam moziban, színházban, kivel voltam; hány-szor jártam Rákospalotán, kikkel voltam együtt; kiket kerestem fel miniszterelnökségen, külügyben, kikkel találkoztam, kikkel beszélgettem. Mindez csak reám nézve értékes visszaemlékezés. Újból megeleveníti a gyermekeimmel, rokonaimmal, ismerőseimmel töltött időt; felújulnak a lefolyt beszélgetések, megelevenedik a két hónap történeke, ami csak előttem bírhat értékkel.

1944. IX. 1. Visszazökkentem az itthoni élet régi kerékvágásába, mindjárt délelőtt itt is megszólalt a sziréna.

IX. 2. Levelek, üzenetek átadása. Felkeresett Zsembery Béláné; átadtam Leczy levelét s a hozott üzenetet. Felkeresett Weber cukorgyári igazgató, Tinsenkóné. Estefelé meglátogattam Kern-Véghéket. Ott volt Mara Saczi, Novák Hedvig. Átadtam a hozott leveleket, s elreferáltam az érdekesebb történekekről.

IX. 3. A szőlőben ebédeltam Piroskánál. Délután, amikor a hirtelen kerekedett nagy vihar némiképp elcsendesedett, elmentem Perisitsékhez. Közben nagy eső.

IX. 4. Mozgalmas nap. Itt volt dr. Brajjerné, átadtam öccse, Schlemmer Oszkár levelét; Kollarich Margitnak nővére, Ürményiné levelét. Webernek a Jahoda üzenete mellett az átvett 100 pengő ellenértékeként 3500 dinárt. Jeszenszky Ferenc és Botka Béci közölték az elnöki tanács kihagyásával kapcsolatos indoklást. Itt volt Manojlovits Todos, majd egész későn Reinhardt testvérek, akiknek átadtam a Holländer László üzenetét és a perükre vonatkozó levelet.

XI. 5. Felkeresett Gönczy Kossuth István Törökbecséről. Referált a vidéki hangulatról. Felkerestek Nagy László, Géza, Pfeiffer tanár, Jakobsz Károly, referáltak a közben itthon történekekről, én a pestiekről. Az útról hozott iratok rendezése.

IX. 6. Felkerestem Goigner Ellát. Átadtam Juranovitsné levelét, üzenetét. Megnéztük néhai atyja festő emlékit. Ő festette a becskerei plébánia és gimnáziumi templom nagy falfestményeit. Végignéztük régi iskolatársaim ott őrzött fényképeit. Exler Sándor, Rózsa Imre, Berkóczy János stb.

IX. 7. Elmentem a Közgazdasági Bankba. Informálódtam a közben történekekről. Avender Mátyás mostani bank vezérigazgató beszélt a megriadt sváb-jainkról.

IX. 8. Erős szirénabűgás, harangozás; majd sötét füstfelhők. Bombatámadás érte az Écska határában felépült és a Baglyason volt repülőtereket. Ott állítólag 12, itt pedig 7 repülő pusztult a földön.

IX. 11. Adótárgyalás, adótételeket felemelték. Beszünttettem az adófizetést. Nem tudható ki a felvételre jogosult. A németek mindent elhordanak, kérdés az utánuk következő hatalom elismeri-e e fizetéseket. Várunk.

IX. 15. Zorka születésnapja. Tegnapelőtt Keresztes Zoltán követségi tanácsos és Jeszenszky megbeszélései. Ernőnek levelet küldöttem. – Rémhírek.

IX. 18-án és következő napokon németek menekülési készülődései. Romániából menekült svábok ide érkezése. A német falvakban elszórtan elhelyezkednek. – Erdélyből, a Székelyföldről lesújtó hírek. Kilakoltatások. Arad, Belényes elvesztése. A rádió komor híradásai.

IX. 26. Egész nap hideg, őszi eső. Szerencsétlen kilakolt kivándorlók agyonfázott, agyonázott, szomorú vándorlása.

IX. 27. A rádió nem titkolja: Magyarország a román és orosz egyesült támadások során igen súlyos helyzetbe jutott. Ma már Nagyvárad déli részén utcai harcok folynak. Battonyát, Belényest, Makót a magyarok kiűrtették. Az ellenség Szeged, Szőreg felé támad.

IX. 28. Reggeli rádió mondja: Nagyvárad déli részén, Temesvártól nyugatra erős harcok. A honvédelmi miniszter rendelkezése szerint az 1903. és következő években született korosztályok tényleges katonai szolgálatra csapattestükhöz bevonulni tartoznak. Felállítják a nemzetőrséget, akik katonai fegyelem alá tartoznak. – Tegnap bejött Dudy, Guidó Bszentgyörgyről, Lici beteg kislányával Udvarnokról. Lici lánya délben visszautazott. Dudyékkal ma Piroskánál ebéd. – Este nálunk három német orvos tiszteletére, akik Daun Pipu szemeit megoperálták s Piros kezelték – nagy vacsora volt nálunk. Borral, feketekávéval, egyéb élelmiszerekkel Pipu is hozzájárult. A 3 orvoson kívül a vacsoránál voltunk: Zorka, Józsi, Piros, Pali, Pipu és én. Éjfél utáni 1 órakor mentek el a vendégek.

IX. 29. A reggeli rádió hírül adta, hogy magyar és német csapatok kiverték a román–orosz ellenséget Nagyváradról délre. Egyébként folyik az elkeseredett harc az egész vonalon. – Bpestől 80 000 gyermeket vidéken helyeztek el. A menekültek, különösen Erdélyből kilakoltatott szerencsétlenek részére a bpesti vöröskereszt külön tudakozódó irodát szervezett, hogy a kérdezősködők könnyebben tudhassák meg, hogy hozzátartozóik hol húzódtak meg. Két nap óta állandóan esik. Jaj a szerencsétlen kilakoltatott menekülőknél. Borzalmas sors. Mi itt a Bánátban még otthonunkat őrizhetjük. Romániából igen sok ide menekült németet szétosztottak a bánáti sváb falvakba. Ezek sorsa sem

irigylendő. Magukkal hozták egy-egy kocsira felfért ingóikat; minden egyebet otthonukban hagytak. Néhány ilyen kivándorlott – különösen Zsombolya és vidékéről – visszatért; mire hazaértek, otthonukat teljesen kifosztva találták. – Ha nekünk is mennünk kellene, bizonyára ez a sors érne bennünket. – De kérdés: lehetne-e visszatérésről szó.

IX. 30. Vagy 700 kocsin vonultak át a főútcán végig Aradacz felé a német menekülők. Liebling és Zsombolya vidékéről jönnek, s Bácska felé igyekeznek. Az egész úton veri őket az eső. Van közöttük sátras kocsi, de a többsége nyitott kocsin, gyermekekkel, asszonyokkal. A saroglyához kötve egy-egy tehén; ritkán kettő. Lovak, tehenek jól táplált erőben.

1944. október 1. Vasárnap. A menekülő kocsik átvonulása szakadatlanul tart. Az eső veri a szerencsétleneket. Úgy hírlik, hogy ez Románia területéről történő menekülés az okból, hogy Románia a szovjettal megkötött békefeltételek szerint köteles 1 400 000 férfi és női munkaerőt a szovjetek rendelkezésére bocsátani. Ezt a vállalt köteleességet Románia olyképp teljesíti, hogy területéről magyarokat és németeket szállít Oroszországba. Ez elől menekülnek a tehetősebb németek. Ezért ez a nagy átvándorlás. – A nap folyamán egymást követik a hírek az orosz–román seregek közeledéséről.

X. 2. Hétfő. Hírlik, hogy a betörő sereg, Módost elfoglalva, elérte Szécsányt. A délutáni órákban már Szárcsa, Lázárföld, Klekk elesett. Az ágyúzás tegnap egész éjen át, ma egész nap mind közelebből hallatszik. Egy-egy srappel már Becskerekre is bevágódott. Szilánk megölte Czvejanov ipartestületi elnököt Piroskáék utcájában. Zorka, a gyermekek a pincében húzódnak meg. Valami légnyomástól, úgy látszik, a folyosó egyik ablaka és a volt leányok-szobája feletti felső világítás (Oberlicht)³⁷ alsó üvegei darabokra törtek; erre a család engem is a pincébe parancsolt. Sokáig persze nem bírtam a maradást. Az ellenség előnyomulásának hírei egymást kergetik. Ágyúlövés és most már gépfegyverkattogás mind közelebb hallatszik. – A német polgári vezetők családjukkal a nap folyamán egymás után elhagyták a várost; hír szerint Aradacra és Zsablya felé, s részben Titel irányában menekülnek. – A német katonaság a várost ellenállás nélkül kiürítette. Ez mentette meg Becskereket a bombázástól, dúlástól.

X. 3. Kedd. Délelőtt felkeresett Botka Béla és Juhász Ferenc. Az oroszok bevonulásával előállott helyzetről kezdtünk beszélgetni, amikor de. ½ 10 órakor megjelenik egy szerb fiatalember, engem keres, és felkér, mennék fel a

³⁷ A „lányok-szobája” egy idő után a „volt lányok-szobája”, majd később a „középső szoba” nevet viselte. Egyik oldalán egy utcára néző nappali volt, a másik oldalán az udvarra néző ebédlő. A középső szobának nem volt ablaka. A plafonon azonban – néhány négyzetméteren – téglahelyett egy üvegekocka állt, felette, a tetőn egy másik üvegekocka. Ez volt a „felülvilágítás” (Oberlicht).

vármegye-házára, ott tanács alakul, s erre engem is meghívnak, mint magyart és keresi Keksz Jánost, mint németet. – Felmentem.

Megalakult a „felszabadító tanács” (oslobodilački odbor). A magyarok részéről Belovai József köműves, Veréb Janó czipész mint ismert kommunista és én lettünk az odbor tagjai. A németek részéről Pollinger Peter építész, kommunista és Keksz János földtulajdonos.

Nem csekély vívódás után döntöttem. A saját kilátásaim 77 éves koromban már nem igazán számítottak, az volt a kérdés, tudok-e így mások sorsán enyhíteni. Programba vették, s az ott hozott határozatnak megfelelően, még aznap csakugyan plakáton hirdették is, hogy: e népfelszabadító bizottság átveszi a közhatalmat azzal a célkitűzéssel, hogy megvalósítani igyekszik e terület teljes demokratizálását, biztosítja a teljes nemzeti és vallási egyenjogúságot, az élet és vagyonbiztonságot, valamint a gondolat szabadságot. Küzdelmeinek célja: a demokrata és föderatív Jugoszlávia megalakítása.

E program önmagában vállalható volt, bár nem volt teljes bizalmam azokban, akik hirdették. El kell fogadnom a bánati magyarság érdekében, annak ellenére, hogy a hirdetményben kifejezésre jutott fenyegetések: a bűjkáló fasiszták, a Mihajlovits Drazsa, Nedics, Ljotics mint nemzetárulók ellen a bosszúálló gyilkolások árnyait vetették előre. – A program és hirdetmény szövegének elfogadása után a 37 tagból álló bizottság a vármegye-háza erkélyére vonult, s a főtéren összegyülekezett nagy tömeg előtt beszédekben közölte a határozatokat. – Beszélt: Vrzity Sztanko – akiről kisült, hogy Tito marsall bizalmi embere, s a német megszállás két éve alatt a becskerek postán volt alkalmazva; a német kémszolgálat dicsőségére. Marinkovity Djordje – akiről kitudódott, hogy 16 éves leányát itt Becskereken a németek, nagy fiát pedig Újvidéken a magyarok agyonlőtték, mindennek ellenére nyugodt, higgadt, mérsékelt, semmiképp sem bosszúálló. Jugoszláv időben báni tanácsos volt Újvidéken, innét személyesen ismer. Velem szemben előzékeny. Utána dr. Ankits Bozsó szónokolt. Ennek beszéde közben felkértek, hogy utána én is felszólalnék. Vállaltam. Beszéltem persze magyarul. Ez a megyeházi erkély-jelenet jóval tovább tartott 1 ½ óránál. Csúnya, szeles, kellemetlenül hideg időben, kalap levéve vagy ½ órás beszédemet mire befejeztem, éreztem, hogy erős hideg ráz. Hazaérkezve ágyamra feküdtem. Egész éjjel erős hideglelés gyötört. Mégis Józsit arra kértem, hogy hívna egybe beszámoló értekezletre ismerős magyarokat holnap du. 5 órára.

Október 4. Szerda. Egész nap lázban feküdtem. Reggel jelenti a cseléd, hogy hozzánk jött egy idegen család. Megtudtam, hogy Keksz Jani a feleségével és két lányával, az éjjel hozzájuk betört orosz tiszt fenyegetődzéseire a kerteken át lakásukból megszöktek, Hagara nevű kertszomszédos szabónál éjszakáztak, s most hozzánk menekültek. A nap folyamán egymást érték a panaszkodók. Orosz katonák lerészegedve, egész éjjel garázdálkodtak. A pa-

naszlókkal Józsi tárgyalt. Én feküdtem; engem megkímélt. Du. 5 órára mégis felkeltem, s az irodában összegyűltekkal megtartottuk az értekezletet. Közben az iroda ablakából néztük a bevonuló oroszokat.

Józsi meghívására eljöttek: Kovács István prelátus, Szabó Zoltán ref. lelkész, Ambrózy Károly, Pfeiffer Károly, Babinszki, Juhász Ferencz, Jakobsz Károly, Nagy László, Nagy Géza, Zeller János, Hartner Ignác, Botka Béla, Szagelschmidt Jenő, Ambrózy Zoltán, Grolshammer Béla, Wégling Dr. Heklai Pál, Kecskeméthy Ferenc, Kappal Mihály, Józsi, én. – Nem jött Dr. Báthory Endre, Dr. Schwerer Rezső, Nyárai Rezső, Láng Imre, Oláh Lajos; ez utóbbiakhoz, úgy látszik, nem is ért el a meghívó.

Előljáróban kiemeltém, hogy a saját személyemre nézve határoztam. De hangsúlyozom a döntés, csakis saját személyem ténye. Senkitől sem kívánom, hogy velem közösséget vagy egyetemleges felelősséget vállaljon. Ha lépésem következménye bármi irányban hátrányos, ez egyedül s csakis engem sújt; ha azonban ebből bármi előny származnék, ez a bánáti magyarságé. Ezután előadtam a tegnapi történeteket, a bizottság megalakulását, a proklamáció szövegét, elhatározásom indokait. Befejezés után felkértem, hogy beszélők meg az adott helyzetben a szükségesnek vélt teendőket. De erre felállott Kovács prelátus, mintha akadémiai székfoglaló beszédet tartana, el-elmélkedett a magyar nyelv gazdag szépségeiről, Mezzofanti nyelvzeni magyar nyelvről mondott magasztalásairól, római útjáról, Mezzofanti sírjánál való elmélkedéseiről, s közben az irodánk ablakai alatt eldübörögtek az orosz katonák ágyúai, poggászokcsijai, az értekezleti magyarok pedig egymás után elhagyogattak, úgyhogy mire jó egy óra múlva végre elhangzott a szintén nagyon alkalomszerű: „szebb jövőt”, már alig voltunk a szobában öten-hatan. Így elmaradt a teendők komoly megbeszélése. No de legalább a prelátus megkönnyebbült. Körülnézve, csodálkozva látta a hatást, s ő is távozott.

1944. X. 5. Kecskek itt vették a hírt, hogy miközben lakásukból elmenekültek, ott mindent széthánytak, fehérneműiket, ruháikat elrabolták, luszttereket, bútorokat összerombolták. Délután jött a jelentés, hogy Józsi apósáéknak, Pinéknak háza ég. Józsi rögtön oda sietett, összeszedett a szomszédból néhány embert, s az oltáshoz kezdtek. A németek, akik Pinéket kilakoltatták, s ott vámhivatalt rendeztek be, hősiesen megszöktek, előbb azonban iratokat, lőszereket, a vámolásnál ún. csempészekről elvett ruhaneműeket, cipőket, takarókat a ház pincéjébe összehordták, s ezt – menekülésük előtt – felgyújtották. Amint a tűz a ládákban volt puskaövegekhez ért, ezek egymás után robbantak. De szereztek gumicsövet, s a vízvezetékre illesztve késő estig locsoltak, s valamiképp a tüzet elfojtották. Az éj folyamán azonban itt-ott a parázs mégis lángot fogott, s közben éjjeli látogatók, a lakás ajtait feltörték, s raboltak és pusztítottak. – A nap folyamán egymás után jöttek panaszok. Orosz és partizán fegyveresek a lakásokba behatolnak, ahol zárt ajtókra találnak, azokat

feltörik. Ha a lakók otthon vannak, azon ürügy alatt, hogy elbújtatott német katonát, vagy fegyvert, vagy katonaruhát keresnek, mindent feldúlnak. Ami nekik megtetszik, egyszerűen elviszik. Különösen ráesnek minden zseb- és karórára, történt, hogy az ujjakról lerántják a gyűrűket, s visznek minden fehérneműt, ágyneműt, ruhaneműeket. Igen sok helyt, amit el nem vesznek, mindazt összetörik, összerombolják. A külkerületről, a Micskei telepről sok asszony, leány – néhány magyar asszony arcán össze-vissza verve – panaszkodik, hogy a beszállásolt orosz katonák megbecstelenítették. – A panaszjárók kifogyhatatlanok.

Október 8. Vasárnap de. ülésezett az oszobodilački odbor. A hangulat nyugodt, békülékeny volt. Az elnök különös büszkeséggel hangsúlyozta, hogy a hatalomváltozás és – átvétel első hete elmúlt minden véráldozat nélkül; ilyen eredményre – mondotta – a történelem kevés példát fog felmutathatni. Élénken helyeseltem, különösen, amikor látható célzással a magyarok és németek felé fordult. Nem mondotta, de érezhető volt, hogy Bácskára, Újvidékre, az ottani magyar kegyetlen vérengzésekre és az itteni német tömeggyilkolásokra célzott.³⁸

Október 10. A mai napon megszűnt a szabadság szeplőtlen fogantatása. Az a hír terjedt el, hogy az éjjel egy szerb embert az utcán, valahol a luteranus templom mögötti utcában, meggyilkoltak. Erre a partizánok egyes városrészeket blokkíroztak, s különösen a német utcában összefogdostak némelyek szerint 68, mások szerint 150 embert, ezeket arra a helyre kísérték, ahol az állítólagos gyilkosság történt, ott e szerencsétleneknek felső ruhát, cipőt le kellett vetniök, s azután egyenként agyonlőtték őket. Az áldozatok között volna: dr. Weiterschan József ügyvéd, a rom. kat. hitközség alelnöke, dr. Heinermann Alajos orvos, két Porcseller nevű mészáros stb. A Cindrényi-Gimpel és Benkovich is az elfogottak között lett volna; az előbbi szabadon bocsátották, mert valamelyik partizán felismerte, mondva, ő itt Becskereken az egyetlen gyermekorvos, a másik meg bizonyította hogy magyar; így e ketőt kiengedték. A többi ott pusztult.

Okt. 12. és 13-án nagy orosz sereg, kitűnő kinézésű ágyúkkal, nagy számú gyalogosok, hosszú kocsisor élelemmel, kitűnő erőben tartott lovakkal vonult végig a város főutcáján. Egyik részük Aradac felé tartott, úgy látszik, Zsablyán át, a Tiszán át, ahol pontonhidakat vertek, Bácska felé, a másik részük Melenecén át Kikinda felé, s így Magyarországnak vette útját. A legénység csupa fiatal, egészséges harcos. Félelmetes volt.

³⁸ A partizán megtorlások magyar áldozatainak pontos számát még nem ismerjük, a történetírás öt-tizenötezerre, a politikai publicisztika pedig legalább negyvenezerre teszi a meggyilkoltak számát. A deportálások és kivégzések következtében hatvan-hétezer német halt meg Jugoszláviában a háború után (S. E.).

A rádió Magyarországról mind leverőbb híreket hoz. Az orosz–román se-reg mind beljebb hatol. Elesett: Arad, Makó, Békéscsaba, Gyula, Szeged, Ko-lozsvár, Beszterce. Mindinkább közelednek Budapest felé. Változatos harcok után elesett Nagyvárad. Szegény Tibi fiam. Ha él, hova menekülhetett? Hol-land területen is nagy harcok dúlnak. Mi lett a sorsa Bubuséknak?

Október 15. Vasárnap. A délután 2 órai rádió Horthy szövegét vitte világgá, amelyben bejelenti, hogy a harcok helyzete immár semmi kilátást nem nyújt arra, hogy a háború győzelmesen lenne befejezhető, s mivel Németország nem nyújtotta az ígért segínyt, elhatározta, hogy az ellenségtől fegyverszünetet kér. Felhívja a honvédséget, hogy szüntesse be a fegyveres ellenségeskedést. Erre rövid időre megszólalt Vörös honvéd vezérkari főnök, s a harcoló honvédeket felhívta, mivel a fegyverszünet csak kért, de afelől az ellenség még nem döntött, teljesítse továbbra is kötelességét. Az ellentét a szöveg és a parancs között feltűnő volt. Később az angol rádió is reámutatva erre az ellentétre nem világos, hogy Vörös e napi parancsa a kormányzó, vagy talán a német hatalom parancsára történt-e? Mivel a kormányzó szövegének csak a végét hallottam, vártam annak megismétlését, de hiába. Nem ismételték meg. Csak az esti órákban adta le a bpesti rádió Szálasi Ferenc kiáltványát, amelyből mintha az lett volna kivehető, hogy a hatalmat Szálasiék vették át. Semmis-nek tekintik a fegyverszüneti kérelmet, folytatják a harcot a németek oldalán a győzelemig, „mert győzni fogunk, mert győzni kell”. Zagyvalékos, puffogó frázisokkal, nagyhangú szövegekkel, kegyetlen fenyegetésekkel telt Szálasi-szöveget ismételték ezután óránként. Szerencsétlen Magyarország! Utolérte, ím, őt is a polgárháború.

1944. október 16. Hétfő. Megszólalt a magyar rádió, s jelezte, hogy na-gyon fontos hírt fog közölni. Hosszú, hosszú, végtelen, fárasztó marsok után végre leadta: Szálasi Ferenc a magyar államfő és miniszterelnök. Közölte a Szálasi által kinevezett új miniszterek névsorát. A régiak közül csak Reményi-Schneller pénzügy és Jurcsák közlekedési miniszter maradt a helyén. A töb-bi mind új alak. Az új belügyminiszter első rendelete felhívja a zsidókat, akik a zsidó csillagot levetették, haladéktalanul varrják vissza. Mert akit e csillag nélkül találnak, elfogják és fogolytáborba internálják. Felhívják a hivatalno-kokat, hogy holnap reggel mindenki 8 órakor hivatalában legyen; aki elmarad, az ellen fegyelmet indítanak. – Utána megint a végtelen hosszú Szálasi-szöveg és kimerültség marsok.

1944. október 17. A londoni rádió ma reggel magyar nyelven közölte Horthy szövegét egész terjedelmében. Amint mondotta, Stockholmból kapta a teljes szö-veget. Tragikus, de bátor hang. Nyíltan kiáltja világgá, hogy a németek milyen perfidül bántak Magyarországgal. Megállapodás és Horthy parancsa ellenére vitték honvédeinket az ország határán túl. Az ország szuverenitásának sérelmével elfogták vezető embereinket: belügyminisztert, országgyűlési képviselőket;

német Gestapo garázdálkodott az országban. Az ígért fegyveres segítséget nem nyújtották. – S minthogy minden józanul gondolkozó be kell hogy lássa, hogy e háborút győzelemmel nem lehet befejezni; azt elvesztettük, ezért volt kénytelen az ellenségtől fegyverszünetet kérni, amit a németeknek bejelentett.

S ezek után tör az élre a Szálasi banda, s dönti végromlásba Magyaror-szágot. – A kormányzó szövege elején kiemelte: a trianoni igazságtalanságot békés úton kívánta jóvátétetni. Csehszlovákiába ennek megdőlt és döntés után vonultunk be; Erdélybe pedig a románok által is elfogadott bécsi ítélet alapján, s a Bácskába csakis Jugoszlávia összeomlása után, az ott fenyegetett magyarok védelmében. – A végső határok megvonása a háború befejezése utáni időre várt.

X. 18. Szálasi belügyminisztere, Rajniss Ferenc beszédét közölte a rádió. Telve a múlt kormányzás lesújtó kritikájával. Horthy és emberei a fegyverszü-net kérelmével elárulták Magyarországot. Az előregegett, nyugalomba küldött Horthyt ifjú erő – Szálasi váltotta fel. Harc a végső győzelemig. Vagy meg-semmisítjük az ellenséget, vagy megsemmisítenek bennünket. A zsidó kérdést végleg és alaposan elintézik. És így tovább.

1944. X. 19. Csütörtök. Elégtétel napja. – Délelőtt 9–12-ig az odbor ülésén voltam. Onnét hazaérkezve, itt várt: Jeszenszky Ferenc, a BMKSZ elnöke és a magyar népcsoport vezetője, Stagenschmidt Jenő, a szövetség ügyvezető elnöke, Ambrózy Károly tanár, ennek igazgatója, Juhász Ferenc iskola felügyelő, Demkó István a hitelszövetkezet elnöke, Józsi, én. Jeszensz-ky kifejtette, hogy a változott helyzetben nem tartja a személyét alkalmasnak a magyarság sorsának további irányítására, s minthogy a németek menekülése után, az ok: a szerbekkel való megértés keresése, az én ismert liberális fel-fogásom, a németekkel történt ismételt összetűzéseim – amelyek a németek szemében engem impossibilisnek minősítettek – ímé megszűnt, ő, Jeszensz-ky visszavonul, s az itt megjelentek és a bánati magyarság többi vezetőjé-vel történt megbeszélés és megállapodás után, engem kérnek fel, vállaljam a BMKSZ elnökségét és a magyar népcsoport vezetését. Hosszas megbeszélés után, amelynek folyamán én kijelentettem, hogy a BMKSZ szellemi irányával működése folyamán sokszor nem voltam egy vonalon, amint ezt ottani felszó-lalásaim során nyíltan is kifejeztem, s így én egy BMKSZ elnökségét a ma-gam részéről csak gátló tehetetlenség tekinthetném, amiért ezt az elnöki meg-tiszteltetést semmiképp sem vállalom. A magyar népcsoport vezetését illetően is az a felfogásom, hogy többet tehetek, ha a népcsoport vezetését nem ők ajánlják fel nekem, hanem magamban állok, és segít az a bizalom is, amellyel közéleti munkámnál fogva maguk az uralomra kerülő szerbek fordultak felém akkor, amikor az ún. osztrákiai odborba mint magyart engem hívtak be. – Végre is a megállapodás az, hogy: Jeszenszky marad a BMKSZ elnöke, ettől tehát teljesen mentesülök, és Jeszenszky, mint a beszerzett 110 000 bánati

magyar népcsoport eddigi vezetője, e tisztet – a népcsoport további vezetését – nekem adja át, annál inkább, mert legutolsó budapesti tartózkodásakor ezt az eshetőséget a magyar kormány illetékes embereivel már megbeszélték, s ezek is már akkoriban ezt tekintették az egyedül járható kiútnak. A németek kívánsága volt, hogy a bánáti magyarság vezetésének éléről lekerüljek; akkoriban e kívánság elől nem lehetett kitérni, most a németek uralma eltűnt, s ezzel együtt a személyemmel kapcsolatos akadály is. – Így kerültem háromévi leszorítás után újból a magyar népcsoport élére, 1944. évi október hó 19-dikén.

1944. X. 20. Németországban népi roham-szervezetet alakítottak. Tagja minden munkaképes ember 16 évtől 60 éves életkorig. Ásókkal, kapákkal szerelik fel. Fő feladatuk az ellenséges harci kocsik megtámadása és megsemmisítése, mondja a rádió. A végvonaglás kétségbeesett rángatózásai. – Belgrád körül még mindig áll a harc. A németek tegnap felrobbantották a Száván átvezető zimonyi hidat.

1944. X. 21. Tegnap győzelmesen sikeres napja volt a szövetségeseknek. A londoni rádió közölte: tegnap elfoglalták, amint mondja, felszabadították a németek uralma alól Belgrádot, Aachent, Debrecent. Moszkvai értekezleten, amint a rádió közli, Churchill és Sztálin megállapodtak abban, hogy a Londonban székelő jugoszláv királyi kormány és a Belgrádot felszabadító hadsereg – Tito – együttesen folytatják Jugoszlávia további felszabadítását és a további teendőket. Az alkotmány forma felett később maga Jugoszlávia fog dönteni. – Közli a rádió, hogy Óbecse és Bácsalmás közötti területet az oroszok már elfoglalták. Mezőtúrt és Túrkevét viszont a magyar–német seregek visszafoglalták az orosz–románoktól.

1944. X. 22. Vasárnap. Tegnap este 8 órakor a londoni rádión II. Péter király szöveget intézett Jugoszlávia népéhez Belgrád felszabadítása alkalmából.³⁹ A király és a hosszú program során több szerb szónok, a londoni rádió útján, nagyon lelkes hangon dicsőítették a felszabadító hős katonákat és a győzelemre segítő vörös ármádiát. Minden beszéden végigvonult, hogy Anglia és Oroszország egyetértőleg megállapodtak abban, hogy a jövő Jugoszlávia: demokratikus, föderatív alapon fog felépülni. – Az oszlobodilački odbor ma de. 10 órára gyűlést hirdetett volt, de ez elmaradt, s helyette Belgrád felszabadítás-i ünnepélyt rendeztek. A megyeháza erkélyéről szónokoltak.

1944. X. 23. A fosztogatások, garázdálkodások megszakítás nélkül tartanak. Utcánkban az éjjel agyonlőtték Újházit, a Nagybecskerek Takaréktár igazgatóját. Boday Jóska tordai plébános és vele elfogott társa kiszabadítása érdekében

eljártam az ily ügyek vezetőjénél. Kilátásba helyezte az elfogottak mielőbbi kihallgatását, s ennek eredményeként sorsuk felőli döntést. – A kétségbeesett magyarok panaszai egymást érik. Kumánon elfogtak több magyar családot, asszonyostul, gyermekestül. Ugyanilyen panasz Beodráról. Muzslyáról áthurcoltak Beskára vagy 20 magyar férfit. – Kénytelenek vagyunk mind e jajgató panaszt végighallgatni, anélkül, hogy a segítségre a legkisebb kilátás volna. A németektől tanulták. Jól megtanulták. –

1944. X. 24. Kora reggel itt volt Magyar Lenke, Józsi közbenjárását kérte, mert az éjjel partizánok kifosztották a Szt. Imre Kollégiumot – volt Messinger intézetben elhelyezett iskolát és magyar internátust. Piroska is beszélt Lenke nővérével Juhász Pirivel, aki elmondotta a lefolyt vandál pusztítás rémes részleteit. Ágyneműt, fehérneműt, ruhákat mind elvitték, bútorokat elhurcolták, vagy összerombolták. Később itt volt Juhász Ferenc is, Józsival beszélt. E borzalmakat megerősítette. Jártak állítólag Stagelschmidt Jenőnél is. Demkó Istvánnál is nagy házkutatás volt. – És e garázdálkodásokra nincsen remedium. – Tegnap idézést kapott Kecszi Jani is kihallgatásra. A törvényszék épületében tartják. Még ma sem jött ki.

Újból eljárta a fogorvosnál. – Ma X. 24-én van jó Tibi fiam negyvenedik születésnapja. Ki tudja merre van. Menekül-e, katonák között harcol-e, él-e? – S mi van a többivel? Mauzi, Ernő, Lóri hol várják a Magyar sors végzetét? Mi van Hollandiában? Bubusékkal?

X. 25. Jelentette a muzslyai volt bíró Gombos és a jelenlegi Bakos, hogy az elhurcolt muzslyaiak közül 8 embert Écskán kivégeztek. Kecszi még mindig a törvényszéki fogdában várja sorsát. Egész napot az ágyban töltöttem. A tegnapi foggyökér húzás mégiscsak megviselt. Felkeresett Demkó Pista és Stagelschmidt Jenő. Elmenetelük után kérdezte Józsi: udvariassági látogatás volt-e, nem, feleltem: félelmi látogatás. – A falvakban egymásután összeszedik a BMKSZ szövetség tagjait. Ettől ijedtek meg.

1944. X. 26. Az elfogatások, bekísérések megszakítás nélkül tartanak. Becskerek katonai főparancsnoka Rukavina⁴⁰ generális. Felkeresni óhajtottam. Próbálkoztam is, de Ankits Bozsót, aki bevezetett volna, nem találtam hivatalában, s mivel a ma kihúzott újabb foggyök helyén daganat fejlődött, el akarva kerülni a netáni komplikációt, hazajöttem, s ágyamra feküdtem. A délután nyugodtan telt; nem jöttek újabb panaszok. De délelőtt elég volt.

X. 27. Rettenetes szél dühöng. Csúnya, őszi, hideg, esős nap. Nézem, az utca ebben a hideg esős időben, asszonyok ételekkel telt kosarakkal a karju-

³⁹ Petar II. Karadordević, II. Péter (1923–1970) Jugoszlávia 1941. áprilisi kapitulációja után a kormánnyal együtt Angliába menekült. Az előzetes ígéretekkel ellentétben Jugoszláviában nem tartottak népszavazást a királykérdésben, az 1945. november 29-ei alkotmányozó nemzetgyűlés törölte el a királyságot (S. E.).

⁴⁰ Ivan Rukavina (1912–1992) horvát kommunista politikus, vezérőrnagy, néphős. Bácskában, Bánátban és Baranyában 1944. október 22-én bevezetett katonai közigazgatás vezetője volt. A katonai közigazgatás 1945. február 15-én szűnt meg, a hatalmat ekkor a Népfelszabadító Bizottságok vették át (S. E.).

kon az eső elől menekülve a házak kapui alá húzódnak, s onnét néznek a Vár-aljai utcánk vége felé, onnét várják az elfogottak sorait. Elég nagy, tömeges, négyes sorokban kísérik a szerencsétlen foglyokat munkára. Amint azután a kosaras asszonyok észreveszik a sorokban hozzájuk tartozókat, megindulnak a sorok után, míg valamelyik utcasarkon megtörténik a megosztás. Egy részük a gabonaraktárak felé, másik a vasúti állomás irányába, majd mások a cukorgyárba osztatnak, s az illetők asszonyai azután utánuk. Amint a kijelölt munkahelyre érkeznek, ott megkísérik a kosarakban hozott ételek átadását. Némelyiknek sikerül hozzátartozójához juttatni, némelyeket a kíséző fegyveres örök szüntelenül elkergetnek. De azért holnap reggel ½ 7 órától néha 9 óráig, és azon túl is, míg a négyes sorok ide nem érnek, újból tele az utca kosaras asszonyokkal.

X. 28. Híre jár, hogy Törökkanizsáról behozták volna Sztankovits Szvetozár volt földművelésügyi minisztert; újból elfogták volna dr. Matics Misa idevaló orvost s több szerbet, azzal gyanúsítva, hogy Mihajlovits Drázsa hívei lennének. Elfogták Putnik Ernő szolgabíró is.

Nagy a veszedelem a szerb, sokféle árnyalatú emberek között. Demkó, Stagelschmidt újból felkeresett. Nagy az ijedelem.

X. 30. Kora reggel felkeresett Demkó István szakácsnője a hírrel, hogy tegnap este 3 vagy 4 partizán, akik beszéltek magyarul is, elvitték lakásáról gazdáját. Később felkeresett Ambrózy Károly tanár felesége, Benkovits felesége és leánya panaszolva, hogy az este elvitték Ambrózyt, Benkovitsot; majd Perisits Benóné Pirinkó is eljött panaszolva, hogy sógornőjét Benó Lucit is bekísérték. – Kerestem Nagy Koszta⁴¹ állítólag itt Becskereken székelő legfőbb katonai parancsnok (Generalleutenant). De nem tudtam nyomára akadni. Józsi nagyon szép, higgadt, komoly memorandumot készített a bánati magyarság gazdasági, munkás helyzetéről. Ezt óhajtottam volna a parancsnokkal az itteni magyarság érdekében megbeszélni. Dehát senki sem tudott nyomra vezetni. Úgy látszik, az is kétséges, hogy csakugyan Becskereken tartózkodik-e? Pedig az újság (Slobodna Vojvodina) ezt híresztelte. – Piroska és Pali felmondották a Garay utcában volt külön lakásukat, s hozzánk költöztek közös háztartásra. Piros és Zorka jól megértik egymást, így valószínűleg nem is lesz baj.

1944. X. 31. Voltam a fogorvosnál, kihúzta az utolsó két foggyökeret is. Most már eredeti fogam egyetlen sincs. Műfogakkal élem le hátralevő napjaimat. Az operáció után ágyban fekszem.

1944. november 1. Szerda. Demkó és Benkovits kiszabadult. Minden kihallgatás nélkül, így most sem tudják, mi volt a gyanú ok. Újból kerestem Rukavina generálist, de még mindig nem jött vissza Újvidékről.

XI. 2. Csütörtök. Különös álomból ébredtem. Valamilyen szobában tartózkodtam – álomban –, s a szomszéd szobából sírást hallottam; amint oda benyitottam, ott volt: Mauzi keservesen sírva, Piros, ő is sírt, s egy harmadik is – talán Zorka lehetett; amint megláttak, Mauzi sírva kiált felém: mégis borzasztó a szegény [...], erre felébredtem. Így nem tudhattam meg, hogy álomban, kit sirattak. Éjfél utáni 3-at ütött az óra.

Újból eljártam a megyeházára. Mivel Rukavina generális még mindig nem érkezett a városba, helyettesénél, az ezredes kommandánsnál jelentkeztem. Mivel a bejelentő Marinkovits titkára, úgy hiszem, pár meleg szóval bekonferált, nagyon előzékenyen fogadott. Vagy ¾ órai hosszas megbeszélésünk volt. Lényege a bánati magyarság érdekei voltak. Azt mondta, hogy a bánati magyarságot élesen elkülöníti a bácskai magyarság elbírálásától. Ott, úgy látszik, az újvidéki kegyetlenségekért kemény lesz a megtorlás. Elmondotta a demokrata föderalisztikus alapon meginduló új Jugoszlávia felépítésének tervezetét, s hogy ennek keretében gazdasági, politikai és katonai szempontból számítanak a lojális magyarság együttműködésére. Ígéretet tett, hogy az illetékes vizsgáló hatóságoknál eljár oly irányban, hogy az elfogott bánati magyarok mielőbb kihallgattassanak, s a nem vétkesek hazabocsáttassanak. Áadtam neki a Józsi által elkészített s általam aláírt memorandumot.

1944. XI. 3. Csúnya, hideg, esős idő egész nap. Az elfogatások, lágerbe szállítások szakadatlanul tartanak. Ma újból beszállították Nikolics Bató Nikolát és fiát; egy ízben már kibocsátották volt mindkettőt, ma újból foglyok. Elfogták Giljum Mátyást, Nikolics Mädi férjét. Vaj- és tejgyárakat elvették, elkommunizálták, épp úgy, mint a cukorgyárt is. Nikolics-Giljumné Mädit vacsorára és éjszakára Piros és Zorka hozzánk kérték. Hírlik, hogy ma 8 szerb vezető embert, közöttük Crvenkov volt városi polgármesterünket, dr. Bozsity kereskedelmi kamarai titkárt és 6 társaikat, valamint Csikós nevű magyart agyonlőtték. Hírek szerint újabb 3 halálos ítéletet hoztak volna. Ezek között volna Putnik Ernő volt központi főszolgabíró is.

XI. 4. Szombat. Károly napja. Valamikor, de még két év előtt is, e napon felkerestük dr. Magyar Károlyt, aki tavaly júliusban halt meg; ott voltunk Fischer Károlynál, Marton Andor Juczi leányának férje, Ambrózy Károlynál, ma ez utóbbi kettő a partizánok foglya. Valamikor víg találkozó volt Károly napján Messinger Karolánál, a jó nevű tanintézet és konviktus tulajdonosánál, akít a németek zsidó üldözése Bpestre kergetett, ahol elhagyottan meg is halt. – S ma milyen szorongó, aggodalomteljes a valamikor víg Károly napja.

Este 9 óra. Most közvetítette a rádió a sorsterhes hírt, hogy a magyar országgyűlés mindkét háza együttes ülésen, a királyi vár márványtermében, a „nemzet vezetőitől” megválasztott Szálasi Ferenc a szent koronára tett esküjét letette. Szálasi esküt tett a szent korona előtt, hogy Magyarország függetlenségét, az ország határait megvédi. Közben az orosz vörös hadereje bevonult

⁴¹ Kosta Nad (1911–1986) szerb kommunista politikus, hadseregtábornok, néphős (S. E.).

már Soroksárra, s Budapesttől csak néhány kilométerre van. Tombol a rémes küzdelem. Szerencsétlen Magyarország. Szerencsétlen magyar nép.

1944. november 5. Imre napja. Hosszú földi életem egyik legszomorúbb Imre napja. Városunkban, de megyszerte is dúl a féktelen anarchia. Halálos ítéletek, kivégzések most már napirenden. A fogolytáborok mind tömve szerencsétlenekkel. Viszik őket a hideg időben reggeltől sötétedésig gyenge, akárhánynál lerongyolódott könnyű ruhában, gyenge, akárhánynál teljesen cipő és lábbeli nélkül nehéz fizikai munkákra. Utcánkban egész este és éjszaka autók, s valószínűleg ágyúk dübörgése. Látni nem lehet, mert az egész város minden utcája teljesen elsötétítve, csak az autók lámpái villannak. Most reggel látom, hogy az utcán végig nagy teherautók állanak, és a házak előtt, többnyire csoportosan, orosz katonák. Itt bizonyára csak átvonulóban. Mennek tovább talán Törökbecse felé, hogy a Tiszán átjuthassanak, Bácskán át, vagy Kikinda felé, vagy Szegednél a Tiszán át, Budapest irányába. Vonul, vonul minden oldalról iszonyú erejével az orosz ember- és anyagtenger Budapest felé, míg ott Szálasiék rendezik a „nemzetvezető” czirkuszt.

Reggel 8 óra tájt felkeresett két orosz tiszt, szállást keresnek. Minthogy a bíróság nem működik, az irodai személyzetet – Ignics Szlavko, Teodorovits Dragutin – elbocsátottam, felajánlottam a két iroda szobát. Köszönettel elfogadták. Este jönnek ide aludni. – Közben az udvarba behajtott két nagy teherautó. Rajtuk 2 nő és 3 férfi orosz. Ezek is a lakásban kívántak aludni; Zorka elintézte velük, hogy az egyik nőt az ebédlőben felállított dívánon helyezi el, a többi menjen más felé. A régi idők Imre napjára emlékezve felkeresett: Pfeiffer Károly, Nagy Géza, Nagy László, Géczy Jóska, Jakobsz Károly, Horváth Sándor, Kern Ervin, Aladics Józsi hozzátartozói: Pin Paja, felesége, Verica; Jemricsné, Daun Pipu, Novák Hedvig, Manojlovics Todos, dr. Táborny Endre. Utóbb Mara Saczi.

A rádió közli: az orosz–román sereg elfoglalta Szolnokot, Czeglédet, Abonyt. Minden oldalról törnek Bpest felé.

1944. XI. 6. A szerb rendőrség összehajtotta a német asszonyokat gyermekeikkel a főtérrre, s onnét részint kocsikon – az öregeket és kisgyermeket – részint gyalog elirányították őket. Hír szerint Klekkrre és Szárcsára, amely községekből a németek elmenekültek volt, úgyhogy Klekken állítólag csak három család maradt, német Szárcsán állítólag csak 27 német lélek. – A déli órákban a főutcán végig orosz katonaság, ágyú, társzekerek hajnaltól délutánig szakadatlan hosszú sorban, úgy látszik, Aradácon át a Bácskába menetelnek. Végig, amíg én láttam őket, csupa javakorabeli – 20–30 év közötti erős, egészséges oroszok. A német propaganda már két év előtt azt kürtölte világgá, hogy a harcizók soraiból a férfiak már mind kipusztultak, s csak éretlen korú gyermekek és aggastyánok küzdenek. Márpedig akik itt vonultak végig, ma is és előbb is, mind férfias erőből duzzadó ifjú ember. – Mennek Magyarország felé.

1944. XI. 7. A rádiók leadták, hogy az orosz októberi forradalom tán 27-dik évfordulója alkalmából Sztálin az este rádióbeszédet mondott. Hangsúlyozta – a rádiók szerint – az orosz, amerikai és angol szövetségesek teljes egyetértését minden fontosabb hadi és a háború utáni béke kérdésben. A magyar rádió a beszédből csak azt emelte ki, hogy a háború legfőbb terhére az oroszok viselik, s ezért Berlinben az első zászló az orosz vörös kell hogy legyen. – Ma ez évforduló alkalmából, a főtéren nagy népünnepély. Megnéztem. Az óriási tér telve emberrel. A Rózsa – a németek alatt Deutsches Haus – előtt felállított nagy pódiumról beszélnek a szónokok. Minden beszéd után felhangzik a jugoszláv himnusz. A cigányok vörös zászló alatt külön csoportban vonultak fel. – Délben vége, most vonulnak széjjel.

1944. XI. 8. Ma reggel két orosz szálláscsináló katona jelent meg, s orosz generális, felesége és az asszony nővére részére foglalta le a két tiszt részére rekvirálva volt két szobát. E két tiszt – az egyik zsidó vallású kapitány, a másik tán főhadnagy – később jelentkeztek, s mivel generális részére történt az újabb rekvirálás, el is búcsúztak. A kapitány egy tábla csokoládéval kedveskedett a kis Tibinek. Szelíden viselkedtek, nem volt ellenük semmi kifogásunk. Az udvaron levő két autó is készül tovább menni, mert kell a hely a generális autója részére. A szerencsétlen fogolytáborok és az utóbb német falvakba ki-irigáltak családtagjai egész napon át felkeresnek tanácsért, segítségért. A fájdalmas az, hogy segíteni senkin sem tudok. – Közben az utcákon folytonos az orosz katonák, kocsik ide-oda vonulása.

Sztálin tegnap az októberi forradalom 27. évfordulója alkalmából nagy beszédet mondott, amelyet ma délután a londoni magyar rádió egész terjedelmében közölt. Végighallgattam. Nagyon, nagyon érdekes volt. Történeti sorrendben elmondotta az orosz–német háború minden fontosabb fázisát, kezdetétől a mai napig. Beismerte, hogy a németek az első években orosz területen folyton előre törtek, mert – mondja – az imperialista náci, mint támadó fél felkészültek voltak a háborúra; míg az orosz mint békeszerető nem is gondolt a felkészülésre. De időközben ők is felkészültek, s így az egész orosz területről végképp kiűzték a támadó németeket, s ma már német területen folytatódik a háború. Kiemelte, hogy Európa összes megszállott volt országai, egymás után szakítottak a német náciakkal, s ma már mind ellenük fordultak, így: Belgium, Hollandia, Franciaország, a finnek, a balti államok, Románia, Bulgária, Jugoszlávia, csak egy vazallusa maradt, Szálasi Magyarországa. Hangsúlyozta, hogy nagy szövetségeseivel Angliával, Amerikával nemcsak a háború folytatása, hanem a győzelem utáni béke fenntartása kérdésében is a nagy elvekben kész a megállapodás. Mert biztos, hogy Németország 20–30 év múlva ismét háborút igyekszik majd kezdeni – hisz már ma is új háborúra, készül – ezt kell a békevágyó országoknak megelőzni. Erre kell már ma a győző államoknak szövetkezni.

Most közli az amerikai rádió, hogy a tegnap lefolyt elnöki választáson újból a demokrata Rooseveltet választották meg újabb 4 évre.

1944. XI. 10. Péntek. Tegnap a reggeli órákban ajtóm előtti kemény lépetekre, hangosabb beszédekre lettem figyelmessé. Kimentem, s láttam több orosz katona ki-bejárását az összes szobába; egy magasabb rendfokozatú tiszt valahogy kemény oroszósággal értésünkre adta, hogy 2 órán belül az egész lakást ki kell ürítenünk, asztalokról, állványokról minden megmozdíthatót al-máriumokba kell beraknunk, a kulcsokat magunkkal vihetjük, de közülünk a lakásban senki sem maradhat, mert az egész lakás idejövő generális, felesége, ennek nővére és adjutánsa, s a többi segélyszemélyzet részére kell. Hiába kéreltük, hogy az itt lakó hármassal család – Józsi, felesége, két kisgyermek, Piros, Pali és én részemre hagyják meg legalább a hálószobát s mellette levő kis szobát, hiába, kérelhetetlen volt a parancs, hogy két órán belül menjünk mindannyian. Közben a felügyelőként itt hagyott orosz megparancsolta, hogy a ház minden kemenczéjébe be kell fűteni; a kifogásra, hogy már alig van fa, fogytán a kocsz, megígérték, hogy fűtőanyagról gondoskodnak. Az ígéret tegnap hangzott, de mostanáig nem hoztak semmit. A kemenczékbe betűzeltek, hordták a fát, kocszot, de a generális mostanáig (péntek 11 óra) nem érkezett. Józsi, Zorka részére az átellenünk levő Molnár házban rekviráltak egy szobát; fűtetlen, kályha nélküli hideg, rideg szoba, oda vitték az 5-6 kofferbe berakott ruhát, fehérneműket; Piros és Pali elmentek Pali anyja lakásába; a két kicsike, Tibor, Póji és én Piriékhez mentünk. Tegnap egész nap, éjjel és ma zuhog az eső, hideg, kellemetlen idő; ma az esőbe hó is vegyült.

A generális még most sem érkezett, így Józsi, Piros, Zorka, én ismét bejöttünk a lakásba. Közben a kellemetlen felügyelő oroszot kicserélték, s helyette, már tegnap este, egy intelligens, mérnökkari egyetemet végzett, 34 éves orosz katona van a lakásban, s várja a generális jövetelét. Neve: Zaleszkij Konstantin. Leningrádban él a felesége, aki szintén mérnöknő. Címe: СССР. Ленинград 25, До востребования Залесскому Константину Валериановичу.⁴² – Valamit törve németül is beszél. Elmondta, hogy Leningrádban élt családjával az időben, amikor a németek körülzárták s rettenetesen bombázták 1 ½ éven át Leningrádot. Állítása szerint ez idő alatt másfél millió orosz pusztult el, többnyire éhhalálban.⁴³ – Az oroszok célja innét Budapest, s ennek elfoglalása után Berlin. – Az utcában végig folytonos az orosz katonákkal telt kocsik,

teherautók, személyautók, orosz gyalogosok hullámszája. – Az éjszakát Zorka, Józsi, én a lakásban töltöttük. Most tanultuk igazán megbecsülni az otthont, annak megszokott kényelmét.

1944. XI. 11. A tegnapi délután és a ma délelőtt nagy része kellemetlen izgalommal telt. Az összes volt tartalékos tiszteknek, altiszteknek jelentkezniök kellett. Józsi is mint volt jugoszláv alhadnagy jelentkezett. A régi időkből visszamaradt szembajára hivatkozva a szolgálat alóli ideiglenes felmentését kérte. Orvosi felülvizsgálatra küldötték. A kijelölt dr. Popovits szemorvoshoz ment, hogy a holnapi hivatalos szemvizsgálat előtt a baj eredetét vele előzőleg alaposabban megbeszélje. Az orvos megvizsgálta lakásán, de sajnos eredményként kijelentette, hogy most már semmi nyoma a volt bajnak, s így a holnapi hivatalos megállapítás bizony negatív lesz. Egész este levertség a családban. Ma Józsi korán elment a hivatalos vizsgálatra, én pedig a városházán próbáltam kérvénnyel valami ideiglenes felmentést kijárni. Közben dr. Popovits a komisszió előtt túl sokáig nem jelent meg, mire a türelmetlenkedő egyik tag Józsit átküldötte az irodájukkal (az Úri utcai Székely házzal) szemben levő házban lakó dr. Batory Endre szemorvoshoz. Az ettől kapott bizonyítvány alapján azután a bizottság Józsit ideiglenesen felmentette a szolgálat alól. Józsi a kapott felmentő igazolvánnyal a zsebében felkeresésemre indult; ott talált a városházán, ahol kérvényemmel egyik hivatali szobából a másikba küldöttek. Senki sem tudta, hogy ki volna illetékes kérvényem érdemi elintézésére. Ott a városházán éppen kijöttem elintézetlen kérvényemmel az egyik hivatalból, amikor örömmel közli a velem szembe jövő fiam, hogy nincsen szükség további kilincselésre, mert megvan az ideiglenes felmentés. Nyomasztó lesújtottságtól szabadultunk.

Pali azonban már negyed napja végez úgynevezett munkaszolgálatot. A magyarokat 18 évtől 60 éves életkorig, úgy látszik, ilyen munkaszolgálatra szorítják. A szerbeket katonasághoz sorozzák, a németeket falvakba irányítják. – A generális még mindig nem érkezett meg. Lakásunkat még nem szabadították fel, de megtűrik, hogy itt tartózkodjunk.

1944. XI. 12. Vasárnap. Ma egy hete volt Imre napja. Közben elég mozgalmas és izgalmas hét folyt le. A generális még mindig nem érkezett, tehát a háztartással még mindig nem térhetünk haza, de legalább Józsiék és én itthon alhatunk. Józsi most már megkönnyebbülten, mert megszabadulhatott a bevonulástól. – Úgy látszik, az oroszok el-eltávoznak a városunkból. Kiürítették volt az egész Bakits utcát, minden ház tele volt oroszokkal. Ma az oroszok onnét eltávoztak, s mindenki visszaköltözhetett lakásába. Ma délből az én szobámból is elvitték a külön ide bevezetett katonai telefon összes drótkészletet. Talán a látogatóba ígért generális nem is jön, s mi is ismét elfoglalhatjuk, s itt vezethetjük a háztartást. A rádió ma leadta, hogy együttes orosz, jugoszláv és bolgár hadsereg átkelt a Dunán Apatinnál, Baja és Mohácsnál, s mennek Pécsnek.

⁴² Várady Imre nem tudott oroszul (illetve nem értett annál többet, mint amit ért valaki, aki beszél szerbül). Igyekezett azonban mindent pontosan rögzíteni, és így a naplójába is orosz cirill betűkkel másolta át a papírlapra feljegyzett címet. A cím nem Zaleski postacíme, hanem egy postafiók cím azzal az akkor rutinos megjegyzéssel, hogy „amíg nem igényli” (do vosztребованija) Konstantin Zaleszki.

⁴³ Leningrád blokádja 1941 szeptemberétől csaknem kilencszáz napig tartott. A blokád alatt több mint egymillióan haltak meg, többségük éhen halt. (S. E.)

Csak ne volnék oly rettenetesen elhagyottan egyedül. Iskolatársaim, az én kortársaim, a lelkileg hozzám közelebb állott barátaim mind, mind itt hagytak. Pedig a lélek úgy vágyódnék ilyen súlyos időkben a naponként torlódó események megbeszélésére. De nincs, nincs senkim.

1944. XI. 13. Hétfő. Tegnap este éppen azzal foglalkoztam, hogy leszámolom a hét és a letelt nap eseményeit, s itthon megszokott kényelembe vettem magam, hisz ily esti órákban már nem valószínű, hogy az oly sokszor emlegetett s mindig maradozó generális beállít, amikor nagy mozgolódás a folyosón. Kimegyek, s látom Józsi és Zorka izgalmas tárgyalásait néhány orosz tiszttel. Nem kevesebb mint 8 orosz tiszt részére kívántak éjjeli szállást. Hiábavaló volt minden ellenvetés, mert máris itt termettek a tisztek. Zorka 4 szobában készített részükre fekvőhelyeket, Józsi igen ügyesen a szalont, amelyben Pirosék laknak, és Józsiék hálóját nem mutatta, s így megelégedtek a két iroda, az ebédlő és a volt lányok – mostanában Daun Pipu – szobájával. A tisztek közül, úgy hiszem, a legmagasabb rangúnak átadtam az én szobámat a fürdőszobával. Így tulajdonképp a fürdőszobán kívül még 5 szobában készítettünk éjjeli szállást. Én a Pirosék szobájában – ők Pali anyjánál laknak ideiglenesen – aludtam. Zorka az oroszok részére, akik közben 12 személyre szaporodtak, teát készített. Néhány tiszt körülült az irodában egy asztalt, s rögtön kártyázásnak estek. Általában igen előzékenyek voltak. Ismételten elnézést kértek, hogy az esti órában s ennyien megrohanták házunkat, de biztosítottak, hogy csak egy éjről van szó, mert reggel már tovább mennek. Kitűnt, hogy a várt generális törzstisztjei. Egy poggyásszal megrakott teherautó is befordult az udvarba.

Ma reggel 8 óra tájt tényleg mindannyian felkerekedtek, s búcsúztak. A poggyászaúró is velük ment. Sőt, a 9-dike óta ide kirendelve volt két lakásőr is ma reggel bevonult, úgyhogy az egész lakást ismét rendelkezésünkre adták. Józsi rögtön értesítette e fordulatról Pirost, aki átjött, s most lázasan folyik a lakás rendbehozása, a nagy tisztogatás.

Délután 2 óra. Hiábavaló volt a délelőtti felszabadulási nagy örömünk. Du. 2 órakor már beállított egy újabb orosz, s két tiszt részére lefoglalta az irodákat. Ha e két iroda szobával beérnék – Isten neki! De kezd e folytonos zaklatás idegeinkre menni. Du. 5 óra. Bejött vagy 10 orosz – ismét legénység – tisztet nem látok közöttük. Hoztak bort; nagy zsákban, úgy látszik, élelmet. Hallgatják Pali rádióján Moszkva híradásait. Teherautó is befutott az udvarra. Éjfélig a 3 szobában: két iroda és az ebédlőben vagy 12 orosz.

1944. XI. 14. Kedd. Éjfélig zúgott a rádió és az ebédlőben a magukkal hozott gramfon. Kint nagy hideg, szél és eső. Az oroszok folyton ki-be szaladgálnak. Ma a konyhát is igénybe vették. Felváltva folyton a konyhában is lábatlankodnak. Főznek, esznek, s ami a legnagyobb baj, egyre isznak.

Tegnap du. Józsi apósáék azt a parancsot kapták partizán katonák részéről, hogy éjfélig ürítsék ki a saját lakásuk elvétele után nekik odaosztott – a Rózsa

melletti szerb hitközség tulajdonához tartozó házban levő lakásukat. E házban öt lakó lakik, közöttük két orvos. Ezeknek is mind szólt a parancs a kiürítésre, mert a katonai kommandónak van szüksége az egész házra. Az egyik lakó, szerb – most beosztott – katonaoorvos közbenjárására nagy nehezen sikerült a terminust éjfélről áttéetni ma délig. Most ebben a hideg, esős, szeles időben kellett szerencsétleneknek mind kiköltözni. – Nehéz, nagyon nehéz napokat élünk.

1944. XI. 15. Szerda. Az oroszok által elfoglalt 3 szobában állandó az ide-oda hullámozás. A volt ebédlőben az asztal körül ülők dominálnak, közben folyton isznak. A rádió, a gramfon szünet nélkül lármázik. Az egész város telve átvonuló oroszokkal. Néhol az ott lakó egyetlen szobájába 3-4 katona. nálunk a 3 szobában 10-12 katona. Az éjjel berúgva hangosan énekeltek, majd lármáztak; az irodával szomszédos volt szalonszobában Piros és Pali laknak. Bekopogtak a két szobát elkülönítő ajtón, szidalmaztak, fenyegetőztek, fáznak, s miért nem fűtenek nekik.

Délután Józsival kint voltunk – esős, szeles időben – a szőlőben, hogy a bérlőt, Járát, komolyan felhívjuk a vincellér lakás kiürítésére és átadására, hogy a felfogadott vincellér beköltözhessen. A bérlet lejárt, bírói határozatunk is van, de hiába. A bíróság nem működik, Járának nem mozdulnak.

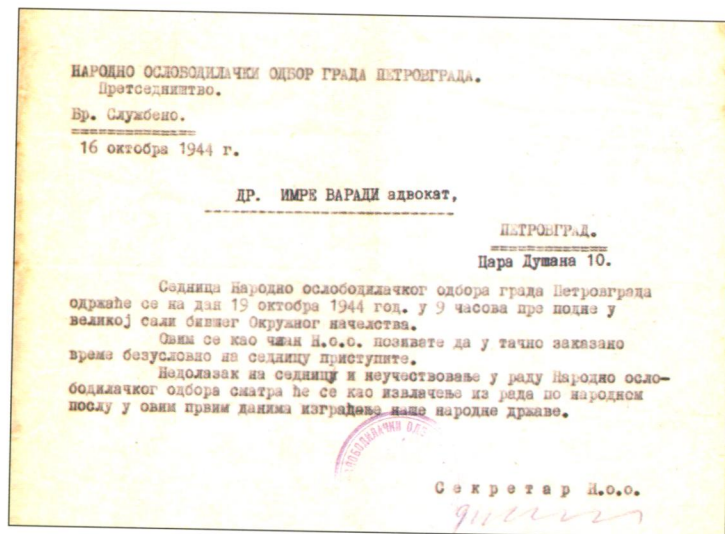
1944. XI. 16. Csütörtök. Hajnali 3 órakor a folyosón ide-oda szaladgálást hallok. Majd hallom, hogy a kútnál mosakodnak. 4 óra tájt mozgolódás, mint ha távoznának. Reggel 6 óra tájt kinézek a folyosóra, majd az irodákba, nagy boldogsággal állapítom meg, hogy minden üres. De szemem ráesik a helyre, ahol még éjfélikor is a rádió bömbölt, a hely üres. Elvitték a rádiót. Szólok a cselédeknek, kezdjék meg a takarítást, s mutatom, az üres helyet, elvitték az oroszok a rádiót. Nagyon bántott, mert Palié volt. Körülnézve más hiányt nem állapítottam meg. Később felkel, kijön Józsi, s nagy megnyugtatómra közli, hogy 4 órakor, amikor észrevették, hogy az oroszok szedelőzködnek s indulnak, ő felkelt, búcsúzott tőlük, s első gondja volt a rádiót bevinni Paliékhoz. – Tehát alaptalan volt a gyanúsítás, megvan a rádió. Zorka mégis megállapította, hogy elvitték azt a régi antik órát, amelyet 1923. évben Vinczehidy Ernő adott nekem emlékül. – El kell szenvednem e veszteséget, különösen, ha hallok a vég nélküli panaszokat a felől, hogy jóformán minden házból, amelyben voltak, mindenünnét vittek, vittek. – Ma nagy tömeg távozott.

Távozásuk után, amikor ismét nyugalmasan végigmehettünk lakásunk szobáin, szinte leírhatatlan, nagy megkönnyebbülési érzés.

1944. XI. 17. Péntek. Végre ismét egy nyugodt éjszaka. Nem kiabált se rádió, se gramfon, nem kopogott állandó le s fel szaladgálásban a katonacsizma, nem pöfögött az udvaron a teherautó. Elmentek. Csend volt. Csend legalább addig, amíg új transport nem jelentkezik. Ma egész napon át ismét szakadatlanul mentek a városon át orosz gyalogosok, poggyászkocsik, ágyúk. – Az elfogatósok, fosztogatások, egész lakások teljes kiürítése még mindig napirenden.

1944. XI. 18. Szombat. Sokan meglátogattak. Egyszerre megtelt a kis szobám. Láng Imre, felesége, Hilda, Szabó Zoltán ref. lelkész, Zoffmann Ákos Verseczről, Demkó, Juhász. Megbeszéljük a napi eseményeket. Hallgatjuk a fosztogatási panaszokat. Juhász elmondja, hogy anyósa, özv. dr. Magyar Károlyné lakását teljesen kifosztották. Lenke minden ruháját elvitték. Zoffmann Ákos, Józsi zágrábi iskolatársa, nálunk ebédelt.

1944. XI. 19. Vasárnap. Erzsébet napja. Gratulálni voltunk Zorkával, Józsiával az öreg Jemricsnénél, ismét Liphay Tiborné Erzsínél. – Előzőleg a narodno oslobodilački odbor utolsó ülésén vettem részt. Kiselički sekretar

mint elnök beszámolt az odbor utolsó néhány heti működéséről, majd közölte, hogy a Bánátban, s így Becskerekén is, katonaság vette át a közigazgatási hatalmat is, s így az odbor működése megszűnt. Új reorganizált tanács alakul választás útján, a mostani – kinevezett – helyébe. Ennek azonban önálló működési hatásköre nem lesz, hanem csak tanácsadó közegként szerepel a katonai hatóság mellett. – Közölte, hogy ennek a reorganizált választás útján alakuló tanácsnak sem magyar, sem német nem lehet tagja. Tudjuk, mondotta rám nézve, hogy dr. Várady városunk egyik legbecsületesebb (najpošteniji) embere, ismerjük magatartását, de a katonai hatóság felfogása az, hogy Magyarországgal és a németekkel háborúban állunk, ezért bizalmasabb szervnek csak szlávok, szerbek, horvátok, szlovének lehetnek tagjai; sem magyar, sem német. Tudomásul vettük. Egyéb tárgya a napirendnek nem is volt, s így az elnök az odbor utolsó ülését bezárta. – Ezzel szemben azonban, a szlávokon kívül, felszólították a magyarokat, hogy ha önként jelentkeznek katonai szolgálatra, befogadják őket. – Pali erről már előbb szerzett tudomást, s tegnapelőtt önként jelentkezett. Beosztották a tüzérséghez. Ma délelőtt pedig, úgy hallom, a munkaszolgálatot teljesítő magyarok mindannyian önként jelentkeztek katonai szolgálatra.

1944. XI. 20. Hétfő. Novák Hedvig hírül hozta, hogy Kernné Végh Vilmáéknál házkutatást tartottak. Felkerestem őket, s értesültem, hogy csakugyan a tegnapi déli órákban partizánok feldúltak lakásukban mindent, feljelentés alapján állítólag felhalmozott kozmetikai szerek után kutattak. Ezt ugyan nem találtak, de elvitték vagy 5 kiló czukorkészletüket, a cigarettákat, Ervin privát katonaruháit, mindhármukat, Ervint, Vilmát, Margitot a rendőrségre kísérték. Vilmát, Margitot kihallgatásuk után hazaengedték, Ervint ott tartották.

1944. XI. 21. Kedd. Délelőtt sok panaszos. Újabb elfogatások. Bevitték Karácsonyi Gyulát, Kovacsik Irma műkedvelő, kiváló hangú énekesnőnk férjét, a czukorgyár alkalmazottját. Délután, bár az idő esős, meglátogattam Kern-Véghéket. – Ervin még mindig elfogva. Vilma a sok izgalomtól 39 fokos lázzal ágynak esett. Az utcák csendesebbek; az oroszok zöme elhagyta a várost. A rádió mondja, hogy az oroszok elfoglalták – sok kisebb helység mellett – Gyöngyös városát. Egert fenyegetik. De Bpsten mintha elakadtak volna.

1944. XI. 22. Szerda. Reggel hozzák a hírt, hogy szerencsétlen Kekszi Jani a fogolytáborban meghalt. Fájdalmasan sajnálom. Nagyon jóra való, becsületes katalinfalvai német volt. Boldogult jó Métám révén rokonunk. A régi osztály – magyar seregben vezérkari százados volt. Mint német nem térhetett ki a kényszer elől, s a megszálló németeknél katonai szolgálatot kelle teljesítenie. A Prinz Eugen brigád felállításához volt beosztva. Elfogták, kényszermunkára vitték. Ez és szívbaja most a lágerben végzett vele; mint ott sok mással is. Miközben e sorokat írom, nagyszámú – valószínűleg orosz – repülő zúg a fejem felett. Irány: Magyarország!

1944. XI. 23. Csütörtök. Ebédnél ülünk. A cseléd kihívja Józsi; valaki vár reá. Majd visszajön, s közli velem, a folyosón van a fogolytáborból kibocsátott Gönczi Kossuth István tbecsei volt kocsmáros. A régi időben a tbecsei magyarság egyik népvezetője. Kimegyek a folyosóra. Egy összetört, alig felismerhető emberroncs ül előttem. Szánalmas, összetákolt ruhában, azt hiszem, hogy a szétnyílt kabát gallérja alatt nem volt ing, rongybocskorban. Összefüggően alig tud beszélni. Elnyögi, hogy a táborban a többivel együtt, őt is naponta elverték. Kivitték őket zsákhordásra, föld- és egyéb nehéz munkákra. Ennivalót alig kaptak. Együtt volt a táborban Boday Józsi tordai rom. kat. lelkésszel; Józsi iskolatársa. Ezt is rettenetesen elverték. Ez is zsákol. Ettől is elszedték ruháit, cipőit. Helyette rongyokat adtak. A táborban sokan meghaltak. Hat hete, hogy ott sínylődnek. Ma néhányat, közöttük Gönczit is, elbocsátottak. Rongyos öltözkékét, egy rongypokróczba takarja védelmül, a november végi nagy hideg ellen. Haza, Törökbecsére készül. Hozatok neki levest, kenyeret. Nem bírja az ételt. Két csésze jól rumozott teát hoz neki Piroska. Ezt nehezen lenyeli. Adok neki pénzt. Búcsúzik. Útra kell. A lépcsőkön alig tud lemászni. Ebből az erős emberből milyen szánalmas emberroncsot csinált néhány hét alatt az elvadult, kegyetlen embertárs. Bizony vadállat az ember.

1944. XI. 24. Péntek. Az éjjel nagyon különös álmom volt. Valami teremben velem szemben állott Sztálin. Valami felett tárgyaltam vele. Tudtam, hogy nekem volt igazam, de éreztem, hogy nem tudok az igazságnak érvényt szerezni, mert a világos igazsággal szemben áll az erőszak hatalma. A kép elmosódik, Sztálin ravasz mosollyal eltűnik. Egyszerre azután régi időbeli közmívelődési előadáson vagyunk. A Vinczehidy Ernővel állunk a magyar közönség előtt. Beszédet tartok. Az álmom eltűnik. Érzem álmomban, hogy letűnt múlt idők kedves képe vonul el. – Felébredtem. – Esős, kellemetlen, hideg idő.

Délutánra Józsi teára meghívott három szerbiai bányákból menekült magyar, budapesti zsidó embert. Az egyik ügyvéd, a másik banktisztviselő, a harmadik egyetemi magántanár. Becskereken tartózkodnak átmenetileg, amíg megnyílik az utazási lehetőség Bpest felé. – Elmondották menekülésük kálváriáját.

1944. XI. 25. Ha babonás volnék, valami esemény bekövetkezését kellenék várnom, avagy attól tartanom. Éjjeli álmomban Hitlerrel akadtam össze. Berlinbe való utazási engedélyért folyamodtam. Jött is valami válasz Hitler aláírásával. Úgy rémlik, hogy megadták az oda utazhatás engedélyét, de mint-ha aggályaim támadtak volna a bombázások miatt. Iratokat vettem át. Ezeket olvastam. Úgy rémlik, mintha álombeli érzésem szerint az iratok hangja barátságos lett volna. De valamiképp mégsem keltem útra. Meglátogattam Véghéket. Ervin még mindig fogva van. Vilma az izgalomtól még súlyosan betegen fekszik.

1944. XI. 27. Hétfő. Álmaim nagyon élénkek. Az éjjel kerestem Szilágyi Dezső igazságügy-minisztert. Egy ideig mintha előttem állott volna, majd ál-

momban arra eszméltem, hogy nem lehetett előttem, nem jelenhetett meg, hisz régen meghalt. De azért kerestem őt az igazságügyi palotában, de ahány szobába léptem, mindenütt reparáltak, építkeztek, sok volt a téglatörmelék. – Majd Szegeden voltam. Ott tárgyaltam Streliczky Dénessel és sok szegedi úrral. A felől tanácskoztunk, hogyan rendezzük be a változott viszonyoknak megfelelően a Vajdaság közeletét. Megindítandó magyar újság szerkesztéséről és kiadásáról volt szó.

Sajátságos. A most elhangzott londoni rádió Szeged város új polgármesterének, valami dr. Valentinének, a szociáldemokrata párt vezetőjének – amint mondja – nyilatkozatát közli. Elmondja a nyilatkozat, hogy Szegeden megindult a normális élet. Nagy nehézséget csupán az okoz, hogy a németek kivonulások előtt elhurczoltak a városból minden élelmiszert, sok készpénzt, ingóságokat, s a megtelt kamionokon ott a felírás: „Geschenk der Ungarn für die ausbombardierten Deutschen.”⁴⁴ – Ezt tették a németek Budapest kifosztásakor is, amikor utoljára Bpsten jártam.

1944. XI. 28. Kedd. Nehéz nap. A partizánok a temesvári utcában levő vasöntödét fogolytáborra alakították, s oda hurcolták a németeket. Férfiakat, nőket, kis gyermekeket. Látták kicsoszogni a 90-dik évéhez közel járó Kaufmann Istvánt, diákkoromban volt zongoratanítóm, Begaszentgyörgyön volt sok éven át iskolaigazgató. Kihurcolták az olyan magyar nőket, akiknek német a férjük. Kivitték néhai Marton Andor, a magyarság egyik volt vezetőjének Juczi leányát, mert férje, Fischer Károly német katona. Szerencsétlen anyja, özvegy Marton Andorné ma nálunk ebédelt. Reggeltől estig az elhurczoltak szerencsétlen hozzátartozói egymásnak adták a kilincset. Védelmet kerestek nálam. Megkísérlem a közbenjárást, bár tudom, hogy sikertelenül. A szerbek most éppen úgy, mint a megszállás alatt a németek, megtiltanak minden intervenciót. Mégis megkísérlem. Kötelességem.

1944. XI. 29. Szerda. Egymás után jönnek a szerencsétlen elhurczoltak hozzátartozói. Segítséget kérnek. Zorkával együtt elmentünk a parancsnokhoz. Stanulov Miodrag komanda mesta a parancsnok. Hosszas folyosói várakozás után végre, 12 óra után, beszélhettünk vele. Zorka azért jött velem, mert úgy akartuk feltüntetni, hogy elsősorban Marton Juczi érdekében járunk nála; a beszéd folyamán azután általánosítva az egész magyarság érdekében szólottam. Egyelőre nem sok eredménnyel biztatott. Józsi fáradhatatlanul dolgozik magyarságunk sorsa enyhítésén. Újabban nagyon értékes, szépen átgondolt memorandumot állított össze.

A rádió leadta, de a Belgrádon megjelenő Politika is hozta, hogy Belgrádon felállított bíróság 105 embert ítélt halálra, s az ítéletet már végrehajtották. A kivégzettek között van: hat miniszter, néhány államtitkár, egyetemi tanár,

⁴⁴ A magyarok ajándéka a kibombázott németeknek.

törzstiszt, újságíró, diák és dr. Stefanovits Svetislav író, ha jól emlékezem, ő volt a Pen klub elnöke. Fő bűne az, hogy lefordította Mussolini „Állam” című művét. Úgy látszik, kiirtják az intelligenciát. – A bíróság nem működik. Ügyvédekre az új államberendezés elgondolásában mint szabad pályán működőkre szükség nincsen; állami hivatalnokok lesznek. – Az éjjel 3 órakor felébredtem, nagyon sokáig nem tudtam elaludni, s fejemben ekkor járt a jövő megélhetés gondolata s aggodalma. – De reggelre ismét normális lettem. Jön, aminek jönnie kell. Majd csak lesz valahogy. Most a szerencsétlen magyarok sorsának valamiképp enyhítése a fő gondom.

1944. XI. 30. Csütörtök. Ma van dr. Brájer Lajos halálának első évfordulója. Reggel ½ 8 órakor requiem volt lelki üdvéért. Piroskával voltunk a templomban. De már templomba menetel előtt, majd hazajövetelünk után délig, s ebéd után estig folyton járnak az elfogottak és ingóságukból kifosztottak hozzátartozói segítségért. Piroskát is befogtuk a munkába. Ő foglalja írásba a szerencsétlenek személyi adatait; Józsi újabb memorandumot készített érdekükben. Logikus, a kényesebb pontokat ügyesen megfogalmazott, szép munka. Délben felkerestem dr. Batory Endrét. András napja. Gratuláltam.

1944. XII. 1. Péntek. Ma vagy 40 panaszos járt itt. Piros nagy türelemmel írja az adatokat. Felkeresett a fogságból kiszabadult Ambrózy Károly tanár. Részletesen elmondotta az ő és fogolytársai kálváriáját. Kibocsátották vele együtt Stagelschmidt Jenőt, a DMKSZ ügyvezető elnökét is. – Délután Végheknél jártam. Vilma beteg. Férjét még mindig fogva tartják.

1944. XII. 2. Szombat. Beszereztem a rendőrségnél az új rendelkezés szerinti személyazonossági legitimációt. Mindenkitől ujjlenyomatot vesznek. – Újabb orosz átvonulások. Hozzánk is bekvártélyoztak egy orosz őrnagyot és adjutánsát. Az este Zorkával, Józsival meglátogattuk őket, a két irodaszobában részükre berendezett szállásukon. Zorka teát és libamájás szendvicseket hozott be. Nemigen tudtuk egymást szerb nyelven megérteni, s így nemsoká el is búcsúztunk. Az őrnagy ún. „gemütlich”⁴⁵ kinézésű, mindennel elégedett bácsi jellegű, elég testes katona. Adjutánsa orosz színész.

1944. XII. 3. Józsi ma a reggeli keskeny vonattal kiment Katalinfalvára, s onnét az esti órákban kocsin hazaérkezett az engedélyezett három disznóval. Schütz Márkus, a határban levő földeknek évek óta felese, adta át a disznókat, amelyeket szerződés szerint részünkre nevelt. Kocsival Katalinfalváról Begaszentgyörgyön át jöttek, s itt rövid időre megállva alkalma volt Dudyval és Guidóval beszélni. Basztgyörgyön nyugodtabb a helyzet.

1944. XII. 4. Józsi ma hosszas tárgyalást folytatott a táborban levő magyarjaink érdekében Granfil nevű kommandánsukkal és ennek társaival.⁴⁶ Megállapodtak nagy könnyítésekben. Megígérték, hogy a női foglyokat gyorsított menetben kihallgatják, s ami nagyon lényeges, a kihallgatás befejezéséig nem viszik ki őket munkaszolgálatra. A férfi foglyokkal is gyorsabban végzik a kihallgatásukat. Csakugyan ma este felkeresett már a kibocsátott tordai plébános, Boday Jóska, s elmondotta, hogy vele együtt elbocsátottak többeket is. A visszamaradtak sorsa is láthatólag enyhült.

A hozzánk beszállásolt orosz major és adjutánsa nagy vacsorát rendeztek. Hoztak húst, szalonnát, lisztet, sajtot és bort. Megkérték Zorkát nemzeti tészta elkészítésére. A konyhában sürgölődő adjutáns elmagyarázta készítése módját. A vacsora annak tiszteletére rendeződik, mert holnap (XII. 5-én) valami nagy orosz alkotmányos ünnep évfordulója van. Este a vacsorához meghívták Zorkát, Józsit, engem is. A majoron és adjutánsán kívül egy orosz kapitány és öt nő vett részt. A társalgás persze nehezen ment. Vacsora közben az asztal végéhez állott az adjutáns, és valóban megrázó hatással szavalt. A szövegből csak annyit érthettem, hogy hazája szeretetének végtelen fájdalma jajdult fel a németek ellen, akik betörve feldúlták, tönkretették 4 évre hazájukat, akik embertelen kegyetlenséggel legyilkolták az ifjak szülőit, testvéreiket, a szülők gyermekeit, unokáit, felperzselték városaikat, falvaikat, pusztítottak, raboltak – most megnyílt a leszámolás útja, mennek Berlinbe. A szavakat nem egészen értettem, de a nyugodtan indult hang emelkedése, az ököl felemelésével kísért hirtelen hatalmas hangú fenyegetés, az arcznak eltorzulása megértették velünk is – akik nem tudtunk oroszul – hogy ma mi fáj ez orosz lélekben, s hogy ég, hogy forr a bosszú lángja. Bizony, ha elérnek Németországba, Berlinbe, rettenetes lesz a leszámolás. Az adjutáns elszavalt utána egy második feljajdulást is. Nem emlékezem, hogy engem szavalt bármikor is ennyire megrázott volna. Bizonyára azért is, mert amikor a nyáron Magyarországon voltam, hallottam ott is mit műveltek, itt a Bánátban pedig láttuk és éreztük.

Az esti órákban megtudtam, hogy kibocsátották Marton Juczit s vele vagy 18–20 magyar nőt.

1944. XII. 6. Csendes Miklós napja. Nem volt a szokásos hosszú szakállú Nikolo, a lánczot csörgető Krampusz. Múlóban a kicsikék oly idillikus poézi-

⁴⁶ Ivan Rukavina Bácska–Bánát–Baranya katonai közigazgatásának parancsnoka 1944. december 1-jén kelt 69. számú rendeletében arra figyelmeztette az alárendelt katonai közigazgatási szerveket, hogy a magyarokkal és a németekkel való eljárásba „szabálytalanságok” csúsztak, amelyek „szégyent hoztak a katonai hatóságokra, ártottak népeink és országunk érdekeinek”, és arra figyelmeztette őket, hogy a magyarok az ország egyenrangú polgárai (S. E.).

⁴⁵ Kedélyes.

se. Az utcákon végig orosz fegyveresek minden neme; a különböző táborokban kegyetlenkedő partizánok; kocsikon a szegénységtől elszedett bútorok, konyhaberendezések, ágyak, ágyneműk. Rettenetes látvány. Utána a minde-nükből kifosztottak persze hozzám szaladnak panaszra, segítséget kérve. De tehetetlenek vagyunk.

1944. XII. 7. Mauzi születésnapj évfordulója. Ma egy éve Bpsten Mauzi Szt. István Park 9. sz. félemelet 3. sz. lakásán együtt voltunk az évfordulóján: Ernő, Lóri, Cecil, Sarolta, Karcsi, Gazsi, én. Ez idő óta letelt ez a mozgalmas esztendő. Ma én itthon vagyok, de a többiek, akikkel együtt voltunk, vajon hol vannak? Élnek-e, hol és hogyan?

A hozzánk beszállásolt orosz major ma este ismét nagy vacsorát rendezett. Az ebédlőben volt terítve. A majoron és adjutánsán kívül itt volt az orosz városi komandáns, a szerb városi komandáns – Stanulov Miodrag – kívül, a mostani szerb telekkönyvvezető, még egy orosz kapitány és felesége. Két más nő, Zorka, Józsi, Pali, én, még egy orosz civil, úgyhogy 17 személy ült az asztalnál. Volt ismét étel, ital, szavalat, ének.

1944. XII. 9. Tegnap de. felkeresett Stagelschmidt Jenő. Elmondotta 30 napos fogolytábori életének itt-ott elég borzalmas részleteit. Pirosék szobájába húzódtunk.

Az én szobámat már három napja átadtam Pirosnak, Józsinak, akik Ivkovics őrökkel itt fogadják, itt hallgatják a nehéz panaszokat. Itt vetik írásba a részleteket, készítik a kérvényeket. Az utolsó 3 napon át szakadatlan a panaszosok tódulása. Valahogy híre jutott annak, hogy megkönnyebbül sorsa az olyan asszonynak, aki – német – férje ellen válókeresetet ad be. Tódulnak e szerencsétlen asszonyok. Itt szoronganak a folyosón, az én szobámban már reggeli 7 órától az est beálltaig. Íródnak a panaszok; készülnek a válókeresetek. Persze mind szívesség, ingyen munka. Ma, mert pénzt senkitől nem fogadunk el, az egyik, a táborból kimenekült asszony, hálából 10 liter bort vitt a konyhába. Csak meg ne lássák az oroszok, hogy bor van a háznál. Mert akkor vége.

1944. XII. 10. Vasárnap. Délután a rendes vasárnapi látogatás Perisits Zoltánéknál. Rendes látogatók: özv. dr. Brájer Lajosné, Melczer Róza, Kollarich Margit, Bakalovich Dóra, Perisits Pirinkó Zoltán, a házi úr évek óta karosszékében ül, úgy tesz, mintha hallgatná trécelésünket, de annyira süket, hogy mit sem tud megérteni, 82 évével teljesen előregedett, Mariska, a háziasszony még furge, élénk, előzékeny.

A beszállásolt orosz őrnagy ismét vacsoravendégeket jelentett be. Este 10 óra tájt a vonatról autóval hoztak be orosz tiszteket. Már meglehetősen illuminált állapotban. A vacsorához Zorkát és Józsit is meghívták. A vonatról beszállított oroszok, úgy mondták, Bulgáriából jöttek. Itt vacsora közben újból ittak, erősen leáztak, s kellemetlenkedni kezdettek. A mi őrnagyunk ismételtlen reájuk szólott, majd energikusan rendre intette őket, ez alatt Zorka az ebédlő-

ből a lakásba szökött. Az őrnagy s a többi tiszt erősen összeszólalkozott, majd éjfélkor szétmentek.

1944. XII. 11. Hétfő. Az őrnagy és adjutánsa parancsot kapott a továbbvonulásra. Erős pakolás. Délután 4 óra tájt elhagyták lakásunkat. Egy cédulán következő címüket írták fel: Полевая почта⁴⁷ 83.387. Губенкову Михаилу Тимофеевичу (az őrnagy címe); Конышеву Анатолию Новьероровичу⁴⁸.

1944. XII. 12. Kedd. A folyosó ismét telve panaszossal. Közben azonban ismét elbocsátottak a fogolytáborokból több magyart, sőt a német községekből is több asszony került haza. – Az irodai irattárban a fascikulusok mögé rejtve ma megtaláltuk a Vinczehidy-féle antik, régi, utazási órát, amely Vinczehidy Ernő búcsúvétele – 1923 óta irodám falán lógott, s amelyről azt hittük, hogy a beszállásolva volt oroszok elcsenték. Nagyon örülök, hogy ismét előkerült a Vinczehidy emléke.

1944. XII. 13. Hírül hozták, hogy meghalt 85 éves korában Becker volt városházi altiszt. Dr. Magyar Károly volt városi főorvoshoz volt beosztva, ezért a városi humor „Herr Sanitätsrath”-nak címezte. Becker Mariskának, a Közgazdasági Bank kiváló szorgalmú cégvezetőjének erősen magyar érzelmű apja. Német nevük ellenére mindketten erős magyarok. – Délután orosz tiszt és két katonája elfoglalta az állandóan felvetett ágyú két irodaszobát. De az esti órákban már parancsot kaptak a továbbutazásra. Elmentek.

1944. XII. 15. Péntek. Józsi felkereste a fogolytáborokban még ma is sínylődő magyarok és a vegyes házások érdekében a Komandant Područját. Nem találta, de referense Rudnjanjin Mita volt ott.

A kommandant referense hosszabb beszélgetést folytatott Józsival. Közölte, hogy megtartott gyűlésen hosszas vitatkozás után, a többség (állítólag 80%) a mellett foglalt állást, hogy a Bánát magyarságát az új Jugoszlávia egyenrangú és egyenjogú polgárának ismerik el. Mondotta magyar falvakban is meg akarják szervezni a magyarságot, s felkérte Józsit, hogy hétfőn (XII. 18-án) kísérelje ki Muzslyára. Józsi igen helyesen kitért e megtiszteltetés elől azzal, hogy még velem és több magyar vezetővel előbb meg kell beszélnie a kérdést. – Megtárgyaltuk a kérdést. – Az a felfogás alakult ki – Palit is bevontuk –, hogy az ily nyílt állásfoglalás csakis a magyarság teljességének meghallgatása és felvilágosítása után, a kialakulandó többségi határozat alapján dönthető el. Egyéni vállalkozásnak az egész bánáti, sőt esetleg vajdasági magyarság jövő sorsára kiható kérdésekben nincsen helye. De a magyarokkal való tárgyalások megkezdhetése előtt is, a szerb oldalról való ily irányú felhívás mértékadó helyről kell hogy történjék. Várunk.

⁴⁷ Mezei posta (esetleg vidéki postaként is fordítható).

⁴⁸ Az adjutánsnak vagy nagyon szokatlan neve volt, vagy hiba csúszott a másolásba.

1944. XII. 19. Kedd. Fájdalmas érzéssel kell megállapítanom, hogy idegzetem nagyon is leromlott. A sok panaszos megszakítás nélküli búcsújárását már nem bírom türelemmel. Szívességből, ingyen dolgozunk már hetek óta; de az emberekben semmi kímélet, semmi belátás. Már a korai órákban, amikor a szobámat még takarítják, az összes ablakok nyitva, a hideg decemberi szél átjár, már jönnek, egyik a másiknak adja a kilincset. Ma már erőt vett rajtam az ideges türelmetlenség, s korai két jelentkezőt felhívtam, hogy jöjjenek 9 órákor. Méltatlankodva távoztak; most meg az bánt, hogy miért nem hallgattam meg őket, nyitott ablakok mellett, kabátban, kalapban, de kitört belőlem. – Reggelihez hívtak, ott ez az idegfeszültség még tartott. A kis Tibire is keményebben szoltam reá. Rossz napom van.

1944. XII. 21. Csütörtök. Naptár szerint ma kezdődik a hivatalos tél. Az év legrövidebb napja. Hideg, zuzmarás az idő. Az idén még nem volt hó.

Az oroszok, úgy látszik, elvonultak. Az utcákon nincsen tömeges katonaság, nincsen vonuló orosz ágyú, kocsi, gyalogos menet. Itt-ott látni egy-egy orosz uniformist. Úgy látszik, az itt maradt hivatali beosztásúak. Hírlik, hogy a városban hét tifusz-eset halállal végződött, mire az orvosok megállapították a tifusz-járványt, s ezért parancsolták ki az orosz katonaságot, ezért kerültek Becskereket.

Néhány ún. karácsonyi üdvözlő látogatást végeztem. Voltam dr. Perisitséknél, Stagelschmidt Jenőéknél, itt búcsúztam a nála tartózkodott – a Bor bányákból – kiszabadult három bpesti zsidótól. Ma utaznak Kikinda, Szőregen át Szegedre. Ott akarják bevárni, míg Bpestre mehetnek. Voltam Ambrózy Károlyéknál, Véghéknél, Láng Imrééknél. Ezzel be is fejeztem a látogatásokat. A rádió közli, hogy a németek minden irányban, de különösen a nyugati harctéren erős ellentámadásba mentek át. Nyugaton, különösen Belgiumban 80 kilométeres előhaladásuk sikerült. Mindenfelé igen kemény harcok.

1944. XII. 22. Péntek. Telve az irodám, tele a folyosó panaszossal. Egy ideig bírom, majd beszökök Piros szobájába, de csakhamar oda is benyomul egy-egy panaszos, aki éppenséggel csak velem akar beszélni. Megtelik Piros szobája is lassanként. Józsi átérezve ezt a már nehezen kibíráható helyzetet, kiváló megoldást talált. Átment a Torontál Hitelszövetkezetbe, amely hivatalosan úgysem működik, s ott az itteni irodai felszereléssel (két írógéppel, tenta, toll, papírossal) elfoglalt megfelelő helyiségeket. Felkért néhány lelkes magyar leányt, aki tényállás felvételben írógépelésben, másolásokkal segítenek. Már ma délután óta ott működnek, s én ismét visszatelepedve szobámba, végre, hetek után, ismét nyugodtan a magamé vagyok. Olvashatok. A panaszok, kérések áradata azért nőtt hirtelen, mert Józsi a városunk sorsát irányítókkal meg tudott állapodni abban, hogy különböző fogolytáborokba, a falvakba (Klekk, Katalinfalva, Écska, Lázárföld stb.) kihurczolt szerencsétlenek hazabocsátására van remény, amennyiben 2-3 becskerei ember akad,

aki írásban jóállást vállal az elfogottakért oly irányban, hogy visszabocsátás esetén nem esik ellátásuk a köz terhére, hogy meg nem szöknék, hogy a német okkupáció idején nem ártottak a szerbeknek, nem voltak besúgók, nem vettek részt a szerbek legyilkolásában stb. Józsi és az iroda teendője tehát főleg az, hogy megszerkesszék az ilyen nyilatkozatokat, ezeket kiadják a kérelmezőknek azzal, hogy írássák alá az ilyen „jótállókkal”, azután hozzák vissza, s ezek alapján megcsináljuk az irodában a megfelelő kérvényeket a különböző hatóságokhoz. Amint ennek híre ment, seregestől dőlnek a hozzátartozók. Mindenki természetesen igyekszik, hogy e hideg téli időben hozzátartozóját minél előbb kiszabadítsa, haza segítse.

1944. XII. 23. Szombat. Végre ismét „itthon” vagyok. Felszabadult szobám. Ismét az enyém. Józsi már reggel 7 órákor átment az új műhelyébe. Oda terelődnek a panaszosok. Szobámban háborgatás nélkül ismét egyedül, a magamé lehetek. – A csendessé lett szobám ablakain kinézek a kertre, s nézgetem az idei első hó lassú hullását.

1944. XII. 24. Vasárnap. Karácsony első napja és vasárnap, e kettős ünnepre tekintettel Józsi a Hitelszövetkezeti irodát lezárta, munkatársainak 3 napos pihenőt adott, igen ám, de ennek az lett a következménye, hogy odaát az ajtókat zárva találták, s ismét hozzám jött a sok panaszos; itt Józsit keresve egyik a másiknak adta a kilincset. Igyekeztem velük megértetni, hogy mégiscsak kis kíméletlenség kell ahhoz, hogy még vásár- és ünnepnapon is zaklassanak. A délelőtt tehát vége volt az oly nagy örömmel fogadott nyugalomnak. – A megindult igen gyenge havazás még tegnap dél tájt teljesen elállott. Ma du. gyönyörűen kisütött a nap. Az utcára, sétára csábított. Veszem a kabátot, kalapot, de amint a kapun ki az utcára érek, megszólal a hónapok óta nem hallott sziréna bűgása. Megkondulnak a légiveszélyt jelző harangkongatások, az utcán fut a nép. Egy ideig nézem őket, az egyik siető felém szólal: Nagykikinda felől német repülők közeledését jelzik. Visszafordultam szobámba, majd benéztem a Pirosék nagy szobájába, ahol a karácsonyfa díszítése folyik. Esti ½ 6 órára elkészül a karácsonyfa, körülötte a kiosztásra váró ajándékok, a fa alatt pedig a közben végleg elköltözöttek és távollevők, mint az ittmaradtok. A régi, nagyon régi időkben a karácsony est mindig összehozta a nagy családot. A szomszéd házban laktak szüleim, Giza húgom nagy családjával, s itt házamban én, a folyton többet számláló családommal. Előbb mindig mihozzánk jött a Jézuska. Én voltam a hármat csöngető, Slavi sógor a karácsonyi gyertyákat gyújtó. Majd lassanként fogyott a szám. Előbb atyám, majd anyám távozott el örökre. Slávi sógoromat áthelyezték, így távozott családjával. Giza húgom, Karesi öcsém, majd Metám – Krakóban, Budapesten, Begaszentgyörgyön alusszák örök álmukat. Giza húgom gyermekeit Gizust, kis 8 éves leányát, Lilyt Lembergől Szibériába hurcolták az oroszok, Karesi fiuk és Gizus fér-

je Londonba menekültek, Jenő holttestét Katyni tömegsírban találták meg – Mauzi, Ernő, Tibi, Lóri gyermekeim – ha élnek – Magyarországon vannak szerte, Bubus Hollandiában. A sors így bolygatta meg a családi karácsonyi együtttest. Visszamaradt, leolvadt kis családommal én vagyok itt, s én hallatom ma este is a hármias csengetést. A szárnyas ajtó megnyílik, Józsiék nagynénjének férje, Újó meggyújtja a gyertyákat. Nagyot bámulnak a kis szemek, kis Póji, Tibi, Verica kislánya, Dušica, majd sorban a nagyok, Piros, Zorka, ennek atyja, nagynénje, Pali anyja, Józsi, a cselédek. A kis Tibi letérdel a karácsonyfa előtt, elénekli „Mennyből az angyal”-t, imádkozik. Visszahúzódva nézem a karácsonyfa alá helyezett távollévők fényképeit. Ének, ima elhangzik. Kezdődik az ajándékok elosztása. A nyomott hangulatban elhangzanak a „boldog ünnepeket” kívánások. Zorka rokonai búcsút vesznek. Vacsorához ülünk. Gondolunk a Szerbiában katonai szolgálatos, behívott Palira, a többi távollévőre. Vacsora közben ½ 8 óra tájt hirtelen elalszik a villanyvilágítás, megszólal a légiveszélyt jelző sziréna, megkondulnak a harangok. Zorka néhány gyertyát hoz be. Egy ideig még együtt vagyunk a lesötétített ebédlőben, majd búcsút veszek, visszavonulok szobámba, a sötétben lefekszem. ½ 10 óra tájt felgyúlnak a villanykörték.

1944. XII. 25. Hétfő. A görögkeletieknek nincsen ünnepük. Józsi eljár a különböző hatóságoknál, s azon igyekszik, hogy az elmúlt napokban elkészített, vagy 100-ra felszaporodott kérvényt a táborokban levők kibocsátása érdekében beadja, s e kérvények kedvező elintézését megsürgesse. Nagy család érte. Engem ugyan nem lepott meg. Ismét megtörtént az, hogy az előző napokban tett ígéreteket nem tartják be. Ezt nem úgy értették [...] azt nem úgy értelmezték [...] ez nem tartozik ennek hatáskörébe [...] a felől más tanács (odbor) illetékes dönteni, stb., stb. Ezernyi kifogás, csak hogy ne engedjék ki magyarjainkat, hogy ebben a rettenetes hideg időben ruhák nélkül, takarók nélkül, megfelelő élelem nélkül a padlókon, vagy legjobb esetben szalmán fekvő, didergő öregeket, asszonyokat kínlódva tovább tarthassák. Iszonyú embertelenség. Ja, tehát „felszabadítottak”.

Híre járt, hogy a táborokban 8–10 magyar, Magyarország területén elfogott magyar honvédet is őriznek. Kettő sebesülten a kórházban fekszik: lelkes magyar lányok kikutatták, hol tartják a többi. Piroskával vagy négy leány 3 kosárral vitt ki karácsonyi ebédeket, kalácsot, süteményeket. Piroska fogyatékos szerb nyelvtudásának és ügyeskedésének sikerült a fogolykommandáns meggyűjtani, hogy végre is megengedte, hogy az elfogva levő magyar honvédek közül négyen előjöhetnek, s átvehették a 3 kosarat, s boldogan vitték be társaikhoz. Állítólag itt 6 honvéd van. Délután kiment Piros a lányokkal a kórházba, s az itt ápolásban levő két honvédnek adták át a karácsonyi kosarakat. Ezekkel beszélhettek is. Állításuk szerint német seregbe voltak beosztva. Ezekről szököni igyekeztek a kukoricásokba. Itt a németek és oroszok kettős

tüzébe kerültek. Sokan a honvédek közül elpusztultak. Ők ketten sebesülten, oroszok kezén, kerültek Becskerekre.

1944. XII. 26. Kedd. Tegnap este vacsora közben ismét eloltották a villanyt, bűgött a sziréna, megkondultak a harangok. 10 óra tájt múlt el a légiveszély, s gyúlt fel a villany. – Hírlik, hogy ismét támadták Kikinda vasútállomását, a zentai és törökbecsei töltéseket és kompátjárásokat. A rádió leadta, hogy Debrecenben új kormány alakult és képviselőház ült össze. Kormányelnök: Dálnoki Miklós Béla tábornok, honvéd miniszter: Vörös János tábornok, igazságügy: dr. Valentiny (Ágoston) közoktatási miniszter: gróf Teleki Géza egyetemi tanár, gr. Teleki Pál volt min. elnök fia, a többi nevét nem tudtam megjegyezni.⁴⁹ Házelnök: dr. Bihari István. Képviselők száma: 2/30⁵⁰, akiket a németektől felszabadított területen titkos szavazás útján választottak. Bánok lelkész indítványára, aki Szeged város képviselője, kiáltvánnyal fordultak a nemzethez. A németek elleni szabadságharcra szólítják a nemzetet. A magántulajdon sérthetlenségét, progresszív alapon igazságos adózást, földreformot, demokratikus szellemű jogegyenlőséget, szabad sajtót, szabad vallásgyakorlatot hirdet a képviselőház által elfogadott kiáltvány. Leadta a rádió, hogy a külföldön tartózkodó Reviczky-Ulein Antal volt stockholmi követ bejelentette a debreczeni kormányhoz való csatlakozását.

A déli órákban megriadt emberek tömege tódul lakásunkba. Híre jár, hogy az oroszok a különböző táborokból összegyűjtik a 17–35 év közötti nőket, a 16–45 év közötti férfiakat, s elhurcolják őket Oroszországba. Józsi és Giljumné Nikolits Mädi a férje kiszabadítása érdekében a hozzá társult dr. Zsupanski Szlavkó eljárnak egyes hatóságok vezetőinél, s itt megtudják a megrendítő valóságot, hogy csakugyan megállapodás kötött az oroszok és szerbek között, amelynek alapján – reparációs munkálatokra – vittek el az oroszok e korosztálybeli németeket.

1944. XII. 27. Szerda. Hosszú kocsisorokban hozták be a körülöttünk fekvő német falvakból a nőket, férfiakat. Egyelőre a különböző táborokba osztják el. Itt válogatják ki az egészségeseket, s azután viszik ezeket a vasútállomásra. Hírlik, hogy a Bácskából is idehurcolják a németeket, s innét továbbítják. A hozzátartozók kétségbeesése leírhatatlan. Legtöbbje ide szalad segítségért. Fájdalom, az orosz nem tűr beavatkozást; nincsen segítség.

⁴⁹ Dálnoki Miklós Béla kormánya 1944. december 22-én alakult meg, tizenhárom tagú volt (S. E.).

⁵⁰ A kéziratban a kettes után valami vonás van. Nem lenne logikus a 2/30, a 2130 soknak tűnik. Talán 230? *Sajti Enikő megjegyzése:* „Az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 21-én ült össze, eredetileg kétszázharmincegy tagja volt, később a képviselők létszámát négyszáznyolcvannyolc főre egészítették ki. Gyakorlatilag nem ülésezett.”

1944. XII. 28. Csütörtök. A rádió közli, hogy Budapestet az oroszok teljesen körülfogták Esztergom elfoglalásával. Már Kelenföldön, Zuglóban, Lipótmezőn folynak a harcok. E külvárosokban már utcai harcok tombolnak. Délután ½ 5 órakor kint az utcán jártam, amikor hosszú embersort látok a Váraljai utcánk végéről jönni. Elhalad előttem a hozzátartozóik által kísért szerencsétlenek sora; elől, oldalról, hátulról kézben a fegyverrel az orosz kíséző őrök. Állítólag ezer férfi és nő mint első transzport halad a csúnya hidegben, a téli lesötétült homályban a vasút felé. A sorokból többen megemelik kalapjukat, vagy kézzel intenek felém. Ők rám ismertek; én a homályban nem ismertem fel egyiket sem. A fájdalmasan leverő sötét kép sokáig fog azok emlékében égni, akik e szomorú menetet végignézték. Úgy mondják, Ukrajnába szállítják kényszermunkára. Hírlik, hogy megállapodás szerint 9000 embert, férfit és nőt jogosultak az oroszok a Vajdaságból elszállítani. Most ment el az első ezer. Tehát még 8000-re vár e rettenetes sors.

1944. XII. 29. Péntek. A Belgrádban megjelenő „Borba” XII. 26-diki száma közli a debreceni minisztérium teljes névsorát és az ott megalakult ideiglenes magyar kormány programját. Miniszterek: elnök Miklós Béla, külügy: dr. Gyöngyösi János, belügy: dr. Erdélyi Ferenc, honvéd: Vörös János, pénzügy: dr. Vásári István, földművelés: Nagy Imre, ipar: Takács Ferenc, kereskedelem: Gábor József, közoktatás: gróf Teleky Géza, igazság: dr. Valentin Ágost, élelmezés: Faragó Gábor, szociál: Molnár Ervin. – Program: teljes mobilizáció, az egész országnak németek alóli felszabadítása, magántulajdon sérthetlensége az alapja a gazdasági és szociális életnek, az összes antiszemita törvények eltörlése, teljes szólás- és sajtószabadság, szabad vallásgyakorlat. – Hozza az újság a kormány kiáltványát. Megállapítja, hogy a nemzet Mohács óta most éli a legválságosabb időket. A németek fogságba ejtették Horthy kormányzót. A németek és Szálasiak megrendítették az állam alaposzlopait. Szovjetunióval és a szomszédos szabadságszerető nemzetekkel, amelyekkel hadban áll, mielőbb fegyverszünetet köt. Vállalja ez országok kártalanítását. Keresi a szomszédos demokratikus államokkal való együttműködést. A hitlerizmus elleni együttes harcot. – Magyarország demokratikus alapon leendő reorganizációja az általános, egyenlő, közvetlen, titkos választójog garantálásával. Megvalósítja halogatás nélkül a földreformot, hogy sok százezer földműves földtulajdonhoz jusson. E célból konfiskálja az árulóknak, a „Volksbund” összes aktív tagjainak és mindazon személyeknek vagyonát, akik a német hadseregben szolgálnak.

1944. XII. 31. Vasárnap. Néhány óra még, s véget ér e borzalmakkal telt rémséges esztendő is. A holnapi nappal kezdődő új év sem ígér semmi jót. Most közli a rádió, hogy a Budapestet körülzárt oroszok fővezére, a körülvelt magyar és német haderők, parancsnokaihoz ultimátumot küldött, s a további hiábavaló véröntés megkímélése céljából megadásra szólította fel őket.

Két parlamenti vitte a felszólításokat. Az egyik Budára, a másik Újpestre (vagy Kispestre). Mindkettő jövetelét és útirányát a rádió hangosan leadta. Mindkettő fehér zászló alatt érkezett, s mégis a nemzetközi és hadijog nyílt arcúcsapásával, az egyiket Budán, a másikat Újpesten lelőtték a németek. Hajmeresztő. Az ember nem is akarná elhinni, hogy ez lehetséges legyen. – Ezután megindult a további harc, s az oroszok már Buda és Pest utcáin küzdenek. Rémséges.

1945. I. 1. Hétfő. Kint a természetben fehér új év. Hó borítja a földeket, háztetőket. Szilveszter napja esti óráiban indult meg a szélmentes, csendes havazás. Úgy látszik, egész éjjel s ma délig szitált. Délelőtt itt voltak: dr. Römer József görög kat. püspöki helynök, Pfeiffer Károly, Zeller tanárok, Géczy Józsi, Jakobsz Károly, Nagy László, Nagy Géza, Nyárai Rezső, Miklós József, Juhász Ferenc, Novák Hedvig, Kopasz, Manojlovits Todos. – Levert hangulatú, nehéz új év. – Leadja a rádió, hogy az oroszok az agyonlőtt két parlamentert megbosszulva kíméletlen kegyetlenséggel törnek előre Buda és Pest utcáin. Szerencsétlen magyarok. Szegény gyermekeim. Nem-e kényszerítették Tibit, Lórit Szálasi seregeibe? Hol didereg e zord téli időben Mauzi, Ernő, Bubus kis családjával. Sötét új év.

1945. I. 2. Kedd. Öt nap óta ismét volt két beszállásolt partizán katonánk. Sebesülten kerültek a becskerekai kórházba, innét mint gyógyultak kerültek ki, s utasították hozzánk. Az egyik, Maluckov Zsiva vlajkovaci fiú állítja, hogy Miskolcznál sebesült meg, s onnét szállították ide. Ma délben búcsúzott azzal, hogy az ő csapatteste Budapestnél harcol. Ajánlkozott, hogy kész levelet vinni. Írtam néhány sort Ernő címére. Hátha megtalálja. Budapesten erős utcai harcok folynak. Rádió szerint Buda már csaknem teljesen orosz kézen van. Pest több utcájában is házról-házra véres harcok.

1945. I. 3. Szerda. A rádió ma reggel feltűnő sok helyen és sokat foglalkozott Magyarországgal. Az ankarai, stockholmi, párizsi központok Magyarországgal foglalkozó híreit a moszkvai TASZSZ közvetítette. Mindenütt rokon-szenvvel emlékeznek meg a debreczeni kormányról. A délutáni angol rádió közli, hogy az oroszok Budáról két helyen törtek át a Dunán. Az egyik orosz csapat az országháza és a tőzsde között harcol, a másik az egyetemet vette körül. 292 háztömböt romboltak le, s kiölték az azokból harcoló magyarokat és németeket. Elfoglalták a Rákosrendezőt. Komárom körül véres harcok.

1945. I. 4. Csütörtök. Józsi, Römer, Juhász a magyar iskolák felállítása érdekében ismételten eljárak az illetékeseknél. Ma délelőtt is ott voltak az iskola-ügyi referensnél, aki közölte, hogy rendelet érkezett, amely szerint, ha

van elegendő számú jelentkező, elegendő tanerő és megfelelő tantermek, ez esetben felállíthatók a magyar iskolák. Éspedig, mivel a polgári iskolák megszűnnek, tehát teljes (8 osztályú) gimnázium felállítható Becskereken; 4 osztályú Kikindán, Törökbecsén, Torontálvásárhelyen és Verseczen. Verseczen tanítóképző is. Csakhogy – közölte a referens, aki mellett ott ült egy, úgy látszik, politikai megbízott is – mivel a magyarok a Vajdaságban most már teljes egyenjogúságot élveznek, elvárják, hogy ezzel szemben álló kötelezettséget vállaljanak és teljesítsenek. Így különösen katonai és adózási kötelezettséget. Elvárják, hogy a magyar tanerők és a magyar vezetők a magyar népet erről felvilágosítsák, és ezt közöttük propagálják. Józsi, Römer, Juhász ugyan megkísérelték jelezni, hogy ők és majdan működő társaik mint tanítók és tanárok távol kell hogy maradjanak minden politikai tevékenységtől, de ez az érvelés nem hatott. Elég érthetően jelezték, hogy a magyarok vezetőitől elvárják az aktivitást. Amint Józsi ezt velem közölte, elhatároztam, hogy néhány emberünket holnap délutánra megbeszélésre kérek.

A rádió jelzi, hogy a németek minden irányban erős ellenoffenzívába mentek át, s úgy hírlik, hogy sok helyen, a nyugati részen és Magyarországon is sikerrel. Magyarországon és különösen Bpsten megálltak az oroszok. Sőt, sok helyen a németek visszaszorítják őket. Bpset most már teljesen agyonbombázták.

1945. I. 5. Péntek. Délután 4 órakor együtt voltunk a hitelszövetkezet termében, az odakért: Dr. Báthory Endre, Juhász Ferenc, Demkó István, Jakobsz Károly, Stagelschmidt Jenő, Józsi és én. – Römer József akadályozva volt. – Józsi átgondolt, világos előadásban megismertette velünk a felettünk uralkodó katonai közigazgatás lényegét, a különböző beosztásokat és hatásköröket, s kiemelte aényt, hogy az itt most uralkodó bolsevista–orosz felfogás irányít mindent; irányítja tehát az iskolát is. – Az agitációs felhívás, amely a tanárokhoz és a magyarság vezetőihez volt adressálva, e szellem folyománya. Megindult a vita. Hallottuk a felfogásokat. Általános az érzés, hogy a mai helyzet: átmeneti. Semmi irányban, semmi véglegesség. Feltűnő, hogy a bánati szerb-ség intelligenciája, kereskedői, birtokos parasztsága és földműves osztálya, iparosai mennyire óvatosan visszavonulnak. Ezek rétegében is általánossá lett az érzés, hogy meg nem állapodott, ingadozó, kísérletező, átmeneti idők borultak reánk. Mindenki óvatos, visszahúzódo, sőt, mintha mindenki valamitől – ha nem is tudja meghatározni mitől de valamitől – fél. – Mindenütt óvatosság, a kialakulás kívárása. Ebbe a várakozó keretbe kell ma még beállítani az itteni magyarság problémáját is.

1945. I. 6. Szombat. Háromkirályok napja s a szerbek badnji danja. A rádiók szerint a németek minden irányban erős offenzívába törtek. A szövetséges hadakat sok helyütt megállították, sőt visszaszorították; Magyarországon és Budapesten is az oroszok, úgy látszik, megállottak; de Bpset mindkét rész – az egyik mint támadó, a másik mint védő – erősen bombázzák, aláaknázzák,

rombolják, pusztítják. A földalattin – tehát már az Andrássy úton is – tombol a véres csata. Rémséges pusztulás.

1945. I. 7. Vasárnap. Szerb karácsony első ünnepnapja. Zorkával, Józsi-val együtt voltunk dr. Römer görög katolikus pap és püspökhelyettesnek és családjának karácsonyukhoz jókívánságainkat átadni. Különös. A katolikus templomban eskette össze Liphay Tiborékat egészen a kat. rítus szerint, és a görögkeleti ünnepeket tartják. – Az úton visszafelé (az Arany János utca végén laknak) beszélünk a régi időkben ismert házak és volt lakóikról, Burget József, Králik László, Bárany Béla, Schenk Hermann (mind meghalt), Schneider kereskedő, a volt K. és K. laktanya. Reminiscenciák. Amint az illető ház előtt elhaladtunk elmélkedve, a múltba visszanezve beszélgettem, s úgy látszik, a hideg januári levegőt beszívva, alaposan megártott. Nagyon megfáztam. Egész délután már erős influenzát éreztem.

1945. I. 8–9–10. Ágynak estem. Hétfőn, kedden feküdtem. Ma, szerdán du. 4-től 7 óráig megbeszélés. Römer, Báthory, Jakobsz, Juhász, Demkó, Józsi, én; Stagelschmidt betegsége miatt kimentette magát. Tárgy: hírlík, házról-házra járnak, s felszólítják a magyarokat, hogy lépjenek be a JNF politikai pártba. Magukkal hozott ívet, mindjárt aláíratnak. A helyzet kényes nehézsége tette szükségessé a megbeszélést. A tagok összeírása a falvakban is folyik. Nagy aggodalomban vannak az emberek. Általános az érzés, hogy a jelenlegi helyzet csak átmeneti. A szerbek minden nyílt állásfoglalástól, minden párt lekötelezéstől teljesen visszahúzódnak. Rezsim változás bizonyára a hazaárulás bélyegét süti a most pártba lépőkre. Pedig a szerbek helyzete mennyivel könnyebb, mint a mienk, a magyaroké. Egyöntetű határozathozataltól a megbeszélés folyamán, úgy láttam, mindenki fázik. Végre is abban állapodtunk meg: ki-ki saját belátása szerint járjon el, nehogy valami kollektív megállapodásból az összmagyarságra háruljon hátrány vagy veszély.

1945. I. 11. Csütörtök. Kora reggel bejött Kern Ervinné Végh Vilma. Késébeesetten elmondja, hogy férjét – aki több mint 6 hét óta a törvényszék fogdájában volt – onnét mint büntelent kibocsátották, de ezután mint – a neve, Kern – németet a Váraljai utcai fogolytáborba tették. Ma reggel látta, borzalmasan néz ki. Bizonyára kegyetlenül elverték. Tegyük az érdekében, mert annyira elkínzott a kinézése, hogy 1-2 napnál nem bírhatja tovább. Félő, belehal. – Józsi, azon újabban kiadott rendelkezés alapján, hogy a németnek minősített férj, ha felesége magyar, s a férj a németek alatt nem teljesített katonai, rendőri vagy egyéb kompromittáló (spizli) szolgálatot, ez esetben kibocsátandó, e rendeletre hivatkozva azonnal kérvényt gépelt. Ebben bizonyítatik az is, hogy nemcsak hogy a felesége magyar, nemcsak hogy semmiféle említett német szolgálatot soha nem teljesített, de őt magát is minden ismerőse jó magyar érzésű embernek ismeri, kéri szabadon bocsátását. E kérvényt – tartalmát valóban elismerve – én, majd utánam többen is aláírták. Beadatott.

A rádió közli, hogy Budapest majdnem minden külvárosa, közöttük Saroltaék otthona: Rákospalota is, orosz kézen van már. A Thököly úton – Sántháné Zaka Rózsáék lakásán is túl – behatoltak az oroszok a Rákóczi útra, s a Keleti pályaudvar körül folyik a harc.

1945. I. 12. Péntek. Korai első látogató ismét Vilma, nővérével, Margittal (vulgo: Mugi). Étezt víve találkoztak Ervinnel, akit ismét munkára vittek. A két napi láger óta agyongyötört, megtört aggastyán lett belőle. Vilma kérelmére eljártam vele. Útközben találkoztunk ismerős szerb orvossal. Csak azt kértük, beszélne láger-orvos kollégájával, vizsgálja meg Ervint, s kérje csupán azt, amíg a beadott kérvény nem nyer elintézés, ne küldjék nehéz munkaszolgálatra. Mindenféle tetszetős frázis kíséretében tudunkra adta, hogy nem mer beavatkozni. Orvos ember nem mer orvoskollégájának telefonálni. Végül felkerestek régi jó baráti ismeretség alapján szerb ügyvédet, akinek sógora befolyásos ember ma, épp ott, ahol a lágerosok sorsa eldőlt. Ismét halom szép frázis, de nem meri vállalni. Felkeresek Vilmával mai szerb táboros női alkalmazottat. Ugyanaz a jelenet; ő nem mer, de beszéljünk a főnökével, aki kommandáns. Beszélünk a kommandanttal. Nem tartozik hozzá, hanem forduljunk egy másik vezetőhöz. – Jellemző, hogy sem orvos, sem ügyvéd, sem kommandáns – mind szerbek –, senki sem mer arra vállalkozni, hogy csak egy jó szót szóljon barátnak tartott ember érdekében. Ma Ernő napja. Ernő fiam él-e, ha igen, hol, miképp éli át e névnapot?!

1945. I. 13. Szombat. Rádió jelenti, hogy az oroszok újabban elfoglalták a városligetet, a Kerepesi temetőt. Az utcai harcok házról-házra folynak. A németek – mondja az angol rádió – Bpest belsejében az aláaknázott házakat felrobbantják, anélkül, hogy előzőleg a bennlakókat figyelmeztetnék. Hihetetlen. – Nálunk is újabban ismét beköltöztek oroszok. Egy kamion-autóbuszt is behoztak az udvarba. A betakart rózságyakat, buxus szegélyeket teljesen tönkregázolták. Az egyik hársfát is megsértették. Az éjjel a színt feltörték.

Józsiék, amikor a Hitelszövetkezet épületéből, fűtőanyag híján, ki kellett vonulniok a népirodával, eleinte ismét az én szobámat foglalták el; de azután áttették az irodává átalakított ebédlőbe, most ismét az enyém a szobám.

1945. I. 14. Vasárnap. Ma két éve – 1943. I. 14-én du. ½ 4 órakor – halt hősi halált Jesdovinke körül vívott csatában Pubi.

1945. I. 15. Hétfő. Pancsovai ref. lelkész: Baksa Árpád levélben, majd dr. Debreczeni Aladár ugyanottani ügyvéd személyesen felkerestek a bánáti magyarság kérdéseinek, s különösen az ő vidékükön is nagyon szorgalmazott JNOF (Jugoslovenski Narodno Oslobođilački Front) pártba invitáló belépéssel kapcsolatos kérdések, megtárgyalása céljából. Őket is arra kértem: az iskolai, kulturális, gazdasági, nyelvi kérdések megoldását szorgalmazzák, a politikaiiban legyenek tartózkodóan óvatosak mindaddig, amíg a közéleti általános kérdések tisztázódnak, s valami határozottabb arányban kialakulnak,

s míg a magyarságnak meg lesz az alkalma arra, hogy nagyobb területekről összejöve, a jövő állásfoglalásukat megbeszélhessék. De látom, alig kezdünk mozogni, már megindul az egymás elleni áskálódás. – Újból a türelmetlen törtétes. Pedig a régi világ eltűnt mindenkorra. Mások, újak, alulról jövők veszik kezükbe minden téren a vezetést.

1945. I. 16. Kedd. Józsi születésnapja. Reggelineél kis Tibi szokásos versikéje. Tegnap du. Józsi több órás megbeszélésen vett részt. Kialakul az „újak” vezető iránya. Együtt voltak a munkások, szocialisták, kommunisták exponáltabb képviselői és két baloldali magyar újságíró: Szabó György⁵¹ és Korom⁵². S közöttük mint egyetlen „burzsuj” Józsi. Mindössze tán heten. Jelszó – amint Józsi referált – minden vezetés a munkásosztály kezében kell hogy összpontosuljon. Gazdasági, kulturális, politikai vezetés a munkásoké kell hogy legyen. Hogy hogyan került e társaságba Józsi, maga sem tudja. Érezte is a helyzet feszélyezettségét, de ismételtelen felszólalásra hívták fel, különösen, ha – általuk is átértett – tapasztalatlanságukban valami megállapodást vagy határozatot formulázni kellett. A további szervezési munkát Józsi természetesen reájuk hárította, s csupán arra ajánlkozott, hogy a megszervezendő magyarság kultúrtevékenységében hajlandó – ha ezt kívánják – részt venni. De különösen a politikai szervezést és munkát csak végezzék ők teljesen maguk. Újság alapításáról is volt szó. Kiűt az új szellemirány.

1945. I. 17. Szerda. Este ½ 6 tájt szobámban Józsival épp beszélünk a tegnapi gyűlésről, amikor bejön Juhász Ferenc, s közli, hogy két fegyveres partizán most kísérté be özvegy Mara Jenőné, a Torontál főszerkesztőjét. Nem tudni hova, nem tudni miért? Ozsonnán együtt volt több asszony Juhász Feri anyósánál, Magyar Károlynénál, s oda jött a két partizán.

1945. I. 18. Csütörtök. Piroska név- és születésnapja. Kis Tibi szokásos szerepe. Piros levelet kapott Palitól, aki Cúpriján teljesít már közel két hónapja katonai szolgálatot a tüzérségnél mint kiképző tiszt.

Magyarországon, úgy látszik, megállították a németek és Szalasiak az oroszok előnyomulását. Rengeteg sok sebesültet hozott onnét a vonat, és hosszú kocsisorokban szállítják őket a városban kórházakká átalakított különböző iskola és egyéb helyiségekbe. Tegnapelőtt érkezett az első szállítmány. Jelenti a rádió, hogy Lengyelországban elfoglalták az oroszok Varsót. A Keleten és Nyugaton mindenütt visszaszorítják a németeket.

1945. I. 19. Péntek. Az esti rádió közli: e nap az oroszok nagy győzelmi napja. Ma elfoglalták: Krakkót, Lodzot s vagy 600 kisebb helységet. Nagy irammal haladnak az oroszok Németország felé. De Magyarországon elakadtak a Dunán túl. Pestet elfoglalták, de Buda egy csücske még a németeké.

1945. I. 20. Szombat. Az oroszok Moszkvában – mondja a rádió – örömmámorban ünneplik a tegnapi nagy győzelmi napot. Churchill angol miniszterelnök a parlamentben nagy, kemény beszédet mondott a németek ellen. Nem tárgyal velük. Feltétel nélküli megadást követel. Ma a magyar ideiglenes kormány Moszkvában megkötötte a szövetséges államokkal a fegyverszünetet. A feltételeket később hozzák nyilvánosságra. Három napig tárgyaltak. Az oroszok ma elfoglalták Kassát. – A becskerekai katonai bíróság hat magyar embert halálra ítélt. Bűnük: a németeknél rendőri (Hipo – Hilfspolizei) szolgálatot teljesítettek. Józsi tegnap kegyelmi kérvényeket szerkesztett, amiket a szerencsétlenek hozzátartozói benyújtottak. Ma felhívta a katonai bíróság Józsit, s közölte vele: tilos kegyelmi kérvényeket szerkeszteni és beadni. – Maránéről semmi hír.

1945. I. 21. Vasárnap. A Bácskában erősen működik a népbíróság. A I. 19-diki, Újvidéken megjelenő „Slobodna Vojvodina” hat végrehajtott halálos ítéletet közöl. Közöttük fájdalmasan érintett: Andree Dezső a „Reggeli Újság” szerkesztője⁵³ és Ábrahám János újvidéki könyvkereskedő ismerőseim kivégzése. A I. 20-diki újság újabb 9 szabályai magyar kivégzését tudatja. – Hírlík, hogy Maránét is Újvidékre vitték volna.

Az esti moszkvai rádió közölte az ideiglenes magyar kormány és az oroszok között létrejött 20 pontba foglalt fegyverszüneti feltételeket. Rendkívül súlyos katonai és anyagi terheket róttak Magyarországra. A bécsi döntés semmis. A visszacsatolt Erdélyt, Felvidéket, Dél-Vajdaságot ki kell üríteni. A feltételek kihirdetésénél az orosz megbízottakon kívül jelen volt a csehszlovák és jugoszláv követ is. Magyar részről Miklós min. elnök, Gyöngyösi külügy- és Vörös hadügyminiszter írta alá a megállapodást.

1945. I. 22. Hétfő. Maráné sorsa iránt városszerte általános a részvét. Magyaréknál vendégségben volt, onnét vitték el, könnyebb látogató ruhában, s így otthonról takarót, meleg ruhát nem vihetett magával. – A mai újság újabb 5 csúrogi magyaron végrehajtott halálos ítéletről ad jelentést.

1945. I. 23. Józsi tegnap este újabban hosszabb megbeszélésen vett részt. A munkásság ifjabb embereiben erős a szervezési munkaláz. Sokat, s mind újat akarnak. Gazdasági, politikai, kulturális téren, de tapasztalat és előismeret nélkül. Úgy látszik, határozottabb irányú cél nélkül is. Elvben minden „burzsuj”

⁵¹ B. Szabó György (1920–1963) újságíró, író, irodalomtörténész, festő, grafikus, pedagógus. 1944 októberétől a Népfront agitációs osztályának munkatársa, 1945 nyarától 1946 őszéig országgyűlési képviselő. 1946 és 1959 között az újvidéki Tanárképző Főiskola tanára, utóbb a magyar irodalom tanára a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken (N. F.).

⁵² Korom Tibor (1920–1979) szerkesztő, publicista, fordító, lektor. 1945 után az Újvidéki Rádió becskerekai tudósítója, majd újságírója, szerkesztője és dramaturga (N. F.).

⁵³ Andree Dezső (1895–1944) hírlapíró, szerkesztő. 1928-tól a *Délbácska*, 1929-től a *Reggeli Újság* főszerkesztője. Noha bűnössége nem volt igazolható, 1944. december 29-én a hadbíróság halálra ítélte és kivégezték (N. F.).

segítség mellőzendő, de tapogatódzásuk során mégis minduntalan Józsihoz fordulnak. Vállalja is, de a politikai rész teljes kizárásával, a kultúrmunkában való részvételt. Megbízták, s vállalta, és el is készítette a „magyar népközség kulturális alapszabályának” írásba foglalását.

1945. I. 24. Szerda. Az újvidéki bíróság közben erősen működik tovább. Magyarságunk szerencsétlenségére most van harmadévi fordulója a véres, rémes bácskai s különösen borzalmas újvidéki eseményeknek. A magyar rendőrség és honvédség 1942. január 23–26. napjain hadakozott és követte el három utcazahosszat, majd a „Strandon”, Újvidéken a rémtetteket. Ez bosszulja meg magát most, három év után, a bácskai magyarságon.

Eszembe jut: 1942 őszén Budapesten a „Tisza István” körben voltam társas vacsorán. Vacsora után a társaság, a teremben levő különböző kis asztalkák körül foglaltak külön-külön helyet. Az egyik sarok helyen gr. Bethlen István volt min. elnök telepedett le. – Hozzám jött egy bpesti újságíró, s felhívott, hogy engem mint volt jugoszláv szenátort Bethlennek óhajtana bemutatni. Bemutatkoztam. Melléje ültem. Élénken érdeklődött Jugoszlávia iránt. Nagyon meglepett, amikor beszélgetésünk folyamán láttam, hogy mennyire ismeri Jugoszlávia politikai közéletét és vezető embereit. Nincsic volt külügyminiszterre nagyon jól emlékezett. Találkoztak volt Genfben.

Beszélgetésünk során mondja nekem: „Újvidéket még visszkapjuk”. Nagyot néztem. „De hisz kegyelmes uram – mondom – Újvidéken már 41 óta magyar katonaság van.” – Bethlen: „Én csak azt mondom, szenátor úr, hogy Újvidéket még visszkapjuk.” Felocsúdva, csak most értettem meg, hogy mit mond ezzel. – Íme, ma 1945 januárjában „visszkapjuk”.

1945. I. 25. Csütörtök. A Bácskából átjöttek mondják, hogy a szerbek által agyonlőtt áldozatok között volna Bogner József Szabadka város képviselője és dr. Deák Leó, avagy unokaöccse dr. Deák Imre képviselő is.

Deák Leó mint Bács-Bodrog megye, Zombor és Újvidék főispánja, tudom, hogy a szerbekkel szemben előzékenyen igazságos volt, s így nem hiszem, hogy baj érhetne volna. Talán Imréről mint képviselőről lehet szó. Leót, tudom, az Újvidéken történtek végtelenül felháborították. Akkor még Fernbach volt Újvidék főispánja. A ludasok bizonyára mindannyian jókor megszöktek a Bácskából. S a szerencsétlen itt maradtak szenvednek most. – Amint a Bánátról is a lelketlen hóhérok, fosztogatók, zsaroló-erneuerer⁵⁴-németek mind elinaltak, s most az itthon maradt nép szenved meg az ő gáztetteiket.

1945. I. 26. Péntek. Közli az újság, hogy Csúrogon az 1942 januárjában történtek megtorlásául: kilakoltatták Csúrog községéből az összes magyar lakosságot. Drákói kegyetlenség. Ma délután 4–5 óra között a ház előtt sétálgattam. Egész nap nem voltam a szabadban; megkívántam a friss levegőt. A különböző

utczákból 10–40–80-as turnusokban kísérték a szerencsétlen elfogott férfit, nőt a Váraljai utca végén levő fogoly gyűjtő-táborba. Egyszerre látom, hogy a kat. templomnál befordul, s a láger felé tart egy nagy csoport. Négyes sorokban, lehettek vagy 400-an. Elöl férfiak, közben nők, a sorok végén 16–17 éves fiúk. Úgy mondják, Párdányból hoztak be újabb német csoportot. Borzasztó látvány. Közöttük akárhány megtört idősebb, aki már alig hurezolta fáradt testét.

1945. I. 27. Szombat. Tegnapelőtt – 1905. I. 25. – volt 40 éve annak, hogy gr. Apponyi Albert képviselő-választásom érdekében Nagybecskerekre érkezett. A vonatonál várta őt beláthatatlan embertömeg. Férfiak, iskolás fiúk, de sok asszony is. A városi németek Weiterschanék vezetésével rendben mind kivonultak; a németek állították össze a négyes fogatot. Az indóházról a rom. kat. paplakig a négyes fogat csak lépésben haladhatott előre, mert úgy körülfogta a hintót a lelkes tömeg, hogy lépésben is nehezen mozoghatott. Plébánosunk akkor Szabó Ferenc unokabátyám – anyja és apám testvérek voltak – és a képviselőségben elődöm volt. Nagybecskerek városát 1901–1905 között ő képviselte az országházban. Így gr. Apponyi őt személyesen ismerte; nála a plébánialakban szállott meg. Mire ide értünk, a templom előtti nagy teret – nemcsak azok, akik a vasúttól idáig kísérték, de a városból, a hivatalokból összesereglettek – teljesen ellepték. A tömeg megszakítás nélkül állandóan, lelkesen éljenezte a nagy szónokot. Mire a paplakhoz beértünk, már dél felé járt az idő, s így rövid pihenő után átmentünk a kis hídon túli magyar kaszinóba. Itt volt a közös ebéd. A bankettezők megtöltötték a kaszinó nagytermét, sőt a melléktermekben is szorongtak. Ebéd közben hozzám jön az egyik rendező, s nagyon megijedve közli, hogy: megindult és nagy pelyhekben hull a hó. Nagyon bántott, mert a plébánialak előtt a szabadban volt felállítva a pódium, amelyről Apponyi kelle, hogy szónokoljon. Közlöm Apponyival, aki mellett ültem, s hozzá tettem, hogy a plébánialakkal szemben van a Rózsa nagy szálloda, s ennek balkonjáról, amely a nagy térre néz, lehetne szónokolni. „Szó sincs róla” nyugtatott meg Apponyi. A havas levegő kitűnő hanghordozó – mondja –, ez nem akadály, sőt szeretem. Csak maradjunk a szabadban felállított pódiumnál. Balkonokról sohasem szeretek beszélni, mert – mondja – a balkon fala elfogja a hangot. Megkönnyebbültem, s a gyönyörűen hulló hóesésben mentünk a nagy tér pódiumára. Hullott nagy pelyhekben a hó, s Apponyi gyönyörű fuvola hangján ott tartotta tán 1 ½ órás nagy szónoklatát. A nagy téren, nagy hópelyhek között, tombolt a lelkesedés. – Este Franczi bátyámnál a plébánián voltunk vacsorán. Apponyi ott is aludt. – Másnap – I. 26-án – a németek négyes fogatán kimentünk Felsőmuzslyára. Ott a községháza előtt felállított pódiumról beszélt, lelkesítette, tüzelte a telepés község magyarjait. I. 27-én a reggeli vonattal indult Apponyi további körútjára. – Mindennek most 40 éve. Ma I. 27. – 40 éve annak, hogy a reggeli vonattal elutazott gr. Apponyi, s a legközelebbi vonattal befutott Hock János az aranszájú pap-népszónok. – Amit Apponyi megkezdett – azt ő eredményteljesen befejezte.

⁵⁴ Megújító.

1945. I. 28. Vasárnap. Ma 40 éve délután 6 óra után adta át, a városháza tanácstermében, Steinitzer Géza takaréktári igazgató mint választási elnök: Nagybecskerek város képviselői mandátumát. Több mint 300 szavazattöbbséggel győztem Makkfalvy Géza földművelésügyi államtitkár kormánypárti jelölttel szemben – ellenzéki programmal. Hosszú évtizedek óta Torontál vármegye első függetlenségpárti képviselője. Torontál mindaddig rendesen beszállította a 10 kerületből a 13 kormánypárti képviselőt. 1905. I. 28-án győzött hosszú idők óta első ízben egy függetlenségi.

S ami a kormánypártiakat nagyon elkésérítette, az első függetlenségit nem is a vidék, hanem a megye fővárosa, Nagybecskerek adta. – A győzelem megyszerte óriási lelkesedést keltett. Jött az üdvözlő sürgönyök garmadája, deputációk, üdvözlők. Volt fáklyás menet. – És azóta 40 év forgott le.

1945. I. 29. Hétfő. Ma 40 éve reggel – heteken át tartó hosszas konferenciázások, pártgyűlések, ún. bizalmas kisebb, majd nagyobb megbeszélések és összejövetelek, zaklató, fontoskodó „párttagok” tanácsadásai, „jóakarók” figyelmeztetései és egyéb szenvedések kiállása után – mint országgyűlési képviselő ébredtem fel. Az emberek zaklatása persze e napon indult meg, s tartott a két cikluson végig igazában. Emlékezem, hogy 1910. június, tán 10-dikén, amikor megbuktam az új választáson, e napon lélegzettem fel ismét szabadon. Szabad ember lettem újból. De azért a „közélet” nyűgét vittem tovább. Jött 1914–1918, első világháború. Sok, hiába zaklatott szerb polgártárs érdekében tudtam eljárni. E reájuk nézve elég nehéz időkben sok szerbet tudtam megmenteni, sokon tudtam segíteni. Jött 1918-ban a háború elvesztésének minden nyomasztó következménye. De velem azonban a győztes szerbek hálásnak bizonyultak. 1927-ben megválasztottak skupštinai nemzetgyűlési képviselőnek. 1939-ben pedig kineveztek szerbiai szenátornak – felsőházi tagnak. – Most ismét dűl a második világháború. A szerbek újból a győztesek oldalán állanak. 1944. X. 3-dikán kineveztek a szerb felszabadító bizottság – oslobodilački odbor – tagjának. A szerbekkel szemben ez újabb háború folyamán ismét tanúsított megértő eljárásom, több mint 400–500 szerb hadifogoly kiszabadításával többek között – újból igyekeztek hálásak lenni, s ennek a bánati magyarság sok enyhülést köszönhet. – De 1905 óta 40 év telt el. Hosszú, hosszú – bár rövidnek tűnő – 40 év. Kor-, küzdő- és iskolatársaim mind eltűntek. Itt az idő. Készülődnöm kell nekem is.

1945. I. 30. Kedd. A rádió az oroszok gyors iramáról számol be. Szilézia, Kelet-Poroszország jó része orosz kézen. Itt a Keleten úgy, mint a Nyugaton már német földön folynak a harcok. A városokból, veszélyeztetett helységekből kiűritett német lakosság hosszú sorokban vándorol e zimankós, kemény hidegben a különböző országutakon. Emberfeletti szenvedések. És nem tud vége lenni. Az oroszok minden irányban villámsebességgel törnek előre – de Magyarországon, úgy látszik, megakadtak.

1945. I. 31. Szerda. A mai nappal ismét elmúlt egy kemény, téli hónap. Örölnünk kell az idő múlásának, a hideg erős, és fogytán a tüzelőanyag, a fa, a koks. Venni nem lehet, nincsen. Minden jegyre megy. A háziasszonyok órák hosszat állanak sort, míg végre megkapják a jegyet, de ekkorra már rendesen elfogyott az anyag. Az árak horribilizsok. Egy kiló cukor ma már 1200–1500 dinár, egy kiló só 1000 d., egy öl fa 5-6000 d., egy mázsa kukorica 1600 din, egy kis skatulya gyufa 60–80 din, és ilyen árakon sem lehet mindig kapni. – Egy mezei nyúl 600 d., de e mellett a bőrét vissza kell adni. – A kiadások mind nőnek, de jövedelem nincsen. A bíróságok nem működnek. Ingatlanok adás-vétele, valamint megterhelése tilos, illetve katonai hatóság külön engedélyével volna csak lehetséges; de ez illuzórikus, mert bíróság, telekkönyv nem működik. Mikor lesz mindennek vége.

1945. II. 1. Csütörtök. A rádió két nevezetesebb évfordulóról emlékezett meg. Tegnapelőtt volt 12-dik évfordulója annak, hogy Hitler – 1933. I. 30-án – átvette a hatalmat. És tegnap volt második évfordulója annak, hogy – 1943. I. 31-én kiverték az oroszok a németeket Sztálingrádból. A világháború nagy fordulója a németek sztálingrádi súlyos veresége. E napig, szinte egész Európában, a németek mindenütt idegen országok területén háborúskodtak. Ma Keleten mélyen és Nyugaton mind beljebb nyomul az ellenség német területekre. A háború rettenetes borzalmait, ma már a németek saját földjükön szenvedik. A polgári lakosság, asszonyok, öregek, gyermekek minden helységről való evakuálása, úgy, amint az ellenség – Keleten az orosz, Nyugaton az angol és amerikai – előre tör. Az országutakon beláthatatlan hosszú sorokban, többnyire étlen, szomjan vánszorog a szerencsétlenek tömege 10–15 fokos téli hidegben. De azért Hitler a 12-dik évfordulón megtartotta szokott nagy beszédét, s a további erőfeszítésre, a végsőkig való kitartásra hívta fel népét, mert „övéké lesz a végső győzelem”. – És bizonyára van, aki még hisz.

1945. II. 2. Péntek. Gyertyaszentelő napja, a néphit szerint ma ébred téli álmából a medve, kibújik barlangjából, s ha úgy süt a nap, hogy árnyékát megláthatja, akkor visszabújik, s még 40 napon folytatja tovább téli álmát, mert még kemény hidegek lesznek; ha azonban felhős, ködös az idő, saját árnyékát nem látja, ez esetre kinn marad, mert vége a komoly télnek. – Felkelve kinézek, az idő erősen ködös, erősen felhős. Kilenc óra tájt ülésre megyek Józsvál, amelyet a kerületi tanács hívott egybe azzal, hogy a Vajdaságban a mostani katonai igazgatást – II. 15-én – felváltja a polgári, s így az önkormányzati közigazgatási és az igazságügyi problémák megbeszélésére hívja egybe a jogászokat. Az ülés bizony eltartott déli 1 óráig. Mire kijöttünk a volt „Rózsa” előadói terméből, gyönyörűen sütött a nap, a hó, jeges út erősen olvadt, vízben, lucokban indultunk haza. Csak az a kérdés: ilyen változékony időjárás mellett mit fog csinálni a medve?

Közben „működnek” a népbíróságok. Szófiában halálra ítélték, s – a rádió szerint – ma kivégezték: a 3 régens tanácsost, közöttük néhai Borisz bolgár király öccsét, Cyrill herceget; 22 volt minisztert, 68 volt képviselőt, 8 volt udvari tanácsost. Az intelligenciából egy nap nem kevesebb, mint 101 embert. Belgrádban a múltkoriban egy napon 105 polgári embert. A bűnük mindezeknek – az ítéletek szerint – az, hogy a német okkupátorokkal tartottak, tehát fasiszták. Márpedig a jelszó: „Smrt fašizmu!”

1945. II. 3. Szombat. Mindenfelé népbíróságok, halálos ítéletek, tömeges kivégzések. Minden területen, amint új áramlat jut hatalomhoz, első dolga megtorló bíróságok felállítása, a legyőzött uralom embereinek elítéltetése hosszú rabságra, vagy ami legkönnyebb, halálra. Folynak az elhurcolások, a kivégzések szakadatlanul. Ahogy a németek csinálták éveken át minden megszállott területen, Franciaországban, Hollandiában, Belgiumban, Lengyelországban, Görögországban, Jugoszláviában, Romániában, Magyarországon, végig orosz földön, mindenfelé kényszmunkára elhurcolták, avagy kegyetlenül öldösték az idegen nemzetségeket, a más vallásúakat, a más nyelvűeket; így teszik most a „felszabadult” országok minden területén a hatalomra kerülők, azzal a kis különbséggel, hogy most ítélik és ölik a saját fajtájukat, a saját polgáraikat is. Ez a „tisztító-munka”. Bár mint oly sok egyéb, ez sem új a nap alatt. Megvolt ez évezredek óta és mindenfelé, ahol emberek éltek. Most olvasom Móricz Zsigmond „Erdély” hármaskönyvét. Bizony Erdélyben is ölte, pusztította magyar a székelyt, székely a magyart, vagy változatosság kedvéért, magyar a magyart, székely a székelyt, mert az egyik pápista, a másik reformata. Vagy összefogtak magyarok, székelyek, s együtt üldözték a szászt, oláht, ha lehetett a törököt, a németet. Most odaát Magyarországon is Szálasiék a Horthyékat, és viszont. Meg vagyunk írva: lupus est homo homini, non homo. Amint vérbe szagol, vadállat lesz az emberből. Most pedig már vagy hat éve egyebet sem lát embervérnél.

1945. II. 4. Vasárnap. Mára több felé gyűlések voltak hirdetve. Közöttük: magyar politikai gyűlés is. A plakát csak annyit mondott, a bánáti kisebbségi magyarság helyzetének megbeszélése.

Úgy hallom, sok érdeklődő készülődött is a megjelenésre. De az orvosok megállapították, hogy a városban több flekktífuszos betegre találtak, s így tanácsukra a hatóságok minden összejövetelt betiltottak. Elmaradt a magyar gyűlés is.

Délután dr. Perisits Zoltánnál voltunk a szokásos vasárnapi látogatáson. Évek óta beteg fekszik. Városunk utolsó alkotmányos magyar polgármestere. A szerb uralom nyugdíjba küldte. Vasárnaponként oda látogatunk. Ma magammal vittem az 1905. évi januári képviselőválasztásról és 1906. évi függetlenségi párt megalakulásakor felvett fényképeket, néhány választási emléket. A négy újság egy-egy példányát, amelyeknek fő- vagy felelős szerkesztője voltam: Nagybecskereki Hírlap (megindult 1901-ben), Unser Blatt (1906-ban), majd Torontaler Volksblatt (1905-ben), Délvidéki Újság (1906-

ban). Mindezeket nézegetve és lapozgatva elkalandoztunk a múltak emlékein. Akkoriban Perisits a kormány embere, én az ellenzéki. Elég hevesen állottunk szemben egymással éveken át; ma mindketten a múltakon elmélázó csendes emberek lettünk. Az együtt voltak: Perisitsné Mariska, Brájjerné Stefi, Perisits Benóné Pirinkó, Kollarichné Bizek Margit, Bakalovich Dóra, Novák Hedvig, Manojlovits Todos (becskereki származású szerb író). Zoltánnak, nekem volt az akkori eseményekhez fűződő egy-egy emlékünkhöz. Felelevenítettük. Visszaidéztük. Majd ismét feledésbe temettük, mint oly sokakat, akik az időben velünk, mellettünk vagy ellenünk, de itt közöttünk elevenkedtek, s ma már csak – voltak. – Hét óra tájt Brájjér Stefi meggyújtotta a magával hozott kis laternát, amelynek pislogó kis fényénél – a háziaktól búcsút véve – nekivágtunk az utca sötétjének. Hónapok óta nincsen utcai világítás. Így az esték, éjjelek koromsötétek.

1945. II. 5. Hétfő. A hatóságok, a konstataált flekktífusz esetek miatt, erős ellenőrzést rendeltek el különösen a vidékre menők és vidékről jövőekkel szemben. Aggódunk, mert Piroska néhány nappal ezelőtt, parasztkocsi alkalmat felhasználva, Szentgyörgyre ment ki Dudyékhoz. Engedélye holnap lejár. Vericza, Zorka nővére pedig Belgrádba utazott, az ő engedélye is holnap jár le. Nem tudjuk, hogyan fognak hazakerülni. Ma délben Zorka anyjánál voltunk névnapjára gratulálni. Ágnes napja. – Délután beállított nagy megnyugtatásunkra és örömünkre Piros. Kisoroszból Becskerekre tartó parasztkocsit fogott el Szentgyörgyön, s az hazahozta.

A délután folyamán felkeresett Kovács István prelátus. Hosszú ideig elbeszélgettünk a múlt és jelen eseményekről. Átadott egy elég szomorú statisztikát a bánáti rom. kat. lelkészekről. E szerint, a német megszálló sereg elvonulása óta, kivégeztettek: Brunet Ferenc németcsernyei, Steigerwald Ádám heufeldi, Ádám Antal szenthuberti, Varga Endre tóbai, Knapp József glogonji és Weber Péter nagykarolyfalvai plébánosok. – A németek által felrobbantott templom agyonsújtotta: Schummer Rudolf rudolfsgnadi esperes-plébánost. Elhurcoltattak Ukrajnába: Polen Béla kisoroszi (Rusko Selo) és Schwarz István óléczyi lelkész. – A németek Ausztriába eltoloncolták: Lehmann Mihály suplajai lelkészt. A németek kivonulásával – az oroszok betörése elől – elmenekültek: Wátz Oszkár török-kanizsai, Frész József tiszaszentmiklósi, Griffel Lajos écskai, Ehrling Rudolf klekki plébánosok és Valastyán György becskereki káplán. Meghalt még az első világháborúban a harctéren szerzett szívbjában: Schäfer Vilmos csőszteleki plébános. Összesen: 6+1+2+1+5+1=16.

1945. II. 6. Kedd. A debreczeni Miklós-kormány és a Szovjetunió között létrejött s megkötött fegyverszüneti feltételeket Vörös hadügy- és Gyöngyösi külügyminisztereken kívül, mint harmadik: Dr. Balogh István min. elnökségi államtitkár írta alá. Közölte tegnap a prelátus, hogy Dr. Balogh a szemináriumban az ő tanítványa volt. Balogh 1894. III. 30-án Stájerlakon született;

1918. VI. 16-án szenteltetett pappá. Káplánkodott: Csák, Ujszentanna, Szeged Belvárosi (fogadalmi templom) plébániákon. – 1933. III. 1. óta Szeged Alsóközpont plébánosa. Most Szegeden választották képviselőnek, s a debreczeni kormányban államtitkár.

1945. II. 7. Szerda. Ma déltájt felkeresett Ambrózy vaskereskedő neje, s közölte, hogy: tegnapelőtt – hétfőn, e hó 5-én – a délután ½ 3 órai rádió katonai üzeneteit hallgatva, a következőre figyelt fel: „Várady Tibor karpaszományos honvéd üzeni fivérének Várady Ernőnek, hogy jól van, és kéri, hogy vigyázzon a családjára.” Később megtudtam, hogy ugyanakkor, ugyanezt az üzenetet hallotta Perisits Pirinkó is, és levélben közölte Piroskával. Tiborról tehát tudjuk, hogy a harctéren van. – Hol vannak a többiek?

1945. II. 8. Csütörtök. Hosszú szünet után ma ismét kaptunk orosz kvártélyost. Műhelyben – a Messinger volt tanintézet helyiségeiben – irányítja a megsérült repülőк reparálási munkálatait. Fialat, 26 éves tiszt. Már 7 év óta van az orosz hadseregben, ott volt – amint mondja – csaknem minden fronton. Anyja többször megsebesült, bátyját a németek agyonlőtték. Álma neki is, mint annyi millió orosznak: Berlinbe való bevonulás. A rádió híradása szerint az oroszok Keletről és angol-amerikaiak Nyugatról veszedelmesen közelednek Berlin felé, ahol már óriási a zűrzavar, éhség, nyomor. A városban, környékén, az országutakon vándorol, a hidegtől, éhségtől fáradtan vánszorog megszámlálhatatlan milliós tömeg.

1945. II. 9. Borús, ködös, sötét napok után mára kisütött a tiszta, felhőtlen nap. Ma már reggel 7 órakor villany nélkül lehetett a szobában írni, olvasni. Lassan, de mégiscsak közeledik a villanyt, kokszt, szenet, fát nem igénylő nap melege és világa. – Eljövételét ritka évben vártuk oly epedve, mint mostanában, amikor fogytán a fűtőanyag és erősen korlátozva a villanyhasználat.

1945. II. 10. Szombat. A világ figyelme a Fekete-tenger melléki tanácskozáson. Roosevelt, Churchill, Sztálin találkozott. Országok, népek sorsa dől el. Közben az orosz sereg feltartóztathatatlannal közeledik Berlin városához. Nehol már csak 60–70 kilométernyire vannak. Észak-Poroszország, Pomeránia nagyrészt orosz kézen. Brandurg sok helyén is szakadatlan az előretörés. Berlinben óriási a zűrzavar. Az ottani hatóságok – mondja a rádió – a legdrasztikusabb eszközökkel is alig tudják már fenntartani a rendet. A bombák folyton támadnak, a nép tető nélkül, éhez.

1945. II. 11. Vasárnap. A segílyt keresők népvándorlása szűnőben. A szerencsétlenek, látva, hogy hozzátartozóikat nem tudják kimenteni a fogolytáborokból, vagy sok esetben minden kutatás ellenére sem képesek rájuk találni, elfásulnak. Belefáradnak a sok kilincselésbe. Jöjjön, ami elkerülhetetlen. Az irodába így már ritkábban jönnek, s így Józsinak is nyugodtabb napjai vannak. Délután Perisitsnél a rendes vasárnapi találkozó. A napi tereferék megbeszélése. A rég múlt emlékek felelevenítése. Sivár jelen, rég letűnt múlt.

1945. II. 12. Hétfő. A katonai hatalmat 15-dikéig fel kell hogy váltsa a polgári közigazgatás. Folyik ennek előkészítése. A bizottságok megalakítása. Az esti órákban a megtartott gyűlésről hazaérkezve Józsi szobámba jött, s közölte, hogy a magyarok részéről két tagot: egy becskerek (Szölösi nevű) és egy törökbecsei munkást terveztek bevinni a bizottságba. De a szerbek tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy a tbecsei munkás helyett Józsit kéri a bizottsági tagság elfogadására, az okból is, hogy a munkásokon kívül polgári ember is legyen, s – úgy látszik – a Várady név is jól hangzik. Józsi vonakodott. Hazajöve megbeszéltük a kérdést. S bár tudjuk, hogy e zavaros, átmeneti időben nagyon kockázatos az ily vállalkozás, mégis a mellett döntöttünk, hogy el kell fogadnia, különösen az okból, hogy csakugyan legyen közöttük polgári gondolkodású magyar is. Holnap reggel jelentenie kell, hogy elfogadja-e?

1945. II. 13. Kedd. A rádió ma reggel világtörténelmi fontosságú hírt adott le. Közölte Roosevelt, Churchill, Sztálin fekete-tengeri konferenciáról kiadott kiáltványát. Új politikai, katonai, gazdasági életet bejelentő történelmi dokumentum. Külön pontban foglalkozik Lengyelország és a bennünket közelebbről érdeklő Jugoszlávia sorsáról. Ebből kikapva a Jugoszláviának szóló tanács az: Subasić miniszterelnök utazzék haladéktalanul Londonból Belgrádba, itt valósítsa meg a Tito marsallal megkötött megegyezést. Alakítson minden réteget képviselő kormányt. Alakítson ideiglenes parlamentet, amelynek a régi szkupstinából vett tagjai, mindazok, akik a fasizmus által nem kompromittáltak, és ezeket újakkal kiegészítve ez az ideiglenes parlament működik mindaddig, amíg a németek teljes legyőzése után, szabad választás útján alakítandó új parlament nem veszi át az ügyek alkotmányos vezetését.

A belgrádi rádió azt is leadta, hogy megbüntetésre háborús bűnösnek minősítették és kiadandók lesznek többek között Horthy Miklós főkormányzó, Bárdossy László, Imrédy volt magyar miniszterelnökök, Szálasi Ferenc.⁵⁵ – Ez ún. háborús bűnösökről a „Szabad Vajdaság” mai száma hosszú bácskai névsort közöl. Sok ismerősöm nevét olvasom. „Főbűnösnek” jelzi Dr. Nagy Ivánt, továbbá ott vannak a névsorban: Dr. Deák Leó, Fernbach Péter, Reök Andor volt főispánok, két Dr. Wagner, Krámer Gyula, Horváth Lajos ref. lelkész, Koráni Elemér plébános, Nagy Győző (?) újvidéki kereskedő, Dr. Szmolenszky Józsi.⁵⁶

⁵⁵ A magyar fegyverszüneti egyezmény értelmében a háborús bűnösöket annak az országnak kellett kiadnia, ahol a rájuk rótt háborús bünt elkövették. Az itt felsorolt magyar politikusok közül egyiket sem adták ki Jugoszláviának. Horthy Miklóst végül nem vonták felelősségre, Bárdossy Lászlót, Imrédy Bélát és Szálasi Ferencet magyar népbíróóság ítélte halálra (S. E.).

⁵⁶ Deák Leót, Kramer Gyulát az 1945. október 20-án kezdődő perben Újvidéken halálra ítélték. Reök Andor letartóztatása után – máig tisztázatlan körülmények között – kiugrott, más variáció szerint ledobták az újvidéki báni palota ablakából (S. E.).

Este szól a New York-i rádió Londonon át; pont 7 órakor a híradást hirtelen megszakítva mondja: „most közli Sztálin Moszkvából, hogy Budán az oroszok legyőzve az utolsó ellenállást, teljesen elfoglalták Budát is”. Így most már egész Budapest orosz kézen. A budai várban íme orosz székel.

1945. II. 14. Hamvázószerda. A reggeli rádió megerősíti Buda elesét, s ezzel egész Budapest elfoglalását. Hadifogságba jutott 110 000 és elesett 49 000 ember. E mellett óriási anyagi hadizsákmány. A védősereg parancsnoka – ha jól értettem – Wildenbruck német tábornok volt, akit – a rádió szerint – Buda egyik csatornájában fogtak el az oroszok. Szabadabbá lett az út Bécs felé.

1945. II. 15. Csütörtök. A rádiók minden irányból megerősítik Budapest teljes elfoglalását. A mintegy másfél hónap óta tartott Bpest körüli harcokban a már jelzett 110 000 hadifogolyhoz, hozzájött még 17 000, így tehát a bpesti ostrom alatt mindössze 127 000 hadifogoly jutott orosz kézbe, és mindössze 49 000 a német és magyar halott. Wildenbruck tábornokkal egész vezérkarát is elfogták, és két magyar tábornok is fogságba esett. A halottak között két német tábornokot is találtak. – Keletről az oroszok és a nyugatiak is nagy területeket szabadítanak fel, s illetve hódítanak el a németektől. A bombák iszonyú pusztításokat végeznek a német nagyobb városokban. Bécs, Klagenfurt, Magdeburg, Berlin, Drezda erősen pusztulnak. – A közhírré tett rendelkezések szerint a Vajdaságban ma veszik át véglegesen a katonáéktól a polgáriak a közigazgatási hatalmat. – Talán vége lesz ezzel a táborokba hurcolásnak, a kínzásoknak, kivégzéseknek.

Licy levelet küldött Udvarnokról (Banatski Dvor), amelyben közli, hogy a vonaton látta Guidót. Beszért is vele. Becskerekre kísérték. Ma megkísérli Józsi megtalálni, hogy hova vitték, és sorsa felett érdeklődni. Minden lehetőséget megkísérlünk, hogy kiszabadítsuk, vagy legalább enyhítsünk sorsán.

1945. II. 16. Péntek. Az utcákon megint szokatlanul sok az orosz. Többnyire repülőtisztok. Kitűnő egyenruhákban. Fiatal, életerős, egészséges férfiak. Szokatlanul sok gép kering a levegőben. A németek által Écska határában épített repülőteret foglalták el az oroszok. Ott gyűlnek, onnét indulnak, úgy látszik, Magyarország irányába. Budapestet ugyan elfoglalták, a közeli erdőkbe menekült német, magyar katonákat is elfogták, vagy megsemmisítették az orosz erők, de a Dunántúlról, úgy látszik, nem tudnak előbbre jutni; ott erősen tartja magát a német magyar sereg. Bizonyára oda kell az orosz segítség.

1945. II. 17. Szombat. A „Szabad Vajdaság” közli kivonatolva Balogh István dr. miniszterelnökségi államtitkárnak Szegeden mondott beszámoló beszédét. Ő is magyar tagja volt Moszkvában a fegyverszüneti tárgyaló bizottságnak. Gyöngyösi János külügyminiszter és Vörös János hadügyminiszter mellett mint harmadik ő is aláírta a megegyezést. Érdekesen mondja el a moszkvai napok eseményeit. Ismerteti a megegyezés pontjait s azok jelentőségét. Megerősíti a Magyarországon csak sugva tovább adott tényt, hogy az

űrüggyként felhasznált bombatámadást Kassán csakugyan orosz jelzéssel ellátott német repülők követték el, s így született meg Bárdossy alatt az oroszoknak szólott hadüzenet. Elmondja miképp rabolták ki, zsarolták, pusztították a németek Magyarországot. Hogyan tették tönkre a szép Budapestet. „Vállaltuk – mondja – gyökeres kiirtását Magyarországon a náciizmusnak és mindannak, ami német, tehát fasiszta orientációt jelentett.”

1945. II. 18. Vasárnap. Rádiók és belgrádi újságok közölték, hogy Londonból repülön Beográdba érkezett Subasić miniszterelnök, ott tartózkodott volt miniszter társaival. Lesz-e végre rend és biztonság e területen?

1945. II. 18. Vasárnap. Dacára a 15-dikére jelzett változásnak, amely szerint a hatalmat katonáéktól polgáriak veszik át, dacára a miniszterek Belgrádba érkezésének, itt még mindig a partizánok folytatják az elfogatásokat, lágerrekbe kíséréseket. Tegnapelőtt bevitték Mészáros cukorgyári alkalmazottat, Benkovich leány férjét. A Dragan fivéreket feleségeikkel, Kekszi Jani leányát, Erikát, aki előtte való nap kötött házasságot egy szerb orvostanhallgatóval. Mészárosné férje elhurcolása előtt négy nappal babázott. Elvitték Maczura Pál vállalkozót. Mindezt a partizánok. Pedig van miniszterünk Beográdban, polgári közigazgatásunk a Vajdaságban.

1945. II. 19. Hétfő. Józsi igyekezett Guidó holléte után érdeklődni. Nem lehet megtudni, hogy behozták-e bizonyosan ide Becskerekre, s ha ide hozták, hogy itt hol tartják elfogva. Sehol felvilágosítást nem adnak. Közben Szentgyörgyről Dudy felől kétségbeesett hírek jönnek. S segítséget meg sem lehet kísérelni. A különböző fogolytáborok élén különböző kommandánsok állanak. Egymással semmi összeköttetésben. A partizán világ vígan garázdálkodik. Draganék lakásaiból minden értéket elhurcoltak, a gyárat elfoglalták. A lakásba az Ozna (Gestapo utódja) hivatala költözött. A három Dragan testvér reggelenként látják, amint a lágerből kényszermunkára kísérik. Asszonyaik a gyerekekkel más táborba kerültek. A szerencsétlen Kekszi Erikát – egy napos asszony volt, amikor elfogták – szintén látják kényszermunkára kísérni. Előzőleg betegsége miatt hosszabb ideig a megyei kórházban kezelték. Úgy hitték, ha szerb emberrel köt házasságot, mentesül. Mert valami rendelet azt ígérte, hogy egyes házasságok esetén a magyar vagy szerb férj mentesíti a német asszonyt és viszont. Na de ez csak papír-ígéret. Különösen ott, ahol az egyik vagy másik félnek vagyona van.

1945. II. 20. Kedd. Plakátok hirdetik, hogy II. 15-dikén a polgári hatóság tényleg átvette a közigazgatási hatalmat a katonaságtól. Megjelent e plakátokon hosszú névsora a civil hatóságok vezetőinek. Két orvoson kívül csupa ismeretlen név. Az intelligencia meglehetősen mellőzve. Magyar egyetlenegy sincs a névsorban. A magyar hangzású Veréb, mint szlovák (tót) került a névsorba.

1945. II. 21. Szerda. Tanyájáról bejött kocsival Draxler Lipót. Piroška megragadta az alkalmat, s arra kérte, vinné kocsiján Szentgyörgyre. Hely volt a ko-

csin, de a városból kiutazásra külön hatósági engedély kell. Piros Józssival eljárt, de engedélyhez nem juthatott. Merész elhatározással mégis kocsira ült engedély nélkül. ½ 4 órakor indultak, 5 órára kint lehetnek, ha az úton nem éri őket baj.

1945. II. 22. Csütörtök. Délután 4 óra tájt hazaérkezett Piros, magával hozta Dudyt. Mesélik a kellemetlen házkutatás részleteit, az után elhurczolták Guidót, aki felől azóta semmi megbízható hír. Fájlalják Dudyék, hogy a partizánok magukkal vitték a jó írógépüket. Elvitték a sakkjátékot is, azzal indokolva, hogy a kórházban a sebesültek sakkozni kívánnak.

1945. II. 23. Péntek. Reggel 8 órakor benyit Perisits Benóné Pirinkó. Sógornőjét Benó Luczit tegnap délután elvitték a partizánok. Mindenki arról volt meggyőződve, hogy a katonai uralom megszűntével enyhül az élet. E helyett minden napra esik ismerőseink elfogatása. Mintha éppen 15-dike óta keményebb volna a sorsunk. A vidékről is mindenfelől érnek a leverő hírek.

A reggeli rádió leadta, hogy Németország felett tegnap volt a legnagyobb légitámadás. 6000 repülő szórt mindenfelé bombákat. A nyugati harctéren az invázió óta 900 000 német katona pusztult vagy került a szövetségesek hadifogságába.

1945. II. 24. Szombat. Tegnap este vettem észre, hogy nagyon jó töltőtollam az íróasztalomról eltűnt. Nem tudom elképzelni, hogy a szobámból ki lophatta el, Budapesten vettem volt évekkel ezelőtt. Nagyon kezemhez illett, jó toll volt. Karórám után, most ez is odaveszett. – A háborúban is lehet humor, a rádió adta le: az oroszok valamelyik német helységet – nem tudtam megérteni nevét – meglepetésszerűen elfoglalták. Két órával az elfoglalás után német vonat fut be a pályaudvarra. Az orosz elfoglaló sereg komandánsa bemegy a postahivatalba, s követeli, hogy kapcsolják Berlinnel. Göbbelst kéri a telefonhoz. Megszólalnak Berlinből, hogy Göbbels nincs ott, helyettese jelentkezett. Erre azt kérdik a helyettestől, mondaná meg, hogyan áll (s itt az elfoglalt község nevét említi). Nem-e kell tartani orosz betöréstől? A felelet: legyenek teljesen nyugodtak. E helység jól van megerősítve, az oroszok távol vannak, nincs mitől tartani. Mire ismét: de hiszen már két óra óta az oroszok a helység urai. Elfoglalták. Berlinből: Hogyan mernek a postáról rémhíreket terjeszteni? Azonnal feljelenti a postát Göbbelsnek. Mire innét: ne Göbbelsnek, hanem jelentse fel azonnal Hitlernek, a Führernek. Berlinből felháborodva: ki mer ilyen hangon beszélni, ki van ott a telefontál? Válasz: itt az orosz sereg komandánsa beszél, aki 2 órával ezelőtt elfoglalva birtokában tartja a helységet.

Józsi ma eljárt. Guidóról csak annyi, hogy valószínűleg az Oznánál van. Aminek hátránya, hogy onnét nem kaphatni hírt; viszont előnye, hogy aki ide kerül, az nem mint „német” jut a fogságba, hanem valami feljelentés alapján, más okból, s így van remény, hogy kivizsgálás után könnyebben szabadulhat.

1945. II. 25. Vasárnap. Ma délelőtt felkeresett Löbl (Lovas) Arnold. Kilenncapi utazás után tegnap érkezett ide Bpestről. Onnét történt elutazása

előtt Ernőnél volt lakásán. Ernő a Szálasi-puccs után lakását lezárva a Nemzeti Bank épületében húzódott meg. Így tudott megmenekülni attól, hogy Szálasiékhoz bevonultassák. Az oroszok bejövetele után lakásába ment, amelynek ajtaját feltörve, mindent feldúlva talált. Ruháit (smoking, frakk öltönyét stb.) motorbiciklijét, rádiót ellopták. Az összes ablakok (bizonyára a légnyomástól) betörve. Nincs víz, világítás, fűtés. Ha otthon van, lebecsátott függönyök mögött, télikabátban, este kis olajos méceses mellett ül. A Nemzeti Bank közös konyháján étkezik. A Bankból a Szálasiék elhordták az összes értékeket, aranykészletet, papírokat, majd a maradványt az oroszok rabolták el. Egyetlen vigasztaló, hogy a N. Bankból a tülekedő Szálasiak kivonultak, s így megfelelő beosztásra, előmenetelre van Ernőnek kilátása.

Ennyit Ernő sorsáról. – Mauzról – úgy tudja Ernő, aki a hidak felrobbantása előtt beszélt vele, hogy Fillér utcai lakásában maradt. Egyik napon valami Puts Miklós – Szálasi tiszt – kutatást tartott lakásán. Terhére rótták a Bandival való viszonyát, s hogy védelembe vette Bandit mint férjét.⁵⁷ Kínos jelenet. Ebből csak azáltal menekült, hogy a beszéd folyamán kitűnt Puts becskeréki volna. – Én nem emlékezem reá, mert Puts volt honvédezredes fia, Miklós, aki Végh Terikét vette volt feleségül, Hollandiában volt. Más Puts Miklóst nem ismertem. A hidak felrobbantása és Buda ostroma utáni sorsáról Ernő nem tud.

Tibi helyzete tragikus. Amikor az oroszok közeledtek Nagyvárad felé, Tibi Verával és a két gyermekkel kocsin Bpestre menekült. Alig érkeztek Bpestre, kihirdették Szálasiék parancsát, hogy minden menekült férfi azonnal jelentkezék. Tibit Tatára irányították. Ott besorozták. Amikor Löbl-Lovas Ernőnél volt lakásán, ott találta Tibit nagyobb fiával. Így Tibitől hallotta, hogy Tatan honvéd. Katonai ruhát nem kaptak, a honvédek éheznek, fáznak. Kétnapi szabadságon van. Amikor a tanyáról menekültek, pénzük nem volt, mert a leliferált gabonák ellenértékét nem fizették ki. Bpesten, hogy pénzhez jussanak a két lovat és kocsit szándékozott eladni, de mindenét ellopták. Ernőt kérte segítse éhező családját. Rettenetes nyomorúság.

Lóriról nem tudnak semmit. Bízunk abban, hogy mivel Lóri jugoszláv állampolgár, talán nem sorozták a honvédek közé.

1945. II. 26. Hétfő. A rádióm elromlott. Híreket nem hallhatok. Itt a helyzet folyton rosszabbodik. Újabb és újabb elfogatások napirenden. Guidót nem tudjuk megtalálni. Minden kutatás eredménytelen.

⁵⁷ Mauzi (Edith) volt Várady Imre legidősebb lánya. Első férje, Grund Oszkár (később Villányira magyarosította a nevét) korán elhunyt. Gyermekük Grund/Villányi József (Pubi) 1943. január 14-én esett el tartalékos honvédezászlósként az orosz fronton. (A gyászjelentést idézi az 1944. I. 14-ei naplófeljegyzés.) Mauzi második férje, dr. Szilágyi Endre zsidó származású volt. Ezt róta terhére a Szálasi tiszt. A közös becskeréki származás azt eredményezhette azonban, hogy Puts Miklós embert is, és nemcsak képletet látott.

Most – reg. 9 óra tájt – hozzák a hírt: Dr. Kleitsné Gockler Bertát bevitték a törvényszékre. Délben meg elfogták: Schwirtlich szeszgyárost, két fiát s ezek feleségeit. Amint ezeket a lakásaikból kivitték, megindult a fosztogatás. Rendes recept. Kilakoltatás, utána fosztogatás.

1945. II. 27. Kedd. Tegnapelőtt Löbl-Lovas még közölte, hogy amikor Ernőnél járt, Ernő levelezőlapot mutatott neki, amelyet Cuni valahonnét útközben írt. Esztergomból – írja a lapon – az összes hadapród növendékeket, közöttük tehát őt is, oktató tisztjeikkel együtt a németek elhurcolják Németországba. Most, írja, úton vannak. Ha valahol megállapodnak, onnét közölni fogja pontos címét. Ez persze nem érkezett. Mindenhez még ez a csapás is. Piroskát a hír úgy leverte, hogy alig lehet őket megnyugtatót. – Rádióm reperatúrán van. Hír nincsen.

1945. II. 28. Szerda. Február hava utolsó és 77-dik életévemnek is utolsó napja; e feljegyzési füzetnek pedig utolsó lapja.

Délután berohant a szerencsétlen Pirinkó. Apósát, anyósát – Benó üvegereskedőket – most vitték be a partizánok a Váraljai utcái táborba. Az öreg Benó teljesen süket, alig lát, beteg – kocsin szállították ki. Igazán borzalmas történetek most már nap-nap után. – Megjavították a rádiót. Megvan ismét az összeköttetés a nagyvilággal; bár jó hírt már úgysem hallani. – Nálunk veszedelmes háziszarka működik. Karórám, töltőtollam után ma veszem észre, hogy eltűnt íróasztalomról írófedezékül használt üveglap s egy közönségesebb tolltartó a tollal. Fürdőszobámból pedig eltűnt egy törülköző és tegnap Piroška harisnyája. Nem annyira az értékek vesztesége, de roppant nyugtalanító a bizonytalanság. Nem tudjuk, hogyan kellene védekezni, s ki tudja, mi minden hiányzik már, amire még nem tudunk reájönni.

1945. III. 1. Csütörtök. Az emberek sötét gonoszságát, mintha enyhíteni óhajtott volna a természet. Mára gyönyörűen meleg napsütéssel köszöntött reánk március elseje. Valamikor, s évek hosszú során át, milyen mozgalmas volt e nap. Ma, születésem 78-dik évforduló napjára minden mennyire elcsendesedett. Délelőtt néhány rokon – Paja, Heklai néni, Újós s Terka, a felesége; délután Brájer Stefi, Margit, Pirinkó s levélben Bakalovich Dóra voltak az összgratulánsok. A bensős család meleg volt. Tibi elmondotta szokott versikéjét „én kis Tibi ideállok (mire felmászok egy székre), s nagypapának gratulálok, kétszer kettő három-négy, nagypapa boldog légy”, erre átad a könyvvárányból keze ügyébe akadt könyvet s apja ruhaszekrényéből kiragadott nyakendőt mint születésnap ajándékot. Ezután jó sorra az itthon levő, lefogyott számú család, Piroška, Zorka, Józsi, a nálunk meghúzódott Dudy, a nálunk élő Daun Pipu, s később Sólyom Irén. – Ha így veszem sorra – mégiscsak sokan voltunk együtt e napon is.

A füzet, amelybe egy idő óta ismét jegyzeteltem a tegnapi napon teljesen megtelt. Így e mai naptól itt folytatom.

1945. III. 2. Péntek. Guidó hollétéről még mindig semmi nyom. Az utóbbi napokban elhurczolt Dragan, Schwirtlich, Benó családok érdekében semmi könnyítés sem érhető el. Még Draganék gyermekeit sem tudjuk kiszabadítani. A rádión most, Roosevelt és Churchill hazaérkezésével kapcsolatban, a krimi háromhatalmi egyezmény ismertetése és a parlamentjeikben való megvitatása. Az amerikaiak, angolok egyhangú meglepéssel fogadják a Sztálinnal együtt kötött megállapodásokat. Lengyelország, Franciaország mintha duzzogna. Ki tudja?

1945. III. 3. Szombat. Péter, Jugoszlávia királya kinevezte az eléje terjesztett hat személyből kiválasztva a következő hármat: dr. Budisavljević Srđan (szerb), dr. Mandić Ante (horvát) és Sernec Dušan (szlovén) a régens tanács tagjaivá, akikre ezzel átruházódott a királyi hatalom gyakorlata. – Tito marsall az eddigi „felszabadító hadseregnek”, a jugoszláv hadsereg és „jugoszláv haditengerészet” elnevezést rendelte.

1945. III. 4. Vasárnap. Ma már el kellett maradnia a rendes vasárnapi Zoltán-látogatásnak. Betegsége súlyossá vált. A vasárnapi társaság Kollarich Margitnál találkozott. Elhatározták, hogy a várt javulási fordulat beálltaig, nem mennek Perisitsékhez. Így ez az összejövetel is a lassanként elmaradozott többi sorsára jut. Szünetel, majd végképp megszűnik. Elmúlik mint minden emberi élő a világon. Csak egy marad fenn. Az ember irigykedő gonoszlelkűsége. A légerek behurczolt lakói legnagyobb részét feljelentések juttatták oda; na meg a vagyonosabbakat a vagyonukra áhítozók kapzsísága.

1945. III. 5. Hétfő. A belgrádi régens tanács tagjai letették az esküt. Átvették ezzel a reájuk ruházott királyi hatalom tényleges gyakorlását. A Subasić-kormány, befejezve misszióját, beadta lemondását. A régens tanács a megalakítandó egységes kormány tagjainak kinevezési jogát: Tito marsallra ruházta. Bizonyára egészen szokatlan újítás. Jugoszlávia feszülten várja az új kormány névsorát.

1945. III. 6. Kedd. A rádió szerint a szövetséges haderő nyugaton is, keleten is hatalmas erővel tör végcélja: Berlin felé. A még útban levő, ellenálló városokat, helységeket egymás után rohanják meg, és veszik be. A németek gyűrűje mindinkább szűkül. E végzetes fordulónál kötötte a németekhez Magyarország sorsát Szálasiék örülete. Szegény Tibi fiam. Szegény gyermekeim.

1945. III. 7. Szerda. A szövetségesek ma elfoglalták Köln városát. A lefolyt utcai harcok a város házait romokba döntötték. Elpusztult tehát ez a gyönyörű város is. A nyugati offenzíva kezdete óta a mai napig több mint egymillió német esett hadifogságba. Ma már 15-dik napja, nap-nap után bombázzák – a többi sok német város mellett – Berlint. Elpusztítják ezt is. Keleten az oroszok rohannak feltartóztatás nélkül Berlin felé. Útközben naponta mindig néhány száz helység és falu elfoglalását jelentik az oroszok. – Magyarországon a Balaton mindkét partján dúló harcok. Erős német támadásokat – jelenti a

rádió – vertek vissza az oroszok. Pusztul itt is minden. – Ma reggel nyugodt, szélmentes havazásra ébredtünk. Egész télen ritkán látott vendég a hó.

1945. III. 8. Bubus lányom születésnapja. Megvannak-e? Hol, merre vannak, ha élnek? Szomorú évforduló. Ma Zoltán napja. Valamikor ez is kedélyes nap volt. Perisits, Szabó, Bencze, Ambrózy Zoltán. Ma?

Piros és Dudy látták, hogy a múlt héten elhurcolt Kleits Pupát, ma délben kísérték ki a partizánok a Váraljai utcai lágerbe.

Nem segíthetünk. Tehetetlenek vagyunk, épp úgy, mint a lakásunkba költöztetett oroszokkal s itt garázdálkodó kedveseikkel.

1945. III. 9. Péntek. Hírlik, hogy a lágerbe hurcoltak sorsa valamiképp enyhült volna. Viszik ugyan őket naponta munkára, de esténként már nem verik. Állítólag újabban már nem a hideg beton padlózatra gyéren szórt szalmán fekszenek, hanem deszkákra ágyazott szalmán hevernek, jobb az ellátás, sőt – talán – már fűtenek is.

Nagyon megnyugtató volna – ha igaz. – Megvan az új kormány. A közölt névsorból csak Grol Milan volt minisztert ismerem személyesen. Este 9 órakor Tito marsall miniszterelnök kormány deklarációt mond a rádióban. Bizonyára kíváncsisággal várja egész Jugoszlávia népe. – A németek – újsághírek szerint – Lipót belga királyon kívül, minden megszállott volt országból mintegy 600 politikust, író, művészt stb. szedtek össze, s tartanak fogva túszoikként. A tegnapi nap nagy eseménye, hogy az angol–amerikai sereg átkelt Köln–Bonn között a Rajnán. Megismétlődött Napóleon merész átkelése, a németek nagy meglepetésére.

1945. III. 10. Szombat. Ma volna Krakkóban, ezelőtt 20 évvel – 1925-ben – elhalt szegény Giza húgom születésének évfordulója. Született Katalinfalván 1871-ben. Tehát élt 54 évet. Az első világháború utolsó idején Bécsben laktak. Onnét költöztek a Monarchia összeomlása után Krakkóba. Jött egyik rettenetes csapás a másik után. Legnagyobb fia, Károly, a németek és velük szövetséget kötött oroszok lengyelországi betörésekor, a lengyel hadügyminisztérium tisztviselője volt. Csatavesztésük után Romániába menekültek. Onnét néhány napra Becskerekre jöhetett, innét Angliába menekült. Azóta semmi hír felőle. – A másik fiú, Jenő, mint lengyel százados az ellenség fogságába esett. Holttestét a Katyn erdejében felfedezett tömegsírban találták. A nála lelt iratokat, amelyek személyazonosságát igazolták, apjának küldötték, aki mint nyugalmazott ezredes él Bochniában. Két leányát, Gizust és Lilyt – Gizus akkoriban 8 éves kis leányával együtt – az oroszok Szibériába hurcolták. Gizus férje, aki hivatásos katona, tüzérőrnagy volt, menekülve Romániából néhány napra Becskerekre jöhetett, innét ő is Angliába ment. A legkisebb fiú, Ervin sorsáról nem tudok. – Még megnyugtató, hogy mind e borzalmakat az anya, aki 1925-ben itthagytá a földi életet, már nem szenvedte velünk.

Tegnap este 9 órakor a belgrádi rádió elhangzott Tito miniszterelnök kormánynyilatkozata. Első hallásra erősen háborús nyilatkozat. A harc kemény

folytatásáról, súlyos áldozatok hozataláról, a fasiszták segítőinek kíméletlen megbüntetéséről volt szó, de egyetlenegy hang sem Jugoszlávia polgársága által annyira várt polgári rend, vagyonbiztonság fenntartásáról. Majd elolvasása után inkább mérlegelhető lesz. Talán enyhülnek a sötét aggályok. Az új minisztérium összeállításában 27 tag közül 9 a szerb, 8–10 a kommunista, 12 a horvát. A kommunisták szerbekből és horvátokból egyaránt regrutálódnak.

1945. III. 11. Vasárnap. Perisits Zoltán állapota annyira javult, hogy ma du. felkereshette őt a rendes vasárnap délutáni társaság. Így ma együttesen megünnepeltük III. 8-diki Zoltán napját és holnapi, III. 12-diki születésnapját. A mai nappal betölti 82-dik évét, holnaptól fogva már ő is 83-at ír. Engedélyt kaptam az ún. Szilosz fogolytáborban dolgozó asszony ismerősök meglátogatására és ott adatok feljegyzésére, amelyek alapján elkészített kérvényekkel megkísérélhető esetleges szabadon bocsáttatásuk. Így beszéltem ott dr. Kleitsné Gockler Pupával (Berta), Bornhauser Lujzával (Heklaiék rokona) és Dragan Kristof feleségével. Az összeírt adatok alapján Józsi kérvényt szerkeszt. Beadom. Lesz-e kívánt siker – nagyon kétséges.

1945. III. 12. Hétfő. Az oroszok – hivatkozva Romániával 1944-ben megkötött megegyezésre – megengedték, hogy Románia bevezesse Erdélyben a román közigazgatást. A volt román miniszterelnököt Antonescut megbuktatták, helyébe Grozan lett az új min. elnök, aki kommunista. Ez fordult Sztálinhoz kérvényével, aminek alapján megkapták az engedélyt a román közigazgatás bevezetésére. A napokban lesz Kolozsvárott ünnepélyes keretek között a bevezetés. Elvesztettük tehát Erdélyt. – Angol–amerikai bombázók a földdel tették egyenlővé német Essent, romokba döntötték Dortmundot. Az oroszok elfoglalták Küstrin fontos csomópontot; innét 80 kilométerre vannak Berlintől. Nyugaton átlépve a Rajnán, most már napról napra szűkül a gyűrű Berlin körül. Csak a Dunán túl van kezdeményezés, úgy látszik, sikeresen a németek kezén. Tönkrezúzzák a folytonos, erős, ide-oda hullámzó harcok az egész Dunántúlt.

1945. III. 13. Kedd. Híre jár, hogy a rádió bemondta volna, hogy Horthy meghalt. Magam nem hallottam, olyannal sem találkoztam, aki közvetlenül hallotta volna. Mind csak harmadkézből. Bizonyára egyike a legtragikusabb életbefejezésnek. Összeomlott életműve. Visszaesett Északon, Erdélyben, Délen mindaz, amit vezetése alatt Trianon után Magyarország visszaszerzett. Csehszlovákia bevonult Kassára, Románia Kolozsvárra, Jugoszlávia Újvidékre. – Elvesztettünk újból mindent.

1945. III. 14. Szerda. Azzal állított be hozzám Kemenes János, hogy a Becskereken megalakult „Zsidó tanács” nevében megkérdeje tőlem: tudom-e, hogy Bpestről hazaérkezett Freund Gyuri⁵⁸, s tudom-e, hogy Freundék

⁵⁸ Freund (Barát) György (1902–?) nagybecskereki kereskedő, költő. Az egyik legregibb nagybecskereki zsidó család sarja. Túlélte a zsidóüldözést, 1945 után kíván-

Melenczei utcai házát magyar iskolák céljaira elfoglalták a magyarok? Ezt – amint mondotta – a zsidó tanács megdöbbenéssel látta, s csodálkozással azon, hogy a demokrata érzelműeknek ismert Váradyak ebben részt vettek. – Felvilágosítottam a zsidók kiküldöttjét arról, hogy: mi nem foglaltunk el zsidó házat, nekünk a szerb kommandó utalt ki teljesen üresedésben levő lakrészeket, ezt vettük igénybe iskolai célokra. Egyébként a Freund-házat mint volt zsidó tulajdont a német megszállók elkobozták.⁵⁹ A kérdéses lakrészeket a német Grenzschutz birtokolta, a németek kivonulása után, mint minden elkobzott volt zsidó házat, így ezt is, a Jugoszláv állam vette át, ez rendelkezik felettük, s ennek szerve, a kommandó adta át a magyaroknak iskolai célokra. – Járjak ki, hogy a tőlük elkobzott vagyonok tulajdonát előbb visszaszerezzék, s ha majd ők lesznek a házak urai, akkor rendelkezhetnek felettük. Addig is felhívom, adja tudomására a zsidó tanácsnak válaszul, hogy: amilyen jó zsidók ők, tartjuk magunkat oly jó magyaroknak, s amíg tehetem, minden lehető meg is fogok tenni a magyarság s különösen a magyar iskolák mielőbbi működése érdekében. Kemenes úr eltávozott.

1945. III. 15. Csütörtök. Gyönyörű napsütéses meleg márczius idusa. Piroska kint a szőlőben foglalatzkodott. Gyümölcsfákat ültettek. Én is a nap jó részét a szobán kívül töltöttem. A rendőrségnél meghosszabbíttatni Dudy itt-tartózkodási engedélyét IV. 16-ig. Guidóról végre azt a hírt kaptuk, hogy innét átszállították Újvidékre. Kollin-Kassai révén próbálkozunk közelebbit megtudni. – Mara Saczit Újvidékről visszahozták Becskerekre. Itt most kényszermunkára van beosztva.

1945. III. 16. Péntek. A rádió jelzi, hogy a szövetséges bombázók kíméletlenül pusztítják a német városokat, s 23-dik napja naponta Berlint. Üzembe hozták az eddig gyártott legnagyobb: 10 tonnás bombákat. Iszonyú pusztító hatásúak. A németek folytonos visszavonulóban, Hitler parancsára felrobbantották az összes rajnai hidakat. A gyűri seregeik körül állandóan szűkül. – Magyarországnak a németektől felszabadított területein a debreczeni kormány végrehajtja a szigorú földbirtokreformot. Az újságban közölt igénylési, il-

dorolt Izraelbe. Első verseskötete, a *Versek* Nagybecskereken jelent meg az 1930-as évek derekán, később Budapesten, Tel-Avivban és Jeruzsálemben publikált. Verseit héber és francia nyelvre is lefordították. Közel húsz verseskötete látott napvilágot (*Versek; Ádám konok; Jaj a szavam; Imádkozik a történelem; Hamszin; Vihar; Napégetők; Egyszerű kövek; Csillag árnyak; Az én hangom* stb.) (N. F.).

⁵⁹ Freund Gyuri (Djura Frajnd) a háború alatt néhány napig a Várady-házban rejtőzködött. Sikertelenül megszökönie, és hazatérése után vagyoni pereiben Várady József, Várady Imre fia képviselte. Mielőtt Izraelbe költözött volna, rendszeresen eljárt Várady Imrét születésnapján köszönteni. Baráth György néven verseket írt, könyveket is adott ki. 1947. március 1-én Várady Imre nyolcvanadik születésnapjára verset írt, melyet le is jegyez a napló szövege.

letve elkobzási előfeltételek szerint úgy látom, Tibi tanyáját, Belecet is veszély fenyegeti. A tanyáról menekülni volt kénytelen. Elhagyta. Bevonulásra kényszerítették. A rendelet szerint minden elvehető tőle.

1945. III. 17. Szombat. Ma tizenkettedik napja, a Balaton vidékén a németek Szálasiékkal együtt állandó, kemény támadásban vannak az oroszok ellen. Elpusztult az egész Dunántúl. Hullanak a szerencsétlen magyarok. A keleten és nyugaton minden egyéb harctéren az ellenfél a támadó, a német a védekező. Csak Magyarországon dül támadó és pusztító erejük. – A nálunk lakó oroszok, repülőtisztok s velük egy partizánnak felcsapott becskerekai nő, egész rakomány kocszot szállítottak udvarunkba. Aggodalomba ejtett a nagy mennyiség (legalább 6 m/m) most, amikor már a tavasz kezdődik, s csak egy szobát (az utcai irodát) fűtik, a kérdésre az volt a megdöbbenő válasz: a jövő térről is kell gondoskodniok. Ijesztő, ha az egész nyáron keresztül, még a jövő telet is itt akarják tölteni. Nem-e arra gondolnak, hogy kommunista rendszer alapján ők maradnak a házban, s mi vonuljunk más hazába. Sok szláv elég hangosan hirdeti, hogy a háború befejezése után az összmagyarságot Ázsiába telepítik, mert Magyarország – mondják – egyedüli akadály a annak, hogy észak és délszlávok területileg egyesülhessenek. Persze soknak kedves e rablási idea. – Az udvarunkba szállított kocsz törésére az oroszok ma két németet rendeltek ide. Az egyik bácskai, a másik párdányi. A tél óta itt vannak a Váraljai utcai fogolytáborban.

1945. III. 18. Vasárnap. Közli a rádió, hogy 12 napi nagyon súlyos harc után tegnap az oroszok leverték a Balaton környékén a német támadásokat. A támadók 20 000 halottat vesztettek. – A nyugati sereg főparancsnoka felszólította Majna-Frankfurt és környéke polgári lakosságát és az ott dolgozó munkásokat, hogy azonnal ürítsék ki, és hagyják el e területeket, mert megindul ott a legkíméletlenebb légitámadás. Úgy látszik, mégiscsak közeledik a vég.

1945. III. 19. Hétfő. József napja. Ma egy éve zúdult Magyarországra a mohácsi tragédia. Ma egy éve szállották meg a német haderők Magyarországot; működésbe hozták a kíméletlen Gestapót. Vitték át Németországba a gazdasági terményeket. Elhurcolták vezetőembereinket. Zsidók szenvedése. A Bánátban elfogták a magyarság ismertebb embereit. Ekkor vitték be Józsit (neve napján) Palit és velük oly sokat. Jött október 16-dika, Horthy szózata. Bejelentése a fegyverszünet kérésének, majd jött Szálasi. A román különbeke. Az oroszok betörése. Erdély elfoglalása, ott a román közigazgatás bevezetése. Kassa elfoglalása. Csehszlovákia visszaállítása. Jött íme a Mohácsnál is sokkal végzetesebb sorscsapás, a feltámadás reménye nélküli pusztulás. Budapest és többi városaink, Debrecen, Miskolc, Eger, Székesfehérvár, Veszprém, Győr, Sopron mind romhalmaz. A Dunántúl teljes elpusztulása.

A Bánátban s itt Becskereken ma kellett volna, hogy megnyíljon a gimnázium és kereskedelmi iskolánk. – Azonban a volt tanári kart „karakteristikum”

czímen erős jellembeli rostálásnak vetették alá. Igen sok tanártól és tanítótól megvonták a működési engedélyt. Kimondott nevelési elv, hogy papi ember nem taníthat. Így eltiltották a tanítástól dr. Römer József görög katolikus lelkészt, dr. Géczy Tibor rom. kat., Szabó Zoltán reform. lelkészt. – A gör. keletieket is az alternatíva elé állították: vagy lemond a lelkészségről, vagy nem taníthat. Gyurits gör. kel. lelkész lemondott hivatásáról, csak így engedték a katedrára.

1945. III. 20. Kedd. Gyönyörű tavaszi idő. Az átmeneti kabátban izzadtam. Kint voltam a Begán túli Sziloszban. Dr. Kleitsné Berta kiszabadítása érdekében. Kérvényt adtam be. Lesz-e sikere, nem tudom.

A rádió közli, hogy Jaross Andort, a csehszlovákiai magyarság egyik volt vezetőjét (Szüllő Géza vezető nagy ellenlábasát) Budapesten mint volt minisztert és német-barátot elfogták, és népbíróság elé állítják. Danzig lángokban áll; Koblenzet elfoglalták. – Itt Becskereken ma ismét feltűnően sok az orosz katona, repülőtisztok, sok lovas.

1945. III. 21. Szerda. Hivatalos tavasz a mai nappal kezdődik. Az idő csakugyan melegen tavaszias. A jövő héten kezdődő húsvéti napokra tekintettel a házban megkezdődött a nagytakarítás. Szobámból engem is jóval reggeli 7 óra előtt kitessékeltek. Takarítanak. A kertbe mentem tavaszi friss levegőre. – Üti a toronyóra a 7-et. A kapubejárat felé sétálok, amikor a másik oldalról nyílik a kapu. Látom, kopott ruhás, ernyős, könnyű posztó sipkás férfi jön be a kapun. Felém tart. Magamban méltatlankodom, hát a tanácskérők már reggeli 7 órakor kezdik az idejárást. Hisz Józsi, most már ritkábban én is, úgyis egész nap rendelkezésükre állunk. Hallgatjuk a végét nem érő panaszokat, próbálunk tanácsokat adni, Józsi szerkeszti a kérvényeket egymás után. De mégis bántó, hogy bizony kissé kíméletlenül már reggeli 7 órakor kezdjék. – Így elmélkedem magamban, miközben a jövevény közelemben ér.

Megállott a szívverésem egy pillanatra. Felismerem. Lóri fiam. Leírhatatlan boldogságérzet. Az öt ismeretlen sorsú, távol levő gyermekből hazaérkezett egy. Bemegyünk. Józsival, majd Pirossal találkozunk. Hosszú ideig tartó nagy testvéri ölelés. Szótlan, hangtalan, nagy némaság. Könnyezés. A dunántúli nagylóki tanya körül lefolyt véres német–orosz harcokból pusztá életét mentve érkezett lekopottan, gallér, nyakkendő nélkül, nehéz csizmákban, nagy körüttal vissza a szülői házba. 1939 óta távol.

1945. III. 22. Csütörtök. A tegnapi egész nap Lórié. Beszélni kezd a majd négy hónapon át tartó kálváriáról. Közben befűtenek a fürdőszobába, készül a reggeli, s szedünk össze Józsitól, Palitól, tőlem ruhaneműeket, hogy kiöltöztessük. Nagylókot előbb megszállották volt a németek, majd a 2000 lovas kózákkal kiegészített orosz gyalogság. Hullámozó eredményű harcok. Lók közrefogva. Ágyúgolyók, gránátok, srapnelek szakadatlanul hullanak. Az oroszok visszaszorítják a németeket, majd a németek erős ellentámadásba mennek. Gyújtóbomba lángba borítja a száz évesnél idősebb, hatalmas, nagy magtárt,

úgy építve, hogy megrakott szekerek fordulhattak meg a belsejében. Magam is láttam e hatalmas szerkezetű, nagy granáriumot, tavaly, mikor a nyáron ott jártam Lókon – felhalmozott egész készletével a magtár is teljesen elpusztult. A németek lövegei mind közelebb csapódtak be, erre Lóri és Csath Öcsi, aki Lórral együtt volt alkalmazva a tanyán, mindketten mint jugoszláv állampolgárok a tanyán volt orosz tiszttól kapott írásbeli engedéllyel nekiindultak: Nagylókról Dunaföldvárra, innét Fülöpszállás, Kecskeméten át Szegedig. Szegeden négy napot töltöttek. Szegedről kedden (III. 20.) este indultak, s szerdán reggel 7 órakor itt volt Lóri a szülői házban. Útitársa Csath Öcsi, akit Lókon gránátszilánk ért, mankón ment anyjához, újból férjezett dr. Schwerer Rudolf fogorvos felesége házába.

1945. III. 23. Péntek. Reggel szobámban családi megbeszélés. Piros, Zorka, Józsi, Lóri, én. Jövő életünk beosztása. Lóri elhelyezése, foglalkoztatása. A szőlőkert, a katalinfalvai 18 hold föld hasznosítása. A jövő megélhetés komoly kérdései. A bírói, ügyvédi működés felfüggesztésével a rendes jövedelem forrása elapadt. Komoly megbeszéléseink folyamán, persze folyton benyitnak a panaszosok. Az este újból elhurcolt, lágerbe fogottak kétségbeesett hozzátartozói. Vidéki panaszosok. – Tegnap felkerestem a könyvtár-múzeum helyiségeiben dolgozó Kern Ervin lageristát.

1945. III. 24. Szombat. Lórit közös erővel kiöltöztettük. Pali ruhatárából kapott cipőt, harisnyát, nadrágot, Józsitól inget, kabátot, tőlem fehérműt s egy öltözetet. Megkapta jegyzőkönyvi kihallgatása után az állandó itt-tartózkodási engedélyt. Ha a gondviselés haza vezeti Ernőt, Tibit, ugyanaz a kiöltöztetés várna rájuk, mert mindkettőt szintén kifosztották. Bárcsak már itthon volnának ők is. Mauzi, Bubus, Cuni sorsáról semmi hír. – Lóri egyelőre a szőlőben dolgozik. Ha kiutazási engedélyt kap Katalinfalvára, ott a földek megmunkálását irányítaná, mert Schütz Markus eddigi bérlőt, mint a németeket mindenfelé, eltiltották minden mezei munkától. Németek földjeit az állam javára mind elveszik. Terv: minden német kitelepítése, de előbb kifosztása. Ahogy a nagynémetek csinálták Európa-szerte.

1945. III. 25. Vasárnap. Ma is elmaradt a szokásos vasárnapi Perisits-látogatás. Gyengül, nagy fájdalmai vannak. Közeledik az elkerülhetetlen vég. A régi gárda utolsó előtti oszlopa. Utolsó mohikánnak, úgy látszik, a sors engem tartogat – ha ugyan Zoltán megelőz. Ez sem egészen bizonyos. – Rádió beszámol az angol–amerikai sereg sikeres átkeléséről a Rajna újabb helyein. A propaganda mindenfelől úgy emlékezik erről, mint a dúló világháború legfényesebb hadi tényéről. Délelőttöt a családdal, a kicsikével, Tibivel, Pójjal a szőlőben töltöttük. Gyönyörű, meleg tavaszi nap. Fejlődik, rügyezik minden.

1945. III. 26. Hétfő. Milasinné Náni átküldi Mara Jenő (Öcsi) levelét, amelyet Bpestről hozott az onnét visszaérkezett Kohn Ignác fia, aki a magyar időben Kardos lett, ma pedig Milosov (?) Zlatanra szlávósodott. A levélben

Jenő szerencsétlen fogolytáboros anyja sorsa iránt érdeklődik. Úgy Jenő e levelében, amit az egyidejűleg érkezett Perisics Ily levele is megemlíti; hogy Ernő Budapesten jól van. Ily is Bpsten maradt, ott élte át az orosz ostrom borzalmas napjait.

1945. III. 27. Kedd. Jó anyám születésének 103-dik évfordulója. Bonyhádon 1842. III. 27-én született. Becskereken 1919. III. 22. halt meg. A helybeli temető családi sírboltjában alussza örök álmát.

A rádió közli, hogy Lloyd George, az első világháború, majd a szerencsétlen béketárgyalások angol államférfia 83 éves korában meghalt. Mennek egymás után a nagy világszereplők is.

Az újból feltámadott Jugoszlávia ma évfordulót ünnepel. 1941. III. 27-dikén mondották ki II. Petar király nagykorúságát, s az ő nevében történt e napon a Simonović-féle állampuccs. Megbuktatták a németekkel megegyezést kötött Cvetković-kormányt, a minisztereket – köztük Beslics Nikola akkori kereskedelmi minisztert is – elfogták, a parlament épületébe csukták, s megindult a mozgósított utca népe. Erre IV. 6-dikán reggeli 6 órakor megtörtént a német hadüzenet, s ugyanez nap reggeli 7 órakor kezdődött Belgrád bombázása. Mi innét a kertből néztük a vonuló bombázókat. – E nappal azután megszűnt az én szenátorságom is. – Így kezdődött négy év előtt. Ma ismét Erdélyben a románok az urak. Bánát, Bácska, Baranyában a jugoszlávok, északon a csehszlovákok, Kelet-Magyarországon, a nyugat nagy részében az oroszok. Budapest, Debrecen, Nyíregyháza, Miskolcz, Székesfehérvár, Veszprém, Esztergom, Pápa és a többi virágzó sok szép magyar város mind romhalmaz. Lovak, kocsik, gazdasági gépek és felszerelések, ökör, tehén, juh, sertés és egyéb állatállomány mind elvive, vagy a gyárakkal együtt elpusztítva. Magyarország végzetesen tönkretéve. A magyar ifjúság hadban, egyéb lakó jó része elpusztítva.

1945. III. 28. Szerda. Régebben volt cselédünk, magyarittebei Bözse nevű leány, ismerősével néhány napra Becskerekre jött látogatóba. Zorka megengedte, hogy nálunk tartózkodjanak. Búcsúvételük után vették észre mostani cselédjeink, hogy sok minden ruhaneműjük eltűnt. Zorka gyors elhatározással utazási engedélyt váltott, s ma útnak indult Ittebére. A mai nehéz úti viszonyok mellett igazán bátor elhatározás. Türelmetlenül várjuk vissza.

1945. III. 29. Csütörtök. Rádió: az oroszok elfoglalták Győrt és Komáromot. Haladnak Ausztria felé. Moszkvában Sztálin nagy estélyt rendezett Beneš csehszlovák elnök tiszteletére. Részt vettek az összes orosz vezető előkelőségek.

Piroska ma reggel 9 órai vonattal nagy merészen útra kelt Čuprija felé Pali látogatására. Vele ment az ugyancsak Čupriján katonai szolgálatot teljesítő Mocity felesége és egy katonai kurir. Az asszonyok bátrak. Tegnap Zorka, ma Piros nekivágtak a bizonytalanságnak. – Utólag, most tudtuk meg Jenovaytól,

hogy Zorkát a kocsi csak Bsztyörgyig vitte, ismét gyalog folytatta útját a Draxler-tanyáig (4 ½ km), onnét csak holnap megy át Ittebére.

1945. III. 30. Nagypéntek. Rádió: az oroszok tegnap elfoglalták a Dunántúlon: Nagykanizsa, Nagyszombat városokat s több kisebb helységet. Rohamosan közelednek Pozsonyhoz és Ausztria határához. A nyugaton is, mint valamikor a németek, villámháború gyorsaságával hatolnak Berlin felé. Angol-amerikai sereg elfoglalta Mannheimet, Wiesbadent s már Majna-Frankfurt utcáin harcolnak. Az oroszok kezére került közben: Csorna, Sárvár is.

A régi időkben nagycsütörtökön a 10 órai mise alatt elröpültek a torony harangjai. Mint gyerekek szentül hittük s néztük, hátha megláthatnók, amikor repülnek Róma felé. Délben harangok helyett már a kereplők szólaltak. Nagypénteken reggel, délben, este végimentek a városon a kereplős fiúk, többnyire német utcai német fiúk, s végig kerepeltek minden katolikus lakta utcát nagyszombat 10 óráig, amikor újból megszólaltak a Rómából visszatért harangok; a kereplős fiúk pedig kosaraikkal bejárták a házakat, s gyűjtötték az adományokat. Most már jó ideje néma a torony minden harangja, s nem járnak a kereplő fiúk.

Dél előtt 11 óra. Hallom, hogy a kapu bejáratnál kocsi fordul be. Látom, Zorka jött haza parasztkocsin. Kimegyek az udvarra, hogy üdvözljem, de a folyosó bejáratához jutva, látom jön a levélhordó. Lapot ad át. Húgomnak oroszok által harmad éve Szibériába hurczolt lányai (Gizus és Lilly) adnak a lapon életjelt „Kaz. L. L. R. Semipalatinske ul. Delegacka 2.” feladói címjelzéssel. A lap angol nyelven arról értesít, hogy megvannak. A lapot 1944. X. 9-én írták, s ma 1945. III. 30-án kézbesítették. A lap betűzésével foglalkozom, amikor beállít Dr. Neumann Gyula, a németek által elhurcolt becskerekai volt orvosnak unokája, aki Bpestől érkezett ma reggel a kiskindai vonattal. Vasárnap volt Mauzinál pasaréti lakásán. Tőle hoz hírt. A Filler utcai lakást találta érte, de létrán feljuthattak, az oroszok bejövetele után, s a megsérült lakásból sikerült bútorneműeket megmenteni. A Harangvirág utca 5. számú lakásban él Pipivel. Bandit elvitték az oroszok bejövetele előtti utolsó napon Szálasiék. A lakást kifosztották. Pipi valami hivatalban van. Zorka útja sikerrel járt. Visszahozta az ellopott ingókat.

Ennyi hír nagypénteken de. 11 és ½ 12 óra között.

1945. III. 31. Nagyszombat. Rádió: elesett Zalaegerszeg, Keszthely, Kőszeg. Kőszegen áttörve az oroszok behatoltak Ausztriába. Északon elfoglalták Danzigot a németektől. A nyugati fronton is mindenfelé verik és visszaszorítják a német hadakat. Ha így haladnak továbbra is, úgy öszre bizonyára teljes lesz a vereség. Kiút a béke. De milyen lesz: Különösen mi lesz a magyarokkal? Este 6 órakor az egész családdal elmentünk a feltámadásra. Ez is menyire más lett a mai napig. Már a német megszállás idején betiltották a hagyományos utcai körmenetet; elmaradt a díszszázad, elmaradtak az üdvözlések. Ezóta, s ma is, csak a templom belsejében volt körmenet.

1945. IV. 1. Húsvétvasárnap. Kis Tibihez, kis Pójihoz eljött reggel a húsvéti nyuszi. Hozott sok, sok ajándékot. Kis szíveknek nagy boldogsága. – Rádió: Elesett Körmend, Szentgotthárd. Nyitra. Az oroszok Ausztria határán túl, Bécs és Graz felé tartanak.

Az este kellemetlen összeszólalkozás volt a nálunk lakó oroszral. A fürdőszobából sorozatosan eltűnt eddig 3 törülköző, az általuk lakott szobából szép asztalterítő, az én töltőtollamon kívül Piroska egy pár harisnyája. Ez, amiről tudunk. Zorka szemrehányást tett az oroszokkal beköltözött Ivanka nevű nőnek. Erre az este a hölgy egyik orosz gavallérja nagy lármával felelőssé tett amiatt, hogy az udvarról állítólag ellopták biciklijét, a szobájukból az ő kabátját; hirtelen eltűnt a szobájukba vezető iroda kulcsa. Ezért is nagy lármával bennünket tett felelőssé. A látszat szerint Ivanka rendezi mindezt, hogy elterelje magáról a gyanút az eltűnt holmikért.

1945. IV. 2. Húsvéthétfő. Az éjjel 2 óra tájt szokatlan lármát hallok a folyosón. Azt hittem az esti feleselés folytatása. De reggel hallom, hogy partizán ellenőrzők kopogtattak az ablakon, mire Józsi kinyitotta a kaput, s ezek hatoltak be az oroszok lakta irodába, s mintha megállapították volna, hogy az ágyakban fekvő két nőnek nincsen itt lakhatási engedélye; megteszik ellenük a feljelentést. Talán így megszabadulunk a veszélyes nőstényektől. A kellemetlen csak az, hogy Ivánkáék most Zorkát gyanúsítják azzal, mintha ő tett volna ellenük feljelentést a partizánoknál.

Rádió: az oroszok elfoglalták Sopront és körülötte számos helységet. A nyugaton is nagy sikerrel törnek előre az angol–amerikaiak. Két levelet írtam Mauzi címére. Az egyik elvitelére vállalkozott Csenczy Tivadar mérnök felesége, aki állítólag orosz repülővel menne Bpestre; a másikat Neumann dr. Eszter leánya vinné.

1945. IV. 3. Kedd. Néhány hetet Becskereken töltött a Bor bányából⁶⁰ kiszabadult Havas nevű, Szombathely városából annak idején a németek által elhurcolt ügyvéd. A tegnapi rádió leadta, hogy Szombathelyről is kiűzték a németeket az oroszok. E hírre tegnap elbúcsúzott Havas, s indul haza Szombathelyre. Mondja, hogy emlékezett reám abból az időből, amikor 1937. évben a jugoszláv magyar irodalmi körúton, az íróink vezetőjeként, Szombathelyen is megfordultunk. Rádió: Nagykanizsa elesett. Pozsony környékén

véres harcok. A nyugaton Aschaffenburg lángokban áll. Münsterben utcai harcok. A Ruhr-vidéken körülkerített németek megsemmisítése folyamatban. Az oroszok Wien és Wiener Neustadt felé törnek.

1945. IV. 4. Szerda. Ma 30 éve, 1915. IV. 4-én – akkor húsvét vasárnapján hajnali ½ 3 órakor – halt meg jó apám. Született Szegeden 1829. IX. 21-én, meghalt 1915. IV. 4-én Becskereken. Élt 86 évet. – A helybeli temetőben, jó anyám melletti koporsóban nyugszik.

Rádió: az oroszok elfoglalták Magyaróvárt, Kismartont, Selmezbányát, Wiern Neustadtot; a nyugaton elesett Kastell, Fulda, Würzburg. – Fenyegetik Nürnberget. Pozsony kerületében véres harcok.

Ma két hete érkezett haza reggel 7 órakor Lóri. – Józsi tegnap biciklin kint volt Dudy érdekében Bsztyörgyön, onnét Katalinfalvára, s este holt fáradtan érkezett haza. Itt vártak reá panaszkodók kívül: Dániel Pali, Demkó Pista és Stagelschmidt Jenő. Velük hosszabb közügi megbeszélések.

1945. IV. 5. Csütörtök. Rádió: Magyarország (persze a trianoni) területéről a németeket kiűzték. E területen tehát német védekező csapat nem létezik többé. Az oroszok elfoglalták Wiener Neustadtot, rohammal bevették Pozsonyt. A nyugati seregek elfoglalták: Karlsruhét, Gothát, Bécs melletti Baadent; – illetve Baadent az oroszok foglalták el; a nyugatiak még Osnabrücköt.

1945. IV. 6. Péntek. Piroska levélben értesít, hogy innét nagycsütörtökön indulva, Pancsován, majd Belgrádban éjszakázva, nagyszombat reggel érkezett meg Čuprijába. A kaszányától nem messze bérelt részére Pali megfelelő külön szobát. Szép vidéken vannak.

Ambrózy, Bencze Miksáné fitestvére, kit vagy két hete lágerbe, majd Écskára vittek, ott tegnap kiszabadult. Még mindig tartanak a lágerbe hurcolások. Rádió: marsall Tito és Subasić tegnap Moszkvába érkeztek. Ünnepest fogadtatás. Jugoszláviát illető komoly tárgyalások folynak. – Az oroszok elfoglalták Rózsahegy, Bécs néhány külvárosát. Beneš kíséretével Csehszlovákiába érkezett.

Ma négy éve: 1941. IV. 6-án reggeli 6 órakor üzent háborút Németország Jugoszláviának. Reggeli 7 óra tájt a kertben láttuk, Guidó és Dudy is akkoriban nálunk voltak, amint magasan a fejünk felett, ék alakjában nagy csoport repülő Belgrád irányának tartott. Megindult Belgrád kíméletlen bombázása. Józsi apósa, Pin Paja az időben Belgrádon volt, tőle hallottuk a bombázás első részleteit. Ő a Balkán étkezdeben – a Teraziján – reggelizett, s őt is falhoz szorította a légnyomás. Később lent járva, magam is láthattam a szörnyű pusztítás romjait. – És ma – 4 év után – Magyarország minden nagyobb városa Budapesttel tönkrement; az orosz győzők az urak. Németország területén tombol a véres harc. Ma a német városok jutottak Belgrádnál is borzalmasabb, pusztuló sorsra.

1945. IV. 7. Szombat. Rádió: Tegnap Belgrád megtámadtatásának (1941. IV. 6.) évfordulóján, a jugoszláv sereg kiűzve a németeket, elfoglalta Szaraje-

⁶⁰ A bori rézbányákban és környékén a II. világháború idején mintegy ötvenezer szerb, olasz, román, görög, lengyel, belga kényszermunkás dolgozott, köztük mintegy hat-ezer magyar, főként zsidó munkaszolgálatos is. A magyar munkaszolgálatosokat, akik között a zsidók mellett szombatisták, Jehova tanúi és nazarénusok is voltak, a német katonai munkaszervezet, az Organisation Todt-tal kötött szerződés alapján vitték Borba. A tábor 1944 augusztusában kezdték kiűriteni. Mint ismerets, a költő Radnóti Miklóst is az egyik ilyen gyalogmenet során gyilkolták meg (S. E.).

vót. Azt a várost, amelyben 1914. VI. 28-án, Vidovdan napján, megölték volt Ferenc Ferdinánd trónörökös és nejét. – Így indult meg az 1914–1918-diki első világháború. Szarajevó elfoglalása öröme nagy népgyűlés a főtéren. A megyeháza balkonjáról beszédek sorozata.

1945. IV. 8. Vasárnap. Tegnap este híre terjedt a városban, mintha elfoglalták volna Berlint. Nagy öröm mindenfelé, mert Berlin elestétől várják a háború közeli befejezését. Kitűnt, hogy tévedés. A tévedés onnét származott, hogy a rádió leadta a hírt, hogy az oroszok behatoltak Bécs több külvárosába. Bécszet tévesztette össze a könnyen szárnyaló hír Berlinnel. – Ma ismét együtt volt a társaság Perisitséknél. Délelőtt kint voltam a Sziloszban, Kleitsné Pupa sorsa enyhítése érdekében. Leadta a rádió, hogy: a Németország nyugatán előnyomuló amerikai hadsereg valamelyik jól álcázott sóbányában megtalálta a német birodalom aranykészletét, milliárd értéket képviselő idegen valutákat, eredeti kép műkincsekkel. Mindez a kincs tehát az amerikaiak kezébe került.

1945. IV. 9. Hétfő. Az amerikaiak által véletlenül megtalált német arany és milliárdos kincsek bírása már megindította a szövetségesek közötti versenyt. Közli a rádió, hogy bár az amerikaiak találtak rá, de ez a szövetségesek közös tulajdona, amely majd aránylagos felosztásra kerül. Mindennek a hajtómotorja végre is a pénz.

Magyarország lakóinak teljes kifosztásáról, a terjedő éhínségről nagyon leverő hírek keringenek. Gyermekeim éheznek, s nem tudunk rajtuk segíteni. Hollandiában is véres harcok. Szerencsétlen Bubusék. – Ott az élelemhiány már régebben is kínzó volt.

1945. IV. 10. Kedd. Találkoztam Ankiccsal. Kölcsönös panaszok, mely aggodalmak, nála a szerbek, nálam a magyarok jövő sorsa felől. A terjedő irány mélyen kaotikus. Bizonytalanság mindenfelé. Jugoszlávia is, Magyarország is, mindenből kifosztva, városok, községek lerombolva, igavonó állatok elhurcolva, földek parlagon. Sötét jelen, még sötétebb jövő. Élelmiszerekért csillagászati árakat követelnek. Termények tulajdonosai segíthetnek magukon; de hogyan tengődjék a jövedelem nélküli intelligencia, a tisztviselő sereg, a szerencsétlen nyugdíjasok. Katasztrófális állapotok.

1945. IV. 11. Szerda. Pali születésnapja. Küldtünk címére Čuprijára kártyát. Piros még lent van nála. – Rádió: Hannover elfoglalták a nyugati seregek. Bécs nagy része már orosz kézen. Teljes elestével óránként számolnak. Königsberg német védői, a hosszú véres harcot feladva, megadták magukat. Itt is bevonultak az oroszok. Délután kint jártam a szőlőben. A fák virágpompában.

1945. IV. 12. Csütörtök. Rádió: Az oroszok elfoglalták Turócszentmárton, Ruttkát. Bécs belvárosában: a városházát, Parlamentet. Pratert. Nyugaton: Weimar megadta magát. Az Elba folyón – utolsó természetes akadályon – átkeltek az amerikaiak, Bremát megkerülve Hamburg felé törnek. Elfoglalták Koburgot.

Délben felkeresett Zsupanszki Slavko. A magyarokat önálló szervezkedésre, de a JENOV-ba való együttes belépésre hívja fel.

1945. IV. 13. Péntek. Rádió: Roosevelt amerikai elnök tegnap délután meghalt. Halála okáról csak annyit, hogy régebbi idő óta paralízisben szenvedett. Az alelnök már átvette az elnökséget. Tegnap már esküt is tett. Amerika legnagyobb államférfiát veszítette.

Hatalmas oszlop dőlt ki – de a világ továbbmegy.

Lóri Szegedről ismerősétől – kéz alatt – levelet kapott. Ismerőse Bpsten járt. Ernőről csak annyit: Pesten van, egészséges. Mauziról: kint lakik Harangvirág utcában Pipivel. Nála volt Vera két gyermekkel, de teljesen fogytán az élelem, ezért húsvét előtt Vera a gyermekeivel lement a tanyára, Belecze. Bandiról két hónap óta nincsen hír. Tibiről semmit sem tudnak. Sem Cuniról.

1945. IV. 14. Szombat. Rádió: Roosevelt gyermekkorában szenvedett gyermekparalízisben, innét maradt az egyik lábára béna. Halál oka: agyvérzés. A váratlan halál híre az egész világon megrendítő hatású. – A „Szabad Vajdaság” közli a Szovjet és Jugoszlávia között Moszkvában 1945. IV. 11-én megkötött, 20 évre szóló baráti és együttműködési szerződés I–VI. pontból álló szövegét. – Közli az újság: Serédi Jusztinián hercegprímás, akit Esztergom hosszú ostroma teljesen összetört, s akit a nyilasok mint „hazaáruló püspököt” meg-hurcoltak és megkínáltak, néhány nappal ezelőtt meghalt.

Sopronban elfogták: Kiss Ferenczet és Fedák Sárít, mint nyilasokat Bpstre szállították, és népbíróság elé állítják. Szeleczy Zita színésznő öngyilkos lett. A népbíróság elé állítják Vaszary Jánost és Murati Lilit. – Hollandiában éhínség, terror pusztít.

Délután felkeresett Kálmánné Engl Maca, aki családjával a Bácskából most végleg visszaköltözött, mondja, hogy: dr. Draskóczy Ede óbecsei ügyvéd, jugoszláv kisebbségi időkben művelt szellemű, vajdasági író és költő Bpsten bombatalálat áldozata lett. Derék, jellemes, jó magyar fiú; végtelenül fájdalomtragikus sorsát. – Rádió: Bécsből tegnap kiverték az oroszok az utolsó német haderőt. Bécs teljesen orosz kézen van. A bécsiek ma ünneplik „felszabadulásukat”. – A város minden házán leng a vörös zászló.

1945. IV. 15. Vasárnap. Rádió: A szövetségesek elfogták Papen-t, volt német alkancellárt, majd nagy követet Törökországban, ahol merényletet követek volt ellene. Kihallgatásakor állítólag kijelentette, hogy Németország nagy része tudja, hogy a háborút elvesztették, csak Hitler fanatistái folytatják tovább a kilátástalan harcot. Tito seregei elfoglalták Eszék, Vukovár, Vinkovci városokat és több kisebb helységet. E győzelmekről külön röpcédulákat szórtak szét a város területén. – Úgy a keleti, mint a nyugati fronton véres leszámolások, közben itt a lakásban kicsinyes lopások. Az orosz katonával az irodába telepedett vásártéri némből lelopta újabban az aktaszekrényeken levő négy zöld függönyből, a szélső kettőt. Ahogy eltüntette a harisnyákat, törülköző-

ket, töltőtollamat stb., úgy utána ment a függöny is. Ma újból nem mehettünk Perisitsékhez, Zoltán ismét beteg.

1945. IV. 16. Hétfő. Roosevelt elnököt eltemették tegnap. Ma délután tartja utóda, Truman elnök bemutató beszédét. – Weimar eleste után felszabadult a közelében fekvő, hírhedt Buchenwald fogolytábor. Ennek a tábornak borzalmairól a délutáni London rádió egy amerikai újságíró felolvasását közvetítette, aki személyesen járt e borzalom helyén, s beszélt az ott látottakról. Hihetetlennek tűnne fel az embertelen vadság, ha nem látnók kicsiben, de ugyanazokat a kegyetlenségeket nálunk is.

1945. IV. 17. Kedd. Elesett Nürnberg. Ostrom alá került Lipcse. – Truman beköszöntőjéből annyit közöl a rádió, hogy: Roosevelt szellemében folytatja szövetségeseivel a németek és japánok elleni háborút ezek végleges leverettségig. Utána a béke megőrzése felett valami biztonsági, állandó szerv fog őrködni: a háborús bűnösöket, ha a világ bármely sarkába bujdosnának is, megtalálják, s megbüntetődnék. Közben Hitler az utolsó csepp vérig, a vég-sőig való kitartást parancsolja, de tegnap egy német sereg, négy tábornokával megadta magát. Mindenfelé feltűnő sok német hadifogolyról számolnak be a szövetséges vezérek.

1945. IV. 18. Szerda. Rádió: Lipcsében utcai harcok. A Ruhr-vidék csaknem teljesen a szövetségesek kezén. IV. 1-től IV. 16-ig több mint 750 000 német esett hadifogságba. Hollandia déli részén a visszavonuló németek megnyitották a zsilipeket, víz borítja e területet. Megindult az oroszok és szövetségesek nagy offenzívája Berlin ellen.

Tegnap Rezső napja; felkerestem Nyárai, Bodnár, Dr. Schwerer Rezsőt. A szerencsétlen Dr. Kleitsné Pupa gyönyörű antik bútorait tegnap hurczolták el a partizánok szanatórium melletti lakásából; ő maga még mindig Sziloszban, a fogolytáborban. Fosztogatások még ma is napirenden. Az orosz katonák száma a városban láthatóan csökken. Hírlik az utolsók e hó 25-én vonulnak ki végleg. Nyomában a rémhír, hogy az utolsók kivonulása nyomán a városban megindul az általános fosztogatás, rablás. Terjed a félelem, pánik.

1945. IV. 19. Csütörtök. Tegnap az esti vonattal érkezett haza Piros Cúprijáról, ahova innét nagycsütörtökön indult el. A vacsoránál elmesélte az oda- és visszaút sok-sok terhes kellemetlenségeit. Beszélt Pali lelki lehangolt-ságáról. A vidék s ott időzése szépségeiről. Belgrád és Szerbia megélhetési nehézségeiről. A hangulatról. Rádió: Lipcse lángokban. Buchenwaldi fogolytábor újabb borzalmairól. Churchill indítványára az angol alsóház 8 képviselője s a lordok házából ketten elmennek a helyszínére e rettenetességnek megállapítása céljából. – Bpestől hazaérkezett Juhász Zsuzsi. Elmondja a megszállók tébolyult viselkedését, fosztogatásokat. A magyarok eleinte mint felszabadítókat üdvözltek, most Isten csapását nyögik. Őt is teljesen kifosztották, egy rossz ruhában érkezett. Mondja: Dr. Szmolenszky Józsi bombata-

lalat áldozata lett. Sok nyilast – köztük Rajniss volt képviselőt – az Oktogon téren akasztották.

1945. IV. 20. Péntek. Éjfél utáni 1 órakor a folyosóról behallatszott hangos beszélgetésre ébredtem. Józsi, majd utóbb Zorka hangjára is ismertem. Majd hallom, hogy az idegen hang a telefonba beszél. A folyosóra nyitok. Józsi két partizánnal tárgyal, s kérdésekre közli, hogy a partizánok Maska (Marija) szakácsnét elhurcolják; férje Annau a németeknél mint katona szolgált. Maska cseh származású, mint ilyen kapott is személyi legitimációt, de bejegyezve „udata za Nemca”.⁶¹ A partizánok összeírták a szakácsné – házunkban levő – ingóságát. Két partizán itt aludt, az első irodaszoba dívánján az egyik, a folyosón levő padon a másik, bizonyára arra vigyázva, nehogy az összeírt ingókból az éjjel valami eltűnjék. – Délelőtt folyamán ide sereglett panaszosoktól halljuk, hogy az éjjel raziaszerűen végimentek a városon, s elhurcolták a német nevűeket. Hírlik, hogy a környékbeli német községekből is összeszedik, és a városba kísérik a németeket, s innét vagy kitelepítik Ausztria felé, vagy elhurcolják őket Oroszországba. Rémhírek-e ezek? Most még nem állapítható meg. – Déli 1 órakor befordult az udvarra hosszú stráfkocsi. Erre felrakták a szerencsétlen szakácsnő egy pár szegényes bútorát (ruhaszekrényt, ágyát), ruhaneműit, egy pár cipőt, harisnyákat, zsebkendőket, s elvitték. Végignéztem e szegénységek kocsira rakását. Mélységes szálnalmat a szerencsétlenek, mélységes undort éreztem az emberiség ily elfajulása iránt. Ahogy innét a mi udvarunkból hurcolták a szakácsnő egy életen át összekuporgatott kis szegénységét, úgy láttam, amint az utcákon végig mentem a nap folyamán, egyik bútort hurcoló szekeret a másik után. Borzalmas.

1945. IV. 21. Szombat. A környékbeli német falvakból csakugyan behozták a városba az ott volt németeket. A fő utcára hordták, illetve terelték össze e szerencsétleneket. Ismét – állítólag – Pancsova felé irányították őket. – Megkezdődött a pénzbeváltás. 5% az arány. Tehát: 100 dinárért adnak 5 d., a 100 000 d-ért kapunk: 5000 dinárt. Minden család legfeljebb 100 000 dinárt válhat be olyképp, hogy e helyett 5000 d-t kap készpénzben az ezen felül beváltott pénzért: állami bont adnak. – A zúgolódás a népben nagy. De mit tehetnek. Április 30-dikán lejár a beváltás határideje. Tehát váltanak. 10 din. ezentúl = ½ dinár.

1945. IV. 22. Vasárnap. Tegnap délután Pirossal, Lórival kint voltunk a szőlőben. Az újonnan ültetett facsemeték, zöltségek és vetemények szépen

⁶¹ „[N]émet a férje” – Maska (Annau Marija sz. Stibor) Daruváron született, a háború előtt került Becskerekre, s férjhez ment egy helyi némethez. A házassága hat hónapig tartott, mert a férjét elvitték az orosz frontra, és ott – bár ez csak sokkal később lett igazolva is – életét vesztette. Maska szakácsnőként járt a Várady-házba, majd oda is költözött, és ott vezette a háztartást, ott élt több mint ötven évig – élete végéig. Gyakorlatilag családtaggá vált.

fogtak és indultak. Csakhogy nagy a szárazság. Eső kellene. Borul ugyan mindenfelé, de e felhők már régóta csalogatnak – gondoltuk tegnap, amikor látva a föld szárazságát nagyon kívántuk.

Ma reggelre csakugyan megeredt. Egész nap szépen esik. Így elmaradt a vasárnapi Perisits-látogatás. – Orosz bekvártélyozott lakóink búcsúvétel nélkül, úgy látszik, végképp elmentek. Tegnap reggel óta nem látjuk őket, az éjjel sem jöttek. A szobákban végignévezve látom, ingóikat mind elvitték. Bárcsak ne jönnének utódok.

Rádió: az egész Ruhr-vidékről az utolsó német katonát is elűzték. Teljesen felszabadult. A szövetségesek elfoglalták: Lipcsét, Nürnberget, Stuttgartot – Olaszországban Bolognát. Az oroszok már Berlin külvárosait ágyúzzák. Úgy látszik, mégis az oroszok érnek mint elsők Berlinbe. – Az angol parlamenti küldöttség megérkezett Buchenwald fogolytáborba. Elképesztő rémségeket látnak. A rádió szerint a közel fekvő Weimarból 1000 németet irányítottak a lágerbe, hogy lássák maguk is, mire képesek fajtájuk náci hősei. A bizottság több német fogolytábort is felkeres.

A pénzbeváltással kapcsolatban – a tartalékolt 300 000 dinár beváltása után, marad nettó = 15 000 din. pénzkészletem – családi tanácsot kell tartanunk: az életstandard leépítése végett.

1945. IV. 23. Hétfő. Rádió: Az oroszok erősen haladnak Berlin közepe felé. Már Berlin 16 külvárosát elfoglalták. A Brandenburgi Tortól már csak 8 km-re vannak. De azért Göbbels kiadta a parancsot: a várost utolsó emberig védeni kell. A lakosság a pincékbe menekül, éheznek, a pánik rémes. – A szövetségesek a nyugaton szintén haladnak. Erősen szorítják hátra a németeket.

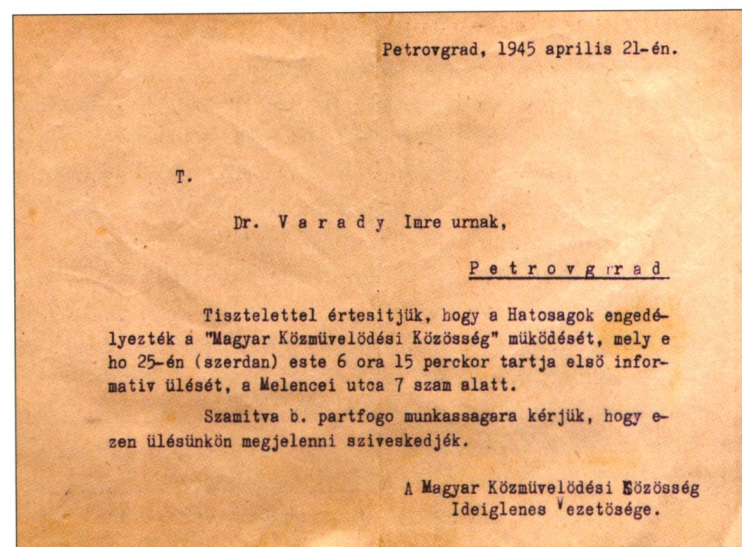
Reggel gyönyörűen, melegen sütött a nap. A tegnapi nagy esőzésre ideálisnak ígérkezett. Csakhamar sötétlen elborult. Hideg, erős szél. Délben már kemény jégeső. Szerencsére a jég, erős esővel hullott. Fűtettem a szobában, oly hirtelen hideg lett.

1945. IV. 24. Kedd. Az este Józsival, Lórical hallgattuk a rádiót. 9 órakor megszólalt a rég nem hallott sziréna, utána megkondultak a templomharangok, erős lövöldözés, majd világító rakéták. Nem tudtuk mire vélni. Benyitott Zorka: alarm! Az utcán emberek sietve tartottak hazafelé. Végre megtudtuk, hogy a posta közölte: az oroszok Berlint teljesen körülzárták. Az izgalom $\frac{3}{4}$ 11 óráig tartott. Persze olyan hírek is röpködtek, hogy Berlin elesett, hogy a németek mindenfelé letették a fegyvert, teljes a kapituláció. Lassanként elhalkult a sziréna, elhallgattak a lövések, kialudtak a rakéták, elnémultak a harangok. – Csend lett, lefeküdtem, elaludtam. A reggeli rádió csak annyit tudott, hogy Berlinben erős utcai harcok, küszöbön áll a nyugati és a keleti orosz seregek találkozása, s hogy – állítólag – Hitler Berlinben volna, s személyesen irányítaná a védelmet. Délben voltam a városi könyvtár-múzeumban Kern Ervin, s délután a Sziloszban Kleits Pupa érdekében. Persze kevés sikerrel.

Délután vagy ezer szerb hadifogoly érkezett Németországból. Egy részével a Sziloszban találkoztam, nagy többsége pedig a főtéren csoportosult, s itt akadtak közülük szónokok, akik elmondották németországi szenvedéseiket.

1945. IV. 25. Szerda. Ma van a San Franciscó-i értekezlet megnyitó napja. A megkínzott emberiség ettől csodákat vár. Ebből is bizonyára nagy kiábrándulásra ébrednek. – A németeket mindenfelől továbbra is szorítják. Tartja magát a hír, hogy Hitler Berlinben van, ott személyesen irányítja a védelmet, Göbbels mellette.

Este a Melencei utca 7. sz. a. (Freund-féle) házban értekezlet, amely az engedélyezett „Magyar Közművelődési Közösség” alakuló közgyűlésének módozatait készíti elő. Én is kaptam meghívót. – Ott voltam. A munkásság vette át – a nép nevében – a vezetést. Úgy a kultúra, mint a politika terén is. A „magyarság-érzés” megnyugtatóként volt mint irányító kiemelve.

1945. IV. 26. Rádió: Berlin városában és külkerületeiben vérengzésben minden eddigit felülmúló irtózatossárcok. Brémában is hasonlóan véres a küzdelem. Petain volt francia államfőt (ma már 84-85 éves) hazaárulással vádoltan törvényszék elé idézték. Ő Svájcba menekült, de az idézésre engedélyt kapott, hogy Svájcot elhagyva Franciaországba mehessen. Át is kelt a határon, s jelentkezett bíróságánál. Május közepe táján lesz az ügy tárgyalása. Amerikai gépek bombázták Hitler berchtesgadeni sziklavárát. Fiumében kemény utcai harcok. Sušakot már elfoglalták Titóék. A kedd esti üdvözléseknek két halálos és több sebesült áldozata van. Amint tegnap délután a kapun kimentem, épp a házunk előtt haladt el a gör. keleti temető felé két halottaskocsi,

hosszú sorú gyászkíséret között, a két agyonlőtt partizán. Az oroszok nem ismerik a vaktöltést; még az üdvölvéseket is éles golyókkal adják le.

1945. IV. 27. Péntek. Ma a reggeli rádiót elmulasztottuk. Józsi is, én is már 6 órakor elmentünk a pénz beváltása végett. De mire a beváltó bankokhoz értünk, már mindenütt hosszú sorokban álltak az emberek, várva a bankok kapunyitását. Pedig a beváltás munkája csak 7 órakor kezdődik. Hogy sorra kerülhessenek, az emberek már reggeli 5 órakor kezdik a felállást. – Nem kerültünk sorra. Holnap már mi is 5-kor kezdjük a sorbaállást.

1945. IV. 28. Szombat. A tegnap du. és esti rádió leadta a nagy hírt, hogy német harctéren találkozott a nyugati szövetségesek és a keleti orosz serege. A nagy eseményt az amerikai elnök, Churchill angol min. elnök és Sztálin marsall egy időben adták le, mint soron kívüli külön hírt a fehérházi, londoni és moszkvai rádión keresztül a világnak. – Berlin – mondja a rádió – még rettentesebb pusztulás képe, mint volt annak idején Sztálingrád.

Mussolinit, amint svájci határon át megkísérelt menekülni, elfogták. Egy napra elég szenzáció. Közben folyik a San Franciscó-i értekezlet. A későbbi rádió még egy nagy szenzációt sugárzott világgá. Himmler arra hivatkozva, hogy erre meghatalmazása van, a szövetséges hadvezetőségnek felajánlotta Németország feltétlen fegyverletételét, de csakis az amerikai és angol haderő, de semmiképp az orosz előtt. A szövetségesek válasza, hogy csakis mindhárom szövetséges előtti feltétlen kapituláció lehet a tárgyalás alapja.

1945. IV. 29. Vasárnap. A reggeli rádió ismétli Himmler ajánlatát azzal, hogy ez nem nyert hivatalos megerősítést. Hozzáteszi, hogy Stockholmon át jött az ajánlat, s Himmler azt is közölte, hogy Hitler haldoklik, s nem éli túl 48 órával sem a fegyverletételt.

Göring szívbajára hivatkozva minden állásból történő felmentését kérte. Elfogadták. Már utódát is kinevezték. Göring már repülőn elmenekült. Berlinre a legnehezebb ágyúk tüze hull; ami még nem fekszik romokban, az lángokban áll. – Ma voltunk Perisitsnél. Emberi roncs.

1945. IV. 30. Hétfő. Rádió: Mussolinit és több társát az olasz népbíróság halálra ítélte, és több társával már kivégezték. Holttesteiket előbb a kivégzés helyén, majd Milanóban közszemlére kítették. Tragikus sors. Hitler haldoklik. A német haderő még néhány helyen erős ellentállást fejt ki, egyébként teljes felbomlóban. Az oroszok Berlin $\frac{4}{5}$ -ét már elfoglalták, a további berlini harc már csak romokért folyik. München elesett. San Franciscóban két fontos bizottságot választottak, mindkettőben helyet kapott Jugoszlávia. Nemzetközi tekintélye csakugyan magasra emelkedett.

1945. május 1. Kedd. Hivatalosan V. 1. legnagyobb nemzeti ünneppé nyilvánított. Szellemi, testi munkások, tanuló ifjúság, tanítók vezetésével mind a főtérre gyülekeznek, ahonnan a tömeg a Baglyason levő nagy térre vonul, s az egész napot ott töltik programszerűen.

Közben a városban is megindult a népitélkezés. Ma hallom, hogy tegnapelőtt – vasárnap – népgyűlésről megindulva – „Le a hadimillióssokkal”, „Le az áruhalmozó uzsorásokkal” – délben betörték többek házába. Lukics szappangyárost fiával, akik ebédnél ültek, kihurcolták az utcára, nagy táblákat akasztottak nyakukba „Én hadimilliomos vagyok” felírással, s végigkergették az utcákon. Így benéztek Galetin Péter és több nagykereskedő házába. Megindult!

1945. V. 2. Szerda. Rádió. Hitler meghalt. Hogy miképp? Erről a hírek eltérőek. Egyik szerint a harctéren hősi halált halt, másik úgy mondja, hogy agyvérzés ölte meg. – Graziani olasz hadvezér, liguriai hadseregével megadta magát. Berlinben Döritz vette át Hitler örökét. Esti rádió szerint Berlin védőőrsége is megadta magát. Sztálin rádión bejelentette Berlin elestét. Zsukov orosz vezér foglalta el az egész várost. Berlin eleste után több helyen kapitulált a német sereg; már csak néhány helyen védekeznek. Esti 9 óra tájt Józsival, Lórizal hallgattuk e rádióhíreket, amikor megszólaltak a szirénák, harangok és ágyúk dördültek.

1945. V. 3. Csütörtök. Örömmámor mindenfelé Berlin eleste felett. Triesztet Tito seregei szállották meg. Hitler, Mussolini halott. A náciizmus és fasizmus letörve. Várjuk a jövő fejleményeit. San Franciscóban kiéleződik a helyzet Argentína, Lengyelország meghívása és Renner osztrák kancellár kinevezése kérdésében. Egyrészről az angol–amerikai, másrészről az orosz tábor áll szemben egymással. Németországban járványszerű a nácik öngyilkossága. A 3 évi kényszermunkára elítélt Mara Saczit ma szállítják innét Újvidékre. – A napokban hozta a rádió, hogy az előretörő amerikai sereg Németországban rátalált Horthy Miklós kormányzóra és családjára. Tehát élnek. Valótlan volt az elterjedt halálhír. Tegnap Kállay Miklóst is megtalálták a dachau fogolytáborban.

1945. V. 4. Péntek. Rádió: Elfogták Göbbels propagandaminiszter helyettesét, Hans Trietschét, aki kihallgatásakor azt mondotta, hogy Hitler, Göbbels, Keitel tábornok öngyilkosságot követtek el. Az oroszok Berlin romjai között kutatják Hitler holttestét.

A hozzánk beszállásolva volt oroszok, úgy látszik, csakugyan végleg elmentek. Napok óta nem látjuk őket. Hétfőn Józsi már kitakarította a két irodaszobát. Mindent átrendezték. Az utcai első irodában Lóri részére bent hagyták az alaposan kitakarított kaucsot, ez az ő hálója. Az első szobában dolgozik Józsi s az írnok.

1945. V. 5. Szombat. Rádió: Hollandia, Dánia, Észak- és Nyugat-Németország német fegyveres erői, mind kapituláltak. Hollandiában nagy az élelmiszerhiány. Napok óta szállítják amerikai és angol légierők Hollandiába az élelmet. Szegény Bubusék kibírták-e, élnek-e?

A szövetségesek előtt eddig, úgy hírlik, 5 millió német katona rakta le a fegyvert. A végleges összeomlás most már csak napok kérdése. Az európai háború befejezésének rádió bejelentésére Churchill készül. Berchtesgaden,

Hitler volt felleghvára is a szövetségesek kezén van. Bárdossy László volt min. elnök családjával Svájcba szökött.

1945. V. 6. Vasárnap. Ma tartotta alakuló közgyűlését a Dundjerski palota nagytermében de. 10 órai kezdettel a Magyar Közművelődési Közösség. Marocsik Antal elnöki bevezetése után engem kért fel a korelnöki tisztség elfoglalására. Nevem kimondásakor váratlanul nagy tapsvihar tört ki, s kísért az elnöki asztalka elfoglalásáig. Ez annál meglepőbb volt, mert mindaddig a megnyitó elmondása alatt is néma csend volt a teremben. Beszédem közben is többször felhangzott a taps, bizonyára jeléül annak, hogy magyarságunk az új világ új légkörében sem szakított teljesen a múlttal. A választás befejezése és eredményének kihirdetése után, átadva az elnöki széket Marocsik Antal munkásnak, megválasztott elnöknek, az én feladatom elvégződött, s visszamentem előbbi helyemre. – Az indítványoknál szót kérve bejelentettem, hogy dr. Farkas Geiza volt eleméri lakos végrendeletében, az alkotásakor még működött Torontálmegyei Közművelődési Egyesület javára hagyományozott egész könyvtárát – mint végrendeleti végrehajtó felajánlom, a volt Közművelődési Egyesület jogos utódjának tekintendő, most megalakult magyar közművelődési közösségnek. – Délután – V. 6. szerb Djurdjevdan. Zorka nagynénjének férje (Újó) szvecsárján, majd Perisitséknél voltam.

Az esti rádió minden irányból nagy német megadásokról ad hírt. Rohamosan közeledik a náci Németország teljes összeomlása.

1945. V. 7. Hétfő. Rádió: Európa egész területén a német fegyverek mindenütt kapituláltak. Éjfél utáni 2 óra 41 perckor írták alá a német megbízottak, az amerikai, angol és orosz megbízottak előtt, a németek feltétel nélküli megadása okmányát. Európában megszűnt a világháború, amely 1939-ben kezdődött, s ma, a németek teljes vereségével befejeződött. – A szövetségesek győzelmi híret a délutáni és esti rádiók világszerte hirdették.

Józsi – ma szerb húsvét hétfője van, szünetelnek az előadások – s így egy teljesen szabad napot már reggeltől a szőlőben töltött. Délután én is kimentem, hogy Józsival közöljem a nagy világeseményt. Útközben erősen zuhogó eső fogott el. A kertben minden újjáéled.

Ma van Gizella és Szaniszló napja. Húgom és Szlávi sógorom a régi időkben együtt ülték meg e közös névnapot. Ma már minden, ez is a múlté; a régmúlté. Ma 60 éve, 1885. V. 7-én Gizella napját, húgom névünnepét, a gimnázium VIII. osztályát a letett vizsgával befejezván néhány akkori iskolabarátommal és Giza leányismerőseivel a Váraljai utca végén, akkor tulajdonunkban volt szőlőben vígan ünnepeltük. Azóta a szőlő eladódott, Giza húgom meghalt, Szlávi sógoromról évek óta semmi hír, én pedig 78 év terhével, a letűnt múltak emlékeivel itt ülök szobámban a nagy kérdőjellel: mit jelent, mit hoz a magyarságra, mit kis szerte élő családomra, mit reám a beérkezett európai béke?

1945. V. 8. Kedd. Rádió: A mai nap, a szövetséges és német iga alól felszabadult országok nagy ünnepnapja. Ez országokban a fellobogózott városok népeinek ujjongó örömnappja. Délután 3 órakor Churchill angol min. elnök, este 9 órakor pedig György angol király mond rádióbeszédet. – Schusznig volt ausztriai kancellárt, Kállay Miklós volt magyar min. elnököt és Horthy Miklós fiát, ifjabb Miklóst fogolytáborból kiszabadították. Tehát élnek mindhárman. Pedig hányszor kürtölte a rádió halálhíruket. De Berlinben az oroszok megtalálták Göbbels és felesége holttestét. Öngyilkosságukat méreggel hajtották végre. Hitler eddig nem találták meg. Pedig keresik.

1945. V. 9. Szerda. Tegnap du. 2 órakor (angol nyári időszámítás szerint 3 órakor) Churchill rövid, 6-7 perces rádióbeszédében bejelentette: a németek 1939. IX. 1-jén megtámadták Lengyelországot. Az ezzel kötött szerződés értelmében Anglia segítségére sietett, és IX. 3-án megüzente Németországnak a háborút. Angliához csatlakozott Franciaország is. Így indult meg a háború, amely 5 év 8 hónapon át dült, s tegnap Németország leverésével és feltétlen kapitulációjával ért véget. E győzelem öröme rövid ideig ünnepelnek, de a küzdelem nagy része még előttük van Japán teljes legyőzéséig. Este 8 órakor (angol időszámítás szerint 7 órakor) György angol király tartott rádióbeszédet, amelyet utána nyomban lefordítva közöltek francia, dán, holland, görög, szerb, német nyelven.

Az európai háború befejezését Sztálin moszkvai rádiója csak az éjjeli órákban közölte. Hajnali 3 órától 4-ig kürtöltek a szirénák, megszólaltak a harangok. Belgrádi rádió ma reggel adta le Zágráb elfoglalását, Szlovénia teljes felszabadítását a németek alól, s elrendelte, hogy Moszkvával hasonlóan a mai nap (V. 9-dike) a győzelmi nemzeti ünnep (a szövetséges Amerika és Anglia tegnap tartott győzelmi ünnepet).

1945. V. 10. Lórit az újvidéki gazdasági központ Rudolfsgnadra (Knićanin) kirendelte gazdasági szakmunkára. Lóri a ma reggeli vonattal elutazott Rudolfsgnadra. Rádió: a német szárazföldi, tengeri és légierő Európában mindenütt letette a fegyvert, csak Csehország egyik csücskében, Prága közelében harcol még néhány náci fanatikus. Angliában, Amerikában, Oroszországban és nálunk is óriási örömmünnepek. A nyugaton Churchill, a keleten Sztálin minden ünnepelés központja. – Ma van öt éve annak, hogy Churchill kormányelnök lett. Esti 8 (nyugaton 7) órára ebből az alkalomból nagy Churchill rádióbeszéd volt bejelentve, de délután leadták, hogy Churchill nagy elfoglaltsága miatt ez alkalmi beszédet vasárnap 8 (7) órakor fogja megtartani. Tito tegnap tartott nagy beszédet.

1945. V. 11. Péntek. A Szabad Vajdaság V. 9-diki száma közli, hogy Dr. Bogner Józsi volt magyar országgyűlési képviselőt, internátus és laptulajdonost, különösen „klero-fasiszta” cikkei és beszédei miatt a szabadkai hadbíróság golyó általi halálra ítélte. Bánáti fiú volt. Nagyon sajnálom. Rádió: az

oroszok kutatása ellenére Berlinben nem tudtak Hitlerre találni; 3-4 hozzá hasonló holttestre akadtak ugyan Berlin romjai között, de egyikről sem volt megállapítható a biztos személyazonosság.

1945. V. 12. Szombat. Benéztem a volt Messinger nevelőintézet és internátus épületébe. Valamikor Bánát határain is túl, messze vidéken kíválonak ismert, kitűnő tanintézet, elsőrangú internátusú nevelőintézet. Modern, szép, tágas tornaterem, amelyben Trianon után, amikor mindenünnen kinéztek, magyar kultúregyesületünk előadásaira hajlékot nyújtott. Gyermekeim – talán Lórit kivéve – mind itt végezték az elemiét. – Szépen ápolt, tisztán tartott, befásított udvara. Modern, szellős, vízvezetékes, nagy hálótermek az internátusi gyermekek részére. Mindez volt. Ma rom, pizok, dudva, a szomszédok felé vezető kőfalak ledöntve, a fák kipusztítva, az iskolapadok eltűzelve, az egész volt berendezés kifosztva, ajtókilincsek letörve, parketták – ahol, úgy látszik, tüzelőfát vagdosztak, apróztak – végighasogatva, kályhák ledöntve – mindenfelé a vandál pusztítás szomorú képe. Oroszok, majd partizánok laktak. – Kilátásba helyezték, hogy átengedik az egész házat a magyar gimnázium részére. Diákiújk, diáklányok szorgoskodnak most ott. Nagy buzgalommal igyekeznek valami rendet csinálni.

1945. V. 13. Vasárnap. Meta születésnapjának évfordulója. Ma volna 69 éves. Július 2-án lesz 7 éve, hogy nyugszik. Egész délelőttöt bezárkózva szobámban töltöttem. – Zorka, Józsi, kis Tibi tegnap a déli hajóval kimentek Draxler Lipóték tanyájára kétnapi vidéki pihenőre. Rádió: egész Angliában hálaadó istentisztelet a németek feletti győzelem alkalmából. A rádió helyszíni közvetítést adott a Londonban du. 1 órakor (nálunk 2 óra), a Szent Pál-templomban celebrált istentiszteletről, amelyen az angol király családjával, a miniszterek, külföldi diplomataik voltak jelen. Este 7 órakor (nálunk 8) mondotta el Churchill napok óta hirdetett beszédét, 5 év előtt történt miniszterelnöki kinevezése évfordulója alkalmából.

1945. V. 14. Hétfő. Meglátogatott Dr. Szabó Márton katalinfalvai plébános. Hosszasan elbeszélgettünk a régi Begaszentgyörgyről, a mostani Katalinfalváról. Meta temetésén még ő végezte a halotti celebrációt, akkor még Bsztyörgyön volt plébános. Megboldogult apósom benső jó barátja. Végtelen optimizmusával mindenkor vigasztalója. Most a katalinfalvai nagy plébánialak egy kis szobájára szorította az új szellemű vezetés.

Úgy érződik, szerb részről ismét terjed a magyarellenes hangulat. Terzin, jóindulatú figyelmeztetése. Zsupánszki burkolt célzásai. Bosnyák szomszéd kitelepítési hírei.

1945. V. 15. Kedd. Ma reggel visszaérkezett Lóri Rezsőházáról, Józsiék a Draxleréktől. – Rádió: A közvéleményt erősen foglalkoztatja Trieszt kérdése. Tito azon a jogcímen, hogy jugoszláv hadsereg foglalta el a németektől, Jugoszláviának igényli; míg Amerika és Anglia azon elvi alapon állanak, hogy

területi kérdésekben csakis a végleges békekonferencia mondhat döntést. Bármily nagy tisztelettel és megbecsüléssel vannak Jugoszlávia hadi tényeivel szemben, nem fogadhatják el az egyoldalú hatalmi intézkedést döntőnek.

Bereczkyt – Szálasi hadügyminiszterét és vezérkari főnökét – elfogták Ausztria területén. – A magyar népbíróság Horthy Miklós kormányzó és Bárdossy László kiadatását követeli; Rátz Jenőt, Werth Henriket, Barthát, Szombathelyit hadi bűnösöknek nyilvánították.

1945. V. 16. Szerda. Reggel 6 óra tájt váratlanul ideérkezett Csókáról Léderer Gyuri. Csókai gazdag uradalmából kiszekirozták az oda kirendelt komisszárius és emberei. A nagy kastélyából nem kaphatott egy szobát sem ottlakhatásra. Belátta, hogy amíg ez a helyzet tart, neki Csókán nincsen megélhetése. Családjaja Szabadkán bútorozott lakásban. Bpsten – ahol családjával az ostrom alatt éltek, fáztak – mindenükből kifosztották. Bejött Becskerekre, hogy elhelyezést, foglalkozást, kenyeret keressen. A valamikor oly dúsgazdag föld- és szőlőtulajdonos. Ez ma milliók és milliók sorsa. – Rádió: a magyarországi volt Ruthenia orosz megszállás és közigazgatás alá kerül. Amerika, Anglia és Jugoszlávia között az ellentét a trieszti kérdés miatt mind élesebbé válik.

1945. V. 17. Csütörtök. Léderer Gyuri ma reggel búcsút vett. A keresett elhelyezkedési kilátások, úgy látszik, túl gyengék. Újvidékre indult. – Rádió: Amerika, Anglia, másrészt Szovjetek és Jugoszlávia között mind több ellentét halmozódik. Trieszti kérdéshez csatlakozik az osztrák, a lengyel s most a Németország megszállási körzeteinek kijelölése, elfoglalása körüli eltérések. Sürgetik Truman, Churchill, Sztálin mielőbbi találkozását. A háború utáni béke megszervezése, fenntartása forog kockán. Sötét aggodalmak. – A rádió nem közöl többé európai háborús híradásokat. Európában megszűnt a háború a harctereken; de úgy látszik, megindult a „béke” háborúja. – Keleten Japán ellen folyik a minden eddigit vérengzésben és borzalomban felülmúló vad viaskodás.

1945. V. 18. Péntek. Tegnap estefelé heves vértolulás, kábító szédülés fogott el. Az íróasztaltól a fürdőszoba ajtajáig csak szédülve, székbe, kilincsbe fogódzva tudtam eljutni. Gyöngyökben hullott a veriték. Ma egész nap az ágyban maradtam. Most estefelé ültem az íróasztalhoz, de nem jól érzem magam. Lehet, hogy az átmenet nélkül hirtelen, szinte forróvá lett naptűzéses időváltozás okozta – na meg a letagadhatatlan 78 év. – Újból lefekszem.

1945. V. 19. Szombat. Este orvos volt itt, megmérte a vérnyomást. A normális 150 helyett 190-et mutatott a mérőkészülék. Diétát rendelt. – Jugoszlávia és a nyugati hatalmak között fokozódik az ellentét. Aleksander tábornagy napi parancsot adott katonáinak, ebben Tito marsall intézkedéseit Mussolini, Hitler és a japánok erőszakoskodásához hasonlítja, amelyek ellen pedig folyik a világháború. Éles hang, amely Titót azzal is vádolja, hogy a kötött megállapodások ellenére cselekszik. Tito Klagenfurtra is igényt tart. Ezt a területet is megszállotta. Amerika, Anglia jegyzéket intéztek Titóhoz, akinek erre adott

választát nem tartják kielégítőnek. Jugoszlávia elrendelte a katonai jelentkezést 20 évtől a 60. életkorig. Franciaországban, Belgiumban munkássztrájk. – Borul mindenfelé a béke égboltja. – Lóri ma délután hajón visszament Rudolfsgradra. – Ágyon kívül ugyan, de bágyadtan hevertem.

1945. V. 20. Pünkösöd vasárnapja. Egész nap gyengélkedem. Szédülök. Olvasok.

1945. V. 21. Pünkösdhétfő. A levegő erősen lehűlt. Bizonyára esett valahol a környéken. Ma jobban érzem magam. Józsi a kis Tibivel reggeli után kiment a szőlőbe, szerettem volna velük tartani, de még nem érzem annyira jól magam. – Még a szobát őröm.

1945. V. 22. Kedd. A rádió, amióta nincsenek harctéri hírei, meglehetősen egyhangú. Még mindig a trieszti, klagenfurti események dominálják. Közlik ez eseménnyel kapcsolatban, a különböző újságok kommentárjait. Józsival, Zorkával voltam Marton Bandi özvegyénél kondoleálni; meghalt édesanyja özv. Lovieser Mihályné. Felkerestem Tóth Ferkó fazekasmester régi küzdőtársamat – múlt héten temették feleségét. Rádió: Tito serege Klagenfurtból, majd egész Karinthiából végképp kivonult. Triesztben még bonyolódik a helyzet.

1945. V. 23. Szerda. Megkezdtem a fiókok, régi feljegyzések, iratok rendezését. Sok munkának, törődésnek, képviselői eljárásoknak, sok tervnek, életberendezési elgondolásnak, régi, régi leveleknek, gondolatfoslányoknak papírra vetett halványodó, sárguló nyomai. Egy-egy feljegyzett szó, odavetett félmondat, ma még csakhamar kiegészül az emléken az akkor átélt egészszé. Jó volna az akkor átélt, átérzett egészet, akkor lefolyt teljességében valaki, megértő, együttérző lélekkel megbeszélve feleleveníteni. Meta nincs itt. Kortársaim egyike sincs már itten. Nagyon nehéz az egyedüllét. – Az átélt legszebb napok fénye is, bús sötétté komorul. – Nehéz, nagyon nehéz. „Csapd mögéd a múltat, megől az téged.”

1945. V. 24. Csütörtök. A lágerekből kibocsátották az emigráns oroszokat. Híre jár, hogy a vegyes házasságban élt, de német nemzetisége miatt elfogott házastársakat is kiengedik a napokban. Reményteljes öröm sok családban. Így a magyar feleség vagy férj elfogott német házastársa szabadulna. – Nagy örömmel hozta a hírt tegnap este Végh Vilma, így férjét, Kern Ervint talán kimentheti. – Ezzel szemben hallom ma, hogy Graszl Ferenc volt tűzoltóparancsnokot, lelkes magyar hívünket tegnap német neve miatt feleségével együtt lágerbe vitték. Lakásukat lepecsételték, ami azt jelenti, hogy onnét mindent elhurcolnak. – A vegyes házasságokkal kapcsolatos hírre ma a Sziloszba kértett dr. Kleitsné. Ő is reméli a kiszabadulást.

1945. V. 25. Péntek. Kis Tibi ma tölti be élete 6-dik évét. Reggelineél születésnap gratulációk, kis ajándékok. Délután nagy uzsonna. A tortában a hagyományos 6 kis égő gyertya. Az asztal körül 9 kis pajtása ül, s jó étvágyal eszik. Ágnes nagymama karján 10-diknek a kis Póji. – Délben nagy örömmel megje-

lent a lágerből Maska szakácsnő, majd nemsokára felkeresett dr. Kleitsné Pupa és Draganné. Tehát a hír valóra vált, a lágerekből kibocsátották a vegyes házasságúakat. Becskerekén több száz szabadult. Ma van Tito marsall születésnapja, úgy magyarázzák, hogy ez alkalomból kegyelmi tény a kiszabadulás. – Rádió: az angolok elfogták Himmler vérszopó nácizvezért. Hír szerint öt millió ember erőszakos halála terheli. Polgári ruhában, egyik szeme fekete kendővel átkötve, hamis nevű okirattal bujkált, de elfogatása után leleplezték, míg a keresztkérdések alatt megállapított személyazonossága. Motozás közben kettéharapta a szájában rejtve volt ciánkálit tartalmazó üvegcset, öblögetés, gyomormosás ellenére 15 perc alatt végzett vele a halál. Ennyit a rádió.

1945. V. 26. Szombat. Rádió: A világhelyzet bonyolódik. Francziák és arabok között nagy ellentét Szíria, Libanon megszállása miatt. Anglia és az oroszok között a lengyel kérdésben. Amerika, Anglia és jugoszlávok között Trieszt és Karinthia miatt. Nyugatiak és oroszok között Ausztria miatt. Emellett sztrájkmozgalmak Franciaországban, Belgiumban.

1945. V. 27. Vasárnap. Hazajött másfél napra Lóri. Az este, majd újból az éjjel kiadós, nagy eső. A nagy szárazság után fellélegzik a föld. Kertben, szőlőben feléled minden. – Vasárnapi látogatás Perisitsnél.

1945. V. 28. Hétfő: Rádió: Tito nagy beszédet tartott Ljubljánában. Újból erősen hangsúlyozta Jugoszlávia igényét Karinthiára. – Sok nácizvezért fogtak el újból különböző vidékeken. Többen öngyilkosok lettek. – Rajniss Ferencet elfogták Ausztriában.

1945. V. 29. Kedd. Rádió: Tokiót a hadibombák teljesen elpusztították. Most a második nagy japán város Yokohama a cél. A nemzetközi ellentétek mindinkább kiélesednek. San Franciscóban háborognak az ellentétek. Truman, Churchill, Sztálin mielőbbi találkozóját nagyon sürgetik a borús események. – Délután Pirossal a szőlőben voltam. A lágerekből is mind többen visszaérkeznek, csak hogy volt otthonuk kifosztva, üres. Pénzünk elszedve. Nincs hova meghúzódni, aggodalmas az ételmezés. A piaci drágaság horribilis.

1945. V. 30. Szerda. Rádió: Megint puszkaporos a levegő. Damaszkuszban megszólaltak az ágyúk. A francziák és bennszülöttek között véres összetűzések. – Közben San Franciscóban készül a békeokmány. Este kellemetlen szédülés fog el. A vacsoránál oly erős fülzúgás, hogy az asztalnál ülők társalgásából egy szót sem értek. – Fej- és fülzúgás az ágyba kerget. – Kint nagy vihar kevés esővel.

1945. V. 31. Áldozócsütörtök. Délelőtt fullasztó meleg. Pésiékkal a rendőrségnél voltam; e kis úton erősen átizzadtam. Ebéd után hirtelen borulat, eső. Nem jól érzem magam. Május utolsó napja. Nagy lelki depresszió. Rádió: damaszkuszi harcban Anglia is beleszól; parancsot adott London a közelben táborozó hadseregének a beavatkozásra, míg felhívta Franciaországot, azonnal adjon parancsot seregének a tüzelés beszüntetésére, ezt azzal indokolva,

hogy a kitört vérengzés megzavarná Angliát abban a nagy céljában, hogy most teljes erejével a japánok ellen fordulhasson. Ahol a légi haderő Yokohamát is elpusztította. A kínaiak is teljes erővel folytatják Japán elleni háborújukat. – Németországban a győztes szövetségesek, szigorú munkarendeket fogantatosítanak, megszorított élelmezéssel. Nemzetközi tanács kutatja és bünteti a német háborús bűnösöket. – Bemutatóul 50 Norvégiában működött német Gestapo internáló tábor volt őreit kivégezték.

1945. június 1. Péntek. Pirossal napok óta készülünk arra, hogy egy időre a szőlőbe költözzünk. A hirtelen esőre fordult időjárás miatt halogatjuk. Tegnap délután, majd az esti órákban jó, kiadós eső, így a szőlőbe költözést újból elhalasztottuk. Erős fülzúgás. Az este ismét itt volt az orvos. A vérnyomás – állítása szerint – 190-ről lecsökkent 175-re. Az orvos – dr. Sztakics – meg van elégedve az eredménnyel. A fülzúgás – vigasztal – majd eláll. – Rádió: bejelent, hogy mivel az európai háború megszűnt, Londonból a magyar leadások száma csökkenni fog és az időpont megváltozik. Az angol–francia helyzet enyhül. A francziák Damaszkuszban beszüntették a bennszülöttek elleni tüzelést, katonáik parancsot kaptak a kaszárnyáikba való visszavonulásra. – Szálasi Ferenc, Beregfy Károly, báró Kemény Gábor miniszterek Németországban a szövetségesek hadifogságába kerültek. Magyarország – a többi elfogottal együtt – kiadatásukat kérte.

1945. VI. 2. Szombat. Az idő melege fordult. Így Pirossal csomagoltunk. Délután 4 óra tájt kocsit hozattunk, felpakoltunk; Piros a megrakott kocsin a rádiót tartva, Lóri meg én gyalog ideérkeztünk. Szélsendes, pormentes, csendes, nyugodt időjárás. Nagy magány. Folytatom Emil Ludwig: Goethe könyvének olvasását. Sajna nem eredetiben, hanem – úgy látom – nem a legjobb magyar fordításban. A fordítás sok helyütt túl homályos, itt-ott teljesen érthetetlen. De belekezdtem, végigolvasom.

1945. VI. 3. Vasárnap. Fülzúgásom állandóan kínoz. A rádió híreit nem vagyok képes megérteni. Legyengültem. Sokat fekszem.

1945. VI. 4. Hétfő. Délután vendégek. Draxlerné Demkó Eszka, Benczné Marton Évi, Zorka, Józsi, de a társaságból visszavonulok, mert a fejfájás miatt nem vehetek részt a társalgásban. Nem hallok, nem értek semmit, s beszélni sem tudok. – Dívánra fekszem. Olvasok.

1945. VI. 5. Kedd. Ma 7 éve érkeztünk vissza a Beograd–Turnu-Severin-i hajókirándulási útról, Meta, Piros, Péter, én. Délután 5 óra tájt, amikor én a szőlőből a városba készültem, mondotta Meta, aki a villa előtt ült a széken, hogy nagyon rosszul érzi magát. 1938. VI. 5-én és 1938. VII. 2-án esti ½ 10 órakor itt, a szőlő jobb oldali szobájában, atyja karjaiban, utolsót lélegzett.

1945. VI. 7. Csütörtök. Körülöttem mélységes csend. Végtelen nyugalom. Egyetlen falevél sem mozog az egész parkban. Néha egy-egy veréb csiripel, majd egy sárgarigó jelentkezik. De sem vendég, sem látogató, sem panaszos

nem háborgat. Milyen jó a néma magány. A lefolyt utóbbi 50 év folyamán bizony ritkán volt ebben részem. Jó a csend, a hallgatás, a némaság. – A néma csend délután megszakadt. Piroskához kártyatársnői jöttek. Később, 6 óra tájt beállított váratlanul Pali. December óta, tehát 6 hónapja van Écupriján. Ezóta most jutott először 8 napi szabadsághoz.

1945. VI. 8. Péntek. Tegnap megérkezett a szőlőbe Pali, így Pirosnak van társa; én bejöttem reggeli után a városba. Készülök fülorvoshoz. Valamiképp változtatni kell e kellemetlen állapotban. Délután voltam dr. Popovits fülspecialistánál. Vizsgálat után kétféle orvosságot írt. De a patikákban csak az egyik félét adták; a másik nincsen már raktáron.

1945. VI. 9. Szombat. Jenovay Imre felesége és Piros, Pali voltak ebédem. Hallásom annyira meggyengült, hogy egész ebéd alatt a társalgásból egyetlen szót sem értettem. Rádiót sem hallhattam.

1945. VI. 10. Vasárnap. A fülzúgás mintha enyhült volna. A reggeli rádiót már értettem. Közölte, hogy Anglia és Amerika egyöntetű kívánságára a jugoszláv hadsereg kivonul Triesztből. Engedékenyebb lett az orosz. Ljubljánban tegnap nagy antifasiszta gyülekezés, nagy ünnepélyvel. Az ünnepély alatt nagy robbanások. Elpusztult vagy 300 vagon lőszer. Halottak és sebesültek. Hivatalos felfogás szerint persze fasiszta merénylet, de nem lehetetlen, hogy rezsimmellenes hangulat merénylete. Ezt a ¾ 7 órai londoni rádió adta le. Felűnő, hogy az utána meghallgatott 7 órai belgrádi rádió sem Triesztről, sem a merényletről egyetlen szóval sem emlékezik meg. – Churchill nagyon érdekes választási nyilatkozata. – Anglia megmarad az egyéni kezdeményezés nyílt útján, Anglia ennek köszönheti nagyságát. Úgy látszik, szól e program befelé az angoloknak, kifelé a szovjetnek, amelynek világboldogító gazdasági rendszeréből az angolok, amerikaiak nem kérnek.

1945. VI. 11. Hétfő. Tegnap délután zuhogó eső. A szőlőben is mélyen feláztatott mindent, úgyhogy Piros és Pali is bejöttek a városba. Délben beállított Lóri is, akit elég gyakran küldenek be Rezsőházáról hivatalosan. Piros levelet kapott Szabadkáról, amelyben közlik, hogy a németek által elhurczolt Cuni és társai Karinthyában volnának. Ismét feléled a remény a találkozásra. Tibiről még mindig semmi hír. Vöröskereszt által kiadott blankettákon kíséreltük meg, Bubus és Ernő címére feladva, az érintkezést. – Guidóról sincs semmi életjel.

1945. VI. 12. Kedd. Felkeresett Jeszenszky Feri. Referált a verseczi magyarok helyzetéről. Megbeszéltük a bánati kérdéseket. Valami általános bizonytalanság borul mindenfelé. Magyarságunk bizalmatlan minden iránt. Az egyenlőség csillogó szavai mögött a durva önkény tényei. Lakásfosztogatások, elfogatások még most is napirenden. A készpénz 95%-át elvitték, a bonokból is további levonások. Bírószág nem működik. Tuczatszámra új hatóságok, de ha bármi kérdéssel fordulnak hozzájuk – egyik a másikhoz küldi az embereket – egyik sem illetékes. Hiába a rendeletek tömege, nincs végrehajtójuk. De

egyébként is minden rendelkezés homályos, száz kibúvót enged. A gazdasági helyzet siralmas. Lovakat, kocsikat elszedték. Németektől a földeket elvették, a gazdaságok élére hozzá nem értőket, akárhány helyen „hivatalnokokat” rak-
tak. – Fűtőanyag nem jön. Az élelmiszerkészlet fogy. Nehéz tél előtt állunk.

1945. VI. 13. Szerda. Újból gyengélkedem. Valami megfoghatatlan nyomasztó hangulat. Hogy friss levegőre jussak, du. kimegyek a szőlőbe. Pali elutazása előtt minden irányban intézkedett. A vincellérrel pontokba foglalt részletes munka- és bérszerződést kötött. Az idő hirtelen szelesre fordult; megfáztam. Csakhamar haza is jöttem. Pirosék csak később, az esti órákban következtek. Itthon pakolnak. Pali 8 napi szabadsága lejár, holnap visszautazik Čuprijába. – Bubusék, Tibi, Cuni sorsa aggasztóan nyom.

1945. VI. 14. Csütörtök. Pali ma reggel elutazott. Sokáig húzódoztam, az ágyban akartam maradni, de mégis felöltöztem. Megeredt az eső, így valószínűleg Pirossal elhalasztjuk a szőlőbe tervezett átköltözést.

A lágerekből kibocsátottak közül ismét összefogdosnak néhányat. Dr. Kleitsné Pupát is újból keresték. – Nincs nyugalom.

1945. VI. 15. Péntek. Rádió: A napokban ugyan kivonultak Triesztből Tito seregei, tegnap azonban nagy tüntetés zajongott végig a városon. Jugoszláv rádió úgy állítja be, mintha a tüntetés mellettük történt volna; bár nagyon valószínűtlen, hogy Trieszt olasz népe oly rettenetesen törné magát az után, hogy Jugoszlávia fennhatósága alá kerüljön. Nem ilyenek ismerjük az olaszokat. – De hát a belgrádi rádió így mondja. London hallgat. Párizs is. – Ma felkérészt átutazóban Ács nevű bácskai jegyző. Úgy látom, a bánati és bácskai volt magyar vajdasági vezetőket mind ismeri. Ő közölte, hogy az oroszok Bpsten elfogták volna és Újvidéken átadták: Deák Leó, Fernbach Péter volt főispánokat, Kramer Gyula, Nagy Iván, Koráni Elemér volt DMKSZ tagokat.⁶² – Népbírószág elé kerülnek. – Ács, akinek Zomborban nagy az ismeretsége, közölte velem azt is, hogy Meleghy Gusztáv ny. honvédezedes volt iskolatársamat 1943. évben temették. Így most már nincsen életben többé iskolatársaim egyike sem.

1945. VI. 16. Szombat. Pirossal ma újból kiköltöztünk a szőlőbe. Az idő ismét melege, szárazra fordult. Délután meglátogatott: Manojlovits Todos és unokanővére Putics O., Hedvig és Pupa. – Sokat hevertem. Nem tudok magamhoz térni.

1945. VI. 17. Vasárnap. Egész nap hevertem. Olvastam. Rádiót sem hallgattam.

1945. VI. 18. Hétfő. Rádió: Ausztriában elfogták Imrédy Béla volt m. min. elnököt. Mint háborús bűnöst népbírószág elé állítják. Hamburgban elfogták Ribbentrop, volt német külügyminisztert. Triesztben tüntetések, zavargások.

⁶² Nagy Ivánt tudomásunk szerint nem fogták el, Dél-Amerikába emigrált (S. E.).

Beneš csehszlovák államfő a nagyhatalmak beleegyezését kéri nemcsak ahhoz, hogy a területükön élő összes németeket, de egyben az ott élő magyarokat is kitelepíthesse. Ezenfelül igényt támaszt Triesztre és egy odavezető korridorra!

1945. VI. 19. Kedd. Reggel 7 órára kijött a szőlőbe Kleitsné Pupa a szándékkal, hogy meggyeszedésben Pirosnak segítsen. De már 8 óra tájt utána jött Novák Hedvig a hírrel, hogy rendőrök keresték és kihallgatásra megidézték Pupát. Én is a városba készültem, hogy Mauzi részére levelet adjak át, mert van, aki Bpestre utazik – Tibor Mihály –, s az felvinné. Így útnak indultunk. Dél felé értesít Hedvig, hogy Pupa a rendőrségtől nem tért vissza, a kihallgatásból újabb elfogás lett. Magam mentem a rendőrségre, s megtudtam, hogy az „Ozna” (szerbek Gestapója) írásbeli parancsára (olvastam) kellett visszakísérni a lágerbe, amelyből nemrégien kiengedték. Indok: német. Irodába visszatérve, kérvényt gépeltettem; igazoltam, hogy: magyar. De ha ezt az újabb kérvényt beadják is, sikere nagyon kétes. A szerencsétlennek vagyona van, a szanatórium fele az ő nevén van, ezenfelül nagyon értékes antik bútorait is elhurczolták, s úgy látszik, akinek vagyona van, az elveszett ember. – Ebéd után ismét kijöttem a szőlőbe. – Itt csendesebb az élet.

1945. VI. 20. Szerda. A „Közművelődési Közösség” bemutató előadásra készül. Józsit is felkérték felolvasás megtartására. Foglalkozik a beállott, nagyon megváltozott viszonyok között fenntartható magyar célkitűzésekkel; a közművelődés, különösen az iskola feladataival, az égető nemzetiségi kérdésekkel. Higgadt, okos, józan, erősen sovíniszta-ellenes éllel. – Délután fürdővendégek, Marton Évi, Daun Pipu, és látogatók, Römerné, Margit, Pési. – Gyengélkedésem után ma fürödtem először a szabad Begában. Jót tett.

1945. VI. 21. Csütörtök. Rádió: Az oroszok a volt lengyel kormány 16 tagját oroszellenes cselekményeik miatt régebben elfogták, tegnap volt nyilvános tárgyalásuk. Az egyiket 20 évi, a többi különböző rövidebb tartamú börtönre ítélték, tán kettőt felmentettek. – A jugoszláv sereg Polát is kiűritette. – Miklós magyar min. elnök fia, akit mint főhadnagyot hurcoltak el a németek Dachaub, párizsi rádió kéri a magyar kormány hathatósabb közbenjárását, hogy a vele együtt Dachauból kiszabadult magyarok végre is visszajöhessenek hazájukba. – Verik a japánokat.

1945. VI. 22. Péntek. Dél előtt bejöttem a városba. Levelet írtam Mauzi címére. Újból kísérletet teszek, kínálkozó alkalmat felhasználva, hátha a sok közül egyik levél mégiscsak feljut. Gábor Mihály ajánlkozott a felvitelre. Délután ismét kimentem, szorgalmasan veszem a Begán a fürdőket. – Lassan, de erősödöm.

1945. VI. 23. Szombat. Piros fájdalmasan szenved. Orvosi tanácsra 8–10 napra bemegy a megyei kórházba. Dél előtt vele bejöttünk a városi lakásba. Esőben indultunk s értünk haza. Piros innét megy kedden a kórházba. – Dél előtt kéz alatt levél érkezett Belgrádból, délután pedig ismerős a híradással,

hogy Guidó Belgrádban van elfogva. Minden szombaton délelőtt vihető be hozzá étel és fehérnemű. Állítólag még ki sem hallgatták. –

Ma este tartotta első bemutatóját az új Magyar Közművelődési Község. Józsi itt tartotta, a nagy nyilvánosság előtt, első felolvasását. Szépen volt felépítve, csak kissé túl halkán előadva. Az egész est szépen sikerült. De mennyire változott közönség! A színház egészen megtelt.

1945. VI. 24. Vasárnap. Rádió: angol csapatok Salzburg vidékén megtalálták a Szalasiék által ott elrejtett magyar szent koronát. – Levante kérdése miatt Francia- és Angolország között nagy feszültség. Létrejött a lengyel–orosz megegyezés. Japán súlyos veszteségeket szenved; de jellemző, hogy 106 000 halott mellett, csak néhány száz a hadifogoly.

1945. VI. 25. Hétfő. Kern Erviné Végh Vilma értesítést kapott Újvidékről, hogy az ottani fogolytáborban levő férje súlyosan megbetegedett. Margit nővérével oda utazott. Ervin már a kórházban feküdt, beszélni már nem tudott, s rövidesen meg is halt. Ott temették el Újvidéken. A két nővér visszaérkezett. Délben voltam náluk a család nevében kondoleálni. Ki tudja már, hány ezredik agyonkínzott fogolytábor halott? – Még most is hurcolják a polgári lakosságot.

1945. VI. 26. Kedd. Piros ma délelőtt ment ki kocsin a megyei kórházba. Zorka kísérte ki. Külön szoba nem volt kapható. Nagy, tágas szobában többedmagával fekszik. Ágyneműt itthonról vitt. Délben itthonról küldenek ebédet. Délután Józsiékkal a szőlőbe jöttünk.

Truman amerikai elnök beszédével ma zárult San Franciscóban 50 nemzet képviselői körében a nagy világkonferencia a béke és biztonsági okirat szövegének egyhangú elfogadásával. A Japán elleni háború véresen folytatódik. Európában a nemzetek között élesedik a versengő viaskodás.

1945. VI. 27. Szerda. Hazájukba visszatérő oroszok, átvonulóban, néhány napra Beeskereken időznek. A polgárságban ismét nagy az aggodalom. Itt, a Kis-Amerika városrészben különösen sok oroszot szállásoltak. A szőlőbe is átlátogatnak. A cseresznye ugyan már a múlt héten mind elkelt, de van még néhány fán most beérő meggy, és érik a barack. – Néhány napra ismét kijöttem lakni a szőlőbe. Három orosz csónakon átjött, tüzelőnek faanyagot szedtek össze és bizony gène nélkül⁶³ felrakják a csónakra és viszik. Délután is olálkodott egy pár orosz a Bega túlsó partján. Láttam érdeklődő taglejtésükből, hogy az innenső partra mutogatnak; de szerencsére megeredt az eső, odaát csónak sem volt kéznél, s így mai napra megszabadultunk a további látogatásoktól. – Józsiék esőben hazamentek. Én kint alszom.

⁶³ A „gène nélkül” a francia „sans-gène” (akkori) bánáti magyar honosítása. Ma esetleg a francia eredetiről jobban levált „anélkül, hogy zsenírozna magát” kifejezés jöhet számításba.

1945. VI. 28. Csütörtök. Szerb Vidovdan. 1914. év Vidovdan napján ölték meg Sarajevóban Ferenc Ferdinand trónörökösét és nejét. Ezzel indult meg a világháború, amely ma, 31 év után, sem fejeződött be. Ma 31 éve Bpsten voltunk Meta, Mauzi, Bubus, Szlávi és én. Bpestől a délutáni vonattal indulóban voltunk Kalocsa felé, amikor külön lapkiadások hozták a hírt a merényletről. Este érkezünk Kalocsára, ahol másnap – VI. 29. Péter-Pál napján – volt unokabátyám, Várady L. Árpád Kalocsa érseki installációja. A merénylet híre itt is megzavarta a program ünnepélyességét; az installáció alaphangja gyászszertartásossá alakult.

1945. VI. 29. Péntek. Délre bementem a városba. Müllerné Lévy Tusi vendég jött hozzánk Szabadkáról. Lévy szabadkai író és hírlapíró⁶⁴ nővére. Piroséknak, Dudyéknak régi ismerőse. – Józsiékkal du. ismét kijöttem a szőlőbe. Orosz látogatóktól tartva éjjelre kint maradtam. – Rádió: a volt magyar Kárpátalját, valószínűleg Ungvár központtal, Szovjetunióhoz, illetve Ukrajnához csatolták. A volt Magyarországot ismét alaposan szétszedik.

1945. VI. 30. Szombat. Szőlőből bejöttem. A lakás kész kórház. Piros visszajött a kórházból. Röntgenfelvétellel. Kitűnt, hogy az orvos eddig tévúton kezelte. Isiást vélt megállapítani, holott valami gerinczsont rendellenes összenövésről a nagy fájdalom. Gipsz bepólyázás, legalább 6 havi fekvés. Ágyban találtam Józsit is. Úgy látszik, a szőlőben a fél zöld barack ártott meg. Maska szakácsné is beteg; valami régi vesebaja kiújult. Én is fejszédülést érzek.

1945. VII. 1. Vasárnap. Az éjjel 11 óra tájt – még olvastam, amikor hallom – nyílik a kapu; kocsizörej. Orosz beszállást gyanítottam. De kocsin bejött Rudolfszgnadról Lóri. Megtudta, hogy Piros, Józsi betegek, erre jött haza. Délután én is ágynak estem. – Fülzúgás. Nagy kimerültség. S mintha az események mégiscsak idegre mennének.

1945. VII. 2. Requiem. A gimnázium kis templomában dr. Römer Józsi mondotta a csendes halotti misét. A templomban: Zorka, Dudy, Pipu, Józsi, Ágnes, Lóri és én. Piroska nem jöhetett. Ma 7. évforduló. 1938. VII. 2. éjjeli 9 ½ óra.

1945. VII. 3. Kedd. Tegnap meglátogatott Balla Laczi. Bpestől, illetve Szegedről érkezett feleségével. Magyarországon, különösen ahol nagyobb harcok dúltak, a helyzet siralmasan kipusztított. Buda kész rom. Pest valamivel vigasztalóbb. A pénz vásárló ereje teljesen leromlott. Egy kiló kenyér: 50 pengő.

⁶⁴ Lévy Endre (1911–1985) publicista, prózaíró. 1934-ben a *Híd* egyik alapítója és első főszerkesztője, később a *Napló* munkatársa. 1944-ben a *Magyar Szó* alapító-szerkesztője Gál Lászlóval, Kek Zsigmonddal és Majtényi Mihállyal. Az 1960-as, az 1970-es években a *7 Nap* és az Újvidéki Rádió munkatársa volt, majd több éven át a Szabadkai Népszínház dramaturgja (N. F.).

Sürgöny ment Palihoz, hogy Piros súlyos beteg. Erre kapott szabadságot. Most délben érkezett. Vasárnapig maradhat. – Falvakból panaszos hírek. Az átvonuló oroszok fosztogatnak, garázdálkodnak. Híre jár, hogy kétmillió hazatérő orosz vonul át a Bánáton. Ma délután végignézttem újabb orosz átvonulókat. A katonák fiatal, egészséges, vadul erős legények. Lovaik mind jóltápláltak.

1945. VII. 4. Szerda. Ma: 7 éve felravatalozás Begaszentgyörgyön a temetői családi kriptakápolnában.

1945. VII. 5. Csütörtök. Ma 7 éve délután 4 órakor temetés. 1938. VII. 5. keddi napra esett. Mauzi, Ernő, Tibi Magyarországból, Józsi – katona – Szarajevóból érkeztek. Piros, Lóri itthon voltak. Bubus Hágából nem jöhetett. Bácskából: Zombor, Szabadka, Újvidék, Horgos; Bánátból: Ó-Léczről, Becskerekéről magyar közéleti vezetők, barátok, ismerősök nagy tömege a bsztgyörgyi sírkertben. – Elvégeztetett, majd a gyermekekkel hazajöttünk. – Reggel requiem.

Piroskát ma reggel 8 órakor vöröskereszt szállítóautón kivitték a kórházba. Nagyon nehéz, könnyes búcsú. Az autóban Zorka, biciklin Pali kísérték, Józsi gyalog utánuk ment. Szomorú évforduló, szomorúság újabb fájdalma.

1945. VII. 6. Péntek. Józsi délutáni vonattal Belgrádba utazott Guidó ügyében. Tegnap ájtott Törökkanizsáról Léderer Gyuri. Ügyeit elvégezve a délutáni vonattal visszautazott. Ma visszautazott egyheti ittvendégeskedés után Müllerné Lévy Tusi. Pali kijár a kórházba. Piros most jó szobát kapott. Készítik ott a gipsz pólyát; ha ez elkészült, hazahozzák. – Délután Újvidékről telefonált Lévy Endre (Tusi fivére), közölte, hogy nővére oda jól megérkezett; tölem nyilatkozatot kért a „Szabad Vajdaságba” a vasárnapi választással kapcsolatban. Válaszom, hogy a bánáti magyarság helyzete oly nyomott, hogy valami megelégedett vagy örvendező nyilatkozatra semmi ok. Az éjjel is, tehát 2 nappal a választások előtt, újabb lágerbe hurcolások történtek; vittek ismét magyarokat. A bánáti magyar közhangulat levert. A nyilatkozat szövege tehát csak nagyon letompított, szordinós lehet.

1945. VII. 7. Szombat. Palinak sikerült a tűzoltóktól betegszállító kocsit kapni, a vöröskereszt szállítókosija vidéken úton van – azon Piroskát délután hazaszállították. Elhozták a gipszteknőt is, amelybe Piroskát majd bepólyázzák, s ebben kell feküdni legalább 6 hónapon át. Nem mozog, s e mozdulatlansága árán megszabadult a testi kínzó fájdalmaitól. De erős a lelki depresszió. – Megnyugtató, hogy Pali itt léte idején sikerült a hazaszállítás. Szabadsága holnap lejár.

A „Szabad Vajdaság” mai számában csakugyan megjelent néhány bácskai magyar nyilatkozata (Dr. Strelitzky Dénes, Herceg János, Póth Lajos, Dr. Kovács Kálmán), s az élen „a bánáti magyarság széles tömegekben vesz részt a választásokon” nagy betűs cím alatt: „Az első szabad demokratikus választások lehetővé teszik, hogy a Vajdaság népe azokra szavazzon, akikben leg-

jobban megbízik és akik a nép érdekeit szívükön viselik. Bánát magyarsága ezúttal először választ szabadon s az eddigi jelek szerint széles tömegekben vesz részt a vasárnapi választásokon. Dr. Várady Imre.” – Ez jelent meg.

1945. VII. 8. Vasárnap. Városi képviselő-testületi tagok választásának napja. Józsi is kandidálták. Lóri mára szabadságot kapott, hogy szavazhasson. Pali a reggeli vonattal elutazott Čuprijára.

1945. VII. 9. Hétfő. Draxler Brúnó – Szabadkán keresztül – levelet küldött Józsi címére, Jenovayék részére. A Józsinak szóló néhány sorban 1945. VI. 26. kelettel a következő értesítés áll: „Erővel a napokban találkoztam, jól van, Tiborról is kapott hírt, rövidesen ő is itt lesz.” Végre az első hír Tibiről. Él.” – Még Bubusék felől nem tudunk.

1945. VII. 10. Kedd. Kísérletet tettem, hogy Kleitsné Pupát mint diplomált ápolónőt engedjek ki a lágerből Piroska mellé. Sikertelenül. Elv az – mondják a hatóságok –, hogy a lágerből privát házba nem bocsátanak ki senkit. Pedig nagy megkönnyebbülés volna Piroska részére, de a házbéliek számára is, ha hozzáértő, gyakorlott ápolónő volna közelünkben. – Közhírré tették a vasárnapi választások eredményét. Hírlik, hogy minden listán legtöbb szavazatot a kommunista jelöltek kapták volna. Nehezen hihető. Józsi viszont megválasztották.

1945. VII. 11. Szerda. A tavasz végén tervünk az volt, hogy a nyarat Pirossal a szőlőben töltjük. Ki is költöztünk. Ágyneműt, evőeszközöket, minden hozzávalót, könyveket, írószereket vittünk ki. Úgy számítottam, hogy 2-3 hónapon át be sem jövök a városba. De Piroska kint sokat szenvedett, míg az orvosok a valódi bajt végre felfedezték, s legalább 6 havi teljes mozdulatlanságra ítélték. Ez persze a szőlőben kivihetetlen – így visszajöttünk a városi lakásba. Ma délután azután mindent, a kint lévő rádiót is, visszaköltöztettük. – Végigjártam a szőlő ismert, kedves és szomorú emlékü helyeit, s búcsút vettem a sok emléktől. Nincs erőm arra, hogy egyedül kint laknék. Visszavonulok most már közélettől, mindentől – barátaim sincsenek, nagy csendben élem egyik napot a másik után.

1945. VII. 12. Csütörtök. Józsi nincs itthon, a hatóságoknál jár. Közben gyűlnek az irodában a panaszosok. Gondoltam, én hallgatom meg őket. De csakhamar visszavonultam. Nagyon, nagyon fáradt vagyok.

1945. VII. 13. Péntek. Mára végre annyira kiszáradt az elkészített gipszteknő, hogy Piroskát az orvos lefektethette. Kényelmetlen alkotmány. Elképzelni is fájdalmas, hogy legalább fél éven át így fekdjék a fiatal test. Pali levelet írt, közli, hogy a katonaképző, amelyben ő is oktató tisztt, augusztusban feloszlik. További sorsa, netáni újabb beosztása bizonytalan. Tán már több mint 8 hónapja, hogy Čupriján szolgál, mint társai is, minden fizetés nélkül. Sem ők, sem családjaik nem kapnak semmiféle pénzbeli támogatást, pedig akárhánynak feleségén kívül gyermekei éheznek otthon. De hát így is lehet államot vezetni.

1945. VII. 14. Szombat. Lóri születésnapja. 1918. VII. 14. – 27-dik évforduló. Már a szőlőben laktunk. Ott született hajnali 4 óra tájt. Úgy emlékezem, akkor vasárnapi napra esett. Túl meleg nyári nap volt. Metával megjegyeztük, hogy a nap emlékezetes történelmi évforduló. 1789. VII. 14. – Bastille lerombolása, a francia forradalom születésnapja. Reméltük, hogy e napot Lóri közöttünk töltheti, de úgy látszik, Rudolfsgnadon nem respektálják a családi évfordulókat. Nem kapott szabadságot. – Délután 6 óra tájt váratlanul mégis megérkezett Lóri.

1945. VII. 15. Vasárnap. Rádió: holnap lesz Potsdamban Truman, Churchill és Sztálin találkozója. Világfontosságú esemény. Beneš elnök e három nagyhatalom beleegyezését várja ahhoz, hogy Csehszlovákiából kitelepíthesse mintegy 2 millió 500 ezer németet és 400 000 magyart. Magyarország térképe, egész belső struktúrája lényeges változás előtt áll. Új, kis Magyarország alakul. Szertefoszlott a nagy-magyarországi álmkép.

Lóri 27-dik születési évfordulóját ma ünnepeltük. Ebéden itt volt Józsiékon kívül Dudy és Pipu. Mivel Piros fekszik, a születésnap tortát és feketekávé az ő hálósobájában – volt szalon – kaptuk. Itt adtam át Lórinak a régóta neki mint legkisebb gyermekünknek szánt Magossy-féle antik gyűrűt, azzal – ha majdan lesz –, ő is legkisebb gyermekére hagyja. Én mintegy 40 év óta hordtam a jobb kéz kisujján. E gyűrűnek története van. A múlt század tán nyolcvanas éveiben járt szüleim házában Magossy Antalné pénzügyi tisztviselő elvált neje. Múltja homályos volt. Maga sohasem beszélt róla. Állítólag Olaszországból vagy Triesztből került ide. Olaszul beszélt. Hírlett, hogy valami generálisnak lett volna törvénytelen gyermeke. Lánynevét sohasem tudtuk meg. Elvált férjét, akit sohasem ismertünk, Pancsován nyugdíjazták, s mint nyugdíjas Jabukán élt. Úgy látszik, nem fizette elvált feleségének a tartásdíjat. – 1905. évben engem megválasztottak képviselőnek. Az öreg Magossyné érdekében – aki ekkor már édesanyám azon szomszédos házában lakott, amely ház később Giza húgomnak jutott – mint képviselő eljártam a pénzügyminisztériumban. Sikerrel. Magossy ezután nemcsak a havi tartást fizette pontosan, hanem egyszerre az elmaradt részleteket is. Ekkor történt, hogy az öreg néni magához kéretett, s örömeiben és hálából szekrénye egy rejtett fiókjából kivett egy szép, antik gyűrűt, kisujjamra húzta azzal: „Imre nimm diesen Ring niemals ab, behalte denselben immer auf diesen Finger, denn solange Du ihm dort behaltest wird Dich kein Unglück treffen Können.”⁶⁵ Így hordtam e gyűrűt mintegy 40 év óta kisujjamon. Most átadtam legkisebb gyermekemnek azzal, hogy majdan ő is legkisebb gyermekére hagyja! – Így keletkeznek a családi hagyományok.

⁶⁵ Imre, ne vedd le soha ezt a gyűrűt, tartsd mindig ezen az ujjadon, mert amíg ott tartod, nem érhet semmilyen szerencsétlenség.

1945. VII. 20. Péntek. Lóri még hétfőn visszautazott Rezsőházára a délutáni hajóval. Rádió: Truman és Churchill már vasárnap (VII. 15-én), s hétfőn Sztálin is megérkezett Potsdamba. Kedden lesz az első hármastanácskozás. A világ telve várakozással. Közben a rádió komoly hangon beszél a ránk következő tél várható nyomoráról. Európában katasztrófális lesz az élelem- és tüzelőanyag-hiány. Japánt: Amerika, Anglia, Kína koncentrált támadásai pusztítják. – Potsdamban folynak a tárgyalások – de zárt ajtók mögött. A világ odasereglett újságírói felbolydulnak a titokzatosság miatt.

1945. VII. 21. Szombat. New York. A tegnap esti rádió az ottani félhivatalos vezércikket közölte. Komoly hangon arról ír, hogy: miután Európában megnyerték a háborút, most Amerika azon van, hogy megnyerjék a békét is. Ezért tartanak hadsereget továbbra is Európában, mert nem tűrhető, hogy egyes hatalmi terror próbálgatások felborítsák a demokrata eszmék legázolásával a népek békéjét. Példa – mondja – Trieszt esete. Ha nem lett volna Európában fegyveres erejük – folytatja –, úgy itt a terror romba döntötte volna mindazt, amiért oly sok harcos feláldozta életét. – Nagyon erőlyes határozott szöveg, ami úgy látszik, Tito felé célzott, de úgy, hogy segítő inspirátora is értsen belőle. Közben Potsdamban folyik a háromhatalmi tanácskozás már napok óta, de máig nem adtak ki semmiféle hivatalos értesítést.

1945. VII. 22. Vasárnap. A Magyar Közművelődési Község tegnap este rendezte első műkedvelői előadását. Színre került „Ludas Matyi” énekes mesejáték, a régi magyar földesúri paraszt-zsarolás erősen kiszínezett tendenciájával; bizonyára ezért tetszett a mai közönségnek. A színpadon új műkedvelők, a színházban teljesen új rétegű közönség. Régi megszokott, ismert publikumból alig két-három arc. Új emberek, új irányok. Mi öregek immár eltűnhetünk. Senki észre sem veszi elmúlásunkat. Időnk lejárt. – Esti rádió jelentette, hogy Potsdamban kiadták az első hivatalos közlést, de csak annyi, hogy: a tárgyalások rendesen folynak, egyes kérdéseket már elintézték s letárgyaltak. – Ennyi az egész. Semmi több.

1945. VII. 23. Hétfő. Újvidéken tegnap megalakult a Közművelődési Községek Vajdasági Szövetsége. A Szabad Vajdaság tudósítása szerint élénk és impozáns lefolyású volt az alakuló közgyűlés. Olvasom, hogy Herceg János és Lévy Endre indítványára Streliczky Dénest és engem a Szövetség díszelnökeivé választottak. Úgy látszik, még nem jött el a mindentől való teljes visszavonulásom ideje.

1945. VII. 24. Kedd. Délelőtt ismét gyengének éreztem magam. Leheveredtem, amint bejön Józsi és közli, hogy Újvidékről idejött Lévy Endre és dr. Kún Szabó György. Felkeltem, s velük mint a Kultúrszövetség kiküldötteivel hosszú, barátságos megbeszélés folyt. Később idejött Becskereki Szabó György is, Józsi is beavatkozott, s megvitattuk a vajdasági magyarság helyzetét, jövőjét.

1945. VII. 25. Szerda. Tegnap visszajött Kragujevacból Józsi apósa és annak Verica lánya, s meghozták a rettentő hírt, hogy Stipót – Zorka, Verica fivérét – Kragujevacon az Ozna július elsején kivégezte. Verica ott szerzett értesülése szerint Kragujevac határában az Ozna már 17 000 szerb életét oltotta ki. Rémséges embertelenség. – Még mindig kivégzések, öldöklések világszerte. – Franciaországban megkezdődött a hazaárulással vádolt 89 éves Petain volt köztársasági elnök tárgyalása; Angliában pedig ünneplik Bernard Shaw születésének 80-dik évfordulóját. – Magyarországon Bély Alajos vezérezredest, a magyar leventék parancsnokát halálra ítélték. – Ítélet indoka: a német és olasz fasiszták szellemében nevelte a magyar levente ifjúságot.

1945. VII. 26. Csütörtök. A mai nap folyamán hirdetik ki Angliában a képviselő-választások eredményét. Egész Európa izgalommal várja a végeredményt. – Délután 7 órai kezdettel a Messinger intézet tornatermében Balla Laczi gépészmérnök felolvasást tartott Budapest ostromáról. Az ostrom egész ideje alatt ő is Bpsten húzódott meg, s végigszenvet a kéthavi ostromot. A felolvasás után kérdések, viták. – Délután Milassin Náninál Anna napi gratulánsok. Tíz nő s közöttük én egyetlen férfi. Kuriózumból feljegyzem a nők névsorát: özv. Dr. Brájer Lajosné, özv. Dr. Magyar Károlyné, özv. Giffinger Imréné, özv. Demkó Miklósné Fein Vilma, özv. Kollárich Gáborné, Perisits Pirinkó, Bakalovits Dóra, Giffinger Martha, Eisenbarth Melinda és a háziasszony, özv. Milassin Kálmánné.

1945. VII. 27. Péntek. A tegnap esti rádió leadta az angol választások eredményét. A Churchill-kormányt katasztrofális vereség érte. Attlee munkaspártja a 640 mandátumból 400 képviselővel vonul a parlamentbe. Churchill még tegnap lemondott. Az angol király Attlee-t bízta meg kabinet alakítással.

Lórit sürgönyileg Becskerekre hívták. Valami kerületi gazdasági tisztséggel bízták meg Becskerek székhellyel. Hétfőn már végleg búcsút vesz Rezsőházától, s itt lesz közöttünk. Körzetéhez 29 község felügyelete tartozik. Lóri holnap még visszautazik Rezsőházára, hogy ott hivatalát átadja, s utána állandóan közöttünk lesz.

1945. VII. 29. Vasárnap. Rendezem a fiókokat. Kezembe akadnak régi iratok, régi újságok. A 20 év előtti Torontál – 1925. IX. 24. és X. 6-diki számok leírják a „vén diákok” negyven éves érettségi találkozóját.

Maturáltunk 1885. VI. 11-én. Előtte a 20 éves találkozóról felvett fénykép. – 1905. VII. 2-án a képen még 4 tanár és 22 iskolatárs van felvéve. Akkor még élt tanár: Zaka Gyula – ma Rákospalotán a sírkertben nyugszik – Herr Ödön, Sreitmann Antal és Harzer József. Mindhármán a becskerei temetőben. Mindháromnál én tartottam a búcsúbeszédet. – A fényképen a 4 tanár körül még 22 iskolatárs: Bencze László, Szabó István, Meleghy Gusztáv, Emanuel György, Kuhn János, Zsíros Imre, Praschák Gyula, Fröhlich Lipót, Preller Nándor, Weinhardt Ignác, Eckstein János, Kuhszing János, Iványi-

Hirschl Mór, Szász Szerafin, Kardos-Kohn Samú, Jarmatzky Sándor, Deutsch Simon, Hiller Arnold, Pozojevich István, Fischer Mór, Sebastian Viktor és én. – Akkor én Nagybecskerek városának megválasztott országgyűlési képviselője voltam (1905. I. 28.), s így a tanárokat és iskolapajtásainkat a közös ebéden én üdvözöltem.

Ez után, 20 év múlva, 1925. X. 4-én – tehát az 1885. VI. 11-diki matúra után már 40 évvel – volt a második érettségi találkozó. Ekkor már tanáraink közül egy sem élt. Iskolatársak is csak 11-en jöttünk össze: Kuhszing János, Kardos Samú, Iványi Mór, Meleghy Gusztáv, Emanuel György, Turinszki Milivoj, Krumenacker Károly, Fischer Mór, Bakonyi László, Weinhardt Ignác és én. – Megjegyzem, úgy 1905-ben, mint 1925-ben nemcsak azokat hívtam meg akikkel maturáltunk, hanem a meghívó ment mindazoknak, akik a gimnázium bármely osztályában is velünk jártak, s akiknek lakóhelyét ismertem, vagy kikutathattam.

A 20 éves találkozásnál még jelen volt: Herr Ödön tanárunkat 1911. XI. 3-án temettük a Melenczei utcai házából; Streitmann Antalt 1918. III. tán 17-én⁶⁶; Harzer Józsefet 1919. I. 3-án a piarista templomból; itt, a templomban a jobb oldali mellékoltár lépcsőjén mondtam el a búcsúztatót. Emlékezem, a katolikus lelkészek megbeszélést tartottak Bartha György volt gimnáziumi igazgató piarista főnökkel arról, hogy: vajon én mint civil ember beszélhetek a templomban? Úgy döntöttek – beszélhetek; különös tekintettel arra, hogy akkor szerb katonai megszállás alatt voltunk. A szerb hadsereg 1918. XI. 17-dikén vonult be Becskerekre.

Ez után, 10 év múlva, 1935-ben ismét kísérletet tettem, most már az 50 éves találkozóra. – Küldözgettem meghívókat, de e meghívásokra már alig történt jelentkezés. – A világ az 1914–1918 éves első világháború súlyos következményeit nyögte. Metával ebéddel készültünk a távolból jövő iskolatársak részére. A becskerekieket feketekávéra kértük. A távolból egyedül csakis Barsy Miklós jött, ha jól tudom, a Bácskából. Sokan levélben mentették elmaradásukat. Strausz Szerafin Ausztriából írt, hogy nem tudott útlevelet szerezni, Meleghy Gusztáv Zomborból, hogy meghívómat csak elkésve olvashatta, mert Budapesten járt. Molnár-Mazur László Csókáról írta, hogy betegen fekszik; bizonyítékul orvosi bizonyítványt is csatolt. Kamenkovits Sándor gör. kel. próta Bótosról írt levélben mentette ki magát. Emlékezem, hogy Meta gyönyörű nagy halhoz jutott. A nagy ebédet, kis családom és Barsy iskolapajtás társaságában

⁶⁶ Streitmann Antal (1850–1918) Nagybecskereken hunyt el 1918. március 3-án, este kilenc órakor. Temetése két nappal később volt a nagybecskereki református temetőben, s azon szokatlanul nagy tömeg vett részt. Tanártársai nevében Csaba Jenő búcsúzott el tőle, egykori tanítványai nevében pedig Várady Imre vett tőle búcsút, a tanulóifjúság részéről pedig Edenburg László nyolcadikos tanuló (N. F.).

költöttük el, a többi teríték üres maradt. Terítve volt, vártuk a vendégeket, mert a legtöbb válaszlevél csak a kitűzött nap után jött a postával.

Feketére eljött: Kuhszing János (meghalt 1943. VIII. 24-én), Iványi-Hirschl Mór (öngyilkos 1941-ben a német megszállók zsidó üldözése idején), Eckstein János (1942-ben a németek elhurcolták, állítólag Belgrádban kivégezték), Krumenacker Károly (halálakor bár 70-en túl volt, azt íratta a koporsójára: „Élt 50 évet”, mert az ez utáni jugoszláv alatti idő „ez már nem volt élet”), Turinszki Milivoj (Becserekén eltemetve, temetésén ott voltam) és Emanuel György (Belgrádban halt meg). – Kardos Samú (igaz barátom az iskola padjaitól haláláig: 1906. évben képviselőtársam) 1928. VI. 7-én halt meg. – Ma csak Barsy Miklós sorsáról nem tudok. Él-e, avagy ő is elment. Ha ő is elbúcsúzott, úgy az összes volt iskola- és maturánstársak közül ma már csak egyedül én vagyok életben. Átnéztem az összes iskolai értesítőket. Bizony nyugosznak összes volt tanáraink, összes volt tanulótagjaink.

Olvasom az 1925. IX. 24-diki Torontálban, a 20 éves érettségi találkozóról írt cikkben: „Húsz év után újra összegyűlnek a »vén diákok«”. Elmúlt ismét 20 év. Ma 1945-öt írunk. A mára ígért találkozón: magam vagyok.

1945. VII. 30. Hétfő. Újabb megindították a hajszát a Bánáti Magyar Közművelődési Község volt vezetői ellen. A vizsgálóbíró tegnapelőtt kihallgatta Oláh Lajost. Mára sürgőnyileg beidézték Jeszenszky Ferencet, utána kihallgatásra került Stagelschmidt Jenő, Ambrózy Károly, Kecskeméthy, Juhász Ferencz. Nem tudhatni, mi a célja ez újabb zaklatásnak. – Ma délután a magyarság elleni irányzattal kapcsolatban felkeresett: Jakobsz Károly, Nagy László, Nagy Géza, Pancsováról Kalocsay könyvkereskedő. – Reggeli vonatmal ma, 1945. VII. 31., kedden hazaérkezett Lóri. Átvette új hivatalát a megyeháza 59. sz. a. szobában. A Közgazdasági Bankban ma megtartottuk a de. 10 órára hirdetett rendkívüli közgyűlést. 1941 után a németek elűzték volt az igazgatóság zsidó tagjait, és lemondásra kényszerítették a szerbeket, úgy az igazgatóságból, mint a felügyelőségből, s elharácsolták a zsidók részvényeit. Majd elmenekültek a németek 1944 őszén, úgyhogy egyedül én maradtam itt mint az intézet regisztrált igazgatója. A rendkívüli közgyűlést azért tartottuk, hogy új igazgatóságot és felügyelőbizottsági tagokat válasszunk. Ez ma megtörtént. Mayer Aurél élethossziglanra megválasztott vezérigazgató, akit a németek mint zsidót ugyancsak elhurcoltak volt Belgrádba, akinek azonban sikerült onnét megszöknie, életjelt adott Szegedről azzal, hogy visszaköltözni készül. Őt is beválasztottuk ma az igazgatóságba.

1945. VIII. 1. Szerda. Voltam a fülorvosnál. Újból megvizsgált. Megállapította, hogy a VI. 8-diki első vizsgálat óta a mai napig 30%-os javulás állott be. Folytatnom kell az előírt kúrát, s három hónap múlva újból kell nála jelentkezmem. – Közli az újság, hogy Újvidéken megalakult a Vajdasági Parlament, s megválasztották a főbizottság tagjait, amelybe a magyarság 36 képviselője került, Józsi is.

1945. VIII. 2. Csütörtök. Ma délelőtt a törvényszék épületében a jogászok megbeszélést tartottak. Megjelent vagy 50 ügyvéd, bíró, ügyvédjelölt. Az 50-ből talán csak 20 a régi ember, akiket ismerek. A többi mind ismeretlen, ifjak generációja. 9 órakor kezdődött, 12 óráig kibírtam a sok beszédet. Délben ott hagytam őket azzal az érzéssel, hogy nemcsak új arcok, új emberek, hanem új modor, új eszmekör, új elvek – amikből én már nagyon kívénültem. Amint lehetségessé válik, beadom a nyugdíjaztatásom iránt a kérvényt. Már nem az én időm. Nem nekem való már a jogi porond sem.

1945. VIII. 3. Péntek. A Bánáti Kultúr Szövetség elleni ügyben ma én is meghívást kaptam a vizsgálóbíróhoz. Hosszas kihallgatásom lényegében a körül forgott, hogy a Szövetség milyen összeköttetésben volt, s milyen összműködést fejtett ki a német okkupátorokkal. Milyen volt a magyarok közvéleménye Horthy felől. Tallian Tibor, aki utánam a bánáti magyarok vezető elnöke és a BMSZ élén állott, kitől kapta erre a megbízatást, minő összeköttetést tartott fenn az okkupátor németiséggel? Válaszom persze könnyű volt. Miután engem a volt vezető állásból kitétek, s helyembe került Talliánnal és az őt körülvevő ifjak gárdájával köztudomásúlag nem állottam közelebbi érintkezésben, így mindezekről s egyéb viselt dolgaikról nincs és nem is lehet közvetlen tudomásom. A németekkel elég nyílt összeütközéseim voltak – a városházán is, a Centrálban rendezett SS tisztek búcsúestélyén is –, így a németek különös óhajára engem az időben teljesen mellőztek. A bíró is mindezt tudta, el is fogadta mint közismert tény. – A jegyzőkönyvbe is lényegileg ily értelmű vallomás került be. –

Hazaérkezve a kihallgatásról a postán Szabadkán feladott levelet kézbesítettek: „1945. VII. 14. Kedves Imre Bátyám! Tibi él, mint hadifogoly a hajmáskéri fogolytáborban. Cuni is egészségesen visszajött Németországból. Apja rokonánál Idánál él, aki Debrecenbe fogja elvinni. – Ezt Ernő kérésére közlöm Imre Bátyámmal. Sok meleg üdvözlét: Lengyel Feri.” – Józsiival – aki Zorka társaságában 2 napra Draxlerék tanyájára rándult, s a délután folyamán telefonon felhívott – közöltem a végre megjött pozitív hírt Tibi sorsáról és Cuni visszaérkezéséről.

1945. VIII. 4. Szombat. Fájdalmamra a rádió rövidhulláma most romlott meg, amikor a potsdami értekezlet befejeződött, s arról hivatalos nyilatkozatot adtak ki, bizonyára felvilágosító kommentárokkal. Zorka, Józsi kocsival reggel visszaérkeztek együtt a volt vendéglátókkal, Draxler Lipót és neje, Demkó Eszka és Draxler Brunónéval, akik nálunk voltak ebédre. Bruno Bpestén van, s azt fontolgatják, hogy onnét ajánlatos-e a mostani időben hazahívni.

1945. VIII. 5. Vasárnap. Felkeresett Jeszenszky Ferenc. A BMKSZ ellen folyó vizsgálat hajtotta Becskerekre. Referáltam az én történt kihallgatásomról, s megbeszéltük a többi kihallgatott tanúk vallomásai tartalmát. Mivel úgy láttam, hogy Kovács prelátus egy újságcikke is ott fekszik a bíró asztalán vörös

ceruzával körülkarikázva, s erről is tett volt említést a vizsgálóbíró, helyénvalónak véltem ezt Kováccsal is közölni. A délután folyamán felkerestem. – Perisits Zoltánhoz ma sem mehettünk. Rosszul érzi magát.

1945. VIII. 6. Hétfő. Ma a vizsgálóbíró újból magához kéretett. A kihallgatás ma új területen mozgott. A megszállás alatt a magyar iskola honnét, kinek a pénzéből kapott ruha-, cipő-, fa-segélyt? Minderről én csakugyan nem tudok. Továbbá: miért történt, hogy a Hitelszövetkezetből kitétték a szerb igazgatósági és felügyelő bizottsági tagokat, s helyükbe a DMKSZ vezetői, körzetvezetői hogyan kerültek be?

1945. VIII. 7. Kedd. Rádió: Truman elnök és Churchill egyidejűleg közölték a világgal, hogy tegnap vitték harciba első ízben a rettentő pusztító erejű atombombát. Ma az összes amerikai és angol lapok vezető helyen foglalkoznak ez új találmány rémesen pusztító hatásával. Az előállítás költségeire két milliárd dollárt fordítottak. Előállításán 65 000 ember munkaereje dolgozott. Hatása 500 kilométerre terjed. Légnyomásától 6 kilométerre az embereket a levegőbe röpti. A világ legfélelmetesebb fegyvere. Pusztító ereje 20 000 tonnás. Ma még az atomenergia csak pusztítás, az egész világ képe meg fog változni, ha ez energia a béke és építés szolgálatába lesz felhasználható. A háborút valószínűleg lehetetlenné teszi, mert órák alatt egész országokat elpusztíthat. Lángja a megfigyelők szerint 13 000 méter magasba emelkedett, fénye a nap fényével vetekedik. Ahol alkalmazzák, mint ma Japánban, ott végpusztulás fenyeget. – Ha majd nemcsak pusztításra, hanem építésre lesz felhasználható – mondja a rádió – úgy a felszabadult atomenergia új világ megteremtésének kulcsa. – Ez új világtalálmány mellett pedig sötét gond a közeledő tél. Az élelem, a tüzelőhiány éhséggel, betegségekkel, ezek nyomában járó rendzavarral fenyeget.

Utóbbi időben nagyon sokszor álmodtam a Váraljai utcánk végében volt szülőnkkel. Láttam az ott volt házat, melléképületeket, filagóriát. A helyeket, ahol diákkorom oly sok, sok meghitt óráját töltöttem. Ott bújtam a világtól elvonultan a Smiles könyveket, amelyek a jellem kialakulására felbecsülhetetlen jó hatásúak voltak. Később fiaim részére is beszereztem őket; nem tudom, olvasták-e ők is annyi hasznos gyönyörűséggel, vén koromban is szívesen lapozgattam a múlt átérzések felújítására. – Utóbbi időben többször hajt valami vágy, hogy diákéletem annyi emlékekkel telt helyét felkeressem. Ma azután már nem bírtam e fel-feltörő vágyat leküzdeni – kimentem. Bizony a réginek már nyomai sincsenek. Ház, istálló, kút, szőlő mind nincsen már. Helyükön krumpli, kukorica, muhar. Emlék, emlék.

1945. VIII. 8. Szerda. Józsi a város képviselő-testülete részéről nyert megbízatásban néhány napra a Bácskába utazott. Újvidéken és Szabadkán lesz elfoglalva. Bizonyára felkeresi a magyarság új, ifjú vezetőit, s tájékozódik. Felkértem, Szabadkán látogasson Strelitzkyhez. Beszéljen meg vele találkozót.

Palásthy Ödön is ajánlkozott Zomborból átjönni. Itt Jeszenszkyék óhajtanak tájékozódó megbeszélésre találkozni. Nagyon megváltozott új idő köszöntött reánk. Mi legyen ez új időben az öregek szerepe? Mindentől hallgatagon, néma szemlélőként visszavonulni bizonyára a legkényelmesebb, de bizonyára nem a legveszélytelenebb. Magyarságunk tömegének jó része láthatólag az öregek felé is kacsintgat. Vár innét is irányítást.

1945. VIII. 9. Csütörtök. Rádió: Szovjetunió ma hajnal óta hadiállapotban van Japánnal. Orosz repülők már támadtak is japán területet. II. Péter jugoszláv király válaszul Tito marsall tegnap elhangzott azon kijelentésére, hogy Jugoszlávia megszűnt királyság lenni, s köztársasági államformát vett fel, visszavonta a kormányzó tanácsnak adott megbízását. Kijelenti Péter, hogy minden királyi hatalom ezzel visszaszállott reá, s így ő egyedül gyakorol minden királyi hatalmat. – Hogy ez mit ér ma, amikor minden fegyveres erő Titónál van, nem is nagyon kétséges. Jelenti továbbá a rádió, hogy tegnap lehullott a második atombomba Japánra. A pusztítás rettenetes. Az atombomba, a Szovjetunió harciba szállása, angol és amerikai hadi szakértők szerint nagyon megrövidíti a háborút. Lehet, hogy még néhány hónap, de valószínűbb, hogy már csak hetek választanak el a végbefejezéstől. – Japán nem bírja már sokáig. Közli a rádió: a négy nagyhatalom megegyezést abban, hogy Ausztria kiválik Németországból. Önálló államalakulat lesz. A háborús főbűnösök vegyes katonai bíróságok elé kerülnek. Az eseteket egyénileg bírálják el és büntetik.

1945. VIII. 10. Péntek. Japán, úgy látszik, az atombomba iszonyú pusztító hatása alatt, békeajánlatot tett. Elfogadja a potsdami ultimátum feltételeit azzal, hogy a császár hatalmon marad. A szövetségesek feltétel nélküli megadást követelnek azzal, hogy a császárság kérdése felett később maga a japán nép fog dönten. – Lóri az este hazaérkezett körútjáról – betegen. Lóri szobáját, ágyát – az utcai irodában – ide szállásolt bosnyák partizán foglalta el az este. A cédula szerint 4 napra szállásolták ide.

1945. VIII. 11. Szombat. Lóri, bár még gyengélkedik, felkelt, s hivatalába ment. Józsi a du. 6 órai vonattal hazaérkezett. Mindenfelé több órás vonatkésések. Újvidékre szerdán a déli órák helyett csak későn este érkezett. Strelitzkyvel Szabadkán hosszabb megbeszélése volt. Bácskai magyar uralom idejéről most komor, lesújtó kép alakul. Az 1941. tavaszi bevonuló sereggel úgy a katonatisztek, mint a közigazgatási civilek soraiban sokan fosztogattak, raboltak. Az élen Dr. Nagy Iván alakja. A magyarokon örök árnyék. Most meg is jött a szomorú visszahatás. A bácskai volt magyar intelligencia erősen megtizedelve vagy elmenekülve szétszóródott. A volt régi jugoszláviai magyar gárdából alig maradt itt-ott Újvidéken, Szabadkán, Zentán, Zomborban egy-egy hírmondó. Tudomásuk szerint, Dr. Deák Leó, Kramer Gyula Újvidéken elfogva, Reök Andor – állítólag öngyilkos, Bogner József kivégezve. Nagy Iván és cinkostársai elmenekültek, míg az otthon maradt sok ártatlan magyar – eltűnt. – Nem tudni hova? Nincs!

1945. VIII. 12. Vasárnap. Rádió: a keleti háború végőrái. Bekövetkezett, valóban gyorsabban, mint várták volna, Japán leveretése. A második atom-bomba lezúdítása után már másodnapra itt a vég. Befejeződött tehát a második, minden eddiginél legvéresebb, légpusztítóbb világháború is. Valjon mit hoz a béke? Mi lesz Magyarországgal, mi lesz a magyarokkal?

1945. VIII. 13. Hétfő. Feszült várakozásban az egész világ. Japán még mindig nem válaszolt a szövetségesek ultimátumára. Közben hullanak a bombák, folyik a vérengzés, s előkészületben a harmadik atombomba. Az atom-robbantás nagy titkát Anglia és Amerika féltve őrzik, de az egyik feltaláló nyilatkozata szerint 10 éven belül bizony más nemzet kutatása is eredményhez vezethet. A világ ettől retteg. Kutatják már a semlegesítő ellenszert. Majdcsak feltalálják ezt is.

1945. VIII. 14. Kedd. Elfogadták a földreform törvénytervezetét. Bizony elég radikális. A maximum 35–60 hold lesz. Nincsen többé nagybirtok, sem magán sem jogi személy, sem egyház tulajdonában. A németek ingatlanait már előző törvény államosította. A jövedelmes gazdálkodás nagy zökkenőn kell hogy átéssék. – Megvan a választótörvény is.

Japán válasz még mindig nem érkezett a szövetségesekhez. Anglia, Amerika, Kína kíméletlen támadásaihoz most már az orosz is szédületes tempóban tör előre. Japán vagy gyorsan meghajlik, vagy csakhamar teljesen elpusztul. Nincs kiút. – Gyászjelentést kézbesítettek. Meghalt: Brinning Ágoston a cukorgyárnak több mint 30 év óta tisztviselője. A rezsimváltozáskor minden végkielégítés, minden nyugdíj nélkül elküldték, lakásából kitették. Bizonyára ez siettetta a véget.

1945. VIII. 15. Szerda. Tegnap délután kint voltam Brinning temetésén. Cukorgyári rövid igazgatósági időben kerültem volt vele is érintkezésbe. A végbúcsún ott láttam a cukorgyár magyar alkalmazottait. Az újak közül persze senki. – Voltam családi sírboltunknál; majdani örök nyugalóhelyem. – Ma Mária napja. Dr. Perisits Zoltánné névünnepe. Együtt voltak ott a régi idők maradványai. Feljegyzem nevüket. Mához egy évre a jövő Mária napján, vajon hányan találkozhatunk ott ismét. Özvegyek: Dr. Brájjer Lajosné, Dr. Magyar Károlyné, Dr. Marton Andorné, Kollarich Gáborné, Dr. Demkó Miklósné, Dr. Milassin Kálmánné, Dr. Mara Jenőné, továbbá Ágoston Miklósné Pési, Benő Ferencné Pirinkó, Bakalovich Dóra, Manojlovits Todos, a háziak, Perisits Zoltán és Mariska és én.

Esti rádió jelezte, hogy Japán elfogadta a feltétlen megadást.

1945. VIII. 16. Csütörtök. Angliában a győzelem hírére kétnapos ünnep. Megnyílt királyi trónbeszéddel az új angol parlament. A volt ellenzéki Atlee elnöklete alatt áll most a kormány, míg Churchill áll az ellenzék élén. A japán sereg távoli részein sok helyt még nem volt közölhető a fegyverletételi parancs, s így még folyik a bombázás. Különösen, ahol oroszok törnek előre,

áll még a véres harc. E szétszórt utócsatározásoktól eltekintve, a nagy világháború a szövetségesek győzelmével befejeződött.

Ma egy éve (1944. VIII. 16-án) vettem búcsút Belecztől, bizony úgy látszik, utoljára láttam. Hajnalban Tibivel kocsin Körösszakálra, innét vonaton Nagyváradra; ahol a délelőtti folyamán hatóságoknál jártunk, majd az állomásra mentünk. Tibi vonata vissza Szakálba – Beleczre előbb, már du. 2 órakor indult. Az állomáson vettünk egymástól nehéz búcsút. Ezután többé nem láttam. Az én vonatom 5 óra tájt indult Szeged felé. – Onnét másnap éjjelkor én Bpestre mentem. Ott maradtam még VIII. végéig. 31. este érkeztem haza.

1945. VIII. 17. Péntek. Rádió: Petaint a bíróság halálra ítélte. Megállapították a hazaárulás bűntényét. De Gaulle elnök kegyelem útján, különös tekintettel 89. éves életkorára, életfogytiglani fegyházra változtatta.

(Folytatni akartam, de ismételten félbeszakítottak a látogatók.)

1945. VIII. 22. Szerda. Vasárnap reggel (VIII. 19-én) Józsi mint a vajdasági parlament tagja becskerekai képviselőtársaival Újvidékre ment. Abban állapodtunk meg, hogy amennyiben részemre is autó alkalmatosságot tud szerezni, ez esetre én is Újvidékre mennék, hogy az VIII. 20-dikára kitűzött közművelődési szövetség tanácsülésén részt vegyek. Vasárnap délután telefonált Újvidékről Józsi, hogy a Szabad Vajdaság újságát idehozó autó hétfőn reggel 6 órakor házunk előtt lesz, s átvisz Újvidékre. Mindent elkészítettem az átutazásra.

Hétfőn (VIII. 20-án) reggel 6-kor csakugyan autón voltam, s már 8 óra előtt Újvidéken. A szövetség tanácsülésének megnyitása után Kek Zsigmond elnök üdvözölt engem és Strelitzky Dénest mint a szövetség alakuló közgyűlésén megválasztott díszelnökét. Szót kértem, s megköszönve a díszelnöki megválasztást rövid beszédben foglalkoztam Vajdaságunk magyarságának kérdésével, helyzetével. A gyűlés délig tartott, ahonnét Dénessel a Kraljica Marija ebédlőjében Józsival is találkoztunk. Egész nap zuhogott az eső. Sem a Kr. Marija, sem a Rex Szállóban nem kaphattam szobát, s így Józsival elmentünk Kassai Kollin Józsiékhoz, akik kis lakásukban helyet találtak mindkettőnk részére. Kint megszakítás nélkül zuhogott, s így vacsorára is Kollinéknál maradtunk azzal, hogy kedden reggel 3 órakor kell felkelnünk, mert 4 órakor indul a Szabad Vajdaság újságot vivő kamionja Becskerekre, s ezen kell megkísérelnünk helyhez jutva visszaindulni Becskerekre. Én ugyan szerettem volna továbbá 1 esetleg 2 napot még Újvidéken tölteni, lett volna néhány eljárásom is, de mert szállodában nem kaphattam szobát, haza kelle jönnöm. Reggel 4 órára csakugyan ott voltam Józsival a Szabad Vajdaság (valamikor a Reggeli Újság) szerkesztőségi épületében, ahol már indulásra készen állott a becskerekai vasútállomásra szállítandó újságokkal felpakolt, fedetlen, nyílt kamion. Ott várt már az indulásra Józsin, rajtam kívül 3 asszony, két gyermek és két férfi. Ezek közül két asszony beszorult a soffőr mellett, tehát fedett helyre, mi többiek pedig a fedetlen, nyílt kamionnak, a felpakolt újságok mellett,

szabadon maradt részen, fapadon, koffereken összeszorulva helyezkedtünk el. Elindultunk. Szerencsénkre már nem esett, de amint kiértünk az útra a sebesen rohanó kamionba belekapott az erős, hideg szél. Az újságokat védő vászontakaró kötelékéből feloldódott, felcsapott, s nehogy ránk boruljon, az esernyőm tartójával kelle leszorítva tartanom. Bizony nem volt valami kényeztetés, de kibírtuk. 6 órára benn voltunk a becskerekai vasútállomáson. A vonat ez idő tájt indul Belgrád felé, így voltak az állomásnál fiúk, Józsiával beültünk. ½ 7 előtt itthon voltunk.

Az egész útból egy nagy érzést hoztam haza: megbecsülni az otthon nyugalma. És még egyet: a hétfői tanácsülés lefolyásából, Streliczky Dénessel való hosszas megbeszélésből, Újvidéken látottakból, az ebédlő, a kietlen, rideg kávéház, az oda eljött Léderer Gyuri, Schulhoff-Szücs Ödön elbeszéléseiből meg kelle állapítanom, hogy én és volt küzdő- és kortársaim ideje végképp lejárt. De lejárt, végképp eltűnt minden volt közéleti ideológiánk is. A hazáról, magyarságról, Magyarországról, ennek sorsáról, hivatásáról, jövője céljáról a mi lelkünkben élt érzés és felfogás teljesen eltűnt. A fiatalok, akik az élet irányítása élére kerültek, a régiből mindenben elütő, a mi lelkünknek érthetetlenül idegen útirányon haladnak. Bár kérdés, magukkal tudják-e vinni a magyar tömeget is; mert ez ma még gyanakvó, óvatos, bizalmatlan. De hát a mai hatalom támogatása a most élre kerültek oldalán van.

Eddig is csendes visszavonult életet éltem, de a legutóbb nyert impresziók hatása alatt be kelle látnom, hogy az én közéletem teljesen befejeződött. Fizikai életerőm is erősen megcsappant. A kamionon tett utazás nagyon megviselt. A tegnapi egész napot ágyban töltöttem, ma is javarészt hevertem. A régiek közül itt még Dr. Bátory Endrével, az erős székely koponyával jövők össze hetenként egy-egy este. Pohár bor mellett elbeszélgetünk, valamikor harmadrangúnak tartott helyiségben, a fő utca végén. Ma már azonban, oda sokan húzódnak, akik azelőtt úgy érezték, messze kerülendő. Bátory ezelőtt 40 évvel került Becskerekre a volt megyei kórházhoz, mint kiváló szemspeciálista. Mint erdélyi az ide való viszonyokba csak később melegedett. Így esti összejöveteleinknél, ha emlékeinkben kótorászunk, ő Erdélyben, én a Bánátban, vagy utóbb a Vajdaságban botorkálok. Ő ha nem is a legrégebbi, de mégis a régi gárda embere. S már mellettem az utolsó. A legrégebbiek, de meg a régiek is rajta kívül, mind elhagyták a földi világot. Streliczky odaát a Bácskában, látom, ugyanígy egyedül áll.

1945. VIII. 23. Csütörtök. Tegnap volt Piroskáék házassági évfordulója. Szomorú nap. Piroška mozdulatlanul a gipszteknőben, Pali pedig még mindig katonai szolgálaton Čupriján. – A rádió leadta: Anglia egyetértőleg Amerikával – mondotta külügyi beszédében a kormányon levő munkáspárt új külügyminisztere – nem lesz abban a helyzetben, hogy a Bulgáriában az ott behozott új választótörvény alapján megválasztandó parlament kormányát elismerje, mert

ez az új választótörvény semmiképp sem felel meg a demokratikus elveknek. Egyoldalúan kedvez az uralmon levő kormány pártjának, míg az ellenzékét terrorizálja, s korlátozza a népet abban, hogy szabad választás útján nyilvánítsa akaratát. Szokatlan nyíltsággal támadta az angol új külügyminiszter a bolgáron kívül a román, jugoszláv és magyarországi közállapotokat, amelyek távol állanak a megkívánt demokratikus szellemtől. Kiemelte, hogy mindezen most megnevezett országok a Szovjetunió érdekszférájába tartoznak. Megemlítette, hogy ezen országokba történt kísérlet ellenére nem volt kieszközölhető az engedély arra, hogy külföldi újságírókat beengedjenek, akik felvilágosító tudósításokat közölhettek volna a világ külországaival. A külügyminisztérium az egyéb úton beszerezett adatok áttanulmányozásából meríti ítéletét, ezen négy ország belállapotáról. – Az esti órákban beállított Pali. Mindannyiunknak örömtelt meglepetés. Katona transzportot kísért, és 8 napi szabadságot kapott, amelyet itthon tölthet.

1945. VIII. 24. Péntek. Az újvidéki kirándulás, s különösen a visszajövetel kamion útja, mégiscsak erősen megviselt. A mai nap nagy részét még heverve töltöttem. Olvasok. Rádió semmi különös. Szálasit, Imrédyt, Endre Lászlót elfogták, és Salzburgban őrzik. – Ma hazajött Lóri hivatalos útjáról, amelyre már hétfőn ment volt.

1945. VIII. 27. Hétfő. Ernő levelét hozta a posta. Teljes év óta ma kaptam az első levelet Ernő saját kezű írásával. Úgy látszik, valami úton Szabadkára jutathatta, ott Dr. Lengyel Feri nővére adta postára, s így úton jutott végre az első Ernő-írás ide. Értesít arról a megrendítő hírről, hogy Tibi még mindig orosz hadifogoly, s fenyeget a komoly veszély, hogy Oroszországba deportálják. Bandi eltűnt. Felőle nincsen hír. Mauzi és Pipi Budán a Pasaréten laknak. Pipi hivatalba jár. Bubusék felől semmi hír. Cuni egészségesen visszakerült. Ida elviszi Debrecenbe, s ott gimnáziumba járattja. Élelmezésük – a nehéz viszonyok között – megfelelő. Alföldy Ede meghalt.

1945. VIII. 28. Kedd. Párizsi rádió: Szegedy-Maszácz Aladár, valamikor kliensem a Moldoványi örökségi ügyben, később a külügyminisztériumban politikai osztályvezető, a párizsi rádióban szólva elmondja, hogy őt a németek Dachaubá hurcolták volt. Félő – mondja –, hogy a németek által Magyarországra különböző gyáraiból elhurcolt gépeket sem a németek, sem az osztrákok nem akarják visszaadni Magyarországnak, márpedig ezek nélkül béna marad a magyar ipar.

Ernő írja, hogy Beleczeről rosszak a hírek. A földeket 100 hold kivételével felosztották, most már az épületeket is kezdik lebontani. Vera a gyermekekkel a körmödsi iskolában lakik. Amennyire lehet, anyagilag támogatja.

1945. VIII. 29. Szerda. A Szabad Vajdaság közli, hogy Magyarország és Jugoszlávia között megindult a postaforgalom. E hír elolvasása után rögtön – még tegnap – próba lev. lapot küldöttem Mauzi és Ernő címére. Ma további próbakép

Sántháéknak Thököly út és Rákospalotára. Valjon csakugyan lehet-e végre levelezni közvetlenül. Ma kísérletet teszünk Mezőtúrra Zsaki sógor címére.

1945. IX. 1. Szombat. Jugoszlávia kormánya az országos képviselő-választások határnapjául november 11-dikét tűzte. Erősen készülnek a választói névjegyzékek. A rádió most lényegileg a japán fegyverletétellel foglalkozik, mint közli, ez teljesen simán, minden surlódás s ellenállás nélkül folyik. – De ott is, mint szerte Európában, a fogolytáborokból kiszabaduló hadifoglyok borzalmasan agyonkínzott, kiéhezett állapotban kerülnek szabadba. – Vadállat a vért látott ember, akár japán, akár német, akár partizán legyen az.

1945. IX. 2. Vasárnap. Hírlapok, rádió a tegnapi évfordulóval foglalkoznak. Tegnap – 1939. IX. 1-jén – volt hat éve annak, hogy Hitler német serege megtámadta Lengyelországot, s ezzel megindult a történelem legrettenetesebb, legvérengzőbb háborúja. Ma írták alá Japán feltétel nélküli megadásának okiratát. Tehát ez a rémes világpusztítás nettó hat évig tartott. – Közölte a Szabad Vajdaság, s tegnap este leadta a moszkvai rádió is, hogy Oroszország haza bocsátja az összes magyar hadifoglyokat. Ha igaz, úgy szegény Tibi is kiszabadul, s ha él, szerencsétlen Pubi is hazakerülne. – Mégis elküldöttem Ernő címére Tibi születési anyakönyvi kivonatát – ha a hír ellenére Tibit nem bocsátanak szabadon – tegyen kísérletet azzal, hogy jugoszláv területen született.

1945. IX. 3. Hétfő. Lóri tegnap reggel úszótársaival Ljubljánába utazott az ott tartandó országos úszóversenyre. Pali, szabadsága letelvén, ma reggeli vonattal utazott vissza Čuprijára. A reggeli rádió nagy hangzavar, semmit sem hallhattunk. – A délelőtti posta lev. lapot hozott Hágából Bubustól. Végre, közel két év óta, az első írás. A francia nyelven írt lap közli: Bubus, Jan, Carel, Meta élnek, egészségesek. Az átélt tél súlyos volt. Élelemhiány és mindenfajta nehézség, de élnek és boldogok, hogy felszabadultak a rémes német okkupáció alól. Felölünk, magyarországi testvérei felől semmi értesítésük. Jan családtagjai élnek. Kér értesítést, amennyiben a levélváltás lehetséges. A lap 1945. VII. 6. kelettel s régi lakásuk címével – Alexander Gogelweg 47. – van ellátva; ez utóbbi azt bizonyítja, hogy e lakásukból a németek mégsem tették ki őket, bár ettől nagyon tartottak. Mert hisz előzőleg kétszer is kilakoltatták. – Végre tehát Bubusékról is hír. Élnek!

1945. IX. 4. Kedd. Búcsúzni voltam a Közgazdasági Bankban. A bank alapítása – 1903 – óta, tehát 42 éven át igazgatósági tagja, később élethossziglan megválasztott ügyésze voltam. Az új korszak utóbb bizonyára államosítja, mint a többi nemzetiségi jellegű bankokat. Most egyelőre komisszárius került az élére. Megszűnt minden bankforgalom és üzlet. Betéteket, folyószámla követeléseket nem adnak ki, kölcsönöket nem folyósítanak. Tisztviselőket, adókat, komisszáriust fizetni kell, törzstőkéből, betétesek pénzéből, ha ez sokáig tart s amíg futja. Azután?

Kalmárné Osztó Erzszi hazamegy Szegedre. Felkértem Ernő részére hosszabb levél átvitelére. A postán egyelőre csak lev. lapokon próbálkozunk. Bubus címére is ment ma két lap.

1945. IX. 8. Szombat. A megszálló amerikai hadsereg ma vonul be Japán fővárosába, Tokióba. Kedden kezdődik Londonban a szövetségesek külügyminisztereinek tanácskozása, amely Olasz-, Bulgária, Románia és Magyarországgal megkötöti a békeszerződéseket. Hosszú időre dől el Magyarország sorsa. – Dudy névnapja; de nem kívánta megülni. – Egy idő óta ismét megszólal a katolikus toronyban az esti harangszó. A háború idején csakis az ellenséges repülőök közeledését volt szabad jelezni harangszóval, egyébként a rendes hajnali, déli, esti harangozás tilos volt. A háború befejezése után jó ideig – a fáma szerint – azért maradt néma, mert a plébánia nem tudott a fizetés tekintetében megegyezésre jutni a harangozóval. Most úgy látszik, megkötötték a béregeyzséget. Szól ismét a harang.

1945. IX. 9. Vasárnap. Muzslyai búcsú napja. Valamikor Becskerekről nagy népvándorlás indult a muzslyai búcsúra. De kirándultak volt a szomszéd községek lakói is. Nagy élet zajongott e napon Muzslyán. A háború éveiben persze ez is elcsendesedett. Tegnap is, úgy hiszem, csak a község magyarsága ünnepelt. – Néhány heti szünet után ma voltam újból Perisits Zoltánéknál. Bekísérték ugyan a társalkodó szobába, de ott ült némán, apatikusan. Testi, szellemi roncs.

1945. IX. 10. Hétfő. Belgrádból telefonálta Léderer Gyuri Demkó Pistának, hogy ott nyert értesülései szerint az agrárreform törvény rendelkezéseit a legrövidebb időn belül, szigorúan végrehajtják. Elveszik a nem földműves tulajdonosoktól nemcsak a földeket, de a tanyán található minden ingóságot is. Ismerőseim közül közelebről érinti mindez: Léderer Gyuri, Schulhoff Lajos, Draxler Lipót, Brunó, Jenovay Imre, Bencze Zoltán családokat.

1945. IX. 11. Kedd. Ma ülnek össze tanácskozásra: Amerika, Anglia, Franciaország, Kína és Szovjetország külügyminiszterei Londonban. Olaszország, Bulgária, Románia, Finn- és Magyarországgal kötendő békefeltételek felett lesz tanácskozás és döntés. – Felkeresett Magyar Aurél fia, a 4 évi hadifogságból kiszabadult Imre. Németországban volt mint jugoszláv főhadnagy hadifogoly. Borzalmas dolgokat mesél a német fogolytáborok rémségeiről.

1945. IX. 12. Szerda. Az Óbecséről elmenekült Galambos Feri nővérének, Dr. Faragónénak fia, aki Józsi és Zorka zágrábi egyetemkorbeli hallgatótársa, mint zsidót elhurczolták volt a németek. Súlyos időket élt át. Most visszakerülve nagyapjától – néhai Galambos Páltól – örökölt néhány láncnyi földön gazdálkodik. E földek felszabadítása érdekében járt itt Becskereken. Kint zuhogó, hideg őszi eső, s a volt jogegyetemi hallgató, rucksakkal a hátán mezítláb járkál. Csak sásból fonott cipője van, ami az esővízben eláznék, ezért

kénytelen az esőben mezítláb járkálni. Amikor ránéztem engem rázott a hideg. Nálunk ebédelt.

1945. IX. 13. Csütörtök. Az eső ugyan elállott, de hirtelen lecsappant a hideg őszi idő. Az éjjel a paplan fölé dupla takarót tettem, hogy valamiképp felmelegedjek. A londoni rádió angol lapszemelvényeket közöl a németországi és a millió számra odatelepülő németek származási sorsáról. A városok, falvak lakóházai szétbombázva, esős, hideg időben, élelem nélkül ténferegnek az országutakon gyermekek, asszonyok, öregek. Közeledik a tél, nincsen tető a fejük felett, nincsen fűtőanyag. Kint a szabadban dermednek, pusztulnak. – Japánban sem lesz vigasztalóbb a helyzet. Közben a külügyminiszterek londoni tanácskozásán viaskodnak a különböző országok túl éhes követeléseivel. Mindegyik győző a szomszéd államaiból minél többet igyekszik elharácsolni. Csúnya marakodás. De ezt nevezik a szentimentalizmustól mentes realpolitikának.

1945. IX. 14. Péntek. Ma kézbesítette a posta az első lev. lapot, amit Mauzi írt. Múlt év október 15-dike óta sok lelki és testi szenvedésen kelle átesniök. Testsúlya lefogyott 48 kg-ra. Pipi a fővárosnál kapott IX. fiz. osztályú tisztviselői állást. Végre „komolyabb, higgadtabb lett”. Bandiról semmi hír. Fájdalom, Pubiról sincsen. Tibi fogolytáborból adott életjelt (a lapot VIII. 15-én írta, Ernő levele ugyanezzel az értesítéssel VIII. 1-jén kelt). Talán ezóta – ha igazak az újság hírei – Tibi már szabad. – Mauzi is közli: Alföldy Ede, Smolenszky Józsi meghaltak. Zsaki sógoromtól Mezőtúrról is hozott a posta levelet. Bpest ostroma idején ők is fenn voltak. Az ostrom kálváriáját ők is végigszenvedték. Itt kis Zsaki lakását (aki orosz hadifogságba esett), Mezőtúron pedig az öregét, teljesen kifosztották. Koldus-szegényen tengődnek.

1945. IX. 15. Szombat. Zorka születésnapja: kis Tibi a szokásos versikével valahonnét előkotorászott vásári fülbevalókat adott anyjának születésnapjára ajándékol. – A posta Cunitól Szobról küldött hosszú levelet hozott Piroška címére. Nagyon élénken van leírva Esztergomból a németek által történt elhurczoltatása, változatos hosszú útja Németországon, Csehországon végig, míg Bpsten át Mikolára, majd Szobra került. Most Szobon a 16 éves fiú „folyamrendőrségi tiszti beosztású dunai nyomozó” 11 600 pengő havi fizetéssel, amely fizetésből alig telik egyébre, mint krumplira. A kenyér kilója 120 p., zsír 2000 p., repceolaj 760 p. A levelet IX. 5-én adta postára Szobon ajánlva, s már ma IX. 15-én, Belgrádban cenzúrázva, kézbesítette itt a posta. Közeledünk a normális forgalomhoz. – „Bruckban azt mondotta egy becskerek sváb, hogy nagypapát (engem) felakasztották az orosz bevonulás és a német kiürítés közötti időben a partizánok”. – Hát e hír nem egészen igaz, de állítólagos elfogatásomról és kivégeztetésemről nem is első.

1945. IX. 16. Vasárnap. Ma reggel rádióhírek nélkül maradtunk. Villanyzavar okozta. De helyette újsággal szolgált a Szabad Vajdaság: Dél-Bánátba 6000 és Észak-Bánátba ugyancsak 6000 települő család, tehát körülbelül mint-

egy 50 000 lélek, és a Bácskába 20 000 család, 70–80 000 lélek érkezik Crna Gorából, Szerbiából, Bosznia-Hercegovinából. Ezzel a vajdasági magyarság sorsa megpecsételődött. Mi öregebb nemzetség még valahogy itt végezzük. De fiaink, unokáink ki tudja hol?

1945. IX. 17. Hétfő. Ebédre itt volt Jenovay Imréné, elmondja, hogy tanyájukon tegnap reggel egész váratlanul odaküldött komisszário jelent meg, ott talált fundus instructust⁶⁷ állatállományt, terményt leltárba vette. Meghagyta, hogy külön engedélye nélkül mindezekből nem szabad semmit sem eltulajdonítani. Feketekávéra itt volt Léderer Gyuri. Neki sincsen reménye bármit is visszakapni.

A közgazdasági bankban voltam. Megtudtam, hogy igazgatóságomnak a cégjegyzékből leendő törlése iránt a kérvényt Bruszin komisszárius a bírósághoz bemutatta, s ügyésszé helyettem Lozanits ügyvédet nevezte ki. Természetesen semmi tekintettel arra, hogy engem annak idején közgyűlés szabályszerűen élethossziglanra választott.

Daun Mária – Pipu – ma elköltözött tőlünk. Két év óta volt lakója a középső szobának, valamikor a lányok szobája. – Egyidejűleg Pipu bútorainak az elszállításával hazaszállítottuk Piroška bútorait, amelyek eddig a Stakitsné Eötvös Melindától bérben bírt házban voltak. – Ugyanott – a lányok volt szobájában nyertek elhelyezést. Most Melindánál még a volt szülőbéli tulipán szoba bútorai maradtak. Piroš egész kelengyéje Krakkóban veszett.

1945. IX. 18. Kedd. Vera anyja jött a hírrel, hogy Mezősasról lapot kapott Verától, amely értesíti, hogy Tibit mint hadifoglyot elvitték az oroszok Romániába, Tocșan-ba az elosztótáborba. Ott Tibit abba az 5-dik osztályba sorozták, amelyben a gyengébbek és betegek vannak. Tanácstalan vagyok. Lehetne-e és mit, vagy hol kiszabadítása érdekében tenni?

November 11-dikére kitűzték az általános képviselő-választást. Ma küldöttség kereste fel Józsit, s felajánlotta neki a jelöltséget Becskerek városában. Ebéd után családi tanácskozás – Zorka, Józsi, Lóri és én – elfogadható-e a jelöltség?

1945. IX. 20. Csütörtök. Tegnap is, ma is régi fiókok, régi könyvek, iratok rendezésével foglalkozom. Végignéztem 1905. I. 28. és 1906. IV. 29-diki képviselővé történt választásaimra vonatkozó iratokat. A fiókokban a mandátum-névjegyzékek, ezeket kiegészítő jegyzőkönyvek, képviselői igazolások; majd az akkor készített s kiadott csoportfényképek, albumok, szövetkezett ellenzéki pártok képviselőinek arcképes rövid életrajzai, emlékkönyvek s közéleti írományok. Még egyszer átolvasom, újra átélem az akkori idők mozgalmait. Bizonyára utoljára. Majd az össze-vissza felgyülemlett irathalmazokat valamiképp rendezem. Ha akad majdan valamelyik gyermekem vagy unokám, aki érdeklődne, könnyebben eligazodhassék.

⁶⁷ Római jogi kifejezés. Leginkább gazdasági felszerelésként fordítják.

Ma van az én házasságkötésem 49-dik (1896. IX. 20.) és Józsi házasságkötésének 8-dik (1937. IX. 20.) évfordulója.

1945. IX. 21. Péntek. Atyám születésének 116-dik évfordulója. Született Szegeden 1829. IX. 21-én. Délután kint voltam a temetőben. Ott, a családi sírboltban nyugszik oly sok drága emlékü kedveseinkkel. Feljegyeztem a sírkövön olvasható hosszú névsort: itt Becskerekén született és meghalt 3 kistestvérem: József 1873–1873, Ilona 1875–1875 és Katalin 1879–1881. [Világra jöveitem előtt ugyancsak 3 kis leánytestvérem halt meg, de ezek Katalin falván születtek, s a katalin falvai sírkertben nyugszanak.] Itt van eltemetve a családi kriptában: atyai nagyanyám, Várady Józsefné Sebők Júlia 1804–1887. Atyám öccsének, Várady Istvánnak kislánya: Zsiga 1881–1890. Húgomnak két kicsije: Slawikowsky László 1895–1896, József 1893–1896. Az én két kisfiam: Imre 1897–1897 és Andor 1903–1903. – Slawikowsky Szaniszló sógoromnak édesanyja: Slawikowsky Júlia 1838–1906. Édesatyám: Várady József 1829–1915. Édesanyám: Várady Józsefné Szorg Katalin 1844–1919. Tudtommal ugyanott van eltemetve családunk régi volt ismerőse: Magossy Antalné.

1945. IX. 25. Kedd. Bubus Hágából sürgönyözött. Úgy olvasom, a táviratot IX. 21-én adta fel, s ma délelőtt, tehát negyednapra érkezett ide. Sürgöny szövege: Rp. 4.70. Dr. Imre Várady Petrovgrad. S Gravenhage 20. 17. 21. 104. – Tous en bonne sante comment allez vous et la famille Bubus Snethlage.⁶⁸ – Válasz feladva 1945. IX. 25. délután: Snethlage Gravenhage Alexander Gogelweg 47. Tous en bonne sante et ensemble Papa.⁶⁹ – A sürgönyt bizonyára a nagy aggodalom diktálta, mert lev. lapját VII. 6-dikán adta postára, s az ide csak két hónap múlva: IX. 3-án érkezett. Innét is már ezóta 4 lapot küldöttünk, de csakis e hó elején adhattuk postára, s ezeket csak hetek múlva kaphatja kézhez. Bpestre Ernőnek, Mauzinak már e hó elején küldöttem lapokat – amikor az újság közölte, hogy megnyílt Magyarországgal a postaforgalom, s máig sem jött válasz.

1945. IX. 26. Kedd. Végre sikerült bpesti rádiót fognom, reggel 6 órakor adja le az első híreket. Közli, hogy a tegnapi nap folyamán az Oroszunió és Amerika bejelentette készségét arra, hogy Magyarországgal felveszi a diplomáciai összeköttetést. – Az országos képviselő-választásokat XI. 4-én tartják. Egyik nagy gyár gépeit a németek elhurcolták, s azokat Csehszlovákiában

⁶⁸ A francia nyelvet a cenzúra magyarázza. Magyarul (vagy szerbül) nemigen tudhatott a holland cenzor, német nyelvet meg nemigen mert senki sem használni. Egyébként a múlt század első felében a nagybecskereki polgárok nagyjából mindnyájan beszéltek magyarul, szerbül és németül. A francia volt a legnépszerűbb idegen nyelv, és így a három ingyen kapott nyelv mellett elsősorban franciát tanultak idegen nyelvként. A sürgöny szövege: Mindnyájan jó egészségben. Hogy vagytok ti és a család, Bubus Snethlage.

⁶⁹ Mindnyájan jó egészségben és otthon, Papa.

megtalálták, mire a magyar kormány küldöttséget menesztett a cseh kormányhoz az elrablott gépek visszaadását kérve. A csehszlovák kormány – mondja a rádió – a magyar küldöttséget „kikergette”.

1945. IX. 30. Vasárnap. A reggeli magyar rádió foglalkozik azzal a sok kegyetlenséggel, amelyet a szlovákok az ottani magyarokkal szemben elkövetnek. Az erőszakos kitelepítést, úgy látszik, a nyugati hatalmak közbenjárására Csehszlovákia kénytelen volt felfüggeszteni, amire az ott élő magyarokat részint láger-táborokba internálták, részint ahol egy-egy helységben nagyobb tömegben él együtt a magyarság, azokat szlávlakta helységekbe szétszórják, de mindenütt vagyonukból kifosztják. Így készülnek a Duna-medence nagy nemzetközi együttműködésére. Az Oroszunió és Amerika után, most már Anglia is felveszi a diplomáciai összeköttetést Magyarországgal. A XI. 4-diki képviselő-választásra nagyban készülődik Magyarország, hogy az teljesen szabad, minden terrortól mentes legyen. Vederemo.⁷⁰

1945. X. 1. Hétfő. Álmomban Bpsten jártam. Láttam a rettenetes háborús rombolásokat. Álmomban ott találkoztam Tibivel, aki valami nagy köpenyt adott reám, mert az enyém a szállodában mintha elkallódott volna. Panaszolta Tibi, egy pillanatra Ernő is velünk volt, hogy vele jegyzőkönyvet vettek fel, de abba nagyon terhelő adatokat írtak be, s kérdésemre: Tibi ezt aláírtad? nagyon leverten válaszolta: igen, aláírtam. Álmomban mégis jóleső érzés volt, hogy Tibit, Ernőt láthattam. – Minden babonán felül, de talán az álom Bpestről végre is levelet jelez. Több mint egy hónapja, hogy írtam, és közöltem, hogy szabad immár a postaforgalom, s leveleimre még mindig nincsen válasz. A múlt heti nagy esőzés után állandó a lakásban, s különösen kis szobámban, a nagy hideg. Fagyoskodom, s különösen hidegek a kezeim. Az írás nehezemre esik. Fűteni nem merünk, mert előttünk a hosszú tél, s kevés a fűtőanyag. Beszerzésre kevés a remény. – A szőlő parkjából ugyan kidöntésre kerül néhány nagyobb fa, de ekkor is fogytán a szén és koks. Ez aligha lesz pótolható.

1945. X. 2. Kedd. Végre levél, ismét Ernő kézírása. De még mindig nem közvetlenül hozta a bpesti posta, hanem Lengyelné Zsuzsa Szabadkán tette borítékba az Ernő által valamiképp hozzájuttatott írást. Nagy, nagy örömhír: „Tibi a fogolytáborból szerencsésen hazaérkezett a tanyára. Örömről leírhatatlan. Már a határon túl levő elosztó táborból jött vissza. Felteszem, hogy rövidesen Tibi feljön, eddig csak a hazaérkezését jelző táviratot kaptam tőle két nappal ezelőtt. Türelmetlenül és nagy boldogsággal várom őt. Belecen száz holdat hagytak meg. Az ottani helyzetről Tibitől kapok majd részletes felvilágosítást.” (Kelt 1945. aug. 29.) (Érk. ma X. 2.) Írja: „Karcsiék jól vannak. Alföldy Ede az ostrom után halt meg. Mauzi Pipivel a Harangvirág utcában laknak. Bandiról semmi hír.” VII. 31-diki kelettel írt leveletem megkapta. Úgy hiszem, ez a

⁷⁰ Meglátjuk.

hosszú referáló levelem, amelyet Osztó leányaival küldve Szegeden adta fel. Mintegy 13 levelemről, amelyeket különböző felutazóval próbáltam átjuttatni, nincsen említés. – Tegnapelőtti babona-álmom, úgy látszik, valamiképp bevált. Végre Tibiről a pozitívum, hogy haza került. – Józsi ma reggel, zuhogó esőben Pancsovára, onnét Belgrádba utazott Guidó érdekében.

1945. X. 3. Szerda. Józsi Belgrádból telefonált, hogy nem végezhetette el teendőit, s holnap is el lesz foglalva ott, úgyhogy csak csütörtök este érkezik haza. – Londonban a külügyminiszterek tanácskozását felfüggesztették. Sok fontos kérdésben nagy a meg nem értés. Molotov visszautazott Moszkvába. A tanácskozásról felvett jegyzőkönyvek aláírását megtagadta. Még azokat a jkőnyveket sem írta alá, amelyek oly határozatokról szólnak, amelyekben a külügyesek teljesen megegyeztek volt. Molotov elutazása előtt, sajtókonferencián, nagyon éles hangú nyilatkozatot adott le a nagy nyilvánosságnak szánva. Az eredménytelenségért az amerikai és angol külügyminisztereket vádolja – viszont a londoni rádió Molotovot teszi felelőssé. – A világ nagy kérdőjel elé sodródott.

1945. X. 5. Péntek. Józsi tegnap este, meglehetősen kimerülten, hazaérkezett. Innét Pancsováig a folyosón állva ázott. A vagonok ablakai bezúzva, mindent átjár a szél. Pancsován felkereste Beslicset aki elmondott egyet-mást átszenvedett kálváriájáról. A választások (XI. 10.) lezajlása után Becskerekre jön. Felkeres. Belgrádban Groll-féle ellenzéki újság jelent meg. – Guidóval nem beszélhetett. A vizsgálat nincsen befejezve. A magával vitt csomagot beadhatta részére.

1945. X. 6. Szombat. Egész héten esik. Kellemetlen, hideg, nyirkos őszi idő. Tegnap fűtettem. Egész nap ágyban feküdtem. A további fűtéssel azonban fel kell hagynom, nehogy idő előtt teljesen elfogyjon a fűtőanyag. Fa, koks, szén beszerzése, még drága áron is, szinte lehetetlenné válik. Minden erős ellenőrzés alatt áll. Zorka egész délelőttöket szaladgál egyik hivatalból a másikba, míg végre megszerezte az előírt utalványokat – mire azután érvényesíteni is akarná, a felelet: nincsen áru. – Nagyon nehéz telünk lesz. – Ausztriának megengedték a döntő hatalmak, hogy az 1939-dik alkotmányuk keretében önálló államéletre rendezkedjék be. Józsi Belgrádból áthozott néhány számot az új formában Budapesten megjelenő „Új Idők”-ből és „Képes Figyelő”-ből. Sok érdekes történeusről tájékozodom. „A Horthy-korszak miniszterei tábornokai és államtitkárai vallanak a magyar tragédiáról” cím alatt sok fájdalmasan érdekes, a nyilvánosság előtt eddig teljesen ismeretlen történetre világítanak a vallomások. – Itt olvasom, hogy Kánya Kálmán volt külügyminiszter, akit személyesen is ismertem, Buda ostroma idején a Szikla kórházban 1945. II. 22-én meghalt. A Dísztéren, szemben a kiégett külügyminisztériummal temette el egyszerű fakoporsóban két munkás. – Ma tíz éve, 1935. X. 6-án temették el Engel Ferencet, a becskerekreki Engel konviktus volt tulajdonosát, a zágrá-

bi Krizina konviktus tervezőjét, építetőjét. Papi ember és tanár volt, mégis az akkori gimnázium szerb igazgatója nem engedte meg, hogy a gimnázium templomában, sőt azt sem, hogy az iskola udvarán ravatalozzuk, s így a gimnázium temploma előtti utcán állott koporsója. Ott az utcán szentelték be, ott tartottam a búcsúbeszédet. Emlékezem, meleg napos, szép őszi eleji időben kísért ki beláthatatlan nagy tömeg a temetőbe.

1945. X. 8. Hétfő. A tegnapi nap nagy részét ismét fekvéssel töltöttem. A kellemetlen fül bajhoz most még foghús fájdalom is társul. Hideg szobában mindez kétszeresen súlyos. Közben kint eső széllel. Tegnap este érkezett Szabadkáról Müllerné Lévy Tusi itteni ügyeit elintézni. Ő is panaszkodik, hogy a vonaton tört ablakok, esőben, szélben mily kellemetlen az utazás. – A rádió közli: Csehszlovákiában mintha enyhült volna az elbánás a magyarokkal szemben. Kilátás látszik arra, hogy a külügyminiszterek Londonban talán mégis folytatják a félbemaradt tanácskozásokat. Az oroszok mintha mégis engednék rideg magatartásukból. A bpesti rádió műsorában bejelenti, hogy ott Lenhardt Ilona becskerekreki énekművésznő ma szerepel. Tehát él. Szülőit itt elhurcolták Klekkre vagy Katalinfalvára mint németeket a partizánok; – a lányuk magyar énekművésznő Bpsten.

1945. X. 9. Kedd. Bpsten és környékén tegnapelőtt folytak le a községi választások. Mint a rádió közli 6 párt versengett. A kommunisták és szocialisták közös listán indultak a küzdelembe, mégis nagy többséggel a Kiszgazdapárt győzött, mint első. A kommunista-szocialista közös lista második helyre került. Nagy eredmény, ha tekintetbe vesszük, hogy Magyarország orosz megszállás alatt áll, s így az orosz katonai hatalom szeme előtt, mégis polgári kiszgazdapártra adták le a szavazatok többségét. Úgy a tegnap esti, mint a ma reggeli rádió s összes lapszemlék hangsúlyozottan kiemelik, hogy a választás a legnagyobb rendben, s minden zavaró incidens nélkül folyt.

1945. X. 14. Vasárnap. Szerdától a mai napig ismét ágyban töltöttem az időt. De ma felkeltem. Ott akartam lenni Józsi első politikai nyilvános fellépésénél. Ma 10 órára magyar választási népgyűlés volt hirdetve. Választási programbeszédet tartott Józsi mint Becskerek városának magyar képviselőjelöltje és helyettese, Balla Laci. A fiúk nagyon ügyesen, nagyon meggyőzően beszéltek vajdasági magyarságunk helyzetéről s követendő irányútjukról. A választásra Becskerekéről három jelöltpár indul. Az egyik jelölt kommunista, s helyettese is, a másik földműves helyettesével, mindkettő szerb jelöltpár, s a harmadik a két magyar. A Messinger intézetbeli volt tornaterem teljesen megtelt magyar hallgatóval. Úgy érzem, hogy a jelölt is, helyettese is, magyarságunk túl nehéz helyzetében, mindketten eltalálták az egyedül járható út megjelölésének helyes hangját. Minden sallangos frázistól mentes józan, okos, higgadt beszéd volt mindkettő. – Délután a főtéren nagy választási népműt. Józsi ott is fel szólalt szerb, majd magyar nyelven. De ott már nem voltam.

1945. X. 15. Hétfő. Megemlékezik a magyar rádió arról, hogy ma van első évfordulója a... Eddig jutottam az írással, amikor is hirtelen szédülés fogott el. Józsi orvosért futott. En ágyba feküdtem.

1945. X. 19. Péntek. Ma délelőtt felkeltem. Hétfőn, Józsi kérésére, eljött dr. Kamenkovits orvos. Atyja, néhai Kamenkovits Sándor iskolatársam volt a gimnáziumon végig. Együtt maturáltunk is. Az orvos fekvést, diétát s mi egyebet rendelt. Kedden is felkeresett. A hirtelen szédülés akkor lepett meg, amikor a rádió azon hírével foglalkoztam, hogy X. 15-én volt első évfordulója a Szálasi-puccsnak. Ma már ugyan bpesti fogdában ül Szálasi a „nemzetvezér” bandája sok tagjával, de e rettenetes idő alatt Bpest s az ország sok nagy városa lerombolva, az ország tönkrezúzva senyved, orosz megszállás rémnyomása alatt. – Szerdán és csütörtökön, a Bpestről ide érkezett futbalcsapat két vezetője, nálunk megszállva vendégünk volt. Felkérésemre hosszabb levelet vittek Ernő címére.

1945. X. 20. Szombat. Ma reggeli vonattal visszautazott Szabadkára Müllerné Lévy Tusi. Két héten át volt vendégünk. Itt hagyott volt bútorait kutatta, amelyeket partizánok elhurcoltak. – A rádió sokat foglalkozik a jugoszláv katolikus (lényegileg horvát) klérus elleni hangulattal. Stepinac zágrábi érsek pásztorlevelet körözött. Tartalma állítólag jugoszláv népellenes, római – olasz fasiszta – szellemű, ezért Szlovénia több lelkésze megtagadta a pásztorlevél kihirdetését. A megtagadó lelkészeket mint nemzeti hőseket, nevük megemlékezésével is, nagyban ünnepli a jugoszláv népfront „hazafias” tömege. Úgy látszik, ezzel van összefüggésben az angol rádió napokban leadott híradása, amely szerint Jugoszláviában néhány püspököt bebörtönöztek, sőt néhányat kivégeztek volna. – Truman amerikai elnök mondotta, hogy egyelőre nincsen kilátás arra, hogy a külügyminiszterek Londonban megszakadt békekonferenciája folytatódna. Hangoztatta azt is, hogy a világbéke megóvása érdekében nagy, állandó amerikai hadsereg fegyverben tartása szükséges, Németország gazdasági tönk szélén áll; már betört az infláció.

1945. X. 22. Hétfő. Tegnap egész napon át ismét feküdtem. Lóri ma hivatalosan ismét vidékre utazott. Több hónapi várakozás után végre ma kézbesítették az újvidéki kamara hivatalos végzését, amely közli, hogy az ügyvédi kamara lajstromába mint gyakorló ügyvédet felvettek. Minden felvételt kutatás előz meg, amely a német megszállás idején tanúsított magatartás alapján „karakterisztikumot” állít fel. Ilyenek alapján azután a felvételt vagy megengedik, vagy megtagadják. – Engem tehát felvettek. Ítéletük szerint tehát „jó fiú” voltam. – Rendeletet hirdettek, amely szerint mindenki köteles újabb arcképes igazolványt váltani. A benyújtandó kérvény blankettán több kérdésre kell felelni. Ez újabb nyugtalanságot okoz. Felkeresnek tanácsért. Pirinkó, Pési, majd Giffinger Imréné keresett fel. Bizalmatlankodnak.

1945. X. 23. Kedd. Magyar rádió közli, hogy a megszálló orosz parancsnokság ma ünnepélyes keretek között átadta a MÁV „Magyar Állami Vasutak” kezelését és forgalmi intézkedését a magyar igazgatóságnak. – A londoni rádió szerint Amerika és Anglia kemény tiltakozással fordult Moszkva felé azért, mert az oroszok Magyarországgal 5 évi kereskedelmi szerződést kötöttek az amerikai és angliai ellenőrző bizottság értesítése és meghallgatása nélkül. Úgy politikai, mint gazdasági téren napról napra mélyül a szakadék a három nagyhatalom között.

1945. X. 24. Szerda. Tibi fiam születésnapjának (1904. X. 24.) évfordulója. Ma 41 éves. Szomorú születésnap. Azon felül, hogy az orosz hadifogságból kiszabadult, Mezősasról jelentkezett, Belec-tanyát elvették, semmi közelebbi hír felőle. Hol van, miből él, mi lesz a jövője? – Belgrádi rádió: erősen szítják a néphangulatot a katolikus egyház, püspökök és lelkészek ellen. A horvát püspöki kar, ötnapi tanácskozás után pásztorlevelet fogalmazott, amelyben élesen tiltakozik az agrárreform azon intézkedése ellen, amely elkobozza az egyházi javakat.

1945. X. 26. Péntek. Ma minden jugoszláv napilap első helyen hozta hosszú vezércikk alakjában Tito marsall kemény állásfoglalását a rom. katolikus (horvát, szlovén) püspöki kar és lelkészei ellen a pásztorlevéllel kapcsolatban. A cikk befejezése, eléggé érthető fenyegetés. A mai Magyar Szó hosszabb tudósítást közöl dr. Deák Leó, Kramer Gyula, Popovits L. Milán és négy társuk ellen, Újvidéken a népbíró előtt folyó bűnügyi tárgyalásról. Nem kevesebb, mint húszezer férfi, nő, öreg és gyermek meggyilkolásáért teszik őket felelőssé. A vádirat hangja, az újságok gyűlölködő uszításai mindannyiukra halált követelnek. – Józsi tegnap reggeli vonattal Pancsovára utazott. Mály Miklós zichyfalvai földbirtokos, a DMKSZ volt exponens tagja elleni bűnügyben védő. Ma estéig várjuk hazajövetelét, ha végezhetnek.

1945. X. 27. Szombat. Újvidéken a nagy bűnügy még erősen folyik. – Néhány napon át gyönyörű, szinte meleg, napsütéses időnk volt. Piroskát kora délelőttől csaknem estig kint tarthattuk az udvaron. De a mai nap esővel kezdődött, erősen hullanak a megsárgult levelek, beállt az ősz. Este feketekávára meglátogatott Schell és felesége. Schell 10–12 napot töltött Magyarországon. Felkereste Ernőt, átadta a hozzá intézett leveleket, és hozott Ernőtől hosszabb levelet. Tibi a fogságból visszaérkezése után néhány napot töltött Bpesten. Az átélt katonai és fogoly nehéz hónapokat kiheverte. Testsúlya 70 kiló, egészségre, kedélyileg, lelkileg – írja Ernő – nemigen hagytak komoly nyomot az átélt nehéz idők. Most még a körmödsi iskolában él családjával, a télire Mezősasra költöznek. Van tehenük, disznajuk, s úgy az élelmezés biztosítva. A földreform a tanyából meghagyott ugyan részére 100 holdat, de még nincsenek kijelölve a bizottság által a neki megmaradó terület. – Mauzi öröklakása az ostrom alatt megsérült. Lakó lakik ott, aki a sérüléseket nagyrészt

helyrehozta. – Mauzi Pipivel a Harangvirág utcai villában lakik. Mauzi az átélt nehéz időről hosszabb levelet írt, de postára tette, ami Ernő és Tibi sok feladott leveleivel eltűnt. Egyet sem hozott ide a posta. – Karcsi, Cecil mindent átvészelve megmaradhattak régi lakásukban (Endresz tér 2.), Vincehidý és felesége élnek; nagyon megöregedtek. – Sarolta a néhány nap előtt fogságból hazatért férjével felkeresték Ernőt tanácskérés céljából. Leányuk, Muczi menyasszony. – Alföldy Ede, az ostrom után megviselt, legyengült szervezettel otthonában csendesen hunyt el. – Kis Zsaki fogságban – nyugaton. – Végre Ernő magáról annyit, hogy ablakai, lakása helyreállítva, tüzelő a télire beszerezve, élelme biztosítva. Földi javai, értékei megcsönkítva, de lélekben bízva. Schell leírása az ország pusztításáról, még szünet nélküli kifosztásáról teljesen egyezik a szomorú képpel, amit minderről közöltek volt a pesti futballvendégeink. – A gyárak gépeit sorba leszerelik, s viszik Orosz földre, de azért kívánnak reparációt.

Józsi ma harmadnap estére hazaérkezett Pancsováról. Szerencsétlen Mály Miklóst 9 évre ítelték.

1945. X. 29. Hétfő. A lapok, az újvidéki és a magyar rádió részletesen beszámolnak a pesti Bárdossy-féle bűnügyi tárgyalásokról. Közölte a rádió a Bárdossy elleni ügyészi vádirat teljes szövegét, és Bárdossy erre általános nyilatkozat alakjában adott terjedelmes, jogászilag és diplomáciailag egyaránt kiváló előterjesztését. Bár ez, amint a rádió közölt tárgyalási hangulatból kivehető, nem fogja megmenteni a halálos ítélettől. – Bizonyosan ilyen sors vár Újvidéken Deák, Krámer, Popovits és társaikra is. – A bpesti népbíróság előtt úgy a vádlottak, mint a tanúk mikrofon előtt beszélnek és a kijelentéseket hanglemezre veszik. Ezt közölte azután a rádió a külvilággal.

1945. X. 30. Kedd. Az esti rádió hanglemezről közölte Bárdossy elleni tárgyalás másodnap lefolyását is. Bárdossy higgadt, nyugodt, világos feleletei úgy jogi, vagy inkább közjogi szempontból teljes korrektség benyomását kelti. Ma visszaadta a rádió a tanúként kihallgatott Bárczy István volt min. elnökségi államtitkár vallomásait, amelyeket a megtartott miniszteri tanácskozások alkalmával felvett jegyzőkönyvekből ismertetett. A jegyzőkönyvek reá világítanak a Bácska elleni háború eldöntése körülményeire. Teleky Pál a hadüzenet ellen volt, s mert mégis elhatározták, e miatt s mert a németek nyomása idegileg teljesen tönkretették, lett öngyilkos.

1945. XI. 1. Csütörtök. Újvidéken a hadbírósa kihirdette ítéletét. Dr. Deák Leót, Krámer Gyulát, Popovits L. Milánt, Zombory Gyulát golyó általi, Bátor Gézát, dr. Könyöki Józsefet kötél általi halálra és Knézy Pétert 6 évi kényszer-munkára s vagyonuk elkobzására ítélte. Bárdossy ellen is folyik a tárgyalás.

Délután Zorkával, Józsisal, kis Tibivel, Pójjal kint voltunk a temetőben.

1945. XI. 2. Péntek. Mindszenty József magyar hercegprímás is pásztorlevelet adott ki, s felolvastatta a templomokban. Mint Stepinac zágrábi érsek

pásztorlevele, ez is erőiesen tiltakozik az egyházi földek elvétele miatt. A magyar min. elnök, Dálnoky Miklós Béla vezetésével pártközi értekezletre gyűltek egybe a magyar pártok vezérei, s erről elég éles hangú kommunikét adtak ki. „Megállapították, hogy a pásztorlevél a maga nemében példátlan és illetéktelen beavatkozás az egyház részéről a napi politikába [...] a pásztorlevél nem szolgálja sem az egyház, sem az ország érdekeit.” – A hosszú, kemény közlést, a távirati iroda útján a lapok hozzák, és a rádió több adásában ismétli. – Eszembe jut 1909. I. 27-dikén a magyar képviselőházban az adóreform tárgyalásánál elmondott beszédem, amelyben az egyházi ingatlanok megváltását hangoztattam, s ami miatt akkoriban Várady Árpád, később kalocsai érsek, súlyosan megneheztelt, s felmondta a rokoni barátságot. Később megbékültünk. 1914. VI. 29-diki érseki installációjára meghívott. Metával, Mauzival, Bubussal ott is voltunk. Az előtte való napi szarajevói merénylet miatt szomorú hangú beiktatás volt. Később mégis Árpád létesítette az első örökbérleteket az érseki uradalom földjein.

1945. XI. 3. Szombat. Ma nagy posta nap. Sürgöny érkezett Hágából Bubustól. Közli, hogy Piroska lev. lapjait megkapta. Névnapi gratulál. Hoszszú levél Mauzitól, a 6 oldalas levél 1945. IX. 6-án kelt, s ma kézbesítették. Belgrádban cenzúrázva, két hónapig volt úton. Lapjött Ernőtől is, ez IX. 10-én kelt. Tibitől is érkezett két lev. lap. Az egyiket még 1945. V. 12-én írta Székesfehérvárról, ahol – mint írja – egy hónap óta háborús katona, s értesít, hogy „nem sebesültem meg”. A másik már Mezösasról kelt, s VIII. 29-diki dátumot jelzi. Mezösasra VIII. 24-dikén érkezett haza nagyon legyengült állapotban az orosz hadifogságból. – Egy napon jelentkezett mind a négy távol levő gyermek. Hárman itthon vannak. A háborúból mind a hét élve szabadult.

1945. XI. 4. Vasárnap. A késő esti rádió közölte, hogy: Bárdossy Lászlót a bpesti népbíróság kötél általi halálra ítélte. Az ítélet kihirdetése után az elnök kérdésére: fellebbez-e? Bárdossy védője felé kijelentette: nagyon köszöni a védő úrnak érdekében kifejtett értékes fáradozásait, s kéri, vegye tudomásul, hogy minden további kötelezettsége alól felmenti, majd a bíróság felé: a népbíróság ítélete ellen nem fellebbez, azt tudomásul veszi, s mivel ilyképp az ítélet jogerős, kéri annak azonnali végrehajtását. Ez úgy látszik, teljesen váratlan fordulat volt. Az elnök azonban kijelentette, hogy az ügyész fellebbezést jelentett be, s így az ítélet nem jogerős. – Újvidéken is hat halálos ítélet. De mennyi lesz még. A tömeg moloch vérre szomjas.

Magyarországon ma folynak a képviselő-választások. Itt, Jugoszláviában mához egy hétre lesznek. Ma itt a főtéren nagy népmítig.

Itt ebédelt Heklai néni, és Szabadkáról átrándult Heklai Pista. Józsi a mítig utáni közös ebéden vett részt. Nem volt köztünk. Pistával hosszabb levelet küldöttem Ernő címére Mauzi levelére válaszul. Szabadkáról talán alkalom útján könnyebben kerül Bpestre.

1945. XI. 5. Hétfő. Imre napja. Egészen régi béke időbeli kép. Sok, sok kedves látogató. A régiből talán abban különböző, hogy ma több volt a nő, mint a férfi gratuláns. A férfiak nagy része vagy a határon túl, vagy az örök némaságba költözött. Itt volt: Nyárai Rudi, Dr. Kálmán Ferencné Engel Macza, Bencze Zoltánné Éva, Daun Mária Pipu, Kollarich Gáborné Margit, leánya, Ágoston Miklósné Pési, Novák Hedvig, Pin Pajáné Ágnes, leánya, Verica, nővére, Katica, Marton Andorné Léli, leánya, Fischer Károlyné Juci, Permentierné Macelka Maca, Lipthay Tibor és felesége, Erzsi, Meszmann Gazsi és neje, Irén, Csauska gimnáziumi igazgatónő tanárjaival: Kozma Gyula, Könczöl, Pfeiffer Károly, Dr. Batory Endre, Jakobsz Károly, Nagy László és fivére Géza, Stagelschmidt Jenő, Géczy Józsi, Dr. Lokosek Vilim Mariborból (Józsival együtt katonáskodtak Zágrábban) sürgönyözött Léderer család, írt Végh Vilma, Bencze Miksáné Vilma, Bakalovich Dora. Itt volt, s anyja, Milassinné Kelner Anna nevében is gratulált Mara Jenőné Saczi, Grandjean Jenő.

1945. XI. 6. Kedd. A szobám egész virágoskert. A tegnapi hölgy gratulánsok mindenike rózsát, szegfűt, krizantémokat hozott, de voltak akik csemegebort, pálinkát hoztak. A vendégek részére Zorka stanglit, pálinkát, a család részére pedig fényes ebédet készített. Délben Piroska betegségére tekintettel az ő szobájában terítettek, s ebédnél volt a családi üdvözlés. Kis Tibi francia nyelvű verset mondott, s notesz, plajbász és radírgumival ajándékozott meg, Verica kislánya, Dušica pedig magyar versikét mondott. Azután jöttek sorra a nagyok: Zorka, Piros, Dudy, Verica, Józsi, Lóri. Mindegyik valamivel kedveskedett. Gondolatban bizonyára itt volt mind a többi is.

1945. XI. 7. Szerda. A rádió, mint tavaly is e napon, kiválóan foglalkozik az orosz forradalom e napi évfordulójával. Molotov külügyi biztos nagy beszédét ismétlik. – De kiváló figyelmet szentel a rádió világszerte a Magyarországon vasárnap lefolyt képviselő-választásnak. A Kisgazdapárt abszolút többséggel óriási győzelmet aratott. – Angol és különösen az amerikai New York Times igen rokonszenves vezércikkben foglalkozik a választásokkal kapcsolatban Magyarországgal. Az oroszok elég hangosan zúgolódnak a miatt, hogy Amerika és Anglia nem közlik velük az atombomba titkait. Churchill az alsóházban foglalkozva e témával, kérdi: vajon az orosz fegyvergyárak elárulnák-e gyáraik titkait külsőzágbeliek előtt? – Az oroszok e titoktartást bizalmatlanságnak veszik velük szemben. Talán igazuk is van.

Petrovgrád, 1945. XI. 7.

Kedves Frilih Uram!

Hozzá intézett bizalomteljes, nyílt szívű sorát milyen meghatóttak. Leírt lelki vívódásait teljesen átérzem. Vajdaságunkban mi, önnel együtt igen sokan vagyunk magyarok, kik bensőnkben ugyanígy vergődünk.

Hogy a vajdaságban magyarságunk élete milyen volt tegnapi tudjuk, hogy milyen ma látjuk, de mincse az a jövőbelátó, aki megjósolhatná, hogy vajon milyen lesz a holnap.

Bizony aggódva tapogatózunk, hogy valamiképp rátaláljunk a helyes útra. Sorunk szinte átmenet nélkül nagyot zökent. Nem tartható a magyar nép lelki világához hozzá tartozik múltja hagyományaihoz való ragaszkodás. Akár milyen keservesen bus volt is az. – Mindent 24 óra alatt gyökerestől kitépni akarni, bizony hiu kísérlet. Akik így, legázolva a múltat, egészen új, kinemprébált jövőt festenek eléjük, gondolva, hogy hirtelen ezt reánk erőszakkal hajtják, ugyanígy téves úton járnak. Az egészséges, a biztos, az elfogadható jövő kiépítése, mindenképp a múlt hagyományaitól kell, hogy kifejlődjék.

Amint igaz, hogy nem minden údvös, mi régi, csak azért mert régi, – mert bizony volt ott is sok hiba, de épp úgy igaz az is, hogy nem minden údvös csak azért, mert új, – mert bizony lehet itt is hibás felfogás. Csak a természet átmenet útján haladó fejlődés lehet megbízható, lehet tartós, lehet nyugodt lélekkel követhető. Nem lehet az egész emberiség számára azerte a világon egyetemes hirtelen fát faragni. Minden nemzetnek, minden népnek, országnak, saját talánján kiindulni, sajátos útjai a megfelelőek. Ha kertjéből a sok évtizedes, megkomposodott fát bár gyökerestől kiveselve, hirtelenében idegen talajba fogná ültetni, a lossint, hogy az ott csakhamar elalél. – Az idegen talajban csak a csemetékben ott elültetett, lassan felnövekvő növény lesz életképes. A nagy természetben mincse ugrás.

Ne derj Frilih Uram nem ily elmefutttárra hívott fel. Ön is csak azért tévedett e síkra, hogy jelezsem mennyire átérzem az ön lelke aggályait s mennyire érzem végig a magyarságunkra is rázúdult nehéz idők súlyát.

Hozzá írt levele sorából embertársai javáért viaskodó lelkiességét elképzelve, örömmel vélem látni, hogy szülővárosa magyarjai reményteljes bizalommal fordulnak ön felé. Úgy érzem, hogy a nehéz órákban a bizalom viszonzásaként a kötelesség két irányu.

Ma a mellett, hogy minden lelki erőnkkel igyekeznünk kell a körünkben élő embertársaink földi boldogulását ténylegesen lehetőleg elősegíteni, – egyben az elé a feladat elé is állított a sors, hogy nyitott szemmel látva a magyarságunk körül is előlőködő komoly veszélyeket, egyúttal legyünk résen az elhárítás, a megelőzés irányában is.

Sok minden történt, különösen odaát a Bácskában, aminek soha, de soha nem lett volna szabad megtörténnie. A mindezek nyomán fakadt mélységes gyűlölet, bizony az emberi gyengeség velejárója. A jobb gondolkodásu magyar lélek kötelessége tehát oda is mutat, hogy a fellobbant szenvedélyesség lehető letomptításával igyekezzünk a visszatorlás koválygo veszedelmét elhárítani.

A ma parancsolt feladat tehát: magyar véreinken lehetőleg aktíve segíteni a már érzett s fenyegető veszedelmeket elhárítani. Magányba visszavonulni ma, azon p. lást al. tt, hogy eddig politikávil, eddig a közélet problémáival nem foglalkoztunk nekünk nem szabad.

Ha embertársai bizalma önt az élre állította, azt vállalni ma nemcsak kötelesség. Minderre kiterjedő, pontos utirány a meseze távolból természetesen nem adható. De amint gondolkodása képe Hozzá írt leveléből kialakul, látom erre mincse is szükség. Kövesse továbbra is a lelkében élő iránytű utmutatását. Jó uton haladj.

Nagyon fognék örülni, ha a Sors valamikor összehoz, hogy barátai kezét szoríthassunk. Addig is meleg szívből üdvözlé

isz tisztelettel,

Dr. Várady Imre s.k.

1945. XI. 7-én írja Várady Imre ezt a levelet is

1945. XI. 8. Csütörtök. A magyarországi választások eddig ismert eredménye szerint a mandátumok a következőképp oszlanak: kisgazdapárti 242, szociáldemokrata 69, kommunista 69, parasztpárt 23, polgári demokrata 2.⁷¹

⁷¹ Az 1945-ös választásokon a Független Kisgazdapárt kétszáznegyvenöt, a Kommunista Párt hetven, a Szociáldemokrata Párt hatvankilenc, a Nemzeti Parasztpárt huszonhárom, a Polgári Demokrata párt pedig két mandátumot szerzett (S. E.).

Még csak néhány választókerületből hiányzik a végeredmény, de ez már az arányszámon nemigen változtat. A választások – állapítják meg a külföldi lapok sajtószemléi – teljes rendben, nyugalomban folytak. A választások eredménye ugyan a kiscgazdapártnak juttatták az abszolút többséget, de megállapodás szerint, ennek dacára koalíciós kormány fog alakulni. Amerikai és angol rádió máris tudatja, hogy mindkét állam elismeri a magyar kormányt, amint az forma szerint is megalakul.

Ernőtől Belgrádon át postán ma érkezett IX. 1-jén kelt levele. Ennek is örömhíre: Tibi hazaérkezése. Itt is írja, hogy megszabadulva a hadifogságból – VIII. 23. óta – Beleczen van. Legyengülve, de komolyabb baj nélkül. Beleczen: gazdasági berendezés nincs. Lakás sincs. Ernő lakásából is: motort, ruhái nagy részét, egyéb értékeit „elfújta a szél”. De maga a lakás ismét lakható, s nem éhezik. Ami ma Budapesten nagy szó. – Délután Freund Gyurka Piroska szobájában szavalt. Felolvasott.

1945. XI. 9. Péntek. Dr. Szabó Márton katalinfalvai esperes-plébános Katalinfalváról gyalog jött be. Délután vonat nem jár, kocsik nincsenek. Telve ijedelemmel. Hatósági végzést kapott, amely annak megállapítása után, hogy ő „német”, közli velem, hogy a Becskereken levő házát és 4 ½ hold szőlőjét elkobozzák. S félő, hogy azután mint németet lágerbe is utalják. Hiába igyekezett bizonyítani, hogy ő és az egész Szabó család mindenkor magyar volt, de a hivatalos ész felfedezte, ha német községben plébános, úgy csakis német lehet. Ismerem őt is gyerekkorától, ismertem családját, tudom, hogy mindannyian jó magyarok. Tudjuk azt is, hogy lelkes ember nem oda megy, ahova akar, hanem ahova dirigálják. De hát a partizánok mindent jobban tudnak. Persze van ingatlana. A plébánián volt ingóságait, ruhaneműit rég elhurcolták. Józsi magyarságát bizonyító iratokkal felszerelten eljárta érdekében. Kérvényt adott be. Telve félelemmel várja a szerencsétlen az elintézt. A lágerből retteg.

1945. XI. 10. Szombat. Rádió: Mackensen⁷² az 1914–18-as világháború német nagy tábornagya az angol megszállás alatt levő kastélyában 96 éves korában meghalt. 1918-ban a német sereg visszavonulásakor gr. Károlyi Mihály internálta Főth-on. Akkor lett szállóige „ez az a Főth, amely nem tisztít”, utalással az akkoriban divatban volt dráma címére (nem emlékezem, ki írta?): „A folt, amely tisztít.”

Eloolvastam magyar fordításban Molotov orosz külügyi népbiztos nagy beszédét, amelyet XI. 7-én (ónaptár szerint X. 25-én) az orosz nagy szocialista forradalom 28. évfordulóján mondott. Az egész világsajtó foglalkozott a történelmi októberi (ónaptár szerint) forradalmi világ jelentőségével. – Guidónak volt alkalma hosszabb levelet küldeni. Helyzete tűrhetőbb. – Vacsorára vendé-

⁷² August von Mackensen (1849–1945) német császári vezértábornagy. 1919 márciusában Károlyi Mihály átadta őt az antant hatalmaknak (S. E.).

günk volt Szlavniks Emil újvidéki, most itt hivatalnok, szalonbúvész. Vacsora után – közben feketekávéra eljött Liptay Tibor s felesége, Bencze Zoltán s felesége és Pipu – ügyes produkciókkal mulattatta a társaságot, s különösen jól mulatott a kis Tibi, akinek nyakából, orrából, szájából cigarettákat varázsolt.

1945. XI. 11. Vasárnap. Jugoszláv képviselő-választások napja. Józsi is jelölt mint magyar, de a népfront listáján. Mert hiszen csak Tito egyetlen listája fut. Egy és ugyanazon Tito listán lehet azután több jelölt is. De persze csakis népfrontos jelölt. Becskerek városában így a népfront listán 3 jelöltre lehetett szavazni. Ezek egyike volt Józsi jelöltsége. A déli órákban elindult a család, Zorka, Józsi, Lóri s a két cseléd. Én ekkor nem mehettem velük, mert Láng Imre és felesége utónévnapi gratulációs jöttek hozzám. Elmenetelük után Lóri kíséretében én is leróttam a haza iránti nagy kötelességet. A később hirdett eredmény szerint: a 28 896 szavazásra jogosult közül leszavazott 25 711 (91%). Ezekből kapott Jovanovics Gyura 12 070 és Józsi 7393 szavazatot. Mindenütt felállítottak volt névtelen (vak) urnát, ebbe hullott 2918 golyó. Nagy meglepetés, hogy Jugoszlávia-szerte mindenütt igen sok golyó jutott a vak urnába. Az elégedetlenek golyói.⁷³

1945. XI. 12. Hétfő. Piros egy idő óta állandóan lázas. Ha kisebb fokú is a láz, de nyugtalanít. Felkerestem a német fogságból nemrégiben hazatért Kamenkovits Zorán doktort. Testvére az engem kezelt Kamenkovits Slavkónak. Mindketten fiai Kamenkovits Sándor botosi volt esperesnek, aki iskolatársam volt. Néhány évvel ezelőtt halt meg. Arra kértem, hogy a kollektivitás sérelme nélkül fáradna el Piroskához – akinek rendes kezelőorvosa dr. Kovacsev. Tegye meg az aggódó apa kedvéért. Megígérte, holnap eljön. Híre van, hogy kiváló belgyógyász.

1945. XI. 13. Kedd. Utólag tudtam meg, hogy a múlt héten Dóra napja volt. Bakalovich Dóra nyug. tanítónő névnapja. Delimanich Lajos volt főispánunk rokona, aki után Kurjacska tanyáját örökölte, mivel azonban ez az ingatlan a mostani Románia határában fekszik, az ottani törvények alapján elkobozták, s az örökségből nem kapott semmit. Tanítói nyugdíjából élne, ha itt fizetnének nyugdíjat; tehát így ő is, mint oly sok bajtárs, ingóságai eladásából tengődik.

⁷³ Az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat formailag már a nők is kiterjesztett általános, közvetlen és titkos választójog alapján tartották meg. A német kisebbséget kollektívan megfosztották állampolgári jogaitól, ezenkívül legalább kétszáz ezer „népellenséget” és „fasisztát” fosztottak meg választójogától. Csak a kommunisták által ellenőrzött népfront listára lehetett szavazni – politikai pártok önállóan nem indultak. A polgári ellenzék a szavazás bojkottjára szólította fel híveit. Hivatalos adatok szerint a szavazásra jogosultak 88,7%-a élt szavazati jogával, és közülük 90,8%-uk a népfrontra szavazott. Egyes adatok szerint azonban a Vajdaságban a szavazók 14,6%-a szavazott a népfront ellen, Szerbiában még ennél is többen, 20,8% (S. E.).

De azért megmaradt lélekben a régi úri összetartozás érzése. Minden kedden délután van nála asszonyok találkozója. Minden hétfőn dr. Brájjernénál, minden szerdán Novák Hedvignél stb. – Összejönnek, emlékeznek régiokról, és szapulják a távollevőket. De azért van thea, van szendvics a traces mellé. Ott volt ma: Marton Andorné, Juhász Ferenczné Piri és húga, Magyar Lenke, Demkó Miklósné, Fein Vilma, Kollarich Margit és lánya, Pési, a háziasszony, Dóra és én. – Mire ismét hazajöttem, megnyugvással értesültem, hogy közben itt járt dr. Kamenkovits, Piroska gondos megvizsgálása után megállapította, hogy javulóban van. A gyenge láz ne aggasszon.

1945. XI. 14. Szerda. Reggel beállított Szücs-Schulhoff Ödön, Lajos fivére, s közölte az ítélet bemutatásával, hogy a családtól elrekvirált Padé birtokot nekik visszaitélték. A tényleges átadás-átvétel céljából keresett fel. A szívós kitartásnak, utánjárásnak megvan az eredménye. Barátai szerb oldalról is nagyon lebeszéltek arról, hogy a birtok visszaadását bolygassa, mert magára vonja a figyelmet, és személyes baja is lesz. De a kétségtelenül benne élő zsidó szívóssággal – nem törődve a vészjósló tanácsokkal – bizony addig-addig járt, kilincselte, sürgetett, míg ismét megvan a kedvező eredmény. – Józsi a kézhez kapott ítélettel járt, hogy a tényleges átadást kisürgesse. Ödön nálunk ebédel.

1945. XI. 15. Csütörtök. Ernő születésnapja. 1901. XI. 15. születése órájában készült el irodámban a Nagybecskereki Hírlap első számába írt első vezércikkünk. Az irodámban gyűltünk össze, a megyei ellenzék akkori becskerei vezetői, s itt kínlódtunk az első vezércikk fogalmazásával. Egyikünk sem volt sem író, sem pedig újságíró. Nagy vajúdás után végre du. 4 óra tájt végpontot tettünk a cikk mögé, amikor nyílik az irodám melletti szalon ajtó, s azon bekiajt egy örömteli hang: „Imre, itt a fiú.” Az öröm azért volt hangos, mert két leány – Mauzi és Bubus – után fiú jött. – Ennek ma 44 éve. Ernő ma 44 éves. Emberi életben hosszú idő. Mi minden történt e hosszú évsoron át! A Nagybecskereki Hírlap már régen, régen a múlté. De Ernő átszenvedve a budapesti ostrom borzalmait – él. – Léderer Gyurinak is ma van születési évfordulója. Tán 2 vagy 3 év előtt e napot Bpsten töltve Gyurka vendégei voltunk Mauzival, Ernővel. – Délelőtt újból itt volt: Szücs Ödön, Józsival eljártak az illetékes hivatalban, s egy rövid óra múlva, már visszatértek, kezükben a határozat, amely a kikindai hatóságot kötelezi Padé ingatlanainak, élő és holt fundusának tényleges birtokbaadására. – A szívós kitartás nagy győzelme. – Rákospalotáról a mai posta két lapot hozott: Sántha Ernőné Zaka Rózsi írja, hogy: három fia, Ernő, Zoltán, Szilárd és egyik veje, Sarolta férje, Kovács Alajos vettek részt a háborúban, másik veje, Belli férje, Josepovics Márton – lágertáboros – meghalt. Zoltánt és Szilárdot mint hadifoglyot Oroszországba hurcolták, Ernő (orvos) Budán került hadifogságba. Áprilisban onnét kiszabadult. Alajos VII. 26-án érkezett haza az orosz fogságból. Kálmán orvos Debreczenben. Szovjet–magyar tudományos szövetség elnöke lett.

1945. XI. 16. Péntek. Tegnap megalakult a magyar kormány Tildy Zoltán elnöklete alatt. Három új állam-miniszerséget szerveztek: Rákosi Mátyás (kommunista), Szakasits Árpád (szoc. demokrata) és Dobri István (parsztpárti); külügy: Gyöngyösi János; belügy: Nagy Imre; pénzügy: Gordon Ferenc; földművesügyi: Kovács István; iparügy: Bán Antal; kereskedelem: Rónai Sándor; igazság: dr. Riesz István; közoktatás: Kereszthury Dezső; nemzetvédelmi: Tombor Jenő; népjóléti: Molnár Erik; közellátási: Bárányos; újjáépítési: Antal József; közlekedési: Gerő Ernő és tájékoztatási: Balla Antal. – Imrédy Béla elleni bünper tárgyalása kezdődött tegnap. Felolvasták Werth Henrik volt vezérkari főnök hosszú memorandumát, amelyet Horthy kormányzóhoz intézett, s amelyben megindokolta azon előterjesztését, amely szerint a magyarság teljes erejével kell, hogy Németország mellé álljon. – Amikor egy ízben Werth-et – már bukása után – felkerestem volt, elmondotta nekem e memorandum egész eszmemenetét. Elmondotta küzdelmét Teleki Pál min. elnökkel, aki Magyarország beavatkozása és a Délvidék megszállása ellen volt.⁷⁴ Közölte a rádió gr. Teleki levelét, amelyet a kormányzóhoz intézett, s amelyben a beavatkozás kérdésében súlyos aggályait hangoztatta. Ezen alapos aggályok és tiltakozás ellenére elhatározott, hogy a németeknek utat engednek Magyarországon keresztül Jugoszlávia ellen, s megindul a honvédség Bácska ellen. – Teleki gr. pedig 1941. IV. 3-án öngyilkos lett. IV. 6-dikán indult meg a háború Jugoszlávia ellen. Így indult meg a rettenetes görgeteg, amely összetörte Magyarországot, s a voronyezsi harctérre irányította drága emlékü, jó Pubi unokámat.

1945. XI. 19. Hétfő. Erzsébet napja. Volt alkalmam az Imre napján volt látogatóim egy részének viszonzni a jókívánatokat. Gratuláltam Liphay, Kollarich, Jemrits Erzsébetnek, felkerestem Kálmán Maczát, Lánghékat. Így jó időre eleget tettem a vizitéléseknek. Az esti magyar rádió nagyon terjedelmesen közölte Imrédy elleni bünperben kihallgatott Rassay Károly és Basch Ferenc tanúk vallomását. Az előbbi különösen terhelő vallomást adott le Imrédy ellen.

1945. XI. 20. – 1945. XI. 25. A letűnt hét családi nagy eseménye, hogy szerdán, XI. 21. hazaérkezett több mint 10 havi katonáskodás után, most már végleg Pali. Leszerelt. Itthon marad. Józsi agyonzaklatott élete is könnyebb lesz, meg-

⁷⁴ Teleki Pál (1879–1941) miniszterelnök az 1941. április 1-jén tartott minisztertanácson és a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács (LHT) ülésén valóban hangoztatta fenntartásait a Jugoszlávia elleni német katonai támadásban való részvétel kapcsán, lemondással fenyegetőzött, és feltételekhez kötötte a támadásban való részvételt. E feltételeket a LHT elfogadta, azonban Teleki pár nappal később már nem tudta lelkiileg elviselni a fegyveres semlegességre alapuló külpolitikai koncepciójának összeomlását, és április 3-án öngyilkos lett (S. E.).

osztják a munkát. Piroska is könnyebben viseli tovább nehéz sorsát, s a háztartási szükségletek, élelem, tüzelőanyag, szőlő és kerti munka is megoszlik Józsi, Pali, Lóri között. Bubustól újabb lap érkezett. Ott is normalizálódik az élet. Van élelmük, van tüzelőjük s rendes lakásuk. Csak Magyarországról nem jönnek levelek. Valami megint akadozik. A hét két súlyos eseménye: Bárdossy Lászlót is, Imrédy Bélát is kötél általi halálra ítélte a népbíróság. Nürnbergben a náci vezetők elleni tárgyalások is megkezdődtek. Halál, vér még mindig mindenfelé.

Józsi tegnap – XI. 24. szombaton – reggel elutazott Belgrádba Guidó érdekében. – Ma este visszaérkezett. Találkozott Guidóval, volt alkalma csomagot és takarót, élelmiszereket átadni, de csak néhány perczig beszélhettek. A vád ellene, hogy a megszálló németek fényképészeti üzletben komisszárosnak nevezték ki, s alkalmazták. E miatt valószínűleg el is fogják ítélni. Délelőtt itt járt: Jakobsz Károly, Zeller János, Pfeiffer Károly, Nagy László és Géza megbeszélni a vajdasági és különösen a bánáti magyarság magatartását most már a választások lezajlása után.

1945. XI. 26. Hétfő. Míg Londonban, Washingtonban folynak a komoly tárgyalások oly irányban, hogyan lehet a háborút végképp kiküszöbölni, az alatt a keleten négy helyen is fellángolt ismét a háborús öldöklés. – Margit, Pési ma vacsorára hívtak meg, ott volt Dóra és Pirinkó is. – A brit kormány a parlamentben bejelentette, hogy hivatalosan elismerte a magyar kormányt. Londoni követünk Bede István lett.

1945. XI. 27. Kedd. Közli a Magyar Szó, hogy tegnap, hétfőn reggel 6 óra 30 perckor végrehajtották: Dr. Deák Leó, Popovits L. Milán, Krámer Gyula és Zombory Gyula elítélteken a golyó általi halálos ítéleteket, s ugyanakkor kivégezték a kötél általi halálra ítélt Batory Gézát és Könyöki Józsefet. – A hetedik vádlott, Knézy Péter 6 évi kényszermunkával egybekötött szabadságvesztés büntetését a felsőbb hatóság 10 évre emelte fel. – Népitélet. Népuralom vérengzése. Rémséges.

1945. XI. 28. Szerda. Pali ma a hajnali keskenyvel kiutazott Katalinfalvára, az ottani határban fekvő 18 hold föld terményei, s különösen a cukorrépa után járó illetmény kiutalása tárgyában eljárni. – A földeket komisszárius ellenőrzése alá adták, s a határban a németektől elvett földekkel együtt kezelték. 9 holdas parcellát cukorrépával ültették be.

1945. XI. 30. Péntek. Pali közbenjárása teljes sikerrel járt. Tegnap délelőtt hosszú kocsis fordult be az udvarra, vele jött Pali a cukorgyárból, ahonnan 8 (nyolcz) mázsa cukrot hozott haza. Ilyen gazdagok cukorban sohasem voltunk. Zorka és Piroska háziasszonyok öröme nagy. Pali ma hajnalban Újvidéken át Szabadkára utazott Pista bátyját s a nála tartózkodó anyját meglátogatni a hosszú katonáskodás letelte után.

Délelőtt meghívásra meglátogattam Freund-Baráth Gyurkát, aki költeményeivel szórakoztatott; majd ismét elmentem Dr. Báthory Endréhez névnap-

ján üdvözölni. A másik Bandi-társ, Marton Andor, már a temetőben pihen. – A megtartott képviselő-választások után tegnap Belgrádban is, Budapesten is megnyílt az országgyűlés. Belgrádban megalakult a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság. Kimondták a Karagyorgyevids dinasztia trónvesztését. Budapesten az eddigi ideiglenes debreceni kormányt felváltotta a most már végleges bpesti kormány Tildy Zoltán min. elnökségével. A rádió közvetítette Tildy programbeszédét.

1945. XII. 2. Vasárnap. A volt Rózsa Szálló – ma Narodni dom – mozitermében ma délelőtt tartotta, most már alapszabályai jóváhagyása után, végleges alakuló gyűlését a Magyar Közművelődési Közösség. Józsi is, engem is beválasztottak a Közösség választmányába. Belekerültek többen a régi közéleti és kultúrharcosok közül. Mindenesetre kedvező jelenség, amely megnyugtatóra lesz sok, a szélső bolsevista-kommunista végtől tartó léleknek. – A gyűlés simán folyt, bár itt is kitört a mai összejövetelek rákfeneje, a vég nélküli hosszadalmasság. A de. ½ 10 órára hirdetett gyűlés du. ¾ 3 órakor ért véget. Nagy közéleti betegséggé fajul a folytonos gyűlésezés. Szegény Józsi néhanapján 3-szor is kell hogy „összejöjjön”.

1945. XII. 5. Szerda. Nikoló-est. Kis Tibi telve izgatott várakozással. Az este eljött Bencze Zoli, felesége és az ő Tibijük, Meszmann Gazsi, Irén és kisfiuk, Verica és kis Dušica leánya. Józsi zágrábi katona ismerőse, Lokosek dr. és Krampusz szerepét vállalt Slavnič, Benczék lakója! Nikoló jól maszkírozva Lóri volt. Az egybegyűlt kis gyermekcsereg és a nagyok előtt, elváltozott mély hangon, felolvasta a fekete könyvet. Szellemes rigmusokban – Piroska összeállítására – nagyok és kicsinyek fejére olvasta a hét főbűnüket, közben a Krampusz láncsal és vasvillával ugrándozva félemlítette a nagyokat és reszkettette a kicsiket. Na de, vége jó, minden jó, jöttek a hosszú zsákból a mindent kibékítő ajándékok. Utána késői tea uzsonna. Valaki észrevette, hogy az asztalnál 13-an ülnek; a kicsikék külön a hálóban ettek. – Kicsinyített békebeli kép.

1945. XII. 7. Péntek. Mauzi születésnapjának évfordulója. Ma két éve Bpsten, Mauzi Szt. István Park utcai lakásán töltöttük együtt ez évfordulót. Vacsorán ott volt Cecil és Karcsi, Sarolta, Gazsi, Ernő, Lóri, én. Két év, milyen fordulat, mennyi változás. – Közben a Park utcaiból a Filler utca öröklakásába költözött volt Mauzi, utolsó találkozásunk már ebben volt, s egy ideig itt együtt laktunk. Most az ostrom után, a kifosztott Harangvirág utcában húzódott meg Pipivel. Ott küszködik a ránk szakadt élet rettenetes nehézségeivel. Nagyon, nagyon régóta nem jön hír odaátrol.

Kedden felkerestem Tóth Ferkót, régi közéleti küzdélmeink kitartó harcosát. Abba hagyta ő is a harcot, elhagyta fazekasmesterségét, visszavonult, nagyon csendes ember lett ő is, a valamikor nagy népszónok.

1945. XII. 8. Szombat. A becskereki vöröskereszt felhívott, hogy ideérkezett értesítés átvétele végett jelentkezzünk. Odamentem, s átadták Józsi neve

alatt, 1945. VI. 10-dikén innét Bubus címére, Hágába irányított értesítésünket: „Chez nous tout va bien. Lóri est arrivée. Il restera ici. Mauzi et Ernő vivant. De Tibi et de Cuni aucunes nouvelles. Écrivez! Józsí.”⁷⁵ Erre jött 1945. XI. 6-diki kelettel: „Very glad to know Lori also saved. Whole family of Jan, Karcsi and Bronek alive. Our furniture and everything saved. Life almost normal. Love Bubus.”⁷⁶ – Bár a Bubustól ezóta lap és 2 sürgöny is érkezett, de eddig csak az ő családjáról, így nagyon öröndetes novum, hogy Slawikowsky Karcsi és Giza férje, Bronek életben vannak. – Este látogatóban voltam Mayer Aurélnél, aki feleségével a Theresienstadti zsidó lágerből visszakerült Szegedre, s onnét most hazaérkeztek közel 4 évi távollét után. A németek Belgrádba hurcolták volt, onnét vitték gettóba és különböző lágerekbe. Vele megmenekült Enczi lánya és ennek gyermeke is.

1945. XII. 9. Vasárnap. Rádió: az amerikai, angol és orosz külügyminiszterek – a londoni szétválás után – XII. 15-én újból találkoznak. Most Moszkvában. Megpróbálják összekovácsolni a nagyon repedező világbékét. – Pécsről Ilkától kaptam lapválaszt. A várost a háború pusztításai megkímélték, így ott-hona is megmaradt. Válaszoltam neki, s hosszabb levélben Vinczehidy Ernőnek. Ma 10 órai kezdettel a Magy. Közm. Közösség választmányi ülést tartott. Megválasztották a különböző bizottságokat, s foglalkoztak a kérdéssel: mi lehet az oka, hogy a magyarok még mindig húzódoznak, nem lépnek be a Közösségbe.

Persze ennek sok oka van. Nincsen meg a kontaktus a mai vezetőség s a magyarság között. Nagy minden irányban a bizalmatlanság.

1945. XII. 10. Hétfő. Lórinak átadtam a télire is használható vastag átmeneti kabátomat, én mátol fogva egészen télire állottam át. Bélelt téli kabátomat vettem elő. Lórit továbbra a közös ruhatárakból öltöztetjük – mindene Nagylókon vészett, új dolgokat beszerezni pedig nem lehet. Ha megvolna is a hatósági beszerzési engedély – nincsen semmilyen anyag.

1945. XII. 11. Kedd. Rádió: Gyöngyösi magyar külügyminiszter Prágába utazott, hogy a csehszlovák kormánnyal közvetlen megbeszélést folytatva igyekezzék enyhíteni az ottani magyar kisebbség sorsán. A csehszlovákok hihetetlen kegyetlenséggel üldözik az ottani magyarságot. Lakóhelyeikből szerteszórják őket, minden vagyonukból kifosztják, munkaszolgálatra vagy lágertáborokba kényszerítik, vagy egyszerűen a határon átdobják a szeren-

⁷⁵ Nálunk minden rendben. Lóri megérkezett. Itt marad. Mauzi és Ernő élnek. Tibiről és Cuniról semmi hír. Írjatok. Józsí.

⁷⁶ Örülünk, hogy Lóri is megmenekült. Az egész család, Jan, Karcsi, Bronek élnek. A bútoraink és minden megmentve. Az élet majdnem normális. Bubus. (Ezúttal az, aki éppen cenzori munkát végzett, azt az utasítást adhatta, hogy angolul íródjon a sürgöny.)

csétleneket. Mindezt a demokrácia nagyobb dicsőségére. Gyöngyösit fogadta Beneš elnök s a külügyminiszter is, de a tárgyalások eredménytelenül végződtek. Még csak azt sem tudta elérni, hogy ez üldözéseket, kifosztásokat a végleges békeszerződések aláírásáig – legalább felfüggeszék.⁷⁷ – A moszkvai Pravda éles támadó vezércikket hozott a Vatikán ellen.

Ebédre nálunk volt Daun Pipu. Ebéd alatt a múltak emlékeiből halászgattam. Elmondottam a pápai belgrádi nuncius Ermenegilde 1923-ban történt becskerei látogatását. Alkalmi ok a becskerei hitközség alakulásának (1723) kétszázados évfordulója. A hitközség díszközgyűlése, amelyen mint annak elnöke négy nyelven – magyar, német, szerb, majd a nuncius felé fordulva olasz nyelven üdvözöltem a híveket és vendégeket. Este nálam volt vacsora, amelyen a nuncius tiszteletére vendégeink voltak az esperesi karon kívül városunk magyar vezetői. E vacsorán mint házigazda én olasz nyelven üdvözöltem a nunciust és vendégeket, utánam Vinczehidy Ernő francia, apósom klasszikus latin, Farkas Geyza újból francia beszédet mondott. Ezt az ünneplést ilyen nívón folytattuk másnap Marton Andoréknál, harmadnap Bencze Miksa hitközségi alelnök vacsoráján. Igyekeztünk kimutatni, hogy habár jugoszláv impérium alá kerültünk, itt nem a Balkán, hanem nyugati műveltség szelleme az otthonos. – A nuncius hat napot töltött körünkben, búcsúzáskor pápai emlékérmét nyújtott át, az akkori pápa jelmondatával: Bocsássátok hozzám a kisdedeket, hogy azok jobb világot teremtsenek kivezetve az emberiséget a mostani háborús légkörből.

Hogy ez mennyire sikerült, kimutatta az 1914–18-as katasztrófát követő 1939–1945-ös világborzalom.

1945. XII. 12. Szerda. Rádió: leadta Gyöngyösi miniszter nyilatkozatát prágai útja szomorú sikertelenségéről. Az ebédnél ismét a múltakból kotorásztam egy-egy emléket. Kezembe akadt a Dr. Pap Gézával vívott párbaj után az ügyész által kiadott vádirat. Nagyon hullámozó volt akkoriban – 1902 – a megyei ellenzéki harca. A Nagybecskereki Hírlap felelős szerkesztője voltam. A lap keményen támadta az akkori megyei szellemet. Karlsbadban gyógykúrán voltam, s távollétemben Dr. Hollaender László ellenzéki kemény cikket írt volt távollétemben az újságba, s e támadás miatt Pap Géza – akkor országgyűlési képviselő, lovagias elégtételt kért. A cikkíró vonakodott, s Karlsbadból én vállaltam a provokálást. Hazaérkezve – 1902. VI. 17-én – a regatta házban

⁷⁷ Gyöngyösi János külügyminiszter 1945. december 3-a és 6-a között folytatott tárgyalásokat Prágában. Azt próbálta elérni, hogy államközi egyezmény keretei közé szorítsák a csehszlovákiai magyarok elleni kegyetlen megtorlásokat, kitelepítéseket, vagyonelkobzásokat, kiutasításokat. A tárgyalások eredménytelenül végződtek. Hosszas huzavona után, a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezményt 1946. február 27-én írta alá a két ország (S. E.).

megvívta a kardpárbajt, amely Pap homlokán történt sérülésével végződött. Ütem ezért a szegedi államfogházban tén 4-5 napot. Ezóta a vádat képviselő Wiedorn Adolf ügyész, a párbajnál jelen volt Dr. Haidegger Lajos, Dr. Iványi Mór orvosok, Dellimanics Lajos főispán, Poroszkay Béla megyei ügyész, Alföldy Ede, Dr. Kardos Samu segédek, s Dr. Pap Géza is különböző földekben pihennek. Csak én maradtam itt, s írom e visszaemlékezést.

1945. XII. 13. Csütörtök. Reggel 8 órakor requiem a Csornai kórházban tavaszkor elhalt Dr. Tunner lelki üdvéért. Szomszédunk Tunner Theodozius fia elvégezte az orvosi tanulmányokat. A doktori diploma elnyerése után, Csornára a kórházba nevezték ki gyakorló orvosnak. Ez év április havában elfoglalta állását Csornán, oda érkezve anginát kapott, s harmadnap halott volt. A család minderről csak most, december havában nyert értesülést. Emlékére a család rokonai és ismerősei ma gyűltek egybe a templomba. Zorka, Józsi, Pali s én voltunk családunk részéről. Mélységesen tragikus sors.

Pali irodáját, amely eddig – katonáskodása alatt – Józsiéval együtt volt, visszaköltöztette a Kígyó utcai volt irodahelyiségbe. Egész irodai berendezését, aktáit, könyveit, ma ebéd után vitték át volt helyiségébe.

Közli az újság, hogy szombaton fejezték be Bpestén Szálasi Ferenc elleni tárgyalást, a népbíróság kötél általi halálra ítélte. A tárgyalás folyamán megállapítást nyert, hogy Szálasi döbbenetesen korlátolt, szűk látókörű, éretlen politikai, s ilyen ember tudott oly végzetes országszerephez jutni.

1945. XII. 21. Reggel emlékeztetett Lóri arra, hogy ma 9 hónapja (III. 21.) érkezett haza keserves hányattatás, hosszú bolyongás után, mindenéből teljesen kifosztva, a Nagylók területén ide-oda hullámozott német–orosz csatározások poklából. Végre az első hazaérkező. Azóta a többiek felől is, kivéve szerencsétlen, jó Pubinkat, ide érkeztek a hírek. Élnek. – Feltűnő, hogy most már nagyon hosszú idő óta nem kapunk hírt a magyarországiakról. Úgy látszik, a viszony Magyarország és Jugoszlávia között erősen feszültté vált. A lefolyt választásokon itt a Bánátban a magyar vidékek, odaát a Bácskában a magyar területek feltűnően sok golyót dobta a név nélküli ún. sötét urnába. Ezt a kormánykörök erősen zokon veszik, s megindult a szenvedélyek szítása, a gyűlölködés terjesztése a szlávoknál a magyarok ellen. A megindult kellemetlenkedések ezt erősen éreztetik. A lapok, úgy látszik, a kormány inspirálására nagyon feszegetik, mintha odaát Magyarországon „revíziós reakció” bujtogatna. Határkiigazításról, területi követelésekről hangoztatott híreket hoznak gyűlölködő hangon, erős színezéssel. Közben Csehszlovákia nyíltan kiüldözi területéről a magyarokat.

Tegnap requiem volt Kollarich Gábor, ma pedig Novak Hedvig anyja emlékére.

1945. XII. 22. Szombat. Az időjárás feltűnő enyhére fordult. Különösen a déli órákban szinte meleg napsütés, állandó olvadás.

Moszkvában folyik a három külügyminiszter tárgyalása. Kommunikét nem adnak ki, csak a tárgyalások végleges befejezése után. Az európai várakozó hangulat bizakodó, bár szenzációs határozatokat – mondja a rádió – nem várnak. – Svájc elismerte a magyar kormányt, s megindul közöttük a rendes diplomáciai viszony. Magyarországon a pengő értékét 25%-ra devalválták.

1945. XII. 24. Hétfő. Izgalom a kicsikéknél. A buksi kis Póji ugyan nem tudja, mi készülődik körülötte, de a Mikulásra és a vörös nyelvű Krampuszra figyelmeztetve, valamiképp megsejti, hogy a kis Jézuska is valami idegen, aki figyeli, hogy jó-e, s szopikál-e. A kis Tibi már többet vár. Délután elviszik őket az Ágnes nagymamáékhoz, hogy közben Zorka, Józsi, Pali, Lóri és segítve nekik Dudy is nyugodtan elkészíthessék a karácsonyfát. – Esti 6 óra tájt visszajönnek az apróságok, velük Verica és kis leánya, Dušica és Újó onk-li. A fa elkészül, a távollévők fényképei körében elhelyezik az ajándékokat, megrázom a kis csengettyűt, izgatottan számolják. Egyszer, kétszer – végre harmadszor szólal, feltárul a hálószoba ajtaja, s a felgyújtott világító fához közelednek a bámuló arcú kicsikék Tibi, Dušica, Póji, utánuk a nagyok és a cselédek. Tibi elmondja a karácsonyi imát, s megkezdődik a játékok kiosztása. A fa szép, nagy; gyönyörűen feldíszítve, a volt szalonban, Piroška fekvőágya előtt. A gondolat elszáll a végképp eltávozottak emlékéhez, a messze távolban levőkhöz, akik ez órában, gyermekkorukra visszaemlékezve, gondolatban itt vannak bizonyára vágyó, fájó érzéssel. – Utána a hagyományos borleveses vacsora [...] így ez is elmúlt. – Felvonultak magyar Betlehemesek.

1945. XII. 25. Kedd. Karácsony első ünnepén üdvözlő látogatók. De minő új kiadásban. Hol vannak már a régi gratulánsok? Itt volt dr. Römer József és neje, Praschák Gyula és neje, Meszmann Gazsi és kisfia, Bencéné Éva, Daun Pipu, Ignics Szlavkó, Dr. Novakovics. – Az idő szokatlan enyhére fordult. Egészen tavaszi. Délben nagy sétát tettem. Egészen felfrissített. A névsorba tartozik még Balla Laczi, aki szintén itt volt nejével, Pirivel. – Zorka nagy ünnepi ebéddel, borral, habos feketével lepette meg.

1945. XII. 26. Szerda. Rádió: Moszkvában véget ért a külügyminiszterek értekezlete. Holnapra várják az eredmény és határozatok publikálását. Magyarország, Bulgária, Románia és Finnország békeszerződéseinek alapelveit, a három – Amerika, Anglia, Orosz – külügyminiszter fogalmazza. A békeszerződések 1946. V. 1-ig kell hogy elkészüljenek. A rádió szerint Amerika ugyan elismerte Jugoszlávia köztársasági államformáját, ami azonban nem jelenti egyben – mondja – Tito politikájával való egyetértést. – Ma déltájt oly melegen sütött a nap, hogy Piroskát néhány órára az udvarba vihették. – Magyarországból, a gyermekektől még mindig nincsen hír.

1945. XII. 27. Csütörtök. Ma nagy posta nap. Érkezett lap: Mauzitól, Ernőtől, levél Piroš címére Cunitól, és hosszú levél Bubustól a család fényképeivel. Bubus levelét a Belgrádi belga követség küldötte át ajánlottan. Bubus

írja, hogy hosszú levelet kapott Bronektól, s hírt Szlawikowsky Karcsiról is. Tehát ők is élnek.

1945. XII. 29. Szombat. A posta újabban 3 levelezőlapot hozott. Mauzi írta. Helyzete nehéz, de most már nem elviselhetetlen. Minden segítség nélkül maga végez minden munkát, „faaprítás, szénhordás, főzés, mosogatás, takarítás, kályhatisztítás, hólapátolás, utcaseprés”, mind e mellett egészséges – írja. Születésnapján Ernő is kint volt nála, de a találkozás közöttük mind ritkább, nemcsak a hosszadalmas gyaloglás miatt, de arra a Pasarét felé „életveszélyes a közlekedés”. Bizonyára, amint hírlík, a városhoz közelebb sem sokkal biztonságosabb. – Tibi is fent járt Bpsten. A mai posta Vöröskereszt lapját hozta. Látom, Szegeden 1945. június 1-jén postára adva, ma XII. 29-én érkezett ide: „Értesítjük, hogy fia Tibor, hadifogoly. Szegeden vitték keresztül ismeretlen rendeltetéssel. Jól van, egészséges.”

1945. XII. 30. Vasárnap. Zorka hozta a hírt, hogy Pési betegen fekszik a kórházban. Délután kint voltam. Könyvet, lapokat s Zorka küldött téisztát vittem ki. Láthatóan jólesett a figyelem. – Rádió is leadta, újság is hozta a hármas értekezlet határozatait. Rádió szerint a Szovjetunió meg van elégedve az eredménnyel, de másfelé vannak panaszhangok, mintha a szovjet javára túlzott engedékenység történt volna. – Panaszosok felvonulása az irodába. A most kiadott új személyigazolványokban feltűnően sok a „Nemac”-német nemzetiség megjelölés. S szerte nagy az aggodalom, hogy mindezek mint hatóságilag megbélyegzett „németek” lágerbe vagy kiutasításra kerülnek.

1945. XII. 31. Hétfő. Az év utolsó napjához érkeztünk. Lejárt egy nagyon súlyos, sok aggodalommal telített, nehéz esztendő. Reggel ideérkezett vendégül Szabadkáról Müllerné Lévy Tusi, kedves levelet hozott fivérétől, Lévy Endre írótól. Estefelé átutazóban Rudolfsnadról Mollyfalvára Dr. Héger Jenő (Csicsi), ki mint orvos működött, helyesebben éhezett, fagyoskodott, kínlódott eddig a rudolfsnadi lágerben, s most áthelyezték ugyancsak mint kezelőorvost Mollyfalvára. Úgy ő, mint az őt kísérő partizán az éjszakát itt töltötték. Mindenben megerősíti a rudolfsnadi láger borzalmairól keringő híreket. Éhségtől, hidegtől, legyengüléstől átlag 30 német hal meg. Tegnap – amint mondja – 41. haláleset volt. A holtakat napokig ott hevertetik az élők szobáiban, amelyekben egyébként is túlszűfoltan tengődnek a szerencsétlenek. – Csicsi és kísérője ma hajnalban utaztak tovább, a másik lágerbe.

Megfáztam. Vacsora után lefeküdtem, s az ágyban hallgattam a rádiót éjjelig, s ott vártam be az éj fordultával az újévi köszöntőt.

1946

Január 1. Kedd.

Vixi, et quem dederat cursum fortuna peregi.

Éltem és a pályát, amelyet a sors elém szabott, befutottam.

Hosszú évtizedek után véletlenül kezembe akadt valamikor oly kedves könyvem: „Essays von Michel de Montaigne”. Találomra ott nyitottam fel, ahol Vergilius fenti mondatát idézi. – E latin idézetet a következő elmélkedés előzi meg:

„Der längste meiner Pläne erstreckt sich nicht mehr über ein Jahr aus. Ich denke förderhin nur noch mit allem abzuschliessen; neuer Hoffnungen und Unternehmungen entschlage ich mich, nehme meinen letzten Abschied von all'den Arten, die ich verlasse und entblösse mich täglich mehr von allem, was ich habe.”⁷⁸

Ez az én újévi lelki hangulatom ma, születésem 79. évforulója előtt két hónappal (1946. III. 1.). A közélet külvilágával számadásomat befejeztem. A több mint ötven éves közéleti viaskodás végén lehetne a gyümölcsöző eredmény sokkal kedvezőbb, s a mulasztások sorozata sokkal ritkább. – De a földi életben nincsen teljesség, nincsen tökéletesség.

Mai új év alkalmából, mint a régmúltban is, többen kerestek fel. De már beszédek nem váltattak, mint akkoriban rendesen, csak kölcsönös, szokásos boldog új év kívánások. Itt voltak: Géczy József, dr. Tóth Béla, Nagy László, Nagy Géza, Tóth Ferkó, Mezei Lajos, Bodnár Rezső, dr. Römer József, Praschák Gyula, Jakobsz Károly, Freund-Barát György, Stagelschmidt Jenő, Demkó István, Meszmann Gáspár, Lepadat Dusan s neje Eckstein Lily, Kollarich Margit, Meszmann Irén, Bencze Zoltánné Éva.

⁷⁸ Már a leghosszabb terveim sem haladják meg az egy évet. Most már arra gondolok a legszívesebben, hogy mindent lezárjak; elvetek új reményeket és vállalkozásokat, utolsó búcsút veszek mindentől, amit elhagyok, és napról napra mindinkább távolodom attól, amim van.

Estefelé erős influenzás láz fogott el. Ágynak feküdtem. – Január 2. és 3-át ágyban töltöttem.

1946. I. 4. Péntek. Délelőtt még ágyban. Most délután keltem fel. A láz, úgy érzem, szűnőben. Józsi ma reggel Újvidékre utazott. Holnap lesz ott Maly Mihály bűnügyének fellebbviteli tárgyalása. Országszerte folynak a hadinyereségadó-kivetések. Oly horribilis nagy összegeket állapítanak meg, hogy szinte megfizethetetlenek. Úgy látszik, mintha a burkolt cél csakugyan az volna, hogy e nagy összegeket nem lévén képes az adózó megfizetni, az állam egymásután teszi reá kezét az üzemekre, gyárakra. Elvben a magántulajdon tisztelete mellett a gyakorlatban mindent elbolsevizálnak. Végrehajtás alatt van a földreform is. Tegnap elvették dr. Magyar Károly örököseitől mintegy 70 holdas tanyájukat az összes ott található élő és holt felszereléssel. Az utóbbi időben Juhász Feri kezelte. Folyik a tervszerű, bár burkolt kommunizálás.⁷⁹

1946. I. 5. Szombat. Józsi sok dulakodás után, de végre is felkapaszkodhatott az autóbuszra, s így esti 6 óra tájt Újvidékről hazaérkezett. Valóságos közelharc folyik egy-egy ülő-, majd állóhelyért az autóbuszoknál. Az utazni akarók nagy része persze lemarad. Vár másik autóbuszra, s végre is a sok lemaradás után a vasútra fanyalodik. Azután ott újból kezdődik a megrohanás, az életveszélyes tolongás, s jó, ha végre is be tud furakodni. Szénhiány, vonatkorlátozások, s ezért zsúfolódik az utazók tömege. – A közbiztonság erősségéről is hozott néhány képet Józsi. Az UNRA kamionkocsiján telt szállítmánnyal megáll az iroda előtt, a sofőr leszáll, bemegy az irodába útbaigazítás átvétele végett – mire visszajön, eltűnt a kamion az egész szállítmánnyal. Végképp nyoma veszett. A Poljopromet előtt megáll a telt teherautó, a sofőr bemegy jelentkezésre, mire kijön elröpült az autó terhével együtt. Nyoma veszett. Újvidék forgalmas utcáján történt a napokban ez is: partizán járőr igazoltatásra szólít fel két embert. Ezek futásnak erednek, e pillanatban jön ki az egyik üzletből fiatal leány, golyótól találva holtan összeesik. Biztonsági csendélet.

Maly Mihály 9 évi börtönbüntetését a felsőbbíróság helybenhagyta.

1946. I. 6. Vasárnap. Elhagytam az ágyat. Úgy látszik, lázas lehettem. Az ajkakon erős lázkiütések nyoma. Felkeltem, elég volt a fekvésből. Sőt, moziba merészkedtem. Ma adták utoljára „Berlin” orosz filmet. Bemutatja a dachau, az auschwitz fogolytáborokat s Berlin elfoglalását. A rémtáborok szenvedései minden borzalom elképzelését felülmúlják. Szinte alig hihető, hogy emberek

ennyi borzalomra képesek. S ezt tette a Kulturvolk! A náci németek mintha már nem is lettek volna emberek. Bár igaz, a legvérengzőbb vadállat sem pusztítja a saját fajtáját; ezek pedig millió embert – gyereket, öregeket, aszszonyokat kiirtottak, de jó részüket iszonyú kínzások után. – Megvolt a náci németekről a véleményem már akkor, amikor itt a Bánátban közelebből megismerkedtem e fajtaival. A kép e mozi után íme teljes.

1946. I. 7. Hétfő. Az újvidéki Magyar Szó első oldalán a budapesti „Szabad Nép” vezércikkét közli. Megállapítja, hogy Magyarország és Jugoszlávia között a viszony az utóbbi időben hideggé, feszültté alakult. Fő oka – mint írja –, hogy odaát nyíltan terjed a türelmetlen revíziós mozgalom. Tény-e, avagy ürügy-e, nem tudjuk innét megítélni, de látható itt is az erős hangulatváltozás a Vajdaság magyarságának hátrányára.⁸⁰ Mi a benső cél, persze nem tudjuk. A változást persze érezzük. – Dudy beteget jelentett, Hedvighez ment lakni.

1946. I. 8. Kedd. Tegnap Zorkák nagy vacsora utáni estélyt rendeztek. Nagyon kedélyesen sikerült összejövetel volt. A fiatalok körében én is oly jól éreztem magam, hogy – ami hosszú évek óta nem történt – éjfél utáni 2 óraker szöktem át kis szobámba. A többiek még együtt maradtak tán hajnali 5 óráig. Itt volt Bencze Zoltán és felesége, Marton Évi, Marton Juczi, Bencze Tibor, Daun Pipu, dr. Lokosek és szlovén katonabarátja, Lévy Tusy, Zorka, Józsi, Pali, Lóri és tizenharmadiknak én. Zorka mint háziasszony nagyon figyelmes volt, rendezésében jutott minden jóból mindenkinek.

1946. I. 9. Szerda. Már két nap óta sötét, ködös, zúzmarás, hideg idő. – Gyülekeznek Londonban a nemzetközi gyűlésre a tagok. Nem kevesebb mint 51 nemzet kiküldöttei találkozhatnak. Csak ne legyen többé „népszövetség” az eredmény.

1946. I. 10. Csütörtök. Belgrádi rádió közli, mintha Bpsten oroszok elleni összeesküvést fedeztek volna fel, amely a Bpsten az elesett oroszok emlékére felállított emlékszóbor felrobbantásával kellett volna hogy kezdődjék. Ebből kifolyólag 51 személyt fogtak el eddig. Ezt a rémisztő hírt állítólag bpesti napilapból vette át a belgrádi rádió. – Ma du. 4 óraker lesz Londonban, nagy külső fényességek között, a Nemzetek Szövetségének⁸¹ ünnepélyes megnyitója. Óriási előkészületek. A világ népei telve reménnyel tekintenek London felé. Hangosan hírlik, „nem lesz több háború”! (?) Dudy felépülve tegnap hazajött. Ma atyjától lapot kapott. Mindenükből kifosztva, nagy hidegben nehéz

⁷⁹ A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Népképviselőháza a gazdasági, illetve ipari magántulajdon államosításáról szóló törvényt 1946. december 5-én, illetve 7-én fogadta el. Ez tulajdonjogi vonatkozásban nagyrészt már csak formális aktus volt, mivel a népellenségnek minősített személyek, a külföldi állampolgárok és a német népcsoport vagyonának zár alá vétele és kisajátítása lényegében már 1944 ősze óta folyamatos volt (S. E.).

⁸⁰ A revizionizmus vádját Jugoszlávia nyomásgyakorlásra igyekezett felhasználni: a bajai háromszögbe vonatkozó területi követelését, a magyarországi délszláv kisebbség politikai súlyának emelését, vagy éppen a gyorsabb jóvátétel-szállításokat próbálta elérni (S. E.).

⁸¹ Az Egyesült Nemzetek Szervezetéről (ENSZ) van szó, amelynek alapokmányát 1945. június 26-án San Franciskóban írták alá (S. E.).

az életük. Fiától, az orosz fogságba esett Gazsától életjel érkezett. Krim-sziget valamelyik helységében él, s mint tisztnek – úgy tudom, százados – kevés a kilátása a hazabocsátásra. – Jelzi a rádió, kiadták Jugoszláviának Nedics Péter volt miniszterelnök hadügyminisztert még 3 társával. Eddig Ausztriában bujkált. Ott fogták el, s most kiadták. – Most tudtam meg, hogy Jaksič Zsarko volt ügyvéd, aki a régi jugoszláv időkben nagy politikai szerepet játszott, a B. B. B. (Bácska, Bánát, Baranya) osztály főnöke volt, Titelen már hetekkel ezelőtt meghalt volna. – Megértő, jóindulatú szerb volt. A nehéz időkben sokszor tárgyaltunk magyarokat érdeklő kérdésekről.

1946. I. 11. Péntek. Tegnap du. nyílt meg ünnepélyes keretek között a Nemzetek Szövetsége. Lesz megint, mint a néhai Népszövetségben volt, sok, sok diplomata szócsata, s az élet továbbgördül.

1946. I. 12. Ernő névnapja. E napon is vajon hol éhezik, hol fagyoskodik? Magyarországról nagyon leverő hírek keringenek. A gyermekhalál feltűnő, az anyák élelem és táplálék híján a magzatokat nem tudják megfelelően kihordani, az újdonszülött csöppségek agyonfagynak, éhen pusztulnak. Az élelem kell a megszálló orosz seregnek. Na meg a ruházat, a lábbeli és egyéb is. Amíg ezek ki nem vonulnak, nincsen odaát életerősödés. – Mondja a rádió: Bárdossy Lászlót tegnapelőtt, csütörtökön reggel kivégezték. Ha már meg kellett halnia, jobb így, mert a magyar kormány Jugoszláviával kötött megállapodás értelmében több úgynevezett háborús bűnöst kiszolgált, s ezek között lett volna Bárdossy is. Így jobb, ha odaát végeztek vele. A sorsa úgy is ez lett volna, így legalább elkerülte az itteni további megaláztatást és kegyetlenkedést. – Pirosnak, Palinak egyházi esketési évfordulója van ma. A polgári régebben megvolt, az egyházi csak most vált lehetségessé, Gyuszi⁸² közben történt halála bizonyítványának bemutatása után.

1946. I. 15. Kedd. Lóri névnapja. Eddig születése óta soha nem ünnepeltük. Az ünneplés így is holnapra tolódott. Holnap (16-án) van Józsi születésnapja, s pénteken (I. 18-án) Piroska születés- és névnapja, s így mind a három, s illetve négyes évfordulót holnap egyszerre, egy ünnepi ebéddel üljük. Ma nemigen juthatna egymás után három nagy ebéd. Szegény magyarországi gyermekeimnek bizony egész éven át egy sem jut. Odaátról hónapok óta semmi hír. Semmi levél, pedig a posta jár; mások kapnak.

1946. I. 16. Szerda. Elhangzott kis Tibi szokásos versikéje. Ismét felállt a székre, s onnét a mondóka elhangzása után a sorrendben előbb Lóri bácsi, azután a papája kapta meg a szerény évfordulói ajándékát. – Délben Tibivel a moziban megnéztük Belgrád felszabadításáért lefolyt harcokat. – Tegnapelőtt felkeresett Giffinger Imréné s leánya, Marta, kétségbeesetten közölték, hogy Szaján plébánosát Heresbacher Dénest behozták az Oznába, tegnap meg dr.

Géczy Tibi lelkész unokaöcsémet hurczolták el az esti órákban, ugyancsak az Oznába. – Józsi eljárt az érdekükben. Heresbachert közben már áttették az ügyészséghez, s itt Józsinak megígérték, hogy mielőbb kihallgatják. Egyikről sem tudni, hogy mi a vád vagy gyanú?

1946. I. 17. Csütörtök. Úgy látszik, erősen szítják a rom. kath. papság elleni hangulatot. A beográdi rádió leadta, hogy Stepinac zágrábi érsek ellen nagy tüntetés volt Zágrábban, a lármások úgy az ő, mint egész sor megnevezett horvát püspök és lelkésznek, mint a nép ellenségeinek a népbíróság elé állítását követelték. – Közben folyik a Nemzetek Szövetségének gyűlése Londonban, hangzatos frázisokkal az egyenlőség, egyenjogúság, szólásszabadság népboldogító eszméiről.

1946. I. 18. Péntek. Piroska név- és születésnapja. Mivel ma péntek van, s Zorka is, Pali is megtartja a szokásos böjtöt, így húsos ebéd nem lehet, ezért Zorka úgy osztotta be, hogy holnap délután a rendes női kártyatársaság jön össze uzsonnára, s vasárnap lesz az ünnepi (tehát húsos) ebéd. – Délelőtt, délután sok gratuláns volt Pirosnál.

1946. I. 19. Szombat. Délután csakugyan együtt volt a kártyapartie, Marton Éva, Juczi, Liphay Tiborné, Pipu és uzsonnára a teljes család. – Itt mondták az asszonyok, hogy özvegy Jemricsné 86 éves korában meghalt.

1946. I. 20. Vasárnap. Tegnap látogatóban volt Manojlovits Todos. Rábírtam, s együtt mentünk Mara Saczinak névnapjára gratulálni. Most egy éve épp névnapja (Sarolta) előtti napon, ott volt Juhász Piriéknél látogatóban, amikor felkereste két partizán, s a börtönbe hurczolták. Névnapját ott ülte meg. Elítélték nemzetbecsület elleni vétségért 3 évre.⁸³ Elvitték Mitroviczára, onnét meglepetésszerűen valamiképp hazakerült, s most itthon rója le büntetését olyképp, hogy a Messinger intézet tanító osztályában, irodában van elfogatva, de étkezni és aludni haza mehet özvegy anyjához, Nánihoz. A közben kibocsátott kegyelmi rendelet büntetése felét elengedte, úgyhogy még ½ évig kell kényszermunkára járni.

Ma délután 3 órakor temették a temetői kápolnából Jemricsnét. Zorka és Lóri kint voltak a család részéről a temetésen. Hideg, kemény idő. A déli órákban fagyos jégeső indult. Csúszós út.

⁸³ Az úgynevezett becsületbíróságok elé azok a nemzeti (szerb, horvát, magyar, zsidó stb.) becsület ellen elkövetett kisebb büntettek és kihágások kerültek, amelyek nem minősültek hazaárulásnak, vagy a megszállókkal történő kollaborálásnak, illetve háborús büntetnek a korabeli törvények szerint. A becsületbíróságok által kiszabható legmagasabb büntetés tíz év könnyű vagy nehéz kényszermunka és részleges vagy teljes vagyonelkobzás volt. Az első ilyen bíróságokat Szerbiában hozták létre, még 1944-ben, a vajdasági becsületbíróságok létrehozására 1945. áprilisától került sor (S. E.).

⁸² Piroska korábbi férje.

Itt volt Nyárai Rudi. Szabadkáról az ismerősöktől Strelitzkytól, Garay Bélától, Lévyától üdvözlést hozott. Mondja, hogy özvegy Édenburg Lajosné még a nyáron, tán Sopronban, meghalt.

Az esti rádió igen érdekes interjúból közvetítette Balogh István min. elnökségi államtitkár megemlékezését, a Moszkvában megkötött ideiglenes fegyverszüneti feltételek elfogadásának első évfordulója alkalmából. A debreceni magyar kormány három megbízott kiküldöttje Vörös tábornok, Gyöngyösi külügy min. és Balogh voltak Moszkvában, s ők kötötték magyar részről a megállapodást.

Tegnapelőtt a bpesti rádió Blaha-emlékestet közvetített. Kegyeletteljes gyönyörrel hallgattam végig. Felújult sok, sok egyetemévi emlék. Most 20 éve – 1926. I. 18-án – halt meg Blaha Lujza. A Kerepesi temetőben láttam 2 év előtt, Karcsi öcsém sírját keresve, a „nemzet csalogánya” síremlékét. – Sajátásgosképpen ma mondta be a budapesti rádió, hogy Blaha Lujza utolsó még életben volt partnere, Pintér Imre ma reggel halt meg Bpsten 80 egynéhány éves korában, két nappal az emlékest után. Talán még végighallgathatta?

1946. I. 21. Hétfő. Kavarog a világbéke. Londonban nagy ovációk. Közben Franciaországban De Gaulle elnök lemondással fenyegetődik, Romániában, Görögországban zavargások. Jugoszláviából is nyugtalanító zavargások híre kering. Kiábrándult elégedetlenség mindenfelé.

1946. I. 24. Csütörtök. Vasárnap délből éppen a kellemetlen hidegben a vöröskereszt betegszállító autóján kivitték Pirost a kórházba újabb röntgenvizsgálatra. Az autóban elfértek, és kikísérték Pirost: Zorka, Pali, Józsi, és beugrott a kis Tibi is. Kedden délután beküldötték a felvett fényképet, s este itt volt Kovacev orvos, aki a képből nagy javulást állapított meg, de bizony előkészítette Pirost, hogy még vagy két hónapot kell a gipszteknőben töltenie. Nehéz helyzet, de el kell viselnie; mert csak így lehet kilátás a teljes felgyógyuláshoz. – Most, az esti órákban beszállt a hatóság két sebesült olasz katonát. Az egyik 21, a másik 32 éves. Az előbbi két mankón jár. Úgy mondják, Rómából valók. Az ebédlőben fűtetett Zorka. Ott készítenek fekvőhelyet részükre. Az irodába nem merjük őket elhelyezni. – Nagy hidegek járnak. A kályhában a tűz dél tájban kialszik, úgyhogy kellemetlen még a kis szobában is a tartózkodás.

1946. I. 31. A tegnapi posta Bubus két lapját, a mai újabb két lapot hozott. Hollandiából most már eléggé pontos a postaforgalom. Csak Magyarországból nem jön hónapok óta semmi hír.

1946. II. 1. Péntek. Magyarország történelmi nagy napja. Ma választotta meg a nemzetgyűlés harmadik köztársasági elnökét. Első Kossuth Lajos volt 1849-ben, második gr. Károlyi Mihály 1919-ben, s ma Tildy Zoltán lett a köztársasági elnök.⁸⁴ A rádió közvetítette úgy a képviselőház elnökválasztó gyű-

lését, mint ezután a Parlament előtti téren lefolyt nagy népgyűlést. Mindkettő ünnepélyesen megható volt. A szeles, dermesztő, nagy hidegre, ma hirtelenben egészen tavaszi napsütés, úgyhogy Piroskát rövid időre a kertbe vihették a napra. – Bubustól ma újabb érkezett lap – mégpedig magyar nyelven.

1946. II. 2. Szombat. A rádió mindenfelől foglalkozik a köztársasági államformát felvett Magyarországgal. Legtöbbszörre melegséggel és rokonszenvvel üdvözlük az igazi demokratikus útra tért Magyarországot. Csak Belgrád hallgat. Itt érezhető az ideges elhidegülés. Úgy látszik, a közeledő béketárgyalásokkal kapcsolatos. – Ma is meleg, napsütéses az idő, pedig II. 2. gyertyaszentelő, a monda szerint ma bújik ki téli odújából a medve, látva árnyékát 40 napra visszavonul.

1946. II. 3. Vasárnap. Az orvosok járványos flekktyfusztt állapítottak meg. A városban betiltottak minden összejövetelt, színházi, mozilátogatást. – Londonban tegnapelőtt a Nemzetközi Szövetség ülésén a görög kérdés miatt élénk, kemény összeütközés volt Visinszkij orosz és Bevin angol kiküldött között.⁸⁵ Ezóta a rádió és lap közlései szerint a világ újságai élénken kommentálják az esetet. Úgy látszik, a kommunista lapok kivételével mindenfelé az angolok oldalára áll a közvélemény.

A görög kormány kérelmére angol megszálló csapatok vannak a rend fenntartása érdekében Görögországban. Ez nem tetszik az oroszoknak, s Visinszkij felhívta Angliát, hogy „feltétlenül és azonnal” vonja ki csapatait. Erre a szokatlan hangra az angol külügyminiszter igen éles válaszban közölte e kérdésben Anglia álláspontját, amely szerint az angol csapatokat csakis akkor fogják visszavonni, ha feladatukat teljesítették. Holnap folytatja a gyűlés e kérdés megvitatását.

1946. II. 8. Péntek. Nédics volt jugoszláv min. elnök, akit külföldön elfogva kiadtak Belgrádnak, hétfőn reggel – mondja a rádió – öngyilkos lett. Miközben kihallgatásra vezették, az őrtől kiragadva magát, a III-dik emeletről letetette magát, s szörnyethalt. – Londonban az angol–orosz ellentét elsimult; a szövetség valami salamoni határozattal vágta ketté a gordiuszi csomót, a béke egyelőre ismét meg van mentve. Úgy látszik, mindenben folytatódik a néhai Népszövetség. Hangos, nagy szónoklatok, vádaskodások, bizalmatlanságok, s amikor jól kibeszélték magukat, a bölcsek bírák, nem merve határozott ítéletet kockáztatni, lagymatag formulával fejezik be a vitás ügyet. – A nyugati, főleg amerikai és angol kormányokat és közvéleményt erősen foglalkoztatja az európai éhínség, s ennek lehető leküzdésének égető kérdése. Az UNRA segítő expedíciót irányított Magyarország felé is. Jellemző: Tildy elnök és a min. elnöke felkeresték Vorosilov orosz parancsnokot, s tőle katonai segítséget kér-

⁸⁴ A jogtörténet Kossuth Lajost nem tartja számon a köztársasági elnökök között. Tildy Zoltán a második magyar köztársasági elnök volt (S. E.).

⁸⁵ Andrej Januarevics Visinszkij (1883–1954) szovjet külügyminiszter-helyettes, Ernest Bevin (1881–1951) angol külügyminiszter (S. E.).

tek, amely Bpestig kísérné a szállítmányt, nehogy útközben megtámadva azt elrabolják. Úgy látszik, biz ez is megtörtént.

Ottó volt trónörökös két fivére Ausztriában járkált. A főhercegeket a nyugati hatalmak hozzájárulásával – kiutasították. Habsburg restauráció kérdése, úgy látszik, Ausztriában is, Magyarországon is lekerült a napirendről. – Vannak, akik új – harmadik – világháborúról rebesgetnek.

1946. II. 10. Vasárnap. Bubustól tegnap újból érkezett, immár magyar nyelvű lap. Nagyon megnyugtató tartalommal. Életük csaknem teljesen háború előtti norma, nincsen élelemhiány, van fűtőanyag. De annál aggasztóbbak a magyarországi hírek. Ott éhség, fagyoskodás; sőt megfagyás és éhhalál. És nincsen mód az orosz megszálló seregektől való megszabadulásra. A rádió szerint nem kevesebb mint 750 000 fő. De pusztít az éhínség más európai államban is, ami az Egyesült Nemzetek Tanácsának komoly, aggályos tárgya. E mellett úgy Angliában, de különösen Amerikában, folyton terjednek a sztrájkmozgalmak.

A tudományos kísérletek azonban fejlődnek, haladnak. A rádió mondja, hogy csaknem egy időben amerikai, orosz és magyar tudósok rádium összeköttetést találtak a Holddal. A felküldött sugár néhány percen belül onnét visszaverődött. Talán még én is megérhetek valami messze kiható, új felfedezést.

1946. II. 12. Kedd. Végre újból érkezett lap Mauzitól. Örül, hogy január hava (31-én írta) utolsó napját mérte. Január – írja – élete legszomorúbb hava. Most 3 éve januárban veszett el szegény, jó Pubi; januárban most egy éve tűnt el Bandi. Tavalý januárban dühöngött körül a rettenetes ostrom. – Kokszt annyi volt, hogy egy szobát mostanáig, sőt még két további hónapon át fűthetnek. Tibitől levelet kaptak – aránylag jól vannak a tanyán. Pipi fiát katonai sorozóbizottság megidézte. – Úgy vélem, ha katona szolgálatra besoroznák, ez bizonyára kissé megtörné a fiú fékezhetetlen modorát. – Rádió: Gyöngyösi magyar külügy min. visszaérkezett Prágából. A tárgyalás eredménytelenül végződött. Tehát folytatják a csehek a magyarok kitelepítését. Igazságos népcsere is nehezen volna elképzelhető ott, ahol a Magyarországon lévő mintegy 100 000 szlovákkal szemben Csehszlovákiában közel 600 000 magyar van. – A kérdést a magyarok az Egyesült Nemzetek Szövetsége elé viszik.⁸⁶

New Yorkban bezárták a színházakat és mozikat fűtőanyag hiánya miatt. – Bpsten a németektől és Szálasi hordáitól való felszabadulás első évfordulója alkalmából ma ünnepélyes közgyűlés lefolyását közvetítette a rádió. Az ostrom borzalmi valóban rettenetesek lehettek.

1946. II. 13–18. Múlt csütörtökön sürgöny jött Belgrádból, amely arról értesített, hogy szombaton, II. 16-án tartják meg Guidó tárgyalását. Családi megbeszélés után Józsi elhatározta, hogy leutazik, Dudy vele ment. Pénteken reggel, kellemetlen hidegben, csúnya, szeles időben leutaztak. Szom-

baton megtartott tárgyalás után Guidót 5 évre ítélték. Vasárnap este érkezett vissza Dudy és Józsi. Ma – hétfőn – első hosszabb levél érkezett Tibitől. A teljesen kifosztott tanyán jutottak fedél alá. Szereztek 1 tehenet, 1 disznót, rendbehozták a banyakemencét, van szalmájuk. Így van tej, némi hús, meleg szoba. A földreform 100 holdat meghagyott, de ebben csak 36 hold szántót. Ebből is eddig a bizottság csak 16 holdat jelölt ki, a többi bizonytalan. Lovait, igáit mind elrabolták, így egy feles segítségével eddig mindössze 9 hold van bevetve. Gond, nyomor.

Bubustól is érkezett újabb lap. Tegnapelőtt pedig Ernő hosszabb levelét hozta a posta. Végre tehát hír mindenfelől. – Ernő levelével együtt lapot is kézbesített a posta, nagy, nagy megnyugvásunkra: Slawikowsky Lilytől Oroszországból, Szemipalatinszkból magyar nyelven. – Élnek mindhárman. Gizus, kis leánya és Lily is. – Mint írja 1940. április hava óta vannak ott. Közel 6 éve. Rettenetes.

1946. II. 19. Kedd. Par avion, ajánlottan, küldöttünk Piros és én még tegnap feladva levelet szerencsétlen Gizusék címére. Tervem, hogy levélben fordulok Szegfű Gyula újonnan kinevezett moszkvai magyar nagykövethez, hátha valami módja lehetne annak, hogy őket vagy ide engednék hozzánk, vagy Bubusékhoz Hollandiába, esetleg vissza hazájukba, Lengyelországba. Nehéz ugyan elképzelni, a mai vasúti közlekedés mellett az utazás lehetőségét, de megkísérlem a kérvényezést. – A bpesti esti rádió ismét rendszeresen közvetíti Bárdossy és Imrédy után, most Szálasi és társai elleni tárgyalásokat. – Írtam Gizusnak, Bubusnak, Ernőnek, Tibinek.

1946. II. 20–25. Végre Tibitől is levél, amit Vera anyjához írt levélhez mellékelte. Így tehát Tibitől, hosszú hallgatás után kettős életjel. A távollevő gyermekek így mind megszólaltak ismét. Hollandiában, úgy látszik, minden javul, de annál aggasztóbb a helyzet Magyarországon. – Cuni is hosszabb kesergő, anyjának, nekem, szemrehányásokkal telt levelet írt. Az apa, anya nélkül a világba kidobott, 16 éves (kamasz korban), vergődő lélek. A fiú lelkiállapotát meg tudom érteni, ezért nem is neheztelek. Anyjának, akinek éppen fejfájás keseríti az egyébként is nehéz gipszteknyős életét, nem is mutatom meg.

1946. II. 26. Kedd. Moszkva rádiója igen éles hangú támadást intézett a „tűrhetetlen” angol imperializmus ellen. Az angol külügyminiszter pedig épp most találta szükségesnek hangosan világgá kürtölni: nem tud elképzelni oly okot, amely miatt „Anglia és Oroszország között háborúra kerülhetne sor”. Sokfelé nagyon feltűnőnek találják a világban azt, hogy ennek Anglia részéről való kihangsúlyozására e pillanatban miért volt éppen szükség. Forr, forr mindenfelé. – Tegnap Bpsten az Eötvös Kollégiumban nagy magyar–jugoszláv „barátsági” ünnepély. Nagy politikai bevezetőt mondott Keresztúri Dezső közoktatásügyi miniszter, amelyben kihangsúlyozta, hogy az ország déli részén nemcsak sok szerb nyelvű elemi-, középiskola nyílik, hanem lesz szerb

⁸⁶ Erre nem került sor (S. E.).

egyetem is. A Jugoszlávia katonai kiküldöttje e túl sima miniszteri előzékenységre, elég érdes válasszal felelt. – A nyugati világpolitika vezető alaphangja az európai pusztító, nagy élelemhiány. Amerika tízmillió dollár kölcsönt nyújt Magyarországnak. – Lapot küldtem: Mauzi, Bubus, Tibi címére. – Este Lóri-val megbeszélés az ő jövőjéről.

1946. II. 27. Szerda. Moszkvai rádió leadja, hogy a Szovjetunió minden fegyvernem katonai főparancsnokságát Sztálin generalissimusra ruházta. Úgy látszik, e tény és ennek világgá való kihangsúlyozása ez órában válasz Anglia feltűnő kijelentésére, hogy nem lát lehetőséget Oroszországgal való háborúskodásra. Gyűlnek a nyugtalanító jelek mindenfelé. Spanyolországban elítéltek és kivégeztek 10–12, amint mondják, köztársaság ellenes embert. Ezért nagy a munkásság felháborodása Angliában, Franciaországban s erőlesen követelik Franco Spanyolországával a diplomáciai összeköttetés megszakítását. – Bubus ismételtén írja, hogy Lóri Hollandiában keresse jövőjét. Erről beszélgettem Lóri-val tegnap este, megértően, melegen. Az életből kilépő apa aggodalma; a jövő elhelyezkedést kereső fiú tervezetése.

Bosnyák Dusán szomszédunk búcsúzni volt itt. A földreform elvette tanyáját, teljes felszerelésével. Újvidékre megy elhelyezkedést keresni. Begaszentgyörgyi parasztember járt itt tanácsért, elmondja, hogy a faluban a kiűzött németek házaiba szerbek, magyarok költözködtek. Kihirdették a rendeletet, hogy mindezeknek el kell hagyni a lakásaikat, mert kellenek e német házak a Dél-Szerbiából átjövő telepéseknek. Bizonyára ez a sors vár az összes német közösségekre.

Kezdek feltűnően türelmetlenül ideges lenni. A tanácsért jövő embereket, azok panaszait nem bírom már türelemmel meghallgatni. Kis Tibivel, Pójjival, ha szobámba jönnek, itt élénkeek, lármáznak, hangosan játszadoznak – nem bírom. – Vénülök.

Az esti rádió leadta, a Szálasi és társai ellen 12 napon át lefolyt bünper utolsó tárgyalásán felvett hanglemezről, a vádlottak utolsó szó jogán elmondott védőbeszédeit. – Imrédy kegyelmi kérelmét elutasították. Holnap reggel végrehajtják a halálos ítéletet.

1946. II. 28. Csütörtök. Imrédyt ma reggel agyonlőtték. Bárdossy után, ma Imrédy. Akasztás, kivégzés világsszerte mindenfelé. A háborúnak vége, de az öldöklések tovább folynak.

Reggel távirat érkezett. Bubus Hágából sürgönyileg küldötte jókívánságait, a holnapi születésnapra. Ma tehát befejezem a 78-at; holnaptól fogva a kérdésre: hány éves? a felelet: 79.

Giza húgom – 1871–1925 = 54 éves korában; Karcsi öcsém 1869–1929 = 60 éves; Metám 1876–1938 = 62; anyám 1842–1919 = 77; atyám 1829–1915 = 86; apósom 1848–1939 = 91 éves korukban távoztak e földi életből. A mai nappal túléltem: testvéreim, feleségem, anyám életkorát. – Elöttem: apám, apósom, magas életévei. Vajon melyikhez leszek közelebb, ha majdan én is búcsúzom?

Ma napsütéses, gyönyörű, meleg, szinte igaz tavaszi nap. Pirost a déli órákban kivihették az udvarra friss levegőn napozni. Ma estig teljesen lázmentes volt.

1946. III. 1. Péntek. 1867. III. 1-je is péntek volt. Elmúlt tehát a 78, és a mai nappal beléptem életem 79-dik évébe. Délelőtt eljöttek a gratulánsok. Idők jele, ötten a hónuk alatt egy-egy üveg borral vagy pálinkával köszöntöttek. Itt volt: dr. Römer József, Juhász Ferenc, Manojlovits Todos, Géczy József, Láng Imre és Hilda, Meszman Gáspár és neje (pálinka), Benczéné Marton Éva (bor), Marton Juczi, Marton Andorné, Becker Mariska (pálinka), Kollarich Margit, Kollarich Ágostonné Pési (bor), Parmentier Maca (bor), Perisics Pirinkó, Novák Hedvig, dr. Brájjer Lajosné, dr. Zsupanszky Iszo, Pin Pajo és Ágnes, Tetka Katicza, Somogyi Pál. Levélben üdvözölt dr. Perisics Zoltánné, Végh Vilma és Margit. – Ebédnél a család. Tibi francia nyelven mondott köszöntőt, kis Pójjika „nagypapa gratulálok”. Piroska, Zorka, Pali, Józsi, Lóri közös ajándékai: album a családi fényképekkel, nyakkendő, könyv (II. Katalin emlékiratai. Lóri), csomag cukorka. Két palaczk bor. A szerencsétlen Dudy jókívánatai. Lapokat küldöttem Mauzinak, Bubusnak, Tibinek, és Tibinek még külön hosszú levelet.

1946. III. 2. Szombat. Szálasi Ferenc, Csia Sándor, Vajna Gábor, Szöllösi Jenő, dr. Gera József, báró Kemény Gábor és Beregfő-Bruckner Károly volt nyilas minisztereket a bpesti népbíróság kötél-halálra ítélte.⁸⁷ Valamennyien kegyelemért folyamodtak – ma reggel kivégezték a kötél-halálra ítélt gróf Pálffy Fidelt, a volt Nyilas földművelésügyi minisztert. Gróf Széchenyi látomása: vér, vér mindenfelé.

1946. III. 3. Vasárnap. A ma délutánra hirdetett magyar népgyűlésre Újvidékről átjött Kek Zsigmond, és látogatott meg délelőtt Balla Laczi társaságában. – Becskereken rendeletet adtak ki, felülvizsgálják az adott itt-tartózkodási engedélyeket, amelyek 1941. IV. 6-tól (tehát a német megszállás kezdetétől) 1946. II. 22-ig lettek kiadva. Itt volt nagy izgalomban Kollarich Pési, Held Ádámné Kovács Tilly, a szerencsétlenek férjei ismeretlen helyen bújdosnak; ők tavaly jöttek ide, s így komolyan tartaniok kell a kiutasítástól. De hova menjenek? Érinti-e rendelkezés Dudyt is, ő is a kritikus időben jött ide.

Este a színházban a tanítóképzőt végzett növendékek a „Szakadékot” adták. Zorka, Józsi, Pali, Lóri-val én is elmentem a városi színházba, de az I. felvonás után csípős, hideg, nagy szélben én hazasiettem. A fűtetlen, hideg színházban nem bírtam tovább. Nagyön fáztam.

⁸⁷ A Szálasi-per 1946. február 5-én kezdődött, március 1-jén hirdettek ítéletet. Szálasi és három társát, Gera Sándort, Beregfő Károlyt és Vajna Gábort március 12-én, másik két társukat, báró Kemény Gábort és Csia Sándort pár nappal később végezték ki (S. E.).

1946. III. 4. Hétfő. Berkow Jovan valamikor becskerek lakos, még az első világháború előtt, innét Amerikába költözött családjával. Onnét többször írogatott. Szép töltőtollat és több (vallási) könyvet küldött nekem. Úgy látom, odaát vallásos, szombatos ember lett a nagy vallást tagadó szocialistából. Öt év óta nem adott többé életjelt. Ki is esett az emlékeimből. Születésnapim vendégeim körében voltam pénteken (III. 1.), amikor a déli órákban légi úton küldött levelet hoz a posta. Philadelphiából megszólalt újból Berkow Jovan. – A véletlen épp születésnapomra hozta az ott 1946. I. 2-án feladott levelet. Átköltözött családjával együtt, élnek.

1946. III. 5. Kedd. Farsang utolsó napja. Valamikor élénkségek, multságok napja. Különösen a város német legénységének felvonulása városszerte, s főleg a főutcán. A „farsangi bolondok” darabos – német élczelődései. Hova tűnt mindez? Ha még van talán itt-ott, egy-egy el nem szökött, agyon nem lőtt, élő német, szerte a különböző fogolylágerekben sínylődik. Holnap hamvazószerda.

A reggeli londoni rádió az oroszokat kínosan leleplező hírt hangoztat. Moszkvából irányított orosz kémszervezet került hurokra Kanadában. Élükön orosz ezredes állott. Negyedmagával őrizetbe vették, valamint elfogtak egy angol 34 éves egyetemi tanárt is. Moszkvából jött, 12 pontba foglalt utasítás szerint kellett kikémleni az amerikaiak katonai mozdulatait, és főleg kikémleni az atombomba titkait.

Bár borús, de egészen tavaszias, meleg nap. Nagy sétát tettem.

1946. III. 6. Hamvazószerda. Rákospalotáról érkezett ajánlott levélben születésnap gratuláció. Sarolta, Muci, Susy megemlékezése. A levélen 45 000 pengős postadíj. Rémes infláció. Bpsten a hatóságilag megállapított kapupénz 10 óráig 15 000 pengő, ezután 25 000 p. – A rádió holnapra nagy antifasiszta népgyűlés megtartását jelenti.

1946. III. 7. Csütörtök. Bpsten a Hősök terén nagy népgyűlést tartott a kommunista, szociáldemokrata és parasztpárt. A rádió helyszíni közvetítést adott. Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád véres, fasisztaellenes, fenyegető szónoklatait még meghallgattam. A beszédek éle a kisgazdapárt ún. jobboldali árnyalata ellen irányult. A felvonult tömeget a bemondó több százezerre becsüli. A népgyűlés du. ½ 3 órakor kezdődött. Két beszéd meghallgatása után lekapcsoltam, s amikor 5 óra tájt megnyitottam a rádiót, ekkor volt a befejező felvonulás. Bárdossy a vesztőhelyen, agyonlövés előtt még felkiálthatott: „Mentsd meg, istenem, Magyarországot ezektől a gázemberektől.”

1946. III. 8. Péntek. Bubus születésnapja. Lapjaiból most már nagy megnyugvással látom, hogy a mai évforduló ott is mennyivel jobb, kibékítőbb, mint volt az utolsó években. Megszabadultak a német betörőktől. Önállóak, szabadok, sorsuk urai lettek. – Ma Zoltánok napja is. Voltam Ambrózy, Bencze és Perisics Zoltánnál. Csak Szabó Zoltán ref. lelkész maradt el a szokásos sorozatból; őt a plébánialakásból kilakoltatták, s nem tudom, hova költözött.

Perisicsnél régóta nem voltam. Megüzenték, hogy délután felkereshető. A kis udvari szobácskában 15-en zsúfolódtunk össze, Manojlovits Todoson s rajtam kívül a többi mind nő. Zoltán a déli órák óta mélyen aludt. Este 6-ig, amikor lassanként távoztunk, nem ébredt fel. Vele így nem beszélhettünk.

1946. III. 11. Hétfő. Most a déli órákban valahogy kimásztam az ágyból. Erős, de nagyon erős influenza gyötör. Valahogy bementem a fürdőszobába, hogy megmosakodjam, a tükörbe pillantottam, megijedtem az ott látott képtől. Csúnyán nézek ki. Nem marad más hátra, megint vissza kell másznom az ágyba. – A posta lapokat hozott. Lily lapját Oroszországból és Bubus lapját. – Ebédelek. Lefekszem.

1946. III. 12. Kedd. Az esti bpesti rádió közölte, hogy Nürnberg válaszolt a népbírószág azon átiratára, hogy Szálasit és halálra ítélt többi társait, amennyiben Nürnbergben folyó tárgyalásoknál netán ki akarnák hallgatni, átküldik, s addigra a halálos ítéletek végrehajtását felfüggesztik. A válasz szerint Nürnbergben nincsen szükség kihallgatásukra. Ennek következtében, mondja a rádió, a halálra ítélték közül azokat, akiket a népbírószág nem terjesztett fel kegyelemre (Szálasi, Vajna, Beregfi), holnap reggel kivégzik. A többiek sorsa a kegyelmi kérvények eldőléig függőben marad. – Ma reggel felkeltem, felöltöztem ugyan...

1946. III. 15. Péntek. Néhány napi ágyban heverés és lustálkodás után ma végleg felkeltem. Kórház lett különben is a lakás. Piros immár 10-dik hónapja fekszik gipszben, mellette a hálóban fekszik Póji is, Tibi is. Én itt a külön szobában influenzáskodom. S befutott ismét Szabadkáról Léway Tusy is. Ingóságai ügyében tárgyalásra jött.

Magyarország ünnepli a március 15-diki szabadságnapot. Az ágy melletti rádión meghallgattam a délelőtti, majd a délutáni márciusi ünnepléseket. Rémítő az „ünnepi szónokok” undok demagógiája. Mondhatom, nem lettem egészségesebb. – Reggel úgy hittem, fennmaradhatok. De egy idő után ismét csak lefeküdtem. Mintha csakugyan vénülnék.

1946. III. 16. Szombat. Sztálin a moszkvai Pravdának interjút adott, s szokatlan hangon, keményen támadta Churchillt.⁸⁸ A támadással az egész világsajtó foglalkozik. – Erre tegnap nagy ünnepi banketten Churchill mondott ismét, elég világos célzatú, nagy beszédet a nyugatot fenyegető bolsevista veszélyről. Közben Tito átrepült látogatóba Varsóba, és jugoszláv katonatiszti küldöttség Prágába. Amerika elnöke szükségét érezte megnyugtatósnak (!) hangsúlyozni, hogy a világbékét nem fenyegeti imminens veszély.

Rákospalotáról Rózsitól is, Sacitól is hosszabb levél érkezett.

⁸⁸ Winston Churchill 1946. március 5-én Fultonban elmondott „vasfüggöny” beszédéről van szó, amelyben az angolszász világ összefogására szólított fel a kommunizmussal szemben. Churchill ekkor ellenzéki politikus volt (S. E.).

Ma két éve voltam utoljára Belgrádban, utoljára szenátori lakásomban. Dudy Bolla tiszteletére nagy vacsorát adott. Dudy két ismerőse is a nap folyamán vendégségben Dudynál híresztelte, hogy suttogják, hogy a németek készülnek megszállni Magyarországot. Esti vacsoránál mondom ezt Bollának, a belgrádi magyar követség vezetőjének, hogy íme két különböző helyről is miket beszélnek. A követhelyettes mosolyogva legyint, ő is hallott ilyesféle ostoba hírekről, de persze egy szó sem igaz. S harmadnap íme bevonultak!

1946. III. 17. Vasárnap. Józsi biciklin kiment Katalinfalvára. Ott tárgyalás volt a községházán Meta földjei kisajátítása ügyében. Onnét átment Bsztyörgyre, Zsakiék házában lakó Guidó nővére kérelmére, akivel a községi előjáróság ismét kellemetlenkedik. Meg akarják vonni tőle a tartózkodási engedélyt.

A délelőtti folyamán látogatóban voltak: Pfeiffer Károly, Jakobsz Károly, Magyar László és Géza. Úgy látszik, beteglátogatás volt.

Ma két éve érkeztem az esti vonattal haza Belgrádból erősen átfázva. Ekkor történt az éjjeli órában, hogy nekiestem az íróasztalnak, s annyira megütöttem magam, hogy 2-3 napon át feküdtem, s így kerültem el, hogy 19-én nem vittek letartóztatásba a többi magyarral a Messinger intézetbe. Mi minden történt e nap óta?!

1946. III. 18. Hétfő. Ebédre vendégünk volt Draxler Brúnóné Veszna, Ruzsits volt jugoszláv igazságügy-miniszter lánya. Készül át Magyarországra ott lakó férjéhez. A napokban eljutott Szabadkáig, de nem engedték át, visszairányították, mert nem volt útlevele. Most kísérel ilyet beszerezni. Valamikor nagyon gazdag volt otthonról is, földesúr férje révén is. Ma elagrárreformozták apjánál is, náluk is egész vagyonukat.

Valami mondhatatlan, nehéz, mélabús nyomás ül lelkemen. Már több mint egy hete, hogy nem hagyhattam el a házat...

1946. III. 19. Kedd. József napja. Délelőtti is, délután is sok gratuláns Józsinál. Délben a család gyülekezett. Sok kedves emlék ajándék. A kis Póji is kezében két ibolyacsokorral el tudta mondani: „Papa, gratulálok”. Tibi hosszabb alkalmi üdvözlést franczia nyelven. Piroska nagyon gyengének érezte magát, s így a szokástól eltérően nem a volt szalonban, az ő fekvőágya előtt, hanem az e célból külön fűtve, a régi ebédlőben volt terítve az ünnepi ebédhez. Délelőtti látogatók inkább a férfi ismerősök, délután Zorkaék szokásos kártyatársasága, Marton Éva, Bencze Zoli férjével és Tibor sógorával, Marton Juci, Messmannék, Liptay Tiborék, Pipu és a család; mégis 15-en ültünk a vacsora-uzsonna teához.

1946. III. 20. Szerda. Ma reggel 7 óra tájt halt meg Perisics Zoltán 85-dik évében. A közéletben, s később az első világháborút követett impériumváltozás után, a megfogyott magyar társadalmi életünkben visszamaradt kortársaim közül immár az utolsó. A kortársak közül egyedül magamra maradtam.

Mi az élet? Vanitatum, vanitas. Mi a halál? Mély, álm nélküli örök alvás. – Int az idő. Készülök.

Március 19-dike. Magyarországnak németek által történt megszállásának második évfordulója, odaát nemzeti gyásznap. Bpsten az összes – még megmaradt – épületeken gyászlobogók. Gyászünnepélyek.

Varsóban Tito marsall 20 évre szóló baráti és meg nem támadási szerződést kötött a lengyelekkel. Erősen hangoztatták mindkét oldalon a szlávok együvé tartozását. Ugyanez a szellem Prágában, ahova jugoszláv katonai küldöttség utazott. Magyarország légmentesen elzárt abroncsba került. – Itt Becskereken lezárták az összes könyvüzleteket. Állítólag oroszellenes és német, náci szellemű könyvek után kutatnak. A rádió szerint Magyarországon is, nemcsak a nyilvános, hanem a magánkönyvtárakat is országszerte végigkutatják. Rettenetes szellemi bilincs.

1946. III. 21. Csütörtök. Délben a Perisics-házban voltunk. Zorka, Józsi, Pali, Lóri, én kondoleálni. Délután ½ 5 órakor volt a temetői kápolnából a gyászszerartás. Rövid búcsúbeszédet tartottam. Meleg, napsütéses, szép nap volt. Nagyszámú gyászoló gyűlt egybe.

A hivatalos első tavaszi nap, melegen, napsütéssel állított be.

Ma egy éve reggel 7 órakor érkezett haza váratlanul, boldog meglepetésünkre Lóri. Akkor is ily szép, meleg tavaszi reggellel köszöntött reánk a hivatalos tavasz, tetézzve a boldog viszontlátás örömeivel.

1946. III. 22. Péntek. Rádió: Sztójay Döme volt min. elnököt, Rácz Jenő v. minisztert és egy harmadikat – nevét nem tudtam megérteni – golyó halálra, Kunder Antal volt minisztert életfogytiglani fegyházra ítélték.⁸⁹ Pusztítják irgalmatlanul az értelmiséget. Rácz Jenő becskerekfi fiú. Lakásunkkal rézsút átellenes ház volt szülőié. Bpsten a régi becskerekfi fiatalok közös emlékek révén többször találkoztunk volt. Átitatott katonavér. Valamikor a németek nagy barátja, de utolsó találkozásunk idején, a III. 19-dikét követő események hatása alatt, erősen kiábrándult német szerelméből.

1946. III. 31. Vasárnap. A lefolyt héten ismét sokat betegeskedtem. Kedden (III. 26.) erős láz (Schüttelfrost) rázott meg. Szerdán a megijedt család dr. Kamenkovits orvost kérte. Alapos vizsgálat után úgy véli, hogy az előbbi influenzát nem hevertem ki az ágyban; túl korán keltem fel, s a mostani lázas állapot, ennek utókövetkezménye. Gyógyszert preskribált. Így tovább hevertem újabb néhány napon át.

⁸⁹ A Sztójay-pernek öt vádlottja volt: Sztójay (Sztójakovics) Döme miniszterelnök, Rácz Jenő hadügyminiszter, Reményi Schneller Ferenc pénzügyminiszter, Szász Lajos iparügyi miniszter, Kunder Antal kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter. Az első négy vádlottat halálra, Kunder Antal életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Rácz Jenőt Tildy köztársasági elnök kegyelemben részesítette, büntetését életfogytiglani kényszermunkára változtatták (S. E.).

Ma délelőtt a torontáli Hitelszövetkezet épületében igazgatósági ülést tartott előbb a gazdasági egyesület, utána a hitelszövetkezet. Bejöttek a vidékről Jeszenszky Ferenc, Dániel Pál, Draxler Lipót, Jenovay Imre, a régi ún. megyei dzscentri maradékai. A valamikor történelmi osztálynak keresztelt ivadékok, ma elagrárreformozott szomorú jelenségek. Földjeiket elvette az állam, állatállományait, gazdasági felszereléseiket széthordták, Dánieléktől Óléczen, s rokonaiktól a szomszédos Gyéren a házi bútorok is eltűntek. Valamikori közéleti vezető szereplésük alapja teljesen kicsúszott.

1946. IV. 2. Gyönyörűen, melegen süt a nap. A déli órákban az udvarra vittem széket, ott napoztam, mellettem a hordágyon Piroska. Épp delet harangoztak, amikor a postás levelet hoz. Ernő írt hosszú beszámoló sorokat. Telve önérzetes, megelégedett boldogsággal. Soron kívül kinevezték a Magyar Nemzeti Banknál főellenőrnek. Főtisztviselő lett. A soronkívüliség 9 évi automatikus előléptetési átugrást jelent. Bizalmi állás, igazgatójával, a vezérigazgatóval a fontosabb tárgyakat közvetlen megbeszélés útján intézik. Lakását alaposan kifosztották. Motorbiciklijét, rádióját, ruhái nagy részét elvitték, de, amint levelemből nagy megnyugvással olvasom, telve munka- és életkedvvel; bizalommal.

Bubustól is érkeztek újabb lapok. Bubus és Ernő sorsa ismét révbe jutott. – De Mauzi idegállapota újból megrendült. Tibi sorsa túl szomorú.

1946. IV. 3. Szerda. Tegnap este Zorka, Pali, Józsiával színházban voltunk. Zilahy Lajos: „Fatornyok”-ját műkedvelők adták. Meglepően jó előadás. Értetően érzékeltették a darabban felvetett komoly életproblémát. Bár az új élet-szellem azt akarja elhíttetni: ezek már nem is problémák.

1946. IV. 4. Csütörtök. Napsütéses meleggel egészen kitavaszkodott. A fák mindenfelé rügyeznek. A gyümölcsösök virágoznak. Sokat vagyok a kertben, utcán a napon. Érezhetően erősödöm. – Vasárnap (III. 31.) fűtöttünk szobámban utoljára. Legalább egy időre. – Tegnap este 7 óra tájt, az előadás kezdete előtt, a kulisszák mögött felkerestem a „Fatornyok” műkedvelőit, s melegen üdvözöltem őket a tegnapelőtti esti előadás kiváló sikere alkalmából. Láthatólag jólesett.

1946. IV. 5–13. Heveréssel, betegséggel sok levél írásával múlt el egy teljes hét. Közben a meleg időt újból kemény hidegek váltották fel. Tegnap is, ma is fűtetni voltam kénytelen. Egészen behúzódtam kis szobámba. Közben Józsi a folyosón kőműveseket foglalkoztatott. Az irodába vezető ajtót, s a volt első irodai gangablakot átcserelelte. Az ablak helyébe került a bejáró ajtó, a volt ajtó helyét befalaztatta, s e helyre belül iratpolcz jött. – Mára ez a munka befejeződött. Józsi másfél napot úton töltött. Belgrádon, Újvidéken volt Draxler Brunóné Ruzsits Veszna ügyében. – Sikertelenül járkált.

Leveleket írtam e héten: Oroszországba (par avion, ajánlva) Slawikowsky Gizuséknak Szemipalatinskba, s egy Kapuvárról bevonult, s orosz hadifogságba esett Villányi József hadnagy címére Uzmanba. Szegény Pubinkkal való

név hasonlóság indított az írásra. Hosszabb ajánlott leveleket írtam Mauzi, Ernő, Tibi címére, majd Szilágyi Laczi és Várady Karcsinak. Húsvéti csomagot küldtünk Mauzi, Ernő, Tibi, Cuni részére. – A szokásos lapok mentek Bubusnak. – Ajánlott levél a Magyar Hadifogoly Híradó Tudakozódó Iroda szerkesztőségének Budapestre. – Véletlenül kezembe került e lap 1946. I. 14-diki száma, amely ír a borzalmas voronyezsi vészről, harmadik évfordulója (1943. I. 13.) alkalmából, másnap (1943. I. 14-én) tűnt el jó Pubink, és közli a lap, hogy ötezer eltűnt hadifoglyot felkutattak.⁹⁰ Írtam, s közöltem Pubi személyi adatait, kérve, hogy ha lehet, ez alapon ő utána is irányítsák a kutatást. – Ernőnek, Tibinek újból elküldöttem születési okmányait, talán segítségükre lehet, ha lépéseket kísérelnek meg a hazajöhetésre.

1946. IV. 14. Vasárnap. Egyrészt Amerika–Anglia, másrészt Szovjetunió között a szakadék mind mélyebb, a bizalmatlanság mind hangosabb. Úgy látszik, legfájóbb az, ott is, itt is, hogy egymás elől kaparintják el a külföldi piacokat, foglalják el a természeti kincseket, betársulnak az üzemekbe.

Meglátogatott tegnapelőtt Gál László⁹¹ újvidéki újságíró, valamikor a szellemesen szerkesztett Grimasz laptulajdonosa. Most a Magyar Szó munkatársa, meggyőződéses kommunista szellemű harcos. Érintettem ellenvéleményemet.

⁹⁰ A második magyar hadsereg doni katasztrófája során, amely 1943. január 12-én a Vörös Hadsereg nagy erejű támadásával indult, a kétszázezer fős hadseregből mintegy százezer–százhuszezer honvéd és tiszt pusztult el (S. E.).

⁹¹ Gál László (1902–1975) költő, író, újságíró, műfordító. Az 1930-as években a *Híd* és a *Kalangya* munkatársa, 1935 és 1941 között a *Grimasz* című satirikus lap kiadó-szerkesztője, a *Magyar Szó* alapító-szerkesztője, több kötet szerzője (N. F.).

1946. IV. 17. Szerda. Két napon át újból betegeskedtem. Tegnap egész nap ágyban maradtam. Tibi hosszabb levélben megírta szomorú sorsát. El nem tudom gondolni jövő megélhetését. Állatállományát, egész gazdasági felszerelését, mind elvitték. Valahogyan beszerzett borjas tehenet, hogy a kis gyermekeknek tudjanak tejet adni. A borjút elvitte a község, s most értékre adták, hogy a tehenet is elviszik jóvátételi számlára. A törvény szerint megmaradna a tanyából 100 hold, de a leggyengébb szántóból és legelőből jelölték ki. Így az ügy fellebbezés alá került; mai napig sincs kijelölve, melyik is lesz a megmaradó terület. Mai napig – igavonó állat, felszerelés, munkaerő híján – mindössze 9 hold van bevetve, de ez is feles művelésben. Az adót azonban már az egész – majdan – jutandó 100 hold után vetették ki, és hajtják be. Siralmas pusztulás odaát is. – Bubustól újabb két lap érkezett.

1946. IV. 19. Nagypéntek. A tavalyi nagypéntek napja – III. 30-dikára esett – jellegzetes nap volt. E napon érkezett lap Szemipalatinskból Gizuséktól, jelezve, hogy mindhárman élnek. E napon hozta az első hírt Bpestről Gara Marika – dr. Neumanné – lánya Mauzi felől, hogy Fillér utcai házát bombatalálat érte, hogy Harangvirág utcai házba költözött, s arról, hogy Szálasiék elhurczolták Bandit. Ezóta semmi hír felőle.

A napot ágyon kívül töltöttem, de befűtettem. Délután Józsival, Lórival a szőlőbe mentünk. Estig kint maradtunk. Minden virágpompában. Éltető, kitűnő, illatterhes levegő. Felmerült a gondolat, hogy Pirossal, Palival kiköltözzünk a húsvét utáni napokban. Pirosnak is bizonyára jót fog tenni a virágzó tavaszi, pormentes levegő, s talán én is odakint hamarabb rendbe jövök.

1946. IV. 20. Nagyszombat. Rádió: a Sztálin generalissimus meghívására Moszkvában látogatást tett magyar kormány tagjai tegnapelőtt visszaérkeztek Bpestre.⁹² Nagy Ferenc min. elnök, s utána Gyöngyösi János külügy min. is nyilatkoztak útjukról. Jelentős nagy hatású eseménynek mondják, hogy most, közvetlenül a békeszerződések párizsi tárgyalása előtt történt volt Moszkvába hívásuk, s ott Sztálinnal való közvetlen tárgyalásuk. Moszkvával a békefeltételek tekintetében megállapodásra jutottak, s ott kereskedelmi szerződéseket is kötöttek, közben Magyarország kifosztott éhező népe elől pusztítja a még megmaradt élelmet a 900 ezer főnyi orosz megszálló, viszi el a gépeket, állatállományt, s pusztításával nem engedi, hogy lélegzethez jusson a szerencsétlen magyar nép. – Alighogy búcsút vettek Moszkvától a magyarok, megjelentek ugyanott a finnországi miniszterek. Ugyanazok a meleg barátsági fogadtatások, ünnepélyek, díszelőadások és befejezésül – a kereskedelmi

szerződések. Az oroszokról kisül: nemcsak nagy diplomaták, de kiváló kalmárok is. Úgy látszik, ez utóbbi faj különösen Amerika–Angoloknak. – A tegnapi gyönyörű, meleg, szinte nyári napra ma erős borulat mellett teljesen felhős. Talán végre is kapunk esőt. A rádió szerint emberemlékezet óta nem volt ilyen száraz tavasz.

1946. IV. 21. Húsvétvasárnap. Tegnap végre megindult, s egész éjen át tartott a lassú, csendes, de hideg eső. A gazdák legszebb húsvéti ajándéka. – Reggel Piroska szobájában elhelyezett nyuszifészeket kutatták Tibi, kis Póji. A szoba minden sarkában, a nagy kályha mindét oldalán egy-egy ajándékokkal telt fészek, sőt az egyikben két kis élő, fehér házi nyúl ette vígan az eléje tett zöld herét. A gyerekek húsvéti ajándéka nagyon gazdag volt. Utána pazar húsvéti családi reggeli – míg odaát Beleczen, Bpesten éheznek. – A világ sorsát irányító élemberek legnagyobb gondja – londoni, amerikai rádió szerint – az Európában és Ázsiában sok millió embert fenyegető éhhalál lehető leküzdése. – Tegnap lapot küldtem Bubusnak, ajánlott levelet Mauzinak. – Lóri kiutazott Draxlerékhez a tanyájukra vendégségbe.

1946. IV. 22. Húsvéthétfő. Tibi kölnivízzel felszerelve locsolási körútra indult. Hazaérkezve minden zsebéből boldogan szedte elő a szerzett színes tojásokat és édesen mesélte locsolási kalandjait. Zorka, Tibi, Pali a szőlőbe mentek, hirtelen besötétedett az égbolt, csakhamar haza indultak, de útközben utolérte őket a zuhogó eső, mindannyian teljesen átázva érkeztek vissza. Dél előtt gyönyörű, meleg napsütés. Piroskát kivitték az udvarra, de a sok húsvéti látogató, a heves nap, úgy látszik, nagyon megviselték, a déli órák után nagy fejfájással vitték szobájába. Sokat szenvedett még a késő esti órákban is. Este felé az eső elállott, s elmehettem Perisics Mariskáékhoz, ahol családi körben – Margit, Pési, Pirinkó – húsvéti gazdag teázás volt. Engem e családi körbe, úgy látszik, köszönetként hívtak meg, a Zoltán ravatalánál tartott búcsúztatásért.

1946. IV. 23. Kedd. Lóri a tanyai kirándulásról hazaérezett. A világ feszült kíváncsisággal várja Amerika, Anglia, Francia, Szovjetunió külügyminisztereinek e hétvégi találkozóját Párizsban. Tárgysorozaton a békeszerződések. Köztük Magyarorszáé is. A rádió szerint nagy az ellentét különösen London és Moszkva között.

Tibi maga mellé vette az esőköpenybe bújtatott kis Pójit, s vitte hűgát, fiúkat locsolni. Póji nagy orgonacsokkal, csukorkákkal tért haza nagy büszkén ez elért sikerére. A gyerekek, mint valamikor mi, folytatják nagy buzgalommal a szokást; így alakul a hagyomány.

1946. IV. 24. Szerda. György napja. Valamikor, amikor még „magyar párti” életet éltünk, rendszeren Szabadkán vagy Ómoravicán, Sántha György pártelnökünk tanyai kastélyában töltöttük e napot. Nagy pártösszejövetelek, megbeszélések, tanácskozások, jövő tervezgetések. Akkoriban minden milyen fontosnak látszott, ma minden, szinte nyom nélkül szertefoszlott. A sok közül, ma

⁹² A Nagy Ferenc miniszterelnök vezette kormányküldöttség 1946. április 9-étől 18-áig tárgyalt Moszkvában. Szerették volna megszerezni Moszkva támogatását a magyar–román határ korrekciójához, amelynek békekonferencián történő felvetését Sztálin ugyan nem ellenezte, de mint később kiderült, nem is támogatta (S. E.).

már alig maradt 2-3 túlélő. – Az idő kereke fennakadás nélkül továbbforog. Új vezetők, új szellem, új életcélok feledtetik a régit, irányítják a jelen-jövőt. Talán jobb lesz minden. Vagy ki tudja?

1946. IV. 25. Márk napja. Diákkorunkban, búzaszentelőre, a határ valamelyik búzatáblájára vezették tanáraink a diákságot. Ma persze ez a hagyományos szokás is elavult, sok egyéb hagyománnyal egyetemben.

A világ közfigyelme ma Párizs felé irányul. Ott találkoznak a külügyminiszterek, hogy előkészítsék az olasz, magyar, finn, román, bolgár békeszerződéseket. Ott dől el hosszú jövőre Magyarország sorsa. Rádió: Mussolini holttestét a milánói, rejtve tartott sírjából kiemelték, és ismeretlen helyre vitték. Riadókészültségbe helyezték Milánó egész rendőrségét. Most jöttek reá, hogy sírrablás már fél évvel ezelőtt történt. Anglia elhatározta 20 új város felépítését egyenként 50 000 lakossal. Népszavazás dönt az olasz király-kérdés sorsa felett. – Bpsten egy liter tej hatóságilag limitált ára 960 000 pengő. Odaát feltűnően sok az erdőtüz. Mindenfelé nagy előkészületek május elsejére, mint „a dolgozók békeünnepére”.

1946. V. 1. Szerda. Mindenfelé, nemcsak országszerte, hanem úgy látszik, az egész ismert világon, a munkásszervezetek nagy programok keretében ünneplik, és bizony ráparancsolásokkal ünnepeltetik a mai május 1-jét. Józsi kis Tibi fiával is kirándult. A rádió is csupa ünneplésről énekel. – A lefolyt héten mindenfelé leveleztem. Mauzinak, Ernőnek, Tibinek, Bubusnak, Rpalotára Rózsinak, Saroltának, Vinczehidy Ernőnek mentek levelek; ma írtam Philadelphiába Berkownak. Szilágyi Lacinak, Várady Karcsinak már előző héten, s így levéllel nem vagyok semmiféle hátralékban. – Tibitől, Mezősason feladva, tegnap megrendítően szomorú, hosszú levél érkezett. Túl nehéz napokat élnek. A szomszéd tanyások közül, úgy látszik, az egész Geiringer családot kipusztították. Bayer Józsi is meghalt. Csak özvegy Szilágyiné él, s a nagy tanyából megmaradt földön ma két ökörrrel szánt. Minden egyebet ott is elvittek. A körmösdi tanító orosz hadifogoly, felesége kisbabájával elköltözött. Pusztulás mindenfelé.

1946. V. 2. Csütörtök. Pubi születésének 29-dik évfordulója. 1917. V. 2. ebban a házban született, 1943. I. 14-én a Jesdovinye körül vívott harcban tűnt el; 40–45 fokos hidegben folyt a harc. Tisztársai véleménye: vagy elesett, vagy megfagyott, vagy orosz fogságba esett, s mint tisztársait is, agyonlőtték.

1946. V. 3. Péntek. Tegnap Mauzi levele érkezett. Harangvirág u. lakásából kiköltözött. Nem bírta a nagy házban a strapát. Egyedül kellett a hótisztítást, favágást, szénhordást, takarítást, főzést s mindent végeznie, kényelemben elpuhult Pipi fiát kiszolgálni. Nem bírta tovább, s a Pasaréti út 38/a száma alatt kis lakást bérelt. – Ő is, Ernő s Tibi is, megkapták a postán küldött húsvéti csomagokat. Mauzi és Tibi kéri a küldések folytatását. Éheznek. Csak Ernő jelezte, hogy ő mindennel el volna látva, de azért bizonyára ő is várja a továbbiakat. Bubus is küldhetett egy-egy kilósat. Ezt is megkapták. Bárcsak már körülöttem itthon láthatnám valamennyit.

1946. V. 4. Szombat. Rádió: az amerikai, angol és francia Párizsban működő külügyminiszterek barátságos megbeszélés keretében arra igyekeztek reábirni az orosz kollégájukat, hogy az orosz megszálló seregeket Ausztria, Bulgária, Magyar és Román országokból vonják vissza, illetve megfelelően leszállítsák. De az orosz nem volt erre reábirható. Magyarországon – e rádióhír szerint – még mindig 650 000 orosz megszálló tartózkodik. Elpusztítanak, felesznek mindent. – A külügyi bizottság nem ítélte vissza Dél-Tirolt Ausztriának. Itt nagy az elkeseredés. Pólát Olaszthonnak ítélték. Trieszt felől még nem döntöttek. – Fenyéget a veszély – mondja egy amerikai lap –, hogy mint annak idején a londoni, úgy most a párizsi értekezlet is kudarcra fog végződni.

1946. V. 5. Vasárnap. Párizsban a külügyminiszterek nem tudnak megegyezni. Trieszt kérdése a kemény dió. Úgy látszik, a nyugati hatalmaknak az az aggodalma, hogy Triesztből nagy szláv kikötő támaszpontot tervel Jugoszlávia, a hátában Oroszországgal és összeköttetésben a Földközi-tengerrel. – Nagy a hullámmás Palesztina körül is. Az egyik terv szerint Európából százezer zsidót akarnak odatelepíteni – e terv ellen az arabok hangosan tiltakoznak. – Rádió szerint Európában mindössze 10 millió (tízmillió) zsidó lett volna. Ebből a mostani háború folyamán elpusztult 6 millió, s így volna ma még 4 millió.

1946. V. 6. Hétfő. A Franciaországban tegnap lefolyt választások nagy meglepetést hoztak. Népszavazás döntött a képviselőházban utóbb elfogadott alkotmány felett, amely az egykamarás rendszer mellett döntött volt. A tegnapi népszavazás az új alkotmányt a kommunisták nagy meglepetésére leszavazta. Újból a kétkamarás mellett foglalt állást az ország nagy többsége. – Párizsban megakadt a négy külügyér a trieszti kérdésben. Az angol rádió közli, az orosz kijelentette, hogy amennyiben a többiek beleegyeznek abba, hogy Triesztet Jugoszláviának ítéljék oda – bár a trieszti lakosság nagy többsége olasz – ez esetre, Oroszország hajlandó volna más kérdésben az olaszoknak tenni engedményeket. Erre – mondja a rádió, és idézik az angol lapok is – Bevan angol külügyminiszter élesen azt válaszolta: döntsenek csak önállóan minden felvetett kérdésben, mert az emberlélek nem lehet tárgya alkudozásoknak.

1946. V. 7. Kedd. Rádió: a tegnapi francia választások eredménye a francia kommunisták nagy kudarcra. A külügyminiszterek párizsi tanácsa, az olasz–jugoszláv határok és különösen Trieszt kérdése miatt megakadt. Félbeszakították itt a további tanácskozást, s a többi – román, finn, bolgár és magyar békeszerződések tárgyalására térnek át. Remélve, ha ezekben létrejön meg egyezés, ez esetre az olasz–jugoszláv is könnyebben lekerülhet a holtpontról. Amerika újból sürgeti az orosz megszálló seregek kivonását. A kis államok magyar, bolgár, román, osztrák területen másfél millió orosz megszálló katonaság van ma is. Ez országok készletét felélik, berendezéseiket elhurcolják, úgyhogy talpra állításra mindaddig nincsen kilátás, amíg e rengeteg számú

sereget itt tartják. – Bubustól hosszú levél – nem lap – érkezett ma. Az első borítékos levél. Eddig csak lap jöhetett.

1946. V. 8. Szerda. Már a tegnap esti londoni rádió mondta, megerősítette a ma reggeli magyar rádió is, hogy a párizsi külügyminiszterek tanácsa a román békeszerződés kapcsán kimondotta: a Romániára vonatkozó berlini döntés semmis, s ennek következményeként visszaállítatják az 1938. évi magyar–román határ. Vagyis egész Erdély ismét Románia fennhatósága alá kerül. – Magyarokra végzetesen lesújtó határozat. Pedig ez irányban még tegnap is bizakodó volt a magyar hangulat.

1946. V. 9. Csütörtök. Bpesti rádió: a párizsi külügyminiszterek tanácsának Erdélyre vonatkozó döntése nagyon lesújtólag hatott Magyarországra. Határon belül, határon kívül. Nagy Ferenc magyar min. elnök, úgy látszik, ez általános levertségből való felocsúdasra beszédben kiemelte, hogy véleménye szerint e döntés nem végleges. A tanács csak abban állapodott meg, hogy a bécsi döntést semmisnek, meg nem történtnek jelentette ki, de ezzel nincsen még eldöntve a végleges határkérdés. Ezt a kérdést a külügyérek helyettesei kell hogy előkészítsék, és végleg majd – remélhetőleg a magyar kiküldöttek meghallgatása után is – a békekonferencia fog dönteni. Tehát még nem volna minden remény feladva.

1946. V. 10. Péntek. A rádió: a Kossuth térről és a képviselőházból közvetítette Károlyi Mihály rendkívüli meleg ünnepélyes fogadtatását, 27. évi számkivetéséből történt visszaérkezése alkalmából. Végighallgattam. Ünnepélyes, meleg, lelkes is volt. – A különböző üdvözlő szónoklat után Károlyi beszélt. Szájpadról hibája miatt az előadás szinte kínos hatású, de a tartalom felette érdekes, ott is, ahol nem írnám alá kijelentéseit, fejtegetéseit. Károlyi Mihály 27 év után történt hazaérkezése, és Magyarországon kilátásban levő szereplése reá terelte figyelmemet Károlyi: „Egy egész világ ellen” címen még 1922. évben írt, s nálam a könyvespolczon elhevert könyvére. Elfogult voltam a Károlyi ellen állandóan hangoztatott régi propaganda és ellene irányult hajsza révén. De most, hogy 27 év után hazajött, a közfigyelem feléje fordult, a volt régi felfogás róla elhalványult, elővettem a soha bele sem tekintett, ki tudja mióta itt heverő könyvet. E könyv olvasásának hatása alatt revízió alá kellett vennem a gyűlölködő propaganda útján ellene kialakult volt felfogásomat.

1946. V. 11. Szombat. Rádió: Viktor Emanuel olasz király lemondott fia, Umberto herceg javára. Nagy kavarodás Olaszthonban, mert e lemondást a közvélemény nagy része manővernek látja, amellyel a trónt a család részére próbálják ily módon megmenteni – mert a júniusi népszavazás lesz hivatva a fölött dönteni, hogy Itália királyság maradjon-e, avagy köztársasággá alakuljon. – Ezért a népszavazást e lemondás ellenére is megtartják. – A párizsi külügyminiszterek tanácsa az olasz békeszerződés és különösen Trieszt kérdé-

sében nem tudott dönteni, s így eredménytelenül mennek szét a külügyérek. – Csehszlovákia–Jugoszlávia örök barátsági és kölcsönös megsegítési szerződést írt alá tegnap Belgrádban. – Avergand tábornagyot a francia népbíróság súlyosan elítélte. Börtönéből 80 éves korára és betegségére tekintettel szabadlábra helyezték. – Néha mégis jót is hoz, ha az ember már 80 éves. Vigasztaló kilátás, ha valamiképp engem is elítélnének. Orosz hadifogságból újabb transzport érkezett Szegedre. – Pubi él-e még? Gazsi s ő vajon köztük van-e?

A budai Margit körúton – ma Mártírok útján – levő katonai kaszárnya börtönudvarán emléktábla leleplezési ünnepélyt közvetített a rádió. Itt végezték ki: Bajcsi Zsilinszky Endrét, Kiss János, Nagy Jenő és társait 1944-ben Szálasiék.

1946. V. 12. Vasárnap. Zorka, Józsi és kis Tibi tegnap a déli hajóval kimentek Draxlerék tanyájára látogatóba. A tegnapi délutánt a szőlőben töltöttem. Megbeszélés volt Meszmann Gáspárral, aminek következményeként ma délből kézbesítettek: Bencze Éva, Lipthay Erzs, Daun Pipu és Meszmann Irén aláírásával nagyon sértődött levelet annak bejelentésével, hogy a szőlőbe többé nem jönnek ki.

Láng Imrét délből felkeresve üdvözöltem 50-dik születése évfordulója alkalmából.

1946. V. 13. Hétfő. Meta születésnapjának évfordulója.

1946. V. 14. Kedd. Rádió: Jáva szigetét az angol katonaság kivonásával átadták Hollandiának. Folyamatban a holland katonaság bevonulása. – Umberto új olasz király nagymérvű közkegyelemben óhajtja részeltetni a közigazgatási, politikai, katonai foglyokat, de – mondja a rádió – az csak az olasz igazságügy-miniszter ellenjegyzésével lehetséges az alkotmány értelmében, ez pedig kommunista. Az utóbbi időben elég hangosan hirdetett jelszó: szlávok egyesüljetek. Egymás után köttetnek az orosz, csehszlovák, jugoszláv baráti és kölcsönös segélynyújtási szerződések.

A családban nyomott hangulat a szombati szőlőincidens miatt. – Már a családban is kiöregedtem – nemcsak a közéletben.

1946. V. 15. Szerda. A külügyminiszterek Párizsban még mindig az olasz–jugoszláv békeszerződésen rágódnak. Trieszt miatt semmiképp sem tudnak megegyezésre jutni. De egész Erdélyt egy délelőtti ülésen vita nélkül odaítélték Romániának. – Dél-Tirollal is rövidesen végeztek. Odaítélték Olaszthonnak.

Mauzinak, Tibinek csomagot adott fel Zorka. A postán a csomagból több UNRA-dobozt kivettek, visszaadták Zorkának. Nem engedélyezték. A csomagok így megcsonkítottan elindultak. Ernőtől tegnap érkezett levélre ma elment a válasz.

1946. V. 16. Csütörtök. Csehszlovákiában mind erősebbé fajul a magyarüldözés. Egész sor magyart kiutasítottak. Vagyonukat elkobozzák. A hivatalokból a magyarokat fizetés, végkielégítés, nyugdíj nélkül kikergetnek. Iparosok-

tól, kereskedőktől az iparendélyeket bevonják. Foglalkozás, kereset, munka nélkül tengődnek. S most mindezek tetejébe, annak megállapítása után hogy a németek által feldúlt Szudéta területen elmaradt gazdasági munkálatok végzésére munkaerő kell, minden 15 és 60 év közötti férfit és 15–50 év közötti nőt, akik foglalkozás nélküliek, kényszermunkára vezényelnek. Természetesen a magyarokat sújtja ez, mert – előző rendelkezésekkel – őket tették foglalkozás nélküliekké. – Komáromban ledöntötték Jókai és Klapka szobraikat.

1946. V. 17. Péntek. Kellemes izgalom a családban. Reggel $\frac{1}{2}$ 7 órakor sürgőnyt kézbesítenek. Szabadkán tegnap délben feladva: Várady József Petrovgrad. Stigao sam u Suboticu. Jozsi neka dodje odmah ovde! Prihvatiliste 7. Mirko.” – csakhamar rájövünk, hogy ez csak Cuni⁹³ lehet, akit Magyarországból jövet Szabadkán feltartóztattak. Telefonáltam Szabadkára Lévy Bandinak, kérve közbenjárását és az eredmény közlését a délután folyamán. Addig is csak Józival és Lórival beszélünk meg, Piroskát nem akarva kitenni az izgalomnak; hátha Szabadkáról visszaküldik. Délután 5 óra tájt jelentkezik Lévy. Eljárt. Hatósági igazolványt követelnek arról, hogy a becskerek hatóság nem ellenzi ideutazását. Szerencsére ez kéznél van. Beszereztük még akkoriban, amikor Cuni a bpesti jugoszláv konzulátuson megkísérelte leutaztatási engedély elnyerését. – Ekkor – már Piroška bevonásával is – megállapodtunk abban, hogy Lóri ez írásokkal átmegy holnap Szabadkára.

1946. V. 18. Szombat. Lóri ma reggel elutazott Újvidéken át Szabadkára. Józsi is elutazott ma reggel Draxler Lipóttal Belgrádba. Józsi este visszaérkezett, kimerülten, leverten, mert sok idővesztéssel szaladgált Guidó érdekében, az ügyészségen, ügyvédjénél, közvetítő ismerősnél, akinél leadta a Guidónak szánt csomagot; de egyébként eredménytelenül, mert az ügyészségnél háromszor is volt, s még csak azt sem tudták megállapítani, hogy ez idő szerint: hol van fogva? Mindezt és Draxler érdekében való eljárás gyalog, mert autó nincsen, kocsit nem találtunk, s $\frac{1}{2}$ 2 órakor már indult visszafelé az autóbusz. – Közben itthon is elég izgalmasan telt a nap. Délután 2 óra tájt benyit hozzám Zorka azzal, hogy telefonon beszélt Cunival, aki már megkapta az ideutaztatási engedélyt. Jelzi, hogy 3 óra után indul Szabadkáról a gyors Újvidékre. Így Lórinak Szabadkán nincsen teendője, de hogyan értesíteni őt? Zorkának eszébe jutott, hogy Slavits Emil ismerősünk van Újvidéken. Felhívta telefonon. Szerencsére csakhamar jelentkezett is. Arra kértük, fáradsz az állomásra, s mielőtt onnét a vonat Szabadka felé indul, közölje Lórival Cuni jelentkezését, s igyekezzék a Szabadkáról Újvidékre érkező vonathoz Cunit felkeresni, s vele visszajönni. Emil lekésett. Lóri tehát értesítés nélkül továbbutazott. – Erről Emil telefonon értesített. Erre újra felhívtam Lévy Bandit kérve, keresse fel Heklai Pistát – akinél Lóri megszáll –, s közölve a közben

történeteket, szóljon Lórinak, hogy a legelső vonattal induljon vissza haza. Izgalmas sok telefonálgatás.

1946. V. 19. Vasárnap. A reggeli órákban sürgöny érkezett Szabadkáról. Feladva ott hajnali 4 órakor, s így 7 órakor már kézbesítették. Heklai Pista értesít, hogy Cuni és Lóri onnét elutaztak Bečskerek felé. Várakozással telt délelőtt. Délben Zorka a gyermekekkel s Józival kocsin kimentek a pályaudvarra, Pali is biciklin. Déli 1 óra tájt az egész karaván befutott. – Nagy öröm általános, Pirošnál túlradó boldogság. Ebédnél nagy mesélgetések. – Magyarországi rémállapotok.

1946. V. 20. Hétfő. Családi megbeszélés. Lakás, elhelyezkedés, a szülőbe való kiköltözés kérdései, kereseti komoly gondok. Nehéz idők.

1946. V. 21. Kedd. Rádió: Byrnes⁹⁴ az amerikai külügyminiszter a párizsi konferenciáról Washingtonba visszaérkezve hosszabb beszámolót mondott. Jó volna egész terjedelmében ismerni. A kiszakított közlésekből is látható, hogy az oroszokkal nehéz a megegyezés. Az oroszok az angol és amerikai hadiszákmányt közösnek tekintik, és abból részt követelnek, viszont az általuk ejtett szákmányból semmit sem adnak a szövetségeseknek. A konczon is összevesznek. Szákmány, rablás, fosztogatás, ölés, gyilkolás, pusztítás, rombolás, ez a háború lélektana. De a köntös nagyon tetszetősen csillog: a nép felszabadítása, a népnek jobb, szebb, boldogabb jövője, a népnek gond nélküli megélhetése, sajtó, gyülekezési, választási jogok juttatása, a régi kizsákmányoló, fosztogató, zsaroló szellem helyébe, amelyet gyökerestül ki kell irtani, nem feledkezve meg arról, hogy a kiirtással természetszerűleg vagyonekrobzás jár.

1946. V. 22. Szerda. Rádió: Európa lakóinak $\frac{1}{3}$ -át éhhalál, s az ennek nyomában járó pestis, járvány pusztítás fenyegeti. Amerika elnöke felkérte Sztálin generalissimust, hogy az Oroszunió is járuljon hozzá gabona küldésével az enyhítéshez. Sztálin nagyon sajnálja, hogy ily későn fordultak hozzá, mert mostan ott is fogytán van a gabonakészlet, s így nem adhat segítséget! – Amerikából újabban 12 repülőtszert ajánlkozott tanúnak a Drazsa Mihajlovics ellen folyó perben. Természetesen elutasították. Mert a nép lázasan sürgeti a legszigorúbb ítélet mielőbbi hozatalát. A nép, mindent a nép által, mindent a népért. – Hangzatos jelszavak. Mi minden működik mögöttük.

1946. V. 23. Csütörtök. A belgrádi rádiónak két témája van. Ha kinyitod reggel, délben, este kezdi Triesztnek Jugoszláviához való csatolásával, folytatja Drazsa Mihajlovics rettenetes hazaáruló gyilkolásaival, gyűjtogatásaival és öldököléseivel; folytatja Trieszttel, a trieszti idecsatolás népgyűléseivel, e kérdésben Párizsba küldött sürgöny özőnnel – majd Mihajlovics elítéltetését követelő népgyűlésekkel és Rankovics belügymin.-tábornokhoz irányított sürgönyzuha-

⁹³ Cuni neve Czukrász Imre (ez magyarázza a Mirkót).

⁹⁴ James Francis Byrnes (1879–1972) amerikai külügyminiszter 1945 és 1947 között (S. E.).

tag. – A népgyűlések tömege, a sürgönyök garmadája persze mind a fasizmus pusztítását, a reakció kiirtását és az igazság győzelmét, tehát: Triesztnek Jugoszláviához való csatolását, Drázsa mielőbbi felakasztását követelik.

1946. V. 24. Péntek. Meg van oldva Trieszt kérdése. Íme, az újvidéki magyar algimnázium növendékei tiltakozó gyűlést tartottak – írja a Magyar Szó V. 19-diki lapja, vastag betűkkel a lap első oldalán, és a következő határozatot hozták: „Mi, a noviszádi vegyes algimnázium magyar tannyelvű osztályainak növendékei tiltakozó gyűlésünkön a következő határozatot hoztuk: a szövetséges szakértői bizottság angol, francia és amerikai delegátusainak javaslataival nem értünk egyet, mert 1. Julia tartomány népe szlovén 2. Triesztet halálra ítélik, ha környékétől elvágják. 3. Mi a szövetségesek oldalán, a szövetségesek közös ügyéért harcoltunk. Az áldozatokat jutalommal megváltani nem lehet, de követeljük azt, amiért annyi áldozatot hoztunk: követeljük a jogot és az igazságot, követeljük, hogy a demokrácia elveit érvényesítsék. – A noviszádi algimnázium magyar diákjai.” – Majd ugyanezen Magyar Szó május 21-diki számában ugyancsak az első oldalon „A topolai járás megmozdulása Trieszt védelmére” sokat ígérő cím alatt, a következőképp elmélkedik: „Az angol, amerikai és francia szakértői javaslat hírére megmozdult az egész topolyai járás és minden községben, minden telepen népgyűléseket, konferenciákat tartottak, hogy tiltakozzanak az igazságtalan javaslat ellen és bejelentsék csatlakozásukat a küzdelmi mozgalomhoz, amely Trieszt és Julia tartomány felszabadításáért folyik.” – Mindenünnét tiltakozó táviratot intéztek a külügyminiszeri tanácshoz, szólván pedig azok: „Mi Topolya népe követeljük, hogy Julia tartományt, Triesztet csatolják Jugoszláviához. Erre jogunk van [...] Az angol, amerikai és francia szakértői javaslatok súlyos igazságtalanságot tartalmaznak, amellyel sohasem békülhetünk meg. – Üdvözljük a szovjet szakértők jelentését, amely teljes mértékben megfelel jogos követeléseinknek. [...] Bácskatopolya népe.” – Íme! Reszkess rücskös Európa. – Párizsban die werden sich kratzen!⁹⁵ – Algimnázium! Topolya!

1946. V. 25. Szombat. Kis Tibi születésnapja. 1939–1946. V. 25. Már a kicsi is 7 éves. Tegnap este nagy családi megbeszélés a születésnap előkészületeiről. Tibi nem kevesebb mint 12 „barátot” javasolt meghívni. Ezek mind ma délután ozsonnai vendégek lesznek. – Nevezetessé teszi V. 25. napot, hogy Tito marsall is ma tartja – 54-dik születési évfordulóját. – Tibitől Mezösasról hosszabb levél érkezett, a borítékon nem kevesebb mint 40 millió pengő a portó.

Később megtudtam, hogy még egy harmadik születésnapjára is van. Milassin Kálmánné Kellner Nani is évfordulót tart. Délután ott voltam. Kis Tibinél – 15 apróság volt együtt – esti ½ 9 óráig.

1946. V. 26. Vasárnap. Nagy sáskajárás pusztít Olaszthonban és Albániában. Persze akadálytalanul pusztít, mert nincsen kéznél a hatalmas ellenfegy-

⁹⁵ Most majd vakarózhatnak!

ver, amelyről – ha jól emlékezem – Macaulay egyik történelmi könyvében olvastam. A török veszedelem idejében történt. A szorongatott Magyarország segítséget kért a török ellen az akkor uralkodott pápától. A pápa sietett is a segítséggel. Katonát és pénzt ugyan nem küldött, de egyházi átokkal sújtotta a törököket, a reformáció eretnekeit és – az akkor is pusztító – sáskahadát! – És a szemtelen sáskák újból garázdálkodnak.

1946. V. 27. Hétfő. Meghalt Gerőfi Miklós pápai kamarás, az administratura igazgatója. A piarista templomból temették. Dr. Szabó Márton katalinfalvai plébános búcsúztatta. A kis gimnáziumi templom megtelt apáczákkal, asszonyokkal. Férfi itt-ott egy-egy. – Lórival voltam. – Tegnap folytak le Csehszlovákiában a választások. Cseh- és Morvaországban a kommunisták vezetnek, Szlovákiában nem; itt kemény összetűzések is voltak a kommunisták és többi pártok között.

Ausztria igényt támasztott Sopron városára. A jó szomszéd. – A holland választásokon a katolikus párt kapta a többséget.

1946. V. 28. Kedd. Vilma napja. Cunival Kernné Végh Vilmánál voltunk gratulálni, de Vilma beteg, vele személyesen nem is beszélhettünk. Mugi nővére közvetíti üdvözlötünket. Utána Bencze Miksáné Vilmához mentem. A jó-tékony magyar nőegylet elnöki tisztében Meta utóda. Férje, aki Karcsi öcsém iskolatársa volt, mindkét lábát elvesztette. Cukorbetegségből kifolyólag előbb az egyik, utóbb a másik lábát is amputálták. Emberi roncs. De él, s élni kíván. Pedig a sors ezenfelül is súlyosan nehezedik az egész családra. A Bencze és fiai cég a család tulajdona. A címen, hogy a megszálló németekkel együtt dolgozott a cég a gyárat elkobozták. A család megvette volt a Dániel-féle nagygáji földbirtokot, ezt elkonzfiskálták. Veje, Annau János a német megszállás idején városunk rendőrkapitánya. A németek kivonulásával családjával elmenekült. – A valamikor gazdag czég és földbirtokos család ma millió sorstársával, leszenyedetten tengődik.

1946. V. 29. Szerda. Csehszlovákiában és a románoknak odaítélt Erdélyben újból kitértek a magyarüldözések. Szlovákiában mindenükből kifosztják. Lakásaikat elrekvirálják, férfiakat, nőket kényszermunkára rendelnek, de fizetés nélkül. Az otthon maradt család koplal. Erdélyben, különösen Kolozsvárott és Nagyváradon erős tüntetés a magyarok ellen. – Terjed a demokrácia testvéri szelleme.

1946. V. 30. Csütörtök. Tito marsall katonai kísérettel és a belügyminiszterrel, aki szintén tábornok, Moszkvába ment repülőgépen.⁹⁶ Közben Molotov orosz külügyminiszter igen élesen bíráló, sőt eléggé nyíltan támadó nyilatko-

⁹⁶ Ez volt Tito utolsó moszkvai útja. Itt dőlt el, hogy Jugoszlávia mégsem fogja felvetni a béketárgyalásokon a bajai háromszög Jugoszláviához csatolását, amit hosszú ideig lebegtettek (S. E.).

zatot tett közzé a Pravdában. Éle a Párizsban lezajlott külügyi konferencia, az angol és amerikai külügyérek ellen irányul, erre hasonló élességgel válaszol az amerikai. Komoly háborús felhő a küszöbönálló békekonferencia egén. – Jugoszláviában jelentkezni kell minden tartalék tisztnek, személyi adatai bemondása címén.

1946. V. 31. Péntek. Május utolsó napja. Nehezen vártuk, s oly hamar elmúlt, csakugyan az évnek legszebb hónapja. A hideg teljesen megtört, nem kell fűteni. Használható az egész lakás minden szobájával. Folyik a komoly előkészület a szőlőbe való kiköltözésre. Piros, Pali, Cuni és én teljes tartózkodásra mennénk ki; a többi nappali látogatóba. Ma estére várjuk Kamenkovics orvost, tanácsolja-e Piros kiköltözését. A háztartás így kettészakad. Odakünn külön konyhát vezetnek. – Tegnap Mauzitól hosszabb levél, ma Bubustól lap érkezett. Bubus írja, engedélyt kapott arra, hogy Tibinek 8 kg csomagot küldjön.

1946. VI. 1. Szombat. Az orvos Piros gyógyulását nagyon kielégítőnek találja. Így elhatároztuk a szőlőbe kiköltözést. Kora délután befutott a vöröskereszt autója. Piroszt behelyezték. Szükséges dolgokat felpakolták. Dudy, Józsi felültek, s kiindultak. Pali, Tibi biciklin mentek ki. Este társas sörözés után én is kijöttem. Megkezdődött a visszavonult, csendes szőlői magány.

1946. VI. 2. Vasárnap. A bpesti rádió nagyon leverő híreket közöl Magyarország éhínségéről. Gyermekehelyeken, kórházakban, gyermekágyas asszonyoknál felére kellett leszállítani a fejadagokat. Leszűkült a tejtermelés. Iszonyú, hogyan pusztít el mindent a sok százezres orosz megszálló sereg. Semmi kilátás kivonulásukra, de még létszámcsökkentésre sem. Éhínség szélerére dönti, súlyos pressio alatt tartja ezt a szerencsétlen országot.

1946. VI. 3. Hétfő. Rosszul kezdődött a hét. Reggeli mosakodásnál kicsúszott kezemből, s darabokra törött a porcelán mosdótál. Délelőtt kijött Zorka, s jónak látta, eléggé ingerült hangon, újból tapétára hozni a barátnői – Bencze Éva, Liphay Erzsé, Daun Pipu, Messmann Irén – szőlőből történt kivonulási esetét. Bizony megszűnt a szőlő kártya, napozás és egyéb köztalálkozója lenni; ez megszűnt, de felváltotta az, ami e szőlő hivatása: csend, nyugalom, pihenés, családi kirándulás, léleküdülés helye és találkozója. Az okozott kis barátnői duzzogással szemben, értékes, nagy lélekeredmény. – Visszavonultam, nagy csendben, nyugodtan magamé vagyok.

1946. VI. 4. Kedd. Karórát elvitte az orosz megszállás. Kárpótlásul Léderer Gyuritól kaptam másikat. Ma a villanyszerelő felállította éjjeli szekrényemen a villanylámpát, s munka közben leesett a karóra, s eltörtött üvege. Tegnap lavor, ma óra üveg. Mi lesz holnap? Nagyobb baj, hogy nem ég a villany. Talán a nagy szél összeérintette a villanydrótokat, s rövidzárlatot okozott. Nincs rádió, nincsenek hírek.

1946. VI. 17. Hétfő. Teljes idekint a csend és nyugalom. Semmi rendszeres, komoly foglalkozás, s így természetesen nincsen ráérő időm semmire.

Nem jutok hozzá a semmittevéstől még e feljegyzések folytatásához sem. Pedig a nagyvilágban nagy események történnek. Bizonyára érdemes volna propter memoriam egyet-egyet feljegyzésre érinteni. – Időm itt olvasással, a kertben sétálással telik. Néha látogatók jönnek. Kint járt Báthory Endre dr. Margit leányával, unokájával. Piroska látogatói. Szombat (VI. 15.) este ideérkezett Belgrádból Piros részére a korzetkészítő, feleségével itt szálltak meg, a régi villában aludtak. Vasárnapra kijött Kovacsev dr., s elkészítették a korzetmintát. Délben a belgrádiak visszautaztak, s most várjuk az elkészítést. Ígéret szerint legkésőbb 14 napon belül készen itt lesz, s akkor Piros teljes 12 hónapi fekvés után, végre felkelhet.

1946. VI. 18. Kedd. Rádió: szombaton – VI. 15-én – újból összejöttek Párizsban a külügyminiszterek, hogy a békekötések felett tárgyaljanak.

Sorrend: olasz – itt eldől a sokat vitatott Trieszt-kérdés is – utána román, bolgár, magyar, finn béke, s ezután Németország és Ausztria sorsa. Magyar min. elnök, Nagy Ferenc néhány min. társával Washingtonban tett tájékoztató, segélyt és kölcsönt kérő látogatást. Tegnap rádió szövegét közölte London. Innét Londonba repülnek. – Magyarországon készülnek a katasztrofális infláció megállítására. Az élelemhiány pusztítóan terjed, s az orosz megszálló sereg nem hagyja el ezt a szerencsétlen országot, még csak nem is csökkenti létszámát. – Itt ismételt kiadós nyári esőzések. A kertben minden szép, zöld, fejlődik. Ma bemegyek estig a városi lakásba.

1946. VI. 19. Szerda. Rádió: Bpestet merénylet tartja nagy izgalomban. A Köröndre a közelében levő Teréz körút egyik házából több lövést adtak. Két orosz katona meghalt, egy orosz pedig súlyosan megsebesült. Ezenkívül meghalt két civil magyar is. A házat, ahonnan a lövések eldördültek, azonnal körülvette a rendőrség. A merénylet öngyilkosságot követett el. Fiatal, 16-17 éves fiú, ki-nek személyazonosságát nem tudták megállapítani. – Újból bementem a városi lakásba. Estefelé felkerestem Báthoryt, s vele Osztonál⁹⁷ elmélgedtünk a magyarokra szakadt nehéz helyzetről; múltakról. A városban maradtam, jó meleg fürdőt vettem. – Rohamosan kiütözköznék, jelentkeznek az öregedés letagadhatatlan, eltitkolhatatlan jelei. Délután feketekávéra meglátogatott Herresbacher Dénes szajáni plébános Giffinger Márta unokanővérével. Kedélyesen elbeszélgettünk a múltakról, a néhány nappal ezelőtt ugyancsak nálam járt Beslics, közös ismerősnél történt látogatásokról, kérelmek ügyében. Dénes háromhavi fogházi életéről mondott el egyet-mást; néhány humoros pillanatairól is.

1946. VI. 20. Úrnapja. Délben visszajöttem a szőlő magányába. Du. kirándult Zorka rokonsága, a gyerekek, Józsi, Lóri. Nagy fürdőzés.

1946. VI. 21. Péntek. Ma temették Bpesten a merénylet áldozatául esett két orosz katonát. Nagy gyászpompa. A magyar minisztérium Bpesten levő

⁹⁷ Oszto János egykor népszerű, látogatott Drina nevű vendéglője Nagybecskereken (N. F.).

tagjai, a magyar tábornoki kar, Szakasits min. elnök helyettes és a magyar hadügymin. tartottak búcsúbeszédet, majd utánuk az orosz parancsnok tartott kínosan, éles hangú búcsúztatót. – Párizsban folytatják a külügyminiszterek a békeszerződések feletti tárgyalásokat. Nagy ellentétek az orosz és a többiek között. Moszkvai lapok erős, majdnem fenyegető hangúak.

1946. VI. 22. Szombat. A magyar miniszterek New Yorkból Londonba repültek, s onnét Párizsba készülnek. Amerikában megígérték, hogy a Magyarországból kihurczolt, s amerikai övezetben levő magyar nemzeti bank aranykészletét hajlandóak visszaadni Magyarországnak. E készlet 32 millió dollár értékű; míg az oroszoknak fizetendő jóvátétel 300 m. dollár. – Pedig ezt a visszanyerendő aranyat akarják a rémes infláció letörésére felhasználni. Ugyan erre mi marad? Az oroszok a kikötött 300 millióból átengedtek Jugoszláviának 70 és cseheknek 30 millió dollárt.⁹⁸

1946. VI. 23. Vasárnap. Tegnap este a szokásos szombati sörözés után visszaérkezve a Bega partjára nem mehettem át a szőlőbe, mert a csónak lelakatolva a túlsó parton állott. Pali ment át este a városba, így én bementem a városi lakásba. A család még fenn volt, sőt jó meleg fürdőt is kaptam. Így a vasárnapot bent töltöttem.

1946. VI. 24. Hétfő. Folytak Párizsban a külügyérek tanácskozásai. Az oroszokkal állandó a véleménykülönbség. A magyar miniszterek is Londonból Párizsba érkeztek. Informálódnak és informálnak a magyar békeszerződés kérdésében. Sok évre ott és most dől el a magyar sors.

1946. VI. 25. Kedd. A nyugatról hazatérő min. elnök és miniszterek nyilatkoznak újuk eredményéről. Washingtonban is, Londonban is sok és szép ígéreteket kaptak. Közben pusztít a még mindig rohamozó infláció, az élelemhiány, az éhínség. Az oroszok azonban semmiképp, külföldi országok kérelmére sem bírhatók arra, hogy megszálló seregüket kivonják, vagy legalább a létszámot csökkentenék. Seregük kitarására, jóvátételre megy minden. – Ernőtől hosszabb levél érkezett. Tibi, Vera 10 napot töltöttek Bpsten. Tanyai életük keserű, élelemküzdelmük rémséges. Visszatazásuk után Ernő szanatóriumba vonult. – Bubus Hollandiából csomagokat küldött Tibi címére már kettőt is; Ernő és Mauzi címére is közös nagyobb csomagot. – Itt a posta beszüntette a csomagküldést.

1946. VI. 26. Szerda. A napot a városi lakásban töltöttem. Bubustól, Zsakytól lapok érkeztek. Mind a kettő megemlíti, hogy Gizus, kis leánya és Lily úton vannak Oroszországból Krakkó felé. Végre, több mint hatévi szenvedésteljes raboskodás után, megérhették a megszabadulást. – Párizsban

a külügyérek békemunkája nagyon lassan halad. Az oroszokkal minduntalan összeütközések, nagy véleményeltérések. Még mindig Olaszországnál tartanak. Itt is alig túl az elején.

1946. VI. 27-től VII. 9-ig. Felváltva több napot töltöttem a városi lakásban, majd ismét a szőlőben. Elintéztem az elmaradt levelezéseket. Levél vagy lap ment: Mauzi, Bubus, Ernő, Tibi címére, Rpalotára Rózsának, Saroltának, Kolozsvárra (Lóri okiratai ügyében) Szeghő Dénesnek.

Közben családi együttesben – kint a szőlőben – megültük Pali névnapját. Zorka, Józsi a Hajnal telepen részt vettek néhai Hajnal Imre volt hűséges emberem unokaleányának magyaros lakodalmán.

Párizsban a négy külügyminiszter még mindig dulakodik. A nemzetközi békekonferencia napját – főleg az orosz állandó gáncsoskodása miatt – még mindig nem sikerült kitűzni. Az orosz megszálló seregek még állandóan dúlnak, pusztítják a már túl szűkös élelmi készletet, a lefogyott nemzeti vagyont. Munkások sok helyt kénytelenek abbahagyni a munkát élelemhiány miatt. De azért a megszállók száma csak nem fogy. – Tibitől érkezett bpesti útjáról beszámoló levél. Bpsten ismételt eljárásokban még mindig nem tudta elérni azt sem, hogy a neki járó 100 holdját kijelölne. Lelki-testi beteg a szerencsétlen.

1946. VII. 10. Meta névnapjának – VII. 2-án volt halálának évfordulója.

1946. VII. 11. Lóri tegnapelőtt óta betegen fekszik. Láza felszökött; állandóan 40 fok körül. Tegnap este, ma reggel 40,3 fokot mutatott a lázmérő. Az orvos ismételt vizsgálat után még nem tudja ma sem megállapítani a betegség nemét. Lóri a szobában fekszik. Reggel bejöttem, délben ismét kimegyek a szőlőbe. – Pali bátyja, Pista, Istvánka és két gyermekük szombat óta, Szabadkáról érkezve, vendégeink a szőlőben. A régi villában laknak. Az orvos Lórinak injekciót adott.

Léderer Magdának Lóriéval ugyanazon a napon VII. 14-én lesz születésnapja. Most két éve Magdáék szüleinél Kerteskőn (Zirci apátság közelében) ünnepeltük ez évfordulót. Két év alatt: milyen fordulat. Akkor még telve egy jobb jövő reményével. Ma a Dunántúl elpusztítva, csókai szép uradalmuktól végleg megfosztva Novakanizsán húzza meg magát a Léderer család. – Levélben köszöntöttem az évforduló alkalmából.

1946. VII. 12. Péntek. Lóri láza nem enyhül. Nagyon legyengült. – Józsinak tegnap kézbesítették a becskerekai cukorgyár igazgatósága, s közöttük persze ellenem is kiadott ügyészi vádiratot. Ma reggel bejőve a városi lakásba itt átolvastam. Józsit, látom, nagyon leverte az, hogy engem is vád alá helyeztek a címen, hogy a cukorgyár a német megszállás alatt, a német okkupátorokkal együttműködött. Igazán a sors iróniája, hogy éppen engem, akinek annyi baja és összetűzése volt a németekkel, íme engem a velük való együttműködéssel vádolnak. A cél persze tiszta. A becskerekai cukorgyár elkönfiskálendő. Ehhez szükséges az igazgatóság bűnösségének megállapítása. Tehát muszáj, hogy

⁹⁸ Legújabb adatok szerint Magyarország a Szovjetunióknak végül is az előírt kétszázmillió dolláros jóvátétel több mint kétszeresét fizette ki. Jugoszláviának 1948 augusztusáig a jóvátétel 29,8%-át fizették ki, ekkor Magyarország megszakította a jóvátétel kifizetését, amit később 1956 és 1964 között teljesített (S. E.).

ítélet állapítsa meg, hogy együttműködtem a szabadságkedvelők és felszabadítók ellen a németekkel.

1946. VII. 13. Szombat. Lap érkezett Belgrádból Spierenburgné Milecska aláírással, amelyben jelzi, hogy Hollandiából érkezett. Bubustól üzenetet és ajándékesomagot hozott. Néhány napot Belgrádban tölt szüleinél, s arra kér, hogy a családból utazzék le valaki, akinek üzenetet, csomagot átadhatna. – Józsi sürgönyileg értesítette, hogy holnap meglátogatja.

Mihajlovits Drázsa és társai elleni hazaárulási bűnperben befejeződött az egy hónap óta tartó tárgyalás, elhangzottak a perbeszédék. Hétfőn lesz az ítélethirdetés.

1946. VII. 14. Vasárnap. Józsi a hajnali vonattal elutazott Belgrádba. A vonat csak a volt belgrádi hídig mehet – a hidat a háború idején felrobbantották –, s onnét komp vezet át. De. 11 óra tájt érkezett át, s már 12 órakor indul visszafelé az utolsó személyszállító komp. Mindössze tehát 1 órai ideje volt. Felkereste a lapot küldött hölgyet, aki belgrádi születésű, szülői még itt laknak, férje pedig holland diplomata. A rövid idő alatt Józsi sietve referált a mi helyzetünkről, az asszony Bubusék mostani élete felől mondott el igen megnyugtató közléseket, s átvéve a részünkre küldött csomagot, máris lesietett a komphoz. A komp már le volt oldva, épp megindult, amikor Józsi merészen reáugrott, s este 6 óra után a vonattal vissza is érkezett.

1946. VII. 15. Hétfő. Bubus nagyon kedves, megható gondossággal Piroskák, Zorkák számára és részemre becsomagolva küldött teát, kávét, kakaót, harisnyát, cipőt, a kicsinyeknek ruhácskát, játékot, Lórinak trikót és holland nyelvtant. Még mindig erős a vágya, hogy Lóri hozzájuk kiutazzék, s ott találjon megélhetést. – Volt családi együttes életünk mögé úgy is pontot tett a végzet. Sorsunk: a teljes szétszóródás.

Belgrádban Mihajlovits Drázsát és 10 társát halálra ítélték.⁹⁹ A többi különböző tartamú kényszermunkára.

A torontáli volt Hitelszövetkezet – ma Banatska Centralna Kreditna Zadruga – mára hirdetett közgyűlése a kevés számú megjelentek határozatképtelensége miatt csak formális volt. Mához egy hétre újabb határnap, amikor is a megjelentek számára tekintet nélkül határozatképes és megtartandó. – Ez alkalommal le fogok mondani az ott hosszú évek sora óta viselt igazgatói állásomról. S ezzel az utolsó közügyi tevékenységtől is visszavonulva, tel-

⁹⁹ A Draža Mihailović és társai elleni per 1946. június 10-e és 15-e között zajlott. A tíz halálos ítélet mellett tizenhárom vádlottat hosszabb börtönbüntetésre és kényszermunkára, valamint vagyonelkobzásra ítélték. Az angol kormány kegyelmet kért Mihailović számára, és egy vaskos dokumentumköteget juttatott el Belgrádba, azt igyekezve bizonyítani, hogy a csetnikiek nem kollaboráltak, hanem komoly erővel harcoltak a német megszállók ellen (S. E.).

jesen magamnak való életet élnék – Hacsak a szombati bűnügyi tárgyaláson hozandó ítélet mást nem határoz.

A mai postával Küsnacht Zürich jelzéssel Svájcból csomag érkezett, amelyet dr. Alice Pestalozzi adott fel Bubus rendelése alapján. A csomag, amely, „minta érték nélkül” jelzéssel ép állapotban érkezett, teát tartalmaz. Itt tea ma még egyáltalán nem kapható.

1946. VII. 18. Csütörtök. Pési búcsúzni volt. Néhány nap pihenőre Csernyére mennek Bárányékhoz. Egyik leány ott gyógyszerész. Pésiek gonddal küszködnek, Józsi beajánlotta őket Bohóczi gyárába. – Felfogadásukról nincs döntés.

1946. VII. 19. Péntek. Tegnap Piros és én levelet írtunk Bubus részére, s küldöttem Belgrádba Bubus azon ismerősehez, aki légi úton Hágából jött, s Bubus levelét, üzenetét, ajándékait hozta. Jövő hét elején léghajón visszarepül. – Tegnapelőtt – szerdán – Belgrádban agyonlőtték Mihajlovits Drázsát és halálra ítélt társait, miután kegyelmi kérvényeiket elutasították. – Párizsban a külügyminiszterek helyettesei készítik a békeszerződések tervezetét. Közöttük a magyar tervezetet is, a 29-dikén kezdődő nemzetközi béketárgyalások előkészítésére.

1946. VII. 20. Szombat. Tegnap Becskerekre érkezett Kanizsáról Léderer Gyurka. Délután megbeszélés volt Demkó házában. Ma reggel 8 órakor együtt voltunk a főtárgyalási nagyteremben vádlottként: Demkó István, Wolf Zsigmond, Dániel Pál (akit azonban, mert előzőleg nem volt kihallgatva, az elnök elküldötte) és én. Nemsoká bevonult a népbíróság. Sekulić Petar elnök, Bajti (magyar) és Jovanovits (szerb) laikus népbírák. A délelőtti tárgyalás ½ 3 óráig tartott, majd 5 óráig szünet. Folytatás du. 5 órától esti ¼ 11 óráig. Holnap lesz 11 órakor ítélethirdetés.

1946. VII. 21. Vasárnap. Délelőtt 11 órakor ítélethirdetés. A külföldi (magyar, svájci, németországi) vagy külföldre szökött, de idevaló vádlottakat különböző tartamú szabadságvesztésre, Annau volt gyári komesszárost halálra, Demkó Istvánt kétévi kényszermunkára, Wolf Zsigmondot s engem feltételesen egy-egy évi elzárásra ítélték. A becskerekai cukorgyárat és az összes részvényeket elkobozzák.¹⁰⁰ Ügyész és védők a fellebbezés vagy megnyugvás

¹⁰⁰ A nagybecskerekai cukorgyárat 1946. július 22-én, „mivel termelése több mint 25%-át szállította a német hadseregnek”, a német megszállókkal történő kollaboráció címén elkobozták, vezetőit egytől nyolc évig terjedő börtönbüntetésre ítélték. A cukorgyár kapacitását és technikai felszereltségét tekintve ekkor a világ első cukorgyárai közé tartozott. Részvényeinek jelentős része a Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank kezében volt. 1946. szeptember 10-én a magyar kormány a Szövetséges Ellenőrző Bizottság mellé beosztott jugoszláv delegációnál jegyzékben tiltakozott az ilyen vádak ellen, és szóvá tették, hogy védelem nélkül folytatták le a bírósági eljárást, és olyan személyeket is kollaborációval vádoltak, akik „mindent megtettek” annak érdekében, hogy a gyár termékei „minél kisebb mértékben álljanak a megszállók rendelkezésére” (S. E.).

bejelentésére a törvényes 3 napi haladékot vették igénybe. Az ügyész rendeletére Demkót a tárgyalóterembe rendelt fegyőr nyomban a börtönbe kísérte.

1946. VII. 22. Hétfő. A volt Torontáli Hitelszövetkezet mint az O. K. H. tagja – ma: Banatska Kreditna Zadruga de. 11 órakor közgyűlést tartott. A szövetkezetnek több évtized óta igazgatósági tagja s utóbb ügyésze is voltam. Vezérigazgatója haláláig Marton Andor volt. Utána a tegnap két évre ítélt Demkó István lett. E közgyűlésen – koromra tekintettel – lemondottam a viselt igazgatósági tagságról. Ezzel most már búcsút vettem az utolsó közéleti tisztségtől. Így végleg és teljesen magánember vagyok.

Estefelé meglátogattam Végh Vilmáékat. Odajött Milassin Kálmánné, s közölte, hogy Bpestről Mara Öcsi unokájától levelet kapott a hírrel, hogy e hó 14-dikén ott meghalt dr. Vinczehidy Ernő. Nagyon megrendített.

1946. VII. 23. Kedd. Szlawikowsky Gizus és Lily Krakkóból írt levélben közlik, hogy május végén, több mint 6 évi orosz fogság után, hazaérkeztek. Anyjuk, aki márciusban betöltötte 80-dik életévét, megérte, hogy elhúrozott két leánya és Teresa unokája hazaszabadult a rémségből. Teljesen lesoványodtak. Úgy nézünk ki, mint a múmiák – írja. De előregedett atyjuk is csontváz. Éheznek. Nagyobb városokba járnak, foglalkozást, kenyeret keresnek.

E megrendítő hírek és Vinczehidy halálának lesújtó hatása alatt kóválygok már egész nap. – Délben itt volt Marton Andor özvegye, aki jelezte, hogy Vinczehidy emlékére gyászmisét rendelt.

1946. VII. 28. Vasárnap. Súlyos néhány nap telt el. Kettőt fekvébe töltöttem. Daun Aladárt félévi, Gyuszi fiát kétévi kényszermunkára, s természetesen ami a fő: gyönyörűen berendezett vasárú üzletük elkobzására ítélték. Demkó Istvánra utólag, már az ítélet kihirdetése utáni napokban, egyszerűen ügyészi intézkedésre kimondották a vagyoneklobzást. Tegnapelőtt már ott jártak a hivatalos emberek, a gazda nélkül maradt lakásban leltároztak. A lakás egy részét valami partizán embernek kiutalták. Ott az éjjel már erős, hangos dorbézolás folyt. Rémséges időket élünk.

A Bubusnak szánt levelek elkésve érkeztek Belgrádba. A holland hölgy repülőgépen már visszautazott volt. Pénteken – VII. 26-án – Anna napján Milassin Náninál voltunk gratulálni. Szomorú névnap, évforduló. Saczi lánya még mindig kényszermunkát végez. Ha volna is még eladható holmi – már nincsen vevő. Katasztrofális a pénzsűke. Az állami pénztár is küszködik. Nyugdíjasok hónapokon át nem kaphatják nyugdíjukat. Előleggel operálnak. Ezt is olyképp, hogy 3-4 hó után egy-egy havi előleget fizetnek. – Tegnap Pési telefonált Csernyéről. Józsiával beszélt, mire fekvésemből az irodába értem, már szétkapcsoltak volt. Nem tudom, mit kívánt közölni. Úgy látszik, meghosszabbították a pihenő ott-tartózkodást. Bohoczki gyártulajdonos még nem jelentkezett. Jankó Ágoston utolsó alkotmányos alispánunk is meghalt Mátyásföldön.

1946. VII. 29. Hétfő. Ma nyílik meg Párizsban a meghívott 21 nemzet békeértekezlete. Az orosz delegáció 300, a jugoszláv 150 kiküldött taggal van képviselve. Itt dől el a béke vagy mindent pusztító újabb háború kérdése, és itt dől el hosszú évtizedekre – a többi sok között – Magyarország sorsa is. Sok jót nemigen remélhetünk. Elég régóta s elég hangosan kürtölik szerte a magyarság gyűlöli – vannak bizony szép számmal –, hogy Magyarország volt Németország legtovább kitartó, utolsó csatlósállama. Tehát büntetni kell, vagyis elrabolni tőle minden megfogható. Az élen a lelketlen csehszlovákok. Pusztítanak, lopnak, rabolnak, börtönöznek, s mindezt a megváltó szent demokrácia nevében.

1946. VII. 30. Kedd. Párizsból a rádió még természetesen nem hoz lényegbevágó híreket. A meghívott nemzetek kiküldötteinek odaérkezése, a fogadtatás formái, az ügyrend mikéntje feletti üres szófecsérlések. Egy-egy komolyabb megnyilatkozás mellett egész sereg tudálékos szereplési viselkedés, sok újságíró fontoskodása, s így készül a boldogabb emberi jövő. Mindegyik nemzet elég nagy éhség-étlapot prezentál. Mindegyik a máséban igyekszik valamit – inkább többet, mint kevesebbet – elkaparítani.

1946. VII. 31. Szerda. Éjfélkor adták át a négy államban – Amerika, Anglia, Orosz- és Franciaország – egyszerre a békejavaslatokat. A ma reggeli rádió már közölte a magyar javaslatot. A területi intézkedés visszaállítja az 1938. jan. 1-jei – szóval a trianoni – határokat. Erdély marad a románoknál, több mint 1 ½ millió magyarsággal. Csehszlovák, jugoszláv határ is kiigazítás nélkül, érintetlen marad. Sőt Szlovákia Pozsony körül követel még néhány magyar falut. Ez a tervezet. Kommentár máris közli, hogy nagyon kevés a kilátás esetleges változtatásra. Mauzinak küldtem lapot, Bubusnak levelet.

1946. VIII. 1. Csütörtök. Párizsban a békekonferencián megjelent különböző küldöttségek vezetőinek beszédei hangzanak. A tanácssteremben, a Luxemburg palotában, egyelőre csak a 21 győztes hatalom kiküldöttei foglalnak helyet. A tengelyhatalmak és ún. csatlósai – amint a hírlapírók jelzik – a folyosókon lézengenek, s várják a behívást, ha országuk sorsáról folyik majd a tanácskozás. Ide tartozik: olasz, magyar, román, bolgár és finn népek képviselője.

Özv. Perisics Zoltánné Mariska szűk családi körben – Pirinkó, Margit, Pési – rendezett uzsonnához engem is meghívott. Úgy látszik, Zoltán búcsúztatója juttatott a meghíváshoz. Családi fényképek nézegetése során az elköltözőttről emlékeztünk. – Tibinek lapot küldtem.

1946. VIII. 2. Péntek. Napok óta kínzó, száraz hőség. Az éjjel végre volt kevés eső. De csak a port verte el. A szomszédos földnek nem jutott. A levegő mégis kellemesen lehűlt. Felhasználtam. Kimentem a szőlőbe. – Útközben befordultam látogatóba.

Magyarországon tegnap hivatalosan bevezették a forint, fillér pénzt. Sikeresül-e a nagy cél, a rettenetes infláció letörése?

1946. VIII. 3. Szombat. Párizsban az elnök kérdésében cizivadnak. A letört országok epedve várják végre is a békeszerződést. A bölcsek tanácsa pedig nem tud azon a ponton túljutni, hogy a négy nagyhatalom külügyminiszterei vajon egymást követve milyen sorrendben legyenek elnökök, avagy pedig válasszának közülük egy állandó elnököt, s a többi 3 legyen elnöktárs. Ezen vitatkoznak, közben a megszállás alatt levő vesztes országok görnyednek a megszálló seregek igája, telhetetlen harácsolása alatt. Mert hisz a békeszerződések aláírásától számítva még további 90 napon történik csak az idegen seregek kivonása.

Este ún. búcsúest Grosz kocsma kerthelyiségében. Margit, B. Gyurka, Pési. Dr. Vinczehidy Ernőné címére kondoleáló levél.

1946. VIII. 4. Vasárnap. Nagy népünnep. A vidékről felcsődítettek serege járja a várost. Úgy látszik, a vásártéren, az elesettek emlékszobra körül lesz az ünnepély központja.

1946. VIII. 11. Vasárnap. A magyar békeszerződés javaslatát közölték a magyar kormánnyal. Megdöbbször, leverő – mondja a rádió. Elpusztítják a körülvevő gyűlölködő, rablásra éhes szomszédok, hatalmas segítőtársukkal. Letörten, kifosztva, lerongyolódottan vergődik tovább ez a valamikor kis lélekszám mellett is nagy napokat látott nemzet. Volt. Minden a múlté. Mi sors várhat itt gyermekeimre, unokáimra. – A 21 nemzet békekonferenciáján hamar kialakult a csoportkép. Egyik oldalon: orosz, lengyel, csehszlovák, jugoszláv, egy ukrán, s egy fehér-orosz, a másik oldalon amerikai, angol, francia vezetéssel a többi. – A gyűléseken elég gyakori a heves, szenvedélyes, sőt személyességig menő összeütközés.

A lefolyt hét nyomasztóan nehéz volt. Valami lebírhatatlan, tompa lelki fájdalommal kóvályogtam szobáról szobára, majd az udvarra, kertbe, az utcára, ismét vissza. Seholy nyugalom. Nem tudom, hova vezet. Hova fejlődik. Miért mind e nyugtalanság.

1946. VIII. 12. Hétfő. A békekonferencia folytatja tanácskozásait, jobban mondva szinte gyerekes civódásait. És ezekből a szófecsérlésekből kell kialakulnia az új, a „boldogabb”, a „békésebb” Európának, sőt világnak. Vae victis mondták évezredek előtt, bátran harsoghatják ma is. A legyőzöttet mindenéből kifosztani, ez az egyedüli cél ma is, csak hogy kenetteljes szavak kíséretében és a mindent boldogító szent demokrácia nevében.

Dr. Jovanovits Dragoljub¹⁰¹ mint képviselő mert kritizálni. Megfosztották mandátumától, egyetemi tanári katedrájától. Ezt meg a szólásszabadság nagyban hangoztatott elve nevében.

¹⁰¹ Dragoljub Jovanović (1895–1977) jogász, egyetemi tanár, politikus. A huszadik századi szerb szellemi élet kimagasló alakja, „néptribun, politikus és örök diszszidens.” Sajátos paraszt-szocialista nézeteket vallott, baloldali nézeteiért a királyi Jugoszláviában többször letartóztatták. A Tito-rezsim ellenzékének egyik vezető alakja. 1947-ben megfosztották belgrádi egyetemi katedrájától, és súlyos börtönbüntetésre ítélték (S. E.).

Szerdán (VIII. 7.) írtam Margitnak Zomborba. Ma Ilkának névnapjára Pécsre.

1946. VIII. 13. Kedd. Állandó még mindig a lakások, szobák rekvirálása. Hozzánk is újabb beszállásolás fenyegetett. Nehogy idegent legyünk kénytelenek befogadni, ismételt családi megbeszélés ahhoz a megoldáshoz vezetett, hogy Piroska és Pali elfoglalják a mi – később Józsiék – hálószobáját, Cuni mellettük a fürdőszobába vezető volt ún. gyermekszobát kapja. Piros átveszi a volt közös konyhát. Józsiék beköltöznek a volt szalonba, Lóri az előttük levő, volt ún. leányszobát veszi át, a volt ebédlő lesz Józsiék konyhája. Iroda marad. Az én lakó-, fürdőszobám marad.

1946. VIII. 14. Szerda. Meghallgatták Párizsban Gyöngyösi János magyar külügyminisztert. Értelmes, higgadt, nagyon mérsékelt, francia nyelven tartott beszéd volt. A románoknak odaítélt Erdélyből csak nagyon kis részt kívánna vissza, de a románok egész Erdélyen kívül, még kártérítési követelésekkel is állanak elő. Kártérítést követel most még Lengyelország is. A csehek a Szlovákiában élő összmagyarok kitelepítését követelik. Szétzúzzák ezt a szerencsétlen agyonsanyargatott kis Magyarországot. – Zomborból hazajött Margit közölte, hogy Perisicsné Mariska holnapi névnapját nem tartja meg. Még nagyon közeli Zoltán halálnapja.

1946. VIII. 15. Csütörtök. Rákospalotáról érkezett Sarolta levele. Eljárt Pési rokonainál, Schmidt Sándoréknál Ágoston Miklós orosz hadifogoly ügyében. E rokonok levelét mellékelte. Tartalmát közöltem Margittal, s a holnapi postával az eredetit elküldöm Pésinek Zomborba. Miklósról csak annyit tudnak, hogy Oroszországba hurcolták mint hadifoglyot.

1946. VIII. 20. Kedd. Szent István napját Bpsten szokott nagy fénnel ünnepelték. A rádió élénk helyszíni közvetítést adott. Délután Brajjerné névnapján 22 magyar volt üdvözölni. Még ilyen sokan vagyunk!

1946. VIII. 23. Péntek. Ma délben kézbesítették az újvidéki ügyvédi kamara határozatát, amelyben tudomásul vették ügyvédi gyakorlat folytatásáról történt lemondásomat, s ebből kifolyólag közölték, hogy az ügyvédek névjegyzékéből való törlötést elrendelték. A határozatot az ügyvédi nyugdíjintézzettel is közölték. Ez utóbbi azonban arról értesített, hogy az alap nagyon szegény, s így nyugdíjat nemigen folyósíthat. Nyugdíjalapba befizettem Szegeden, majd Újvidéken. Fizettem 53 éven át, de nincsen kilátásom, hogy valamit kapjak is.

Ügyvédi vizsgát a Budapesten kiállított diploma szerint: 1893. IX. 22., 23. és 26-dikán tettem le; a két első napon írásbelit, s 26-án szóbelit. Tehát 1893-tól 1946-ig voltam bejegyzett ügyvéd. A mai nappal ez is megszűnt.

1946. VIII. 24. Szombat. A Bpsten – állítólag ez év június 15-én – elhalt dr. Vinczehidy Ernő emlékére volt ma az itteni kat. templomban requiem. Özv. Marton Andorné rendelte a gyászmisét. Barátai, ismerősei együtt voltak. Már csak nagyon kevesen vagyunk becskereki túlélők. Bpsten is nagyon le-

fogyott a „Torontáli Egyesület” tagjainak száma. Ennek az – állítólag ez év februárjában Mátyásföldön – elhalt Jankó Ágoston volt elnöke. Vinczehidy pedig ügyvezető igazgatója. Jankó volt Torontál vármegye utolsó magyar alkotmányos alispánja. Később Tolna megye főispánja lett, s nyugalomba vonulása után telepedett meg Mátyásföldön. Innét járt be az Egyesület gyűléseire. Ott találkoztam vele utoljára. A múlt század utolsó és e század két első évtizedében, Trianonig, sok viaskodásunk volt egymással a megyeháza nagy tanácstermében, amikor hirtelenében a megyei ellenzék élére kerültem. Folytatódott képviselőségem ideje alatt is. Én függetlenségi képviselő, Torontál megye pedig mindvégig hatvanhetes... De már Bpsten az Egyesületben találkozásunk szinte meghatóan bensőséges, meleg volt.

1946. VIII. 25. Vasárnap. Tegnap volt Cuni unokám születésének 17. évfordulója. Kalocsán 1929. VIII. 24-én született. A sürgöny Hágába hozta a hírt. Metával Bubuséknál voltunk látogatóban. Pirostól a Veszprémi vasútállomáson vettünk búcsút azzal, hogy Gyszi orvos bátyjánál, a veszprémi szanatóriumban várja be a nehéz napokat. De időközben mégis vissza kellett mennie Kalocsára, így jött a Veszprémből várt sürgöny Kalocsáról Hágába.

Az évfordulót a szülőben nagy családi ebéddel ünnepeltük.

Heklai mama – Pali anyja – Piros, Zorka, Dudy, Kleits Pupa, Józsi, Pali, a kis Tibi, Póji, én. – Ebéd után nagy séta a kertből a vasúti sínekig, ahonnan valamikor Metával, valamelyik akkor még kicsikénkkel együtt néztünk a titeli fennsík felé. Nehéz emlékek nehéz terhével barangoltam e helyeken. Onnét estefelé be a városi lakásba. Nehéz teher az elhagyatott magány csendje.

1946. VIII. 26. Hétfő. Lóri úszóverseny-társaival a tengerpartra, Splitbe utaztak. Ma onnét levelet írt. Iszonyú meleg gyötörte őket Belgrádban, Zágrábban, az egész úton, s mint írja, a tengerparton volt a legkínzóbb. Szeptember elején jönnek vissza. – Párizsban a magyar békeszerződés körül súlyos nehézségek tornyosulnak. Az oroszokon és jugoszlávokon kívül most Románia, sőt Lengyelország is súlyos hadi kárpótlás fizetését követeli, Csehszlovákia igényeiről nem is szólva.

Este dr. Báthoryval, dr. Tóth Bélával az Osztó vendéglőben hármasan sírtuk el a magyarok sorsát. Mindennek tetejébe terjed a híre annak is, hogy Párizsban a jugoszláv delegátus, az itteni magyarság kitelepítését fogja követelni.¹⁰² Állítólag amerikai rádió beszélt erről. Én magam rádión nem hallottam, de vasárnap a családi ebédnél a szülőben ezzel az eshetőséggel is foglalkoztunk.

1946. VIII. 27. Kedd. Ernőtől tegnap, Ilkától Pécsről ma jött levél. Ernőnek még nem sikerült Cuni bizonyítványait beszerezni. Sok bürokrata nehézséget támasztanak. Telve vagyunk aggodalommal, hogy a fiú itt, megfelelő bizonyítványok hiányában, nem folytathatja iskolai tanulmányait. A sok leverő aggodalomhoz ez is. Jelentkeznek napról napra mind komorabb megélhetési gondok. Közeledik a tél fűtési nehézségeivel.

1946. VIII. 28. Szerda. Lóri ma reggel váratlanul gyorsabban jött vissza, mint vártuk volt. Nehéz útjuk volt; a hőségtől sokat szenvedtek. – A kitelepítésről, s illetve most már enyhítve, az önkéntes lakoscseréről szóló hírek megújulnak, terjednek. – Magyarországon nagy az elkeseredés a lengyelekkel szemben. Több mint 20 millió dollár hadi kártérítést követelnek ők is külön Magyarországtól. Az elkeseredés annál nagyobb, mert hisz Magyarország mintegy 140 000 lengyel menekültet fogadott be, s amikor a németek ezek kiadatását követelte, a magyar kormány határozottan megtagadta. A németek Magyarországon keresztül akartak a lengyelek felé vonulni, ezt is Teleky min. elnöksége alatt, a német nyomás és fenyegetések ellenére – megtagadták. A lengyel menekültek eltartása és segélyezése annak idején Magyarországnak 20 millió dollárjába került. S most hálából a letört, kizsákmányolt Magyarországtól még ők is igényekkel állanak elő.

1946. VIII. 29. Csütörtök. Most közli a bpesti déli rádió, hogy Párizsban eldőlt Erdély sorsa. Egész Erdély a trianoni határokkal változatlanul Romániáé marad. A párizsi konferencián részt vevő nemzetek delegátusai között nem akadt egyetlenegy sem, aki a magyarok bejelentett igényeinek tárgyalását kívánta volna, s így minden felszólalás nélkül érvényben marad a négy külügyér határozata, amely a bécsi döntés megsemmisítésével, otthagya egész Erdélyt, 1 ½ millió magyarságával Romániában.

1946. VIII. 30. Péntek. A tegnap esti rádió párizsi tudósítója révén közölte, mintha félremagyarázásból származott volna a békekonferencia Erdélyre vonatkozó döntése. Így volna kilátás arra, hogy még meghallgatják úgy a magyar, mint az erdélyi delegátusokat, bár a jelek szerint nem sok remény van valami lényeges változtatásra. Párizsban Magyarország oly kis pont, s 1 ½ millió magyar lélek sorsa, oly csekélység, hogy ezzel a világbéke szerkesztőinek komoly kuruzslói nem érnek rá sokat bíbelődni. A szavazás mikéntjének külsőségein nyavalyognak már több mint egy hónapja.

1946. VIII. 31. Szombat. Délutáni eső és a levegő felfrissülése után kilátogattunk a szülőbe Demkóné Vilma és Margit társaságában. Piroskáék közben a nagy villából átköltöztek a régi kis villába. A nagyot a jövő héten elfoglalják Heklai Pistáék, akiket Szabadkáról Becskerekre áthelyeztek, az itteni gimnáziumba.

1946. IX. 1. Vasárnap. Szeptember hava betegséggel kezdődik. Lehet, hogy tegnap a szülőben, az eső utáni friss levegőn megfáztam. Hirtelenében nagyon vénülök. Kivénült a testi gépezet. A nap nagy részét fekvéssel töltöttem.

¹⁰² A jugoszláv békedelegáció vezetője, Edvard Kardelj külügyminiszter 1946. augusztus 16-án Párizsban ultimátumszerű javaslatot tett a magyar békedelegációnak egy paritásos, negyvenezzer főre kiterjedő lakosságcsereére. A lakosságcsere-egyezménybe ugyan a magyar kormány beleegyezett, annak végrehajtására azonban nem került sor (S. E.).

Egész nap koplaltam. De már ez sem használ. Valamikor egy-két napi koplalás egészen helyreállított. Ma már ez a csodaszer nem érvényesül. – Tegnapelőtt bekísérték Stagelschmidt Jenőt. Nem tudni, miért.

1946. IX. 2. Hétfő. Ernő ajánlott levélben, postadíja 3 új forint, elküldött hosszas utánjárás és sok kellemetlenkedés útján végre beszerzett magyar honvédelmi és közoktatásügyi minisztériumok által kiállított bizonylatot, amelynek alapján remélhető hogy Cunit itt felveszik a gimnázium VI. osztályába. – Lóri címére is beérkezett Keszthelyről levél indexével és debreceni, illetve kolozsvári gazdasági okirataival. Este Báthoryval, Tóthtal kint voltunk az Osztonál.

1946. IX. 3. Kedd. Póji születésnapja. Ma tölti be kis élete 3-dik évét. – A becskerekeli elemi iskolákban váratlanul ma megkezdődnek az előadások. Múlt héten Józsinak azt mondotta az iskola igazgatója, hogy IX. 15-dike előtt semmi esetre sem lesz kezdés; tegnap pedig ugyanaz az igazgató közölte, hogy újabb rendelet érkezett, amely szerint már tegnap délután kellett megnyitni az iskolákat. Józsi e közlésre telefonált Jenovay Imrének Ittebére, kérve, hogy a legelső alkalmas úton küldjék haza az ott vakációzó kis Tibit. – Ilyen fej nélküliség mindenfelé. – Rádió: Párizsban ma lesz a magyar erdélyi területi követelések felett a vita, a magyar és román küldöttségek között. – Görögországban a plebiscitum vasárnap 72%-kal a királyság visszaállítása mellett döntött.

1946. IX. 4. Szerda. Lóri ma visszaérkezett kétnapi belgrádi útról. Beszása érdekében járt ott. Egyelőre a csókai államosított – lényegileg volt Léderer-féle – birtokra rendelték. Az adott viszonyok között, ha nem jöhetett Becskerekre, a legjobb. Vasúti vonalon és közelünkben fekszik, mert bizony szédobálják az okleveles gazdákat, és így lekerülhetett volna valahova Szerbia valami eldugott helyére is. – Kilátásba helyezték Lórinak, hogy idővel esetleg átkerülhet Becskerekre a földművesiskolához tanárnak.

Heklai Pistáék átékeztek bútoraikkal Szabadkáról. A szőlőben levő nagyobb villába költöztek.

1946. IX. 5. Csütörtök. Újvidékről jött hírek szerint, a cukorgyár ügyében Becskereken hozott ítélet jogerősen helybenhagyatott. Így jogerős a reám vonatkozó feltételeesség is. Demkó Pistán rajta maradt a 2 évi kényszermunka, csak még nem tudjuk, mi történt a vagyoneklobzási résszel, mert ezt nem a bíróság mondotta ki, hanem csakis az ügyész rendelte el. – Az esti órákban Jenovay Imre hazahozta a náluk vakációzott kis Tibit. Holnap kezd meg az iskola életet.

1946. IX. 6. Csütörtök. Párizsban egész Erdélyt végleg odaítélték Romániának. – Consummatum est.

1946. IX. 12. Csütörtök. Kis Póji névnapját – a IX. 3-diki születésnappal együttesen – ma ünnepelte a család. Így tudtam meg, hogy kis unokám: Mária¹⁰³. Ebédnél Zorka Eszékről jött két nőrokona és a véletlenül Becskereken járt Draxler Lipót volt a családdal.

¹⁰³ Pójinak a születési anyakönyvbe bevezetett neve: Mária-Piroska.

Ma kézbesítette az ügyvédi kamara határozatát, amellyel 1946. IX. 1-jével kezdődően havi 900 dinárt folyósít nyugdíj címén. Nem várt kedves meglepetés. E nyugdíjaztatással egyben megszabadultam a sok kamarai illetéktől, tehertől. – Ezzel van mégis annyi személyes költőpénzem, hogy nem kell reászorulni az amúgy is nagyon meggyérült irodai havi utalásra. Az iroda jövedelme már az utóbbi 2-3 hónap óta nem fedezi a háztartási és irodai kiadásokat.

Kis Póji Máriának jubileumi 20 koronás aranyat adtam.

1946. IX. 13. Péntek. Tibi írt. Helyzetük nyomasztó, siralmas. Termésük kevés és gyenge volt. S abból is elvisznek jóvátételre, s követelnek nem teljesíthető adófizetést. Közben a hüvösebbé vált időben újból jelentkeztek az orosz hadifogságban szerzett reumas fájdalmak.

1946. IX. 15. Vasárnap. Zorkának születésnapja. Délelőtt gratulánsok. – Délig tartó hosszas megbeszélés zombori ügyről. – Déután Piroskánál szőlőben. Újabban gyakran lázas. Kint járt dr. Kamenkovits orvos.

1946. IX. 19. Csütörtök. A rendes hétfői Osztó-összejövetel elmaradt. Én ugyan kint voltam, de Báthori nem jött, mert beteg, Tóth Béla pedig elmaradt, mert megkezdődött a czukorgyári munkaidény, s ő kint van mostanában alkalmazásban. Hétfőn meglátogattam Báthorit, s megállapodtunk, hogy egy időre be is szüntetjük a hétfői összejöveteleket.

A bpesti tegnap esti rádió közölte Szegedy-Maszák Aladárnak a párizsi békekonferencián, a csehszlovákok által szervezett 200 000 magyar kényszerkitelepitési kérdésben mondott hatalmas nagy beszédét. Lesz-e fogadtatja? Kétséges. Ott a konferencián a hangulat nagyon magyarelles. A szláv blokk, s különösen a csehek megragadnak minden alkalmat a magyarok ellen egyébként is összegyülemlett gyűlölség szítására.

1946. IX. 20. Péntek. Házasságkötésünk 50. évfordulója. – Ugyanez a nap Zorka és Józsi házasságkötésének 9-dik évfordulója.

1946. IX. 21–27. Vívódó, levert, nehéz lelki hangulat.

1946. IX. 28. Szombat. Párizsból a magyar béke ügygel kapcsolatosan levele hírek. Minden felszólaló állam a magyarok ellen fordul. Védő egy sem akad. A szláv propaganda alapos munkát végzett. Tegnap este sajnálatos összeütközés Zorkával társasága miatt. – Ernőnek tegnap levelet írtam. – Az esti harangszó mátlól fogva – esti nyári 8 óra helyett – 7 órakor szól, s holnaptól – Szent Mihály napján – hajnali 4 óra helyett 5 órakor. – Estefelé kint voltam a szőlőben.

1946. IX. 29. Vasárnap. Tegnap telefonértesítés jött arról, hogy ma a kórházban lesz a röntgenorvos, s oda várja Piroskát. Ezt közlendő mentem ki estefelé a szőlőbe. Piros már tudta, s megtette a megfelelő előkészületeket oly irányban is, hogy a szőlőbeli nyári tartózkodástól egyben búcsút vesz, mert a kórházból nem megy vissza oda, hanem a városi lakásba jön. Ma délelőtt megvolt a röntgenvizsgálat. Dél tájban Pirost a kórházból vöröskereszt autón hazaszállították. Úgy látszik, az újabb vizsgálat eredménye kielégítő.

1946. X. 1. Kedd. Nürnbergben kihírdették a 21 német vádlott felett az ítéletet. Közülük 12-t kötél általi halálra, többet fegyházra ítélték, s néhányat felmentettek. A rádió nem volt minden tisztán érthető. Az újságokból majd világosabban tájékozódhatunk.

Ebédre itt volt Léderer Gyuri és Draxler Lipót.

1946. X. 2. Szerda. A rádió, az újságok a nürnbergi ítélettel foglalkoznak. A világ közvéleménye általában megnyugvással veszi tudomásul az ítéletet. Csak az oroszok és némely állam kommunista lapjai siránkoznak az ítéletileg elhangzott 3 felmentés miatt és még egyiket-másikat az akasztófán szerettek volna látni azok közül, akik csak fegyházat kaptak. Ezeknek sohasem elég a vér.

Ebédre itt volt a Jenovay házaspár Ittebéről. Piros is az asztalnál ült.

1946. X. 6. Vasárnap. Ma 11 éve temettük (1935. X. 6.) Engel Ferenc papai kamarás, lelkész tanárt, a messze földön jó hírű Engel konviktus építőjét, tulajdonosát. A piarista kis templom előtt az utcán állott ravatala. Az akkori gimnáziumi szerb igazgató nem engedte meg, hogy a gimn. udvarán, sem pedig, hogy a gimn. templomában lehessen felravatalozva, így történt azután, hogy az utcán folyt le a gyászszertartás. A búcsúztatót én mondtam. Alludáltam úgy a szerb igazgató eljárására, mint – beszédem befejezésénél – arra, hogy „a kihűlt tetemet ma adjuk át, ma, október 6-dikán a drága anyaföldnek”. – Emlékezem, gyönyörű, napsütéses, meleg időjárás volt, csaknem az egész gyászoló közönség, a koporsó mögött kikísérte halottunkat a temetőig.

Bpestén nagy október 6-diki gyászünnepek.

Az idő hirtelen oly hidegre fordult, hogy szobámban nem tudtam írni, pedig ismételten megpróbáltam. Kezeim jégcsapok. Néhány nap óta ismét erősen náthás vagyok.

1946. X. 7. Hétfő. Az esti rádió részleteket közölt a magyar békeszerződésből. Iszonyúan lesújtóak. Úgy látszik, csak darabonként, hézagosan merik a magyar közönségnek leadni. Évtizedekre kiható megnyomorítás. – Tetejére az orosz megszállás.

1946. X. 14. Hétfő. Tegnapelőtt mégiscsak el kellett szánni magunkat arra, hogy kis szobámban fűtsünk. Azonnal megváltozott az élet, sőt munkakedv. Piroskáéknál még nem készült el a kályha, szobája hidegéből ő is ide menekült kis szobámba. Tegnap e kis szobában gyűltek össze Piros látogatói. Itt voltak Heklai Pista és Istvánka, Margit és Pési, Melinda és Grandjean Jenő. A látogatók kekszet, feketekávé kaptak. A melegen fűtött szobában nagyon jólesett minden.

Mauzi hosszú levele érkezett. Este kint vacsoráztam társaságban. Eltartott esti 11-ig. Nagyon kedvesen elcsevegtünk. Elkalandoztunk a rég múltakba. – Megtudtam, hogy Oroszy Lajos¹⁰⁴ volt fényképész, régi, hűségesen kitartó

¹⁰⁴ Oroszy Lajos (1859–1949) Oldal István mellett Nagybecskerek egyik legismertebb és legnépszerűbb fényképésze a tizenkilencedik század végén és a huszadik szá-

párthívünk csütörtökön (X. 17.) lesz 87 éves. Körüljártam, hogy a megmaradt régiekből néhányat összetoborozzak, s együttesen üdvözljük ez évfordulón az öreget.

Mindössze dr. Balla Emil, dr. Báthory Endre, Tóth Ferkó és én. Tehát még négyen vagyunk a régi generációból az ünneplendőn kívül. Ennyire lefogyott a régi gárda.

1946. X. 15. Kedd. A párizsi békekonferencia tegnap befejezte működését. Utolsónak maradt a finn szerződés. Általános az elégedetlenség. Zorka és Józsi szombaton kiutaztak Ittebére. Tegnap reggel érkeztek vissza.

1946. X. 17. Csütörtök. Délben felkerestük a 87 éves Oroszy Lajost. Mégis összejöttünk: dr. Balla Emil, dr. Báthory Endre, két leánya: Piros és Margit, dr. Grandjean Jenő, Tóth Ferkó, Ambrózy Zoltán és én. Az öreg nagyon megható volt. Nem-e utolsó gratulálás. – Orosziéktól elmentem Novák Hedvighez, névnapját ünnepelte. Este Margitéknál vacsora. – Egész nap vendégeskedés. Ez is ritka manapság.

1946. X. 22. Kedd. Tibi születésének 42. évfordulója lesz vasárnap [1904–1946. X. 27.] Családi levélben üdvözlöttük. Írtak: Piros, Zorka, Józsi, Pali, Lóri, én. – A rádió hírül adta, hogy a pápa ellen készülő merénylet felfedezése történt volna. Semmi közelebbi értesítés.

1946. X. 23. Szerda. Tegnap du. kezdődött Újvidéken a Magyarország által Jugoszláviának kiszolgáltatott vádlottak tárgyalása az ottani legfelsőbb katonai bíróság előtt. Legtöbbjét már a magyar ún. népbíróság kötél általi halálbüntetésre, a többieket több-kevesebb évi fegyházra már elítélte volt. Most meg ezeket az elítélteket kiszolgáltatták a jugoszlávoknak. Az újvidéki vádlottak padján ülnek: Szombathelyi (Knaus) Ferenc volt magyar vezérkari főnök, vezérezredes, Feketealmi Czeidner Ferenc vezérezredes, Grassy József vezérőrnagy, Gál Lajos csendőralezredes, dr. Zöldi Márton csendőrszázados, dr. Bajsai Bauer Ernő Bács megye volt alispánja, dr. Nagy Miklós Újvidék volt polgármestere, Bajor Bayer Ferenc vezérőrnagy és Perepatics újvidéki volt kereskedő.¹⁰⁵

Felkerestem Freund-Baráth Gyurkát. Érdekes elmélkedések.

1946. X. 24. Csütörtök. Igaz, hogy megbocsáthatatlan bűnök lettek elkövetve, de most azt látom, hogy Újvidéken összetákolta, tényeket elferdítő, történeteket egyoldalúan beállított vádirat felolvasása után folynak a bűnügyi

zad elején. Modern, sablonoktól mentes fotográfus volt, a szecesszió egyik kiváló művelője. Egykori műterme a Korona utcában volt. Többek között arról volt híres, hogy Ferenc Ferdinánd trónörökös écskai vadászatait is fényképezte, amellet riportfotókat is közölt a korabeli magyar lapokban. A nagybecskereki képeslapkiadás egyik úttörője (N. F.).

¹⁰⁵ A Szombathelyi és társai elleni per 1946. október 22-én kezdődött Újvidéken, az ítéletet október 31-én hirdették ki. Mind a kilenc vádlottat halálra ítélték (S. E.).

kihallgatások. A Magyarországra bizonyára rákényszerített kiadatás, valóban nagyon lealázó.

1946. X. 25. Péntek. Tegnapelőtt még gyönyörű őszi napsütéses, kellemesen meleg nap. Az éjjel már eső, reggelre dara, később hó. Ma téli hideg idő. A szobámba zárkózom. Összejevetelről lemondás. Helyes.

1946. X. 26. Szombat. Rádió: angol–orosz ellentét mindinkább kiéleződik. Canterbury érsek a béke áldásairól, a háborús uszítók elítéléséről szónokol. Körülötte a püspöki kar is a béke fenntartásáért imádkozik. Úgy látszik, mi távolabb nem is sejtjük, mily közeli a veszély.

Az esti összejevetelt lemondó levél elment. Jobb így.

1946. X. 27. Vasárnap. Tibi születésnapja. Ma 42 éves. Családi levelünk talán odaért. Ebéd után ágynak eszem. Nem mentem látogatóba.

1946. X. 28. Hétfő. Ma is délig fenn voltam, ebéd után ágyba feküdtem. Pécsről Ilka névnapi üdvözlőlapja jött. Az idén első gratuláns. Délután beteglátogatóban Margit, Pési. – Újvidéken folyik a bűnügyi tárgyalás. – Rádió: Churchill nagy beszéde. Támadja az oroszokat. Kérdi parlamenti beszédében a minisztert: igaz, hogy az oroszok 200 divíziós megszálló sereget tartanak a különböző megszállott országokban?

1946. X. 29. Kedd. A nap világeseménye: Sztálin orosz generalissmus sajtónyilatkozata. A többi között Churchillnek válaszul kijelenti, hogy csak 60 divíziós megszálló sereg van különböző országokban. Bizonyára ez is túl sok. Szegény Magyarország is nyögi a rettenetes terhet. – Délután ismét feküdtem. Befejeztem Pilgrim Nagy Napóleon könyve olvasását. Úgy emlékezem, Ernőnél kezdtem volt, de abbamaradt, s most Pirosnál véletlenül újból kezembe került.

1946. XI. 1. Péntek. Az elmúlt napok délutánjait ágyban töltöttem. Ma fenn maradtam, s délután Zorka, Józsi, Heklai Pista, Pali társaságában kimentünk a temetőbe, kis Tibi és Póji is kint voltak. Hosszú hét után az első nagyobb séta. Úgy érzem, jót tett. Egész napon át halottak napja hangulat.

1946. XI. 7. Csütörtök. Múlt szombaton (XI. 2.) szobámból a család kiköltöztetett. Az itt felállított volt kis kályha állandóan füstölt, a kéménye nem volt elég magasra húzva, s a napok óta dühöngő szél visszaverte a füstöt, így Józsiék, Piros elhatározták, hogy a régi gyerekszobában (most Cuni szobája) levő cserépkályhát állítatják fel szobámban. A munka, sárgaföld, mész, téglahordatás, kályhaátvitel, cserébe a cserépkályha-áthozatal ennek felállítása több napot vett igénybe. Szobámban a könyvek kirakásával, íróasztalom eltolásával a malter, a kötégla hulladék minden rendet felborított. Pirosék, Józsiék szobájában lézengtem. – Közben bekövetkezett Imre napja. – Imre napján (XI. 5.) váratlanul sokan kerestek fel. Délelőtt: dr. Báthory Endre, Nyárai Rezső, Juhász Ferenc, Tóth Ferkó, Géczy Józsi, Somlyai, Ambrózy Zoltán, Freund-Baráth Gyuri, Manojlovits Todos, dr. Grandjean Jenő, Bodnár Rezső, Pin Pájó, Kozma Gyula, Pfeiffer Károly, Heklai Pista, Végh Vilma és Margit, Lángh Imre és Hil-

da, Meszmann Gáspár és Irén, Stagelschmidt Jenőné Csibi, Bencze Zoltánné Éva, Daun Mária Pipu, Demkóné Molnár Lidia, Novák Hedvig, Várady Giza – délután ozsonnára meghívva voltak: dr. Brájjer Lajosné Stefi, dr. Perisics Zoltánné Mariska, dr. Milassin Kálmánné Náni, Kollarich Gáborné Margit, Eckstein Lily – a családból: Piroska, Zorka, Dudy, Pali, Józsi és Cuni.

Piros és Zorka szépen terített, felvirágozott nagy asztalnál (a volt lányok szobájában kihúzva) nagyon szép uzsonnát rendeztek.

Kedves, meleg, hangulatos, szép nap volt. Sokan virággal, ajándékkal kedveskedtek.

Sürgönyileg gratulált: Léderer Györgyné Magda Ókanizsáról, Lóri Csókáról; írásban: Tibi Mezősasról, Jaqui Mezőtúrról, Erlih József Zomborból, továbbá: Marton Andorné, lánya Juczi, Perisics Pirinkó, Bakalovich Dóra, Bencze Miksáné, Lipthay Erzsébet és Tibor.

1946. XI. 8–14. Ismét néhány délután hevertem. Szobámat rendbe hozták. Visszaköltöztem. Az új kályha dísznek is szép a kis szobámban, s jól fűt. Állandó kellemes, egyforma meleg. Amíg lesz fűtőanyag. A gyermekek családi képekkel díszítették a szoba falait. Piros a villanylűszert is kicserélte. A régi helyébe került új nagyon szép.

Szobám magánya meleg, barátságos, szép. De a külvilág háborog. Közben az újvidéki magyar vádlottakon végrehajtották a halálos ítéleteket. Feketealmi Czeidner Ferenczet Zsablyán, Grassy Józsefet és Zöldy Márton Újvidéken nyilvánosan felakasztották, a többit agyonlőtték. – Ma (14-én) Oláh volt városi kertész rekviemén voltam.¹⁰⁶

1946. XI. 16. Szombat. Tegnap volt Ernő születésnapja. Betöltötte élete 45-dik évét. A napsütéses gyermekkort később sok borús megpróbáltatás, hányattatás, választott katonai életpályájából az 1918. évben történt kisiklás, kényszerű bankhivatalnokoskodás a becskerekai közgazdaságinál, Hamburgban próbálkozás, majd a Magyar Nemzeti Banknál való tengődés, a budai, pesti ostrom rettenetes ideje, de kitartott, éhezett, fázott, míg most úgy látszik, óhajtott révbe jutott, szép munkakörrel nagyon megelégedett, kiegyensúlyozott levelei számolnak be. – Tegnap Léderer Gyurinak is születési évfordulója volt. Sürgönyöztem.

A déli posta kedves meglepetést hozott. Ernő levélben tudatja a nagy örömhírt, hogy a Nemzeti Bank a Bpest és Belgrád között lefolyó gazdasági és pénzügyi tárgyalásokhoz, a Bank nevében, Ernőt és egy kollegáját küldik ki megbízottjukként Belgrádba. A terv szerint Ernő és társa e hó 22-én – jövő pénteken – érkezének Belgrádba. Az érkezésről Ernő sürgönyi v. telefoni értesítést küld. Ha lehet, Józsi lemegy érte, s vele együtt jönne át, talán két

¹⁰⁶ Oláh Gábor a tizenkilencedik század végén és a huszadik század elején évtizedeken át volt Nagybecskerek városi kertésze s egyben a város egyik népszerű alakja (N. F.).

napra – hosszú idő után – a szülői házba. – A levelet elolvastva nagy boldogsággal a családban csak azt jeleztem, hogy fontos hírt akarok velük közölni, s kértem, hogy feketekávéra jöjjenek mindannyian az én szobámba. A kíváncsiság a feszültség bántotta őket, de nem árultam el semmit. – Ebéd után: Piros, Zorka, Dudy, Józsi, Pali s a véletlenül hivatalos eljárásban Becskerekén időző Lóri bejöttek, behozták a feketekávéját, majd átadtam a levelet Lórinak hangos felolvasásra. Általános nagy öröm, boldogság.

1946. XI. 21. Csütörtök. Várakozástelen folyik a nap. Vajon jelentkezik-e holnap Ernő. Közben mozgalmat hozott néhány névnap. – Pési – rendes néven Erzsébet – kis lakásszobájukra tekintettel hármias csoportban hívta meg vendégeiként mindazokat, akiknél Margittal az év folyamán többször voltak vendégek, s így óhajtották ezt viszonzni.

Így vasárnap és kedden, kétszer is jutottam meghíváshoz, mindenkor az ún. idősebb generációval. Hétfőn Zorka és Józsi voltak ott a fiatalabbak társaságában. – Hétfőn Grandjean Jenő névnapján és Freund-Baráth Gyurka születésnapján voltam gratulálni.

Tegnap, tegnapelőtt, a két nap szobám könyveinek a rendezésével telt el. Maradt még mára is elég rendeznivaló. Várjuk a holnapi értesítést.

1946. XI. 22. Péntek. Tegnap Mauzitól kaptam hosszabb levelet. Egész nap nagy várakozásban telt. Ernő nem jelentkezett. Talán holnap?

1946. XII. 10. Kedd. Az utolsó bejegyzés óta eltelt kb. 3 hét legnagyobb részét fekve, ágyban töltöttem. Múlt héten felkeresett – Józsiék kérelmére – Kamenkovits, S. eredménye: recept. Cseppek. Pilulák. Diagnózis: szívideg bántalom. Az érverés folyamatában időnként kimaradó akadozás. Tanács: szobazárka. – Bal arc oldalon néha nyilalló fájdalmat érzek. Bal oldali fülzúgás. Fokozódó nagyothallás.

Tegnap esti órákban Józsiék felkérésére meglátogatott Popovits Bogdán dr. fülorvos. Vizsgálat. Recept. Diagnózis: valami alattomos grippe maradványaként a bal fül hallóképességének eltompulása. A nagy kor és ezzel járó érelmeszesedés miatt a bal fül hallása csak aligha fog javulni. Naponta kevés, sohasem fárasztó mozgás a szabadban. Szoba őrzés.

Ernő, fájdalom, Belgrádból nem jelentkezett. Lap érkezett tőle, amely „szomorodott szívvel közli, hogy leutazása elmaradt, mert a szükséges engedélyt még sem sikerült idejében megkapni.” Ez a nagy remény így semmivé lett.

1946. XII. 18. Szerda. Állandó fekvés. Közben a fej bal oldalán ismételt nyilalló fájdalmak. Dr. Kamenkovits újabb látogatása. Újabb recept. Fájdalomcsillapító folyadék. Kedves beteglátogatók: Vilma, Mugi, Margit, Pési, Hedvig. – Istvánka Bpestről apjától hírt kapott Spónerék felől. Spóner fiú egyik nővére, neve megjelölése nélkül, fájdalmasan – úgy sejtem: Milike – e hó 5-dikén meghalt. Másodéves jogász koromban, 1886/87. egyetemi évben náluk laktam, külön bejáratú kis szobában, akkoriban Soroksári utca, ma gr.

Ráday u. 33. száma alatt. Milike akkoriban 14-15 éves kis süldőlány. Úgy tudom, németországi származású mérnök felesége lett. Az életben később még csak 3-4-szer hozott össze a sors. Régi idők, régi emlékek.

Vasárnap – XII. 15. – Pirinkó születésnapja. Nem mehettem el. Feküdtem.

1946. XII. 24. Kedd. Egész délelőtt bal oldali állandó fülzúgással egybekötött tompa fájdalom. Hallásom semmivé lett. Déli fekvés után némi enyhülés. Rádiót nem hallok. Megpróbáltam leveleket írni; nem megy. Olvasni nem tudok. – Közben Józsi, Lóri díszítik a karácsonyfát. Kis Tibit, Pójit ágyba fektették, hogy nyugodtabban készülhessen a Jézuska. Várjuk az estét.

Tegnap beteglátogatóban nálam volt Perisicsné Mariska és lánya, Pirinkó. Hosszú ideig elbeszélgettünk az emlékké vált régi időről.

A karácsonyfa elkészült. A hagyományos háromszori csengetés (évek hosszú sora óta az én tisztem), majd kis Tibi, Póji vezetésével a család, a cselédek bevonulása. Tibi, Póji a karácsonyfa előtt letérdel. Imádkozni kezdenek. Tibi szépen folytatja, de Póji minden mondat közben felugrik, mindig valami új játékot lát, majd kérelemre nagy nehezen letérdel, alig mond azonban két-három szót Tibi után, újból felugrik, s e játék eltart amíg Tibi befejezi. Következik a játékok elosztása, majd a cselédek ajándékkiosztása.

Együtt vacsora az ebédelőben. Piros, Zorka, Dudy, dr. Kleitsné Pupa, Józsi, Pali, Lóri, Cuni, Póji, én. Tizenegyen. Nagyon kedélyesen voltunk együtt kb. 11 óráig. Estefelé elmúlt a fülzúgás, de azért megmaradt a nagyon kellemetlen nagyothallás. Ha a társaság valami ötleten nagyokat nevetett – a kis Póji vitte a szót – a kedvemért elhangoskodták. Így telt el az idei karácsonyest.

1946. XII. 25. Szerda. Karácsony első ünnepnapja. Gyéren látogatók. Felkeresett Aradi mérnök Verseczről. Elmondotta leverő tapasztalatait a BMKSZ volt vezetőiről. Na de csakhamar vége szakadt a pünkösdi kiskirályságnak. Befejeződött. A magyar gentryvilág végleg a múlté.

Délben itt jártak a Bethlehesemek. Hat magyar fiú járja a várost: Kis Pójika nagyon édes volt, gyönyörködött énekükben, kivilágított jászolban; de amikor betoppant a 3 pásztor, reszketett szegényke. Ebédnél aztán feloldódott a kis nyelvecske. Volt mit mesélni. Ebéd után Piroskáéknál feketekávé. Kedélyesen elcsevegtünk 4 óráig.

Rádiót napok óta nem hallgatok. Nem sokat vesztek. Bubustól levél.

1946. XII. 26. Csütörtök. Állandóan borús, ködös, sötét idő. Karácsony másodnapján látogatók Zorka mamája, Ágnes láthatóan leverten. Szerbiában két éve eltűnt egyetlen Stipó fiának ma volna névnapja. Az apa, Pájó, már kevésbé mutatja. Látogatók Piroskánál, Zorkáéknál, hozzám is benéztek Margit, Pési. Megköszöntem nekik a kedves karácsonyi Jézuskát. – Este Lóri Csókára utazott.

1946. XII. 31. Kedd. Ez év utolsó napja. Az éjjel havazott. Fehér Sylvester. Délben kis sétát tettem az utcán. Erősen csúszós. Kétszer is majd elestem. Délben mondja Zorka, hogy ő bizony kétszer felbukott. Testileg jobban érzem

magam, de a nagyothallás még kínozt. E miatt nem is megyek sehova látogatába, rádiót nem hallgatok; kis szobámban teljesen visszavonultan, a túl nagy csendben rágódok a letűnt múltak emlékein, borult, túl nehéz hangulatban. Esti 7 órát harangoznak. Zorka, Józsi a Magyar Egylet Sylvester estjére készülnek, a gyermekeket Pin nagyszülőkhöz kísérik. Cuni Újvidékre utazott. Piros, Pali itthon magukban töltik az estet. – Én szobám csendjében. Behoztam a rádiót, megkísérlem, hátha hallok. Majd lefekszem, búcsút mondom a letűnt éveknek, s várom az új évet.

1947. I. 1. Szerda. Az este hazaérkezett Lóri. Egy-két napot ismét közöttünk lehet. Zorkával, Józsival Lóri is társaságba ment.

Lefeküdtem, felnyitottam a rádiót. Elég jól hallhattam. Sylvesteri programmal jó ideig zene, ének, majd humoros számok. Éjfélkor – ha jól értettem – a magyar miniszterelnöknek a nemzethez intézett szózata hangzott el. Szép, tartalmas, komoly, magas színvonalon tartott, önérzetes, a nemzet jövőjében bízó, buzdító, hatásos beszéd volt. Befejezésekor megszólaltak a pesti harangok gyönyörű összhangzásban. Elnémulásuk után a Szózatot szavalta Tarnás József kiváló hangsúlyozással, érzelesen. Majd az énekkar Himnusza fejezte be. Nagyon, nagyon megható volt. – Utána lehalkítottam a rádiót, énekeket hallgattam, s mellette olvastam; $\frac{3}{4}$ 3 órakor lecsavartam a villanyt.

Kis szobám újévi látogatói: Végh Vilma, Kollarich Margit és Pési, Novák Hedvig, Perisics Pirinkó, Dudy és sógornője, Mathiszné, dr. Tóth Béla, Becker Mariska, Nyárai Rezső, Bodnár Rezső, Freund-Baráth György, Ignič Slavko és neje, Újó és Katica.

1947. I. 2. Csütörtök. Tegnap is, ma is fehérek az utcák, minden háztető. A Sylvester havat hozott. Egyébként mintha mindenfelé elég komor volna a hangulat. A tavaszra ínségtől tartanak. Élelemkészlet erősen fogytán van. Borul sokfelé a béke ege is. Bizonytalanság, várakozás feszültsége.

1947. I. 10. Péntek. Hirtelen nagy hideg lett. Kis szobámat a rossz lig-nit szénnel nem tudom felmelegíteni. Fázom. A hőmérő 25° hideget mutat. Jó, hogy előző napokon elvégeztem néhány levelezést. Írtam Slavinak (Bochniába), Léderer Magdának (Ókanizsára), Ilkának (Pécsre), Jaquinak (Mezőkérre), Erlihnek (Zomborba), Rózsának (Rpalotára), Bubusnak, Ernőnek (névnapjára), és viszonzottam az újévi köszöntőket.

A mai posta nagyon kedves, meglegedett hangú levelet hozott Ernőtől; szilveszteri hangulatú meleg sorokat Rózsától.

1947. I. 14. Kedd. Drága, jó Pubim ma 4 éve – 1943. I. 14. – halt hősi halált orosz földön, a Jesdovinye melletti harcokban.

1947. I. 16. Csütörtök. Józsi születésének 35-dik évfordulója [1912–1947. I. 16.]. Délben (a volt szalonban, ma Józsiék hálósobája) együtt voltunk: Józsi, Zorka, kis Tibi, Póji, Piroska, Cuni, Dudy, én. A gratulációs sorát ma a kis Póji nyitotta meg, az ő huncutkodó, kedves élénkségével, utána Tibi s a többiek, majd szerény ajándékok átadása.

Én már kimaradtam az ajándékadók sorából. Sem karácsonykor, sem név- és születésnapok évfordulóján – nem adhatok. Nincsen keresetem, nincsen gyűjtött tőkém; a néhány dináros kis nyugdíj a hó folyamán elfogy. Ajándékadásra már nem jut.

Magyarországon valami köztársaság-ellenes összeesküvést fedeztek fel. Valami nagyon naív kísérlet lehetett, de a propaganda ugyancsak felfűjja. Lesznek megint kivégzések.

1947. I. 18. Szombat. Piroskának név- és születésnapja [1910–1947]. – Hazajött Lóri Csókáról, így a héten összegyűlt név- és születésnapokat holnap, vasárnapi családi ebéden ünnepeljük. Távollétében, de a többi ünnepelttel együttesen. Ernő névnapja I. 12., Lórié I. 15., Józsi születésnapja I. 16., Piros kettős napja I. 18.

Rádió: Londonban közzétették az úgynevezett csatlós államokkal kötött békeszerződések szövegét. A rádió ma csak a román szerződés szövegéből közöl annyit, hogy Románia köteles átadni Oroszországnak Besarábiát és Bukovinát, és Bulgáriának a Dobrudzsát. De egész Erdélyt odaitélték. – Íróasztalom fiókjait végre rendeztem.

1947. I. 19. Vasárnap. Délben Józsival, Lórival meglátogattuk Maráné Saczit. Névnapija és emellett abból az alkalomból köszöntöttük, hogy a tegnapi nappal kitöltve, felszabadult a kétévi kényszermunka büntetésének hatálya alól, amelyre őt mint a Torontál napilap szerkesztőjét elítélte volt a népbíróság. Bűne, hogy a német megszállás ideje alatt szerb- és oroszellenes cikkek jelentek meg felelős szerkesztősége alatt megjelent lapjában.

Délben Pirosnál ebéd. Estefelé Lóri visszautazott Csókára. Befeleződött a név- és születésnapok hete.

1947. I. 22. Szerda. Tegnapelőtt (hétfőn) Zorkához kérték dr. Kamenkovics belgyógyászt. Zorkánál könnyebb lefolyású grippét állapított meg. Utána bejött hozzám is, újból megvizsgált, majd arra kért, hogy alaposabb röntgen- és vérnyomás megvizsgálhatása végett keresném fel rendelőjében. Tegnap (kedden) du. ott voltam az orvosi rendelőben. A vérnyomás 185 fokot állapított meg. Tehát a normálison (150–160) felüli; de amint megnyugtató, nem túlságosan, és semmiképp sem aggasztóan magasabb. A röntgen a szív körüli szerveket normálisnak mutatja, csak szívaorta (?) mutat némi elváltozást, de – mondja – koromra való tekintettel ez is csekély hajlású; nem nyugtalanító. Cseppeket rendelt. Célja a talált és jelenlegi (megnyugtató) testi és szervezeti állapot lehető megtartása, konzerválása.

Tibi levelében megkért, hogy üdvözlést közvetítsek, amelyet dunántúli szerencsétlen katonáskodása idején volt házigazdája Kúnzigetről küld Mitter Lőrinc becskerek-i rokonának. Mivel az adott cím Kamenkovicsék rendelője közelében van, egyben ezt is elintéztam. – Tibi Mezősasról gratuláló levelet írt Lórinak, Pirosnak. – Saját életükről is megnyugtatóbb sorokat. Van némi élelmük, tüzelőjük, a legszükségesebb ruházatuk, lábbelijük, sőt a bevetett cukorrépa után a gyár 60 kiló cukrot utalt részére. Így könnyebben áthúzzák az ideit. Amint írja, „összehasonlíthatatlanul jobb, mint a tavalyi téli élet”. Elképzelhető, mit szenvedhettek tavaly.

1947. I. 24. Péntek. Stanković Svetozár volt jugoszláv földm. miniszter Belgrádban 65 éves korában meghalt. Átszállították Obilićevóra (Józseffalva), s tegnapelőtt itt eltemették. Mint volt Vajdaságból származott miniszter, akkori magyar kisebbségünkkel megértően viselkedett. A magyarság panaszaival sokszor felkerestem volt; ahol lehetett, segítségünkre volt. Dr. Popović Bogdán unokaöccsének kondoleáltam. – Az idő erősen hidegre fordult.

Magyarországon folyik az ún. összeesküvők elfogatása s üldözése. Elfogták Dálnoki Veress Lajos vezérezredest, mint az összeesküvés egyik vezérét. Hat országgyűlési képviselő mentelmi jogát felfüggesztették, s előzetes letartóztatásba helyezték őket.

1947. I. 31. Péntek. Dermesztő hidegek. A szobákat nem lehet átfűteni. Kevés a tüzelőanyag, s ami van, az is nagyon gyenge minőségű. Beszámol erről napok óta a rádió is. Vannak európai országok, ahol 60 év óta nem éreztek ilyen hideget. Szobámban egész nap fázom. Az írás is nehezemre esik. Mégis hajtott a lelkiismeret. Levelet írtam Tibinek, Bubusnak, Mauzinak. – Mauzitól ma érkezett levél. Válaszoltam.

1947. II. 3. Hétfő. Tegnap Gyertyaszentelő napja. Szél, hóvihár, dermesztő hideg, ha tehát a medve kibújt odújából, bizonyára azonnal ismét visszafordult. Azt jelenti, mondja a néphit, hogy nem volt napsütés, a medve nem láthatta árnyékát, így tehát már rövid ideig tart a hideg. Ez bizony nagyon kíváncsi. Fogytán a tüzelőanyag.

1947. II. 4. Kedd. Délután hosszabb elbeszélgetés. Meglepő leleplezés. Emberismeret ugyan gyarapodik, de hogyan is mondja Anatole France: minél jobban megismerem az embereket, annál jobban szeretem – a kutyámat. De nekem kutyám sincsen. – A perfidia erősen megrendített.

Rádió: a magyar békeszerződés területileg, anyagilag, politikailag, katonailag kegyetlenül szigorú. Jövő hétfőn (II. 10.) történik az aláírás.

1947. II. 7. Péntek. Bubustól, Ernőtől, Mauzitól a hozzám vonzódo gyermek-i szeretetnek meghatározó levelei érkeztek Józsi, Piros, Lóri azon tervével kapcsolatban, hogy a begaszentgyörgyi és katalinfalvai ingatlanokat eladják. Mindegyikük a rájuk jutó rész miként történő felhasználásánál elsősorban is rólam óhajtának gondoskodni.

Tegnapelőtt Ágnes névnapján, Józsival, Zorkával, a gyerekekkel Pinéknél voltunk. A virágcsokrot kis Póji nyújtotta át a nagymamájának, s bár Zorka napok óta igyekezett betanítani a kis versikére, s bár sűgőként mögője állott, már a második szónál szokása szerint önállószkodott, s elkiáltott saját mondókáját: „boldog új évet kívánok”, s átadta a névnap csokrot.

1947. II. 8. Szombat. Szokatlanul dermesztő hidegek mindenfelé. Oroszországban, ahol pedig a nagy hidegekhez hozzáedzöttek, kénytelenek voltak előre hirdett gyűléseket a hidegek miatt elhalasztani. Angliában a nagy szénhiány miatt nagy korlátozások, villanyáram és vasúti forgalom terén. Sok iparágban szünetel a munka. Ennek következményeként felszökött a munkanélküliek száma.

Ernőtől levél érkezett. Nagy örömmel közli, hogy január 1. hatállyal két rangfokozat átugrásával újabban előléptették, a főellenőri rendfokozat legmagasabb kategóriájába. – Általánosságban azonban ott is nehezebbé vált az élet, politikai és gazdasági vonalon. Sok a didergő, fázó, éhező ember, sok a rongyokba burkolt koldus, gyermek.

1947. II. 10. Hétfő. A magyar békeszerződés Párizsban történő aláírásának napja.¹⁰⁷ Meglepetést nem hoz: tartalmát már közölték.

Tegnapi vasárnapot a szobámban olvasva és várakozással töltöttem. Nem jött senki. Ma a reggeli vonattal hazajött Lóri. A rádió különösen nyugaton nagy hidegeket jelent. Nálunk kissé megenyhült. Délelőtt kis szolga fiú levelet hoz. Dr. Perisicsné meghatóan kedves sorokban közli Ernőm soron kívüli előléptetésének örömhírét, Iván fiának meleg baráti közlése leírásával. A levél elolvasása után felkerestem Perisicsné, és melegen megköszöntem kedves figyelmét. Az esti órákban kedves vendégemmel hosszú ideig elcsevegtünk.

1947. II. 11. Kedd. Levél érkezett Jaquitól, Slavitól, Tibitől. Kiadós volt a posta. Délelőtt sörös uzsonnára voltam meghíva. Nagyon jól éreztem magam. – Örömteli üdvözlöt küldtem Ernőnek soron kívüli előléptetése alkalmából, s kértem, hogy a még tavalyról kijáró hétnapi szabadság idejét, a kezében levő érvényes útlevelel felhasználásával, töltse körünkben a 80 éves évfordulóra.

1947. II. 13. Csütörtök. Kint esős, ködös, sötét, csúnya idő. Nagyon jólesik a fűtött, meleg kis szoba. Régi könyvek, régi újságok, régi emlékek között botorkálok. Készítem az élettervet a holnapi napra. Holnaputánra már nem merek gondolni; ki tudja mit hoz a holnapután. Valamikor a jövőbe tekintő elgondolások, évekre szóló tervezgetésekkel játszadoztak. Az új év, a húsvét, a karácsony ünnepei, egy-egy név- vagy születésnap évforduló hangulata, a messze jövő terveit szövögette. De ma? Pedig nagy évforduló előtt állok. Igaz kissé túl nagy. A 80 év túl magas. Még néhány nap, és ez a magas korú

évforduló is túlhaladott lett. – Most 10 éve, a 70-dik évforduló telve volt még életfeladatokkal, messze néző életcélokkal. Melegen megünnepeltek a vajdasági magyarok. Ekkor indultunk az irodalmi körútra.

1947. II. 19. Hamvazószerda. Kemény téli szélvihar. Előzőleg napokon át havazott. A szél lefűjja a háztetőkről a havat. Az utcákon nagy nehézséggel lehet csak, aprózott kis lépésekben járni. A láb alatt síkos, csúszós a keményre fagyott járda, a látást megnehezíti a szembe szóródó éles hó. A nagyon kellemetlen vihar ellenére kint jártam, Pélinek, anyósa életbiztosítási ügyében üzenetet kelle vinnem, s útközben postára adtam Sarolta címére írt hosszú levelet. – A tegnapi farsangi utóestét Piros házban kívül, Praszákéknál töltötte Palival. Ez volt több mint másfél évi betegeskedése óta Piros első esti kimenése. Jól bírta, bár éjféli utáni hazajövekor már tombolt a nagy szélvihar.

1947. II. 24. Hétfő. A mai nappal beléptem életkorom 79-dik évének utolsó hetébe. E hét utolsó napján szombaton, III. hó 1-jével, eldicsekedhetek majd azzal, hogy bevégeztem a 79-ét, s elkezdtem a földi élet 80-dik évét. Vajon patriarcha korbéli aggastyán leszek szombattól fogva, vagy talán már benne is vagyok? Igazán nem tudom. Úgy látom, a család készül a nagy évforduló napjára. Hazajön e napra Lóri fiam Csókáról, és valami azt sűgja, e napra Ernő fiam is befut Bpestről. – Mauzi, Bubus, Tibi, fájdalom, csak a nagy távolból, velem érző lélekben lesznek itt közöttünk.

1947. II. 27. Csütörtök. Rádió: mindenfelé nagy hidegek. Hófúvások. Svédországban (?) a hőmérő mínusz 45°-ot mutat. Vasutak megállanak. Nagy szénhiány, különösen Angliában. Munkanélküliség. Amerre kissé enyhül, nyomában nagy hóolvadás és fenyegető árvizek. Élelemszűke. Lakás-hiány. Nyomor, pusztulás mindenfelé.

Közben működik az Ozna¹⁰⁸. Naponként újabb elfogatások.

Bpesten az ott felfedezett köztársaság elleni összeskűvésben való részvétel címén kiadatási eljárást indítottak Kovács Béla kiscgazdapárti fűtitkár és képviselő ellen. A képviselőház nem függesztette fel a képviselő mentelmi jogát, nem adták ki a népbíróságnak. Erre a megszálló orosz katonai hatóság a képviselőt elfogta. – Annak idején, amikor a volt miniszterek ellen folyt a népbírósági eljárás, mindenkor a volt miniszterek súlyos terhére rótták, hogy megtűrték azt, hogy a megszálló német katonai hatóságok elfogtak és elhurcoltak magyar képviselőket és főrendeket. Most ugyanazon népbíróság működése idején, ugyanezt teszi a szövetséges orosz.

¹⁰⁸ OZNA – Odeljenje za zaštitu naroda (Népvédelmi Osztály) – belügyi feladatokat ellátó szervezet, amit J. B. Tito főparancsnok 1944. május 13-án kelt rendeletével hoztak létre. Feladata a külső és a belső ellenég felderítése és elhárítása volt a polgári lakosság körében és a hadseregen belül. Négy ügyosztálya volt. 1944 augusztusában hozták létre a „nép ellenségeinek likvidálására” a hírhedt OZNA-hadtestet. A katonai bíraskodás feladatait is egy időben az OZNA látta el (S. E.).

¹⁰⁷ Az 1947-es párizsi békeszerződés lényegében a trianoni határokat állította helyre (S. E.)

Születésnapüdvözlés érkezett Ilkától Pécsről, Szeghő Déneséktől Kolozsvárról.

1947. II. 28. Péntek. A 79-dik életév betöltésének utolsó napja. – Kint felhő váltakozik napsütéssel. Az idő hirtelenében nagyon megenyhült. Bensőmben is nagyon sok érzelemmel, mint változtathatatlanul, megnyugodtam. Napközben elmerengtem. Visszafelé kalandoztam. Sok, sok minden e hosszú életben másképp is lehetett volna. De akadt ezek mellett sok, ami megbékítő. Ma jó a csendes magány.

Reggel megérkezett Lóri. A posta is szorgalmas volt. Gratulált: Bubus, Slawikowsky Lily Varsóból, Vudy Irén, Demkó Miklósné, Burget Józsefné, Vajdáné Burget Rózsa, dr. Kálmán Franci Eszékről, Jakobsz Károly Kikindáról. – Nem jelentkezett még Rpalota, Mauzi, Ernő, Tibi.

Ernő hallgatása élteti a reményt, hogy talán mégiscsak eljön. Estefelé sürgöny Kikindáról: Eckstein Lili és férje Lepadat Duško.

1947. III. 1. Szombat. Mindenkorra emlékezetes marad mint földi életem nagy ünnepnapja. Születésem mai, 80-dik évfordulója kedves találkozója lett Becskerek magyarságának. Többek becslése szerint száznál többen voltunk együtt. Az üdvözlők $\frac{1}{2}$ 11 óra tájt kezdtek beérkezni. Folyton jöttek. Délben nagy nő- és férficsoporthoz érkezett egyszerre. Bizonyára valahol megbeszélt találkozójuk volt.

Az ünnep már reggel 8 órakor kezdődött a családban. A gyermekszobában – ma Pirosék lakásához tartozó Cuni hálója – volt reggelihez virágos asztalon terítve. Nagyon kellemesen befűtve. Az asztalnál: Piros, Pali, Zorka, Józsi, Lóri, Cuni, dr. Kleitschné Pupa, a kicsikék, Tibi, Póji, én. Az üdvözlést kis Póji kezdte. Egyik kezében virág, másikban cukorkák. Feltették a székre, s hiba nélkül, folyékonyan elhangzott:

„Én még kicsi vagyok, de nagy a kérésem:
Hogy az én nagypapám, még sokáig éljen.”

Átnyújtotta virágot, cukrot. – Ezután a székre állott a kis Tibi:

„Köszönteni jöttünk Téged ma, nagypapa,
Elhoztuk szívünket neked e nagy napra.
Nagymama szerető áldását az Égből,
Kedvesid honvágyát a nagy messzeségből,
Áldjon meg az Isten még sok boldog évvel,
Erővel, reménnyel, jó egészséggel.”

E kis versike – utóbb hallottam – Piroska műve. Kis Tibi nagyon kedvesen mondotta. Utána a nagyok meleg köszöntése.

11 óra felé jöttek a vendégek szórványosan, majd délben egyszerre nagy csoportban. A volt szalonban (ma Zorkák és a kicsikék hálószozája) körbeállott a nagy vendégcsoport, a középke Kernné Végh Vilma, s a következő nyugodtan, szépen, hatásosan elmondott beszéddel üdvözölt:

„Ezelőtt hat évvel, felejthetetlen Brájjer Lajos bácsi születésnapját ünnepeltük, és akkor Várady Imre kívánságára avval tréfáltuk meg az ünnepeltet,

hogy nem Várady Imre – ki örökös felköszöntője a jubileumot tartó embereknek –, hanem helyette én köszöntöttem fel őt. Ebben a szerepkörben ez volt az első debüm, nem minden zavar nélkül, bár észrevettem, hogy Brájjer Lajost is sikerült zavarba ejtenünk a nem várt személycserével. Ő azonban mint gyakorolt szónok kis zavarát áthidalva, máris készen volt az átnyergelt kitűző válasszal.

Ez alkalommal Várady Imre megígértette velem, hogy 80-dik születésnapján én köszöntsem fel őt is. Örömmel tettem erre ígéretet, bár nekem akkor az a 6 esztendő olyan nagy időnek tűnt, hogy azt hittem, sosem érkezik el ez a mai nap. Pedig eltelt ez a hosszú, tragédiáktól terhes 6 esztendő is – és én most ígéretemhez híven, állom szavamat.

Ünnepi köszöntőt kellene mondani, mert nemcsak Várady Imrének és családjának, de az itt élő egész magyarságnak ünnepe kell legyen ez a mai nap.

Képességemből nem futja, hogy méltóképpen ecseteljem a mai napot, de ez a néhány szó szívem egész melegéből ömlik: 80 éves lett az itt élő magyarság volt vezére, és ha változtak is az idők, még mindig hozzá fordulunk tanácsért, még mindig hozzá visszük panaszainkat, még mindig Ő jelenti a reményt, ahová menekülünk, ha megtépáz bennünket a végzet.

Minden ember élete egy-egy éves kötetekbe foglalt regény, mely a sors műhelyében íródik. Várady Imre életének már 80. kötete készült el. Hogy ez a 80. kötet mit tartalmaz, azt nagyjából tudjuk, mert előttünk íródott, előttünk nyilatkozott meg egy igaz ember, puritán, tevékeny élete. Ha visszalapozunk ezekben a kötetekben, üdítő látvány tárul elénk, ott látjuk őt, mint a nép érdekeit szolgáló harcos ellenzéki vezért, kinek nem imponált cím és rang, mert saját erejére támaszkodva érvényesíti akaratát.

Látjuk őt 1909-ben mint fiatal országgyűlési képviselőt a magyar parlamentben, ahol kétórás beszédében – már akkor – a földreform fontosságát hangoztatja, rámutat a tömeges kivándorlások okaira, és nagy hatású beszédét a következő szavakkal fejezi be: ki kell venni a nép kezéből a vándorbotot, és helyébe oda kell adni a munkától kérges kezekbe azt, ami megilleti: a magyar földet.

Látjuk őt mint az örökös igazságkeresés ámokfutóját.

Látjuk mint a magyarság elszánt élharcosát, abban az időben, amikor jóformán bűn volt magyarnak lenni. A fiatalok közül, sokan nem tudják, hogy Várady Imrének köszönhetik, hogy annak idején az anyanyelvükön tanultak az iskolában.

Ott látjuk őt mint közel 70 éves örök ifjút megérkezni a budapesti pályaudvarra egy maroknyi felolvasó körútra induló vajdasági magyar íróval, amikor az interjút kérő újságíró avval fordul felé, hogy ő az édesapját, a szenátort keresi. Mert nem akar hinni szemeinek, hogy egy 70 éves emberrel áll szemben.

És látjuk őt mint a nők – középkori lovagokat is megszágyenyítő – hódolóját és barátját.

Látjuk a megszállás alatt egy társaságban, amikor felemeli a szavát a magyar történelem téves beállítása ellen. És még nagyon sok szépet és nemeset láthatunk azokban az eseményekben duzzadó kötetekben – azt is, hogy Várady Imre munkás, a közért feláldozott életében megtaláljuk a legszebb krisztusi erényeket is: a megbocsátást és szeretetet.

Mint minden kiváló embernél, úgy nála is, a fiatalos indulatokat bölcsességé érleli az idő, és Várady Imre a bölcsesség talapzatáról higgadtan és elnézően szemléli a gyengéket, a kicsinyes intrikákat, és mindég megbocsát az ellene vétkezőknek. Ő szereti embertársait hibáival együtt, vallás és nemzetiségre való különbség nélkül, a részvét hangján beszél a szenvedőkhöz, és mindenkin segít – ahogy lehet. És ez a legnagyobb dolog, amit emberről mondhatunk, és amiért itt a földön elismerés és viszonzszeretet, az Egek ajándékaul pedig egy hosszú élet jár.

A nagy norvég író Ibsen azt mondta: »Születésünkért nagy ár az élet.« És ez így igaz. Mert amikor először ér hozzánk az élet, már fáj. Ez a fájás velünk nő és velünk múlik el. De a fájás természete az, hogy néha elpihen, és ilyenkor helyét pillanatnyi örömök töltik be. Ezekért a pillanatnyi örömökért vállaljuk, és vállalja és fizeti Várady Imre is küzdelmes életének nagy árát. Ezek közé az örömök közé tartozik ez a mai néhány perc is, amikor eljöttünk ide kopott ruhában, de a tisztelet ünnepi köntösébe öltözött szíveinkkel, hogy most – amidőn élete 81-dik kötetének szűz lapjára már első betűit írja a Sors, kérve kérjük a jó Istent, hogy példaadó életének díszkötései számban gyarapodjanak, tartalmuk pedig, a fáradságos, izgalmas, sikerekben gazdag, de nem minden csalódás nélküli múlt után, elnyerje a megelégedettség és boldogság Nobel-díját.”

A mintegy 120–130 főnyi üdvözlő csoport lelkéből meghatott éljen és tapsvihar tört ki.

Ennyi megtisztelő szeretettől mélységesen meghatva igyekeztem válaszolni.

Majd előlépett dr. Kálmán Franciné Engel Maca, és lelkes hangon elszavalta Juhász Gyula: „Mindig” című költeményét:

Mindig reménytelen volt a szerelmem,
Mindig hívtak a nagy, a kék hegyek,
Mindig csillaghonvágy égett szívemben,
Mindig hűtlen voltam, mindig beteg,
Mindig kellettek eléretlen rózsák,
Örök talányok, édes szomorúság.

Mindig nevettem, akiket szerettem,
Mindig nevettem, aki szeretett,
Mindig akartam és sohase mertem,

Mindig csak vártam én az életet,
Az élet elment, én is tovább mentem,
Mindig daloltam és mindig feledtem.

Nagy hatás. Éljenek. Tapsok.

Majd a kör közepébe lép Freund-Baráth Gyurka, és elszavalja hozzám írt következő költeményét – előrebecsátva néhány igen meleg, lelkes, baráti bevezetőt.

„Dr. Várady Imrének

Mégis Valami Megmarad...!

Ma összegyűltünk,
Hogy ünnepeljünk:
80 év hosszú idő,
Melynek távlatából
A dolgok eltörpülő
Kicsinyre válnak!

Mégis valami megmarad,
Mely soha el nem múlhat:
A baráti szeretet...
És a szellem fénye!
Az idő lepereghet,
De az igazak reménye

Lassan valóra válhat:
Az ember az emberért
Mindenkor kiállhat!
És ez az amiért ma
Mindenki szeret...
És ezt köszönjük Neked!

Az embergyűrű közepére lép Christián Pucu és Ormay Macza, és átnyújt a becskerekai magyarság ajándékaként: vörös selyem – valamikor piros, fehér, zöld magyar zászlóból kivágott – burkolatba tett írómappát. A mappában levő fehér betétpapírra írták a megjelentek neveiket. – Átadtak ajándékuul masszív, szép asztali tintatartót és itatós foglalatot. – Sok, sok virágot hoztak a lelkes üdvözlők.

Egy párna alakú kék virágcsoportot, közepén aranyozott levelekből, nagy: 80. szám. – Az írómappa vörös selyemborítékán szép arany monogram: *V. I.*

Kedves Barátom!

NYOLCVAN életév a GONDVISELÉS olyan ajándéka, melytől csak azoknak nyújt, akiket kegyel és megkülönböztetni kíván.

Ahol pedig Isten így jutalmaz, ott EGYHÁZUNKNAK joga, sőt kötelessége a köszöntők, nagy sorában megjelenni.

Hatványozott eme jog és kötelesség VELED szemben, hiszen városunkban a VÁRADY-családdal kapcsolatos EGYHÁZUNK valamennyi nagy alkotása. A Piarista-gimnázium, monumentális templomunk, a Zárda-iskolák stb. mind-mind valamennyi elődeim legnagyobbjának, Dédnagybátyádnak, dr. Várady János kanonok-plébános révén és idejében emelkedtek.

Kétszázéves jubiláris ünnepségeink, a káprázatos Nuncius-fogadtatással: elválaszthatlanok maradnak a Te Elnöki tisztet korával! Mindezek felvonulnak vélem, hogy TÉGED NYOLCVANADIK születésnapodon hálás tisztelettel köszöntünk.

Áldjon meg a MINDENHATÓ az életéveknek hosszú sorával – hiszen messze vagy még áldott emlékü Dédnagybátyád életkorától – s legyen mindig kísérő testi épség és boldogító lelki vidámság!

Sok hálával és nagy tisztelettel köszönt

Zrenjanin 1947. március 1.

Kovács István
plébános

Láng Imréné Hilda gyönyörű szép selyemre saját kezűleg festett képet küldött mellékelve e kedves sorokat:

Kedves, jóságos Barátom! A mai nagy ünnep alkalmával nincs tehetségben szónoki szavakkal, mosolygó arccal Önt felköszönteni. Elfojtaná a szavak mélységét az átérzés meleg hulláma, lemosná a mosolyt arcomról az elérzékenyülés könnye. – Így hát két kezemmel tarka csokorba kötöttem a mezők, búzaföldek színes virágait, – az édes anyaföld szülöttei szóljanak helyettem és tolmácsolják mindazt a jó kívánságot, amit csak érezni lehet egy szertő szívnek.

Zrenjanin, 1947. március hó 1-én.

Láng Hilda

Visszatérve a sorrendbe. A kedves, meleg családi reggeli után, úgy 10 óra tájt, berreg a telefon. Budapest jelentkezik. Megszólal régen hallott édes hang. Figyelmes, jó Ernőm üdvözlő ez ünnepi nagy napon. Mauzi és Tibi nevében is. A telefonhoz bejönnek Piros, Zorka, Pipu. Ők is váltanak néhány szót. Jó-zsi, Lóri hivatalosan távol voltak. Tisztán, világosan volt minden hallható.

Még ki kell emelnem, hogy a piros selyembe foglalt mappa betétlapja első oldalán nagyon szép, kézzel festett iniciálé és kézzel művészi módon kiállított nagy betűkkel a következő szöveg:

Mi láttuk Várady Imrét 80 éves korában azok között, akik mindig szerették.

Mindez Pfeiffer Károly gimnáziumi tanár műve.

E szöveg alatt következnek a jelenvoltak saját kezű névalírásai.

Áadták még a magyarság ajándékaént piros antilop bőrkötésbe foglalva Paléologue: Cavour könyvét, az első lapra írt, következő ajánlással: „A 80 éves Várady Imre köré élő koszorúba tömörülnek igaz Barátai és tisztelői. Zrenjanin 1947. III. 1.”

Piroska, Józsi, együttes testvéri és családi ajándékként gyönyörű kivitelű, szép karórával leptek meg.

Sok szép csokor és cserépvirág érkezett. Az egyik virágban a következő kedves levélke: „Imre bácsinak nyolcvanadik születésnapjára őszinte szívből a legjobbakat kívánjuk! Szeretettel Nagybecskerekén 1947. III. 1. Erzsike, Éva, Irén, Pipu, Ily.”

A vendégek elbúcsúztak. Minden elcsendesedett. Mindenki egy rég letűnt, soha többé vissza nem térő múlt szellemvilágának kedves emlékét zárta lelkébe. Én pedig kis szobám magányába vonultam, s mélységes néma csendbe roskadtam.

Este – a valamikori lányok szobájában – családi ünnepi vacsora. Hosszú asztal. Sok virággal gyönyörűen feldíszítve. Együtt voltunk mindannyian ismét, mint a reggelinél és Dudy. Gazdag vacsora. Mindennek a szép rendezése, a sok előkészítés Piroska és Zorka fáradhatlan, ízléses háziasszonyi művészete.

Így múlt el életem nagy évfordulója: 1947. év március hó elseje! Emlékét sok-sok emlékelődjének hosszú sorába iktatom, magára maradt lelki életem eltűnődésére, és elküldöttem minden gyermekemnek leírását egy szép, egy felejthetetlen nagy nap emlékezetére.

Másnap, vasárnap, március hó 2-án Perisics Zoltánné Mariska néni fekete-kávéra hívta meg egész családunkat, s kedvünkért néhány összejáró közelebbi ismerőst, akik tegnap nálunk is voltak – itt is 16-an voltunk –, s a fekete a Mariska néninél szokásos gazdag, változatos uzsonnává fejlődött. – Kedves meglepetésül felállott Brájjér Lajosné Stefi néni, és nagyon meleg hangon, mélyen átértett közvetlenséggel következőképp üdvözölt:

Kedves Ünnepeztünk! Kedves Hölgyeim és Uraim!

Ha jó uram még itt lenne közöttünk, biztosan a mai ünnepnapon k. Imre bátyánknak szép beszéd keretében azt kívánná, hogy még 30 esztendeig szeretné neki jókívánságait átadni.

Fájdalom, ő nem várta be ezt a hosszú időt, és így én, bár sokkal egyszerűbb szavakkal, de épp oly őszinte szívvel akarok gratulálni.

Nem akarok konkurálni díszszónokunkkal, k. Vilmánkkal, csak egy pár egyszerű szót akarok elmondani.

Annak idején, mikor az iskolában befejeztem tanulmányaimat, német tanárnőm a következő szép mondatot adta nekem életem útjára: Wer Engeln sucht auf dieser Erde, der findet nur was ihm genügt, Wer Menschen sucht, der wird den Engel finden, der sich an seine Seele schmiegt.¹⁰⁹

Én ezóta mindig csak embereket kerestem, és nagyon sok angyalra találtam, kik szeretettel lelkemhez simulnak.

Mikor férjhez mentem is, az Uramban mindig csak embert kerestem, és hála Istennek, megértő angyalra találtam, ki 50 éven át mindig szeretettel melletttem állott.

S úgy látszik, k. Imre bátyánk is hosszú élete folyamán embereket keresett, mert ha itt, ebben a k. körben körülnézek, az az érzésem van, hogy csupa angyal van együtt, akik azért gyűltek össze, hogy k. Ünnepeztünknek szeretetüket és tiszteletüket megmutassák.

És azonkívül hálás köszönetet akarok mondani, a mi k. háziasszonyunknak, jó Mariskánknak, kinek szívélyes meghívására ma itt találkoztunk, és ki mindig angyali szeretettel azon iparkodik, hogy jó barátjai ünnepnapjait minél szebbé, minél kedvesebbé tegye.

Aranylakodalmunk alkalmával ebben a vendégszerető házban, akkor k. Zoltán volt még velünk, a szeretetnek és barátságnak nagyon sok kedves, szép és megható jelét láttuk, és ma is azért jöttünk itt össze, hogy k. Imre bátyánknak megint megmutassuk, mennyire szeretjük, mennyire tiszteljük, és hogy legyen még egyszer alkalmunk 80-dik születésnapja alkalmával gratulálni.

És így emelem poharamat, és azt kívánom:

A Mindenható tartsa meg k. Ünnepeztünkét még hosszú éveken át jó egészségben és boldogságban k. családjá és sok-sok jó barátja öröme! A jó Isten éltesse!

Meleg éljenek. Lelkes tapsok.

Mélyen meghatott válaszcumban boldogult Perisics Zoltán és Brájjér Lajos emlékeit invokáltam, akikkel oly sok vasárnap délutánt töltöttünk együtt, a Perisics baráti ház e meghitt szobáiban.

Már hetet harangoztak a nagytemplom tornyában, amikor innét is a 80. év utóünnepség kedves kis társasága, a két egymásba fonódott nap felejthetetlen emlékével szívében, csendesén búcsúzkodott. Ki-ki otthonába tért.

Tovaszállott a tüneményes két nap, leáldozott álomképe és visszazökkentünk ismét a szürke napok zord bizonytalanságába.

A sors megnyitotta az évkönyvek 81-dik kötetét, én pedig elküldöttem ez újabban megnyílt évkönyv első megírt lapját minden gyermekemnek. Elküldöttem: Mauzinak, Bubusnak, Ernőnek, Tibinek és ezenkívül egy-egy legépelt példányt: Slawikowsky Gizusnak, Lilynek Lengyelországba, Zaka Rózsának, Saroltának Rpalotára, Várady Károlynak Bpestre, Jaqui sógornak Mezőtúrra. – Szeghő Dénesné Bizek Zilinek Kolozsvárra, Perisics Ilynek Bpestre, Ilkának Pécsre, Putsné Végh Terikének Amszterdamba.

Köszönő látogatáson voltam: Kovács István prelátus, Bencze Miklósné Vilma, Kernné Végh Vilma, Láng Imréné Hilda, Milassin Kálmánné Náni, Burget Józsefné, Vajda Lajosné Rózi, Pelikán Györgyné, Christján Pucu, Ormay Maca, Kollarich Gáborné Margit, Almásy Elekné, Bárány Béláné, Perisics Zoltánné Mariska, Brájjér Lajosné Stefánia, Nagy Géza, Mihálkovics Ferenc, dr. Kálmánné Engel Maca, Praszák Antal, Hartner Ignác, Földes Zoltán, Jovanovits Velislav, Pfeiffer Károly mint a rendezés vezetőinél.

Köszönő válaszlevelek: Demkó Miklósné Vilma, Lepadat Eckstein Lily, Juhász Ferenc és Piry, Kada Aranka, Hajdu Aranka és Irén, Vudy Irén, Giffinger Imréné, dr. Kálmán Franci (Eszék), Jakobsz Károly Kikinda, Burget Józsefné, dr. Kamenkovics Slavko és Zorán, Garay Béla Szabadka.

Két világháború rémesen véres, romboló zivatara után egy kis vidéki városban, Becskereken, a tevékenység színpadáról végképp lesiklott 80 éves patriarcha kort, az itt rekedt maroknyi kis magyarság, íme, így tudott még ünnepelni.

1947. III. 19. Szerda. Szomorú évforduló e mai József-nap. Ma három éve – 1944. III. 19-én – szállotta meg Magyarországot a németég, akkor, amikor már úgy katonák, mint laikusok előtt nem lehetett már kétség az iránt, hogy a németek a nagy háborút elvesztették.

Józsi fiam névnapját ünnepeltük ma.

1947. III. 21. Péntek. Hivatalosan is, de kint a természetben is a tavasz első napja. Már kora délelőtt melegen sütött a nap, annyira, hogy szinte lekívánko-

¹⁰⁹ Aki angyalokat keres e földön, az csak azt találja, ami neki elegendő. Aki embereket keres, az angyalokat talál, akik a lelkéhez simulnak.

zott a télikabát. Piroska egész délelőtt az udvaron a napsütés melegét élvezte. Én is nagy sétákat tettem délelőtt, délután.

Reggel ½ 8 órai kezdettel rekviem volt Perisics Zoltán emlékére. Ma egy éve – 1946. III. 21-én – temettük. A temető kápolnája előtt felállított ravatalnál én búcsúztattam.

Esti 7 órai kezdettel a városi színházban: Sári Bírót adják. Ilyen az élet. Reggel requiem, este komédia.

1947. IV. 11. Péntek. Hosszú időre elmaradtak a feljegyzések. Lehetséges, hogy nem volt téma, bizonyára nem volt hangulat, meg az idő ismét kellemetlenül hidegre fordult, s mivel jó ideje beszüntettük a szobákban a fűtést; hideg, fagyos kézzel nehéz az írás.

Tegnap dr. Báthori Endre 50 éves doktori diplomája évfordulója alkalmából, tiszteletére ünnepélyt rendezett az itteni orvosi kar. Az ünnepélyi gyűlésre és esti bankettre kizárólag csak orvosi kartársai voltak hivatalosak; így a délután folyamán néhány – karon kívüli – magyar tisztelői kerestük fel lakásán. Gondolkoztam ugyan felköszöntőn, de a beszéd elmaradt.

Időközben érkezett levél Mauzitól, Tibitől, Bubustól, jelezve, hogy a 80. születésnapjára leírásomat megkapták.

1947. IV. 17. Csütörtök. Végre megértük, hogy a fűtetlen szoba is annyira átmelegedett, hogy télikabát nélkül lehet bent tartózkodni. Ma kint, a szobán kívül, egész nyári meleg. Délelőtt Nyárai és Bodnár Rezsónél voltam névnapjukon üdvözölni. Délután Kiss Irma nálam feledett könyvét vittem vissza. Régi időkről beszélgettünk a három asszonnyal s egyik leánnyal.

1947. IV. 18. Péntek. Kiss Irmáék tegnap, amikor tőlük elkészöntem, nagyon érdekes könyvet adtak át olvasásra. Budán a vérmezőn 1795. V. 20-dikán lefejezett Martinovics Ignác és ún. összeesküvő társai felett hozott latin nyelvű ítéletek: „Sententiae tam Inclytae Tabulae Regiae Judiciariae, quam Excelsae Tabulae Septemviralis contra Criminis Laesae Majestatis seu Perduellionis Reos Satae.” A könyv még u. az évben 1795-ben Pesten nyomtatva jelent meg. Két érdekesen festve összeállított családfán az összeesküvéssel vádlottak nevei. Az öt lefejezett neve mellett halálfej, a többinek csak a neve. A nyomtatott ítéleti rész befejezése után, kézzel írott, latin nyelvű bevezetés után magyar nyelven megrendítő leírása Martinovics apát egyházi degradálásának, majd az öt halálra ítéltnek kocsin kiszállítása a vérmezői vesztőhelyre, s ott történt lefejeztetése. A vértanúhalált szenvedett szerencsétlenek azért vitettek a vesztőhelyre, társaik pedig sötét börtönökbe, mert magyar hazájukat szerették. Épp úgy, mint a tegnapelőtt – tehát 152 évvel később – Budapesten a mai népbíróság által halálra ítélt: Donáth György, Dálnoki-Veress Lajos, Andrassy Sándor és börtönre s kényszermunkára ítélt ún. összeesküvő társaik. – Borzasztó a sötét vakság és a gyűlölet uralma.

Most értesít Várady Péter unokaöcsém, hogy édesapja Várady Kálmán ma délután 77 éves korában meghalt. Holnap du. temetik a Berberszki-telepen levő lakóházukból. Megnyugtató, hogy – hallva súlyos betegségéről – vasárnap (IV. 13-án) még meglátogattam. Már alig ismert meg.

1947. IV. 20. Vasárnap. Tegnap nagy gyalogolást végeztem. Itthonról du. 2 órakor indultam a Berberszki-telepre a temetéshez. Szabó Zoltán ref. lelkész 3 órakor kezdte búcsúztatóját, amely teljes óra hosszát tartott. Ezután a család és gyászoló közönség a ref. temető irányába indult. Velük tartottam. Mire onnét hazaérkeztem, 6 óra volt. Nagyon elfáradtam.

Ma is éreztem még a tegnapi hosszú gyaloglás fáradtságát.

1947. IV. 22. Kedd. Rádió: Moszkvában a négy (amerikai, angol, francia és orosz) külügyminiszter nem tudott megegyezésre jutni az osztrák békeszerződés kérdésében. Zárt ülést is tartottak, de az orosz semmiképp sem engedett elfoglalt álláspontjából. Ez az eredménytelenség súlyosan érinti Magyarországot is, mert az osztrák békeszerződés ratifikálásától számított osztrák területről, s míg ez meg nem történik, Magyarhon is nyögi a súlyos megszállást.¹¹⁰ – Marshall amerikai külügymin. onnét Moszkvából üzenetet küldött Washingtonba, hogy sürgősen szavazzák meg ott a Görög- és Törökországnak nyújtandó segélyt. Truman amerikai elnök tegnap tartott beszédében hangsúlyozta, hogy: az európai nemzeteknek választaniuk kell a demokrata szabadság vagy a totalitárius rendszer között.

Úgy látszik, erősen bonyolódik, avagy talán tisztul a helyzet. A falu, de még a városok gazdanépét is erősen sújtja a búza és kukorica beszolgáltatásának kíméletlen forszírozása. Ott is, ahol a gazdák a korábban előírt mennyiséget teljesen beszolgáltatták, most – utólagos kivetéssel – oly mennyiségek pótlólagos beszolgáltatását követelik, amit, a legjobb szándék mellett sem képesek teljesíteni; mert nincsen. Erre mindenfelől csoportosan hajtják be a gazdákat az ún. lágerekbe, s mivel már mind megtelt, különböző házak, pincéibe szorítják a szerencsétleneket. Sok helyt, a szokatlanul magas belvíz miatt, vízben kénytelenek szenvedni. A kiszabadulást olyanoknak helyezik kilátásba, akik a kívánt búzát, kukoricát valahonnét felhajtják. Ez újabb nagy dilemma elé sodorja a gazdanépet, mert hisz akinél még volna, az nem szabad hogy eladja, mert le kell szállítania; ha azonban valahonnét mégiscsak valamiképp előszed még valamelyest, s ezt – persze méregdrágán – eladja, ekkor „szabotázsért” úgy a vevőt, mint az eladót külön büntetik. Maradt mégis út a megoldásra. S állítólag erre maguk az előljárók mutatnak reá a megszorult gazdáknál. A telepek mentesek a beszolgáltatás kötelezettsége alól. Ezek a búza métermázsá-

¹¹⁰ A magyar békeszerződés aláírása után a szovjet megszálló csapatoknak el kellett volna hagyniuk Magyarországot, de arra való hivatkozással, hogy a csapatok az osztrák megszállás utánpótlásvonalát képezik, a szovjet csapatok nem hagyták el az országot. Az osztrák államszerződést a nagyhatalmak végül is 1955-ben írták alá (S. E.).

ját 3000, de hallom, hogy most már 5–6000 dinárjával adják el e gazdáknak. Így a telepesnek szabad az uzsorázás, szabad a feketézés. Bajba jutott gazdák, csak hogy kiszabaduljanak börtöneikből, mindent pénzzé tesznek, s vesznek a telepesektől. Akárhányan már meghagyott földjeikből árusítanak, vagy eladják lovaikat, teheneiket.

Ha politikai számítás is van a játékban, úgy ily módon igyekeznek a telepeket felgazdagítani. – A gazdák elkeseredése nagy.

1947. V. 1. Csütörtök. Ma világszerte sok millió ember ünnepli „a szabadság nagy napját”. Becskereken is Klekk felé irányították a sok munkást, diákot, diáklányt. Józsi, Zorka és a két kicsike hátizsákban vittek élelmet, s az egész napot a szőlőben töltötték. Este jöttek haza. Józsi, Pali, Tibi fürödtek is. – Az idő kedvezett. A nap sütött.

Tegnap befejeztem Zarek Otto: Moses Mendelsshon könyvét. A bejegyzésből látom, a könyvet drága emlékü, jó Pubi unokám hozta nekem. 1936. VIII. 12-én. Igazán nem emlékezem, milyen alkalomra. Talán ekkor volt utoljára Becskereken. Szegény Pubi.

1947. V. 3. Szombat. Tegnap du. 6 óra tájt, épp elmenőben voltam, városi rendőr kíséretében civil ember jött a folyosóra azzal, hogy Várady doktort keresik. Mondom: én az „öreg” vagyok, ők bizonyosan a fiattalal kívánnak beszélni, szerbül mondtak valamit, de oly halkán, hogy nem értettem, eközben jött Zorka, ő vette át a szót, én pedig elmentem. Esti 10 óra tájt jöttem vissza. Az ebédlőben nagyon levert hangulatban ültek Zorka, Józsi és Pali. Ekkor tudtam meg, hogy a két ember hatósági kiküldött volt, akik közel 9 órán át zaklató házkutatást tartottak. A padláson, minden szobában, minden szekrényben, a kofferekben mindent apróra átturkáltak. Búzát, árpát, lisztet kerestek. Megállapították, hogy a megengedettnél nagyobb mennyiség van „felhalmozva”, s ebből közel 5 m/m szemet kell az állam részére leszállítani. A füstölt húsneműek, cukor, élelmekészletek megpillantásakor gúnyolódva, kellemetlen megjegyzéseket tettek. Közben hazajött Józsi is, s végigszenvedte a kutatást. – Ma reggel Józsi kocsit rendelt, s leszállította a megjelölt mennyiségű terményt.

A házkutatások városokban, falvakban immár állandósultak. Az elkeseredés mindenfelé.

1947. V. 12. Hétfő. Napsütéses, meleg idő. Végre. Megértük, hogy kis szobámban tartózkodva a nappali órákban nem fut végig a kellemetlen hideg. A tavaszi átmenet, amikor az udvaron kellemesen meleg az idő, míg a szobákban kibíratatlan. Pláne ilyen előregedett testnek. Újból írhatnék tehát, de nincsen miről.

1947. V. 13. Meta születésnapjának évfordulója. 1876. V. 13. – 1947. V. 13. Hetvenegy.

1947. V. 14. Szerda. Tegnap reggel a 7.30-kor induló keskenyvel Bsztyörgyre mentem. Délután 5 órakor érkeztem haza. Gyalog sétáltam az állomásra; délután ugyancsak gyalog jöttem haza. Szentgyörgyön a temetőbe menet végigjártam a parkot, az utcákat, ahol valamikor sokszor megfordultam, voltam a plébános lakásán, Schuld Imre plébánost sajnálatomra nem találtam otthon, háztartását vezető nővére mondtotta, hogy a vonattal reggel bejött Becskerekre – megnéztem az évekkel ezelőtt beomlott katolikus templomot, csak a torony maradt meg, a templom újból való felépítéséhez most már alig van remény. A német hívőket a partizán népuralom elhurcolta, magyar pedig alig néhány család van a faluban. Pusztul, elmúlik minden, ami a régi világhoz tartozott.

Kint a temető kápolnájában, a kriptá mély csendjében hosszasan elmélyedtem. Az emlékek súlyától megtört lélekkel érkeztem haza.

1947. V. 28. Szerda. A körülöttem élő családot nagyon aggasztja túl lesoványodásom. Fürdőhelyre parancsoltak. Ma a délutáni vonattal indulok Belgrádba, onnét Zágrábon át Rogaška Slatinára. Lóri kapott szabadságot. A jó fiú elkísér, velem utazik. A gyógyüdülést három hétre tervezem. – Múlt

vasárnap (V. 18.) Törökbecsén jártam. A temetőben Miska nagybátyám sír-
emlékét kerestem. Megtudtam, hogy a pénzért meg nem váltott síremlékeket
elárusították. Miska bácsié is ezek között volt. Várady Jóskaék elköltözése óta
többé nem törődött vele senki. Ezóta már Jóska is, Lina is örök álmát alussza
a bpesti Kerepes úti temetőben.

1947. V. 28. – 1947. VI. 18. Rohitsi útra költöttem 8700 din. Egy részét
Lórival együtt. Vasúti jegy 786 din. személyenként oda, s vissza díjmentesen,
miután 10 napnál tovább tartózkodtunk fürdőhelyen. II. oszt.

1947. május 28-án délután indultunk Rogaška Slatinára. Belgrádon–
Zágrábon–Zabokon át, másnap, csütörtök du. érkezünk a fürdőhelyre. Onnét
vissza: Daun Aladár, Meszmann Gazsi, Liphay Tibor és Molnár Mihály tár-
saságában június 18-án indultunk, s Becskerekre másnap du. 6 órakor vissza-
érkeztem. Az állomásnál várt Józsi, kis Tibi és a kis Póji.

1947. június 20. Péntek. Az út fáradalmait kipihenve, bár, ha lehet, még
erősebben lesóványodva, de itthon jól érzem magam. Délután feketekávé-
n voltunk Piroskáéknál, s kölcsönösen elmesélgettük egymásnak a távollétem
alatt történeteket.

1947. VI. 28. Szombat. Elintéztem a Rohitssal kapcsolatos látogatásokat.
Daun Aladár, Molnár Mihály, Liphay Tibor, Meszmann Gáspáréknál vol-
tam megköszönni a fürdőben és a visszautazásnál tanúsított szívessé-
güket; Langéknál, Kollarichéknál az oda küldött leveleket, ugyanezt Végh Vilmáéknál
is. Perisicséknál a rendezett búcsúuzsonnát. Csadáéknál átadni Josic Génó pá-
rizsi üdvözlését. Rohitsról szokatlan tömegben küldöttem leveleket: Pirosnak,
Bubusnak, Perisicsnének, dr. Kamenkovičnak, Margitnak, Vilmának és lapo-
kat: Józsinak (3), Mauzi, Tibi, Ernő, Carltje, kis Meta, Póji, kis Tibi, Rpalota:
Rózsi, Sarolta; Bárány Gyurka, Jenovay, Pési, Láng, Praschák Dóra, Náni,
Gizi, Piros, Tóth Ferkó, dr. Tóth Béla, dr. Báthori, Kovács prelátné, Török
Viola, Dudy, Gordana, dr. Römer, dr. Brájjerné, dr. Grandjean Jenő, Schwerer
dr., Becker Mariska, Mayer Aurél, Pirinkó, Lóri címére. Fialowsky Micinek
írt Sziszeckről kézbesítetlenül visszajött. Nyárai Rezső.

Ma délben Pirossal Marton Lélínél voltunk névnapján üdvözölni. Délután
kis Tibi szerepelt iskolájuk évzáró ünnepélyén. Józsi Újvidéken volt.

1947. évi VII. 2. Kedd. Meta halálának (1938. VII. 2.) kilencedik évfordu-
lója. Begaszentgyörgyi családi kápolnában temettük (1938. VII. 5.), a kápolna
alatt épült családi sírboltba.

1947. VII. 10. Csütörtök. Meta neve napjának évfordulója.

1947. VII. 14. Hétfő. Lórinak sikerült a mai napra hazajönnie. Ma van
születésének 29. évfordulója. 1918. július 14-én hajnali 4 óra tájt, kint a szőlő
nagyszobájában jött hozzánk. Délben nagy családi ebéd; utána Piroséknál fe-
ketekávé. Lóri a délutáni vonattal utazott vissza Csókára, Józsi pedig az éjféli
utáni vonattal Újvidékre. Józsi kéthavi katonai szolgálatra kapott behívót.

1947. VII. 15. Kedd. Nemzetek évekre szóló munkaterveket készítenek.
Magyarország háromévit, Jugoszlávia, Oroszország öt-öt évit. – Nékem már
nem lehetnek évekre, vagy bármily hosszabb időre szóló életkilátásaim, avagy
életterveim. Nagyon közel természetszerűleg a vég, és hozzá a nagy bizonyta-
lanság; nem tudni: mit hoz a holnap?

Végignézem a különböző állványokon, szekrényekben elhelyezett köny-
vek hosszú sorát, s összemérem az emberi élet rövid tartamával, s ebben az én
még esetleg hátralevő néhány hónapjaimmal, avagy napjaival. Ki tudja? Pedig
a nyugalomba vonult, csendes élet magánya nagyon megkívánná a könyvet,
a sok könyvet. Ha végignézem a szekrényekbe sorakoztatott könyvek címeit,
mennyit, de milyen sokat szeretnék még közülük végiglapozni. A lassanként
történt beszerzésük óta milyen sok évtized múlt el; akkoriban bizonyára úgy
hittem, az életévek folyamán mindegyikre reákerül a sor. De az évek a közélet
élénk forgatagában lepereregtek; akkoriban a mozgalmas külső élet nem adott
hozzá való nyugalmat, mostanában – amikor a teljes visszavonultság megad-
ná a hozzá való csendes és magány nyugalomát – íme elfogytak az életévek. A
nyolcvanadik évforduló számvetésre int. A közeledő néhány élethónap életter-
vébe beilleszttem: Shakespeare-t és a Bibliát.

1947. VII. 16. Szerda. Józsi Újvidékről telefonált, hogy katonaszolgálata
helyéül Péterváradot kapott beosztást. Megnyugtató, hogy a Vajdaság terüle-
tén és városban maradhatott. Lóri ma hivatalos megbízatásban ismét közöttünk
lehetett egy napra. – A napokban katonai felülvizsgálatra kellett jelentkeznie.
Jobb kezének csonkasága miatt katonai szolgálatra teljesen alkalmatlannak
minősítették.

Így, az elszenvedett nagy áldozat árán ugyan, de kellemetlenül súlyos te-
hertől megszabadult. Mindannyian nagyon fellélegztünk.

1947. VIII. 1. Péntek. Talán következetes maradok. A kitűzött terv valóra
váltása irányában belefogtam Shakespeare-tanulmányba. Elolvastam Greguss
Ágost: Shakespeare pályája, majd Alexander Bernát: Shakespeare könyvét.
Előtte: Raleigh Walter Shakespare-tanulmánya, s ma elolvastam: Hamletet. –
Sok egyéb könyvet az asztalomról visszahelyeztem a könyvespolcra. Wer
eines will erreichen, muss vieles – nebensächliches – weglassen¹¹¹. – Sarolta
levélben jelezte, hogy Becskerekre szóló útlevél elnyerhetése végett komoly
lépéseket tett, s reméli sikerrel. Sürgönyben értesítettem, hogy Piroskával,
Zorkával örömmel várjuk. – Mindkét fivére: Zoltán, majd utána Szilárd is,
júliusban hazaérkeztek az orosz hadifogságból.

1947. IX. 1. Hétfő. Magyarországon tegnap voltak a képviselő-választások.
A ma de. 10 órakor rádió közölt eredmények szerint a kommunista párt ve-
zet mintegy 600 000 szavazattal, utána másodhelyen a szociáldemokraták kb.

¹¹¹ Aki egy valamit el akarni érni, sok mellékeset fel kell hogy adjon.

400 000 szavazattal, és csak harmadhelyen a kisgazdapárt szintén kb. 400 000. A Pfeiffer-féle ellenzék kb. 300 000 szavazatot számlált össze eddig. A többi 6 mind kisebb párt. Délben talán már megtudjuk a végeredményt. – A választás előtti napon VIII. 30-án ratifikálta a magyar békeszerződést a Szovjetunió. Ha igaz, úgy ettől a naptól számított 90 napon belül el kell hogy hagyja az országot az orosz megszálló katonaság. Vederemo.

Dr. Várady Imre Bolognából, ahol egyetemi tanár, nagyon meleg hangú levelet írt hozzám, keresztapjához 80. születési évforduló üdvözlétéként. – A múlt héten: kettős memento. Itt az aggkor.

1947. IX. 4. Csütörtök. Magyarországi választások végeredménye eléggé aggasztó, amennyiben a kommunista párt kapta a legtöbb szavazatot. Utána a kisgazdapárt a 3-dik helyre csúszott, pedig az 1945-ös választáson ez volna az első helyen. Végeredmények: 1. kom. = 1.082.597, 2. demokrata néppárt (Barankovics) = 805.450, kisgazda = 757.082, szociáldemokrata 732.178. – Pfeiffer (ellenzéki) párt = 718.193, parasztp. = 435.170, dr. Balogh p. = 256.896, keresztény női tábor = 67.792, radikálisp. = 93.270 és polgári demokrata p. = 48.055. – A kommunista vezetése melletti 4 koalíciós pártoknak tehát erős ellenzéke van.¹¹²

Tegnap volt kis Póji 4-dik évi születésnapja.

Piroska, Pali lakáscserét vettek tervbe Adamovits ügyvédi irodájának átvételével kapcsolatban. A terv megghiúsult. – Palit hivatalos úton irodájából kítették, s a szomszédos volt Felsenstein-féle utcára nyíló bolthelyiséget utalták ki részére. Azonnali kihurcolkodási kötelezettség mellett.

Cunit a rendőrségre idézték, ahol belügyminiszteri határozatot hirdettek előtte, amely elrendeli, hogy 15 nap alatt el kell hagynia Jugoszláviát.¹¹³

1947. IX. 15. Hétfő. A magyar, bolgár, román és finn ratifikált békeszerződések, ünnepélyes külsőségek között, ma deponálták Moszkvában. Az olasz békeszerződést pedig Párizsban. Ez aktussal a szerződések hatályba léptek. Így tehát Magyarország is visszanyerheti teljes állami szuverenitását. De az orosz megszálló sereg csak 90 nap múlva tartozik elhagyni az országot; ezután is joga van annyi sereget ott tartani, amennyit szükségesnek vél azon célból, hogy az Ausztriával való összeköttetése fenntartassék. Nem fognak tőlük megszabadulni.

¹¹² A választásokat 1947. augusztus 31-én tartották meg. A csalások miatt két cédulának nevezett választásokra vonatkozó adatok megközelítőleg pontosak (S. E.).

¹¹³ A kiutasítás oka egy „összeesküvés” volt, melyet néhány iskolatársával szőtt. Az összeesküvésnek egy írott programja is volt. A kézzel írt program az angol királyi korona alá vonta volna Szerbiát. A program utolsó pontja „különfélék”. Ez azonban nem a humor időszaka volt. A „összeesküvés” egy vagy két tagját börtönbe is vitték.

Józsi kéthavi katonaszolgálat teljesítése alól szabadulva tegnap este érkezett haza.

1947. IX. 16. Kedd. Tegnap este, Józsi megérkezése után tartottuk Zorka születésnapjára évfordulója ünnepségét. Piroska gyönyörű négyágú, porcelán asztali gyertyatartóval, Dudy kedves kis porcelándobozzal és sok virággal kedveskedtek a születésnapnak.

Tegnap du. 5 óra tájt, ugyanazon időben, amikor a magyar békeszerződés ünnepélyes letétbe helyezése történt a moszkvai Kremlben, Tildy Zoltán köztársasági elnök rádiószózatot intézett a magyar nemzethez. A rádió tisztán volt hallható a megkapó szózat.

Ma de. 11 órakor (magyar idő szerint 12) volt a magyar országgyűlés ünnepélyes megnyitása. Tildy beszéddel fordult az újonnan megválasztott képviselőkhez. Rádió közvetítette.

Kiindulásul a tegnapi moszkvai aktussal visszanyert állami szuverenitás szolgált. Rövid visszapillantás a súlyos múltra, a lefolyt két év újjáépítési nagy erőfeszítésekre, majd utalás az új képviselőház előtt álló nagy, nehéz feladatokra.

A nemzetközi megállapodással Jugoszláviának odaítélt Itáliával határos területekről az éjjel kivonultak az angol és amerikai megszálló seregek, s azt elfoglalták jugoszláv haderők, amelyek az éjjeli időben bevonultak Pólába. – Trieszt szabad kikötővárosban újabb tüntetések.

1947. IX. 18. Csütörtök. Cuni kiutasítása megváltoztathatatlanul látszik. A házban nagy a levertség. Előkészületek Cuni kistafirozásához. Szegény Piroska fáradhatatlanul szaladgál, a még szükséges ruhaneműk és egyéb dolgok bevásárlásáért. Cuni ma reggel Belgrádba utazott a szükséges iratok átvétele, pénzáttutalási és némi élelmiszer elvihetési engedély elnyerhetése végett. Jövő hét elején kell felutaznia.

Tegnap du. temettük dr. Miljković Jovan ügyvéd kartársunkat. Hétfőn de. tárgyaláshoz ment, a tárgyalóbíró szobájában jelentkezett, hirtelenében egy székre fordult, s halott volt. Úgy látszik, szívszélhűdés érte. Ideális elmúlás. – Miljković az első világháború után egy ideig városunk polgármestere volt, később közjegyző.

1947. IX. 19. Péntek. Cuni az esti vonattal Belgrádból visszajött. A jugoszláv hatóságok a kiutasításra nézve semmiféle iratot nem adnak ki. A magyar követséghez utasították, hogy ott szerezzen be útlevelet, a jugoszlávok kijelentették, hogy minden szükséges intézkedést ők majd telefonon végeznek. Holnap hajnalban újból leutazik.

Marshall amerikai külügyminiszter¹¹⁴ és Visinszkij orosz megbízott között szenvedélyes vita folyik a nemzetközi tárgyalóteremben.

¹¹⁴ George Catlett Marshall (1880–1959) amerikai tábornok, vezérkari főnök, köztársaság-párti politikus. 1947 és 1949 között külügyminiszter, majd hadügyminiszter (S. E.).

1947. IX. 20. Szombat. Ma van házasságkötésem 51-dik évfordulója (1896–1947. IX. 20.), Józsi és Zorka esküvőjének 10-dik évfordulója (1937–1947). Édesatyám születésének 118-dik évfordulójának előestje (1829–1947. IX. 21.).

Esküvőjük 10-dik évfordulójára Zorka szép családi vacsorát rendezett. A nagyok részére a volt leányok szobájában, a gyereksereg részére pedig a rendes ebédlőben volt terítve. Ez alkalomra hazajött Lóri is Csókáról, s visszaérkezett Cuni Belgrádból. A nagy, szépen felvirágzott asztalnál voltak: Ágnes, Pájó, Katica, Újó, Piros, Pali, Cuni, Zorka, Józsi, Lóri, én. – Az ebédlőben: Tibi, Póji, Dušica és Ágnesék alkalmazottja.

1947. IX. 21. Vasárnap. Lórit sürgönyileg lekérlették Belgrádba. A hajnali vonattal leutazott, s így nem lehetett közöttünk Heklai Pisták Judit leánykájuk keresztelőjén és a mai napon megtartott szüreten. A keresztelői, nagyon gazdagon, szépen rendezett ebéden Piros, Pali, Cuni, Praschák keresztszülőkön, Pista édesanyján kívül én is hivatalos voltam. Zorka és Józsi uzsonnára voltak Tibivel, Pójival meghíva. – Sötét estig együtt voltunk, ekkorra a szüret is befejeződött.

1947. IX. 23. Kedd. Tegnap este Cuni visszaérkezett második belgrádi útjáról is. Megkapta a magyar követségen az úti igazolványt, a belügyminisztériumban a kiutazási vízumot – ezek alapján a nemzeti banknál hivatalos áron vehetett 100 forintot készpénzben, és kapni fog további 600 forintra szóló utalványt –, de ezért újból le kell mennie Belgrádba. – Lóri az este visszaért, de a ma reggeli vonattal tovább kelle utaznia Csókára.

A szőlő 5 hektó mustot termett. Ebből a fele a vincelléré, s a másik fele ismét két részre megy Pirosék és Zorkák között.

1947. IX. 28. Vasárnap. Cuni tegnap a hajnali vonattal harmadszor is leutazott Belgrádba. Ott beszerzi a Narodna Bankában a forintokra szóló utalványt. Nem tér most már ide vissza. Belgrádból az éjfélkor induló vonattal Bpestre megy. – Perisics Ily végre hozzájutott útlevélhez és szükséges iratokhoz. Kedden de. Becskerekre érkezett. Csütörtökön Pirinkóval nálunk volt látogatóban. Mauziról, Tibiről alig tud valamit. Ernő – mondja – október vége felé szintén birtokában lesz minden szükséges iratnak, s végre ő is hazajöhet. Sántha Saroltával beszélt. Hétfőn – épp utazáshoz készült Ily – meglátogatta volt Sarolta. Az együttes ideutazást óhajtotta megbeszélni, de Saroltának még nincsenek meg a ki- és beutaztatási engedélyei, így Ily egyedül indult.

1947. X. 13. Hétfő. Hirtelenében, minden átmenet nélkül, oly hidegre fordult az időjárás, hogy a szobában nem bírtam a hideget. Nem tudtam olvasni, még kevésbé írni a hidegben. Az udvaron, kertben járkáltam. Ott tűrhetőbb.

1947. X. 31. Péntek. Vártuk egész nap, hogy a vonat, az autóbusz megérkezésekor mégiscsak valaki jelentkezik odaáról. Hiába! Még mindig nem engedik ide a magyarhoniakat. – Közben: Cuni elutazott, de Belgrádban nem kapott forintokra átutalást. Ily is visszautazott.

Október 9-dikén délben kézbesítette a posta Ernő boldog levelét, amelyben közli, hogy élete nagy fordulóhoz ért. A Magyar Nemzeti Bank illetékes 15 tagú tanácsa, egyhangú határozattal, Ernőt nevezte ki a Pénzjegynyomda ellenőrzési osztályának vezetőjévé. A pénznyomdában megfelelő lakás természetben, fűtés és világítás. – Másnap (X. 10.) – nehogy éjjel érkezve oda, álmában zavarják – sürgőnyt adtam fel: „Forró szeretettel, büszke örömmel ölelünk mindannyian – papa.”

E hó 15-dikén – szerdai napon – a déli kevéske napsütésre, a kertben levő padon melegedtem és olvastam, amikor meglepetésszerűen odajött Kovács István prelátus látogatóba. A letűnt múlt egyházi harcairól, amely elég gyakran személyi elkeseredettségbe csapott át, nincsen többé emlékezés. Találunk kimeríthetetlen együttes témakört. Mint az utóbbi években egymásra találtunk volt dr. Brájjer Lajossal. Pedig a múlt megyei, majd országos politikai életben mily sokszor, mily éles – főleg újságharcban állottunk egymással szemben. A közös haza elvesztése, a ránk szakadt idők nyomasztó fordulata közelebb hozta a lelkeket. Együtt is maradtunk Lajosnak 1943. XI. 30-dikán bekövetkezett haláláig. – A prelátus közben többször is felkeresett. Ő is gyedül maradt, engem is itt felejtettek barátaim, küzdő- és iskolatársaim. Lelki szükséggé vált a találkozás, a múltakon elmerengés, a jelenen eltűnődés. – Október 17-dikén felkerestem 88-dik születési évfordulóján Oroszy Lajost; névnapja alkalmából Novák Hedviget.

1947. XI. 2. Vasárnap. Halottak napja. Dél előtt Piros, Zorka, Józsi, Pali s a kis Pójival és Tibivel kint voltunk a temetőben.

Délután sürgöny érkezett Mauzitól. Névnapomra küldi jókívánságait. Sürgöny érkezett, valószínűleg annak jelzése, hogy még mindig nem jöhetnek odaáról.

1947. XI. 4. Kedd. Gazdag volt a posta. Levelet küldött: Ernő, Tibi, Cuni, Perisics Ily. Tegnap sürgöny Mauzitól. Távirat, levelek azt jelentik, hogy hiába volt a nagy várás, Imre-napra nem jöhet onnét senki. Bubus levele is megérkezett. Estefelé telefonált Lóri Csókáról. Ő sem jöhet. Beogradi igazgatója jelentette, hogy lejön Csókára. A Zorka szép vacsoráján így sokan hiányoztak. Magára maradt a kettős család. Vacsora után éjfélig elbeszélgettünk.

1947. XI. 5. Szerda. Imre napja. Sok volt a látogató. A virág. Az ajándékok. Megkísérlem összeállítani a névsort: dr. Brájjer Lajosné, Bencze Miksáné, dr. Mara Jenőné, Heklai Istvánka, Meszmann Irén, Kollarich Margit, Ágoston Pési, Piri Ágnes, Kovács Tily, Láng Hilda, dr. Balláné Piroska, Daun Pipu, Marton Juczi, Végh Vilma és Margit, Pin Verica, Bakalovich Dóra, Várady Gizella, Kiss Irma és Margit, Parmentier Maca, Novák Hedvig, Oroszy Lajos, Géczy József, Ambrózy Károly, Ambrózy Zoltán, Pfeiffer Károly, Bencze Tibor, Lipthay Tibor, Manojlovits Todos, Freund-Baráth György, Láng Imre, Balla Emil, Báthory Endre, dr. Szabó Márton, Jakobsz Károly, Pin Paja, Meszmann Gáspár, Grandjean Jenő, Bodnár Rezső;

délután: Perisics Mariska és Pirinkó, Juhász Ferenc, Somogyi Pál, dr. Römer József. – Ajándékok: sok, sok virág, jamaicai rum, palaczk bor, palaczk pálinka, UNRA-káv, ananász; palaczk vermut, curkokák, szép nagy doboz levélpapír (az utóbbi 3 Pirosék, Zorkák ajándéka).

Sürgöny: Mauzi, Eckstein Lily, levelek: Marton Andorné, Bencze Zoltánné, Liphay Erzs, Kiss Irma, Kálmán Macza, Kálmán Franczi, Perisics Ily, Ernő, Tibi, Cuni, Jakobsz Károly és családja, Palatinus Imre, Erlih József (Zombor), dr. Könczöl József, Milassin Nani. Telefon: Draxler Lipótné Demkó Eszka (Klekk), Jenovay Imréék (Ittebé). Bejött: Draxler Lipót (Klekk), Nyárai Rudi (Klekk). Utóbb: Heklai Pista, Tetka Katka.

1947. XI. 6. Csütörtök. Ma délig ágyban maradtam. A tegnapi mozgalmas napon sok kedves vendég fogadásával, kikísérésével mégiscsak megcsapott a légváltás, komolyan felhős, hűvös is volt az időjárás, s így nyomot hagyott. Erősen náthás lettem. Okultam, ez a grippe előhírnöke szokott lenni. Hogy ezt valamiképp megelőzzem: ágyban maradtam. Kibontottam Pirosék, Zorkák által adott vermutpalaczkot, nagyokat ittam; elhittem magammal: ez a legjobb bacilusölő. Mint medicina sem a legrosszabb.

1947. XI. 12. Szerda. Elmúlt az Imre napja is. Elmúlt utána néhány komoran hideg, keményen hideg is. Tegnap óta kint lényegesen enyhült. Sokat sétáltam. A déli nap sütése különösen tegnapelőtt kicsalogatott; tegnap ismét kellemetlen szél, de napsütéses. Sok időt lefoglal az „idő” problémája. Talán ez is a kor jellege.

A ma reggeli rádió leadta a nagy szenzációt: az oroszok felfedezték, és Szibéria egy kijelölt helyén kipróbálták sok meghívott tudós – és közöttük francia laptudósítók – jelenlétében is az atombombát. Mint az oroszok jelentik, teljes sikerrel.

A próba még június havában történt, s tegnap hozták nyilvánosságra. A tudósok június óta készítik erről a kísérletről a tanulmányösszegezést.

Vasárnap (XI. 9.) Bakalovich Dóra névnapján voltunk. Hétfőn (XI. 10.) a kis Carltje, és XI. 15-én Ernő szül. napja. Írtam nekik.

1947. XI. 17. Hétfő. Amerika és Oroszország között az ellentétek folyton élesednek. A tanácskozási hang szokatlanul rideg, szinte bántó. Mintha minden a közvéleményt újabb háború kitörésére akarná előkészíteni. Angolszászok, a nyugat mintha az orosz vezetés alatt álló keleti szlávokkal készülnének leszámolni.

Czikajló László gyógyszerészt tegnap temették. Kint voltam a temetőben.

1947. XII. 1. Hétfő. Reggel 8 óra. Requiemről jövők. Tegnap (1943. XI. 30.) volt 4 éve halála. Mivel ez évforduló vasárnapra esett az idén, ezért volt ma a gyászmise. Akkoriban Bpsten voltam, s ott Mara Sacitól tudtuk meg, a Biaritz kávéház torontáli reggeli asztalánál, a hírt, hogy dr. Brájjer Lajost eltemették. Négy gondterhes, nehéz, komor év múlt el azóta. Mégis gyorsan szaladt el.

Néhány hideg, erősen szeles, kellemetlen nap után ma, a december elseje napsütéses világos, szinte meleg időt hozott. De vajon meddig tart a napsütés? Feketén komor a láthatár mindenfelé. Londonban a nagyhatalmak külügyminiszterei, a nyugatiak – Amerika, angol, francia – szokatlanul goromba hangon diskurálnak a kelet-szovjetuniós kollégájukkal. Heteken át tudnak czivakodni csupán a tárgyalási ügyrend felett. Ismétlődik a bécsi híres kongresszus. – A londoni bohóczkodások gorombábbak, s az alatt nyög a világ jó része, a megszálló seregek súlya alatt. – A mi kis életünk gördül tovább. – Tegnapelőtt (XI. 29.) temették néhai Török tanár özvegyét. Így délután a temetőben jártam. Este pedig a Magyar Közművelődési Község irodalmi estjén voltunk. Józsi igen tapintatos, nagyon szép bevezető beszéde után Freund-Baráth Gyuri is szerepelt; újonc volt.

Tegnap András napja. A déli órákban Báthory Endrénél voltam. S ma a templomból jövet, a reggelinél mondja Józsi, hogy tegnap este – én már feküdtem, s így nem akartak megijeszteni – Piroska hirtelen nagyon rosszul lett, szívgyengeség fogta el oly aggasztóan, hogy bár már esti tíz óra volt, mindenfelé orvosért telefonáltak, végre dr. Wittmann jelentkezett. El is jött. Nagy nyugalmat ajánlott. Még este összeült ez után Pali Józsiékkal, s megállapították, hogy megkímélik Pirost a különben is szinte túlerőszakolt „baráti” összejöveletektől, társas, „baráti” kártyapartióktól. Délutánonként lezárják az ajtót, s nem engednek hozzá senki látogatót. Bármelyik barátnő jelentkezne is.

Dél felé kissé leheveredtem, nyílik az ajtó, bejön Dudy, utána Márta. Közelemből érve Dudy leroskad, „Guidó meghalt”. Megtudom, hogy Dudy csomagot küldött Nišbe Guidó címére. A déli posta kézbesítette a visszaküldött feladó utalványt, a hátlapján vörös czeruzával: „Umro 18. XI. 1947. Zavod bolnice.” A csomag visszaérkezett.

Piroska délután Zorkával Kamenkovics orvoshoz ment. Alapos vizsgálat után megállapította: szív, vese rendben van. Túlzott idegesség volt a szívroham valószínű oka. Nyugalmas élet az ajánlás.

1947. XII. 13. Szombat. Az utolsó bejegyzés óta majd két hét múlt el. Ez idő alatt (XII. 6., 7. és 8.) Bpsten volt Tito marsall min. elnök, több delegátus társaságában, s megkötötték a Magyar Köztársasággal a „barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést”. Magyarország ezredéves múlt irányával szakítva, a nyugati érdekkörből kiválva, a Szovjet Szövetség vezetése alatt álló szláv-keleti szférába sodródott. Dinnyés Lajos magyar min. elnök arcpirító, szégyenletesen meghunyászkodó, férfiatlanul alázkodó pohárköszöntőt mondott Tito és vendégtársai tiszteletére a miniszterelnökségen adott díszebéden. – Tito válasza toronymagasságnyira emelkedett föléje.¹¹⁵

¹¹⁵ J. B. Tito 1947. december 6-ától 8-áig tartózkodott Budapesten. A két ország viszonyát ekkor valóban a „bűntudat és a győztes fölény” kategóriáival lehet leírni (S. E.).

Ferenc napján (XII. 3.) felkerestem Tóth Ferkót, Juhász és Mihalkovics Ferencet. Mauzinak írtam (XII. 7.) születésnapjára, elküldöttem Várady Imre Bolognából küldött levelének és válaszmomnak másolatait. – Tegnap (XII. 12.) Heklai néni név- és születésnapján voltam. Csúnya, felhős, hideg idő. Éjjelenként már erős fagy. Szobát őröm.

Délután 4 óra után, kint már erősen esteledik, az iskolából hazaérkezett kis Tibi betér szobámba, s lelkendezve meséli, az udvaron levő egyik akácfán bagoly van. Itt van kis Póji is, bejön érette Zorka, s amint hallja Tibi bagoly újságolását, a két kicsivel kimegy az udvarra. Csakugyan bagoly ült a fán. Zorka – babona hívésre hajlandó – rossz jelnek mondja. Bizonyára halál huhogást hozott a ház felé; de megkönnyebbülten mondja: a bagoly már tovarepült. – Az udvaron kis fenyőfa volt elültetve. Zorka a bagolynézésből visszajövet leverten látja, hogy a fát baltával kivágták, s ellopták. Elvitte valaki karácsonyfának.

1947. XII. 18. Csütörtök. Szombaton (XII. 13.) Zorka és Józsi Bencze Zoltánéknál voltak látogatóban. Visszajövet bejön hozzám Józsi, s elmondja, hogy Kollarich Margit – akinek házában Benczék laknak – szobájában oly szerencsétlenül csúszott el, hogy az ott álló vitrinbe bukva lábtörést szenvedett. Nem volt képes felállni, s bár az idő már esteledett, kénytelenek voltak mentőkocsiért telefonálni, s még az est folyamán kórházba kelle szállítani. Itt röntgenezés útján megállapították, hogy oly szerencsétlenül szenvedett lábtörést, amit – megfelelő készülékek hiányában – sem itt, sem Belgrádban nem tudnak gyógykezelti. Vagy Zágrábba, vagy Szegedre, Bpestre kellene átszállítani. Tegnap (XII. 17.) a kórházban meglátogattam. Kamenkovics orvos közölte velem, hogy egyike a legszerencsétlenebb töréseknek. Legalább hat hónapon át kell feküdni, s ha felkel, a törött láb valamivel rövidebb marad a másikonál, s egész életére biczegni fog.

Tegnap és ma mozgalmas az élet a Magyar Közművelődési Közösségbe tömörült csekélyke számú magyarságunknak. Nagyon gyéren iratkoznak be a tagok sorába. A lábra kapott új szellemiránnyal nehezen tud a mi magyarságunk megbarátkozni. – Tegnap tehát eljött Belgrádból – feltűnően elegáns luxusautóban – Szántó Zoltán beográdi magyar követ és felesége. Tiszteletükre: fogadási ünnepély, előadóest, bankett.

Világszenzáció: Londonban a négy hatalom külügyminisztere nem tudván megegyezni, megszüntette a további tanácskozást anélkül, hogy az netán újabb összejövételnek akár helyét, akár idejét elhatározták volna. A világsajtó pártállása szerint közli és fűz kommentárokat a történetekhez. Amerika, Anglia és Franciaország miniszterei a kudarcért az orosz Molotovot teszik felelőssé; ez viszont a három nyugati hatalmat okolja. – Molotov hazautazott.¹¹⁶

Délben felkerestem a betegen fekvő Kovács István prelátest. Visszavitettem a kölcsönadott Varga tanár „Aradi vértanúk albumát”.

1947. XII. 19. Péntek. Józsi a városból hazajövet hozta a nagyon levereő hírt, hogy dr. Báthory Endre unokája, Kecskeméthy kis leánya, II. gimn. osztály növendéke tegnap este a kórházban meghalt. Tífuszban feküdt a kórházban az anya, Báthory Piroska két gyermekével. A kisleány tegnap kiszendedett, anya és a fiú állapota is nagyon súlyos. Kecskeméthy a cukorgyárban főkönyvelő. Lakásuk is kint volt. Néhány héttel ezelőtt a cukorgyárban tífuszjárvány tört ki. Állítólag az ottani kút vize terjesztette. Mások szerint az ottani tisztviselők közös menzájának szakácsnője volt volna beteg, és ez inficiálta az ott étkezőket.

Délben Pésivel, Gergővel s a kórház kapujában volt Bencze Évával meglátogattuk búcsúzóul Margitot. Kamenković Zorán sürgönyözött kérdésére Zágrárból választávirat jött, jelezve, hogy vállalják a lábtörésnek – a kért új gyógymód szerinti – gyógyítását. Így hát Margit a holnap reggeli vonattal utazik Zágrábba. Pési kíséri. Kellemetlen, zimankós, hideg az idő. Nehéz utazás lesz.

A két dr. Kamenkovits szlavájukat ünneplik. Náluk voltam. – Apjuk, a néhány évvel ezelőtt elhalt Kamenkovics Sándor iskolapajtásom volt. Az apai barátság átszáll a két derék fiúra.

1947. XII. 20. Szombat. A déli órákban részvétlátogatásra dr. Báthoryékhoz mentem. Nagy meglepetés. Nagy öröm. Az elterjedt halálhír – valótlan. Az anya és két gyermeke súlyos betegen a kórházban fekszik még; de mindannyian élnek. Így a tervezett részvétlátogatás, karácsonyi és újévi üdvözlété alakult. Ismét átmentem Véghekhez a jókívánatokkal. Délben ágnak estem. A tegnapi sok barangoláson, úgy látszik, megfáztam.

1947. XII. 22. Hétfő. Szombat déltől ma reggelig hevertem. A másfél napi pihenés, úgy érzem, jót tett. Elolvastam Renan Ernő „Jézus élete” művét újból.

1947. XII. 25. Csütörtök. Tegnap szentestét ünnepeltük. Megérkezett Csókáról Lóri. De Magyarországról nem jöhetett át senki. Vártuk, hogy Mauzi, Ernő, Tibiék vagy Sarolta; avagy közülük csak egy is, mégiscsak hazajöhet. Egyiküknek sem sikerült. – Így mi itthoniak Lórival, magunkra maradva, vártuk Jézuskát. Karácsonyfa volt Józsiék hálósobájában is, Piroskánál is. Kis Tibi, Póji nagy izgalomban. Az én szobámban játszadoztak, amíg odabent elkészültek a feldíszítéssel, s a nekik szánt ajándékok és a távollevők fényképeinek a fa alá helyezésével. A hagyományos háromszori csengetés. A kicsikéknek a fa alá helyezésével. A felgyújtott karácsonyfa elé Tibi, Póji letérdelnek. Imádkoznak. Majd türelmetlenül rohannak az ajándékok felé. Szétosztások. Nagy boldogság. Utána ünnepi vacsora Zorkáéknál a régi volt nagy ebédlőben. Piros, Pali, Zorka, Jóska, Póji s én a szépen terített nagy asztalnál. Borleves, pecsenye, mákos tézta. Ma délben ugyanott ebéd. A felsoroltakon kívül az ebédnél még a kis Ágoston Gergő. – Ebéd előtt Lórival

¹¹⁶ 1947-re a szövetséges hatalmak közötti együttműködést felváltotta az élesedő konfrontáció, a hidegháborús szembenállás (S. E.).

meglátogattuk: Zorka szülőit, Perisicsné Mariskát és Láng Imrééket. – Most az esti órákban Lóri búcsút vett. Visszautazott Csókára. Elmúlt ez az ünnep is.

1947. XII. 27. Szombat. Tegnap az ünnep másodnapján Piroskáéknál voltam ebéden. Pali anyja, Piros, Dudy, Pali, én az asztalnál. Zorkáék szüleinél voltak ebéden. Tegnap István napja. Józsival Kovács prelátnál voltunk gratulálni. – Ma du. váratlanul betoppant Pési. Zágrábból tegnap este érkezett. Élénken elmondotta megtett útjuk kálváriáját. Margit a zágrábi Hirurška Klinikán – amint mondja – igen jól van elhelyezve. Gyönyörű ezerágyas, teljesen modern klinika. Margitot német hadifogoly orvos – akit a rémes hírű Borbányákból kiemelve alkalmaznak a kórházban – gyógykezel. Kiszolgálás, orvosi felügyelet, ételmezés, tisztaság kifogástalan. Az operációs műtét után – biztatta az orvos – három hét múlva saját lábán járva hagyhatja el a klinikát.

1947. XII. 29. Hétfő. Gyönyörű napsütéses, egészen tavaszi időjárás. Dél előtt sokat járkáltam. Végh Mugival meglátogattuk Pésit. Neki is elmondotta a zágrábi nehéz utazást. Utána a Bega partján, a szőlő innenső oldalán nagy séta. A túlsó oldalon hó nélküli, napsütéses, szép téli kép. Kopaszodó fák az egész vonalon. Estefelé Vilmáknál el-elbeszélgettünk a hanyatló évről.

1947. XII. 30. Kedd. Lórit a bírósághoz tanúként beidézték, így újból hazajöhetett. Felettes direktorával jött, aki szintén idézést kapott. Nálunk ebédel. Szimpatikus megjelenésű, jóindulatú főnöke Lórinak. Lóri szilveszterre is itt marad.

1947. XII. 31. Szerda. Nagy pelyhekben hull a hó. Erősen szeles, de nem túlságosan hideg idő. Az udvarra néző nagy ablakon kitekintve, a látható tetőkön, a kertben, szomszédos udvarokban mindenfelé fehér hó. A volt, jó hírnevű Messinger nőnevelő intézet ide látható kopár részei is hó alatt. Valamikor nagy kert, ápolt udvar, rendben tartott épületrészek voltak innét láthatóak. Az intézet tervezői, építői, magyar szellemű nemes irányítói: Tóth Paula néni, talán a helybeli temetőben, Messinger Karola tán a budapesti Farkasréti temetőben pihennek; nem érték meg az intézet pusztulását. Hóval fedett ma az udvarunk és kertünk, ahol a hét gyermek, az akkori unokák futkostak, viaskodtak pajtásaikkal, élvezték, játszották gyermekjátékaikat. Ma sokfelé vívják a komor élet komoly harcát. Grund Pubi, Slawikowsky Jenő valahol az orosz hómezők alatt alusszák a hősi halottak csendes álmát. A nyár idején a későbbi unokák: kis Tibi, Póji mostani pajtásaikkal ugyanúgy folytatják a gyermekháborúsdit, mint a valamikor hasonlókorú kis elődeik. Hull a hó, bizonyára hólabdázásra, szánkázásra gondolnak most ők is, mint valamikor azok.

A tegnapi éjfél rádió leadta, hogy Mihály román király kiáltványt bocsátott nemzetéhez közölve, miután a mai idők szelleme nem a királyok ideje, ő lemond trónjáról.¹¹⁷ Még a tegnapi nap folyamán repülön elhagyta az orszá-

¹¹⁷ I. Mihály román király lemondására a szovjetek és a román kommunisták nyomására került sor (S. E.).

got. Az egybehívott nemzetgyűlés egyhangú lelkesedéssel, tudomásul véve a lemondást, kikiáltotta a köztársaságot. Tehát Románia is köztársaság lett.

Délben hozta Dudy a városból a leverő hírt, hogy a kis Báthory unoka, akinek néhány nappal ezelőtt elterjedt halálhíre, akkoriban álhírnek bizonyult, mégiscsak áldozatul esett a járványos tifusz betegségnek, tegnap kiszendvedt. – Az anya és a még élő fia, súlyosan betegen továbbra is a kórházban fekszenek.

Kis szobám csendes magányában hallgatom a budapesti rádió szilveszteri műsorát. Éjfélkor felhangzik a himnusz, utána Tildy Zoltán köztársasági elnök rádiószózata. Meghatottan hallgatom. Közben nyílik kis szobám ajtaja, s bejönnek Pirosék, Zorkáék vendégei, s pohárral a kezükben „boldog új évet” kívánnak. Nagyon kedves jelenet volt. Vendégül itt vannak: Bencze Zoltán és Éva, Marton Juczi, Draxler Lipót és Eszka, Lipthay Tibor és Erzsi, Daun Pipu, Meszmann Gazsi és Irén, Bencze Tibor és a háziak, Piros, Pali, Zorka, Józsi, Lóri. A társaság nagyon víg. Lipót zongorázik, a többiek énekelnek, táncolnak. – Tildy szózata s a himnusz elhangzása után szobámból átmegyek a vendégek közé, s pohárral kezemben, kis köszönőbeszédet mondok a vendégek kedves figyelméért, s úgy kívánok mindannyiuknak „boldog új esztendőt”. – Most éjfél után ¾ 2 óra.

Így fejeződött be az 1947. év szilvesztere.

1948. év január hó 1. Csütörtök. A mai nappal megkezdődött Magyarország nagy évének százados fordulója. Mi, Vajdaság magyarjai, az anyaországtól leszakadva várjuk: mit hoz számunkra a megnyílt új esztendő? A száz év előtti vágyak, ígéretek, remények miképp alakulnak; hogyan s miképp válnak valóra?

Ma újévi látogatók: Végh Vilma, Dudy, Berger Irma, Géczy Józsi, Tóth Ferkó, dr. Tóth Béla, dr. Römer József, dr. Stakič, Bodnár Rezső, Nyárai Rudi, Freund-Baráth Gyurka, Székely János. – Mind kevesebben. – Lóri az esti vonattal visszautazott. – Utóbb jött: dr. Szabó Márton katalinfalvai plébános.

Kis-Körösön az Írók társasága: Petőfi-emlékünnepelet rendezett. A köz-társasági elnök miniszterei társaságában lent volt K. Körösön. Az ünnepélt a rádió közvetítette. Ezzel indult meg a centenárium.

1948. I. 2. Péntek. Ma kézbesített levélben megemlékeztek Rákospalota ismerősei: Rózsi, Sarolta, Susy, Éva, Saci, Wanda, Szilárd, Muci, Ella, Imre, Bely, Gizi, Gyula, Gönyi, Katinka; Zágrábból: Margit; helyben: Pirinkó, Göttel; Kikindáról: Jakobsz Károly. – Margit üzenetét közölni óhajtottam Péssivel, de nem találtam otthon. – Hirtelen hidegre fordult az idő; alaposan megfáztam. Kora délután ágynak feküdtem.

1948. I. 3. Szombat. A mai napilapok közlik Tito szilveszteri nagy beszédét. Éjfélkor minden társas összejöveteli helyen rendeletre megszólalt a rádió. A Magyar Közművelődési Közösség és minden nyilvános társas összejövetel helyén úgy vélték, hogy a rádió magyarországi újévi üzenetet közvetít. Nagy volt az ámulat, amikor Tito hangja szólalt meg, s több mint másfél órán át beszélt. Legtöbb helyen – a Közösségben, a Centrálban – a magyarok, akik közül sokan nem is nagyon értették a szerb nyelvet, jó ideig türelmesen csak elhallgatták; majd felkerekedtek – széjjelmentek. A hosszú szöveget ma hozzák a lapok. Az öt éves terv első évéről visszapillantás, tanulságok levonása, a történt mulasztások, hanyagságok erős megbírálása, a pontos, fáradhatatlan munkára buzdítás, a hanyagságok megfenyítése... „Egyesek csak azért dolgoznak – miután polgártársaink egy részéből hiányzik a polgári öntudat a munkakötelesség iránt –, hogy azután néhány hónapon semmit sem dolgozva

valahogy átvészeljének. Ez azért lehetséges számukra, mert jól kerestek, és az állam biztosította részükre a kenyér és egyéb élelmiszer fejadagot, tekintet nélkül arra, hogy dolgoztak-e vagy sem. Ennek most vége: ezek az emberek nem kapnak kenyér és élelmiszer fejadagot arra az időre, amikor nem dolgoznak, habár testileg munkaképesek...” Ez a fenyegető hang eléggé megdöbbenően hatott. – Igen, igen sokan, akik pedig hajnalig való mulatozásra, az ifjúság szilveszteri tánczra voltak berendezkedve, látva, hogy a beszéd hosszának vége bevárhatatlan, felkerekedtek, szétszéledtek. Gyarakban, üzemekben az alkalmazottak, a munkások éjfélre be voltak rendelve, és bizony végig kelle hallgatniok az egész beszédet. – Így virradt rájuk az új év.

Margit pénteken érkezett haza Zágrábból. Pési ma a délután folyamán újból felkeresett, s Piroseknál (Irén, Pipu társaságában) elmondotta Margittal tett útjuk sok nehézségeit. Ma tulajdonképp Józsit kereste tanácsért. A magyar rádió ugyanis leadta, hogy az orosz fogságba esett, de onnét visszatért hadifoglyoknak jelentkezniük kell Szegeden. Ott jegyzőkönyvet vesznek fel a jugoszláv alattvalókkal, ezt Belgrádba továbbítják. S itt döntenek további sorsukról. Kérdés, mi legyen férjével, Miklóssal. Vélelem: maradjon.

1948. I. 8. Csütörtök. Dudy lapot kapott Oroszországból Gazsi fivérértől. Még mindig nem tud onnét hazajönni. Még nagyon sok szerencsétlen hadifogoly nyögi a hontalanság keserveit. – Bubus karácsonyi csomagja ma érkezett. Póji játékokon felül magyar ruhás babát kapott, Tibi is játékokat. A boldogság nagy. A felnőtteknek is jutott egy-egy megemlékezés.

1948. I. 31. Szombat. E hó utolsó napja. Jellegzetessége január havának, hogy néhány napi hideg időt leszámítva, szokatlanul tavaszias volt mindvégig. Bubus írja, Hollandiában is évek óta nem tapasztalt enyhe időjárás. Jólesően érzi a kontinens, mert a tüzelőanyag mindenütt kevés. Így mi is szerencsésen átvészeltük ez egyébként nehéz időszakot. – Kiemelkedő nevezetessége e hónapnak az angol parlament lefolyt külügyi vitája. Bevin külügyminiszter élesen reávilágított a nem kívánatos orosz kommunista nyugaton erőszakolt terjeszkedésnek. Hangsúlyozta, hogy a nyugat és orosz kelet között áthidalhatatlan a szakadék. A kommunista nagy elvek, ha jók és alkalmazhatók orosz földön, ahol a nagy elmaradottságból bizonyos felemelkedést jelenthet, de semmi esetre sem lehet kívánatos a rég magasabb nivójú nyugaton, ahol ennek bevezetése csak süllyedéshez vezethetne. A nyugat semmiképp sem kívánja a maga életformáit a keletre ráerőszakolni, de ne kísérelje meg Oroszország sem a nyugattal szemben. – Eltűrtük – mondotta Bevin –, magunkra erőszakolt nagy léleknyugalommal mindazt a sok hazug rágalmat, amit Visinszki reánk szórt amerikai tartózkodása alatt. De a mi türelmünk is véges. Eszembe jutott – folytatta –, e rágalmazó gyalázkodások alatt az egyszeri diák esete, akit goromba tanítója jobb oldali arcára ütve megpofozott. S amikor kérdezték: „Mit tett ezután?” – azt felelte: oda tartottam arcom bal oldalát.

S ha – folytatódik a kérdés – a gaz tanító bal arcodat is megüti? – Erre azt válaszolta a diák: „Ha ezt merészelné, akkor a jó Isten legyen irgalmas, annak a tanítónak.”

Bevin után a mai ellenzék vezére Churchill jelentkezett szólásra. Szokatlanul az ellenzék nevében mindenben helyeselte a külügyminiszter programját, fejtegetéseit, s a maga részéről csak azt kívánja hozzáfűzni, hogy: már régi meggyőződése az, hogy az oroszokkal lehetetlen a kompromisszumos együtt haladás; rég megmondotta, hogy az atombomba titka legfeljebb csak három-évi időn át maradhat a nyugat titka, mert hisz, az idők folyamán máshol is kutatva, megszűnik titok maradni. Felhívja a figyelmet arra, hogy e három évből már kettő lejárt. Nincsen már sok idő az ingadozásra. – Éles, világos beszédek. – Tegnap (I. 30.) leadta az éjféle rádió, hogy Gandhi meghalt. A ma reggeli londoni rádió megerősítette e hírt azzal, hogy egy hindu fanatikus Gandhit agyonlőtte.¹¹⁸ A gyilkost elfogták.

1948. II. 10. Kedd. Múlt hétfőn (II. 2.) a déli órákban sürgőnyt kézbesítenek: „Szerdán Újvidékről érkezünk. Tibi.” A nagy örömhír felforgatta a házat. Összeült a kettős család, megtanácskozni az elhelyezkedés kérdését. Hosszas tanakodás, próbálkozás után végre abban állapodtak meg, hogy Tibi, Vera, a kis Józsi és Tibi részére a volt lányok szobáját rendezik át. Beállítják a réz ágyat, egy kaucsozt, gyermekágyat. Kedden minden rendbe jött ennek megfelelően. Majd megindult a tanakodás, hogy ki menjen eléjük Újvidékre. Ajánlkoztam én is. De az aggályoskodó gyermekek tiltakoztak. A mai utazási viszonyok nem nagyon biztatóak. Józsi jelentkezett. De induláskor megtudta, hogy az egyik autóbuszmenetet mostanában beszüntették. Két napot tárgyalásai miatt nem tudott rászánni. Így ment határozatba Józsi ajánlata, hogy Újvidéken felkérjük Kollin-Kassai Jóskát. Rögtön telefonáltak Újvidékre. Jelentkezett. Vállalt mindent. Közben mi itthon a viszontlátás óráit számlálgattuk. – Szerdán (II. 4.) telefon: Újvidék. Jóska pontosan kint volt a Bpestől érkezett hajnali vonathoz. Nem érkeztek a vendégek. Itthon mindenféle kombinálgatás: mi történhetett. Este autóbusszal – már váratlanul – jelentkeznek a hazaérkezettek. Az újvidéki állomáson elkerülték egymást.

Holnap (II. 11.) már elfutott az itt-tartózkodás első hete. Repül az idő. Az engedély 30 napra szól. Naphosszat kérdések-ellenkérdések. Nyolcz éve, hogy Tibi utoljára itthon volt. Sok minden történt e hosszú 8 év alatt.

1948. II. 12. Csütörtök. Kis szobámban Tibivel órákon át elbeszélgetünk. Szegénynek van elég megrázó emléke. Belecrről menekülés. Bpsten bevonultatás. Tűzvonalba hurcolás. Orosz fogság. Menekülés. Belec kirablása. Földreform. Testi, lelki teljes leromlás. Magyar kommunisták rablógazdálko-

dása. Mind egy-egy kínos átszenvedett stáció. A nagyobb fiú iskoláztatásának nagy gondja. Jóformán ruha, lábbeli nélkül bevánszorgás Mezősasra. Idegölő viaskodás a földosztó bizottságokkal, a „nép érdeke” jelszavával tolokodó rablók hadával. Az ostrom, a háború borzalmi, majd a „felszabadulás” rémes dúlásai. Nehéz, súlyos idők. – De átélték. Átszenvedték.

1948. II. 21. Szombat. Már csak másfél, egy egész és egy csonka hét van hátra. Tibiéknek legkésőbb III. 4-én indulniuk kell, hogy 5-én, az engedélyezett 30 nap leteltével, a határon túl lehessenek. Nehéz lesz a búcsúzás. Időről időre máris érzem az azután következő idők nehéz, nyomasztó levertségét. Nagyon kiszabott rövid napra Lóri kétszer lehetett itthon. A csütörtököt (II. 19.) együtt töltötték Tibi és Lóri Belgrádon. Közben itthon megindultak a látogatások, levelek, lapok küldése. Mauzinak, Bubusnak, Ernőnek, mezősasiaknak, Mogyoródnak közös levelek, lapok, Saroltának, Ilynek levelek. Tervbe van véve hosszú sora a látogatásoknak. Nem tudom, lesz-e idejük mindenhova eljutni.

Ma (II. 21.) Zorka névnapját akarjuk családilag megünnepelni, de csak este lehetünk együtt. Zorka, Józsi ma is csak du. 3 óra tájt juthattak ebédhez. Így csak az est hozhat együvé.

Dr. Szabó Márton Katalinfalva esperes plébánosa súlyosan levert hangulatban, még a reggeli órákban felkeresett, Józsitól tanácsot, ha lehet, közbenjárást kért. Katalinfalva plébánialakásából már régebben kiszorították. Csak egy lakószobája s hivatala helyisége maradt részére, a szép nagy plébánialakásból. A község katolikus német lakossága részben megszökött, a visszamaradottakat lágerekbe internálták. Őt Becskerekre dirigálták. Eleinte kórházi lelkész volt, amikor innét kitették, a katolikus árvaház lelkésze lett; ezt felosztatták, így lett a becskerek szegényház papja. Időnként kijárt Katalinfalvára. Most is onnét jött. Rémülten látta, hogy megkezdették a templom lebontását. A templom belsejét kifosztották. A padokat széthordták. A szobrokat szétzúzták. Miseruhákat szétvitték. A torony az óra magasságáig már eltűnt. A belsejéből mozit, későbbi értesülése szerint istállót alakítanak. – Ugyanez a sors vár: Lázárföld, Zsigmondfalva, Klekk, Elemér volt német lakosságú községek templomaira. – A vandalizmust állítólag azzal indokolják, hogy volt német község katolikus lakói nincsenek, így a templom épületek karbantartásáról sincs, aki gondoskodnék. Azok elhanyagolva az időjárás rombolásának vannak kitéve, s ezzel a faluba költözött – nem katolikus lakók – telepések életbiztonsága van veszélyeztetve. E fenyegető veszedelemeket megelőzendő kell a templomokat istállókká átalakítani. – Nincsenek katolikus hívők e községben, úgy lelkészekre sincsen további szükség.

Tibivel a déli órákban meglátogattuk a betegen fekvő prelátust. Ő is tud a községek templomait fenyegető veszélyekről.

1948. II. 22. Vasárnap. Zorka tegnapi névnapja nagyon kedves, meleg családi ünnepessé alakult. – Vacsora után most már a hármaskör család, Pirosék,

¹¹⁸ Mohandász Karamcsand (Mahátma) Gandhi (1869–1948) az indiai függetlenségi mozgalom politikai és spirituális vezetője (S. E.).

Tibiék, Józsiék a volt lányok szobájában gyülekeztünk. Itt kis Tibi, Józsi fia, majd kis Józsi, Tibi fia kedvesen felmondtak egy-egy felköszöntőt. Kis Póji is belefogott, de mint rendesen, az ő mondókáját eltréfálta. A gyermekek átadták a virágcsokrot. Piros egy szép antik tállal, Józsi nyári ruhára való virágos kelmével ajándékozta meg a névnapot. Üdvözlések után az ebédlőbe vonultunk. Egy-egy pohár szódás finom bor után, jó feketekávé mellett elbeszélgettünk, a négy kis aprósággal elmókáztunk. Majd pihenőre tértünk. Dudy erről a bensőséges családi ünneplésről is hiányzott.

Ma reggel ismét felkeresett a szerencsétlen katalinfalvai plébános. Megüzenték neki, ne merjen kimenni a faluba, mert elfogják. A meghagyott lakrészekben visszamaradt könyvei, ruhái, még el nem adott néhány bútordarabja – a népe. Semmit sem szabad onnét elvinnie. – Józsi – ma vasárnapi hivatal-szünet, holnap reggel 8 óra tájt elmegy a plébánossal az illetékes hatósághoz segítséget kérni, hogy legalább ingóit megmenthesse.

1948. II. 23. Hétfő. Józsi eljárt ma Szabó plébánossal együtt a főszolgabírónál. E hivatalt ma földműves paraszt ember tölti be. Sikerült őt reávenni arra, hogy a katalinfalvai népvezetőséghez írásbeli rendelkezést adott át, amely szerint felhívja ezt, hogy a plébános által leltári jegyzékbe foglalt ingóit engedje elszállítani. Engedélyt adott oly irányban is, hogy a plébános szabadon eljárhat Katalinfalvára ingói megjelölésénél s elfuvaroztatásánál. – Persze még kérdés, hogy a község vezetősége respektálja-e főbírája írásbeli határozatát? Találnak mindenkor elgáncsoló kifogásokat.

Tibi, Vera és kis Józsijuk ma reggeli keskenyvel kiutaztak Manyhoz Idvarnokra. Ott töltik a mai napot és éjszakát. Onnét holnap délelőtt átmennek Szentgyörgyre Meta sírjához. – Úgy volt, hogy holnapra én is kimegyek, s Sztgyörgyön találkozá, onnét délután együtt jöttünk volna haza. De tegnap óta heves szél, erős havazás s az éjjeli fagy után annyira síkosra fagyott az út, hogy nekem az útról le kelle mondanom. Ma délelőtt hevertem.

1948. II. 25. Szerda. Tibiék tegnap az esti keskenyvel hazaérkeztek. A hirtelen hidegre fordult időben alaposan átfáztak. Az én bsztgyörgyi kirándulásom így elmaradt. Tibivel folytattuk a látogatásokat. Délután Vera is csatlakozott. – Bubus születésnapra gratulált.

1948. II. 28. Szombat. Tegnap este 9 óra tájt Józsival kis szobámban hallgattuk a rádió híreit, amikor benyt Piroska: telefon Hágából! Az irodába sietünk. Csakhamar megvolt a kapcsolat, s megszólalt Bubus rég hallott kedves hangja. A hangot tisztán hallottam, de a szavakat már nem tudtam megérteni. Józsi tolmácsolta. Születésnap megemlékezés. Végtelenül jólesett a kedves figyelem. Ma reggel I. lap érkezett Józsi címére légi postán, amely – csak neki volt szánva – arra hívta fel figyelmét, hogy pénteken este telefonálni fog Hágából, s arra kérte, hogy ezt előttem titkolva úgy rendezze, hogy a család tagjai együtt lehessenek. – Ez a légi posta egy nappal elkésve érkezett, így Tibiék

nem voltak itthon. Látogatóban jártak. Hazaérkezve Tibi nagyon fájlalta, hogy ez eseményről lemaradt.

1948. II. 29. Vasárnap. Ez év szökőév. Így e hónap 29 napos. Március elseje a múlt évi szombat után az idén hétfőre esik. Holnap lesz tehát a 81. évforduló. Már ma, felhasználva a vasárnapi szabadnapot, felkeresett s üdvözölt Heklai Istvánka – szép ibolyacsokorral, s férje Pista. Holnap nem jöhetnek, az iskolában kell tanárkodniok. Itt volt dr. Römer Józsi. Holnap Belgrádba utazik. Zorkáék szobája kórház lett. Néhány nap óta lázas és keményen köhög Tibi két kicsikéje, kis Józsi, kis Tibi. Lázas lett kis Póji is, és vörheny lepte el Józsi kis Tibi fiát. Úgy látom, a kis Tibit érte a betegség legsúlyosabban. Most 3 Tibi van a házban. Józsi kis Tibije, a nagy Tibi és ennek fia, a legkisebb Tibike. – Születésnap postája érkezett. Mauzitól, Bubustól, Pécsről Ilkától, Perisics Ily Bpestől, Ferenczyné Margit Mezösasról.

Józsi és Pali Újvidékre utaztak, ügyvédgyűlésre.

1948. március 1. Hétfő. Mindjárt reggel első születésnap kedves meglepetés: hazaérkezett Csókáról Lóri fiam. Ajándékot hozott. Néhány palaczk finom bort. Ez most az idők rendje. Valamikor a szülők ajándékozták meg gyermekeiket. Ma a gyermekek hoznak ajándékot.

A III. 1. reggel gyönyörű napsütéssel köszöntött. Ma egy éve ugyan márciusi, de esős nap volt. Az évkönyvek 82. kötetének első lapja ragyogóan napsütéses. A nagy természet megteszi magát. Az ember...?

A déli órákban, az esti időkben szokatlanul sok születésnap üdvözlő. A sok nő látogató virágot, többnyire szép ibolyacsokrot hozott. A megelőző néhány heti váratlan meleg időjárás előcsalogatta a korai ibolya virágot. Az asszonyokat, akik csak a későbbi déli órákban jártak a virágüzletben, azzal fogadta a virágáros lány: „sajnos nem szolgálhatok már ibolyákkal; egész készletünk elfogyott, mind elvitték dr. Váradyhoz...”

Házunkban járt üdvözlők: [66 név].

1948. III. 2. Bevégeztük Tibivel, részben Verával együttesen a látogatásokat. Végh Vilma, Mugi, Heklai néni, Heklai Pista, Istvánka, Kollarich Margit, Pési, Perisics Mariska, Pirinkó, Burget Józsefné, Vajda Rózi, Bárány Béláné, Novák Hedvig, dr. Báthory Endre, Margit, Schleichné Ilona, Géczy Józsiék, Kiss Irma, Bäumel Kiss Margit, Török Ferkó, Kovács prelátus, Bencze Miksáné, Bencze Zoltánék, Meszmann Gazsiék, Liphay Tiborék, Daun Pipu, Hartner Náci, Krizsanics Jolán, Mitter Lőrinc, Pinék, Újóék, Tóth Ferkó, Ágoston-Horváthék, Láng Imréék, Freund Gyurka, Milassin Náni, Saczy, Nagy Lajos, Somogyi Pali, Tibi és Vera kint jártak Idvarnokon: Manynál, Saczyéknál, másnap Bsztyörgyön Dudy sógornőinél és Lórival Belgrádon. Begaszentgyörgyön: a kriptában.

1948. III. 3. Szerda. Tibiék utolsó itt-tartózkodásuk napja. Holnap utaznak vissza. Lejár a 30 nap. – A déli órákban Tibivel kint voltunk a temetőben.

1948. III. 4. Csütörtök. Készülődések az útra. Pakolások. – Az éjjel a legkisebb Tibi nagyon nyugtalan volt. Füleit fájlalta. Már kora reggel orvosnál voltak a kicsikével. Középfül megbetegedését konstata. Nehéz útjuk lesz. – Déli 1/2 1 órakor ebédnél voltunk, beállít a kocsi: itt a fiáker. Siettetjük az ebéd befejezését. Nehéz szívű búcsú, 3/4 1 órakor elindulnak. A pályaudvarra kiment autóbusszon Zorka is, Józsi is. A vonat Kikindáról pontosan befutott, s innét késedelem nélkül, pontosan indult Belgrád felé. Onnét néhány perccel éjjel előtt indul, a közvetlen gyors Budapest felé. Amily boldog örömet hozott a házba az érkezés, annyira nehezen súlyos a búcsúzó távozás. Tibi 8 évvel ezelőtt volt utoljára itthon. Tragédiákkal telt nyolc esztendő.

1948. III. 5. Péntek. Bizonyára akadály és kellemetlenség nélkül érkeztek ma délelőtt Bpestre. Most, a késő délutáni órákban, Mauzival, Ernővel vannak együtt, s megbeszélnek az itthoni élményeket; úgy, amint az elutazásuk után, mi is többször ültünk össze, s visszaidéztük a lefolyt négy hét napjait; szívünkben a búcsúérzés sajgásával. De talán ennél is nyomasztóbb, Tibi és gyermekeinek jövő bizonytalansága. A kommunista világgal beköszöntött a Magyar Nemzeti Bank úgynevezett államosítása is, s ezzel Ernő sok komoly munkával szerzett állása is megrendült. Kedden – III. 2-án – érkezett ide Ernő levele. Mauzi tegnap befutott levele is eléggé aggasztó. Pipi fiával folyton szaporodnak a súlyos gondok.

1948. III. 10. Szerda. Tegnap lap érkezett. Tibi értesít szerencsés megérkezésükről. Mauzi, Ernő, Vera is jelzik a lapon, hogy együtt vannak, hallgatják, megbeszélnek a becskerekai átélte napokat. Bizonyára odaát is, mint itt is, leküzdhetetlen honvágyérzés, nosztalgia a letűnt múltak országába.

Délelőtt fogorvosnál voltam. Kirántotta az egész alsó hidat. Sokáig feküdtem.

Bede István Magyarország londoni követe lemondott. A héten Bpsten járt, amint onnét Londonba érkezett, nyomban benyújtotta lemondását. Ugyanezt tette Bulgária londoni követe is. Nagyon élesedik a helyzet mindenfelé.

1948. III. 11. Csütörtök. A tegnap esti rádiók leadták, hogy Masaryk Jan csehszlovák külügyminiszter, a nagynevű Masaryk Tamás fia, a tegnap reggeli órákban emeleti lakása ablakán kiugorva, öngyilkos lett.¹¹⁹ Angol, amerikai rádiójelentések úgy sejtetik, hogy a Csehszlovákiában keresztülerőszakolt kommunista puccs feletti elkeseredésében lett öngyilkos – ha öngyilkosság oltotta ki életét (!)

1948. III. 13. Szombat. Tegnap újból a fogorvosnál voltam. Kiszedte az alsó ajakrészen még megmaradt utolsó foggyökeret is. Nincsen több természetes fogam, avagy gyökér. Itt is minden a múlté.

Rákospalotáról is érkezett hír. Tibiék 8-dikáról 9-dikére az estet és éjszakát kint töltötték Saroltaéknál, s amint a lapból kiveszem, 9-én (kedden) keltek útra Belec felé. – A nagy nincstelenségbe. A nagy bizonytalanságba.

1948. III. 14. Vasárnap. Ezt a vasárnapot Tibiék ismét a tanyán töltik. Bizonyára végiggondolva, újból átélve az itthon tölthetett négyheti idő reájuk nézve nagy élményeit. Én is kis szobám csendessé lett magányában végig gondolhatom, végigszenvedhetem mindazt a rettenetességet, amit az utóbbi évek gyermekeimre, a hozzám közelállókra zúdítottak. Sok volt.

Karcsi öcsémről, ha jól emlékszem, 1892. XII. 24-én karácsony estjén ket-tős fedelű arany órát kaptam karácsonyi ajándékkul. Ezt az órát, amelyet 56 éven át őriztem, most Tibi fiamnak ajándékoztam. Neki adtam azt az igen egyszerű gyűrűt is, amely édesanyám halála napján – 1919. III. 27-dikén – az ő ujjáról került bal kezem gyűrűsujjára, és e naptól mindig ezen maradt. Az órát azért juttattam neki, mert Tibi óráját a háború elvitte; anyám gyűrűjét pedig, mert életében Tibi volt legkedvesebb unokája. – Lóri fiam hazajöve-telekor neki adtam azt az antik gyűrűt, amelyet magyar képviselőkoromban Magossyné, akkoriban valami babonás hittel tett volt jobb kezem kisujjára, s amely tehát több mint 40 éve állandóan ott maradt. E két mondjuk ereklé- gyűrű így elbúcsúzott tőlem, maradt még a jegygyűrű, amely most a bal kézről átkerült jobb kezem gyűrűsujjára. Bizonyára ott marad a koporsómban is.

1948. III. 15. Hétfő. Az emlékezések nagy napja. 1848. III. 15. – 1948. III. 15. Magyarország rádiója kora reggeltől éjjelig különböző helyeken lefolyt 1848-as ünnepélyeket közvetített. Igen jelentős volt az országházában tartott ünnepi gyűlés, amelyen törvénybe iktatták az 1848. III. 15-dikén kezdődött és 1849. évbe húzódott forradalom és szabadságharc emlékét. Az országháza gyűlésén részt vett Tildy Zoltán köztársasági elnök is, úgyhogy a megsza- vazott emléktörvényt még ott, az ülésteremben a köztársasági elnök aláírta, Dinnyés Lajos min. elnök ellenjegyezte, úgyhogy nyomban jogerőre emelke- dett törvénné lett. – Az országgyűlés után a parlament előtti Kossuth-szobor- nál folyt le a nagy népgyűlés.

Kossuth, Petőfi, Táncsics valószínűleg más légkörben képzeltek el harcaik, küzdelmeik s alkotásaik centenáriumát.

A délután folyamán meglátogatott Pési anyja üzenetével és nehéz életkü- delme öszinte feltárásával. Az élet mindenfelé csak súlyosodik.

1948. III. 17. Szerda. Ebéd utáni pihenőből felkelve, látom, nagy pelyhek- ben hull a márciusi hó. Meleg kis szobámból az udvar és kert felé tekintve igazán szép látvány. A pihenés rövid órája alatt a körös-körül látható tetőzet mindenfelé szép fehérré lett.

Mauzi levele érkezett, csatolva legutóbbi fényképe. A kép nagyon meg- nyugtató. Pedig mennyi átélést halmoztak életére az utóbbi évek. Írja, mindent megkísérel, hogy mint Tibiék, ő is hazajöhessen.

¹¹⁹ Jan Masaryk (1886–1948) cseh politikus, diplomata, 1940 és 1948 között külügy- miniszter. Halálának körülményei mindmáig tisztázatlanok, az egyik variáció sze- rint öngyilkos lett, a másik szerint baleset (S. E.).

1948. III. 21. Vasárnap. Nagy jelentőségű világeseményekkel telt mozgalmas hét. — Truman amerikai elnök egybehívta az alsó- és felsőház együttes gyűlését, ami csak különösen fontos időkben szokásos. E gyűlésen nyíltan adta tudomására a világnak, hogy a Nyugat és a Szovjetunió kelete között a megértő, együtttható megegyezés lehetetlen. Európa nyugatának évszázados igaz, demokratikus szelleme az emberi méltóság, az egyéni szabadság eszméin alapszik. Amerika ennek fenntartásáért küzd, az emberi szabadságjogok elnyomásának parancsuralmi rendszere ellen.¹²⁰ Magyarország, és különösen most utóbb Csehszlovákia, szomorú sorsa¹²¹ hangosan bizonyítja, hogy mind több területet, mind több országot fenyeget a kommunizmus veszedelme. Ez ellen védelemre, a szabadság, a demokrácia, az igaz emberi béke érdekében kell tömörülnie a Nyugat államainak, s ezeknek, és e célra kíván Amerika segítséget nyújtani. E segély egyik iránya a Marshall-terv megvalósítása. — Németország amerikai, angol és francia övezete egy gazdasági és védelmi tömbbé alakul az e területen levő németek bevonásával; az orosz megszállás alatt álló övezettől elkülönítetten.¹²² Így Németország kettészakadt.

A tegnap esti rádió közölte, hogy a nyugati nagyhatalmak a régóta vajdó Trieszt kérdésében is döntést hoztak. Triesztet visszaítték Olaszországnak. Hogy a jelenleg jugoszláv megszállás alatt levő területből miképp, hogyan, mikor vonul ki a jugoszláv megszálló sereg, persze nagy kérdés. Simán alig fog megtörténni.

1948. III. 26. Nagypéntek. Magyarországon gyors iramban folyik a további kommunizálás. A ma reggeli rádió bemondta, hogy az utóbbi minisztertanács újabb 50 iparvállalatot vett állami birtokba. Mindazon iparvállalatokat, amelyekben 100, avagy ezen felüli alkalmazott dolgozik, de a közre nézve fontosabb vállalatokat is az alkalmazottak számára való tekintet nélkül. E törvény megszavazása után nyomban biztosokat állítottak e vállalatok élére. — A „megbízhatatlanokat” elbocsátják, és újabbakkal cserélik fel. Természetesen a koalícióban részt vevő pártok pártállása arányában. Hányan maradnak is-

mét állás és kenyér nélkül. A Futuránál állítólag 1100 eddigi alkalmazottnak mondták fel az állást. Vannak, akik 20 és ezen felüli szolgálati évvel bírnak, s mennek világgá nyugdíjigény nélkül. Szakasits Árpád min. elnök-helyettes, aki a hozott törvény rendelkezéseit közölte, azt mondotta — a rádió szerint — a háború pusztításai után e romba dőlt vállalatokat a „nép” építette fel, tehát igazságos, hogy a nép munkájával újjáépített vállalatok haszna és hozama ne a tőkéseké, hanem a népé legyen.

1948. IV. 11. Vasárnap. Pali születésnapja. Reggelinél Pali anyja, Istvánka, Pista és én is Piroskáéknál. Ebédnél is velük voltam. Az üdvözlés meleg családiassággal egybe terelte az itteni családot. — A többiek távol. Mind érzékenyebben fájdalmas a kényszerű távollét. — Nem tudom, megérem-e még, hogy a határon túlra valamikor még eljuthatok.

Bubus Hollandiából ismerőseivel csomagot küldött. Tegnap Verica lent volt Belgrádban, s elhozta a még születésnapomra s Józsi névnapjára szánt ajándék-megemlékezést. Ugyan már régebben jelezték, hogy az ismerős Belgrádba megérkezett, de csak most volt alkalom Verica útján, hogy ide is érkezzen. — Bubus családi fényképeket is küldött. Nagyok már a gyermekek. Nem tudom, láthatjuk-e még egymást. Nagyon borul a világhelyzet. Nemigen könnyíti az utazás lehetőségeit. Bubus is nagyon szenved a hazavágyástól. Mauzi is, Ernő is minden lehetőt megpróbálnak — de nem jöhetnek. Az elzáró határfalak mind keményebbé erősödnek. Nehéz idők. Csúnya világ.

1948. IV. 15. Csütörtök. Első napsütéses és oly meleg tavaszi nap, hogy udvarba, kertbe kiskabátban lehet járni. Ma már a szobámban nem fűtöttünk.

Tegnap küldtem lapot Bubusnak. Hosszabb levelet Saroltának.

1948. IV. 22. Csütörtök. Végre Ernőtől levél. Helyzetében még ma sincsen döntés. Pénzverde ellenőrzetői állását ugyan mással — kommunista párttaggal töltötték be. De eddig az újonnan kinevezett vezető még nem foglalta el helyét, és Ernő banki beosztása felett sem történt döntés. Áll a bizonytalanság. Mauzi sorsát is, amint írja, nagyon nehézre teszi Pipi fia. Ez bizony rosszul sikerült családtag. Összes gyermekeim, unokáim közül az egyetlen sötét árny.

Tegnap temették Liphay Dezső feleségét. Kint jártam én is a temetőben Józsiékkal, Pirosékkal együtt.

Eldőlt az olasz választások sorsa. Világszerte feszült figyelemmel kísérték hetek óta a választási mozgalmat. A két szemben álló világnézet viaskodása volt. Az olasz kereszténydemokrata párt lett a győztes, a kommunistákkal szemben, s ezzel a nyugati szellem és civilizáció győzött a keleti kommunista szellem felett.

1948. V. 12. Szerda. A napokban telefonált Lóri Csókáról, s közölte, hogy e hét folyamán hivatalosan Zágrábba kell leutaznia, s felvetette az ideát, hogy ha én is rászánám magam, elkísérne engem Rogaška Slatinára. Mivel már úgy is elhatároztam volt, hogy a tavalyi Rohits-kúrárt az idén megismétlem,

¹²⁰ Harry S. Truman amerikai elnök ezt a beszédét 1947. március 12-én mondta el, amely Truman-doktrína néven vált ismertté. Beszédében megfogalmazta a szovjet kommunizmus feltartóztatásának szükségét, és megszavaztatta a kongresszus két házával a Görögországnak és a Törökországnak szóló négyszázmillió dolláros katonai és gazdasági segélyt (S. E.).

¹²¹ A Csehszlovák Kommunista Párt 1948. februári hatalomátvételére, puccsára utal (S. E.).

¹²² Az angol-amerikai megszállási zónát még 1947. január 1-jén összevonták, majd 1948 júniusában külön pénzreformot hajtottak végre, majd bevonták Németország nyugati részét az európai Újjáépítési Programba, közismert nevén a Marshall-segélybe. A valutareformra válaszul a szovjetek június 25-én blokád alá vették Nyugat-Berlint (S. E.).

csak az volt a kérdéses, hogy nem-e túl korai a még nem eléggé állandóan meleg időjárás miatt. Összeült a családi tanács, s megállapodtunk abban, hogy e kínáló, kedvező alkalmat megragadva e hó 13-dikán Lórival indulunk. Józsi sürgönyözött Rohitsra a fürdő igazgatóságának szoba fenntartásáért. Már megjött a válasz. Szoba rezelve. Így Lórival holnap a déli vonattal indulunk Belgrád–Zágrábon át Rogaškára. – A koffer készen áll. Pakoltunk.

1948. VI. 9. Szerda. A családdal és Lórival történt megállapodás szerint május 13-dikán (Metám születésnapja évfordulóján) déli 1 órakor Lórival elindultunk. Másnap (V. 14.) déli 2 óra tájt megérkeztünk Rogaškára. Lóri még ugyanaznap este visszautazott Zágrábba. Én tegnap (VI. 8.) déli 1 órakor itthon voltam. Az állomáson Zorka és a kis Póji. – A fürdői tartózkodásom egész ideje alatt lényegesen jobban éreztem magam, mint tavaly. Az időjárás nagyon kedvezett. Állandóan napsütéses, meleg idő volt. Mindössze háromszor esett eső, de mindenkor éjjel, úgyhogy reggeli felkelésnél már mindenkor előbújt a napsütés. Nappal csak egyetlenegyszer esett egész napon át. Levelezéseim elintézésére használtam fel. Levelezésben ez egyszer igen szorgalmas voltam. Rogaškáról a gyermekeknek, ismerősöknek nem kevesebb, mint (részint levelekben, de lényegesen nagyobb részt persze ansichts kártyás lev. lapon) = 67 írást küldöttem.

Ismerősök közül senki sem volt a fürdőhelyen. Ott is csak egyetlen ismeretséget kötöttem, ezt is egész véletlenül, s csakis az utolsó héten: Marquis Gozani Artur (Ljubljana, Kolodvorska u. 2b). Nagyon megbarátkoztunk. Mágánához szinte nem is illően jártas a magyar történelemben, irodalomban. Apja olasz származású, de elosztrákosodott generális volt; anyja Tomcsányi volt magyar kormánybiztos, majd magyar igazságügy-miniszter leánya. Anyja ma is él. A magyar földreform őket is elintézte. Anyja a volt magyar felvidéken (ma Csehszlovákia), ő pedig mint nyug. tiszt Ljubljánában él.

1948. VII. 2. Péntek. Metám halálának tizedik évfordulója. (1938. VII. 2.) Tegnap 7 órakor volt emlékeztetése a requiem.

1948. VII. 3. Szombat. Váratlanul kirobbant világesemény tartja izgalomban a közvéleményt. A Bukarestben, a kommunista pártok Tájékoztató Irodája közgyűlésén, az ott egybegyűlt országok kiküldöttei egyhangúlag hozott határozattal, súlyos vádak alapján megrótták Tito marsall és vezető társai közéleti működését. A vádak 10 pontba foglalva közzéttek a nagy nyilvánossággal. E vádpontok alapján – Jugoszlávia meghallgatása nélkül – egyhangú határozattal kimondták, hogy: Tito és vele együttműködő kormánytársai, a proletárság árulói, Sztálin vezetése alatt álló kommunisták ellenségei. Felhívják Jugoszlávia igazi proletár kommunistáit, hogy buktassák ki Titót és áruló társait, és ők vegyék át az ország vezetését Sztálin, Marx és Lenin szellemében.¹²³

¹²³ A Tájékoztató Iroda (Kominform) első, 1948. június 28-ai, Jugoszlávia elleni határozatáról van szó (S. E.).

Ez a nyilvánosságra hozott határozat a világ közvéleményének nagy meglepetése. A szinte bálványozott Tito, akit állandóan úgy emlegettek, mint Sztálin jobb kezét, Moszkva neveltjét, oly váratlanul, szinte máról holnapra, árulónak bélyegezett a Kremlre hivatkozva a bukaresti közgyűlés. Itt Jugoszláviában is szinte konsternált meglepetés.

1948. VII. 13. Kedd. Tíz nap múlt el a fenti, Titót elítélő határozat meghirdetése óta. A közvélemény, a rádiók híradása szerint, nemcsak világszerte, de itt Jugoszláviában is, ma is rejtély előtt áll. Gyanakvással keresnek rejtett célzatot. Kíváncsian várják a Belgrádba e hó 21-dikére egybehívott kom. kongresszust. A napirend 1. pontja: Tito marsall beszámoló beszéde a helyzetről. – Albánia és Jugoszlávia között is nyílt újságharc folyik. Albániában sok jugoszláv gyári tisztviselő és munkás dolgozott. Ezeket mind hirtelenében kiutasították albán területről. Alig érkezett e kiutasítottakat vivő vonat, albán határon túlról jugoszláv területre vasúti szerencsétlenség „történt, amelynek állítólag 900 áldozata” lett volna. Az áldozatok között 9 becskerekai cukorgyári alkalmazott is volt. A halálos áldozatok öt katolikus temetését láttam. Nagyon megható gyászmenet volt. Az öt koporsó egy ún. strafkocsira volt felrakva. A kocs elött és mögötte egész virágerdőt vittek a gyászoló gyári munkások. A katolikus papnak, sok tanakodás után, végre is megengedték, hogy a gyárba – ahonnan a gyászmenet kiindult – ki mehet ugyan, de ott ceremóniát végezni, avagy búcsúztatót tartania nem szabad. Így csak a menet élére állt, s így vezette a kíséretet. – A történt „vasúti szerencsétlenség” mikéntjéről senki semmi bizonyosat nem tud. Beszélnek aknákról, beszélnek pokolgépről; hiteles hír nincsen.

1948. VII. 14. Lóri 30. születésnapjának évfordulója. 1918. VII. 14. – 1948. VII. 14. E napra nem jöhetett haza. Sürgönyöztem Csókára.

Ma reggeli 4 órakor utazott Józsi kis Tibivel kétheti pihenőre Guduricára, Aufsatz Mihály ottani plébánoshoz, aki Józsi iskolatársa volt.

1948. VII. 17. Szombat. Tegnap délután érkezett közénk Lóri. De alighogy üdvözölhattük, már megszólalt a telefon: siessen vissza Csókára. Hivatalos, sürgős munka vár rá. Így 5 órakor már ismét úton volt visszafelé. Szegény fiúnak nehéz a sorsa. Ugyan milyen a jövője? A déli órákban szokatlanul erős orkán dúlt végig a városon. Házunk tetejét egy részén felszakította, a meglazult tetőzetből néhány cserép úgy nekizúdult az iroda feletti világítónak (Lichthof), hogy az üveg sok helyen betört, eső bezuhogott. Amint a vihar elállt, Zorka üvegeshez sietett. De a szükséges vastag üveg a városban ma nem található.

1948. VII. 23. Péntek. Sarolta mai születése évfordulójára meleg hangú üdvözlőlevél ment Rákospalotára.

Tegnapelőtt (VII. 21.) megtartották Belgrádban a hirdetett kommunista kongresszust, óriási néptömeg felhajtásaival. Tito referáló beszéde hír szerint 10 ½ órán át egyfolytában tartott. Élesen visszautasította a bukaresti tájékoz-

1948. III. 21. Vasárnap. Nagy jelentőségű világeseményekkel telt mozgalmas hét. — Truman amerikai elnök egybehívta az alsó- és felsőház együttes gyűlését, ami csak különösen fontos időkben szokásos. E gyűlésen nyíltan adta tudomására a világnak, hogy a Nyugat és a Szovjetunió kelete között a megértő, együtttható megegyezés lehetetlen. Európa nyugatának évszázados igaz, demokratikus szelleme az emberi méltóság, az egyéni szabadság eszméin alapszik. Amerika ennek fenntartásáért küzd, az emberi szabadságjogok elnyomásának parancsuralmi rendszere ellen.¹²⁰ Magyarország, és különösen most utóbb Csehszlovákia, szomorú sorsa¹²¹ hangosan bizonyítja, hogy mind több területet, mind több országot fenyeget a kommunizmus veszedelme. Ez ellen védelemre, a szabadság, a demokrácia, az igaz emberi béke érdekében kell tömörülnie a Nyugat államainak, s ezeknek, és e célra kíván Amerika segítséget nyújtani. E segély egyik iránya a Marshall-terv megvalósítása. — Németország amerikai, angol és francia övezete egy gazdasági és védelmi tömbbé alakul az e területen levő németek bevonásával; az orosz megszállás alatt álló övezettől elkülönítetten.¹²² Így Németország kettészakadt.

A tegnap esti rádió közölte, hogy a nyugati nagyhatalmak a régóta vajúdo Trieszt kérdésében is döntést hoztak. Triesztet visszaitélték Olaszországnak. Hogy a jelenleg jugoszláv megszállás alatt levő területből miképp, hogyan, mikor vonul ki a jugoszláv megszálló sereg, persze nagy kérdés. Simán alig fog megtörténni.

1948. III. 26. Nagypéntek. Magyarországon gyors iramban folyik a további kommunizálás. A ma reggeli rádió bemondta, hogy az utóbbi minisztertanács újabb 50 iparvállalatot vett állami birtokba. Mindazon iparvállalatokat, amelyekben 100, avagy ezen felüli alkalmazott dolgozik, de a közre nézve fontosabb vállalatokat is az alkalmazottak számára való tekintet nélkül. E törvény megszavazása után nyomban biztosokat állítottak e vállalatok élére. — A „megbízhatatlanokat” elbocsátják, és újabbakkal cserélik fel. Természetesen a koalícióban részt vevő pártok pártállása arányában. Hányan maradnak is-

¹²⁰ Harry S. Truman amerikai elnök ezt a beszédét 1947. március 12-én mondta el, amely Truman-doktrína néven vált ismertté. Beszédében megfogalmazta a szovjet kommunizmus feltartóztatásának szükségét, és megszavaztatta a kongresszus két házával a Görögországnak és a Törökországnak szóló négyszázmillió dolláros katonai és gazdasági segélyt (S. E.).

¹²¹ A Csehszlovák Kommunista Párt 1948. februári hatalomátvételére, puccsára utal (S. E.).

¹²² Az angol–amerikai megszállási zónát még 1947. január 1-jén összevonták, majd 1948 júniusában külön pénzügyreformot hajtottak végre, majd bevonták Németország nyugati részét az európai Újjáépítési Programba, közismert nevén a Marshall-segélybe. A valutareformra válaszul a szovjetek június 25-én blokádnak alá vették Nyugat-Berlint (S. E.).

mét állás és kenyér nélkül. A Futuránál állítólag 1100 eddigi alkalmazottnak mondták fel az állást. Vannak, akik 20 és ezen felüli szolgálati évvel bírnak, s mennek világgá nyugdíjigény nélkül. Szakasits Árpád min. elnök-helyettes, aki a hozott törvény rendelkezéseit közölte, azt mondotta — a rádió szerint — a háború pusztításai után e romba dől vállalatokat a „nép” építette fel, tehát igazságos, hogy a nép munkájával újjáépített vállalatok haszna és hozama ne a tőkéseké, hanem a népé legyen.

1948. IV. 11. Vasárnap. Pali születésnapja. Reggelinél Pali anyja, Istványa, Pista és én is Piroskáéknál. Ebédnél is velük voltam. Az üdvözlés meleg családiassággal egybe terelte az itteni családot. — A többiek távol. Mind érzékenyebben fájdalmas a kényszerű távollét. — Nem tudom, megérem-e még, hogy a határon túlra valamikor még eljuthatok.

Bubus Hollandiából ismerősével csomagot küldött. Tegnap Verica lent volt Belgrádban, s elhozta a még születésnapomra s Józsi névnapjára szánt ajándék-megemlékezést. Ugyan már régebben jelezték, hogy az ismerős Belgrádba megérkezett, de csak most volt alkalom Verica útján, hogy ide is érkezék. — Bubus családi fényképeket is küldött. Nagyok már a gyermekek. Nem tudom, láthatjuk-e még egymást. Nagyon borul a világhelyzet. Nemigen könnyíti az utazás lehetőségeit. Bubus is nagyon szenved a hazavágyástól. Mauzi is, Ernő is minden lehetőt megpróbálnak — de nem jöhetnek. Az elzáró határfalak mind keményebbé erősödnek. Nehéz idők. Csúnya világ.

1948. IV. 15. Csütörtök. Első napsütéses és oly meleg tavaszi nap, hogy udvarba, kertbe kiskabátban lehet járni. Ma már a szobámban nem fűtöttünk.

Tegnap küldtem lapot Bubusnak. Hosszabb levelet Saroltának.

1948. IV. 22. Csütörtök. Végre Ernőtől levél. Helyzetében még ma sincsen döntés. Pénzverde ellenőrzetői állását ugyan mással — kommunista párttaggal töltötték be. De eddig az újonnan kinevezett vezető még nem foglalta el helyét, és Ernő banki beosztása felett sem történt döntés. Áll a bizonytalanság. Mauzi sorsát is, amint írja, nagyon nehézzé teszi Pipi fia. Ez bizony rosszul sikerült családtag. Összes gyermekeim, unokáim közül az egyetlen sötét árny.

Tegnap temették Liphay Dezső feleségét. Kint jártam én is a temetőben Józsiékkal, Pirosókkal együtt.

Eldölt az olasz választások sorsa. Világszerte feszült figyelemmel kísérték hetek óta a választási mozgalmat. A két szemben álló világnézet viaskodása volt. Az olasz kereszténydemokrata párt lett a győztes, a kommunistákkal szemben, s ezzel a nyugati szellem és civilizáció győzött a keleti kommunista szellem felett.

1948. V. 12. Szerda. A napokban telefonált Lóri Csókáról, s közölte, hogy e hét folyamán hivatalosan Zágrábba kell leutaznia, s felvetette az ideát, hogy ha én is rászánnám magam, elkísérne engem Rogaška Slatinára. Mivel már úgy is elhatároztam volt, hogy a tavalyi Rohits-kúrárt az idén megismétlem,

csak az volt a kérdéses, hogy nem-e túl korai a még nem eléggé állandóan meleg időjárás miatt. Összeült a családi tanács, s megállapodtunk abban, hogy e kínálkozó, kedvező alkalmat megragadva e hó 13-dikán Lórival indulunk. Józsi sürgönyözött Rohitsra a fürdő igazgatóságának szoba fenntartásáért. Már megjött a válasz. Szoba rezelve. Így Lórival holnap a déli vonattal indulunk Belgrád–Zágrábon át Rogaškára. – A koffer készen áll. Pakoltunk.

1948. VI. 9. Szerda. A családdal és Lórival történt megállapodás szerint május 13-dikán (Metám születésnapja évfordulóján) déli 1 órakor Lórival elindultunk. Másnap (V. 14.) déli 2 óra tájt megérkeztünk Rogaškára. Lóri még ugyanaznap este visszautazott Zágrábba. Én tegnap (VI. 8.) déli 1 órakor itthon voltam. Az állomáson Zorka és a kis Póji. – A fürdői tartózkodásom egész ideje alatt lényegesen jobban éreztem magam, mint tavaly. Az időjárás nagyon kedvezett. Állandóan napsütéses, meleg idő volt. Mindössze háromszor esett eső, de mindenkor éjjel, úgyhogy reggeli felkelésnél már mindenkor előbújt a napsütés. Nappal csak egyetlenegyszer esett egész napon át. Levelezéseim elintézésére használtam fel. Levelezésben ez egyszer igen szorgalmas voltam. Rogaškáról a gyermekeknek, ismerősöknek nem kevesebb, mint (részint levelekben, de lényegesen nagyobb részt persze ansichts kártyás lev. lapon) = 67 írást küldöttem.

Ismerősök közül senki sem volt a fürdőhelyen. Ott is csak egyetlen ismeretséget kötöttem, ezt is egész véletlenül, s csakis az utolsó héten: Marquis Gozani Artur (Ljubljana, Kolodvorska u. 2b). Nagyon megbarátkoztunk. Mágánához szinte nem is illően jártas a magyar történelemben, irodalomban. Apja olasz származású, de elosztrákosodott generális volt; anyja Tomcsányi volt magyar kormánybiztos, majd magyar igazságügy-miniszter leánya. Anyja ma is él. A magyar földreform őket is elintézte. Anyja a volt magyar felvidéken (ma Csehszlovákia), ő pedig mint nyug. tiszt Ljubljánában él.

1948. VII. 2. Péntek. Metám halálának tizedik évfordulója. (1938. VII. 2.) Tegnap 7 órakor volt emlékezetére a requiem.

1948. VII. 3. Szombat. Váratlanul kirobbant világesemény tartja izgalomban a közvéleményt. A Bukarestben, a kommunista pártok Tájékoztató Irodája közgyűlésén, az ott egybegyűlt országok kiküldöttei egyhangúlag hozott határozattal, súlyos vádak alapján megrótták Tito marsall és vezető társai közéleti működését. A vádak 10 pontba foglalva közzéttek a nagy nyilvánossággal. E vádpontok alapján – Jugoszlávia meghallgatása nélkül – egyhangú határozattal kimondták, hogy: Tito és vele együttműködő kormánytársai, a proletárság árulói, Sztálin vezetése alatt álló kommunisták ellenségei. Felhívják Jugoszlávia igazi proletár kommunistáit, hogy buktassák ki Titót és áruló társait, és ők vegyék át az ország vezetését Sztálin, Marx és Lenin szellemében.¹²³

Ez a nyilvánosságra hozott határozat a világ közvéleményének nagy meglepetése. A szinte bálványozott Tito, akit állandóan úgy emlegettek, mint Sztálin jobb kezét, Moszkva neveltjét, oly váratlanul, szinte máról holnapra, árulónak bélyegezett a Kremlre hivatkozva a bukaresti közgyűlés. Itt Jugoszláviában is szinte konsternált meglepetés.

1948. VII. 13. Kedd. Tíz nap múlt el a fenti, Titót elítélő határozat meghirdetése óta. A közvélemény, a rádiók híradása szerint, nemcsak világszerte, de itt Jugoszláviában is, ma is rejtély előtt áll. Gyanakvással keresnek rejtett célzatot. Kíváncsian várják a Belgrádba e hó 21-dikére egybehívott kom. kongresszust. A napirend 1. pontja: Tito marsall beszámoló beszéde a helyzetről. – Albánia és Jugoszlávia között is nyílt újságharc folyik. Albániában sok jugoszláv gyári tisztviselő és munkás dolgozott. Ezeket mind hirtelenében kiutasították albán területre. Alig érkezett e kiutasítottakat vivő vonat, albán határon túlról jugoszláv területre vasúti szerencsétlenség „történt, amelynek állítólag 900 áldozata” lett volna. Az áldozatok között 9 becskerekai cukorgyári alkalmazott is volt. A halálos áldozatok öt katolikus temetését láttam. Nagyon megható gyászmenet volt. Az öt koporsó egy ún. strafkocsra volt felrakva. A kocs elött és mögötte egész virágerdőt vittek a gyászoló gyári munkások. A katolikus papnak, sok tanakodás után, végre is megengedték, hogy a gyárba – ahonnan a gyászmenet kiindult – ki mehet ugyan, de ott ceremóniát végezni, avagy búcsúztatót tartania nem szabad. Így csak a menet élére állt, s így vezette a kíséretet. – A történt „vasúti szerencsétlenség” mikéntjéről senki semmi bizonyosat nem tud. Beszélnek aknákról, beszélnek pokolgépről; hiteles hír nincsen.

1948. VII. 14. Lóri 30. születésnapja évfordulója. 1918. VII. 14. – 1948. VII. 14. E napra nem jöhetett haza. Sürgönyöztem Csókára.

Ma reggeli 4 órakor utazott Józsi kis Tibivel kétheti pihenőre Guduricára, Aufsatz Mihály ottani plébánoshoz, aki Józsi iskolatársa volt.

1948. VII. 17. Szombat. Tegnap délután érkezett közénk Lóri. De alighogy üdvözölhettük, már megszólalt a telefon: siessen vissza Csókára. Hivatalos, sürgős munka vár rá. Így 5 órakor már ismét úton volt visszafelé. Szegény fiúnak nehéz a sorsa. Ugyan milyen a jövője? A déli órákban szokatlanul erős orkán dúlt végig a városon. Házunk tetejét egy részén felszakította, a meglazult tetőzetből néhány cserép úgy nekizúdult az iroda feletti világítónak (Lichthof), hogy az üveg sok helyen betört, eső bezuhogott. Amint a vihar elállt, Zorka üvegeshez sietett. De a szükséges vastag üveg a városban ma nem található.

1948. VII. 23. Péntek. Sarolta mai születése évfordulójára meleg hangú üdvözlőlevél ment Rákospalotára.

Tegnapelőtt (VII. 21.) megtartották Belgrádban a hirdetett kommunista kongresszust, óriási néptömeg felhajtásaival. Tito referáló beszéde hír szerint 10 ½ órán át egyfolytában tartott. Élesen visszautasította a bukaresti tájékoz-

¹²³ A Tájékoztató Iroda (Kominform) első, 1948. június 28-ai, Jugoszlávia elleni határozatáról van szó (S. E.).

tató bizottság vádjait, de határozottan kijelentette, hogy a történetek ellenére, hűségesen kitart a Szovjetunió mellett.

1948. VII. 28. Szerda. Beogradban a kom. kongresszus¹²⁴ napokon át tartott. Csupa távszónok beszélt. A végén sem látunk tisztábban, mint azóta, amikor a bukaresti határozat kipattant. Minden szónok hevesen visszautasítja a szovjet rágalmaikat, a végén mégis mindegyik hűséget esküdözik ugyanannak a szovjetnek. – Londoni rádió szerint feszül a helyzet Magyarország és Jugoszlávia között is. Magyar munkáspártok azt követelték az ottani délszláv egyesülettől, hogy határozatilag ítéljék el a Tito vezetése alatti kommunistákat a bukaresti határozat értelmében. E délszláv egyesület egyik vezető tagját, aki egyben a magyar képviselőház tagja is, kirekesztették ez egyesületből, s ezenfelül megfosztották mandátumától is.¹²⁵ Itt kezdődött az ellentét. Fokozza a közbejött politikai gyilkosság. Tettesnek, a bpesti Jugoszláv követség egyik alkalmazottját tartják. A bpesti rendőrség kihallgatásra idézte e gyanúsítottat. A követség megtagadta kiadatását, területen kívüli jogra hivatkozva. E körül élesedik a bonyodalom.

Slawikowsky Lily levelet írt Pirosnak, ebben említi, hogy édesatyja (ma már 82 éves múlt) súlyos beteg. Hosszabb levelet írtam s küldtem tegnap Slavi címére Bochniába. – Lily, Gizus, a Londonból hazaérkezett Bronek, Slaviék nehéz életgondokkal küzdenek.

1948. VII. 29. Csütörtök. A bpesti esti rádió közli: a jugoszláv külügymin. engedélye alapján a gyilkossággal gyanúsított szerb követségi tisztviselő, egy követségi alkalmazott kíséretében, megjelent a bpesti rendőrségen kihallgatása végett. Itt – mondja a rádió – az eléje terjesztett bizonyítékok és történet szembesítések súlya alatt, végre is beismerte, hogy ő gyilkolta meg Mojić Milo szerbiai egyetemi hallgatót Bpesten. A tettes neve: Boarov Zsivko. – E beismerés tényével – mondja a rádió – a magyar külügymin. teljes elégtételt kapott; helyes nyomon kutatott. A diplomácia történetében – fűzi hozzá – ez egyedülálló eset, hogy a területen kívüliség jogát élvező gyilkosságra vete-medjék idegen országban.

1948. VIII. 1. Vasárnap. A tegnapelőtt esti magyar rádió azt a meglepő hírt közli: Tildy Zoltán közt. elnök lemondott e tisztségéről! Az egybehívott mi-

nisztertanács Tildy lemondását elfogadta. A lemondás oka állítólag az, hogy Tildy vejét, Chornokyt¹²⁶ kémkedés gyanújával őrizetbe vették. Amerikai rádió magyarázata szerint a Chornoky-eset csak ürügy, s Tildynek azért kellett az elnöki széket otthagynia, mert valamelyik legutóbbi beszédében a parasztságnak azt az ígéretet tette, hogy: megmarad a magántulajdon.

Ez pedig ellenkezik az orosz diktátummal, amely eltöröl minden magántulajdont. Úgy látszik, Jugoszláviával is ez az ütközőpont.

Az új közt. elnökjelölt Szakasits Árpád.

Az este a szőlőben Piroskáéknál voltam vacsorán. Esti 11 óra tájt jöttem haza. Nagyon szép, csendes, kiváló levegős est volt.

1948. VIII. 14. Szombat. Mauzi szomorú levélben értesít, hogy nem jöhet most sem haza. Útlevelekérvénye beadásakor közölték vele, hogy rendelet értelmében 3 hónapig senki részére sem adhatnak útlevelet Jugoszláviába.

Azonos az itt e hét elején kiadott miniszteri rendelettel, amely szerint minden útlevél, még az esetben is, ha már külföldre szóló vízum volna rajta – érvénytelen VIII. 9-dikétől kezdődő hatállyal. – Találgatás: mi lehet ez újabb utazási szigor oka? – Igaz, évek óta eddig is nagyon ritkán volt a sok folyamodó között egy-egy szerencsés. De mégis akadt úgy innét oda, mint odaátról ide. Most ez is megszűnt.

Mauzi írja, Karcsiéktól hallotta, hogy Szlávi meghalt. Múlt hó végére (VII. 27.), amikor Lily leveléből megtudtam, hogy apja súlyos beteg, ajánlott levelet küldtem címére Bochniába. Valjon még életben találta-e?

E halálhír nagyon megrendített.

1948. VIII. 18. Szerda. Tegnap déli posta hozta Lilly Varsóból küldött értesítését, és mellékelte gyászjelentéssel, amik tudatják, hogy Slawi július 24-én a délutáni órákban, súlyos kínok között kiszenvedett. Július 27-én – tehát aznap, amelyen hozzá címzett leveletem ajánlottan itt feladtam – temették. Utolsó leveletem már nem olvashatta. Lilly értesítése július 30-diki kelettel írva 31-én adatott postára a bélyegző szerint, és csak augusztus 17-én délben érkezett ide. – Az újabb nemzetközi feszültség késlelteti a postaküldeményeket.

1948. VIII. 31. Kedd. Slawi halála mélyen lesújtott. Érzem, sokáig szenvedek hatása alatt. Különös. Július közepe táján történt. Éjfél tájt felébredtem, s nem tudva elaludni az ágyam melletti kis asztalkán levő rádiót felcsavarom. A rádióban La paloma dala hangzik. Elmerengek. A tudat alól felötlik, hogy annak idején, amikor Slawi Gizus vőlegénye volt, éjjeli zenében La palomát játszott. Akkoriban még így kedveskedtek a menyasszonynak, a választottaknak. Sok emlékekkel együtt ez is letűnt. Azóta sem emlékezem, hogy e dalt

¹²⁴ A JKP V. kongresszusa 1948. július 21-én ült össze, és a Tájékoztató Iroda határozata ellen foglalt állást. Titót ismét a párt főtitkárává választották, két szovjetbarát politikust kizártak a párt vezetőségéből (S. E.).

¹²⁵ Anton Robra (1909–1965) utal. Rob az 1947-es választásokon kommunista párti mandátumot szerzett, és a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének volt a főtitkára. Miután az ÁVH rá akarta venni a képviselőt, hogy írásban foglaljon állást a Tájékoztató Iroda határozata mellett, és Rob ezt megtagadta, kizárták a Magyar Dolgozók Pártjából, megfosztották képviselői mandátumától. Jugoszláviába szökött. A jugoszláv hírszerző szerv, az UDB beszerzett ügynöke volt (S. E.).

¹²⁶ Csornoky Viktort koholt vádak alapján hűtlenségért és hazaárulásért letartóztatták, majd kivégezték. Tildyt veje letartóztatásával megzsarolták, és 1948 júliusában lemondott köztársasági elnöki funkciójáról (S. E.).

gyakrabban hallottam volna. Talán Bpsten néha esti kávéházban; de mindenkor eszembe jutott az akkori éjjeli zene. De így is vagy 30 éve nem hallottam, s most szobám magányában, éjjeli álomból felébredve megnyitom a rádiót, s hallom e dalt. – Hallom a folyosó ajtaját felzárni. Hazajöttek látogatóból Zorka és Józsi. Amint ajtóm előtt elhaladnának, bekérem őket. Lehalkítom a rádiót – csendesítve, de szól – s mondom a gyerekeknek: nem vagyok babonás hitű, de a nagy véletlen, hogy oly sok év után ez éjjeli vétel a rádión a palomát szólaltatja; úgy tűnik nekem, hogy a messze Lengyelhonból Slawi jelentkezik... A dal elnémult. Lecsavarom a rádiót. Emlékezőm visszakalandozik. A szülői otthon. A szülők. Testvéreim. Giza húgom. Slawi... Majd jön Lilly híradása. Utolsó levelem Slawihoz, amelyet azon órában adok ajánlottan postára itt Becskereken, amely órában Bochniában egy ravatal felett hangzik az egyház búcsúja. – Levelemet már nem olvasta. A gyászjelentés dátumain elmerengve, visszamenet úgy számítom, talán épp azon éjjeli órában vívódott a távozni készülő lélek, amelyben rádiót felcsavarva felhangzik a La paloma.

Vasárnap (VIII. 29.) találkozom Dórával. Közli: Bpsten meghalt Wattay Margit. Tegnap Laczi megmutatta a hozzá érkezett gyászjelentést. Augusztus 17-én halt meg. 19-én temették a Farkasréti temetőben. A régi Becskerek városának sok kedves emléke szállott sírba. Tíz évvel volt fiatalabb nálam. Élt 71 évet.

1948. IX. 1. Szerda. Belgrádban bonyolódik a politikai helyzet. Több minisztercsere vagy leváltás történik. Szimits külügyminisztert is menesztették. Kardelj, állítólag Tito jobbkeze, lett utóda. A szovjet diktatúra alatt álló ún. keleti államok: Románia, Bulgária, Magyarország mindinkább távolodnak, és elítélik Tito környezőit.

1948. IX. 7. Kedd. Nagy riadalom városszerte. Az éjjel végigjárták a várost, s a házakból elhajtották a disznókat. Állítólag házanként egy-egy sertést a családok részére visszahagytak, a többi mind elhajtották. Écskáról híre járt, ott egybeterelték a román lakosokat, s ismeretlen helyre eltoloncolták őket. Lábasjóságaikat, marháikat elhajtották. Mindez, úgy mondják, tegnap az éjjeli órák után történt.

Olyan hírek is terjednek, mintha az oroszok megszállták volna Romániát, s terjeszkednének a déli határok felé. – Ma piaczi nap volna, de a háziasszonyok aggodalmas megállapítása szerint a vidékről alig jött be valami élelmiananyag. A piac üres.

Tibi levele érkezett tegnap. Berettyóújfalu kórházából írta. Súlyos tüdőgyulladással vitték a kórházba július vége felé. Injekciókat kapott. Kezd erősödni. Nemsoká hazaengedik. A kisfiuk után most ő került a betegszobába, írja, hasonló súlyos betegség gyötörte, mint a 8 év előtti, amikor élet-halál között lebegett. – Minderről mit sem sejtve múlt pénteken (IX. 3-án) hosszabb levelet küldtem címére. Mire hazaér a kórházból, levelemet már ott találja.

1948. IX. 10. Péntek. Bubus újból csomagot küldött. Kis Tibi nagyon szép télikabátot kapott. A többiekről is történt megemlékezés. Még tegnap, az érkezés után köszönőlapot küldtem Bubusnak. Írtam hosszabb levelet Mauzinak és lapot Tibinek. – Az Écskáról kedden terjesztett hírek valótlanok.

1948. IX. 12. Vasárnap. Berlin körül nagyon élesedik a helyzet. Berlin városában magában, úgy látszik, hármas övezetet alkottak. Van külön orosz, amerikai és angol övezet. Úgy látszik, az oroszoknak nagyon útjában van a másik kettő. Úgy akart tőlük szabadulni, hogy elzárta a közlekedés útjait. Sem vasúton, sem egyéb földi úton nem közelíthették meg az angolok s amerikaiak a körülbelül másfél millió zónájukba eső embereket. Élelmezésük és szénellátásuk megakadt. De valamiképp úgy segítettek a helyzeten, hogy légi úton, repülők segítségével történik az ellátás lebonyolítása. Az oroszok látva, hogy számításukat keresztülhúzták, azt eszelték ki, hogy az ún. nyugati zóna közigazgatását zavarják csöcselék szervezett felvonultatásával. Erre összeütközésre került a dolog, aminek néhány halálos s több sebesült áldozata van. Az elkeseredés mindkét oldalon igen nagy.

Magyarországon a kisgazdapárti Veres Péter volt a honvédelmi miniszter. Úgy látszik, nem volt megfelelően kezes. Természetes tehát, hogy le kellett váltani. Utódja múlt hét óta a kommunista Farkas Mihály lett. Rákosi Mátyás nagy embere. Együtt voltak Oroszországban; majd onnét együtt jöttek Magyarhont boldogítani.

A magyar „demokrata honvédség” létszámát felemelik a békeszerződésben megengedett legmagasabb számig. – Az új magyar honvédség, amely – így mondják – egyedül méltó utóda az 1848-as szabadságért küzdött honvédségnek – nem úgy, mint a közbeeső évszázad „hordái” – most centenárius ünnepeket rendeznek szerte az országban. – Szegény, drága, jó Pubim, szegény feledhetetlen Jenőnk!

A londoni rádió krónikása észrevette, hogy Magyarországon a református vallás mintha veszített volna domináló állampresztízséből. Amint a Habsburgok idején – mondja – a rom. kath. volt a vezető, úgy Tildy elnöksége alatt a református lett az. De úgy látszik, a reformátusokat sem lehetett egészen betörni. Tildyt felváltotta az elnöki székben Szakasits, s a héten már három református lelkész is katolikus paptársaik mellé börtönbe kerültek.

1948. IX. 15. Szerda. Londoni rádió közli: a törvény értelmében előírt szolgálati idejüket kiszolgált, s most szabadságolásra kerülő katonaságot további 3 hónapra a szolgálatban visszatartják; ezt parancsolja a helyzet. Mostanában nem lehet a haderőt csökkenteni. Hason rendelkezés jelent Amerikában is. Az oroszokkal, úgy látszik, semmi téren nem lehetséges a megegyezés. – A Berlin körüli bonyodalomhoz hozzájött az olasz gyarmatok sorsának kérdése. Itt sem tudtak megegyezni.

Zorka mai születésnapjára évfordulóját sok, sok virágadománnyal, s délben meleg családi ünnepi ebéddel tettük bensőségesse.

A napokban Tibinek, majd Mauzinak, ma Ernőnek küldtem hosszabb levelet. Délutánonként kijárogatok a szőlőbe. Nagyon jól érzem ott magam.

1948. IX. 18. Szombat. Bernadott gróf, a nemzetközi vöröskereszt elnöke, akit a nemzetközi bizottság megbízott volt azzal, hogy Palesztinában a háborúskodó zsidók és arabok között békés megegyezést kíséreljen meg létrehozni – tegnap délelőtt Jeruzsálemben, francia ezredes segédtisztjével együtt megölték. A hírek szerint Damaszkuszba autón igyekezett Jeruzsálembe, ott, a bejárat útján, keresztbe állított másik autó megállásra kényszerítette, miközben négy fegyveres megtámadta őket, s úgy Bernadottot, mint az ezredes agyonlőtték. A palesztinai zsidó Stern alakulat vezető embereit letartóztatták. Széles körű nyomozás folyik. – A zsidóságnak, akik ellen a terjedő kommunizmussal kapcsolatban, most már világszerte s napról napra fokozódik a gyűlölködő ellenszenv – még súlyos teherként – ez a gyilkosság kellett. – Az egész ma reggeli világsajtó – mondja a londoni rádió – e mélyen megdöbbentő eset hatása alatt áll. – Csak a budapesti rádió látta jónak kihangsúlyozni, hogy Bernadott és az ezredes az amerikai és az angol imperialista külpolitika áldozata. – Így diktálja természetesen Moszkva.

Tegnap du. 4–6 óráig hallgattam a bpesti rádió Farkas Mihály, új magyar honvédelmi miniszter nagy „tájékoztató” beszédét. – Utána Marosán képviselő, a magyar szociáldemokrata párt főtitkára okolta meg a volt pártja azon elhatározását, hogy miért lett meggyőződéses kommunista. E két beszéd sokra reávilágított. Sok mindent megértettem. Szerencsétlen Magyarország!

1948. IX. 21. Kedd. Házasságkötésünk 52. évfordulója 1948. IX. 21. Édesatyám születésének 119. évfordulója. 1829–1948. IX. 21.

1948. X. 3. Vasárnap. Ma szüreteltünk. Hat hektó lett mustban. Gyönyörű szép kora őszi nap. Napsütés, túl meleg nélkül. Teljes szélcsend, kellemes, jóleső meleg. Harmadnapja délutáni 3 óra után szédülés, majd iszonyú görcsös fájdalom fogott el. Csengetésemre bejött a család. Habe mich gewindet von Krämpfe u. Schmerzen.¹²⁷ Az idekért orvos gyomormérgezést vélt megállapíthatni. Két órai szenvedésteljes viaskodás után valahogy elszenderültem. Éjen át többször felébredtem, a fájdalmak csillapultak, de a tébolyító szédülés tovább tartott. Két napon át hevertem.

Ma mégis felkeltem, s miután az egész család a szőlőbe ment a szürethez, a déli órákban én is kísértálmam. – A gyönyörű, kedves, enyhe őszi levegő érezhetően jól tett.

1948. X. 4. Hétfő. Lényegesen megerősödve, jobban érzem magam. Ebéd után Zorka és Józsi a kertben fekvő széken kényelmes nyugvóhelyet készítet-

tek. A szabadban nagyon jól pihentem. El is aludtam. Egész délelőttöt is kint töltöttem, s íme most már írni is tudom e sorokat.

1948. X. 6. Szerda. Október 6.! Ma 13 éve temettük Engel Ferenc páttert. A gimnázium előtti utcácskán felállított ravatalnál én mondtam a búcsúbeszédet. Az utcán kellett a ravatalt felállítani, mert, bár Engel gimnáziumi tanár volt, az akkori gimn. szerb direktor sovinizmusa nem engedte, hogy a ravatal a szerbbé vedlett gimnázium udvarában lehessen; az akkori horvát lelkész, bár Engel pap volt, nem engedte meg, hogy magyar lelkész a horvát minősített gimn. templomában ravataloztassék; így kerültünk az út közepére. Búcsúbeszédem elején reámutattam a türelmetlenség e kényszerére. Másnap felkeresett Stakić szerb próta, s megkérdezte, mit jelenthetett beszédem e célzása. Nyíltan közöltem az ily eljárás felháborító voltát holttesttel szemben, aki pedig lelkész is volt, tanár is volt. – A próta megértően igazat adott nekem. – Búcsúbeszédem befejezésekként kihangsúlyoztam, hogy: halottunk hült tetemét ma adjuk át a drága anyaföldnek, ma október hatodikán! Jeleztem, mit jelent a magyar léleknek október hat. Ez 1935-ben, Jugoszláv időben történt. A hallgatóság között sok volt a szerb. Ehhez akkoriban elszántság kellett. A hallgatóság gyászoló magyarjai azután értesemre is adták, hogy okt. 6-ának e kiemelésekor megborozongtak. – Féltettek. – 1935. X. 6.; 1948. X. 6.

1948. X. 7. Csütörtök. Si vis pacem, para bellum. A nyugaton is látszik, mind általánosabbá válik a hiedelem, hogy a szovjet kommunizmussal nem lesz lehetséges a leszámolás háború nélkül. Az atombomba idejében, a felelősségvállalástól mindenik fél, rémülködik. Ezért egyelőre még a kölcsönös ijesztgetésnél tartunk. – A nyugati hatalmak több országa közös katonai vezérkart szervezett. Elnöke Montgomery tábornok lett. Minden fegyvernem, a tengeri, szárazföldi, légi haderő élén egy-egy, a háborúban kipróbált, ismert nevű tábornok áll. – Közben folyik Párizsban a biztonsági tanács ülésének. – Egyik oldalon a három nyugati nagyhatalom: Amerika, Anglia, Franciaország, a másik oldalon a szovjet külügyminisztère viaskodik és fenyegetődik. – Az országok belsejében pedig egyik sztrájk a másikat éri.

1948. X. 14. Csütörtök. Az őszi nap sütése a délelőtti órákban kicsalt a kertbe. Ott sütkérezve olvastam: Ludwig Hatvany „Das Verwundete Land”¹²⁸, meghatóan érdekes könyvét. $\frac{3}{4}$ 11 órakor harangszóra lettem figyelmes. Szokatlan időben szólott. Nemsoká utána lejött Józsi, s közölte, most hallotta, hogy meghalt Kovács István prelátus-plébánosunk. Tehát ezt hirdette a szokatlan idejű harangszó. – Előrement ő is. – Jam proximus ardet ukalegon. – A már erősen megritkult magyarság sorában újabb rés. – Volt idő, amikor közös célokért egymás mellett viaskodtunk; volt – egyházközség elnökségi tisztben – amikor, autonómiánk megvédése érdekében szemben állottunk egymás-

¹²⁷ Görcsök és fájdalmak alatt görnyedek.

¹²⁸ A megsebzett föld (ország).

sal. Elcsendesedett ez a harc is, mint a sok többi közéleti küzdelem. Kovács prelátus is örökre elnémult. – Az elmúlás hangulata kivitt a szőlőbe.

1948. XI. 4. Csütörtök. Múlt hó 14-én – a gyászjelentés szerint de. ½ 11 órakor 69-ik évében halt meg Kovács prelátus. Másnap, X. 15-én reggel 9 órakor volt a requiem. Sok asszony mellett feltűnően kevés férfi volt a templomban. A déli órákban nagy harangozásra lettem figyelmes, az utcára mentem, s amint sejtém, ekkor kísérték ki halottaskocsin az elhunytat a temető kápolnájába. Innét temettük du. 4 órakor. – Mindszentek (XI. 1. hétfő) délutánján Zorka, Józsi, kis Tibi, Póji társaságában kint voltunk a temetőben. Családi sírhelyünk után felkerestem a prelátus örök nyugvóhelyét. Sok emléket takar itt is az anyaföld.

A déli posta Bubus hosszú, kedves névnapi üdvözlőlevelét hozta. Idén első üdvözet. Délután Kiss Irma és Margit szép virágcsokorral köszöntöttek. Majd Dudy sógornője, Mateszné állított be virággal.

1948. XI. 5. Péntek. Imre napja. Reggel már 6 órakor keltem. Bubus tegnapi levelének hatása alatt, e reggeli órákban azzal foglalkoztam, hogy mégis nekifogok, kis földi életem lefolyásának, írásba foglalására. Gyermekeim, unokáim számára – emlékezésül. Városunk, megyénk, majd a Vajdaságnak az anyaországtól leszakítása után, e terület közéletében, s mint egyházközségünk elnöke városunk hitéletében is tevékenykedtem. Talán akad a család részére érdemes feljegyezni való.

Reggel kissé ködös volt a levegő, később felszállott, úgy 9 óra tájt gyönyörűen kisütött a nap, s estig napsütéses, enyhe, szép idő volt.

Dél előtt, délután estig sok üdvözlő tisztelt meg. Sokkal többen, mint tavaly. Rengeteg virág. Szobám virágoskert. Az utóbbi távozók esti 9 órakor búcsúztak. Békebeli kedélyes, meleg hangulat, baráti légkör. Üdvözlő látogatók: [64 név].

A vendégek távozása után családi vacsora. Sok virággal díszített asztalnál: Piroska, Pali, Zorka, Józsi, Lóri, Dudy, Tibi, Póji, én.

Ebédnél családi üdvözlések. Póji, Dušica; majd Tibi feltűnően helyes hangsúlyozás mellett hibátlanul elszavalta a „Szózat”-ot.

Levélben emlékezett: Bubus, Perisics Ily, Ernő, Marton Andorné, Bakalovich Dóra, Nyárai Rezső, Jakobsz Károly, Palatinus Imre, Láng Hilda, Eisenbarth Melinda, Jaqui (telefonált Jenovay Éva), dr. Stakič, Burgeték.

1948. XI. 6. Szombat. Egész nap esik az eső. Úgy látszik, a tegnapi szép, meleg napsütés után már a hajnali órákban megindult. Milyen szerencse, hogy tegnapra esett november ötödike Imre napjával. Tegnap valóban a napsütés is hozzájárult, hogy minden szép, harmonikus legyen.

1948. XI. 7. Vasárnap. Kedden (XI. 2.) volt Amerikában az elnökválasztás. Truman maradt újból elnök. Reá kb. 22 millió, Dewey(?) -re 19 m., s ami világszerte általános megkönnyebbülést hozott, a kommunisták által erősen támogatott Wallace pályázó, alig 1 millió szavazatot kapott. – Tegnap este

talán utónévnapként, a kellemetlen, esős idő ellenére, itt volt Istvánka és Pista, Draxler Lipót és Eszka. Én azonban hamarosan búcsúztam. Meleg, jóleső fürdőbe szöktem.

1948. XI. 24. Szerda. Évek után tegnap rászántam magam, s a Balkán moziba mentem. A németek kivonulása óta először jeleztek: német filmet. „Házasság az árnyékban”. Berlinben játszódik. Téma: zsidók embertelen üldözése. Persze propaganda-film. – De hát igaz, hogy csakugyan rémes volt a németek zsidóirtása. Fájdalom, ráerőszakolták annak idején a magyarokra is.

Míg én a moziban voltam, keresett „beteglátogatóban” Margit és Pési. Tegnapelőtt (hétfőn) csakugyan egész nap ágyban fekvődtem; úgy látszik, ennek vették hírét.

Minden kedden a londoni esti (½ 9 órai) rádió magyar nyelven magyar kérdésekkel foglalkozik. Endru Martin (nem tudom, jól értettem-e nevét?) kitűnő magyarhoni információk alapján, rendkívül szellemesen ismerteti az ottani helyzet igaz képét.

Most, a legutóbbi honvédtiszti avatáson, a honvédkormányzó (Farkas nevű kommunista) ünnepi beszédének befejező részével foglalkozott, amelyet azzal végzett: az új magyar tiszti kar legyen mindenkor hű: Rákosi Mátyáshoz, a kommunista párt főtitkárához (vagy elnökéhez? – igazán nem tudom), és legyen hű Sztálin orosz generalissimushoz. Szellemesen aposztrofálta: mi a hűség fogalma, amellyel katona csak hazájának tartozhat, mert ennek negatívuma a hűtlenség, amelyet a törvény, mint hazaárulást büntet. Foglalkozott Gerő Ernő kereskedelmi miniszter Szegeden hídavatáskor mondott beszédével is. Itt Magyarország függetlensége fogalmát helyezte kellő távlatba. Nagyon szellemesen.

Piroskákéknak megint nehéz napjaik vannak. A lakáshivatal íme már harmadszor teszi ki Palit irodahelyiségéből. Most a nagyhídon túli búzapiacra utaltak ki – a mostani helyett – piszkos, elhanyagolt, kis ablakú, sötét helyet. S az ily önkénykedés ellen nincs remédium.

1948. XII. 1. Szerda. Most mind ritkábban jegyzek e füzetbe. Pedig elég sok történik a külvilágban, a küléletben, s úgy érzem, eléggé hullámszik a belvilág, a lelki élet is. És nem tudom magam reávenni a feljegyzésre. Tudom, kár. Nagy kár. – A küljelenségeket nem tudom ott megfogni, ahol kellene. A beléletnél elfog valami nyíltsági iszony. – A félelem, hogy nemcsak magamnak írok. Amíg élek, még csak elrejthetők a sorok, de azután? Idegen kézben csak lesajnálkozás, vagy legjobb esetben hideg közöny a sorsuk.

1948. XII. 13. Hétfő. Bubustól levelet kaptam. E mostanihoz Ernőnek Bubushoz írt levele van mellékelve. Bubus mostanában bevezette, hogy Mauzinak, Ernőnek, Tibinek hozzá küldött leveleit csatolva hozzám juttatja. A múltkoriban Lilly Varsóból írt levele volt mellékelve. – Így tudok meg olyan dolgokat, amiket gyermekeim, kíméletből, előttem még takargatnak. Ily

közvetett úton nyerek bepillantást s tudomást Tibi még szomorúbb életküzdelméről, s most Mauzi és Ernő kivándorlási elhatározásukról.

Gyermekeim nehézzé súlyosodott sorsa, amely ma már hazájuk elhagyására készteti, egész valómban mélyen megrendített.

Ily levert lélekhangulatban indultam a szokásos hétfői látogatásra Véghékhez. Elindulás előtt, szintén szokás szerint, benézek Piroschoz. Délután 5 óra van. Piros ágyban fekszik, s körülötte Sólyom Irén és Zorka szorgoskodnak. Úgy hittem, Piros, a hirtelen zordra fordult hideg időben, Pali irodája hurczolkodása közben erősen megfázott, s ez döntötte ágyba. Elbúcsúztam. Véghéktől úgy 8 óra előtt érkeztem haza. Bemegyek. Piros ágya üres. Lakásuk üres. Se Piros, se Pali. Átmegyek a többi lakrészbe, irodába. Se Zorka, se Jóska. Pedig már 8 óra; vacsora ideje. A készen terített asztalhoz ülök. Magamban megvacsorázok. Utána kis szobámba vonulok. Úgy 11 óra tájt megjön Józsi. Nála szokatlanul feldúlt kedélyállapotban. A kórházból jön, mondja. Előre sietett, hogy engem megnyugtasson. Zorka, Pali lassabban utána jönnek. S elmondja, hogy rövid 2-3 órai távollétem alatt mi történt.

Piros hirtelenében nagyon rosszul érezte magát. Zorka a telefonhoz siet, felhívja dr. Nović orvost, Paliék baráti ismerősét; a családok összejárnak. Az orvos szerencsére otthon van, rövid időn belül meg is jelenik. Vizsgált után nagyon komoly bajt állapít meg; határozott véleménye, hogy azonnali operáció szükséges. Piros háziorvosunk, dr. Kamenković Zorán meghallgatását kéri. A két Kamenović testvérnek, Zoránnak és Slavkónak (édesatyjuk, Kamenkovics Sándor nékem gimnáziumi osztálytársam volt; Bótoson mint gör. kat. esperesplébános halt meg néhány év előtt) itt Becskereken virágzó magánszanatóriumuk volt; az egyik sebészorvos, a másik belgyógyász. Mindkettő nagyon jó hírű. S szanatóriumukat persze elnacionalizálták. Ezóta nem tartanak telefont. Zorka felkéri Sólyom Irént, fáradna el a doktorhoz. Ez is szerencsére otthon van. Együtt érkeznek. Az ő véleménye is ugyanaz. Azonnali műtéti beavatkozás. Miközben Nović hazasiet eszközeiért, Kamenković telefonál a vöröskereszt mentőautóért; telefonál a kórházba műtőszoba befűtése és előkészületek megtételéért. Közben Piros a lelkéset kívánja, a szakácsné a plébániára siet. Haasz lelkész azonnal jön. Piroskát gyóntatja, áldoztatja. Zorka a kis Tibit küldi Dudyért; ott van gavallérjánál. Később haza is jön, s Zorka kérelmére kimegy a kórházba, hogy a műtét után, az éjszakát a betegnél töltsen. Ez alatt visszajön dr. Nović, magával hozza orvosbarátját; kiváló operateur. A ház előtt megáll a vöröskereszt új, nagy autója (hol szedték, nem tudom?), teljesen modern. Beviszik Piros hordágyon, beszáll a három orvos, Zorka, Pali (akit Zorka az irodájából hívatott) és Józsi. Mindannyian kényelmesen elférnek, s robognak a kórházba. Ott már fűtött szoba vár. S a véletlen itt is úgy akarja, hogy az esti inspekciós orvos is operateur. Elaltatás. Asztalra fektetés. Kés.

Mire az előre sietett Józsi mindezt – esti 10 óra tájt – nékem elmondja, már az operáción is szerencsésen túlestek volt. – Később Zorka is elmondotta mindennek lefolyását, a nagy bajban, a szerencsés véletlenek ily összetalálkozását, s nem fojthatta el önérzettel hozzátenni: a nagy veszélyben a rendezést (telefonálást, másik orvosért, lelkészért, Dudyért küldést, autóért, kórházba telefonálás sürgetést, indítást) ő vette kézbe. S minden sikerült is. Diagnózis: méhen kívüli terhesség. Másnap délben hazajött a kórházból Dudy – aki az éjjelt a betegnél töltötte –, s közölte, hogy a beteg magához jött, s a szokásos lázon felül, bár még nagyon gyenge, az orvosok véleménye szerint minden oly szerencsés lefolyású, hogy a karácsony estét már itthon töltheti.

1948. december 21. Kedd. Vasárnap (XII. 19.) délután 2-3 óra között, amely idő alatt szabad a kórházban a betegek látogatása, kinn voltunk Pirosnál Pali, Józsi, kis Tibi, Póji, én. A kisebb betegszobában négyen fekszenek. A többi 3 asszony betegsége ugyanaz, mint Pirosé. A kis szoba csakhamar túlszűfolva látogatókkal. Mindegyikhez, mint Piroschoz is, 5-6 hozzátartozó. Piros ugyan már beszédes, különösen örül Póji, Tibi látogatásának, de arcán meglátszik az átélt napok szenvedése.

Megírtam a hétfői est történetét Bubusnak, Tibinek, s egy levélben Mauzinak, Ernőnek. – Ma (XII. 21.) du. 1 óra tájt Pali, Zorka kocsin hazahozták Piros. Úgy 3 óra tájban hazaérkezett Lóri is karácsonyra.

1948. XII. 24. Péntek. Karácsonyest. Délután a kicsikéket Zorka elkíséri az écskai utca vége felé lakó Katica tantjukhoz, majd visszaérkezve Józsi-val, Lóri-val hozzálatnak a karácsonyfa felállításához, díszítéséhez, ajándékok, a távollevők arczképei elhelyezéséhez. Hét óra tájt hazajönnek Tibi, Póji a tantitól, s az én szobámban várják türelmetlenkedve a Jézuska megérkezését jelző hármás csengetést. Közben eljön Verica is Dušicával. A mama bemegy, Dušo a gyermekekhez csatlakozik. – 8 óra tájt én kimegyek megnézni, jön-e már Jézuska a mi utcánkba. Ezalatt elhangzik kint az első csengetés. Majd minden elkészül. Összegyűlnek az ebédlőben gyermekek, Piros, Pali, a cselédek – Maska anyósa, az öreg Annau néni és Pirosék mindenese (néhai Engel Franczinak a lágerből kiszabadult rokona). Zorka, Dudy, Józsi, Lóri, én – eltűnök; elhangzik a 2. és 3-ik csengetés. Megnyílnak az ajtók. Megindul a sereg. Lóri felgyújtotta a gyertyákat; kápráznak a kis szemek. Gyermekek a csillogó fa előtt letérdelnek, imádkoznak, majd felhangzik a „Mennyből az angyal”. Végeztével felállanak, és sietnek az ajándékokhoz. Jézuska nagyon gazdagon ajándékozott. Rólam sem feledkezett meg. Kaptam szép kettős villanykörtéjű asztali lámpát. Nagy palack rumot. Csinos foglalatú gyufatartót, vizeskancsót. – Verica, Dušica elbúcsúznak. Mi nagy ebédlőben ünnepi vacsorához ülünk. A kis csengettyű pihenni tér – egy évre.

1948. XII. 25. Szombat. Karácsony első napja. Üdvözlő látogatók beszélnek sajnálattal az új szellemnek a többi között azon erőszakoskodásáról is,

amely a karácsonyi hagyomány elfojtására törekszik. Karácsonyi ünnepekre tekintettel sem hivatalokban, sem gyárakban, munkahelyeken, sem iskolákban nincsen szünet. A magyar gimnáziumban ez a terrorparancs azt eredményezte, hogy négy osztálynak tanulói összebeszélve, a határozottan kihirdetett tilalom ellenére, nem jelentek meg az előadásokon. Városunk magyarsága izgatottan tárgyalja az esetet. Valjon mi lesz a következménye?

Látogatóink között volt Margit és Pési is, akik Piroskának szalonczukorkákat, nekem finom tearumot hoztak.

1948. XII. 28. Kedd. Londoni, New York-i rádió tegnap is és ma hosszas ismertetésben foglalkozik Mindszenty esztergomi hercegprímás, bíboros őrizetbe vétele esetével. Vasárnap, karácsony másodnapján, a rendőrség hazaárulás, kémkedés, valutacsempészés vádjával terhelten vette őrizetbe a hercegprímást. Néhány nappal előbb ugyanezen gyanú okok vádjával elfogták a primás bizalmi emberét, személyi titkárát. – Már hosszabb idő óta folyik a rendezett hajsz a Mindszenty ellen. S a mostani magyar köztársasági elnök, bizonyára eléggé szokatlanul egy államelnök részéről, a napokban sajtónyilatkozatban bejelentette, hogy az 1949. év programjának első feladata lesz a katolikus egyház és állam közötti viszály megszüntetése a hercegprímás megfélemezése útján. És íme még az új év beköszönté előtt megkezdődött. Ha a Keleten nem is, de Európa nyugatán, úgy látszik, erősen felkavarja a kedélyeket. – Rádió most délután arról is hírt adott, hogy meggyilkolták Egyiptom miniszterelnökét. – Japánban Togót és néhány volt minisztertársát mint háborús bűnöst felakasztották. Holland és Indonézia között újból kitört a harc. Kínában a kommunista seregek irtják Csang Kai Sek hadát. A zsidók és arabok között szintén újból dúl a háború. Közben a Nemzetközi Tanács szakadatlanul tárgyal. Készíti a világbékét. Persze a szomszédos Görögországban is dúl az évek óta tartó polgárháború.

1948. XII. 31. Szilveszterest. Megbeszéljük, hogy mivel a szokott együttes társaság mindegyike lakásában tisztek részére szobák foglaltak, s ma még a mi házunk szabad, így az esti összejövetel ismét nálunk lesz. Együtt voltak itt piknik alapon: Bencze Zoltán s neje, Marton Éva, Marton Juczi, Bencze Tibor, Liptay Tibor s neje, Erzsi, Daun Pípu, Draxler Magda (Kikindáról), Meszmann Gáspár s neje, Sólyom Irén és mi, háziak, Piroška, Pali, Zorka, Józsi, én. – A gyermekek: Póji, Tibi a Pin nagyszülőknél töltötték az estét, éjszakát.

Az est mintha csendesebb lett volna, mint a tavalyi. Éjfélkor általános b.u.é.k. kívánság, utána rádió zenéje mellett táncoltak. Én éjfél utáni 1 órakor csendesen távoztam. A többiek hajnali ½ 5 óráig voltak együtt. Piros is már annyira felerősödött, hogy ő is táncolt.

Lóri már tegnapelőtt visszament Csókára, így az idei szilveszterest nem tölthette velünk itthon. Értesítést kapott, hogy esetleg elhelyezik Csókáról. Szabadka, Zombor esetleg Becskerek is kombinációba jöhet. Szegény fiú, legjobb életéveiben hanyódik, minden komolyabb, állandóbb életcél nélkül.

1949. évi január hó 1. Szombat.

Múlt évben csütörtökre esett újév napja. Mert 1948 szökőév volt, így a pénteket átugorva, az idei újév szombatra esik. – Az idei újév napja csendesen folyt le. A már erősen lefogyott látogatók száma ismét ritkult. Felkeresett: Géczy Józsi, dr. Tóth Béla, Tóth Ferkó, Kollarich Margit és Pési, Praschák Gyuláné Aranka, később férje is, Gyula, Kordic Dragutin (a kicsinyek nagybátyja: Újó), Nyárai Rudolf, Bodnár Rudolf, Heklai Pista és schluss¹²⁹. – A nagy hideg engedett; az idő ugyan szeles, de enyhébbre fordult. Két nap óta nem voltam levegőn; este nagy sétát tettem. Régi világok érzékes emléke a gimnázium környékére csalt; körös-körül bejártam. – Régi, régi diákevek.

1949. I. 2. Vasárnap. Déli órákban elvégeztem az én újévi látogatásaimat. Végh Vilmaék, Kollarich Margiték, Perisics Mariska, Láng Hildáék. És itt is schluss. – Nincsen több. – Délután, a megenyhült időben nagy séta. Utána íróasztalfiók rendezgetése. Olvasás.

1949. I. 3. Hétfő. Zorka Pójjal reggel 8 órakor a postára sietett. Csakhamar hazaérkeztek a kettős csomaggal. Az egyiket Bubus küldötte, a másikat Cecil rokona Svájcából. Mindkettő hiány nélkül, teljes épségben érkezett. Bubus a sok kávé, cacaón, teán, édességeken felül, Pójinak, Tibinek ruhaneműeket, Pirošnak, Zorkának szép fejkendőket, Józsinak, Palinak zsebkendőt, Lórinak töltőtollat, nekem finom téli kesztyűt. Mintha csak megérezte volna, hogy kesztyűimet a napokban a kályha átcserélésakor, éppen a Bubus küldötte nyakvédő szép kék kötött kendővel együtt, az irodából valamelyik enyveskező kliens ellopta. – A második postacsomag Svájcából, gyönyörű pakolásban, édességeket, teát, csokoládét tartalmazott. Nagy öröm gyerekeknél, öregeknél.

1949. I. 5. Szerda. Az idő hirtelenében egészen kitavaszkodott. Kicsábított. Sétára indultam. Átmentem a nagy hídon túlra, megtekinteni Pali részére kiutalt irodát. Szomorú látvány. Azelőtt kis boltocska. Sötét, átelleni ablakok

¹²⁹ És kész (és ennyi).

nélkül, a pincebejárat feletti bolthajtásos, kényelmetlen helyiség. Hova sülylyesztí az észmunkás intelligenciát a mai népi szellem! –

Délután is szabadba kíváncsoztam. Találkoztam Géczy Józssal, aki Obrincsák Aranka temetéséről jött, aki a néhai Szabó Ferenc városi plébános – volt képviselő elődöm –, unokabátyám révén rokonom. Sajnálom, nem tudtam temetése idejéről, nem mehettem végtisztességre.

Sétámban feltűnt, hogy utcánkban Szőlősy magyar cukrászdája és két magyar cukorkaüzlet lezárta boltját. Fogynak. Pusztulunk.

1949. I. 13. Csütörtök. Tegnap déltájban bejött Dudy, s közölte velem is, hogy leteszi az özvegyi fátyolt. Ott László kumáni gyógyszerész fiával való viszonyát, mint mondá, legalizálni kívánja. A fiú tegnapelőtt este Piroskánál volt, s ott kijelenté, hogy nekünk, mint Dudy itteni legközelebbi rokonainak kívánja tudomásul adni házasságkötési elhatározását. Dudy 42 éves, a fiú 23. Korkülönbség 19 év. Piros is, Zorka is feltárták Dudy előtt komoly aggodalmakat. Én tartózkodó voltam. Sem rábeszélni, sem lebeszélni nem óhajtom. Lehet hogy nagy a korkülönbség, lehet hogy kibírják. Ki lát a jövőbe? Ki vállalhat bármily irányú tanácsért is felelősséget? Különösen miután Dudy kijelenti, hogy mindent tud, érez és alaposan átgondolt, de megmarad elhatározása mellett, mert a rég fennálló viszonyt törvényesíteni kívánja, mert saját otthona után vágyódik, s mert mélyen szeretik egymást. Kívánok nekik szívből boldogságot. – Ma este vacsora utáni feketekávéra Piroskához voltunk híva. Ott volt a jegyespár is. Józssal, Palival megbeszélték a házasságkötéshez szükséges okiratok beszerzése módozatait. Komplikálja a helyzetet, hogy Dudy mint magyar állampolgár van a rendőrhivatalnál nyilvántartásban. – Dudy, László úgy 11 óra tájban búcsúztak. A kettős család még együtt maradt, s mérlegelte az eshetőségeket. A 19 éves korkülönbség mégis aggodalmas.

Tegnap volt Ernő névnapja. Álláskeresőben fárad – írja Tibi –, de eddig sikertelenül. Itt teljesen érdemtelenül sújtott le a sors.

Ma volt az idei tél első hóesése.

1949. I. 14. Pubink hősi halálának 6-dik évfordulója. Egész nap hatása alatt szenvedek. – Délután ágynak eszem.

1949. I. 16. Vasárnap. Józsi születésének 37. évfordulója. 1912–1949. A reggelinél gyűlt egybe a kettős család. Póji és Tibi mondták a felköszöntöket. Ők, Piros és Zorka adták át az ajándékokat. Ünnepi ebéd. Utána Pirosnál család feketekávé. Lóri nem jöhetett Csókáról.

1949. I. 17. Hétfő. Ma komolyan hozzáfogtam régóta lappangó tervem megvalósításához. Még előttem levő életnapjaim száma már nagyon korlátozott; elolvasni vágyó könyvek száma túl sok. Néhány hét múlva földi életem 83-dik évébe lépek. Ehhez kell arányítani minden komoly életőhajt. – Feladat: I. Biblia és II. Shakespeare.

Délelőtt a Bibliát; délutánonként Shakespeare-t forgatom.

A Biblia két kiadványa van előttem. Károli Gáspárnak a Brit Biblia Társulat által kiadott fordítása és Káldi Györgynek fordítása nyomán, a Vulgata szerint, a Kuria jóváhagyásával kiadott Szentírás. – Megkísértem összehasonlítani a két fordítást. Vannak eltérések. A Károli-féle talán dogmamentesebb, természetesebb. A másik tán túlzottan pápaibb. Így az utóbbiban, mindjárt Mózes első könyve I. rész 5. verséhez írt jegyzetekben a Genézis magyarázatánál „...Íme a Szentháromság az Atya, Fiú és Szentlélek mint működék a Teremtésnél!” De ez utóbbinak, már Pázmány korának hatása alatt, nyelvezte világosabb, s mivel a további összehasonlító olvasás túl nehézkessé tenné a haladást, mégis úgy határoztam, a Káldi-fordítást olvasom.

Shakespeare-nél a Kisfaludy Társaság által kiadott 18 kötetes – 9 kettős kötetű könyvbe foglalt – fordításokat olvasom.

1949. I. 18. Kedd, Piroska születés- és névnapja. 1910–1949. Születésekor a naptár Piroskát mutatott. Gondoltuk Metával, szép magyar név. Így esett egybe születésével a névnapja is. Délben mondotta el Póji mondókáját, és Tibi nagyon szép gratuláló költeményét. A nagyok szerencse kívánata, és az ajándékok átadása. Délben Piroséknál ebédeltünk, utána feketekávéra Józsiék is bejöttek. Elbeszélgettünk. Múltakról, távollevőkről emlékeztünk. Délután jöttek a baráti gratulánsok: Jenovay Éva, Imre; Parmantier Macza, Géza; Kollarich Margit, Pési; Marton Juczi, Ormay Macza, Dudy és vőlegénye, Ott László, Ágnes, Verica, Daun Pípu, Istvánka. Sok virág, szép ajándékok. Kedélyes, meleg hangulat.

1949. I. 21. Péntek. Folytatom a Biblia és Shakespeare olvasását. A Biblia egyes nehézkes helyeinél, mégis a Károli és Káldi összehasonlításához folyamodtam. Meg kelle állapítanom, hogy a Károli-féle mégiscsak világosabb, nem mesterkél, természetesebb, s így a továbbiakban a Károli fordítását használom. Mózes könyvei reávezettek Schiller: „Mózes küldetése” érdekes rövid tanulmánya – e füzet pedig: Schiller: „Vernunft und Schönheit, Zeugnisse seines Glaubens”¹³⁰ – olvasására. Sok összevágó rész. Élvezettel forgattam.

1949. I. 22. Szombat. Ma délutánra Margit uzsonna-teára hívott meg. Összesítették három születési évfordulót – Margit, Pirinkó, Pési –, s ezeket ünnepeltük egyszerre. Ott voltunk: a három ünnepelten kívül Perisics Mariska, Bárányiné s két leánya, Böske (Zágrábból jött volt) és Gyurka, dr. Kopaszné, Gergő és én.

1949. I. 27. Csütörtök. A tanulmányolvasásokat kitartóan folytatom. A Bibliából ma befejeztem Mózes II. könyvét és Shakespeare első kettős kötetének negyedik művét: 1. Othello, 2. A Szent Iván-éji álom, 3. Julius Caesar és 4. Téli rege.

¹³⁰ Ész és szépség a hitének bizonyítékai.

1949. II. 1. Kedd. A tegnapi nappal lezártuk január havát. A téli hideg hónapok nagyobb részén talán túl vagyunk. Tüzelőanyag gyér; nagyon kell takarékoskodnunk. A nehezen melegíthető szobák, túl hosszúra látszanak nyújtani a tél idejét. Nagyon várjuk a tavaszt, amikor a lakás szobái is elviselhetőbbé teszik a benttartózkodást.

Mauzi hosszabb levélben közölte, hogy egy időre felfüggesztette a kivándorlási elhatározásával egybefüggő iratok beszerzése utáni szaladgálást. Mert I. 5-én rendelet jelent meg, amely az engedéllyel kivándorlóknak csakis 5000 forint értékű ingóságaik kivételét engedik. Ebben bennfoglaltatik ruhák, élelmiszerek értéke is. Mauzi terve pedig az volt, hogy bútorokat, ágyneműeket is kivisz, mert az új otthonban penziót akart nyitni, s ebből megélni. A Dél-Amerikába szóló beutazási engedély már kezei között van. – Kivándorlási terve nagyon aggasztott, de ma semmiképp sem lehetnék anyagi segítségére, s így sem nem beszéltem le, de nem is bátorítottam. – A halasztási fordulat nagyon megnyugtató.

1949. II. 2. Szerda. Tegnap volt Magyarország köztársasággá alakulásának harmadik évfordulója. Odaát azzal ünnepelték, hogy megalakították a Magyar Függetlenségi Népfrontot. Úgy látszik, ezzel egyidejűleg feloszlatnak, vagy beolvasztanak minden többi pártszervezetet. Orosz mintára egyetlen párt dirigál. – Holnap kezdik a Mindszenty-ügy tárgyalását.

Erősen szeles, rém hideg idő, de téli napsütéses. Nem tudom, a medve barlangjából kilépve: mire határozza magát. Ettől függ a következő 40 nap fordulója.

1949. II. 3. Csütörtök. A tegnapi esti angol és amerikai rádió nagyon érdekes kommentárokkal kísérte a Mindszenty-ügyet, annak alkalmából, hogy Bpsten a népbíróság holnap kezdi a hazaárulással vádolt Mindszenty és vádlott-társai bűnügyének tárgyalását. Különösen a New York-i rádió végtelenül érdekesítő történelmi tanulmány keretében emlékezett meg a pozsonyi bírósági eljárásról, amely akkoriban 336 protestáns egyházfit ítelt gyötrelmes gályarabságra. Nagyon találó összehasonlítást tett az akkori pozsonyi és a ma kezdődött bpesti népbíróság között.

Közölte a rádió, hogy Barankovics páter a képviselőháznak az ő vezetése alatt állott pártját feloszlatta, s Magyarországból elmenekült. Ezzel megszűnt a magyar képviselőház utolsó ellenzéki pártja is. – A bpesti rádió, ma esti 8 1/2 órai műsorában, hanglemezről közli Mindszenty és társai tárgyalását.

1949. II. 8. Kedd. Mindszenty és társai ügyében ma hirdetett ítéletet a külön kiküldött népbíróság. Mindszenty József hercegprímás-bíborost és dr. Ispánfy Bélát életfogytiglani fegyházzal, a többi öt vádlottat különbözően többévi fegyházbüntetésére ítélte.¹³¹ Nyugat világsajtója, de különösen az angol és

amerikai, felháborodott megütközéssel kommentálja Magyarország igazságszolgáltatási „komédiáját”, amelynél a népbíróság a kommunista államrend „közönséges végrehajtó eszköze”.

1949. II. 9. Szerda. Tegnap felkerestem Somogyi Palit. A lakásával szemben levő háznál volt ebéden. Átmentem. Ott egy konyhából álló lakásban az ágyban betegen fekszik egy öregasszony – később tudtam meg Palitól, hogy ez elhalt apjának második felesége, tehát Pali mostohaanyja – és ennek leánya. Laknak, élnek, főznek, ebédelnek ebben az alig néhány méternyi konyhában. Pali náluk, velük kosztol.

Bubus Hágából küldött legutóbbi csomagjában Somogyi részére egy pár téli harisnyát és férfi jó, téli inget küldött; ehhez hozzávettem néhány skatulya cigarettát, gyufát, darabka szalonnát, kenyeret, s ezt vittem Somogyinak átadni, mert már hosszabb idő óta nem járt nálunk, s azt hittem, beteg. Az ebéd nyomorkonyhájából azután, a vitt holmikkal, átmentünk Palival lakásába. Ha „lakásnak” nevezhető. Hetek, talán hónapok óta nem takarított, homályos rossz levegőjű, fűtetlen, hideg verem; a szobában minden szanaszét, az ablak felső része üveg helyett papírral beragasztva, bejárat: szerb háziasszonya piszkos konyháján keresztül... – s így lakik a 82-dik életévét betöltött végzett jogászember. Az elemiben iskolapajtásom volt, így került mint ügyvédjelölt később irodámba. Nálam több mint 30 éven át jelöltösködött. Befizettem a biztosító díjat helyette, s így ma mégis 2000 dinár nyugdíjat kap. – Ily borzalmas elhagyottságban tengődik. Végzett jogászember.

Hazajövet a volt Német utcán mentem végig. Valamikor a város egyik legsebbebb, legrendezettebb, egyenes utcán is végig fásított, csupa jó módú német gazda modernül épített házai. Itt laktak városunk legjobb módú német gazdái. Valamikor Magyarország dédelgetett fiai; utolsó alkotmányos főispánunk a Bánátban is bácskai sváb parasztagazdák fia volt. Dr. Stener György. S mégis a Hitler-szellem első fuvalmánál rőfös betűkkel kiragasztották a vármegyeház balkonjára: „Dieses Land war und bleibt Deutsch!”¹³²

1949. II. 21. Hétfő. Zorka névnapja. A baráti társaság tegnap délután volt itt együtt névnapi uzsonnára, majd négy különböző asztalnál kártyapartiak verődtek össze. Kellemes baráti, délutáni összejövetel. Velünk háziakkal 19-en voltunk. Lóri is hazaérkezhetett. Ma reggel azonban már visszaindult. A tegnapi a társaságé volt; időnként én is benéztem hozzájuk, de mert kártyához nem értek, mindenkor csakhamar kis szobámba tértem. – Ma volt a családi ebéd, utána Piroskáéknál feketekávé; itt volt Póji, Tibi üdvözlő versikéje; ajándékok átadása. Elbeszélgetés.

¹³¹ Mindszenty (Pem) József (1892–1975) hercegprímás, esztergomi érsek. 1948 decemberében tartóztatták le, életfogytiglani fegyházra ítélték, majd házi őrizetbe

került. Az 1956-os forradalom idején kiszabadult, annak leverése után az amerikai követségre menekült. 1971-ben a Vatikánnal kötött megállapodás értelmében elhagyta az országot (S. E.).

¹³² E föld német volt és marad.

1949. II. 28. Hétfő. Mai nappal lalkonyul földi vándorlásom 82-dik élet-éve. A holnapi nappal „megnyitja a Sors évkönyveim 83-dik kötetét”. Ma egy éve családjával Tibi is közöttünk lehetett. Mauzi, Ernő nem jöhettek. Ez évre a kilátások még komorabbak. A találkozhatás reménye ismét csak vágyálom marad. A nemzetek közötti viszony folyton éleződik, feszül. Magyarország és Jugoszlávia mind elkeseredettebben távolodik egymástól. Ilyen légkörben útlevelek, beutazási vízumok nemigen röpdösnek.

A Mindszenty-eset Nyugat országok közvéleményében állandósult nagy hullámokat ver fel még mai nap is. Egészen hasonlót nyújt most Bulgária is. Ott az evangélikus egyház 15 papi és világi vádlottja került az ottani népbíróság elé. A recept ugyanaz. Hazaárulás, kémkedés, valutaspekuláció. Itt is a vádlottak töredelmes, „beismerő” vallomást tesznek; itt is mélyen sajnálják „elkövetett bűneiket”; itt is megbánó „javulást” fogadnak. Itt is keresik az új eszmék kormányával a megbékülést; itt is buzgón felajánlják az együttműködést. Igazán csodálatos lélekváltozások. Valóban nagyszerű jellem átképzőintézményekké alakultak némely országok börtönzárkái.

Tegnap gyönyörű napsütéses, szinte nyári meleg. Nagy sétákat tettem délelőtt s -után.

1949. évi március hó 1. Kedd. A mai nappal megnyitotta a Sors földi élet-éve „évkönyveinek 83-dik kötetét”.

Kint felhő nélküli, napsütéses, tavaszkezdeti, kellemesen szép idő; bent délelőttől estig – rövid delelői megszakítással – meleg, baráti, békebeli születésnapi kedélyes hangulat. Látogató gratulánsok száma ma is közel 60-ra

emelkedett. – Legelső üdvözlést – már reggel 7 óra tájt – a posta kézbesítette Londonból ily pontosan befutott sürgönnyel. Mara (Jenő) Öcsi küldött. Sürgönyileg gratulált még: Bešlić Nikola volt közlekedésügyi miniszter és neje, Miczi Újvidékről, és Balla Laci és neje, Piri Szabadkáról.

Jókívánataikkal felkerestek: [62 név].

Levélben üdvözölt: Mauzi, Bubus, Ernő, Tibi, kisia, Jóska, Jan, Carlte, kis Meta, Jaqui, Perisics Pirinkó, Marton Andorné Lily, Gozani Artur (Ljubljana). – Az itt volt nő gratulánsok virágokkal kedveskedtek. Kis szobám csakhamar virágoskertté varázslódott. – Szép volt. Vajon lesz-e még, és hány évforduló?

1949. III. 30. Szerda. A születésnapi évfordulóra levélben megemlékeztek még: Slawikowsky Gizus és Lily Varsóból, Sántha Ernőné Rózsi és lánya, Kovács Alajosné Sarolta Rákospalotáról. Meghatóan kedves, szép levelek. – Tegnapelőtt felkeresett Slavi sógoromnak még százados korában itt Becskereken több mint két éven át volt lovászlegénye, Csendes János. Hoszszan elbeszélgettem vele, a rég letűnt katonakori emlékekről. Megírtam e látogatást Gizuséknak, s megírom Bubusnak. Valamikor e gyermekeknél kedves fogalom volt a Csendes János bácsi.

1949. IV. 16. Nagyszombat. Ezelőtt 34 évvel – 1915-ben – húsvét korai időre esett. Április 3-dikán volt húsvét hétfője. E napon hajnali fél három órakor hunyta le örökre szeméit, áldott emlékü, jó édesapám. Április 5-dikén temették. Négy év múlva, 1919. március 27-dikén, hagyott itt drága emlékü, jó édesanyám. Ennek most 34, illetve 30 éve.

Apám temetésének évfordulójának délelőttjét a temetőben töltöttem. Rajtam kívül senkit nem láttam odakint. Hozzá illett e teljes egyedüllét, elmélyedő hangulatomhoz. Csak a déli órák felé járt arra két napszámos asszony; bizonyára hozzátartozóik sírjait gondolták.

A mai nap is a szobából a szabadba vonzott. De. fél kilencz tájt a Váraljai utcán végig kimentem a városból. Végigjártam a helyeken, ahol valamikor, diákkoromban szőlők, kis épületek, a szőlő közepén filagóriánk volt. Ahol sok, sok délutánt, s a vakációk hónapjait töltöttem. E magányban sokat olvasgattam. Innét kimentem a temetőbe. Délben értem haza.

1949. IV. 17. Húsvétvasárnap. Tegnap du. ½ 7 tájt a kettős családdal, Pirosékkal, Józsiékkal a feltámadáshoz mentünk. A feltámadási körmenet bent a templomban volt. Már néhány év óta, talán már a német megszállás ideje óta, a szokásos körmenet az utcáról a templom falai közé szorult. Tegnap a templom annyira zsúfolt volt, hogy ember ember mellett szorongott. Soha ennyi népet itt együtt. Úgy látszik, kitör a bolsevista nyomás reakciója.

Esti húsvéti vacsora után Pirosékhoz mentünk feketekávéra. Itt bizony éjféli utáni egy óráig beszélgettünk. Én ekkor szobámba tértem. Zorka és Józsi ezután készítették a húsvéti nyuszi fészkeket. Fél kettő tájt ablakon kopogtatás. Lóri érkezett Csókáról. Én már aludtam.

Ma reggel Tibike, Póji felkutatták a fészkeket. Körülöttük mi öregek gyönyörködtünk a kicsikék boldog örömeiben. Bubus holland nyuszi-ajándékai is most kerültek elosztásra.

1949. IV. 18. Húsvéthétfő. Lóri a délutáni vonattal visszautazott. Pirosék, Józsi és a gyerekek kimentek a szőlőbe. Később én is utánuk mentem. A szomszédos, volt Dragán-szőlőt Draxler Lipótéknak juttatták, a tőlük elvett 500 holdas Jorgován kárpótlásául, ott e szomszédos szőlőben szórakozott a kártyatársaság; rövid időre én is benéztem. Ünnepeket kívántam. Estefelé haza, és csendes szobámba húzódtam. Elmúltak az ünnepek is.

1949. IV. 21. Csütörtök. Reggelizésnél voltam; jött egy asszony hírül hozni: ma reggel 7 órakor meghalt Somogyi Pali. Az elemiben iskolapajtásom volt. Én a IV-dik után az első latin osztályba mentem; Somogyi azonban az V-dik elemi is végigjárta. Így az iskolában ugyan elmaradtunk egymástól, de az iskolatársi viszonyt fenntartottuk. Ő is elvégezte a jogi egyetemet, de csak az I. szigorlaton esett túl. Ezután abbahagyta. Ügyvédjelölti szigorlatot tett. Később az élet újból összehozott. Irodámban tán 30 éven át jelöltösködött. A szerb megszállás idején nem akarta letenni a megkívánt hűségesküt, így a bíróságnál nem helyettesíthetett többé, de irodámban maradt, amíg én is ügyvédkedtem. Szerencsére fizettem utána a munkásbiztosítót, így a végleges kiválás után, amikor mindketten nyugdíjba léptünk, ő havi 2000 d. nyugdíjat kapott haláláig.

Bizonyára jár temetési járulék is. – Reggel 7 órakor halt meg, már de. 10 óta tájt itt járt Schager Ferdinánd volt kereskedő özvegye azzal, hogy ő is „Somogyi”, és Pali rokona után örökölni jogosult. Kérdi: elviheti-e a maradt bútorokat? – Csúnyán kapzsi a világ. – Reggel 7-kor jelentkezik a halál, s már 10 órakor az örökölni akaró. De súlyos betegségében sohasem volt látogató.

1949. IV. 23. Szombat. Tegnap temettük Somogyi Palit. Mi czímen, nem tudom, de Lauka Gusztáv sírboltjában helyezték örök nyugalomra. – Ma ismét a temetőben voltam. Ma is du. ½ 4 órára volt elrendelve a temetés. Liphay Dezső volt férfi divat-nagykereskedőt búcsúztattuk. Az idősebb generációból már alig egy-kettő van még ideát.

1949. V. 13. Péntek. Meta születésnapjának évfordulója.

1949. V. 19. Csütörtök. Ma egy éve Rohitsra üdültem. Most is kísérletezem. Dr. Kamenkoviától beszereztem a Rohitsra utaló orvosi bizonyítványt. A nyugdíjgylettől annak igazolását, hogy több mint 2 éve tagja vagyok ez egyeletnek, s az esedékes tagdíjakat pontosan befizettem. Ez iratok alapján levéllel fordultam a rogaškai fürdő igazgatóságához kérve: volna-e részemre szoba és ételmezés, s volna-e mint nyugdíjasnak árendedmény? – Mert a fürdőhelyeket és nyári nyaralóhelyeket most munkások részére utalják ki; mások számára nagyon gyakran sem szoba, sem étel. A vasúti tarifát pedig 100%-kal emelték. Lakás és ételmezés is – privátok részére – rendkívül megrágult. Az

igazgatóság választól függ tehát, hogy mehetnek-e az idén is gyógyfürdőbe? Bár már nagyon megbarátkoztam a gondolattal, hogy a nyarat itthon töltöm; délelőtti írok, olvasatok, délutánonként a szőlőbe megyek.

Vasárnap (V. 15.) játszódtott le Magyarországon az országgyűlési választásnak nevezett kinevezési komédia. Most már ott is teljes a kommunista diktatúra. Ellenzéki lista nem volt. Csupán csak kormánypártit engedélyezett a hatalom.

1949. V. 25. Szerda. Kis Tibi unoka ma 10 éves. Reggel 7 órakor, a közös reggelinél, családi üdvözlés. Kis Póji az asztalon díszelgett virágpohárból kézhez kapott néhány szál Margitvirágot, átnyújtotta Tibinek, meghatóan megölelték, megcsókolták egymást. Azután Zorka, Józsi, Maska, én üdvözlöttük. Józsitól szép karórát, Zorkától üveg barackzbefőttest, borítékban pénzt, s tőlem is borítékban pénzt kapott. Boldogság. – Nagypapája 1877-ben, papája 1922-ben, Tibi 1949-ben: 10 éves.

Rohitsból megérkezett a válasz. Tavalay lakás, ellátás napi 155 din. volt; az idén több mint háromszorosára emeltek mindent. Lakás napi 220 d., diétás étel napi 310 d., normális ellátás napi 220 d. A vasúti tarifa 100%-kal lett magasabb. Közölték, hogy nyugdíjas részére nincsen engedmény. Bizonyára ennek megfelelően: fürdő és orvos díja is emelkedett. Lemondtam az idei üdülésről. – Itthon pihenek.

Valami fojtó, leverő sejtelmekkel telt érzés kínoz. Mi jön?!

1940. V. 29. Vasárnap. Dudy tett figyelmessé arra, hogy ma 25 éve (1924. V. 29-én) kötött házasságot Guidóval. Ugyanaznap volt a nagyszülők aranylakodalma.

1949. VI. 3. Péntek. Kis Tibi évváró vizsgája. Zorka, Józsi, Póji odamentek. Esős nap – én itthon maradtam. Délutánt is – nem a szőlőben, itthon töltöttem. Olvasgatok. Ismét ott tartok: egyik könyv ráirányít másik hasonló olvasmányra. Tervem szerint belekezdtem a Bibliába. – Mózes könyvei nyomán elolvastam Schiller „Mózes küldetése” tanulmányát; ennek irányításával Schiller „Schönheit und Vernunft”¹³³ került sorra. – Shakespeare olvasmányai folyamán sorra kerültek: Aleksander Bernat: „Shakespeare”-tanulmánya; Greguss Ágost: „Shakespeare pályája”; Raleigh Walter: „Shakespeare”. – Folytatom a Bibliát; folytatom Shakespeare-t.

Valamikor a Budapesti Hírlap folytatásos tárcacikkében közölte Gróf Leiningen-Westerburg Károly naplóját; ez buzdított: Görgey: „Mein Leben und Werken 1848/49”¹³⁴, Anatol Vaquant: „Die Donau Armee”¹³⁵, utóbb Pethő Sándor: „Görgey Artur” könyvei olvasására.

¹³³ Szépség és ész.

¹³⁴ Életem és munkásságom 1848/49.

¹³⁵ A dunai hadsereg.

Erre emlékeztem most, amikor Somogyváry Gyula: „A Hadtest Hű Marad” reávezet Széchenyi és Kossuth munkáira. – Bár nagyjából, és most látom, elég felületesen, olvastam volt az évek folyamán egyikét is, másikat is; – de most, ha hozzá időm marad, s e felbuzdulás nem lanyhul, végigmegyek a könyvtáramban felsorakozott írásaikon. – Megkezdtem: „A Kelet Népe” könyvvvel.

1949. VI. 9. Csütörtök. A „Kelet Népe” befejezése után elolvastam: „Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól” válasziratát, s utána B. Eötvös József „Kelet Népe és Pesti Hírlap” tanulmányát. Mindezek nyomán belefogtam: Szekfü Gyula: „A mai Széchenyi” könyvébe.

Megírtam, postára adtam, a holnapi Margit névnapok gratulációit: Kollarich, Végh, Kiss és lánya, Engel (dr. Kálmánné), Christian, Báthory, Nyárai Margitok.

1949. VI. 13. Hétfő. Múlt évi Imre napjára küldött gratuláló levelében Bubus lányom nagyon lelkemre beszélt, írnam meg földi életem emlékezéseit gyermekeim részére. Valahogy rég idő óta bennem is lappangott hasonló elgondolás. Hisz már eddig is 80 éven túli időt adott a Sors, s valahogy a közélet vizein is úszkálódtam. Torontál megye, s majdan a Vajdaság politikai, közművelődési s városunk egyházéletében is, éveken át forgolódtam, s így bizonyára akad gyermekeim, unokáim részére, emlékezésre érdemes feljegyzés. – Amikor ezt átérezve, írásra szántam magam, végigírtam Becskerek papírkereskedéseit, s hihetetlen, de sem írópapíriveket, még kevésbé füzeteket, semmi képp sem tudtam felhajtani. Ez üzletek minden készlete elfogyott, s utánpótlás nincsen. – Így jöttem a gondolatra, hogy ügyvédi irodám kiselejtezett íveinek tisztán maradt egy-egy oldalán kezdem emlékezéseim írását. Elneveztem e fél oldalakat: „Laza lapok”-nak, s megkezdtem az írást. De ebbe beleuntam. Kissé furcsán és túl „lazán” festettek a féloldalak. Abbahagytam.

Irodám fiókjainak rendezésénél rábukkantam a régi időkől visszamaradt kemény táblájú kötött füzetre. Csak első fél oldalán vannak valahonnan szedett idézetek: a többi lap teljesen üres. Az elhatározott feljegyzésekre, úgy hiszem, éppen alkalmas. Átírom e füzetbe a „Laza lapok” eddigi néhány oldalát, s azután – folytatom.

1949. VI. 14. Kedd. Tegnap átmenet nélküli hirtelenséggel oly hidegre fordult az idő, eső is zuhogott, hogy úgy érzem, nagyon átfáztam. Ma a szokott korai felkeléstől egészen eltérően, csak 10 óra tájt hagytam el az ágy melegét. Ma is még borult, szeles, de melegebb, s még nem esik.

1949. VI. 21. Kedd. Tegnap reggeli 7 órakor Marton Andor, ma ugyancsak 7 órakor Kern Ervin emlékeztetése volt requiem. Voltam tegnap is, ma is. Most hat éve – 1943-ban – ugyancsak erősen megritkult, közeli ismerőseim, amúgy is már keményen megtizedelt sora. Ez évben rövid néhány hónapon belül átköltözött volt: dr. Magyar Károly, Marton Andor, dr. Brájjer Lajos, Christian

Jenő, Burget József, dr. Steuer György, dr. Kuszing János..., ebből a gárdából magam maradtam.

Hírlik, tegnap este 10 óra tájt elfogták Juhász Ferit. Oznába vitték.

1949. VI. 25. Szombat. Reggel ½ 7 órakor bejön szobámba kis Tibi: „Nagypapa, jöjjön be megnézni a kis pólyásbabát.” Bemegyek: jóképű kisfiú. Az éjjel 11 órakor érkezett. Tehát ő is pénteki fiú. Mint én is.

Bubusnak sürgönyöztem: „Jan Snethlage – Den Haag, Benoordenhout 230 Kis Imre megérkezett csókol papa.”

1949. VI. 26. Vasárnap. Már reggel 8 órakor kézbesítették Bubusék válaszsürgönyét: „Várady József Zrenjanin Banat Jugoszlavie: Szívből köszöntjük Kis Imrénket Kereszt szülők.” – E „kereszt szülők” jelzésből azt véljük kiolvasni, hogy Józsi légi postán küldött, avagy Zorka levelét, utólag mégiscsak megkapták Bubusék, amely levelekben őket kérték fel a kereszt szülői tisztség elfogadására. – E külön, s illetve ma (VI. 30.) beszerzett új töltőtollal utólag írt sorok írása, azért különbözik az előző írástól, mert közben tegnapelőtt, kedden (VI. 28-án) a déli órákban jó, békebeli töltőtollamat íróasztalomról ellop-ták. Kénytelen voltam itt készült, nagyon is primitív töltőtollal beszerezni, s most – meglehetősen kínlódvá – ezzel az írást próbálni.

1949. VI. 30. Csütörtök. Valahol váratlan látogatásom kellemetlen leleplezéssé lett.

1949. VII. 2. Requiemről jövünk, Piros, Józsi, Pali, Ágnes, kis Tibi, Póji, én a családból. Igen sok ismerős is megemlékezett. 1938. VII. 2. – 1949. VII. 2. Tizenegy év.

1949. VII. 4. Hétfő. Kínlódás az újonnan beszerzett, jugoszláv gyártású töltőtollal. Napok óta iszonyúan nyomott kedélyhangulat. – Tegnap is kizargatott az utczára. Cél nélkül bolyongás. Rég nem látott utcákon. Bega partján. Minden utcafordulónál, minden háznál felsajog az emlékezés, minden, minden a múlté...

Elovestam Gyulai Pál tanulmányát: Katona József és Bánk Bánja. Utána a tragédiát: Bánk Bánt.

1949. VII. 10. Vasárnap. Kis Imre keresztelő napja. Reggelre bejöttek a szülőből Piros, Pali – a felkért kereszt szülők: Bubus és Jan itteni helyettesei – 10 órakor jelentkezett, az ekkorra megrendelt fiáker. Felült a bábaasszony a bepólyázott kis Imrével, Piros és Pali; elindulásuk után gyalog a templom felé indult Józsi, Lóri, kis Tibivel, Pójival.

Dél tájban az üdvözlő látogatók: Draxlerné Demkó, Meszmann-né Sólyom Irén és Gazsi, Demkó Pista, Daun Pipu, a rokonok: Ágnes, Katica, Verica, a kis Dušicával, Pájó. Az idegenek elbúcsúzása után a nagy ebédlőben, szépen feldíszített hosszú asztalnál ünnepi ebéd. A nagy asztalnál: Zorka, Józsi, Piros, Pali, Ágnes, Pájó, Katica, Vericza, Lóri és én, a családtagok; velünk a családon kívüli ismerősünk, Daun Pipu, s hiányzott a családhoz számító Dudy. – Dudy,

aki mindjárt a kicsi születése után elutazott, s Belgrádban töltött 8–10 napot, majd átutazóban fél napi itthon tartózkodás után ismét útra kelt, s Kumánra rándult. Pedig ez időben itthon a kis újszülött ápolása, a keresztelőre előkészítés körül nem ártott volna a női kéz segítése; mert soron volt a különböző gyümölcsbefőzés is. – A gyermekek: Tibi, Póji, Dušica és a Pinék házához tartozó leány a kis ebédlőben külön érkeztek. – Lóri, aki csak a reggeli vonattal érkezett, fájdalom, már az esti vonattal kénytelen volt visszautazni Csókára.

1949. VII. 21. Csütörtök. Ernőtől levél érkezett. Megelégedett örömmel közli, hogy hónapokon át tartó utánjárás után végre sikerült álláshoz jutnia. Igaz, egyelőre háromhavi ideiglenességgel; de bízik benne, hogy az egyébként is szakmájába vágó feladat sikeres elvégzése után állandósítják. – Végre hosszú idők után egy megnyugtató hír is.

Mauzinak továbbra is küzdelmesen nehéz az életsorsa; Tibi készül a beleczi tanyától végbúcsút venni, állás után néz ő is.

Vasárnap temettük Zsembery Pál volt – valamikor nagyon jó módú – földbirtokest. A tavaly emigrációban – ha jól tudom Ausztriában – elhalt Liczy édesapja. Az agrárreform őt is teljesen szegénnyé tette. Liczy özvegyen, hátramaradt férje, Gerő Barna, úgy hallom, Ausztráliába készül. – Hétfőn (VII. 18.) pedig eltemettük néhai Grandjean József ügyvédkollégám – rövid ideig városunk polgármestere – özvegyét, Jenő és Andor édesanyját, 80 éves korában. Mindkét temetésnél kint voltam. – Requiemek. Temetések sűrűn váltakoznak már.

1949. VIII. 22. Hétfő. Régi óhajom, hogy gyermekeim társaságában felkeresem a közelben fekvő azon helyeket, ahol gyermek-, ifjú-, deákkoromban időzgettem. Tegnap hazajött Lóri Csókáról háromheti pihenőre. Közöltem a fiúkkal régi óhajomat. Így tegnap, vasárnap de. 10 óra tájt Józsiával, Lóriával, s a kis Tibivel nekiindultunk utcánkon végig a városon kívül levő volt szőlőnkbe.¹³⁶ Útközben, egy-egy háznál, amely előtt elhaladtunk, egy-egy hozzátapadt régi történés emlékéit elmondva eljutottunk a volt Váraljai utca közepe táján épült szerb templomhoz. Bementünk, ennek udvarában élő – régiek bementése szerint – legalább 250 éves „csodafához”. A fa kerülete vagy 6-7 méteres. Már diákkoromban arra járva sokszor megbámultuk. Törzséből állandóan víz szivárog. A babona hívése szerint szembetegség – ha e „szent” vízzel lenedvesítik – meggyógyul. A fa körül padok a hívők ottidőzésére; a fa törzsén szentképek; az ily csodaalkotásoknál elmaradhatatlan persely jámbor ajándékok befogadására. A templom falain régi sírkömlékek. A legrégibb 1753. évbéli. – Ez emlékek körüljárása után folytattuk utunkat. Egy-egy háznál, amely előtt elhaladtunk, egy-egy régi lakójáról elmondtam eszembe

ötlött emlékeimet. Majd kijutottunk a volt városi sorompóházhoz, innét a szerb temető kerítésfala irányában kijutottunk a volt szőlőnk s hozzá tartozó kis szántóföldjére. Az egész tíz holdnyi terület. Ma az egész: téglagyár. Megmutattam, hol állott diákkoromban a vincellér háza, a mi volt szobánk, az istálló, a kocsisín, a szőlő közepén a fillegória, a gyümölcsös, a kút, a szőlő szomszédságában a szántó, búza- és kukoricaföld. Az egyik határán a hatalmas két nyárfa, a másik határán a volt akáczfásor. Visszaemlékeztem az itt töltött diákkor vakációs napjaira, ottanidiák olvasmányaimra; anyám, apám itt rendezett társas kirándulást ozsonákra, vacsorákra... majd visszafordultunk, én a letűnt régmúlt emlékeivel, fiaim, kis unokám e kirándulás élményével; mire hazaérteztünk, delet harangoztak.

E múltakba kalandozó tervelgetésem kiegészítéseként, Lóriával, ez itt időzése alatt, ki óhajtok menni Katalinfalvára, szülőfalumba. Ott kimenni a temetőbe. Valjon megtalálható-e három, az én születésem előtt ott elhalt testvéreim, valamikor bekerített sírhelyükön felállított sírkömlék? Elmenni a templomba, ahol megkereszteltek, s onnét átmenni a begaszentgyörgyi temetőbe.

1949. VIII. 29. Hétfő. A tervbe vett Katalinfalva–Szentgyörgy kirándulás elhalasztódott. Lóri, úszótársasághoz csatlakozva, Splitbe ment. Körülbelül 10–12 napi tengeri tartózkodás után visszatérve megyünk – ha az idő megengedi – a szomszéd falvakba. – Közben vajúdik a világ.

Magyarországon a kommunista törvényhozás új alkotmányt szavazott meg „egyhangú lelkesedéssel”. Az ezeréves ország címerét kicserélték. Az új címer: búzakoszorú közepén kalapács. – Külföldi hírmagyarázók – a rádió híradása szerint – megállapították, hogy ez az új magyar alkotmány javarészt szó szerinti fordítása az orosz alkotmánynak.¹³⁷ A képviselőházban a tervezet előadója Rákosi Mátyás honfi volt. A tervezetből minden változtatás nélkül csakhamar törvény lett.

1949. VIII. 31. Szerda. Rendkívül élesedik a helyzet Jugoszlávia és a Szovjet között. Kíméletlen hangú jegyzékváltások folynak már hetek óta. Erősen támadják, rágalmazzák egymást. Az orosz nyomás alatt álló kis országokra: Románia, Csehszlovákia, Magyarország, bárdolatlan nyelvű rádiótámadásokat parancsoltak Jugoszlávia ellen; persze ez sem marad adós. Mindkét fél keményen követi a „finom” diplomatanyelvet. A nyugati rádió célzást tesz e helyzet kommentálásánál a határon már összevont hadtestekre. A magyarországi rádió most esti híradásában immár harmadszor olvassa fel mindenkor szóról szóra egy és ugyanazt a kíméletlen hangon tartott Szovjet jegyzékeket. Ennek leadásával híre be is fejeződik. Más tartalmú hírei nincsenek; ezzel is jelzi a nyomatékot.

¹³⁶ Ez nem az a szőlő, melyről több említés is esik a napló korábbi oldalain. Ezt a szőlőt, mely a Váraljai (Cara Dušana) utca végén volt, a család a II. világháború előtt eladta.

¹³⁷ Az alkotmányt az 1949. évi XX. törvénnyel fogadta el a magyar parlament. Magyarország államformája népköztársaság lett (S. E.).

1949. IX. 4. Vasárnap. Családi, bensőségteljes ünneplés napja. Ma bérálták kis Tibit. Bérmaatyai tisztségre Lórit kérték fel. Lóri, úszótársaságával Splitben, Fiumében vakációzik, s így a templomban dr. Römer Józsi állott helyetteseként Tibi mögött. A másik ünnepelt Póji volt. Tegnap volt születése évfordulója. Betöltötte 6-dik életévét. Ma – vasárnap – ünnepeltük ezt is. Póji kedvéért kis kortársa, Lukics (Tunner) Lujzi is itt volt ebédre. Gyönyörűen feldíszített kis virágkosárral lepte meg Pójit. Ott díszelgett ebédnél az asztal közepén. A többi sok ajándék is nagyon boldogította. Maska Ruszandáról sürgönyileg gratulált. Az ebédnél ott volt Józsi bérmafia, a kis Tas János is. Nagy ebéd.

Tegnapelőtt délután a moziban végignéztam a híres Tisza–Eszlár filmesített nagy pert. Osztrák film. A múltkoriban Józsiékkal Hamlet angol filmet láttuk. Végre szakított Jugoszlávia az egyoldalú orosz filmpropagandával. Soron vannak immár a nyugati filmek is.

Felkeresett Obrincsák Ernő. Salgótarjánból menekült ide családjával, azzal a szándékkal, hogy innét Nyugatra mennek tovább. Már február óta vannak itt. A rom. kat. hitközség épületében van szükségük lakásuk. A férj építész-mérnök, mint ilyen, van itt annyi keresete, hogy szűkösen tengődnek. Nem tudnak továbbjutni. Állítása s becslése szerint mintegy 20 000 magyarországi menekült volna már itt Jugoszláviában.

1949. IX. 19. Hétfő. Bpesti napok (IX. 16.) óta folyik Rajk László volt belügyi, majd külügyi miniszter és 7 vádlott-társa ellen népbírói nyilvános büntügyi tárgyalás. – A tárgyalást megelőzően napokon át, a rádióan át naponként reggel, délutáni, esteli adásokban folyton, az ügyészi vádirat bőmböklésével folyt a „nép” preparálása, és „ennek hatása alatt” egymást érték a népgyűlések, a néphatározatok, a levelek, a sürgönyök, amelyek a „szabadságszerető, a független népből feltörő mélységes gyűlölettel” mindenütt egyhangúlag követelték „a nép ellenségei, a néparulók megsemmisítő megbüntetését”. Ilyen közhangulatú preparálás után nyitotta meg azután a népbírói elnöke a fő-tárgyalást. – A hónapok óta ún. vizsgálati fogságban viszont folyt a vádlottak „preparálása”. Úgy látszik, ez is tervszerűen sikerült. Az eddig kihallgatott vádlottak mind azt felelték az elnöki kérdésére: a vádat megértettem, bűnösnek ismerem magam. E kaptafára folyik a Mindszenty-per is.

Hátralékos levelezéseimet lebonyolítottam. Levél ment: Mauzi, Bubus, Ernő, Tibi, Pipi, Slawikowsky Gizus, Lilly, gyermekek, unoka, rokonok címére; továbbá Sántháné Rózsi (névnap), Kollarich Margit (Szlovénia), Kiss Irma, Liphay Erzsi (név, ill. szül. napok), Schmeykálné (kondoleáló), Spóner (Bpest), Freund-Baráth Gyurka (Nathanya), és utóbb lap Bubusnak (csomag érkezéséről).

Tegnapelőtt (IX. 17.) temettük Oroszy Lajos volt fényképészt, a közéleti küzdelmek egész idején át hűségesen kitartó társunkat. Élt 90 évet.

1949. IX. 21. Szerda. Évfordulók napja. Édesatyám születésének 120-dik (1829–1949. IX. 21.), és házasságkötésem 53-dik (1896–1949) évfordulója. – Akkor, 53 év előtt is szép, enyhe, felhők nélküli nap volt. Reggel Bsztygyörgyről Metával kocsin átmentünk Katalinfalvára. Az ottani plébános Holcz Ferencz esperes előtt, a katalinfalvai templomban, ahol engem kereszteltek volt, gyóntunk. Én életem utolsó gyónása. Ezután visszakocsiztunk. Odamenet a Katalinfalvára vezető út fordulója elején nagy kökereszt állt, bekerített helyen, ennek közelében nagy cigánycsoport. Aprópénzeket szórtam közéjük. A babona szerint útközben cigánnyal találkozni – szerencsét jelent. A nap gyönyörűen sütött. Még egy évforduló. Zorka és Józsi fiam házasságkötésének 12-dik évfordulója. Igazában Józsi és én IX. 20. napján tartottuk az esküvőt. Atyánk születésnapja után indultunk. Csakhogy, úgy emlékezem, 1896. évben szept. 21-dike – amely napra eredetileg terveztük volt, olyan napra (talán péntekre) esett, amelyen hagyomány szerint nem szokás oltár elé menni, így tolódott előre egy nappal, 21. helyett 20-dikára. Józsinál azután szintén így maradt (1937. IX. 20. – 1949. IX. 20.)

1949. IX. 22. Csütörtök. Rajk László és 7 vádlott-társa hazaárulási bűnperében befejeződött a bizonyítási eljárás, felvonultak a tanúk, elhangzottak vád- és védőbeszéd. Ma még a vádlottak beszélnek az utolsó szó jogán, s azután jön az ítélet. Az ügyész halálbüntetést kért valamennyire.

1949. IX. 25. Vasárnap. Bpesti a „Népi Külön Bíróság”, a „népköztársaság nevében” tegnap hirdetett ítéletet: Rajk Lászlót, dr. Szőnyi Tibort és Szalay Andrászt halálra, Brankov Lazárt és Jusztusz Pált életfogytig tartó fegyházra, és Ognjenovics Milánt 9 évi fegyházra; a két katona: Pálffy György altábornagy és Koronghy Béla csendőrezredes vádlottak tekintetében, a bírósági hatáskört elutasítva, ezek feletti ítélezés a katonai hatóságot illeti. Az ítélet indokolásában keményen kiszól Tito jugoszláv marsall és az amerikai és angol bujtogatók ellen.¹³⁸

1949. IX. 28. Szerda. Ismét rekviemről jövök. Heklai Istvánka atyja – a múlt héten hirtelen elhalt Schmeykál Oszkár – lelki üdvéért volt ma 7 órakor, tegnapelőtt (IX. 26.) reggel pedig dr. Grandjean Jenő elhalt édesanyja emlékére a csendes gyászmise.

Magyarország és Jugoszlávia kormányai között erősen mérges hangú jegyzékváltás folyik a lefolytatott Rajk-per büntetőtárgyalásával kapcsolatban. Magyarország tegnap bejelentette, hogy a Bpesti levő jugoszláv követség 8 tagját kiutasították, s felszólították őket, hogy az ország határát 24 órán belül

¹³⁸ A Rajk László és társai elleni pernek kifejezetten Jugoszlávia-ellenes jellege volt. A halálos ítéleteket október 15-én hajtották végre. A per harmadrendű vádlottja, Lazar Brankov, a budapesti jugoszláv követség egykori ügyvivője századik életévében, 2011-ben hunyt el Párizsban (S. E.).

elhagyják. – Külföldi lapok, rádiók úgy Nyugaton, mint Keleten – napok óta élénken foglalkoznak a Bpesti lefolytatott Rajk-ügy büntetőtárgyalásával.

A nemzetközi tanács megnyílt ülésén Truman amerikai elnök bejelentette, hogy az Orosz Unióban, a múlt héten atombombák robbantak. Más két állam is hason bejelentést tett. Tehát az atombomba már többé nem kizárólagos titka Amerikának.

Tegnap este moziban Madame Curie filmet néztem végig.

1949. X. 1. Szombat. Orosz Unió, s utána tegnap Magyarország hivatalosan közölte Jugoszláviával, hogy a megkötött kölcsönös segélynyújtási és barátsági szerződés érvényét veszítette. Ugyanilyen szerződés felmondását várják a többi ún. orosz csatlós államok: Lengyelország, Románia és Cseh-Szlovákia részéről. – A bpesti jugoszláv követség 8 (vagy 9) tagja történt kiutasítására válaszul, tegnap Jugoszlávia ugyanannyi magyar beográdi követségi tagot szintén kiutasított.

Rákosi Mátyás tegnap két óránál hosszabb ideig tartó beszédet mondott. Bárdolatlan gorombaságokkal rontott neki Tito és kormánytársainak, Amerikának és Angliának. – Hova vezet mindez?

Pali kéthavi – Eszéken, majd Požegán töltött – fegyvergyakorlat után, ma a déli vonattal hazaérkezett. Nagy megnyugvás, hogy ismét közöttünk van.

1949. X. 3. Hétfő. Tegnap reggel hazajött Lóri. Ma estig marad. Hivatalosan kiküldötték. A czukorgyárban kell eljárnia. Felhasználja ez alkalmat, hogy valamiképp kiszabadulhatna a csóka nehéz szolgálatból. Tegnap du. Balla Laczival volt a szőlőben. Mi is kikészülödtünk, de megindult az eső. Relleréknél voltam látogatóban.

1949. X. 5. Szerda. A tegnap esti londoni rádió közölte, hogy Belgrádban amnesztia készül, s ennek következményeként 7–800 bebörtönzött politikai fogoly szabad lesz. Közöttük, valószínűleg, Stepinac zágrábi érsek is.¹³⁹ Az ennek alapján elterjedt magyarázat úgy véli, hogy főképp azok szabadon bocsátásáról lehet szó, akik a hírhedté vált bukaresti jugoszlávellenes tájékoztató irodás közlésekkel nyíltan rokonszenveztek, s e miatt kerültek zár mögé.

1949. X. 6. Csütörtök. Ma tizennégy éve (1935. X. 6.) temettük Engel Ferenc lelkészt. A piarista templom előtti téren felállított ravatalánál én búcsúztattam. Engel páter lelkész is volt, gimnáziumi tanár is volt, de az akkori szerb gimnáziumi igazgató sovinizmusa nem engedte meg sem azt, hogy a koporsót akár a gimnázium udvarán, akár annak templomában ravatalozzák, így került az utcára. Beszédem elején e szokatlanságra reámutattam. A hallgató gyászközönség megértette. Befejezésben kiemelttem, hogy az elköltözött

hült tetemét ma, október 6-án adjuk át a drága anyaföldnek. Érezzük, hogy a magyar szívnek mit jelent október hatodika! Ezt is megértették.

Tegnap eltűnt kis szobám íróasztaláról immár a harmadik töltőtollam. Ezt Lóri fiamtól kaptam, a két előbbi elcsenése után megfoghatatlan, ki specializálta magát az én töltőtollamra. Most ismét erre a jugoszláv gyártmányra fanyalodtam.

1949. X. 19. Szerda. Piroska múlt szombaton (X. 15.) kint volt Szentgyörgyön. A temető családi kápolnájában az ablaküvegeket betörve, s a kápolnába vezető ajtóból egy deszkát kitörve találta. A vad barbarizmus a holtakat sem hagyja békében nyugodni.

Kondoleáló levelet írtam Pfeiffer Károly tanárnak, aki anyját, és Kovács Lusynak Rákospalotára, aki atyját gyászolja, Spóner Miklósnak Vecsésre, akinek nővére, Kapu Mariska harmadik gyermekét temette.

Lap ment tegnap Mauzinak, Bubusnak, Tibinek.

1949. X. 22. Szombat. Ismét temetésről jövök. Bencze Miksától vettünk örök búcsút. Bátyja, Bencze Laczi az én iskolatársam volt; Miksa pedig Karcsi öcsémrel járt egy osztályba. Laczival az egyetem éveiben is együtt voltunk; ő gyógyszerésznek készült, én a jogi szakon voltam. Egy helyen ebédeltünk, több torontáli hallgatótársunkkal. Diákos vacsoráink bevásárlója és pénztárosa Bencze Laczi volt. Laczi Perlaszon lett gyógyszerész. Igen fiatalon, tán 44-dik életévében, hirtelen halál érte. Ebéd után, a rendes kaszinói kártyatársaságában szórakozott; ott hirtelen rosszul lett, s már csak holttestét szállították lakására. Szívszélhűdés ölte meg. Felesége aradi leány volt. Akkoriban Meta élt, s mint volt iskolapajtás, nálunk is voltak látogatóban. Laczi diák- és egyetemi korunkban víg kedélyű, jó humorú pajtás volt. Karácsonyi, húsvéti szünidőben Bpestről hazajövet a vasúti úton többnyire ő volt a jóízű szövivő. Ő már rég nyugszik. Miksa öccsét ma temettük. Atyjuk, Bencze Antal, virágzó bútorgyár alapítója, szorgalmas munkása. A család szorgalmával jómódúvá fejlődött. Sok munkást foglalkoztató gyáruk épült a gimnázium utcájában, valamikor Zoldy nagybirtokos tulajdonához tartozott volt kastély és nagy magtár épületeiben, és nagy bútorüzletük volt a főutczán. Az atya, Bencze Antal, Váraljai utcái vis-à-vis szomszédunk halála után fiai vették át a cég folytatását. Megvették a volt nagygáji birtokot. – Jött az új szellem. Nagygáji likvidálták, a bútorgyárat, a főutczai bútorkereskedést államosították. A család öreg, beteg tagjai nyomorogtak. Miksát ma eltemették.

1949. X. 30. Vasárnap. Akasztanak, ölnek Magyarország kommunista urai. A IX. 25-én halálra ítélt Rajk Lászlót, dr. Szőnyi Tibort, Szalay Andrást már október elején kivégezték. A hadbírószág elé utalt Pálfi György altábornagyot, Korondi Béla rendőrezredest, és velük Német Dezső vezérkari ezredest és Horvát Ottó rendőrezredest múlt hétfőn (X. 24.) felakasztották. Szörnyűséges.

¹³⁹ Alijzije Stepinac érseket, bíborost (1898–1960) háborús bűnösnek tizenhat év börtönbüntetésre ítélték, büntetése egy részét házi őrizetben töltötte. 1998-ban II. János Pál boldoggá avatta (S. E.).

Vége a bánáti szép őszi időnek. Tegnapelőtt még kiskabátban szinte megizzadtam, míg sétálva a szőlőbe értem. Hirtelenében tegnap már erősen hidegre fordult; ma nagyon jólesett a befűtött szoba melege.

1949. XI. 1. Kedd. Ma mindszentek. Holnap halottak napja. Borult, esős, hideg idő odakint; nyomott, súlyos előérzetekkel telt, leverte kedélyű, borús, sötét, komor hangulat bensőm-egész valójában. Nem tudom: mi jön.

1949. XI. 3. Csütörtök. Pirós a szőlői lakásukból két napra – ma és holnap – bejön a városi lakás alapos rendbehozására. Folyik ma reggel óta, a hónapok óta felgyülemlett portól bútorok, könyvek, állványok, függönyök, szőnyegek tisztítása, bútorok áthelyezése, kályha rendbehozása, szóval téli tartózkodásra berendezkedés – de közelebbi célként előkészület a holnaputáni Imre-napra. Hátha megemlékeznek a bizony nagyon lefogyott számú ismerősök közül mégis néhányan a „régimeltem Imre-évfordulóra”. – Lóri lapon jelezte, hogy Csókáról hazarándul; közöttünk lesz. – A határon túl levők, az idén sem jöhetnek. Pedig nem tudni, lesz-e még, s vajon mennyi Imre-napom?

1949. XI. 4. Péntek. A holnapi Imre-napot megelőzően, már ma volt gratulálni: dr. Grandjean Jenő, nemrég temettük édesanyját, s a gyászév letelte előtt nem megy nagyobb számú társas összejövetelre; dr. Szabó Márton valamikor begaszentgyörgyi, majd katalinfalvai plébános, ma Becskerek székhellyel (de a városi szegényházba kényszerített lakással) generalis vicarius; a jobb magyar jövőt várás örök optimizmusával megáldott, jólelkű lelkipásztor. Tóth Ferkó fazekasmester, önművelődés útján felépített, nem mindennapi magas intelligenciájú lelkes magyar, mindenkor kitartó, törhetetlen közéleti hívem. S virágcsokorral ma a kis Tibi, valamikor Mauzi, Bubus volt, kissé már kiöregedett francia nyelvtanárnője, Römer Eliz néne. – Kimentve holnapi elmaradásukat, ma hozták el jókívánataikat. – Délután 5 ¼ órakor kézbesítette a posta Hágából jött sürgönyt: „Mindkét Imrét szívből köszöntjük – Bubus.”

1949. XI. 7. Hétfő. Elmúlt két, szinte egymásba fonódó, emlékezetesen szép hangulatú nap. Szombaton volt Imre napja, s mintha a rákövetkező vasárnap, ünnepi érzésben folytatása lett volna. Lóri is Csókáról átjött két napot tölthetett közöttünk. – Imre napján most is sokan emlékeztek meg, sokan köszöntötték a ház mindkét Imrét.

Személyesen köszöntöttek: [61 név].

Utóbb: [2 név].

Levelet írt: [21 név] Utólag [2 név].

A vendégek nagyobb része, akik a délelőtti folyamán a különböző hivatalokban vannak elfoglalva, a délutáni és esti órákban jöttek.

Búcsúvételük után volt a családi névnap vacsora.

Imre napja az idén szombatra esett. Ezt megelőzően már néhány nappal kis Póji már fontoskodva ismételte, ő tud egy nagy „titokot”, de nem árulja el, mert az nagy „lepetés lesz”. – Szombat előtti péntek du. 5 ¼ órakor beho-

zák Hágából Bubustól érkezett sürgöny. Ezután nemsokára megjelenik Póji szobámban, Maskával és két bádogossal, és erélyesen felszólít menjek át az ebédlőbe, mert „itt jön az első lepetés”. Persze átmentem az ebédlőbe, közben a bádogosok szobámban felállították az új rendszerű fűrészpör és napraforgó fűtőkályhát. Mire visszaengedtek szobámba, már kellemesen meleg volt.

Másnap, szombaton, a vendégek búcsúzása után, csak Jenovay Imre maradt itt, a nagy ebédlőben szépen felterített, sok virággal díszített vacsora tálalása előtt még Piroskák szobájában volt a névnap ünnepsége. Körbeállott a család és Jenovay, majd székre emelték Pójit, aki virágcsokor átnyújtása után, teljesen hibátlanul, kis versikével köszöntött, majd e székre állott Tibi, szintén virágcsokorral a kézben, s meghatóan, folyékonyan, finoman hangsúlyozva felmondta Tompa: Gyólamadár költeményét. Ezután jött Póji eddig „titokot” tartó második nagy „lepetése”. Felbontották, a már napokkal előbb ideérkezett, de előlem rejtve tartott, Bubus csomagküldeményét. Ebből jutott nekem e kiváló jó töltőtoll – amellyel e sorokat is írom – onnét küldött anyagból alakított, meleget tartó, finom szvetermellény, kávé, thea, sok édesség, csokoládé. Majd a család ajándékai, a meleget tartó, jó kályhán kívül, pálinkák, borok üvegei. – A körülállók gratulációi. – Bevonultunk a terített, virágokkal ékesített nagy ebédlőszobába. Mellettem jobbra, balra: Piroska, Pali, Póji, Lóri, Dudy, Józsi, Jenovay, Tibi, s szemben Zorka. Körös-körül vázákban a figyelmes látogatók gyönyörű virágcsokrai. Vacsora után ismét Piros szobájában a fekete kávé. Esti 11 órakor, mindent még egyszer megköszönve, búcsúztam. Nemsoká Jenovay is búcsúzott, s a kifáradt itthoniak is nyugalomra tértek. Másnap vasárnap is a kettős Imre-névnap hangulatában telt el, míg estefelé Lóri búcsúzott tőlünk.

1949. XI. 8. Kedd. Az éjjel 3 órakor nagy harangkongás ébresztett fel. Reggel mondták, hogy a tűzjelzés 5 órai harangozásig tartott. A tűz a cukorgyárban pusztított. Állítólag elhamvadt a rafinéria. A munkásokat szindikátusi ülésre hívták egybe, s itt figyelmeztető előadást tartottak óva intve őket orosz befurakodó kémektől, mert bizonyára ők okozták a szabotáló pusztításokat. Állítólag sok nehezen pótolható gép is elpusztult.

1949. XI. 14. Hétfő. Tegnapelőtt temettük Mezei Lajos fazekasmestert. Régi, kitartó magyar párti hívünk volt. Tóth Ferkóval jöttek Hódmezővásárhelyről. Egész napot a szőlőben töltöttem. Meleg, napsugaras, szélmentes, őszi, szép idő volt egész napon át. Délelőtt jöttem ki. Piroskánál ebédtem. Disznóölés.

1949. XI. 21. Hétfő. Néhány nap óta grippes vagyok. Megvizsgálásra kért Kamenkovics Szlavkó dr. állapította meg. Ma már részben az ágyban, részben azon kívül, de még állandóan a szobában töltöttem írással, olvasgatással a napot.

Bubus értesít, Jan kérelmére engedélyt kapott, hogy 250 holland forintnyi pénzt átutalhasson a Magyar Nemzeti Bank útján Ernő címére, aki ezt majd Tibivel megosztja. Rémséges érzés, hogy innét a gyermekek részére semmit sem lehet átjuttatni. – Ott éheznek, nyomorognak. Rémséges idők.

1949. XII. 2. Péntek. Tán harmad éve, meleg, szép, nyári napon kint a kertben padon ülve olvastam. Váratlanul felkeres Kovács István preláts. Melém ül. Hosszasan elbeszélgetünk. Reáterelődik a szó Aradra, Világosra, Barabás Bélára. Elmondom, hogy Barabás – akit a preláts is személyesen ismert – utoljára 1929. évben járt a Bácskában, s benézett Újvidékre, meglátogatta Tabakovits György, ekkoriban az újvidéki ítélőtábla tanácselnökét, aki valamikor a régi időkben Barabás ügyvédtársa volt, s ott az én nevem is szóba került. Barabás, aki 1905–910 években a magyar parlamentben képviselőtársam volt, s Várady L. Árpád néhai kalocsai érsek unokabátyámmal meleg barátságban élt, s innét is ismertük egymást, velem találkozni óhajtott. Ítélőtáblai tárgyalásom befejezte után Tabakovits elnök meghívására így Barabással hármashban ebédeltünk. Az ekkor már Romániához csatolt Arad városa magyar pártjának Barabás vezető embere és a román felsőház szenátora volt. Én itt a Vajdaságban voltam a magyar párt vezetői között. Kölcsönösen sok elbeszélőnivalónk volt. Aradon ezen 1929. évben jelent meg Barabás Béla „Emlékezéseim” könyve. Tabakovits búcsúzáskor átadott egy példányt. – A prelátsnak említettem, hogy nálam van e könyv. Elkérte tőlem. – Elolvasása után azzal hozta vissza: „Barabás Emlékezései, a magyar irodalom egyik legszomorúbb írása.”

Ez emlékezéseket ismét visszatettem a könyvespolcra a többi könyv közé. Sem ezelőtt, sem utóbb nem olvastam el.

Múlt héten néhány napon át betegen feküdtem. Magyarországról gyermekeim, Ernő, Tibi s Mauzi nehéz sorsáról leverő hírek jöttek. Az idő is esős, hideg, lehangoló volt. E borús lélekhangulatban eszembe jutott a preláts kerti látogatása és Barabás Emlékeiről mondott szomorú ítélete. – Kezembe vettem a 20 év óta könyveim között némán meghúzódott könyvet. Csak most olvastam végig. – Most olvastam Supka Géza: „1848 a márciusi forradalom előzményei, lefolyása, társadalmi jelentősége”; s ma fejeztem be Színi Gyula: „Jókai egy élet regénye” művét. – E három könyv mintha a történetek egymást kiegészítő leírásai volnának. – A mostani súlyos idők nehéz hangulatához beillenek.

Tegnap temették Kluge Károlyné Mazur Sárít. Néhai Mazur László volt iskolatársam 88-dik évében elhalt nővérét. Valamikor a város, a megye egyik leggyönyörűbb leányjelensége.

1949. XII. 13. Kedd. Már hetek óta, hosszabb-rövidebb megszakításokkal, esik és esik az eső. Ma reggelre esővel vegyes havazásra ébredtem. A gazdasági munkálatokban ilyképp megbénul minden. Pedig e nélkül is elég szomorú minden gazdasági terméseredmény. A gazda nép nagyon nehezen tud megbarátkozni, a reázdított új szovjet berendezéssel. Hiszen lehet hogy mindez jó, és beválik az orosz földrengeteg térségein; de itt, a magyar földön, ez idegenből ideplántált, átmenet nélkül reáerőszakolt, új gazdasági rendszer katasztrófa felé kergeti az életet. Hírlik, hogy a szomszédos Romániában, Bulgáriában semmivel sem vigasztalóbb az élet.

Bulgáriában folyik a Kostov Trajeso volt bolgár miniszterelnök-helyettes és vádlott-társai elleni bűnper.¹⁴⁰ Megismételt, de most már javított kiadású formája a bpesti Rajk László és társai látványosságának. Ez is akasztófákon fog végződni. De miféle ítéleti indokolások! Minő szakértői elaborátumok!

1949. XII. 31. Szombat. Csendes szilveszterestre készülődünk. Piroska még fekszik, Zorka is még gyengélkedik. A tavalyi és két év előtti víg társaságnak más házban lesz a találkozója. Itthon csak a család lesz együtt; fájdalom, az idén Lóri nélkül is.

Esti 7 felé jár az idő. A postáról jövök. Feladtam az idei évre elküldésre szánt utolsó lapokat, leveleket. – Ma egy hete ilyenkor vártuk a Jézuskát. Karácsonyest hagyományos, meleg családi történetét leírtam, legépeltettem, s elküldöttem postán Hágába, Bpestre, Mezősásra azoknak, akik nem lehettek ez estén közöttünk.

A családi körlevél szövege:

„Szombat van. Jézuska napja. A ház kis lelkei nagy izgalommal viaskodnak. – Ebéd alatt minduntalan az ablak felé pislognak: nem-e néz be a Jézuska? Vajon bejön-e este a mi utcánkba? Befordul-e a mi házukba? Hoz-e valamit? Mit? Zorka mama és papa úgy vélik, jön valami: suhogó. Mert bizony, ha a Jézuska őket fogja kérdezni, csak igazat mondhatnak, s ez esetre [...] csakhamar ketté vágja a kényes problémát Póji: »Jézuskával *ne* a papa és mama beszéljen, hanem majd a nagypapa. Ő *úgyis* azt mondja: jók vagyunk, és az egész városban a legjobb kislány csakis a Póji.« Meg is állapodtunk, majd csak én beszélek.

...Jaj, de hosszú az ilyen várónap! Nem akar leáldozni. De végre is esteledik. Kis szobámba menekülnek az apróságok, nehogy a Jézuska útjában legyenek. Egy ideig csak csendben vagyunk, de csakhamar kitör Pójiból: »még mindig nincs csengetés; már olyan ideges vagyok, hogy a plafonig szeretnék ugrani.« – Erre én bemegyek megnézni: jön-e már? Távollétemben elhangzik az első csengetés. Helyettem Józsi megy be szobámba hozzájuk. Megtörténik itt a mondókák – imán, éneken – a végső simítás. Megszólal a 2-dik csengetés. Az izgalom tetőfokon. Én kint maradtam, közben Piroska felkel az ágyból, felöltöztetik. Ő is együtt akar lenni a nagy gyönyörködésben. Átsegítik a volt szalonba, ahol a kis gyertyáscskákat és csillagszórókat gyűjtja Lóri. Piroska karosszékre helyezkedik – s elhangzik a 3-dik csengetés.

Józsi vezetésével jönnek szobámból a kicsikék, konyhából a cselédek és vasalónő, udvari szobájából Dudy és most már hozzá esküdt hitvese: Laczi. – Az ebédlőben gyülekezünk, nyílik az egyik, majd a második ajtó – bevonulás.

¹⁴⁰ A szovjet befolyás alatt álló országokban a Tájékoztató Iroda határozata után mindenhol koncepciók pereket tartottak magas rangú párt- és állami vezetők ellen (S. E.).

A kicsi szemek kápráznak a karácsonyfa, a tűzijáték látásán. Pillanatig dermedt csend, majd a fa alá térdel Tibi, Póji. Imára kulcsolódnak a kezecskék. Tibi Miatyánkjába belecsicsereg Póji: »édes, édes Jézuskám, kérlek szépen, vigyázz rám...« együtt zengik, egyik ezt, a másik amaszt, de azért nincsen diszharmónia. Befejezik. Keresztet vetnek, felugranak, s egyik jobbra, a másik balra fut, ki-ki az ő Jézuskája felé. A nagyok, a család, a cselédség közrefogva Piroska karosszékét, s meghatottan nézzük a gyermeki boldogságot.

Gondolataink, eltűnődéseink visszakalandoznak a messzi múltba, amikor mások is, a távollevők, az elköltözöttek is velünk voltak a körben...

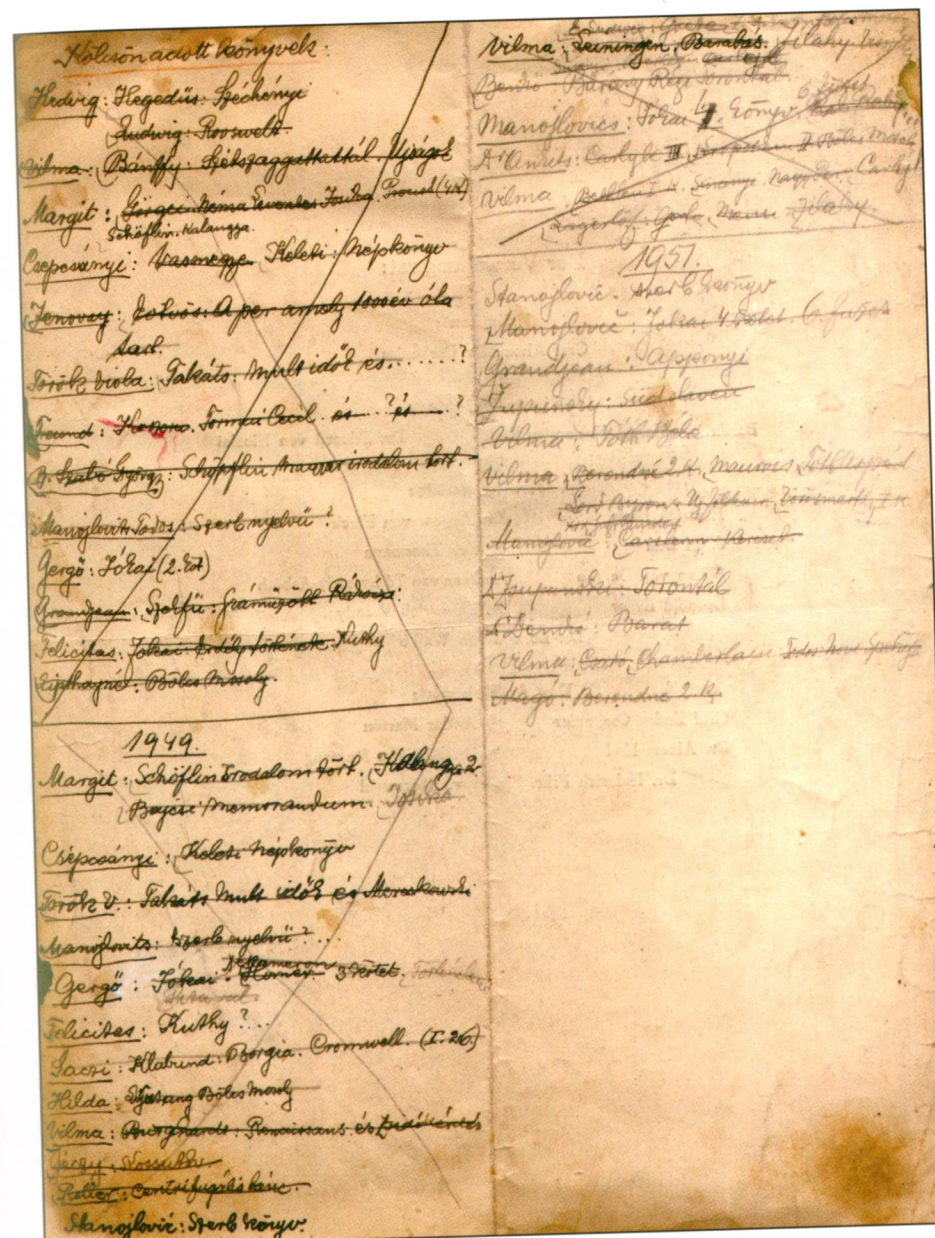
A kicsik lelkéből ki-kitörő felujjongás jelzi, hogy íme, valósággá lett egy-egy vágyálom: a baba, klopfoló, reszelő, szalagok, ruhácska, névbetűs csokoládék, képeskönyv, a másik oldalon iskolatáska, sakktábla, színes czeruzák, íróollak, radír, füzetek; majd Zorka kiosztogatja előbb a cselédségnek, azután a körül állók mindegyikének a hollandus, a becskerek Jézuska megemlékezését. – Köszönetek, összeölelkezések, családi csók, ünnepi jókívánságok [...], közben Józsi a szobában álló zongorához ül, mellette áll Póji és Römer francia tanítónénivel ez alkalomra betanult francia éneket dalol bájosan, édesen, kedvesen, nagy tapsok. – Utána elfoglalja Póji helyét Tibi és apa zongorakíséréte mellett szívbe markol: »... heilige Nacht, stille Nacht...«¹⁴¹ a környezetben nincsen szárazon maradt szem.

Oltogatják a gyertyácskákat. Piroskát visszakísérik ágyába, a visszamaradtak: Zorka, Dudy, Laczi, Pali, Józsi, Lóri, Tibi, Póji, én – mellettünk a bölcsőben a kis Imre, a másik, a szomszéd szobában terített asztalhoz ülnek, hozzák a karácsonyi borlevest, s megindul a kis Jézuskáról a csodaregélés. A hangos szót persze Póji és a nyugodtabb Tibi viszi. Sok, sok hálás, forró köszönet száll Hollandiába, Hágába csodateltlen, hogy ily messze távolból is idetalált a csillogó Jézuska a kis Bega menti Várad-házba. Éjfél tájban oszlik a család, néhányan Lórával az éjfél misére mennek, a többiek visszavonultan éji csendben folytatják a karácsonyi álmódzást.

Így múlt el az Úr 1949. évi december 24-diki szombatján, a karácsonyest ünnepe.”

E levél egy-egy gépirásos példányát tegnap: Bubus és Tibi, s ma este Mauzi és Ernő címére adtam fel a postán, mindegyikre külön néhány sornyi hozzáírással.

¹⁴¹ Szentséges éj, csendes éj...

Lista az 1949-ben kölcsönadott könyvekről

1950. január 1. Vasárnap. Tegnap visszavonultam, csendes családi körben folyt le a múlt év szilveszterestje. Vacsora után Józsiával kis szobámban hallgattuk a rádió a London által beígért szilveszteresti programot. Rendkívül szellemesen parodizálták Londonból a budapesti népköztársaságot. Józsiával kitűnően mulattunk. – Utána átmentünk Piroskáékhoz, bejött Zorka, az udvari lakásukból feljöttek Dudy, Laczi, s itt feketekávé s bor mellett elbeszélgettünk éjfélig. Az éjféli villany elsötétítése után, felszolgált borleves mellett, köszöntöttük egymásnak a boldog új évet. Még beszélgetve együtt maradtunk éjfél utáni egy óráig.

Ma újévi üdvözléssel felkerestek: [26 név].

Írásban gratuláltak: [16 név].

1950. I. 5. Csütörtök. Kedden (I. 3.) jelent meg az ablakokon e télen az első jégvirág, s szerdán (I. 4.) az első hóesés. – Az idő hirtelen hidegre fordult.

Ma temették Janković Kostát, valamikor Révaújfalu, utóbb Melencze község volt jegyzője, majd az 1918-as impériumváltozás idején Torontál megye alispánja. Még jegyzősége idején azon bátor, nagyon ritka számú jegyzők közé tartozott, aki a megyei közgyűlésen velünk, az ellenzékkel mert szavazni egyszer-másszor. Úgy hírlott, hogy felesége révén gazdag, tehát független volt. Mint alispán a kisebbséggé vedlett magyarsággal szemben nagyon megértően előzékeny volt. Ő is 1867-es, egy fél évvel fiatalabb nálam. (1867. III., ő 1867. IX.) Nem is tudom, hogy e korból él-e még itt, közöttünk ismerősöm? A nyáron értesülve, hogy súlyos szívbajban szenved, a czukorgyári úton levő házában felkerestem. Az előtt a mi utcánkban (a volt Kéber-féle emeletes házában) lakott. – Elment tehát ő is, a szintén: 1867-es.

Még 1948. XII. 15-én hosszabb ajánlott levélben megírtam Bubusnak is, Piroska váratlan betegsége és hirtelen szükségessé vált operálása lefolyását. (E naplójegyzetek 1948. XII. 13-án itt is részletesebben leírva). Bubus e levelet nem kapta kézhez. Mauzinak, Ernőnek, Tibinek írt ugyanily leveleimet ők megkapták. Bubus elveszett levelét 1949. II. 24-én megreklamáltam. Értesítés nem jött. Erre a reklamációt 1949. V. 28-án megismételtem. Vártam. Végre ma (1950. I. 5.), tehát több mint egyévi idő után, értesített hivatalosan a beográdi

posta, hogy: a kérdéses ajánlott levél, még itt a belföldön, Beogradban tűnt el; ha kívánok kártérítést, jelentsem írásban. – Bejelentettem, hogy nem kívánok kártérítést.

1950. I. 16. Hétfő. Józsi 38. évi születésnapja (1912–1950. I. 16.) Egész délelőtt, sőt du. 3 óráig bíróságnál tárgyaláson elfoglalva. A család, az ünnepi ebéd már türelmetlenül várta. Végre du. 3 óra tájt hazakerült; meglehetősen kifáradva. A volt szalonban, ma hálósobájuk, vártuk. Asztalon a különböző születésnap ajándékok. Az üdvözlő köszöntést Póji kezdi, átnyújtja a virágcsokrot és ajándékait, majd Tibi szónokol. Együtt a család. Piroskáék, Maska szakácsné-minden és anyósa. Ajándékok átadása. Ünnepi nagy ebéd – bor, szóda; feketekávé, amelyre feljön Dudy és férje is. Már 5 felé járt az idő, mire szétoszlottunk, s én szobámba vonultam.

Két nappal ez után: 1950. I. 18. szerdán, Piroska születése és neve napját ünnepeltük a családban, csendesen; azzal, hogy az évfordulói, ünnepi családi ebéd vasárnap (I. 22.) lesz, amikor nincsen irodai elfoglaltság, s mindannyian nyugodtan együtt lehetünk. – Vasárnap együtt is voltunk, a kettős család, s feljöttek Dudy és Laczi is. A gazdag ebédnél, s utána a feketekávéval, felvonultak a régmúltakba letűnt sok, sok családi emlékezés elhomályosodott képei.

1950. I. 31. Kedd. Január hó utolsó napja. Megkönnyebbülünk, hogy vége egy téli hónapnak. Zordon, hideg idő járja – bár kint minden hóval borítva, világítóan fehér. De bent a szobákban is fázunk. Erősen fogytán a túl drágán és így is nagy nehezen beszerezhető tüzelőanyag. Protekció útján került ma a házba néhány mázsa szén; vizes, lucskos, poros, drága, de örültünk, amikor befuvarozták. Protekció útján jött le néhány zsák fűreszpor is az én kályhámba. Felmelegedett, s így ideírom e néhány sort, búcsúzásul januártól, s tele várakozó vággyal a tavasz felé.

1950. II. 3. Péntek. Tegnapelőtt este leadta az amerikai rádió Truman elnök azon kijelentését, amely szerint: elrendelte a hidrogénbomba gyártását. – Nagyon komolyodik a világhelyzet.

1950. II. 22. Hamvazószerda. Gyors egymásutánban múlnak a napok. A jövő héten, e hó utolsó napján befejeződik életem 83-dik, s jövő szerdán – március 1-jén – kezdődik a 84-dik életév.

A plébánián járva kérésemre Jung páter, mostani plébános, elém tette a becskerekai egyházi feljegyzéseket tartalmazó egyik könyvet. Ez első könyvben a feljegyzések 1823. évről valók. S jóleső meglepetésül látom, dédnagybátyám, Várady János keze írásával kezdődik az emlékezés. E sorokból látom, hogy Várady János – aki keresztapám is – Szegeden 1792. X. 5-én született. – A becskerekai plébániának 1822. VIII. 1. óta adminisztrátora, s 1823 óta haláláig plébánosa.

Budapesten a népbíróság tegnap ismét két halálos ítéletet hirdetett. Ezenfelül súlyos 15 évi és 12 évi fegyházbüntetést mért az egyik amerikai és az egyik

angol állampolgárra. E két külföldön óriási felháborodásról szól rádiójuk. Rémes, hova vezet a magyar kommunista vészuralom.

1950. II. 25. Szombat. Mauzi kedves levélben melegen köszöntött a jövő szerdai évfordulóhoz. Örömhírt is hozott: Ernő állást kapott. Minőt, hol? Nem írja; csak azt, hogy Ernő nagyon boldogan közölte.

Zorka keddi névnapját a mai, szombati vacsora utáni összejövetelen ünnepli szokott társaságuk körében.

Az Angliában lefolyt képviselő-választások mára összeszámolt végeredményeként az eddigi kormányon volt munkáspárt maradt ugyan uralmon, de nagyon sovány, talán 7-8 többséggel. – Már ehhez képest Oroszországban s erre mifelénk a „választások” bizony másvalamiképp folynak, és más végeredményűek. Errefelé nincsenek ingadozások, nem létezik ellenfél.

Angliában egyetlen kommunista sem jutott mandátumhoz.

1950. március 1. Szerda. A világban az égbolt erősen borult. A belvilágban ég a forró vágy a határon túl élő gyermekek, unokák után. – A sors a mai nappal megnyitá immár földi életem „évkönyvei 84-dik kötetét”.

Sok üdvözlő látogató, levél és távirat emlékezett meg a mai évfordulón. Felkeresett: [59 név].

Sürgönyileg üdvözöltek: [5 név]. Levélben: [16 név].

1950. IV. 10. Húsvéthétfő. Tegnap – húsvétvasárnap – a templom előtti főtéren az arra járók, a húsvéti misére sietők elámulva állottak meg a megyeháza előtti téren, ahol 90–100 külön kirendelt ifjúság, közöttük felsőbb osztályú diákok, diáklányok, fiatalok ásókkal, kapákkal felszerelve felásták a Nagyteret –, ahol valamikor Kiss Ernő vértanú szobra állott. A virágterületet letaposták a Mosa Pijadé választási szónoklatát hallgatók, s a kirendelt munkaerő ásta, kapálta a területet, ledöntötték a templom előtt állott hosszú fasort, felszedték a nagy koczka köveket. Az így támadt homokfolyosóra hordták, és a templom ajtaja előtt, a stráfkocsiról lapátolták a salakot, átláthatlan porfelhőt szórva a templomba igyekvő hívek arcába. – Mindezt a húsvétvasárnap mi idején, húsvétvasárnap délelőttjén. Szándékosan!?

Ma reggel beállított Lóri fiam. Hivatalos úton van. Így a húsvéthétfőt vele együtt tölthettük. Józsi kéthavi katonaszolgálaton távol van. Innét április elsején búcsúzva Pancsován jelentkezett. Ott Alibunárra rendelték szolgálattételre.

1950. V. 10. Szerda. Dudy és Laczi, Begaszentgyörgyről hazajövet, elmondották: kint jártak a temetőben, a kriptakápolna ajtaját kifeszítve, nyitva találták, a kriptafülkéek egyikét teljesen feltörve, a koporsót kirántva, dűlős nyomait látták. Borzalmas idők. Már a halottak sem nyugodhatnak békében. – A szomszédos Beierlein kápolna még jobban szétrombolva, láthatóan a koporsók kirabolva.

Az út odáig és vissza a vasút túlsúlyoltságával – rémes.

1950. VI. 12. Hétfő. Alibunári vendégeink – Haag Aladár, volt egyetemi jogásztársam – alibunári gyógyszerész fia és felesége, és egy alibunári állatorvos és felesége, akiknél Józsi mostani katonáskodása idején igen sokszor élvezte nagy vendégszeretetüket, viszontlátogatásra jöttek hozzánk a szombat esti alibunar–pancsovai vonattal, majd ma hajnali 2 óra tájt búcsúzva visszautaztak. Ez alkalomra átjött Csókáról Lóri is, aki Józsit, Póji, Tibi társaságában Alibunáron meglátogatta. Az idő is kedvezett, igen kellemesen lehűlt. Tegnap délelőtt vendégeinkkel kint voltunk a szőlőben. Délután Józsival a moziban szórakoztak. Tegnap este vacsora után meghívásra itt voltak dr. Stankovics és neje, Kató, ennek nővére Nikolics Médi, feljött Dudy, s átjöttek a szőlőből Piros és Pali, s melegen kedélyes estét töltöttünk. Rádiózenére a fiatalok táncoltak is. Pirosék, Stankovicsék éjfél tájt elbúcsúztak, a vendégek átöltöztek, s 2 óra tájt ők is az állomásra kocsiztak.

Tegnapelőtt (VI. 10.) Margit napja volt. Dr. Kálmánné Engel M., Brenčičné Christián M. M. Beumelné Kiss M. és leánya, Báthory M., Nyárainé Oroszi M. és Bárány M. névnap köszöntését levelekben, posta útján intéztem el, Kollarich M. és Végh M.-nál személyesen, szóban.

A világhelyzet erősen borul. A Nyugat, élén Amerika és Anglia, és a Kelet élén Szovjetunió, s háttérében a kommunista Kína, egyelőre csak diplomáciai jegyzékek, összejöveteleken elhangzó beszédek útján fenyegetik egymást – s közben gyártják az atombombákat és fegyvertömegeket. – Ha megérjük, vajon átéljük-e, túléljük-e a harmadik világháborút is?

1950. VIII. 22. Kedd. Lóri végre, négyévi falusi élet után, elkerül Csókáról. Gazdaság-iskolai tanárrá nevezték ki, valószínűleg Szabadka városába. – Végre többhavi elnémulás után Cuni is adott életjelt. Vámosmikoláról írt. – Ma Piroska–Pali házassági évfordulója ünnepsére Lórral Piroskáéknál a szőlőben vacsora; utána feketére kijöttek Zorka, Józsi, átjöttek a szomszédból Draxlerék, Jenovayék. – Éjfélig kedélyesen voltunk együtt. – E héten kis szobámat átfestették, rendbe hozták; ez időre két éjszakát a Piroskáék hálósobájában aludtam.

1950. IX. 1. Péntek. „Öszentségi” tetemrehívás. Szenvedélyes hangú ki-beszélés. Szakadék kimélyülés. Megkönnyebbült lélekérzés. – Elbúcsúzás. – Levél. – Esti kirándulás utóhangja.

1950. IX. 7. Csütörtök. Mária napján dr. Perisicsnénél voltam ozsonnára meghíva. Az asztal körül 10 nő s én az egyetlen férfi. Idők jele. Ott volt: Milassin Náni, Marton Léli, Kollarich Margit, Pési, Juhász Piri, Magyar Lenke, Demkó Lídia, Bakalovich Dóra, Tordai Irén, Perisicsné. – Néhány nap múlva délután Kollarichné: öt nő s ismét én egyedül képviseltem a másik nemet; 3 Davidovics nővér, Margit és Pési. Mind ritkább a szabadon lógó férfinép.

1950. IX. 10. Vasárnap. Mára lett hirdelve az új iskolaév megnyitása. De. 8 órára Póji, Tibi kiöltöztetve, kézen fogva Póji kortárs kis barátnőjét, a

szomszédos Lukics-Tunner Lujzát, várják az indítást. A 3. iskolás növendéket hatan: Zorka, Józsi, Lukics-Tunner szülők, Dudy, László kísérik, de csatlakozik kis tolókosijában Imi is, s egy utczasaroknyi távolból én is utánuk lépkedek. Kicsik, nagyok befordulnak a Messinger intézet kapuján; én megfordulva haza indulok.

Póji, Lujzi betöltvén 7-dik életévüket, az első elemibe iratkoznak, Tibi bevégezte júniusban a IV. elemi, s úgy hittük, az I. gimnázium osztályában folytatja, de az új iskolarendelet ezen változtatott. Mától kezdve az elemi: 8 osztályos, s ennek befejezte után, folytatódik, a volt gimnáziumi szaknak megfelelő további oktatás.

A távoli Keleten hevesen dúl a koreai véres harcz.

1950. X. 23. Hétfő. Régen elnémult e feljegyzések folytatása. Itthon ez alatt nem is történt sok változás. Hirtelenében hidegre fordult az idő. Mégis korainak véltük a fűtés elkezdést. Nagyon takarékoskodni kell a fűrészpörrel. A kályhát ugyan beállítottuk, de amíg csak lehetett – vártunk. Közben gyenge influenza-félével négy napot ágyban töltöttem. Teljesen kilábaltam; de végre is múlt pénteken (X. 22.) Józsiék begyújtottak. Ezóta melegedik a kis szobám.

Lórit végleg Szabadkára nevezték ki. Múlt hónapban már megkezdte ott a tanárkodást. Van lakása, s mint mondja, rendes ellátása. – Tibi is kapott állami gazdaságban végre alkalmazást, mint csikótelep-kezelő, amint írja, egyelőre egyhavi próbaidőre szól az alkalmaztatás; de ismerve fáradhatatlan munkabírást, szívós munkakedvét, erősen bízom, hogy meglesz a véglegesítés is.

A messze Keleten, úgy látszik, végbefejezéshez közeledik a koreai háborús kaland. Az Amerikai Egyesült Államok gyors és határozott fellépése legyőzi a kommunista próbálkozókat.¹⁴²

1950. XI. 1. Szerda. Mindszentek napja. Napok óta, s ma is kisebb-nagyobb megszakításokkal, de állandóan esik. Zorka, Józsi holnap nagyon el lesznek foglalva, ma szabadabbak, s így bár csak holnap van halottak napja, ma ebéd után: Zorka, Józsi, Póji, Tibi, Dušica s én esős időben, ernyők alatt, kimentünk halottainkhoz. Emlékezés...

1950. XI. 5. Vasárnap. Imre napja. A lefolyt egész héten kellemetlen, esős, elég hideg időjárás, tegnapelőtt hozzá még csúnya kavargó erős szél. Aggódva gondoltam a küszöbön levő vasárnapra. Piroska két nap óta nem kis fázdozással takarította, új fűrészpör kályha beállítással rendbe hozta az egész nyáron át lakatlanul maradt szobáit, mert ezekben fogadjuk a gratulánsokat; az ablakon át kinézve el-elgondoltam, ilyen esős, sáros időben, hogyan fog festeni a nagy gonddal kikészített lakás. Napok óta reggeli felkeléskor – első

gondom volt kinézni, időjárást figyelni. Vasárnapra kelve mintha messze rejtőzött volna szél, sár, eső; helyet engedve elcsendesült, szélmentes, majd nap-sütéses, kellemesen melegítő vasárnapi délelőttnek. Csakugyan, mintha csak az idevonuló üdvözlőkre, háziakra lett volna figyelmes, mert délután 2 óra tájt újból csepergett.

A szűkebb családi kettős Imre-ünneplés, előtte való, szombat esti vacsorával rendeződött. A szépen felterített nagy ebédlőben gyűlt egybe az itthoni kis család: Piros, Pali, Zorka, Józsi, Póji, Tibi, Imrike, s a meghívott Dudy, László és én. Az első szó természetesen Pójié.

Szokásos székre állás. Kis virágcsokor a kézben, mögötte papája a sűgő:

Fújdogál már a hideg szél,
Vígan fűtyörészget.
Húzzad csak a kályha mellé,
A nagy karosszéket.
Meg ne fázzál, jó nagypapa,
Az Isten megáldja:
Ezer öl fát kívánok hát,
A neved napjára!

Zúgó taps. Csokor átnyújtása. Székről leszállás. Amelyre felállt most Tibi:

Reményik Sándor verse: Mohács után

A király szöke fején a sisak,
Tomory vasmarkában a kereszt,
Maroknyi had halálra szánt szíve
Irgalmat nem találtak,
Mohács felett olyan csillagok álltak.

Testvér, ne kérdezd, hogy ki volt hibás,
Főúr, főpap, jobbágy, vagy köznemes?
Mindenki bűnös volt és senki sem,
Hidegen hirdették a csillagok:
E nemzedéknek nincsen kegyelem.

E nemzedék lelkében meghasonlott,
És azért érett meg a lehullásra:
Teste darabokra vágattassék,
Szegeztessék az idő kapujára,
Órája ütött és napja leszállt.

¹⁴² 1950. június 25-én a kommunista Észak-Korea a Szovjetunió támogatásával megtámadta Dél-Koreát. A harcokba beavatkozott Kína és az Egyesült Államok is. Az 1953-as fegyverszünet kettéosztotta Koreát (S. E.).

Éjszaka jön százötven éves éj,
S ki éjben születik majd, mit csináljon?
Dolgozzék, imádkozzék, túrjon, várjon,
S a sírba is reménysugárral szálljon,
Ha könnyel sózott kenyérét megette.
Mert változnak a csillagok felette.

Szépen, átérzéssel elszavalva. Tapsok. Virágcsokor átnyújtása. Következik a körülálló nagyok ölelő üdvözlése, majd előlépett a velünk ünneplő, felvonult házi alkalmazottak hármasköréből az öreg Annau néni, s bátor hangon verseli:

Ich hör' ein Glöcklein läuten,
Ich weis nicht, was soll es bedeuten?
Endlich fällt's mir ein:
Das heute Imre könnte sein.
Darum bin ich gekommen
Den Namenstag zu gratulieren,
Und alles Gute zu wünschen!
Mit der Familie ein gutes, fröhliches Leben
Gott gebe den heiligen Segen!¹⁴³

Taps. Köszönet.

Versek, tapsok elhangzása, családi üdvözlések, csók, ölelések váltása után a virágokkal ékesített, szépen feldíszított asztalhoz ültünk. Gazdag ünnepi vacsora. Piroska, Zorka, Dudy remekelt. Sokáig néma csend. Gondolataink a határokon túl messze kalandoztak. Csendben, de a némaságban is érezhetően egy irányba szállottak: mily teljes volna az est boldogsága, ha a távolba szakadtak, a mindenkorra átköltözöttek itt lehetnének közöttünk. – Majd hangra éledt a szó. Sokáig, nagyon sokáig ez is csak a távolmaradottakat invokálta. – A szomszédból Lóri sem lehetett körünkben. – Lassanként megélnék a kedélyek, de ekkor is a letűnt múltakban tévelyegnek. Hozzák a forró, jó feketét. A holnapi nap látogató-lehetőségeiről elmélkedünk. Éjfél tájt búcsúzkodunk. – Még kitekintünk a szabadba: szélvihar, eső elállt, felhők oszladoznak, itt-ott előbújó csillagok ragyognak. – Reánk köszöntött november 5-dike. Imre napja. Vasárnap. Felhőmentes, szélcsendes, majd napsütéses, enyhén meleg, jóleső délelőtt. – Vasárnap van, s így az állami szolgálatosok – ismerőseink, barátaink, asszonyaink, lányaink mostanában csak ily úton

juthatnak nehezen megdolgozott kenyérhez, ma szabadnaposok, s így már 10 óra tájt jelentkeznek a jókat kívánó üdvözlők. A lánczolat szakadatlan, s eltart folytonosságában déli ½ 2 óráig. Néhány Nachzügler¹⁴⁴ még esti 6–8 órák között látogatott házukba.

A névsor ilyképp alakul: I. Személyesen itt volt üdvözlők: [66 név], a házi alkalmazottak: Annau Mária (versben felköszöntő), menyee, Stibor Maska, Paulus Anna, Bartha Barbara.

II. Sürgönyöztek: [6 név].

III. Levelet, lapot küldött: [24 név].

Ma este is a család még egyszer együtt van vacsoránál feketével. Beszélünk. A lefolyt szép nap kedélyes, meleg hangulatáról csevegünk; az itt voltokról emlékezünk, mindannyian egyet érezve megállapítjuk, hogy a nagyon szép számban eljöttek barátian jól érző, otthonos hangulatához bizonyára hozzájárult a vasárnap szabad érzése, és a hirtelen melegre, napsütésesen szépre fordult külső időjárás is. Ez a váratlan melegre, szárazra fordult idő, nem tévesztette hatását reánk háziakra sem. Látva, miként kímélődött meg bejárat, folyosó, szobák, csöpögő esernyőktől, lucskos hőcipőktől. Elég élesen érvényesült ilyképp a családban is az „időtéma”. – Egyszerre megszólal a közöttünk eddig hallgatag volt Józsi: „a papa egész életfolyása szerencsés, még az időjárás is feléje fordul...” Csend lett. Magamba mélyedve elgondolkodom. – Igaz. Teljesen igaz. Hosszú földi életem sok szerencséről regélhet. A gondviselés kegye: hét ragaszkodó, szerető, édes, jó gyermekkel áldott meg. Megengedte, hogy boldog emlékü, drága, jószívű édesanyjuddal gyermekeinket gondmentes, szép emlékü gyermekkoron át vezessük az életbe. – A családi otthon meleg, de kis körén túl, utat nyitott a magyar közélet nagyobb terére. Megérnem engedte, hogy a velem, a körülöttem élő kortársaim megbecsülő tisztelete legyen kísérem az ifjú, a férfi éveim messze túl, a szinte patriarchai alkonyatig. – Megérnem engedte sok, sok átélte előzői sorozatán végig ezt a mai szinte áhítattal telt évfordulói, ragyogó melegségű, feledhetetlen nagy, szép ünnepnapot. A lélek emlékezése így szárnyalt letűnt múltakba. Átértett jelenbe. – A további beszéd elnémult. Felemelkedtünk. Jó éjszakát kívánva búcsúzkodtunk. Így folyt le az egymásba fonódó szombati és vasárnapi, kettős napra átfogott, idej évforduló.

Délután ½ 2 óra után, amikor az első látogatók is elbúcsúztak volt, Pali-val elindultunk a Nagyhídon túli ún. Szilva utcába, dr. Matics Misa orvos, jó ismerősöm temetésére. Később Józsi is utánunk jött. Ott a hosszúra nyúlt ceremónia alatt alaposan átfáztam.

1950. XII. 4. Hétfő. Imre napja óta teljes hónap telt el. Közben Lóri is hazajöhetett szabadkai új otthonából három napra. Elbeszélgettünk itthoniakról,

¹⁴³ Haragocskát hallok csengeni, / nem tudom, mit jelenthet ez. / Végre eszembe jut, / hogy ma Imre [napja] lehet, / ezért jöttem el, / hogy névnapot gratuláljak, / és minden jót kívánjak, / a családdal együtt boldog életet, / Isten adjon szent áldást!

¹⁴⁴ Későn érkező.

jó kis Pójkink váratlan betegségéről, elzárt kórházi magányáról, látogatása tilalmáról, a legalább három hétig tartó kórházi kezelésről. Hosszú idő bizonyára szegénykének a családtól való elszakadás, amint nekünk is nagyon, de nagyon hiányzik. Vigaszunk, hogy a karácsony ünnepén mégiscsak együtt leszünk.

Sokat, érdekesen beszélt Lóri új tanári pályájáról. – Elrepült a 3 nap. Csütörtök (XI. 30.): Csókán át visszament Szabadkára.

Közben a külvilág is háborog. Truman, USA elnöke ellen revolvermerényletet követtek el. Vele együtt volt kísérői közül kettőt lelőttek, Truman sértetlen maradt. – A koreai háború a kínaiak beavatkozásaival súlyos fordulatot vett. – Bernard Shaw 94 éves korban meghalt (1856–1950).

1950. XII. 31. Vasárnap. Ma egy hete volt Jézuska-est. Az izgalom ez egyszer nem a ház kicsinyeinél, de nálunk, nagyoknál kezdődött. Lóri előtte való nap, szombat reggel érkezett. Holtfáradt, egész éjjel utazott. – A szokásos kérdésre: meddig maradhat itthon közöttünk? Lehangoltan feleli: ezt ma (szombaton) délután a Szabadkáról jövő telefonértesítés fogja megmondhatni. A szabadkai tanintézet igazgatója, mondja Lóri, hosszas beszélgetés után ugyan tudomásul vette Lóri hazatávozását, de mivel Belgrádból miniszteri utasítást vártunk a tekintetben, hogy a tanulóifjúság részére lesz-e karácsonyi szünet, s ha igen: mennyi időre terjedhet, így e telefoni értesítés fogja megmondhatni: meddig maradhat itthon. – Délután (szombaton) csakugyan jelentkezik a telefon. Belgrádi minisztérium szigorú rendelkezése: nincsen karácsonyi szünet. Az összes intézetekben, iskolákban hétfőn (karácsonyunk másnapján) rendes előadás. Lóri legyen hétfőn reggel 8 órakor az iskolában. – Leverten közli ezt velünk. Merthogy hétfőn 8 órakor az előadói teremben lehessen, innét már vasárnap délután indulnia kell. A vasúti összeköttetés rém nehézkes. A túl nagy vonatkésések ismét napirenden. Állítólag okozója: a rossz szén. Nagy a lehangoltság. Így Lóri nem lehet közöttünk karácsonyestén. – Néha váratlan segítség jön, még a vonatkésések reménytelen oldaláról is. – Másnap a szándékolt elutazás előtt Lóri telefonál az állomásfőnökségre. Válasz: a nagy vonatkésés miatt, úgy Csóka–Zenta felé, mint le Belgrád felé, a csatlakozó vonatok nem várhattak – elindultak. Így Lórinak nincs csatlakozása sem fel, sem lefelé, tehát hétfőn délelőtt nem lehet Szabadkán. – Megy a sürgöny az igazgatónak: vonatcsatlakozási lekésések miatt csak hétfőn délután érkezhetnek.

Így tehát, miután nem Lóri mulasztása, de csatlakozás be nem várása az ok, Lóri a karácsonyestre közöttünk marad.

Vasárnap est. Megindul a hagyományok visszatérése. Karácsonyfa ügyeskedő belopása a (volt) szalonba, feldíszítés, távollevők fényképeinek elhelyezése, ajándékok személy szerinti (elhelyezése), osztályozása, zongora felnyitása, kották előkészítése, villanylámpák eloltása, s hallatszik: a 3-dik csengezés. Karácsonyfa gyertyácskák, csillagszórók fényénél felnyílnak az ajtók. A

belépők élén most már a kis Imi. Hirtelen megáll a fényáras fa előtt. Körülveszi a 25-re felszaporodott nagyok serege: Heklai néni, Pin Ágnesék, Katicza tantiék, Vericáék, Piroskáék, Józsiék, Zorkáék, Dudyék, velük a cselédség és eljött hozzátartozóik, Annau néni unokája, Maska, Anna és öccse, Nikolaus, Barthné. Minden szem kis Imin csüng. Sok ideig teljesen mozdulatlan, meghatottság ragyog kis szeméből. Elölép, s a fa előtt letérdel: Póji, Dušica, Tibi, keresztet vetnek, s imába kezdenek. Erre mintha magához térne Imi, odaszalad Pin nagypapához, kis ujját parancsolva feléje tartja, az imádkozókra mutat: „deda, térdelni, szici!” Mit tehetett a nem éppen legkarcsúbb testű deda – odatérdelt –, igaz némileg nehézkesen, az imádkozó kicsik mellé; e sikeren felbuzdult Imi hozzám siet, kéznél fog, a sorba húz: nagypapa is szici! Engem a katasztrófától csak az mentett meg, hogy az ima befejeződött.

A térdeplők felállanak, a kicsik a fa alá sietve, mindenik keresi az ő Jézuskáját. Kezdődik Piroska, Zorka szerepe. Kinek-kinek szóló a messze Hollandiából ide szárnyalt s a becskerek szerény Jézuska-ajándékok szétosztása. De lám, gazdagon jut mindenkinek. Örömteli köszönőszavak hangzanak mindenfelől.

Józsi zongorához megy, odasiet Póji, meghatóan csendül fel a begyakorolt karácsonyi ének. – Utána elhangzanak az ünnepi jókívánatok, hálás szívű köszönetek; majd a vendégrokonok búcsúszavai.

Mi, együttmaradtak a közben virágokkal feldíszített nagy ebédlőben gyűlünk az asztal köré. Elhelyezkedünk. Heklai mama, Piroska, Zorka, Dudy, Józsi, Pali, Laczi, Lóri, Póji, Tibi, én. Borlevessel kezdődő fényes karácsonyi vacsora. Utána pompás fekete, melynek elevenítő hatása mintha megnyitná múltakba visszarevedező földi életem egy-egy emlékezésrekesztét.

Ma 27 éve ugyanitt, ugyane nagy ebédlőben, kezdtem az emlékezést, díszvacsora Pelegrinetti Ermenegilde beográdi pápai nunczius, nagy vendégünk tiszteletére. Patkó alakra terített nagy asztalnál, a nuncius és titkárától jobbra és balra Kovács vikárius és a bánáti egyházi esperesek köre, közöttük beosztottan apósom, s városunk magyarságának világi vezetői. A pecsenye felszolgálásánál a nunciussal szemben, az ajtó bejáratába állok, mellettem Metám, s közrefogva az időben itthon volt gyermekeink, s mint házigazda és akkoriban hitközségi elnök, olasz nyelven üdvözöltem vendégeinket. Az olasz gördült hála az 1887/1888 évben Triesztben töltött egyévi önkénteskedésnek. Utánam dr. Vinczehidy Ernő szép francia nyelven mondott felköszöntőt, majd felállt apósom, s Kovács vikárius szerint klasszikus latin nyelven, dr. Farkas Geyza ismét franciául, Marton Andor magyarul köszöntötték a nunciust és vendégeinket. Másnap Bencze Miksa akkori alelnök, s harmadnap Marton Andor házában volt ünnepi vacsora, ugyanily változatosságú felszólalásokkal. Úgyhogy a nuncius városunktól búcsúzáskor hangsúlyozta is, amikor Becskerekre indult, úgy hitte, a Balkán egyik sarkába jön, s innét elinduláskor örömmel lát-

ja, hogy a Nyugat szellemvilágába került. – Már feltűnt neki, mint mondá, ide-érkezésekor a hitköztség dísztermében tartott díszközgyűlés, amelyen Várady elnök magyar, német, szerb, s majdan feléje fordulva olasz nyelven tartotta a megnyitót. – Itt időzése emlékéül a búcsúzásakor pápai érmet adott volt nékem. Behoztam, megmutattam, Heklai mama oda volt az áhítattól. – A többiek is elmélyedve hallgattak. De veszűkre. – Mert megnyílt a zsilip, és hömpölygött a múltak emlékezésének árja.

Megindult a tetemrehívás. Múltakra emlékezéseim folyamán, felvonulnak mindazok, az azóta rég elnémult nagyjaink, akik valamikor, ennek a Váraljai utcái 10. számú, szerény Várady családi háznak fényes vendégei voltak. E házban volt elszállásolva 1905. és a rá következő 1906. évben, két ízben is, gr. Apponyi Albert. E ház látta vendégül 1906-ban Kossuth Ferencz akkori függetlenségi pártelnökünket, a nagy Kossuth Lajos fiát és őt kísérő képviselőtársaimat. Kiss Ernő vértanú emlékszobra leleplezési ünnepére (1906-ban) Justh Gyula házelnököt és mintegy 50 országgyűlési képviselő kíséretét. E ház vendége volt Günther Antal igazságügy-miniszter, Gullner Gyula államtitkár és a velük városunkba érkezett képviselők. S felelevenedik a múltak emlékéből mindegyikükre vonatkozó egy-egy kis jellemtörténet. – De változnak az idők. Reánk szakad: Trianon. És 1927-ben ugyanez a kis magyar Várady-ház villásreggelire vendégül látja Nincsics Momcsilo akkori aktív szerb külügyminisztert, s megkötődik a magyar–szerb radikális pártok választási megegyezése, amely a szkupstinába visz három (dr. Streliczky Dénes, dr. Nagy Ödön, dr. Várady Imre) magyar párti képviselőt. Amikor később, nagy idő múlva ráeszméltek, hogy az itteni magyarságnak is szenátori hely juttassék; így lettem azután én, Jugoszláviának: első, egyetlen, de egyben utolsó magyar szenátora [...]

ПОШТА, ТЕЛЕГРАФИ И ТЕЛЕФОНА

ТЕЛЕГРАМ

Секретарь Варады Имре

Имя	Время приема	Содержание сообщения	Время приема	Получатель сообщения
Имя	Время приема	Содержание сообщения	Время приема	Получатель сообщения

Репортаж о жизни в
вагоновом вагоне
алкоголем и сигаретами
пожарил, а Жордан
Маггарок
Бодай Жерsei Мери

Оформляю: 206

De siet az óra. Éjfél felé jár az idő. Az asztaltól felemelkedünk. – Lerázódik az emlékezések raja. Csendesen búcsúzkodunk. Lóri, Pali az éjjeli misére indulnak. Ágyacskáikban a kicsiké alszanak. Bizonyára a jó Jézuskáról édesen álmodnak. S befejeződik 1950. év karácsonyestje.

Egy hétre reá, következő vasárnap, ma (XII. 31.) ugyane házban piknik alapon szilveszterest. A múltakban révedező áhítat hangulatát hangos rádiók (van e fajtából a házban három is: Józsinál, Palinál, nálam) víg zenéje, táncz, tréfás táviratok felolvasása, kosztümös felvonulások váltják fel.

A társaság kis számú. Itt vannak: Draxler Lipót, neje, Demkó Eszka, Liphay Tibor, neje, Erzsi, Bencze Zoli, neje, Marton Éva, Marton Juczi, lánya, Rozmaring, Bencze Tibor, Daun Pipu, Juhász Zsuzsi (újak): Bencze Zoliék lakói: dr. Szőnyi katonaoorvos, valamikor Zágráb egyetemén Józsi egyetemi kortársa, ennek felesége, s ennek az ünnepekre látogatába jött nővére (aki tábornok felesége), s ez utóbbi katona fia, és a háziak, Piros, Pali, Zorka, Józsi, én. A hangulat kedélyes, víg. A rádiók zenéje mellett szakadatlan tánc a kis és nagy ebédlő-szobákban; amit egy időre, a minden jelenlevő nevére érkezett, szellemeskedő, csipkedő táviratok felolvasása szakít meg. Juhász Zsuzsi a felolvasó. Felvonul egy-egy kosztüm, maskara: Marton Éva, Liphay Erzsi, Pipu. Éjféltkor elalszik a villany. Majd felgyulladáskor, mindegyik kézbe egy-egy csésze pompás borlevest juttat Piroska, Zorka. Elhangzanak a boldog új évet kívánások. Folytatódik a táncz. Én a kettős szobát áttekinthető, kényelmes karosszékből letűnt múltakon el-elrévedezve nézegetem, mint törekszik a nehéz életküzdelmekkel, napi gondokkal küszködő jelenlevők mindegyike legalább egy éjszakára feledni, feledni [...] a holnapra nem gondolni... Hajnali 4 óra volt már, amikor csendes kis szobámba tértem. A társaság hat órakor búcsúztatott.

Utóirat. 1951. január 7. A harmadik vasárnap. Esti 7 óra tájt beszól hozzám Józsi, jönnek át, búcsúznak a karácsonyfától. A szobában csak a kis család: Zorka, Józsi, Tibi, Póji, Imi, én. Felgyúlnak a gyertyácskák, sziporkáznak a csillagszórók, Józsi zongorakiséréte mellett még egyszer felhangzik Póji, Tibi karácsonyéneke. Oltogatják a gyertyákat. Imri kis tüdejéből is nagyokat fúj, de nem érhet odáig. Mamája karjára veszi, észrevétlenül persze az ő fűvése oltogat, a lángok egymás után elalszanak, Imi boldogan felnevet egy-egy első-tétedésnél a tudatban, hogy ő fújta el. Leszedik a fácska díszait. Régi helyeikre visszakerülnek az elköltözöttek, a távolmaradottak képei. Bővült az emlékezések sorozata. Így kezdődött a három egymást követő vasárnap története, s így végződött.

1951. I. 8. Hétfő. Ma egy hete volt újév napja. Erősen lefogyott a látogatók sora. Itt volt: dr. Szabó Márton vikárius, dr. Tóth Béla, Tóth Ferkó, Bodnár Rezső és Demkó István, a családnál: Parmantier Géza, neje, Maczelka Maca, Ormay Maca, Christián Puczu és férje, Jenovay Imre, Éva, Draxler Lipót, Eszka, Praschák Gyula, Aranka.

Napok óta sötéten ködös, kellemetlen az időjárás. A világ horizontja is mind borúsabb. Koreában az északiak és velük szövetséget kötő kínaiak erősen támadják, s mind délebbre szorítják az amerikai szövetséget kötő seregeket. Erősen torlódnak egy készülő újabb világháború veszélyei.

1951. február 9. Péntek. Sok mindenféle történt e kis házban, az utolsó feljegyzés óta. Ernő (I. 12.), Józsi (I. 16.), Piros (I. 18.) név-, szül.-napi évforduló. Majd gyengéd tüdőgyulladás párosulva kisdud grippé látogatással. Valahogy úgy esett meg: kedden (I. 23.) még megvolt a szokásos heti Végh-látogatás. Másnapra (I. 24.), Perisics Pirinkó születésnapjának évforduló alkalmából, uzsonnára invitált Perisics Mariska néni. Szerdán délután, amint készülődttem e látogatásra, szokatlan gyengeséget, szédülésfélélt éreztem. Magam helyett kimentő levélkét menesztettem, s ágyamra dőltem. Másnap is fekvé maradtam. Zorka, ellenzésemet figyelmen kívül hagyva, orvosért ment. Megjelenik dr. Kamenkovics. Hosszas vizsgálódás, lekopogtatás, lehallgatódzás után:

tüdőgyulladással elegyes grippét állapít meg. Zorka fáradhatatlan kitartással végigjárva a várost háromszoros befecskendezésre elegendő penicillint szerez be. A doktor három egymást követő napon egyet-egyet belém szúr. Pontosan beveendő cseppeket preskribál. Két héten át az ágyban lustálkodok. Tegnap (II. 8.) keltem fel először egész napra. – De még nem járok ki. Csak ebédre, vacsorára, a családi asztalnál együtt vagyunk. – Közben, a múlt héten, Lóri is átrándult két napra. – Még e betegség előtt postára adhattam a „három egymást követő vasárnap” egy-egy gépírási példányát: Mauzi, Bubus, Ernő, Tibi, Slawiek és Jaqui címére. Bizonyára ezt olvasva, sejtelmük sincsen róla, hogy ezóta, a 84-dik életév ez utolsó napjaiban, lebirkóztam gyulladást, grippét. Betegségem első napjaiban hozta a rádió a hírt, hogy Bevin angol külügyér és a 81 éves Mannerheim hős tábornok hasonszórú betegséggel küszködnek. Mannerheim ezóta el is búcsúzott e földi élettől. – Bevin is, én is még itt maradtunk. Még kíváncsiskodunk, ugyan hova lyukad ki e körülöttünk keringő: világkavarodás? Így, jó messziről, fűtött meleg szobában nézve, elég sokszínű kaleidoszkóp. De mikor s hogyan végződik?

1951. február 13. Kedd. Merész tervvel foglalkozom. Az idő odakint kissé szeles, kissé napsütéses, de légáram kissé enyhült is, s ha estig így marad, úgy kis déli séta után a városban, a kertben, esti 6 óra tájt a szokásos keddi Végh-kirándulásra indulok. Ma épp három hete, hogy ott utoljára valék a keddi találkozón. Ha már elbúcsúzott tüdőgyulladás és a grippé, s itt felejtett, lassanként mégiscsak ismét bele kell illesztnöm a régi életmódba. – Az esti londoni rádió leadta tegnap, hogy Bajor Gizi, a nagy magyar művésznő férjével együtt – aki orvos – morfium beszédésével öngyilkosságot követtek el. Bajor meghalt, férjét súlyos állapotban kórházba szállították. Az elhatározás okáról nincs közelebbi hír. Bpesti rádió sem tegnap este, sem ma egy szóval sem emlékezik a tragikus esetről. – A sok orosz dicsőítéstől nem marad idő egyébre. – Esti 6-7 órák között mégis benéztem a Végh nővérekhez.

1951. február 14. Szerda. Amerika rádiója¹⁴⁵ tegnap este hosszas, meleg emlékeztetést szentelt Bajor Gizi művészetének. Öngyilkosság közelebbi okai még mindig homályban. Bpest hallgat. – Odakint napsütéses, melegen enyhe idő. Nagyobb sétára indulok. – A magyar rádió az orosz és Kína baráti meg nem támadási szerződés-kötés évfordulóját ünnepli. Együttesen: 300 és 400, összesen hétszázmillió ember. Félelmetes erőanyag. Érthető az Amerika vezete- tése alatt álló Nyugat lázas fegyverkezése.

1951. február 19. Hétfő. A múlt héten végre mégis megemlítette Bpest is Bajor halálát. Elmondta: a nemzeti színház díszcsarnokában volt ravatala. A

¹⁴⁵ Az Amerika Hangja Rádió, az amerikai kormányok támogatásával, 1942 óta mind- máig különféle nyelveken sugározza adásait. Magyar nyelvű szekciója 1942 és 2004 között működött (S. E.).

temetésen megjelent Doby István min. elnök is; a halott művésznőt a kormány nevében Jánosy Ferenc búcsúztatta, színésztársai nevében Mihályfy, Major Tamás, Somjay Arthur beszéltek, majd kikísérték a Farkasréti temetőbe, ahol kettős sírba a közben szintén elhunyt dr. Germán Tibor férjével együtt temették. Londoni rádió is kegyeletesen emlékezett a nagy művésznőről. A kettős öngyilkosság oka még mindig homályban.

A világpolitika homlokterében Sztálin hosszú interjúja. A moszkvai Pravda, az orosz kommunista kormánylap szerkesztőjének öt rövid kérdésére adott szokatlan hosszú válaszok. – A világlapok Keleten, Nyugaton napok óta ezt kommentálják.

1951. II. 28. Szerda. Délutáni látogatásról jövök. Előbb Jokovics volt törvényszéki vizsgálóbíró, utóbb néhai Knáb Ádám társulati mérnök felesége, ma ünnepi élete 92-dik születési évfordulóját. Dr. Perisics Mariska és Kollarics Margit társaságában mentünk, a szemben lakó Lisa nénihez. Bámulatos testi, szellemi fürgeséggel megy a holnap kezdődő 93-dik életévének.

Én ma fejezem be földi életem 84-dik évét. – Félbeszakítom: Szabadkáról Lóri jelentkezik telefonon. – Lóri és Balla Laczi üdvözlőket küldik a holnapi évfordulóhoz. – Lóri fájdalommal jelzi, hogy a holnapi napra nem jöhet közénk.

1951. III. 1. Csütörtök. Az itthoni családban tegnap esti családi vacsora keretében ünnepeltük az évfordulót. Kis Póji virágcsokorral a kézben, székre állva mondtatta az első felköszöntőt, utána Tibi, majd az ünneplőbe öltözött nagyok üdvözlője, ajándékok átnyújtása. Pompás étkező vacsora. Az asztalnál: Piros, Zorka, Dudy, Józsi, Pali, Laczi, Póji, Tibi, én. A feketekávénál a régi megyei küzdelmeim emlékei vonultak fel. A restaurációs emlékezetes közgyűlés, amikor a tisztújításnál az ellenzék első nagy választási győzelmét aratta. A hivatalos Ricz Jakab jelölttel szemben dr. Vinczehidy Ernőt emeltük a főjegyzői székbe. A megyei kormánypárt bukásában olyképp bosszulta meg az ellenzék vakmerő győzelmét, hogy a megye székházában eddig volt főjegyzői lakást, sürgősen – égetően szükségessé vált – hivatalszobákká alakította át, s így az újonnan megválasztott főjegyzőnek a megyeházán kívül kellett lakást vennie. No de győzelmi mámorunkban ezt a „megyei csapást”, valahogy elbírtuk. A megye azonban Vinczehidy Ernő személyében ritka művelt lelkű, fényes tollú, ékes szavú főjegyzőt nyert. Az 1918 utáni impériumváltozás körünkből távozásra kényszerítette. Sok elvándorló hivatalnoktársával Budapestre került. Ott egy ideig a belügyminisztériumban működött. Az orosz ostrom őt is nyomorba kergette. Nemsokára sírba döntötte. Hátramaradt felesége, Samarjay Bézi – mint hírlík – szegényházi kosztón tengődik.

Éjfél tájt Zorka figyelmeztet, mennénk nyugovóra, hisz holnap nehéz nap vár reánk. Búcsúztunk. Szétmentünk.

Márczius elseje. Téli bágyadt napsütés. De száraz, szélmentes, csendes időjárás. Csütörtök. Hétköznap. Tehát munkanap. Így a látogató üdvözlők az esti órákban majdnem nagyobb számban jöttek, mint a déliekben.

Személyesen felkerestek: [59 név].

Távirati üdvözlők: [7 név].

Levelet, lapot küldöttek: [17 név].

1951. április 4. Szerda. Édesatyám halálának 36-dik évfordulója (1915–1951). Akkoriban húsvétvasárnap volt. Előtte való (szombat) estén ott ültem betegágya mellett, ismételten felemelte mindkét kezét, majd a paplanra hullatta, miközben kétszer-háromszor is, teljes érthetőséggel ezt mondogatta: „itt az idő!” – Esti 10 óra tájt búcsúztam. Éjfél utáni, húsvétvasárnap hajnali ½ 3 órakor mama kopogtat hálószobánk utczai ablakán, felriadok, az ablakhoz sietek, mama felszól: „jó atyátok most hagyott el”. – Másnap (IV. 5.) du. temettük. Az itthoni ravatálnál Magyary Pál akkori plébánosunk megható búcsúztatót mondott, különösen kiemelve, hogy halottunk, az 1848/49-diki dicső szabadságharcunk legendás hősei soraiban mint akkori honvéd hadnagy küzdött, s ott volt Budavár bevételének hősei között. – Utóbb Karcsi öcsémme látogattuk a plébánián Magyaryt, s megköszöntük a meleg hangú megemlékezést. – Ezóta utána ment édes, jó anyám, Giza húgom, Karcsi öcsém. Majd itt hagyott drága emlékü Metám is. Csak én maradtam itt a visszaemlékezések súlyosan viharzó érzelmeivel.

1951. IV. 8. Szombat. Tegnap, hosszú idő óta az első szélcsendes, gyönyörű napsütéses délután, mely kicsábított a szőlőbe. A gyümölcsfák nagy része már elvirágzott, de részben, különösen a törpe őszi barackfák, most vannak teljes virágzásuk pompájában. Erősen folyik már odakint a kerti munka, a szőlőkitakarás, kapálás, ásás. A már elvirágzott fák levelei dúsan fejlődnek. Nagy sétát téve élvezettel szívtam az éltető tavaszi levegőt.

A szomszédos lutheránus templom gyászlobogója hirdeti Jurányi Lajos, – botrányos részegeskedése miatt – plébánosi állásától megfosztott papjuk halálát. Élt 61 évet.

1951. május 2. Szerda. Tegnap a (V. 1.) munkaszünet ünnepét, az egész családdal, reggeltől estig tartó teljes napra, a szőlőben töltöttük. Kis Imi is velünk rándult. Itthonról vitt ebédet, ozsonnát a Bega-part füves zöldjére terített pokróczra heveredetten élvezte a család, részemre könnyű karosszéket, asztalkát hoztak. Ebéd utáni feketére Piros hívott meg; ebédvendégük dr. Temmer most Belgrádban gyakorlatot folytató orvos volt. Én közben Apponyi Albert Emlékeiben olvastam, Józsi pedig maga köré csoportosította a szomszéd gyermekekkel 15-re felszaporodott kis sereget, s velük hancúzozva, élénken labdázta. Az idő napsütéses, gyönyörű volt. Estefelé hazamenet folyton találkoztunk a hazasiető májusi kirándulókkal.

Múlt szombaton (IV. 28.) a Magyar Közművelődési Egylet (Petőfi u. 1.) helyiségeiben magyar tanulók előadási estje. Póji is, Tibi is szerepelt. Tibi bemondó is, darabszereplő is volt, és maga költötte versét is, érthetően, nyugodtan, szépen szavalta.

Mindezekről családi körlevél indult Magyarhonba, Hollandiába:

„Nincsen sem névnap, sem születésnap; nincsen (már vagy még) sem karácsony, sem újév fordulója, s mégis, íme, nekiindul a családi körlevél. Az alkalmi ok ez egyszer az idősebbekről átsiklott a fiatalokra. Ez pedig ekként történt.

A magyar iskola, amely ma is még a régi Messinger intézetben honol, a divathoz simulva, május elseje megünneplésére készül. Bevezetőül előző szombaton (IV. 28.) változatos programmal, tanulók előadása, a Magyar Közművelődési Házban. – A tanulóifjúság – közöttük Póji is, Tibi is – hosszabb idő óta tartanak próbákat. Április 27-én – a főpróbaest – délelőttjén, a négy felsőbb osztály tanulóit felszólítja előadó osztályfőnökük, hogy mindegyikük ott, az óra alatt, írjon fejből egy-egy májusi verset. Befejezés után a tanulók sorra felolvasták versikéjüket. – Tibié, úgy látszik, felülmúlta társaiét, mert a főnök úgy döntött: tanulja meg kívülről, s a holnapi előadóestén elszavalhatja. Csakhamar betanulta, s a főpróbán már sikerülten elmondotta.

Rákövetkező napon (IV. 28.) esti 6 órai kezdettel megnyílt a Magyar Ház nagytermében az előadás. Fél órával a megnyitás előtt értesíti az igazgató Tibit: gondolkozzék, mert ő lesz a bemondó. Kis időre magába vonult, s a függöny kettéválásakor mindenkor ott állott Tibi, és bekonferálja az egymás után következő számokat. A terem, a hozzá vezető egész udvar, zsúfolásig telve látogatókkal. Én is, csak az egyik tanárnő szívélyes irányításával jutok ülőhelyhez. – Megadják a jelet, kettényílik a függöny, s ott áll Tibi, a bemondó. Kezdődik a bekonferált előadás. A számok gyorsan gördülnek egymás után, csak az időközi színpadváltozás – még itt nincsen forgószínpad – vesz igénybe hosszabb időt. De ezt is kitölti a kis tanulók zenekara, zongora, hegedűk, harmonikák.

Majd több előző szám lepergetése után, bekonferálja Tibi: Juliska és Jancsi érzelmes történetkét. Szétnyílik a kárpit, s egy padon ott enyeleg, kedvesen énekelve Póji – Juliska és a kis Jancsi. De íme, megjelenik a gonosz vasorrú boszorkány. Megszidja, persze éneklő versben, a padon félénken összébújt párt, majd kemény szavakkal, fenyegető bottal szétrebbenti őket. Juliska zsebkendőjét szorongatva, zokogó sírással búcsút vesz Jancsikájától. Lassú távozóban zokog, de zokog. Közben kendőcskéje mögül hátra pislog Jancsi felé; hirtelenében látja, hogy a vasorrú háttal áll feléjük, odainti Jancsikát, s együttes erővel betaszítják a gonosz boszorkányt az égő kemenczébe. A zokogást víg éneklés váltja fel. A hatás a közönségben frenetikusán tombol. A függöny legördül. Folytak tovább egymás után a számok, majd jelzi a bemondó: következik az első elemista lányok balett-táncza. Erre 10–12 apró csöppség, len-

ge fehér tüll ruhácskában, kis társaik zenekíséréte mellett, bájos, kedveskedő kókottséggel balettezik; persze itt is a vezető díva a mi Pójink. Majd további változatban folyik a színes előadás.

Egyszerre szétnyílik a kárpit, s a Tibi bemondó helyén, egy csöppke, rövid ruhás kis lányka áll. Meglepődés a közönségben. Mit jelenthet ez? De megszólal a csöppség vékonyka hangja: »Most következik a Várady Tibike, aki verset írt, és azt el akarja szavalni.« Máris ott áll Tibi, s értelmes hangsúlyozással – persze kívülről – elszavalja a »Május Elsejére« szerzett versikéjét. Ezután Tibi még a »Házi feladat« darabban Pityu szerepét játssza, aki bukdácsoló rossz diák (persze csak a színpadi iskolában).

Tibi további bemondására, az intézet VII. és VIII-as nagy lányai piros-fehér-zöld színben játszó, ízléses, egyforma ruhácskában, tán 12–14-en lehetnek, diákok zenéjére magyar palotást lejtettek. Elragadóan szép volt. Meg is kellett újrázni. Ambrózy Károly tanár tanította be a csoportot.

Már erősen 9 felé járt az idő, amikor Tibi bejelentette: »Vége«, s mégis szinte sajnáltuk, hogy: nincs tovább. Alaphang, környezet, színezés, szereplő leánykák ruhái (volt, ki a szerep szerint háromszor is újat váltott), ízlés, légkör, érzés, minden kifogástalanul magyarosan magyar. A hosszú program-sorozatba csak egy más nyelvű szavaltat volt beállítva. Beillett ez is. Az előadást három estén megismételték mindenkor túlsúfolt ház és udvar előtt.

Közben felvirradt a teljesen szabad nap: május elseje. Gyönyörű, napsütéses, melegen szép idő. Póji, Tibi – teli hátizsákkal –, Zorka, Józsi, a mindenes Maska, erősen felpakolva, s velük Imi és Imre, kirándultunk a szőlőbe. Ott Józsi – egyszerre csak látom, s megolvasom – 15 gyermek közepette velük labdázik, hancúzozik, a fűben hemperegnek; délben a Bega partján, a zöldben, pokróczokon, a kihozott hideg ebéd, bor, szóda pompásan ízlik; csak az én részemre – a fűben nem heveredem – a gondos figyelem karosszéket, asztalkát hozott, de én is a társaságban, velük élvezem a Bega hús levegőjét, a nyugalmat, a fák árnyékát, a kikapcsolódó, felejtő érzést. Majd lejött a partra Piroska, s meghívott ebéd utáni feketére. Nekik vendégük volt. Dr. Temmer, Beográdba áttelepült orvos, ezért ebédeltek külön. – Estefelé hazavándoroltunk nagyon kellemesen átélt, letűnt szép nap emlékével.

De ezzel még nem fejezhetem be e családi körírás művet. Hátra van még a befejezés csattanója. – Vasárnap (V. 6.) szerb Szent György napja (Djurdjevdan). Az egész magyar iskola kirándul a Baglyasba. Ott magaslatra felállított asztal közepén Appler, a magyar iskola igazgatója, körülötte az asztalnál az egész tanári kar. Lejjebb, körben a 8. osztály összes tanulói. – Itt ugyanis, az új törvény szerint, az elemi – 8 folyamatos osztály. A negyedik után nem kezdődik az I. gimnázium, hanem folytatódik az V. elemi.

Így jutott Tibi a IV. elemi után, nem az I. gimn.-ba, hanem folytatólag az V-be. – Feláll az igazgató, s kis buzdító beszéd után kijelenti:

»A május elsejére az iskolában írt verseket a tanári kar a Városi Tanács pionír osztályához terjesztette fel, s onnét a következő határozat érkezett: A városi tanács az összes oda terjesztett versek közül, a legjobbnak Várady Tiborét találta, s ezért neki ítélte az első díjat, 700 dinárt első jutalomként. S átadta borítékban, a mondd és írd 700, szóval hétszáz dinárt, a tanács írásos határozatával Tibinek.

A másodikat egy VII. oszt. leány kapta 500 d. jutalommal, a harmadik dicséretet kapott. – A tanulószág hazaszéledt. Tibi itthon ragyogó szemekkel mutatja fel a tanács határozatát s a borítékos 700 dinárt.

Kis Tibi, a szülők: Zorka, Józsi boldogsága, a Pin nagyszülők, a Várady öregapa büszkesége leírhatatlan.”

1951. VI. 15. Péntek. A túlsó oldalakon leírt családi körlevél még múlt hó közepe táján postára adva, elindult Mauzi, Ernő, Bubus, Tibi, Lóri címére. Eddig csak Lóri jelezte, hogy megkapta. Mauzi, Ernő hosszú, hosszú idő óta hallgat. A tegnapelőtti és tegnap megismételt londoni rádió híradása óta nagy aggodalommal várom a déli postát. Nincsen-e összefüggés e hosszú hallgatás és London azon rádióhíradása között, amely szerint már hetek óta Pesten kíméletlenül folynak a kényszerkilakoltatások. Rendesen az éjjeli időkben, mondja e rádió, megállanak a házak előtt az autóbuszok, a lakásokba bekopogtatnak a rendőrlegények, az álmukból felriasztott lakóknak 2-3 órai időt engednek, legszükségesebb ruhaneműik bepakolására, s ezzel beparancsolják az autóba. Válogatás nélkül, öregeket, betegeket, gyermekeket is, s viszik őket táborokba, sőt a munkabírókat Oroszország felé irányítják. Az így üressé vált lakásokat az ott maradt bútorokkal, berendezésekkel átadják az oda beköltöztetett munkáscsaládoknak.¹⁴⁶

A Nyugat közvéleményének általános felháborodására végre hetek után megszólalt az egyik esti budapesti rádió is, de csak angol nyelvű leadásban, s azt kürtölte, hogy „csak fasisztákat és arisztokratákat telepítenek ki, hogy lakásaikat dolgozó munkásoknak juttathassák”.

Most már – mondja London – a nagyobb vidéki városokban is folyik e kényszerkilakoltatások borzalma. – Ezóta különösen feszült aggodalommal várom a déli postát. Mauzi, Ernő jelentkezését.

1951. VII. 3. Tegnap az emlékezés nehéz napja. Metám öröklétbe költözésének 13-dik évfordulója (1938–1951. VII. 2.) A tegnap reggeli 7 órára kért

gyászmisén gyülekezett a család és sok emlékező ismerős. Csak Piroska hiányzott, aki Alibunáron van, és Póji, aki beteg.

A főoltárnál dr. Ujics József érsekünk celebrált. A tegnapelőtti bérnálásra jött városunkba. A tegnapi déli órákban felkerestem a plébánián, s a család nevében megköszöntem, kitüntető, személyes misemondást. Jóleső lelki érzése volt – mondá az érsek –, hogy az elhalt lelki üdvéért ő emlékeztetett. Jó fél órán át beszélgettünk múltakról elmélkedve. Szenátorságom idejében történt ismerkedésünk. Ezóta harmadízben találkoztunk itt Becskereken.

Ma van 85-dik évfordulója a Magyarországon oly következményteljes Königräzti véres csatának. Az osztrák császár döntő csatavesztéséből indult ki a kiegyezés gondolata; amely a következő 1867. év június 8-dikán nyert alkotmányos formát az e napon történt koronázással. – Én ekkor három hónapos és 8 napos voltam; 1867. III. 1-jén jöttem e földi életbe. Így találkoznak néha nagy országeseemények kis földi lélegzetvétellel.

1951. VII. 10. Kedd. Mauzi Bubus útján üzeni, hogy ez idő szerint nem írhat nekem közvetlenül. Innen sem tanácsos írást küldeni Magyarországra. A kényszerdeportálások még állandóan folynak. S csak veszélyt hozhat a címzettre, ha külföldről, s különösen, ha Jugoszláviából érkezik oda levél. Ugyanígy terjed a kényszerkilakoltatás, elhurcolás Romániában is, Bulgáriában is. Egy kaptafára működik az orosz fennhatóság mindenütt, ahol a muszka szurony az úr.

Ernő, Tibi állami alkalmazott, s úgy lehet, mentesülnek. Bár a rádió híre szerint ezek közül is deportálnak. Mauzi Pipihez készült Venezuelába. De mint Bubusnak írja, útlevélkérvényét elutasították. Bubusé – hazautazásra kérte – szintén késik.

1951. VII. 25. Szerda. Megérkezett! Ma du. 3 órakor állt meg a ház előtt két fiáker. Az elsőből Bubus szállott ki, s utána a vasútállomásig eléje ment: Imi, Póji, Tibi, Józsi; a második kocsiból: Piros, Pali, Lóri. – A mai nap előzménye: múlt pénteken (VII. 20.) a déli posta, Hágában VII. 16-án feladott (tehát már negyednap ideérkezett) lapot kézbesít: „Édes jó Papa – sietve értesítek, hogy megkaptam végre az engedélyt, és minden félelmem ellenére jövő hétfőn – mához egy hétre – tehát júl. 23-án este indulok vasúton Amszterdamból 20.16-kor, s így szerdán reggel 25-ikén 7.25-kor érkezem Beogradba. Nagyon kérem, ha lehetséges volna, várjon az állomáson Lóri vagy Józsi, mert igen tehetetlen volnék. Ha ez a lapom késne és nem várna senki, majd a holl. követségre megyek, és ott kérek segítséget. Csakis egy hétre jöhetek, így remélem, Lórit is otthon találhatom. Mindenesetre még küldök sürgönyt – illetőleg Jan fogja tenni, ha elindultam; de remélem ez a lap már előbb ott lesz, hogy tudjátok a jöveteletem. Ha bármely okból alkalmatlan volna próbáljatok sürgönyözni. Pirosnak 4 nap előtt írtam hosszabb levelet – megjött? Már abban is kértem, hogy esetleg várjon valaki B.-ban. Sok szeretettel ölelek mindenkit, Bubusod. 1951. VII. 16.”

¹⁴⁶ A Rákosi-korszakban a régi, úgynevezett úri osztályokhoz tartozó társadalmi rétegeket, a katonatiszteket, a csendőröket, a földbirtokosokat, a köztisztviselőket, a vállalati igazgatókat, az egyházi személyeket, illetve főként a déli határ mentén élő „megbízhatatlan elemeket” először megfosztották állásuktól, nyugdíjuktól, elkobozták lakásaikat, majd kitelepítették, illetve internálták őket a fővárosból. A leghírhedtebb internálótábor Recsken volt (S. E.).

Ugyancsak pénteken (VII. 20.) esti 9 órakor sürgöny is érkezett: „Imre Várady Zrenjanin. Szerdán reggel fél nyolckor Beograd érkezek. Bubus.”

A lappal délután kisiettem a szőlőbe, s közöltem Pirosékkal az örömhírt. Vasárnap bejött Piros, Pali s az itthoniakkal összeülve családi tanácsot tartottunk, a rövid 8 napi közöttünk időzés keretébe beszorított, lehető kimerítő program összeállítására. – Józsi gyengélkedett, s így Pali ajánlkozott a beográdi leutazásra. Sőt Pali Ljubljanaig akart Bubus elé utazni; de megbeszélés után, tartva attól, hogy esetleg elkerülnék egymást, ez tárgytalanná vált. – Én még pénteken (VII. 20.) írtam Lórinak, kérve, szerezzen szabadságot, hogy velünk lehessen. Nemsoká megjött a telefonválasz, hogy Lóri is Belgrádban várja be Bubus érkezését, s együtt jönnek haza. Piros írt dr. Temmer ismerősnek, aki kedd estére szállodai szobáról gondoskodott, s így az esti vonatonál Palival bevárták Lórit, s elfoglalták a megrendelt szobát. Szerdán a reggeli vonat befutásánál pontosan kinn voltak, s megtörtént a boldog találkozás. A szállodai szobában kissé megpihenve felkeresték a holland követséget, ahol Bubus Hágából hozott futárlevelet adott át; amellyel, udvarias előzékenységből, a hágai jugoszláv követ látta el Bubust, netáni vám vagy egyéb utazási kényelmetlenségek elháríthatása céljából. Belgrádból 11 óra tájt elindulva, du. 3 órakor itthon közöttük, együtt voltunk. – Következett a hosszú, 12 évi távollét utáni boldog viszonttalálkozás, s a változatos ünnepi ebéd.

Ebéd alatt s az ezt követő habos fekete párolgásánál, a hosszú távollét alatt lefolyt családi és háborús történések kölcsönös emlékezései után, együttesen igyekeztünk a túl rövidre szabott itt-tartózkodás lehető kimerítő programját összeállítani. Megállapodtunk abban, hogy a kultársági érintkezés lehető minimumra leszorításával, a család maradjon együtt. Bár a hollandus vendég érkezésének híre még a legtávolabbi ismerősök, sőt tőlünk idegenek körében is bámulatosan elterjedve hullámozott, s túl sokan célozhattak találkozhatás lehetőségére. Mégis csak kis vidéki városka maradt a régi Nagybecskerek.

Az ideérkezés szerdai napját követő másnapi csütörtökön Anna névünnepejét tartotta Milassin Náni néni. Ezt a véletlent gondolta olyképp kihasználni a családi tanács, hogy Bubus is látogasson oda; ott az ismerősök nagyobb körével találkozáva könnyen megérthetővé teheti Bubus, hogy bár lelki vágya volna a város minden régi, kedves, baráti ismerősét felkeresni, meglátogatni, de ez óhajnak határt szab a rövidre korlátozott 8 nap, s így Náni összefüggésében találkozáva jelentkezik s egyben búcsúzik is. Másnap (VII. 26.) du. Bubussal benyitottunk a névnapra, s ott csakugyan tizenötös számú hölgykoszorúvala együtt. Az idők jellegzetessége, hogy a 15 nőegyüttesre: egy, mond és írd: 1. gavallér jutott, s az is, az immár 85 éves ifjanc „Imre bácsi” alakjában. Meg is szólaltattam hősbaritonomat: „Rátok lányok még az ég is beborult...” Ezzel azután az én szerepem be is fejeződött, mert a közel háromórás névnap tea délutánon egyszerre, soha több, mint 6-7 női lény csicsereggett; igaz, mind-

egyik a legmagasabb C skáláján igyekezett túlharsogni a szomszéd nénikét. A végén, a búcsúzáskor úgy éreztem, úgy éreztük: jól mulattam, jól mulattunk! – Emlékezetem szerint ott volt: Perisicsné Mariska, Martonné Lely, Magyarné Nelly, Juhászné Piri, Lenke, Bakalovich Dóra, Eisenbarth Melinda, Krstics Milka, a háziak: Náni és Saczi – Bubus – a többi 4-5-re már nem emlékezem. Közben verseczi útjáról hazaérkezett Brájjer Lajosné, így lakásánál őt, s hogy Pirinkóval is találkozhassek, Perisicsné, s a következő hétfői szokásos találkozón Véghéket látogattuk meg Bubussal. Ezzel le is zártuk a vizitélést az idegeneknél, s lakásunkban csak az itteni közeli három rokonhoz mentünk: Heklai mama, Pin Pájóék és Katicza tetkáék.

A szőlőbe menet útközben a véletlen összehozott: Nyárai Rudi, Szabó Zoltán lelkész, Palásthy Imre, Kovacsik-Karácsonyi Irma, Reller Lydia és férje ismerősökkel; otthonunkban felkeresték Bubust: Berger Irma, Manojlovits Todos, Grandjean Jenő, Mara Saczi. Voltunk a szőlőnkben lakó: Heklai Pistáéknál, a szomszédos (Prandl szőlő) tulajdonos Draxler-Demkó Eszkáéknál, s amikor Bubussal, Lórivál kimentünk a temetőbe, benéztünk Tóth Ferkó fazekasmesterhez, akit udvarában Prohászka könyvvel a kézben találtunk. Bubus látogatása láthatóan büszkén boldoggá tette a megöregedett fazekasmestert. A temetőből kijövet benéztünk a szomszédos ház udvarában lakó Tercsi nénihez, a házba járó mosónőkhöz. – Tervbe volt véve egy nap Begaszentgyörgyre. De mivel az már a katonai határonába esik, csak külön hatósági engedéllyel lehet kijutni. A honiak részére Zorka be is szerezte az írásos engedélyt, de Bubus külföldi, s így ő csakis miniszteri engedéllyel utazhatna. – Én magamban nagyon óhajtottam volna, hogy Bubus ez írás megérkezéig közöttünk maradjon –, mert biztosra veszem, hogy úgy 6-7 hónap múlva leérkezik a magas miniszteri leirat; de Bubus nem tudta bevárni, s így fájdalunkra elmaradt Szentgyörgy.

Egy feledhetetlenül szép napot töltöttünk a szőlőben. Napsütéses meleg, szélmentes időnk volt. Vasárnap. Irodai szünnap, s így Józsiékkal is, s az egész kis bandával már a délelőtti órákban kivándoroltunk. Csábított a Bega. – Józsi, a saját kis hármasa mellé, a szomszédból még 10–12 pajtás apróságot toborozva, csakhamar élénken lubiczoltak. Bubus színes, szép pólólabda ajándékot hozott, s megindult a heves verseny. Bubussal kis ideig a partról néztük a pólóversenyt, de csakhamar engedve a hívogató csábnak, csak „egy kis fél órára”, mi ketten is a hullámokba merültünk. Mondanom sem kell, a ½ órából: egy óra, majd 1 ½ óra lett, s ekkor is nagy nehezen, s csak azzal csálhatott ki Piros: tálalva van! – Pompás kerti ebéd, forró fekete, a régi családi verandán. Árnyékot a Bubus által – a rég kidőlt öreg diófa helyére – ültetett fasor levélbő ágai nyújtottak. – Túl hamar esteledett, s egy feledhetetlenül eltöltött szép nap emlékével búcsúztunk. – Itthon a szabadidők óráit Bubussal, Lórivál hármásban, az én kis szobám visszavonultságában töltöttük. Hosszú

földi életem régmúlt, majd a közelebbi emléksorozatát vonultattam fel. Az emlékezésben életre kelt: múlt századbeli deákkorom, egyetemi éveim, trieszti katonáskodásom, megyei ellenzéki viaskodással vegyült ügyvédkedés, lapszerkesztés, képviselő-választások, skupština tagság, szenátorság; németek, oroszok bevonulása, s ezek nyomán új vezetők, új szellem, új világszemlélet terjedése, s erre csakhamar ügyvédkedéstől, közélettől, nyilvánosságtól kis szobám csendes magányába visszavonulás, s letűnt múltak emlékeibe való begubózódás.

A 8 naphoz hozzátartozott további 4, s így összesen 12 nap rohanvást letelt. A kapu elé állott a fiáker, megindult; én az út közepére álltam, egymásnak búcsút integettünk, míg a megyeház fordulójánál ők eltűntek, én bejöttem. A 12 nap belső, lelki és érzelmi világáról Bubus által festett élénk képhez kiegészítésül íme a külső keret.

1951. IX. 22. Szombat. Fél napra és az éjszakára hazajöhetett Lóri. Vacsora utáni feketénél: évfordulói emlékezések. Tegnap (IX. 21.) atyám születésének: 122-dik (1928–1951), az én házasságkötésem: 55. (1896–1951) és tegnapelőtt (IX. 20.) Józsiék 14-dik (1937–1951) évfordulója. Pénteken (IX. 21.) de. kint jártam a régi Váraljai utca végén volt szőlőnk földjén, s utána a temetőben.

A vacsora utáni családi megbeszélésnél közölte Lóri, hogy Rabstein Mártha szabadkai leányt választotta élettársul, s elhatározták, hogy mielőbb házassági frigyét kötve együtt indulnak az új életbe.

1951. X. 8. Hétfő. Tegnap napot reggeltől sötétedő délutánig a szőlőben töltötte a család, Zorka és a beteg fekvő kis Imi kivételével. Ritka szép, nap-sütéses, őszi vasárnap volt. Délben a veranda előtti szabadban ebédeltünk. Két asztal volt terítve. Az egyiknél Heklai mama, Piros, Józsi, Dudy, Laczi, én, a másikon az apróság, Póji, Lujzi, még egy közös lány iskolatársuk és Tibi. A nap a déli órákban szinte túl hevesen sütött. Úgy látszik, kiadta végerejét, mert ma már reggel óta hideg, kellemetlenül szeles, felhős az idő. Szinte jó, hogy a szüreten tegnap tüleltünk. A szőlőtermés majd kétannyi, mint a tavalyi. – Az üres évtizedek óta mindig, kedves családi kiránduló ünnep volt, csak most már 13 év óta hiányzik a lélek – Meta elköltözött.

Este a szokásos hétfői Végh-találkozóról hazaérkezve mondja Józsi, hogy közben telefonon Lóri jelentkezett, s közölte, hogy vagy most szombaton, vagy az ezt követő következő szombatján átmegy Zomborból Szabadkára, ahol másnap – vasárnap – csendes családi körben megtartják Márhával az eljegyzést. – Vacsora után bejöttek kis szobámba Zorka és Józsi, s elbeszélgetve megállapodtunk, hogy az eljegyzésre Szabadkára átmennek mindketten, magukkal viszik az itt elkészített gyűrűket, s mivel engem a mai utazás keserveinek nem akarnak kitenni, én – a már Lóri ittlétekor átbeszélte szellemében – rövid levélben jelentkezem.

1951. X. 9. Kedd. A leánykérő levél, Mártha édesanyja címére, a mai postával indult el ajánlottan feladva Szabadkára.

„Kedves Jó Amália Asszonyom! Lóri fiam utolsó itthon létekor közölte velünk két szív megértő egymásra találását, s Márhával megbeszélte azon együttes elhatározásukat, hogy frigyét kötve, egymással indulnak az új életbe.

A kedves hírt örömmel fogadva, óhajom volt Szabadkára átjőve, ott kérjem az Édesanya áldását az ifjú lelkekre. Enyéim féltő aggodása az utazásról leterelt.

Ezért ez úton jelentkezem, s kérem kedves Amália Asszonyomat, adná gyermekeim közé Márhát, akit én leányomként, az enyéim testvérükként igaz, mély szeretettel várva, ölelünk.

Amennyiben az út aggálya onnét-ide, könnyebben volna elsimítható, körülöttem élő kis családom s én, végtelen boldogsággal kérnök: szerencsétlenének kedves Amália és Mártha szívből várt látogatásukkal. Márhát szeretettel ölelve, kezeit csókolja mélységes tisztelettel V. I. 1951. X. 9.

1951. X. 11. Csütörtök. Tegnap Lóri sürgönyileg tudatta, hogy az eljegyzés napjára X. 21-diki vasárnapban történt a megállapodás. – Zorkával, Józsiával Piroska és Pali is átmennek Szabadkára. – Erről értesítés ment Bubushoz. A magyarhoni gyermekeknek Bubus fogja a hírt közvetíteni. – Újabbi tanács ajánlja, hogy Magyarország és Jugoszlávia között minden levelezést odaát gyanús figyelemmel kísértek, s ezért maradjon el egy időre a postai közlekedés.

A Bubus hazaérkezéséről írt körlevelemet is Hága közvetíti Mauziék felé.

1951. X. 16. Kedd. A tegnapi posta meghozta Szabadka válaszlevelét.

„Kedves jó Imre Bátyám! Jól eső sorait nagy örömmel és köszönettel vettem, de még sokkal nagyobb lett volna örömünk, ha a jó édes Apa személyesen jöhetett volna el. Megértem kedves gyermekei féltő aggodalmát, mert az utazás bizony fáradsággal jár, nagy kár, hogy nincs egy egyenes vonal Subotica–Beckerek között. Talán majd az is lesz.

Azon hitben és reményben, hogy gyermekeink jól meggondolták elhatározásukat – szíves örömet adom oda Mártámat Lórinak, jó fiának élettársul, s meg vagyok róla győződve, hogy a nekik kijelölt új utakon járva, egymás boldogságáért fognak élni és munkálkodni. Lórit én is fiamként szeretem, aranyos jó szíve van, és lelkének sok ékessége. Nyugodtan bízom Lóriról Mártámat akinek ő támasza és oltalmazója lesz, leányom pedig méltó segítségével és boldogsága. Kérjük az Ég Urát, hogy adja gyermekeinkre áldását. Állandó megértésükre, kitartó türelmükre, békéjükre, munkaerejükre és bátorságukra az élet küzdelmeihez. Nagy, nagy szeretettel várjuk a kedves család minden tagját. Szerény otthonunkat úgy szállná meg az igazi öröm, ha mindannyian eljőnnének hozzánk. A szeretetteljes meghívást nagyon szépen köszönjük, aminek örömmel teszünk eleget. Meg fogjuk beszélni, hogy mikor lesz alkalmas jövetelünk. Kedves levelére nem válaszolhattam máig, mert a szőlőben voltam, szüreteltünk, ma jöttem haza, így történt a késedelem, amiért elnézést kérek.

Kedves Imre Bátyámat szeretett családjával együtt szívből üdvözljük, melegen köszöntjük Amália és Márta.” – 1951. X. 13.

Tegnapelőtt – X. 14. – a déli órákban vett búcsút, mintegy hatévi nálunk lakás után, Dudy. – Guidó tragikus elhalálozása után ott Lacival kötött újabb házasságot, s e férjével is, az udvari kis szobában laktak együtt mostanáig; Lacinak hivatalból Idvarnokra történt áthelyezéseig.

1951. X. 25. Csütörtök. A múlt vasárnapi (X. 21.) eljegyzésre, előtte való nap szombatján indultak, a délutáni vonattal Szabadka felé: Piros, Zorka, Józsi és Pali. Becskerekéről Belgrádba nem kevesebb, mint 1 ½ órai késéssel érkeztek, úgyhogy a Szabadka felé induló gyorsvonat nem várta be. Ott vesztegeltek tehát a beográdi állomáson hajnalig, Józsi közben felment a városba, s kapott telefoni összeköttetést, s így még értesíthette a várakozó családot a késedelemről. – Reggelineél együtt voltak. – Este ünnepi, fényes vacsoránál volt a gyűrűváltás. Hétfőn reggel búcsút véve, délután 3 óra tájt érkeztek haza az átrándulók; most Becsén át még keservesebb utazási gyötrelmek után. – Az oda-vissza út kínldásait azonban, teljesen feledtette a meleg családi légkör, az odaát otthonosnak érzett szeretettel teljes melegség. – A nyert impressziók, anya és lánya felől, a lehető legjobbak. – Én, sajnálatomra nem lehettem közöttük, s így sürgőnnyel jelentkeztem: „Rabstein Amália Subotica Trg Ciril Metod 19. Márta és Lóri gyermekeink frigyére szíve forró áldását küldi Papa.” (1951. X. 22.)

Odaát megállapodtak abban, hogy Amália és Márta bemutatkozó látogatásra november 3-án (szombaton) jönnek Becskerekre, velünk lesznek Imre (XI. 5.) napján, s december 1-jén lesz az esküvő.

1951. XI. 3. Szombat. Nagy vendégvárás. Tegnap este bemondotta a szabadkai telefon, hogy Amália és Márta társaságában Lóri is hazajöhet. Ma délután 2 óra tájt várjuk a Zenta–Csóka felől beérkező vonatot. Közben még serényen folynak a lakásrendezkedések. Amália és Márta Piroskáék szobáiban lesznek; míg Piros és Pali ez alatt Dudyék lakását foglalják el; akik már Idvarnokon élnek.

Reggel Józsi hozza a hírt, hogy dr. Kamenkovič Slavko orvos az éjjel váratlanul meghalt. A hír nagyon megrendített. Ez év elején betegségemben ő volt kezelőorvosom, ő adta volt a hármas penicillin befecskendezést. Utolsó Rogaška Slatina-i fürdőkúraimat is az ő tanácsára, s az általa kiállított orvosi bizonylat alapján vettem volt. Az elhalt édesatyja, Kamenkovič Sándor gimnáziumi iskolatársam volt. – Tavaly is épp Imre napja előtt halt meg dr. Matič Misa orvos. Társadalmilag állott közelebb hozzám, s most ugyanily időben Kamenkovič.

1951. XI. 13. Kedd. A lefolyt tíznapi két dátum (XI. 3.–XI. 13.) között, élénk életű, forgalmas volt a ház. Volt rokon vendéglátás, volt Imre-napi üdvözlés, kívánás, de volt penicillines ágyban heverés is. Szombaton (XI. 3.) du. 3 óra tájt Becse felől pontosan befutott a vonat. Az eléjük ment Zorka, Józsi, Pali kíséretében hazaérkezett Amália, Márta, Lóri. Bemutatkozás, ismerkedés,

nagy ebéd. Másnap, vasárnap, a gimnázium templomi mise után, kirándulás a szőlőbe; látogatások: Heklai mama, Pin Ágnesék, Katica tetkáék, rokonoknál. A korán sötétedő esti órákban Amália s én felkerestük régi szabadkai ismerőseként, Perisics Mariska nénit. Amint ismét búcsúztunk, megeredt, s az éji sötétségben hazaig vert az eső. Úgy látszik, ezen az esős úton szívtam magamba a betegség csírát, amely a másnapi Imre-névnapi délutánján ágyba döntött, s penicillin befecskendezéssel, vegyes patikaszerek élvezetével a hét végéig kis szobámhoz kötött. Már a késői délutáni üdvözlő látogatókat távollétemben a család fogadta.

A szokásos 60 körüli számot is meghaladva, az idei névnaplátogatók: a 70-net is túlhaladták. Józsiék feljegyzése szerint személyesen felkerestek: [73 név].

Sürgöny, levél, lap: [23 név].

1951. XI. 15. Csütörtök. Ernő születésnapja. Ma betölti földi élete (1901–1951) ötvenedik évét. – Ugyanaznap (1901. XI. 15.) született meg a főszerkesztésem alatt kiadott: Nagybecskereki Hírlap, megyei ellenzéki napilap első száma. – Mindennek ma: ötvenedik évfordulója.

1951. XII. 1. Szombat. Tegnap reggel a ½ 8 órakor induló vonattal elutaztak Törökbecse felé: Piros, Zorka, Józsi, Pali. Szabadkára majd csak esti 7 óra tájt érkeznek. Ennyire nehezedett a vasúti összeköttetés. Ma lesz Márta, Lóri házasságkötése, 10 órakor az anyakönyvi, és déltájt az egyházi. – Az utóbbi betegeskedésem annyira legyengített, hogy nem lehetett nekem is útra kelnem. Ma ½ 10-kor voltam a postahivatalban, helyettem sürgöny ment: „Várady Márta Subotica Ciril Metod 19. Mártám Lórim új éltetek útján közöttetek kísér szeretetem, felettetek lebeg áldásom Őlel csókol Papa.” – Amint a postáról hazaérkeztem, telefonhoz hívnak. Szabadka jelentkezett. Zorka mondja: tegnap esti 7 óra tájt szerencsésen megérkeztek. Az utazás elég kényelmes volt. Most – mondja Zorka – mentek a fiatalok és a tanúk az anyakönyvi hivatalba, s ½ 12 órakor lesz az egyházi esküvő. Amáliával is beszélhettem.

1951. XII. 13. Péntek. Zorka, Józsi és Pali visszaérkeztek az esküvő után. Piroska néhány napi pihenőre Szabadkán maradt, Amália vendégszerető házában. Márta, Lóri másnap Zomborba utaztak, új otthonukba.

Hétfőn (XII. 10.) Piroska is hazajött. Főleg azért, hogy útra készülhesen. Tegnap Piros és Pali, másfél heti pihenőre és lég- s környezetváltozásra, Bledbe utaztak. – Piros mintegy két hét előtt, orvosi tanácsra abbahagyta a cigarettázást. E lemondás a már erős szenvedéllyé vált dohányzásról, annyira idegessé tette, hogy az elutazás, idegenben szórakozás valóban lelki szükségé erősödött. Hosszú idő óta a házbán csakugyan már csak Piros dohányzott. Pali már régebben lemondott volt; Józsi, Lóri, én egyáltalán nem éltünk vele.

Hirtelen hidegre fordult az idő. Az éjjel gyenge fagy volt, s ma délután az első hóesés. – A ma végzett disznóölésre kedvező időjárás. Józsiék ma vágattak három darab (125–150 kilós) szépen hizlalt jóságot.

1951. XII. 20. Csütörtök. Nagyon élénk, eléggé különös álmom volt az éjjel. Árpád unokabátyám, kalocsai érsek, egy érseki, de nem a kalocsai, hanem mintha a budapesti érseki palotában, egyik nagyobb teremben, előttem megjelenik. Sem Árpád, sem én egyetlen szót sem váltottunk; de előttem állva, fehér papírlapot vesz elő, a lapot felém tartja, s azon, nagy, olvasható szám: „1958”. – Amint e számot: 1958 elolvasom: Árpád eltűnik. S én az álom folytatásaként, azt mondom, még ez álomban magamnak: íme Árpád értesemre adta, hogy az én halálom éve: 1958. – Tehát így okoskodtam még álmomban, még 7 évig tart földi életem. – De az álom folytatódik. Ugyanazon palotában, egy nagy teremben előttem áll: Ujišič mostani beográdi érsek, de mintha alakja valamivel soványabb, és arczéle markánsabb volna, mint aminő életében. Valami, a lelki életre vonatkozó elmélkedés hangzik felém; de szövegére nem emlékezem. Hirtelen változik a kép, én egy budapesti szálloda szobájában vagyok, ott áll ismét Ujišič érsek, erősen felém néz, s a szoba ablakánál mellém áll. Megszólít, s kérdi: mi az elutazási tervem? Vajon készülök-e elmenni a postára? Én kezemben tartott iratcsomót az asztalfiókjába igyekezem elrejtetni, s bezárni, s kérdésére azt válaszoltam: nem készülök a postára elmenni, hanem bevárom itt a déli postát. – Ezzel vége a kettős, de egy folyamatos álomnak. Felébredek. Az órára nézek: hajnali 4-re mutat.

Délben, a szokásos időben beállít a levélhordó. Tibitől hosszú idő után végre levél. Örömmel értesít, hogy kapott újabban állást. A levél végén utóirat: „Most hozza a levélhordó Gazsi lapját, amelyben értesít, hogy szegény édesatyja: december hó 6-dikán meghalt.” – Tibi levele XII. 10-ről van keltezve, s ma, XII. 20. érkezett hozzám.

Álmainkról a családban nemigen szoktunk beszélgetni. Mégis a különös kettős érseki kép s déli hír Jaqui sógorom haláláról, oly megrendítő hatású, hogy az ebédnél a gyermekeknek is elmondottam.

1951. XII. 24. Hétfő. Megérkezik a déli posta. Leveleket, lapokat hoz. Egyik szomorúbb és megrendítőbb, mint a másik. Bubus írja: torok és orrüreggyulladással lázasan fekszik az ágyban. Mellékeli Tibi XI. 27-diki levelét; akkor még állás nélkül nyomorog. Hitegetik ugyan, de csak ígéreteknél tartanak. Küszködő helyzetében, reumás szenvedésekkel, látva, hogy szakmájabelieknél állandó a leépítés; fűtés nélküli, zsír és kenyér nélküli tengődésben a gondolattal barátkozik, megpróbál gyári munkát keresni. – Mellékeli Bubus Slawikowsky Lilly levelét. Gizus férjét, a betegágyból kihurczolt beteget, azért, mert mint annak idején lengyel alezredes – kötelességszerűen persze – az oroszok elleni harcban vett részt – tizenhárom (13) évi börtönre ítélték. Gizus állását felmondották. Elképesztő a család nyomora. – Hozta ugyanez a déli posta Gazsi lapjait Dudyhoz és hozzám címezve. Édesatyja december hó 6-án de. ¼ 11 órakor kiszenvedett. Mezőtúri temetőben nyugszik. – Mindez a karácsony napi déli órákban zúdult reám.

A kettős érseki álom nyomán miért kérdezte a beográdi érsek a posta érkezést? Bejelentette. Be is érkezett. – Az esti órákban megjött a Jézuska.

1951. XII. 31. Hétfő. Szilveszterest. Piroksa, Pali Bledből hazaérkeztek. Kipihenve, felüdülten. Most este Zorkával, Józsival együttesen készülnek, a sorrend szerint Bencze Zoliéknál megbeszélte, szilveszteri találkozóra. Ma egy éve a mi házunk volt soron. Az akkori kedélyes hangosság mára, nálunk a múlt, Benczéék háza tájára szállott át. A gyermekek lefeküdtek. Így körülöttem minden mélyen csendes. Magamba mélyedve búcsúszom az 1951-től, s várom az 1952. beköszöntését.

1952. I. 11. Péntek. Újévtől a mai napig újból hosszú szünet. Újév napját az ágyban töltöttem. A gyérült számú üdvözlőket, a háziak fogadták. Egyébként is úgy hallok, híre ment, hogy ágyban fekszem. Voltak akik e miatt is nem jöttek. A jelentkezők között volt – Józsi szerint – dr. Tóth Béla, Tóth Ferkó, dr. Stakič Miloš (akit Zorka be is kísért hozzám, s aki orvosilag meg is vizsgált), Bodnár Rezső, Géczy József, Nikolics Médy... Többre nem emlékeznek. – Újév óta, reggeli takarítás után, egész napon át, az ágy vetve, nyitva áll. Ha délelőttönként fenn is vagyok, ebéd után, szobám ajtaját belülről bezárva, ágyba fekszem. A mai napig lefolyt 11 napból csak kétszer voltam a déli órákban rövid városi sétán. – Az idő kellemetlenül sötétben, ködös, nedves. Járványszerűen sok a beteg a városban. Időjárás is, kedélyhangulat is kis szobám magányába szorít.

Piros, Pali karácsony napján Bledben voltak. Így tegnap este, a karácsonyfától való búcsúzás előtt, megismételtük a Jézuska-est felvonulását. Imi vezetett az újból felgyújtott fenyő elé, ő – magától – kezdte a „Mennyből az Angyal” éneklést, Póji, Tibi is kísérték. Együttesen imádkoztak. Sorba oltogatták a gyertyácskákat. Helyükre visszakerültek az elköltözöttek, a távollévők fényképei. Elmúlt ez a karácsony is.

1952. I. 12. Szombat. Ma kezdődik Ernő napjával január hava név- és születésnapjainak sorozata. Kedden (I. 15.) Loránd név-, szerdán (I. 16.) Józsi születés-, pénteken (I. 18.) Piroska együttes születés- és névnapja.

1952. I. 13. Vasárnap. Levelet írtam Mártának, Lórinak. Megköszöntem a karácsonyra küldött könyvajándékokat, s Loránd-névnapi (I. 15.) gratuláltam.

1952. I. 27. Vasárnap. Piroska a I. 18-dikáról elhalasztott névnapját, baráti köre részére, tegnap (I. 26.) este ünnepelte. A család nagy boldogságára Bledből – kilencnapi ott üdülő, pihenő után – a késő délutáni, 7 órai vonattal hazaérkezett: Márta, Lóri. Így velünk lehettek e családi ünnepen. Esti 9 óra tájt – mi Józsiékkal, Lóriékkal külön a nagy ebédlőben még vacsoránál voltunk – jöttek egymás után Pirosékhoz a meghívott vendégek. Itt voltak: Bencze Zoli és neje, Marton Éva, Marton Juczi, Heklai Istvánka, Jenovay Imre és neje, Éva, Meszmann Gazsi és neje, Sólyom Irén, Daun Pipu, Markov

Rade és neje, Daun Ily, Liphay Tibor. És a háziak Dudyval. Liphay Erzs és Draxlerék betegség miatt kimentették magukat. Közben (I. 16-án) melegen ünnepeltük Józsi 40-dik születése napja (1912–1952) évfordulóját. Néhány nappal előbb reggeli után, még az asztalnál voltunk Tibi, Póji, én, s arról beszélünk, hogy a gyermekek készüljenek atyjuk felköszöntésére. Póji odaszól Tibihez: keressél ki részemre valami verset, s majd betanulom, s elmondom. Erre Tibi maga elé teszi irkafüzetét, előveszi töltőtollát, s ott jelenlétemben papírra veti, s csakhamar felolvassa következő szerzeményét:

Köszöntő

Ünnepeljük újra születésed napját,
S köszönjük a sok jót, amit nekünk adtál.
Kívánom, hogy az Isten százszor is megáldjon,
És akarom, hogy kicsi lányod, büszkeségeddé váljon!

Póji betanulta, s a családi körben apjának hibátlanul elszavalta.

1952. I. 30. Szerda. Piroskák szombati (I. 26.) estje nagyon kedélyesen, harmonikusan, szépen telt. A család örömét nagyban fokozta, hogy Márta, Lóri is körünkben lehetett. A fiatalok rádiózene mellett táncoltak is. Reggeli 3 óráig voltak együtt. Én éjfél tájt csendesen eltűntem.

Vége felé jár az iskolák téli szünete, s így Lóriék már a ma kora délutáni vonattal visszautaztak Zomborba.

1952. II. 24. Vasárnap. A múlt heti szombat (II. 16.) estétől vasárnap (II. 17.) hajnalra virradóra hangos kedélyű, élénk kedvű volt ez éjszakára házunk. Zorka névnapja a következő csütörtökre, tehát hétköznapi munkanapra esik (II. 21.), amikor itthon is, de társas körökben is, mindenki nyakig merül elfoglaltságban; viszont mostanra esik farsang vége is. Így tehát megállapították, hogy névnapot, farsangot egybeboronálva a vasárnapi pihenőt megelőző szombat este találkoznak nálunk.

Esti 9 óra tájt csakugyan együtt voltak a névnap-farsangi vigadók. Közöttük a megjelent nővilág mindannyian nagyanyáiktól örökölt, előkotort, nem is nagyon modernizált, virágos, csipkés, festői látványosságú, színes kosztümökben. Rádiózene mellett vígsággal telt táncz, közben bús magyar nótázások kesergése, tréfaröppentyűk, s így egy éjszakára hátuk mögé dobva, feledve a „holnap”, s élvezve a gyorsan múló jelen perczet. Lelkemnek jólesett látni, hogy a kimerülésig elnyűtt Piros, Zorka, Józsi, Pali ez éjszaka néhány órájára mennyire felélénkült, házias örömteli vígkedvben mennyire felelevenedtek. Hajnali 3 óráig mint csendes néző én is közöttük; éjfél utáni 4 órára már bent is minden elcsendesedett. Befejeződött az előlegezett névnap, búcsút mondott a farsang. Vasárnap (II. 17.) pihenő, s hétfőn kezdődik újból a szürke „ma”.

Együtt voltak: Jenovay Imre, Éva, Bencze Zoltán, Éva, Marton Juczi, dr. Szőnyi, neje, Meszmann Gazsi, Irén, Draxler Lipót, Eszka, Lipthay Tibor, Erzsi, Markov és neje, Daun Ily, Pipu, Nikolics Medy, Verica; háziak: Piros, Zorka, Józsi, Pali, én.

1952. II. 25. Hétfő. Tegnap egy hete (II. 17.), vasárnap, a délelőtti órákban halt meg hosszú, kínos szenvedések után dr. Balla Emil, jó baráti hívem, a helybeli törvényszék utolsó magyar vágású bírása. – Közülük nincs már több; mind elmentek. A halálról s temetésről csak elkésve, utólag értesültünk, így végtisztességénél, fájdalmamra, nem lehettem a temetőben. Laczi fiának, Józsim és Lórim kebelbarátjának, így utólag, s csak levélben (Szabadkára) kondoleálhattam.

Tegnap végignéztam diákveimről, 1877-től 1885-ig terjedő, könyv alakban kiadott s megőrzött értesítőket. Régi, bús emlékezések hullámszája, minden elolvasott diáknévénél: nincsen már senki, de egyetlenegy sem, körülöttem az élők sorában. Sem a velem egyosztályt járt, sem később az évek folyamán alattunk, vagy felettünk, számozott osztálybeli iskolai kortárs. Mind elmentek.

1952. III. 2. Vasárnap. Ma ismét milyen csendes a ház s az élet körülöttem. Elcsitult a tegnapi zajos, mozgalmas élnkség. Befejeződött a 85 és megkezdődött a: 86. Atyai nagatyám született 1800 évben, és búcsút vett 1886-ban; tehát 86 évet élt. Édes atyám született 1829-ben, s elhagyott 1915. év húsvétvasárnapján; ő is 86. évében. És a tegnapi nappal megértem, hogy én is beléptem e földi élet: 86-dik évébe.

Tegnap déltájt is, és az esti órákban is sok kedves ismerős látogatott be. Itt üdvözöltek jókívánataikkal: [86 név].

A hangulat mintha az eddigi születés- és névnap találkozásoknál is melegebb, barátságosabb, otthoniasabb lett volna. Esti fél kilenczkor még élnék kedélyességgel folyik a társalgás, amikor, szinte váratlanul hat, hogy az egyik vendég hirtelen felugrik, s e jelzésre felállanak a többiek is, és búcsúzunk. – Az utolsók kikísérése után a család és Dudyék a nagyebédlőben gyülekezünk. A körből kilép Póji, székre áll virággal a kezében, és mondja: „Édes nagypapa, születésnapodra sok, sok szeretettel minden jót kívánok, s kérlek szépen hallgasd meg a verset, amit erre a napra betanultam.” És e bevezető után, szépen hangsúlyozva, hibátlanul elszavalta: Petőfi „Anyám Tyúkja” költeményét. – Erre bizonyosan azért esett a választás, mert amikor múlt nyáron néhány napra hazajöhetett Bubus, a letűnt gyermekkori emlékezések között reáterelődött a szó, amikor iskolás idejében ezt ő szavalta, s amikor a Bodri kutyához ért, oda szólt, mély gyermeki meghatottsággal jó édesanyja felé: „ugye, mama, das ist so hrührend (erősen selypítve) Bodri kutya hegyezd füled” [...] S köztünk ez a „hrührend”¹⁴⁷ napokon át ismétlődő téma volt.

¹⁴⁷ A rührend meghatót jelent. A hozzáadott „h” betű az elején a selypítést igyekszik jelezni.

Utána Tibi értelmesen hangsúlyozva elszavalta: Tóth Kálmán „Előre” – és Ady Endre „Fölszállott a Páva a Vármegye házra”. Amint utóbb kitudódott, ez a letűnt vármegyei ellenzéki szereplésemre emlékeztető célzással történt.

A két kis unoka szavalása után a körbeállott nagyok köszöntöttek, s gazdagon megajándékoztak. Ezután a virágdíszítéssel szépen felterített asztal körül helyet foglalva jött az ünnepi vacsora. Tizenegy óra tájt érezhető volt a testi elfáradás, elbúcsúzva pihenőre tértünk.

A túloldalon felsorolt személyes üdvözlőkön kívül sürgönyileg, lapokon, levelekben felkerestek jó kívánataikkal: [...].

1952. III. 13. Csütörtök. A tegnap déli posta Bubusnak Piroskához írt levelét hozta, amelyhez Mauzinak III/2-án kelt, Bubushoz küldött levele is mellékelve volt. E Bpestről Bubushoz légi postán küldött levél örömteljesen közli Bubussal, hogy többévi próbálkozás után végre megkapta az engedélyt, s III. 14–16-dika között elindult Rómába, s onnét Pipi fiához Caracasba. Netán levelet Rómába poste restante kér, mert a hajó indulásáig hosszabb időt kell Rómában töltenie. E hír vétele után írtam Rómába Mauzinak, s közöltem lapon (III. 15. feladva), hogy Brájjér Stefi néni, beteg Stefike leányánál van ott Rómában, s címet megadva, kértem keresné fel. Így Rómában tartózkodása idejére nem lesz egyedül, s lesz tanácsadó irányítója. Közöltem címét is. – Talán Imréekkel is találkozhatnak.

1952. III. 29. Szombat. Tibitől III. 25-én írt lap érkezett ma délben; tehát már – szokatlan gyorsan – negyednap itt volt, s közli, hogy Mauzinak sikerült az utolsó akadályokat is elsimítani, s „tegnap”, tehát III. 28-án elindult Róma felé. – A nagy elgondolás így valóra vált; elhagyta magyar hazáját, s Amerikában, Pipi fiánál keresi további élte boldogulását. Nyolcz évvel ezelőtt volt utoljára itthon, a szülői otthonban. Elutazott, nem is búcsúzhattunk.

1952. IV. 6. Vasárnap. Pipi címére ajánlott levelet adtam fel. Csatolva az odaérkező Mauzi részére a 85-dik évforduló emlékére írt családi köriratom egy gépelt példányát. Ha oda megérkezik, ott várja Mauzit szülőotthoni emlékezés árama. Bubus, s az ő közvetítő útján Ernő és Tibi részére egy-egy irat már a múlt héten elment.

Tegnapelőtt (IV. 4.) volt atyám halálának 37-dik évfordulója. Ma (IV. 6.) van 11 éve annak, hogy a német légiflotta megtámadta Belgrádot. A Belgrád felé vonuló repülőrajt a házi kertből figyeltem.

1952. IV. 16. Szerda. Ma kiadós volt a déli posta. Tibitől érkezett lap. Betegségből felépültek. Húsvéti jókívánatok. Zomborból Erlihék lapja jelzi, hogy Márta, Lóri náluk húsvétvasárnap estjén együtt ünnepelnek velük. De Rómából is érkezett levél és mellékelt „Kispest Rómában” levő étterem, cigányzenés víg lap, Mauzi, az étkező pesti származású tulajdonosa és Bubus írásaival, és külön levél, melyben boldogan tudatják, hogy Bubus, mint írják, csakugyan „fáradtságot, költséget” nem kímélve Hágából néhány napra Ró-

mába érkezett, hogy az Amerikába induló Mauzitól elbúcsúzhassék. – Rómában, magyar étteremben, magyar társas környezetben, cigányzene mellett, vígan vannak. Így mutatja a lap is.

1952. V. 5. Hétfő. Mauzitól Rómából, majd Genuából – Hágán át – két hosszabb levél és Rómában felvett együttes fénykép érkezett. Bubus húsvét hétfőjén (IV. 14.) vett búcsút Mauzitól. Hágából már lap tudósítja, hogy oda szerencsésen hazaérkezett. Mauzi hajója Genuából IV. 22-én indul, s ha minden simán megy, úgy talán ez órában már Pipi fiánál van Caracasban. – Közben a május elsejével kapcsolatos szünet Mártát, Lórit is hazahozta.

Marta Zomborból kedden (IV. 29.) és Lóri Belgrádból szerdán (IV. 30.) érkezett haza. Lóri néhány napot Belgrádban töltött; államvizsgázott. A sok vizsgatárgy közül egyikből három hónapos pótvizsgára utalva, a többin sikerrel esett át. – Tegnap délután utaztak vissza Zomborba. Kedélyes néhány napot tölthettünk együtt. Két ebédre Piroskáéknál voltunk – akik a múlt hét vége óta már a szőlőben laknak. A szőlőben nagy fürdözések; itthon melegen, kedélyes beszélgetések, emlékezések. Tegnap ebéd után búcsúzás. Ma délből sürgöny érkezett: „Dobro putovali, sretno stigli. Marta.”¹⁴⁸

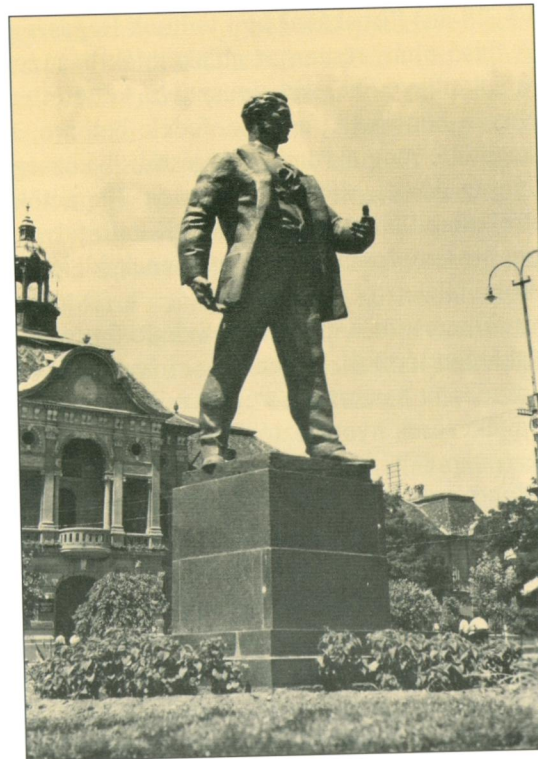
1952. V. 12. Hétfő. Tegnap (V. 11. Vasárnap) forgalmas napja volt városunknak. Leleplezési ünnepély. Zrenjanin Žarko¹⁴⁹ „néphős” a főtéren felállított ércszobrának leleplezése. Ez alkalomra városunkba jött Tito marsall munkatársainak vezérkarával. Úgy mondják: 9 különvonat, hajók, omnibuszok raja szállította a megye minden vidékéről a berendelt népsokaságot. Az újságok 120 000 lélekre értékelik a főtéren és betorkoló mellékutcákban felvonultak számát. Áttekinthetetlen nagy tömeg sokasága. Az idő is kedvezett. Tegnapelőtt, egész napon át, kellemetlen erős kossava verte fel, kavarta, folyton megmegújuló forgószéllel a porfelhőket. Tegnapra a szél teljesen elült, melegen tűzött a nap. Tito és a többi felszólaló beszédei a megyeháza erkélyéről hangzottak, sok ez alkalomra felszerelt hangszóró közvetítésével. Utána a megyeháza termeiben e célra külön átalakított és átrendezett étkezőkben, díszlakoma. Felszólalások. Tito egy óra tájt búcsúzott, s Belgrádba utazott különvonatán.

1952. VII. 2. Szerda. Évfordulói emlékmiséről jövök. [1938–1952. VII. 2.] Ma van 14-dik éve.¹⁵⁰ A családon (Józsi, Zorka, Tibi, Póji, Piroška, Pali, Dudy, Pista, Ágnes, Pájó, Dušica) kívül megemlékeztek, s a misén ott voltak: Bencze Miksáné Vilma, Végh Vilma, Végh Margit, Kiss Irma, Hajdú Irén.

¹⁴⁸ Jól utaztunk, szerencsésen megérkeztünk. Márta

¹⁴⁹ Žarko Zrenjanin (1902–1942) tanító, partizán, a JKP Vajdasági Tartományi Bizottságának titkára. Petrovgrad ma az ő nevét viseli. A néphős kitüntetést 1941-ben alapították a partizánharcokban tanúsított katonai bátorság elismerésére. A Titokorszakban a második legmagasabb katonai kitüntetésnek számított (S. E.).

¹⁵⁰ Várady Imre felesége (Meta) halálának volt a tizennegyedik évfordulója.

Szombaton (VI. 28-án) Piroskával kint voltunk Begaszentgyörgyön a kápolnakriptában. A felső oltári részen az ablaktáblák bezúzva, összetörten; a volt oltár, s azon a volt nagy kökereszt elpusztítva, kettétörten, az alsó részen, az egyik sírfülkében a koporsó kifeszítve, fedele betörve; a többi fülkét az erős zárófalazat mentette meg a vandálbetöréstől. A község német lakosságának kiűzése után az odatelepített bevándorlók a temetőket sem kímélik. Útközben a vonatról odapillantva láttam, hogy Katalinfalva, születésem közséje volt szép kegyuri templomát, amelyben annak idején engem is kereszteltek, földig lerombolták.

Szentgyörgyön felkerestük a paplakon Schuld Imre plébánost. Innét a nagyszülők volt lakásába tértünk. Leverően szomorú látvány. Lakásban, udvarban, kertben, mindenütt a pusztulás végtelenül lehangoló képe. A délutáni vonattal a visszaemlékezések nyomasztó érzéseivel vívódva hazajöttünk.

Utána következő nap (VI. 29.), Péter-Pál napján felkerestük a családdal Pájó nagypapát, s innét a szőlőben Palinak gratuláltunk.

Hétfőn meglátogattam (VI. 30-án délután) a városunkban időző Ujišić érsekünket, aki itt ünnepelte áldozársága 50-dik évfordulóját. Ez alkalommal volt egy tordai és egy muzslai magyar fiú ünnepélyes papszentelése is. Az érseki 50 éves jubileumra Becskerekre jött vidéki papok közül: Neumann István verseczi és Aufsatz Mihály guduricai plébános, Józsi volt zágrábi iskola- és kortársai szálláson a mi vendégeink voltak, a szőlőben lakó Piroskáék szobáiban helyezkedtek el.

Tegnap (VII. 1.) ők és Boday Jóska is ebédre vendégeink voltak. Utána mindannyian feketére a szőlőbe Piroskáékhoz mentünk. Nagyon kedélyes, kellemes délutánunk volt.

Ma (VII. 2.) pedig a gyász emlékmiséje. – Ilyen váltakozó a földi élet...

1952. július 15. Kedd. E hó első szombatján (VII. 5.) megszólal a telefon. Szabadkából Lóri jelentkezik. Arról értesültek, hogy Perisics Mariska néni holnap (VII. 6.) Becskerekéről Szabadkára utazik. Ez jó alkalom volna arra, hogy Tibi, Póji vele jöhetnének egy hétre Szabadkára, ahol Amália mama nagy örömmel várja a gyermekeket; akik azután jövő szombaton (VII. 12.) Mártával, Lórival együtt jönnének vissza Becskerekre, akik itthon töltenék idei vakációjukat, amely augusztus elsejéig tart. Zorka e hírre felkereste Mariska nénit, aki örömmel vállalkozott a kíséretre. Így vasárnap (VII. 6.) a reggeli vonattal elindultak a kirándulók. Egy hét múlva (VII. 12.) a délutáni vonattal pontosan befutott a karaván: Márta, Póji, Lóri, Tibi. – Zorka, Józsi az állomáson várták a jövevényeket. Nagy ebéd. Másnap, vasárnap kirándulás és nagy fürdőzés a szőlőben. – Látom, Piroska, Zorka nagy tanácskozással összebújtak. Bizonyára megbeszélték a hétfői programot. Mert holnap, hétfőn, július 14-dikén ünnepeljük Lóri születése 34-dik évfordulóját. Itthon is készülődés, a születésnap bensőségteljes, meleg családi együttes megünneplésére. A hét-

főt megelőzte nagyon kedélyes, víg, bohókás jókedvvel, sok nevetéssel körített vasárnap előest. Lóri humorral telt formában volt, változatos utánzásaira gurultak a gyermekek, kis Imi is versenyzett. A körülülő öregek sem komolykodhattak. Úgy tíz óra után a sok nevetéstől kimerülten, a holnap nagy napra erőt gyűjteni, ágynak dőltünk. Így készülődött a család, mint annak idején Párizsban a franciák a július 14-diki Bastille bevételére, itt Becskerekén Lóri július 14-diki közénkjövelele emlékezetére.

Hétfőn kora reggel felkeresett Józsi. Az éjjel sürgönyhordó verte fel álmából, Szabadkáról Márta mamája táviratát kézbesíti, amely tudatja, hogy: Márta unokatestvére, Vigh György (a fiú nagyanyja és Amália néni anyja testvérek) Újvidéken váratlanul meghalt. A holttestet Szabadkára szállítják, az ottani családi sírboltba; holnap (VII. 14-én) temetik. Így szomorú hírral virradtunk az annyira várt július 14-dikére.

Márta, Lóri reggel csomagoltak, s a déli vonattal elutaztak.

1952. VIII. 1. Péntek. Ismét a régi csendes mederben folyik tovább az élet. – Márta, Lóri negyednapra (VII. 17.) visszaérkeztek Becskerekre. Mire Szabadkát a mai késedelmes vasúti utazás után elérték, ott már a halott eltemetése megtörtént volt. Az újvidéki Magyar Szó meleg hangú búcsúztatóban emlékezik az oly fiatalon elhalt „Mezőgazdasági Kutatóintézet talajkutatója, a Matica srpska tagja, és munkatársa, mérnök, agronomus, író” fájdalmas, korai elköltözéséről. – Márta, Lóri kimerülten, fáradtan érkeztek vissza, s így csak szombaton (VII. 9.) este pótoltuk a születésnapot. Piroskáék is bejöttek vacsorára, ők is ismerték az oly fiatalon – 29-dik életévében – elhalt Vigh Györgyöt, aki Lóriék esküvőjén (1951. XII. 1.) Márta tanúja volt (Lórié Józsi). Ő is fiatal házas volt; másfél évvel ezelőtt nősült. Túl magas vérnyomással Zágrábba vitték, ahol a kórházban valami új gyógymód alkalmazásával igyekeztek az ottani orvosok meggyógyítani. Onnét hazajöve, néhány nap múlva váratlanul összeesett. Halott volt.

Lóri születésnap vacsoráján csakhamar felengedett a hangulat. Kedélyesen együtt voltunk éjfélig. – Lóriék következő szombaton (VII. 26-án) búcsúztak tőlünk. A déli vonattal, most már Szabadkára, új otthonukba indultak.

1952. VIII. 5. Kedd. A Magyar Szó – Politika és Borba nyomán – közli, hogy Magyarországon újabb kitelepítési hullám viharzik. „Több mint 250 család a titkosrendőrség fekete listáján” címe alatt hosszú cikkben neveket is említ, s írja, „a deportálásra elég a gyanú, hogy rokonszenvez Jugoszláviával”.¹⁵¹ Ernővel, Tibivel, nehogy ártsak nekik, felfüggesztettem minden közvetlen levelezést. Bubus útján Hollandián át, kapunk és küldünk életjelzést. Az idén így elmarad az VIII. 18-diki Ilona-napi szokásos névünnepi megem-

¹⁵¹ A déli határ mentén csaknem kétezer „megbízhatatlan” embert telepítettek ekkor ki (S. E.).

lékezés: Ilka (Pécs), Lilly (Varsó), Ily (Bpest), Zili (Kolozsvár), Szilágyiné (Mogyoród). Nehogy jugoszláv rokonszenv gyanúja érje.

1952. VIII. 14. Csütörtök. Dr. Brájer Lajosék lánya, Stefike a múlt hónapban Rómában meghalt. Édesanyja, Stefi néni a betegség hírére leutazott Rómába. Ott öt hónapon át ápolta rákbeteg leányát. Az orvosoktól tudta, hogy a beteg menthetetlen. S az anyai szív, a vég rettenetes tudatában, töltött öthavi időt beteg lánya kórágynál. A becskerei magyar nők összeállva főoltáros gyászmisét mondatnak az elhalt Stefike emlékére. E requiemről jövök. – Ott láttam a padokban: Marton Andornét, Milassin Kálmánét, Bencze Miksánét, ott volt: Bakalovich Dóra, Novak Hedvig, Mara Saczi, Végh Vilma, Végh Margit, Kollarics Margit, Magyar Lenke, Perisics Pirinkó, Fein Vilma, férfiak: Grandjean Jenő és én. – Brájer Stefi néni még nem jött haza; Rómában liquidálja a lánya hagyatékát.

1952. VIII. 17. Vasárnap. Korán reggel sürgős készülődés. Gyors reggeli. Póji vállára akasztja kis útításkáját, emelgetni próbálja az útra készen telt kofferjét; ¼ 7 óra: itt a kocs: a vonatig kísérő Zorka, Imi, Józsi felszállnak, majd a továbbutazó Póji és Maska. A kocs megindul, búcsúra lengenek, integetnek a kezek, a megyeháza sarkánál befordul, eltűnik a kocs. Crkvenicára 2 heti vakációs pihenőre ment Póji és hű kísérője, Maska. Aggódva gondolunk az utasokra. Hosszú hetek óta megszakítás nélküli száraz forróság. Ember, állat szenved, a vegetáció fonnyad, kiszárad az eső nélküli, bágyasztó hőségtől. Az esti, éjjeli órák sem hoznak hűsebb enyhülést. Napok óta beszüntettem a délutáni szőlőbe való sétálást. A fákról hullanak a kora megsárgult, elszáradt levelek. Kint a földeken különösen a csövek nélkül leszáradt, elsárgult kukorica száraz sínylették meg e nedvesség nélküli, égető forróságot. A tavalyról megmaradt kukorica mázsája máris felszökött 3–4000 dinárra. A piacon is ugrásszerűen szöknek fel az árak. Nehéz tél áll előttünk.

1952. IX. 3. Szerda. Ma van Póji születésnapja. Ma 9 éves. Úton van Maskával hazafelé. Holnap délután érkeznek. A mai napot Crkvenicából visszatérőben Zágrábban töltik. – Láthatóan nehéz szívvel vett búcsút városunktól ma reggel madame Römer Elise. Gyermekeim, s utóbb Tibi, Póji unokáim francia nyelvtanítónője. Ezelőtt több mint 50 évvel jött Svájcban Beeskerekre. A Messinger intézetben volt francia nyelvtanár, nővérevel együtt éltek városunkban; nővére ezelőtt néhány évvel itt meghalt. A 80-dik életévén túl levő, törpe kicsinnyé összezsugorodott – otthonában, Svájcban akar örök nyugovóra térni. Zorka segített neki pakolni; a tegnapi napot s éjt nálunk töltötte, s ma reggel Zorka, Józsi, Tibi kísérték az állomásra; Zorka Belgrádig megy velem, hogy segélyére legyen az öreg nénikének. Vele is egy darab Beeskerek búcsúzott.

A déli posta hosszú, boldog örömmel telt levelet hozott Pipitől, Caracasból. Kézbesítették ottani állampolgári oklevelét. Így már nemcsak itt Jugoszláviában, Magyarhonban, Hollandiában, de Amerikában is van unokám – Bubus

újabb csomagküldeménye is érkezett ma. – Az idő, oly hosszú idő után, mára kellemesen hűvösre fordult. Kisétáltam a szőlőbe.

1952. IX. 21. Vasárnap. A Beeskereken élő Várady-Pin rokonság ma ünnepségre találkozott öreg családi házunkban. Zorka és Józsi házasságkötésének 15-dik évfordulóját ünnepeltük. A sok színes virággal díszített ebédlőasztal körül a felnőttek: Pin Ágnes, Pájo, Katica, Verica, Piroška, Pali, Dudy, Laci, Zorka, Józsi, én – a másik szobában a kicsikék: Imi, Póji, Tibi, Dušica s egy barátnője.

Beszéd közben megemlékeztünk a távolabbi múltakról. Ma van áldott emlékü atyám születésének 123-dik (1829–1952) és az én házasságom 56-odik (1896–1952) évfordulója. Ebéd után 4 óra tájt búcsúztunk. A találkozásról mindannyiunk által aláírt emléklapot küldöttünk: Mauzinak, Pipinek Caracasba; Bubusnak Hágába; Amália, Márta, Lórinak Szabadkára.

1952. IX. 26. Péntek. Déli 2 óra tájt befejeztük az ebédet. Piroška is velünk volt. Piroskánál másodnapja folyik a nagy őszi takarítás; a szőlői nyaralásból, a szüretelés után, beköltöznek. Ebéd után Piroška, Zorkaék lakosztályukba, én kis szobámba vonulunk. Úgy 4 óra körül be akarok nézni Piroshoz, látni: mennyire haladtak? Látom Piroška kezén fehér kötés, Zorka mellette áll. Kérdésemre: mi baj? Piroška feleli: „semmi, takarítás közben kissé megütöttem kezem”. Megnyugtatta a kapu elé megyek; felém tart Mocity volt állomásfőnök, s meglepetésemre azt kérde: „hogyan van Piroška lánya?” Semmi, kis ütődés a kezén, felelem, de meglepetten kérde: honnét tudja? Mire ő: „dehogyan ütődés, csak az a szerencse, hogy parketten, ami rossz vezető, s nem nyirkos földön történt, ahol könnyen halállal végződhetett volna”. Kérdésemre: de honnét tudja, azt válaszolja, fia, aki a szomszédos üzletben van alkalmazva, épp Piroškaék ablaka előtt haladt, amikor a szobából, iszonyú segítségért sikoltozások hangzanak, az ablakpárkányra ugorva, látja, hogy a szobában a fali villamoslámpát kirántva az ágyon fekszik Piroška, s a mellette álló cseléd kiált segítségért. Innét tudom – mondja Mocity –, hogy nem kis megütődés, hanem villanyáram szerencsétlenség történt. Ezért voltam bátor – mondja – kérdezn: hogyan van Piroška?” – Erre rögtön besiettem, s itt Zorka, Józsi s a többiek előadásából megtudtam:

Délután 2 óra tájt, az ebéd után felkelve, Piroška lakásába ment a rendbehozást folytatni. Zorka, Józsi a gyerekekkel a hálószobájukba, én kis magányomba. Ez elszéledés után néhány percre Zorka, Józsi Piroška szomszédos szobájából kétségbeesett segítségkiáltásokat hallanak. Pirošnál dolgozó két munkásnő sikoltoz. Józsi a kis ebédlőn, konyhán keresztül átfut, Zorka – ösztönszerűleg – a közelben fekvő takarót ragadva, követi. Közben az éktelen segélykiáltások tovább hangzanak (bizonyára ezt hallotta az arra menő Mocity fiú). Józsi oda-siet Piroshoz, látja kezében a két kis villanyégőjű, ágyuk felett elhelyezve szokott lenni lámpa tartója, s igyekszik ezt kezéből kidobni, de nem képes; Piroška

karjához nyúl, mire Józsi is elfogja egész testén keresztül futó villanyáram, közben beérkezik Zorka, takarójával átöleli Pirost, Józsi, megrántja mindketőjüket, mire a földre zuhannak mindhárman, s az árammal telt villanylámpa vezető drótja a falból kiszakad. Így menekedett Piros s valószínűleg Józsi is, a magas feszültségű Voltáram-katasztrófától. A két kisegítő ott állt, nem mertek Piroshoz közeledni, csak segítségért rikoltoztak. Piros, Józsi halászápadtan magukhoz térnek, Piros jobb kezén nagy égési seb. Józsi közelben lakó orvosért fut, szerencsére épp lakásából kimenni szándékozva már az utcán találkoznak, hozzánk sietnek. Az orvos kenőcsreceptet ír, kis Tibi biciklin gyógyszerárba siet; még egy recept, ezzel Zorka siet a patikába. Így került Piros kezére a fehér kötés. Orvos és később a meghallgatott villanyszakértők megállapítása, hogy minden percek múlott; ha Zorka, Józsi véletlenül nincsenek a szomszéd szobában, a közelben, s a sikoltozásra nem rohannak be az első percen belül, csak két percnyi késedelem, már a beállott halált jelenté...

Mindez filmszerű gyorsasággal lefut, kis szobám magányában én csendesen olvasgatok, s csak véletlenül 4 óra tájt hallom az utcán, hogy minő végzetessé válhatott baj történt közelemben; amit gyermekeim kíméletből, szándékosan elhallgattak előttem; a kezét takaró fehér kendőt látva, kérdésemre: „semmi, takarítás közben ért kis ütődés.”

1952. október 20. Hétfő. Tegnap a délutáni vonattal utaztak vissza Szabadkára Márta, Lóri. Lóri hivatalosan jött csütörtökre (X. 16.), s Márta vele. Lóri Kikindán, Csernyén járt, kiküldetéseit elvégezte, s rövid háromnapos látogatás után tegnap már búcsúztak. A délelőttöt a gyermekek a szőlőben töltötték. Gyönyörű őszi nap kicsalta őket. Imre napján nem lehetnek itt, így ők voltak az idén az első gratulánsaim. Márta nagyon szép, barna színű, bélelt kesztyűajándékkal lepette meg. – Közben (X. 5.) szüreteltünk. A család kint töltötte a napot; Iminek nagyon ízlett a must, egyszerre két pohárral is megbirkózott. Nagyon kellemesen eltöltött nap után az esti órákban vándoroltunk haza. A szokatlan, hónapokon át tartott száraz nyár a szőlőben is éreztette hatását; az idén a tavalyinak csak mintegy harmadára csökkent termése volt.

1952. november 10. Hétfő. Elmúlt ismét egy Imre-évforduló. Tavaly az átázás, meghűlés e napon ágnak döntött. Az idén már ismét személyesen üdvözölhettem a sok kedves látogatót. A szokottá vált, meleg hangulatú névnap találkozót. Hozzásegített a hirtelenében szépre fordult napsütéses idő is. Előtte napokon át esős, szeles időjárás; ötödikére virradóra a felhők elvonultak, teljes pompájában ragyogott, a szép, bánati, őszi, meleg napsugár. A déli órák körül, s mivel szerda s így munkanap volt, még inkább a délutáni s esti órákban volt élénk a találkozó. Jó kívánataikkal felkerestek: [73 név].

Sürgöny, levél, lap: [24 név].

A megszokott, nagyon pontosan, minden név- és születésnapján megjelenők sorából váratlanul elmaradtak: Nagy testvérek és Géczy Józsi.

Mint évekkel ezelőtt dr. Végh Lajos, majd két év előtt dr. Matič Misa, tavaly dr. Kamenkovič Slavko, úgy ez idei évben is éppen Imre napjára esett ezek halálozási, vagy temetésük napja. Nagy Géza, a német megszállás idején Becskerek magyar alpolgármestere Imre napja előtt (XI. 4-én) a kórházban 57 éves korában halt meg, és Imre napja utáni (XI. 6.) napon temették. Géczy Józsi öt nappal élte túl, és XI. 11-én temetjük.

Erre a borulatra fátyolt vetve az idei névnap is családiasan meleg légkörben ünneplődött.

Az előesten Piroška, Zorka, a nagy ebédlőben, virágokkal feldíszített asztalhoz, ünnepi vacsorát készítettek. Együtt a család: Piroška, Zorka, Józsi, Pali, Tibi, Póji, Imi, az estre bejött: Dudy, Laci, a cselédség: Maska, anyósa: Annauné, Mari, Barthné. A körből kilép Józsi, a székre emeli Imi, aki kis virágcsokorral a kézben elcsicsergi, kis élete első szónoklatát:

„Én kis Imi ideállok, Nagypapának gratulálok” – átnyújtja a csokrocskát. – A körben nagy taps, hangos „éljen”-ek. Ezen fellelkesedve folytatja:

„Egy, kettő, három, négy – kicsi Imi hova mégy?
Nem megyek én messzire, csak a világ végére!”

Felzúgnak az újabb tapsok. Éljenek. – Boldog örömtől felsugárzik, mosolyog a kicsi arc, körbecsókolgatják; s őt is meggratulálják.

Közben a székre fellép Póji. Értelmesen hangsúlyozva elmondja Petőfi „Füstbe ment terv” költeményét. Befejezve ő is átnyújtja a virágcsokrot. A székre áll Tibi, s elhangzik Arany János: „A Walesi Bárdok.”

A három kis unoka után, a körbeálló nagyok meleg szívből fakadó jókívánatait, s kézbe veszem a körülcsipkézett, felvirágosított kosárban átnyújtott kedves, családi emlékaajándékokat. – Utána körülüljük a virágos nagy asztalt, a cselédek a szomszédos kis ebédlőben ülnek asztalhoz, s odabent is, itt is, felszolgálódik a gazdag ünnepi vacsora.

Megindul a szó, a megemlékezés a nagy messzeségben élő, távoli kedveseinkre; Piroška villanyáramos csodás megmentésére; éjfél tájban, a holnapi fárasztó hullámmásra gondolva, pihenőre búcsúzkodunk.

1952. XI. 24. Hétfő. Kínos meglepetés sújtott a becskereki katolikus világra. A szép, nagy zárdaépületből már régebben kitelepítette az új világszemlélet az apácákat. Lakószobáikat, az iskolatermeket elkobozták. Az iskolás gyermekek szétszéledtek, az apácák a plébánialakba zsúfolódtak. – Most a plébánialakra került a sor. – Az apácáknak a református lelkész házából elrekvirált egyik nagytermében utaltak ki lakást; a plébánosnak és káplánjainak irodájukkal együtt a templomunk mögötti hitközségi épületben kell meghúzódniuk. A katolikus plébániaházban pravoszláv katonaság lakik. Az elkeseredés hívekszerzte elfojtottan parázslík.

1952. XII. 8. Hétfő. Negyed napja havas télire fordult az idő. A hó hol sűrűbben, nagy pelyhekben, hol szállingózva esik, éjjel is, napközben is. Kis szobámból a kertek felé, fákat, háztetőket, magasra felsűrűsödött hórétteg borítja. Így, a jó meleg szobából kitekintve, nagyon szép, fehér tájkép.

Közben az orosz uralom állhatatos tervszerűséggel gyártja a „hazaáruló” bűnpereket a szerencsétlen, úgynevezett csatlós államokban. Magyarországon Rajk volt miniszter és társaival kezdődött. Folytatódott Bulgáriában Kosztovékkal, s most Lengyelországban Klementis és Slansky vezetésével 13 vádlott közül: 11 került akasztófára, s 2 életfogytiglani börtönbe.

1952. XII. 21. Vasárnap. Hetek óta állandóan sötéten borús az égbolt. Kevés megszakítással nappal is, éjjelenként is, hol szemezve, hol sűrűbben hull az eső. Hosszú idő óta ma szinte melegen kisütött a nap. Felhasználtam e kedvezőre fordult légkört, nagyot sétáltam, s karácsonyi ünneplést és újévet kívánni befordultam Bartek Babuciékhoz, Kollarich Margitékhoz, kik nevemben átadják Perisics Mariska néniének is. – Margitékkal egyben közöltem, hogy Eötvös Melinda Pécsről levelet kapott a gyász hírrel, hogy Kollarich Máty férje, Imreffy Imre ott a múlt hó elején meghalt.

Jugoszlávia kormánya megszakította a diplomáciai összeköttetést a Vatikánnal. Kardelj Edvard külügyminiszter, a skupština külügyi bizottságában, feltűnő hosszú beszédben igyekszik a minisztérium e határozatát magyarázgatni, különösen a Nyugat felé.

Ez évi levelezéseimet elintéztam, befejeztem. Bubusnak Hollandiába és Hágán keresztül Ernőnek, Tibinek Magyarországra, Mauzinak Dél-Amerika – Caracasba, Léderer Magdának, Gyurinak Afrikába, Schulhof Lajoséknak Montreálba – Canadába, Gozáninak Ljubljánába, dr. Brájjernének Rómába.

A mai nappal végződik az évnek legrövidebb napja.

1952. XII. 28. Vasárnap. Elmúlt az ez évi karácsonyest is. Jézuska pazarul szórta ajándékait. Az ünnepi hangulat már előtte való nap (XII. 23.), kedden este vonult be, Marta és Lóri hazaérkezéssel. Mostani otthonukban már hajnali 2 órakor kellett felkelniök, hogy esti 8 óra tájt befutó vonattal érkezve közöttünk lehessenek. – Befutott pontosan hétfőn (XII. 22.) a hollandus kettős karácsonyi csomag is; az egyik Dudyéknak, a másik nekünk szólt.

Mártát, Lórit mindjárt erős munkába állították. A nagy szobába a kicsinyek elől becsempészett, magas, szép karácsonyfát ők díszítették fel. Lóri minden egyes ajándéktárgyat gondosan külön papírba csomagolt, ízlésesen átkötött, s névráírással látott el. Minthogy minden játékszernek, minden ajándék szövetnek, kendőnek, könyvnek, külön pakolt, átkötött csomagolás jutott, így mire a Jézuska lejött, nettó 107 darab ajándék volt a karácsonyfa alatt. Ezenkívül Piroskáék külön feldíszített karácsonyfát is állítottak szobájukban. – Imit, Pójit, Tibit a délután folyamán Pin dedáékhoz irányították, azzal, hogy csak 7 óra tájt jöhetnek haza. – Pontosán be is futottak, de egyelőre az én kis

szobámba szorultak a Pin Újó rokonsággal együtt, mert Piros és Pali még kimentek a szőlőnkben lakó Heklai Pistáékhoz, ahol a négy kislány közül valamelyiknek keresztszülei, s így ott kellett segíteni Jézuskának az ajándékvitelben. – Ez alatt kis szobámban a várakozás türelmetlensége percről percre fokozódott. – Végre 8 óra körül hazaérkeztek a szőlőlátogatók is. Kimentem, hogy üdvözljem őket, mire kívülről elhangzik az első csengetés, annak jelzésül, hogy Jézuska nagy útjában már befordult a mi utcánkba. Csakhamar követi a második csengés, mire az egész összeszorult társaság a szobámból a kis ebédlőbe vonul, a másik oldalról csatlakozik a cselédség. Sorakoznak. Az élen a kis Imi. Feltárul a nagy ajtó mindkét szárnya, s Imivel az élen megindul a bevonulás. A szépen feldíszített fán égnek a gyertyácskák, sziporkáznak a csillagszórók. Mi nagyok körben állunk, minden szem Imire összpontosul, a kis arc átszellemülten bámul a csodafára, Póji, Tibi közreveszik, hárman letérdelnek, s szép harmóniában megcsendül a hetek óta betanult „Mennyből az Angyal”, az utolsó akkordnál Imi felugrani készül, de testvérkéi leintik, s kereszttetés után elhangzik a szintén hetek óta begyakorolt: „Miatyánk”. Végre jöhet a talpra ugrás, a rohanás, a nevek szerint csoportosított ajándékok keresése. A Jézuska pazarul bőkezű volt. Póji, Tibi, de kiválólággal Imi minden kikotorászott újabb és újabb ajándéktárgynál örömtelten fel-felkiáltanak. Imi kis autót, kocsit, szájharmonikát mindjárt kipróbálja. Sorjában jönnek a nagyok. Magamban hirtelenében összeszámolom, 20-an vagyunk együtt. Ágnes, Katica, Pájó, Újó, Verica, Dušica, Piros, Pali, Zorka, Józsi, Póji, Tibi, Imi, Marta, Lóri, Maska, Annau néni, Barthné, Mari és én. Mindegyiknek jutott névre szóló, szépen becsomagolt, külön ajándék. Hálás szívű köszönetek. Kellemes ünneplés kívánások. Utána testületi bevonulás Pirosékhoz. Itt is feldíszített szép, magas karácsonyfa, azzal a csillogó fényű meglepetéssel, hogy itt gyertyácskák és csillagszórók helyett, a fán szinte minden színű, apró villanykörtecskék villogtak, csillogtak. Pali műve. Igazán, meghatóan szép volt. – Ágnesék, Katicáék búcsút vesznek. Mi a nagyebédlőben, Maskáék a kicsiben, asztalhoz ülünk, s megindul a borlevelessel, halétkekkel vegyített karácsony ünnepi vacsora. – Elszáll a forrószívű megemlékezés a karácsonyfa alatt felsorakozott képekről felénk néző, elköltözöttek, távollevők, a ma estén oly különös fájdalomosan hiányzó, kedveseink felé. – Majd a zongorához megy Józsi, körülötte az apróságok, billentyűkről, ajkáról felcsendül „Stille Nacht, Heilige Nacht...”, és itt-ott belecsendül „die liebe kleine Glockenstimme...”¹⁵² Az apróságok lepihennek. Éjfél tájt a nagyok is búcsúzkodnak. Elmúlt 1952. év karácsonyestje is.

1952. XII. 31. Szerda. Az összejárási társaság megállapodott abban, hogy az ideai szilveszterest is, mint tavaly, Bencze Évánaknál töltik, piknik alapon.

¹⁵² A kedves kis harangcsengés.

Megbeszélték, hogy ki-ki milyen ételneműt, italt visz a közös mulatságra, azzal, hogy az idén külön tüzelőfát is visz a vendég, mert olyan szobában lesz a találkozó, amely még eddig fűtetlen maradt. De evőeszközt, poharakat, tányért is visz minden család, s ezeket használat után, csak úgy mosatlanul viszik azután haza, mert a vendéglátóéknál nincsen cseléd, s nem kívánható, hogy a háziasszony az est után nekiálljon mosogatásnak, tisztogatásnak – mert cseléd már nincsen.

Piroskáké, Zorkáké, itthoni vacsora után, mindennel felpakolva, elindultak a szilveszteresti mulatságra, én csendes kis szobámba vonultam; itt magamban várom be az éjfélt, s kívánok magamnak: boldog új évet! – Elmúlt. Legördült az 1952. is a múltba.

1952. évi születési levelek, lapok.
folytatás.

17. I. 30. P. Kőrösi (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	39. Mausi (Római lap) (X. 8.)
18. I. 30. P. Spics (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	40. Mihajlović (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
19. II. 31. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	41. V. 18. Ignjić (" ")
20. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	42. V. 25. Tóti (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
21. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	43. V. 26. Mausi (Caracas aj. levél.)
22. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	44. V. 1. P. Buzsák (Római lap. születésnap.)
23. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	45. V. 9. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
24. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	46. V. 24. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
25. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	47. V. 24. P. Buzsák (aj. l. választás.)
26. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	48. V. 5. Mausi (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
27. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	49. V. 7. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
28. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	50. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
29. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	51. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
30. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	52. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
31. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	53. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
32. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	54. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
33. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	55. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
34. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	56. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
35. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	57. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
36. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	58. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
37. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	59. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
38. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	60. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
39. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	61. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
40. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	62. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
41. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	63. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
42. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	64. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
43. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	65. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
44. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	66. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
45. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	67. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
46. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	68. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
47. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	69. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
48. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	70. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
49. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	71. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
50. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	72. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
51. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	73. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
52. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	74. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
53. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	75. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
54. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	76. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
55. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	77. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
56. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	78. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
57. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	79. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
58. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	80. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
59. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	81. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
60. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	82. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
61. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	83. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
62. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	84. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
63. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	85. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
64. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	86. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
65. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	87. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
66. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	88. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
67. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	89. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
68. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	90. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
69. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	91. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
70. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	92. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
71. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	93. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
72. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	94. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
73. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	95. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
74. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	96. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
75. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	97. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
76. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	98. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
77. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	99. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)
78. I. 30. P. Buzsák (lap. 10. 18. 23. 24. 25.)	100. V. 10. P. Buzsák (aj. l. választás. lap. 10. 18. 23. 24. 25.)

1953. I. 1. Csütörtök. Nagyon csendes újév napja. Nagyon lefogyott az emlékezők száma. Látogatókban is, írásos kártyákban is. Betévedt – szokása szerint már előtte való napon – dr. Szabó Márton püspöki helynök, vikárius; aznap, Tóth Ferkó, Bodnár Rezső, dr. Grandjean Jenő (aki Piroséknál volt ebédvendég), a rokonok: Pájó, Újó, Verica, a cselédek, hazaiak és schluss; kártyát írtak: dr. Mihajlović, Joca, Ignjić Slavko és Szűcs Ödön. – Csendesedik az emlékező világ. Halkul a külélet.

1953. I. 25. Vasárnap. Januárban torlódnak a családi születési és névnap-évfordulók. Ernő (I. 12.), Loránd (I. 15.) név-, Józsi (I. 16.) szül- és Piroska (I. 18.) születési és névnap-évfordulói. Itthon Piroska kettős napját ünnepeltük. Vacsora után az egybegyűlt társaság: Jenovay Imre, Éva, Bencze Zoltán, Éva, Bencze Tibor, Marton Juci, Meszmann Gáspár, Irén, Juhász Zsuzsa, Daun Ily, Daun Pipu, a házbeliek: Zorka, Piroska, Józsi, Pali, én. – Két asztal is kártyára volt terítve, de nem jutott rá a sor. Jó ideig kedélyesen, élénken folyt a csevegés, majd táncra fordult a hangulat. Elnéztem éjfél utáni 2 óráig; csendesen elvonultam. A többiek 4 óra tájt széledtek el.

1953. I. 26. Hétfő. A napokban hírlett, hogy úgy Zsupánski Slavko, mint Zsupunsky Iso ügyvédtársaimat szélhűdés érte. Slavkot meglátogattam, még ágyban találtam, de már javulófélben. Isonál, úgy hallom, komolyabb a baj.

Tegnap hozta Juhász Feri a hírt, hogy Szabadkán Strelitzkyt néhány nappal ezelőtt eltemették. Nagyon megrendített. A Vajdaságból 1927-ben hárman kerülünk mint magyar pártiak a szerb skupstinába: dr. Strelitzky Dénes, dr. Nagy Ödön és én. Nagy Dödi tavaly, Dénes a múlt héten döltek ki. A régi gárdából a többiek is mindannyian elköltöztek. Magamra maradtam.

1953. II. 22. Vasárnap. Az idén is átestem a most már szokásos évi grip-pén. – Strelitzky Dénes halálát jelentő gyászlap is megjött időközben. Ebből látom, hogy január 21-én, 65-dik évében – tehát több mint 20 évvel volt fiatalabb, mint én – halt meg. Lóri fiam is, levelében megemlékezve Dénes haláláról, azt írja: „néhány hét előtt orvosához ment, aki szívkoszorú elmeszesedést állapítva meg, nagy elővigyázatot tanácsolt, mert kímélnie kell a szív-műkö-

dését; nem szabad sportolnia, s nagyon mérsékelt életmódra kell áttérnie, Dénes e figyelmeztetést nem vette eléggé komolyan, továbbra is nagy sétákat tett, naponta hideg vízzel tusolódott. Halála előtt néhány nappal társaságban volt, s ott az éjszakát áttáncolta, mérsékeltebben ugyan, de valamennyit ivott is. Harmadnapra rosszul lett, s mint mondá, a tusolás után semmiképp sem tudott felmelegedni. Felesége orvost kéretett, aki injekciókat adott, s kérdésre, őszintén kijelentette, hogy már csak rövid életideje van. Még az éjjel ügyvédet kérettek, aki előtt szóbelileg végrendelkezett; majd feleségével az éjszakát átbeszélgetve, reggel 6 óra tájt – az ily esetben szokásos fulladozás kínos rohamok nélkül – kiszenvedett. – Az özvegynek levélben kondoleáltam.

A mai Magyar Szóban olvasom, hogy Padé községében Lévy Nándor nyug. tanítót ott eltemették. – Ez a váratlan halálhír is közről érintett. Lévy ezelőtt Becskereken lakott, s amikor 1918. november havában nálunk is megalakult a Magyar Nemzeti Tanács, az alakuló gyűlésen Lévy Nándort választották meg jegyzőnek – engem elnöknek. – A megmaradt jegyzőkönyv tanúsítja, hogy Lévy a jegyzőkönyveket lelkiismeretes pontossággal vezette.

Utóbb közölte leánya, Batiné Zsuzsa, hogy atyját, bécsavarodás ölte meg. – Kikindára a kórházba szállították; ott halt meg. Ott temették.

1953. III. 2. Hétfő. A tegnapi nappal befejeződött: a 86! A sors megnyitotta a mai nappal életévkönyvem: 87-dik lapját. Tegnap vasárnap is volt, napsugaras idő is melegített, így a látogatók zöme a déli órákban tisztelt meg. Előző délután virágsokrokkal köszöntöttek: [71 név].

Sürgönyt, levelet, lapot küldtek: [19 név].

A vendégek egy része csak déli 3 óra tájt búcsúzott. Ezután terítettek a nagy ebédlőben az eléggé késői ebédhez. Itt gyülekezett a család Dudy és Lacival. Tálalás előtt kis szobából engem is behívtak, s lefolyt a családi megemlékezés. Imi kezdte. Ibolyacsokor a kézben. Józsi székre emeli a család, a behívott cselédség körben, s elcsicsergi a már ismert: „Egy, kettő, három, négy, nagypapa boldog légy!” – Átnyújtja a virágot, a körülötte elhangzott éljenekre, tapsokra nagy boldogan nevetgél, s átadja a szószéket Pójinak. Petőfi valamelyik szépen betanult költeményét szavalja. Virágátnyújtás. Tapsok. A sorból előlép Tibi; ő már elég magas, elmaradhat a székre állás. Elhangzik saját versikéje:

„Eljött a nagy nap, születésed napja,
Örül ennek házad apraja és nagyja.
Örül most mindenki, az Imi, Papa, Mama,
Életemnek ez tán a legboldogabb napja.
Ezen a nagy napon, születésed napján

Elmondom Neked azt, mit mindnyájunk kíván.
Kívánom, hogy éljél még sok boldog évet,
S hogy hozzon Néked még sok örömet az élet.”

Következik a körben álló nagyok jó kívánságokkal telt üdvözlése, s a pazar ajándékokkal telített, felvirágzott kosárban elhelyezett emlékajándékok átadása.

Már 5-re járt az idő, mire asztalbontáshoz jutottunk. Nagy, szép, gazdag ebéd után csak nagyon rövid időre pihentünk le; már 6 óra tájt jöttek még a délutáni, késői üdvözlők néhányan. Amikor 8 óra után e későiek is búcsúztak, vacsorát már egyikünk sem kívánt; nem kevéssé fáradtan, egy újabb feledhetetlenül szép nap emlékével, szétszéledtünk.

Éppen lepihenésre készülődtünk, amikor kis szobámba befut Póji, sietnék az irodába, a telefonhoz várnak. Szabadkáról Lóri az előzőleg küldött levélüdvözlés felül még szóval is átadta fiú szíve jókívánatait.

1953. III. 5. Csütörtök. A múlt hó elején rádió és az itteni újságok napokon át hozták a hírt, hogy Hollandiában, Angliában, Belgiumban, mindenütt a tengerhez közel eső területeken a felduzzadt víz árja áttörte a védőgátakat, mindent elborított, emberéletben, anyagiakban, mérhetetlen károkat okozva. Bubusék ismeretlen sorsa félelemmel telt aggodalomban tartott. Végre megérkezett (II. 6.) Bubus lapja, amely közli, hogy a készületlen lakosságra váratlanul éjjel tört be szökőár – tehát nem gátat törő árvíz –, amelyet iszonyú orkán tett védhetetlenül rémessé. Sietett megnyugtatni, hogy őket közvetlenül nem fenyegette a vész.

Néhány nap múlva (II. 13.) hosszú levél érkezett, amely élénken ecseteli a katasztrófa rémségeit. E levele megírása napjáig már 1372 volt feltalált halottak száma; sokan még a házak és romok alatt fekszenek elpusztulva. A vizeken mintegy 9000 tehén és ló hullát szedtek össze, s égettek el. – Ehhez hasonló szökőár katasztrófa a történelem feljegyzése szerint a 15-dik században pusztított. A Scheinpoldert – Bubusék volt bérföldterületét –, ahol Metával, Lórral 1929-ben, amikor Hollandiában jártunk, mi is kint voltunk, szintén elsodorta az ár. – Bubus ígéri, hogy majd a nyári találkozáskor részletesen referálnak.

Tegnap, a déli órákban híre terjedt a városban, hogy Moszkvában, néhány nap előtt, Sztálint szélhűdés érte – haldoklik. – A délutáni és esti órákban, a rádiók mindenfelől leadták Moszkva hivatalos értesítését, amely szerint: vasárnap, március elsején Sztálint baloldali szélhűdés érte, amelynek következtében jobb keze és lába megbénult, beállott agyvérzés miatt beszélőképessége elakadt, az ügyek vezetésétől – egy időre – az orvosok eltiltották.

Az érdekelt nagyvilág, feszülten várja a további fejleményeket.

1953. III. 6. Péntek. A reggeli rádió leadta a Moszkvából érkezett hivatalos hírt, amely szerint Sztálin, tegnap este 9 óra tájt meghalt.¹⁵³ Az orosz minisztérium és kommunista párt vezetősége Moszkvában kiáltványban tudatta az orosz néppel a halálhírt.

1953. III. 17. Kedd. Tegnap este váratlanul hazajött Lóri. Szabadkai munkatársának hivatalos eljárása volt itt Becskereken. Lóri felhasználva az alkalmat, társa autóján ő is ájtott. Sajnálattunkra ma ebéd után már búcsúznia kellett. Születésnap ajándékkul átadott Mártáék szölejéből egy palack bort és: Pethő Sándor „Világostól Trianonig a Mai Magyarország kialakulásának története” című, amint a tartalom hirtelen áttekintéséből látom – engem különösen érdeklő könyvet.

A tegnapelőtti esti rádió leadta, hogy Klement Gottwald csehszlovák köztársasági elnök Sztálin temetéséről, Moszkvából hazaérkezve Prágába negyed napra ő is halott volt. E héten temetik. E váratlan hirtelen halál sok találgatásra ad okot – mondja a rádió.

1953. III. 24. Kedd. Véget ért az elég hosszú ideig tartott kórház. Pali kezdte. Utána Piroska is ágyának dőlt. Póji, Tibi, Imi, Barthné, Maska folytatta, Józsi néhány napi hangvesztéssel megúsza, végre én is erősen grippés lettem. Így napokon át hevert az egész ház. Az orvosok megállapították, hogy messze nyugatról megindulva, járványszerűen végigsepert az egész Vajdaságon. Szerencsére halálos áldozat nélküli, könnyű lefolyású volt mindenfelé. Az iskolákat hivatalosan ugyan nem zárták le, de egy-egy osztályban alig lézengett néhány épen maradt.

Ma, bár még Pirossal együtt szédüléssel váltogatott gyengeség kerülget kettőnket, mindenki talpon. A gyermekek már iskoláznak. Az egész házban egyedül Zorka maradt mindvégig bántatlan. – Épp most hozza Maska a hírt, hogy a járványos grippé az éjjel mégis áldozatot követelt; meghalt Osztó János vendéglős. Annak idején, magyar társas vacsorázó, borozó, bankettező társaságaink kedélyes találkozója volt Osztó János aradáci – Vasút utcai – Drina terme és kerthelyisége.

1953. V. 1. Péntek. Tegnapelőtti kezdettel tomboló orkán, zuhogó esőzés, tegnap egész nap, kisebb enyhüléssel ugyan, de folytatódott a vihar és szitáló eső. Ma délelőtt átvonuló sötét felhő eltérített a tervezett május elsejei szőlőbe rándulástól. Így az elkészített volt hideg ebéd itthon fogyasztódott. Délutánra mégis elvonultak a felhők, kisütött a nap, s így Zorka, Józsi, Tibi s én kivonultunk. Piroskáék, akik már a múlt héten nyári tartózkodásra kiköltöztek, Draxler Eszka, Ormay Maca, Istvánka, Dudy társaságában, a szabadban terített asztalnál, fekete mellett találtuk, hozzájuk telepedtünk, s néhány gondfedő órán sütkéreztünk a napon.

A tegnapelőtti vadorkán a szőlőben dús hozamot ígérő ananászbarackfát törzsén kettétörve ledöntötte. Fájjaljuk különösen, mert Bubusékat kívántuk gyümölcslelével megörvendeztetni; vágytak is utána, s mert ilyen barackfa az egyetlen volt az egész kertben. Estefelé hazaérkezve, itt levélke jelezte, hogy itt járt Szabadkáról Balla Laczi, aki Palics taváról Lóri kis tanulmányát hagyta itt, azzal, hogy azt az újvidéki rádió is felolvassák. Átnéztem. Nagyon szép stílusban írt, hangulatos kis ismertetés. Józsi felkereste Ballát, s vele jött feleségével együtt nálunk voltak vacsorán.

Pójink, a Lukics-Tunner családdal s Lujzi barátnőjével, a májusi háromnapos ünneplésre Verseczre tettek kirándulást.

Tegnap, ebben a viharos, esős időben temették Józsi és Pali ügyvédtársát, dr. Adamovics Stojánt. Vele s rokonszenves fiatal feleségével Pirosék is, Zorkáék is igen gyakran kölcsönösen egymást meglátogató, meleg barátságot tartottak. Temetési szertartás, keletiek rítusa szerint, nagyon is hosszúra nyúlt. Adamovicsék lakása a városi központtól messze, az Écskai utca vége felé van. Eső és szélvész dacára a háznál nagy gyászoló közönség gyülekezett esernyők alatt. Az egyházi szertartás után, ott a háznál 2-3 búcsúztató után, az egész közönség bekísérte a halottat a központi görögkeleti templomba, amely előtt Ankics Bozsó tartott, az ügyvédtársak nevében meghatóan szép, de hosszú búcsúszót a templomi ceremónia után. Ezután még a nagyon messze fekvő Tomáseváczi utca végén levő temetőbe is kikísérte a halottat az esernyős gyászoló közönség.

Piros, Zorka, Józsi, Pali a délután 3 órai otthoni indulástól közel esti 8 óráig, végig mindenütt együtt. – Zorka, látom, már erősen köhécsel, Piros különösen féltettem, amikor meghallottam, hogy ő is mindenütt velük volt. – Én persze csak Józsi elmondásából tudom mindezt; csendes szobám ablakából néztem a vihart, az esőt. A déli órákban voltam a családnál kondoleálni. Az elköltözött ifjú kartárs 43 éves volt (én épp a dupláján, a 86-on vagyok túl).

A régi kortársak: Nagy Ödön, Strelitzky Dénes, Lévy Iván, dr. Herresbacher Dénes, Babinszky (94 évet élt) mellett mennek az ifjabbak is.

1953. V. 24. Püskösduvasárnap. Tegnap az esti vonattal búcsúlátogatásra jött Belgrádból Röhling Miklósné Anni, Many sógorom és első felesége házasságából született lánya (a 14 éves Katica és a két és fél éves Alfréd) gyermekeivel. Miklós mechanikus. Családjával Begaszentgyörgyön éltek. Az úgynevezett felszabadulás után, a partizánok Miklóst, Annit és a kis Katicát Knityaninba (Rudolfsgnadra) hurcolták a lágerbe. Innét közel háromévi lágerélet után Belgrádban húzták meg magukat; a fiú, Alfréd már itt született. Útlevelet kaptak, s ezzel Németországba készülnek. Odaindulás előtt búcsúzni jöttek. – Az előző sok borulás után, ma napsütéses, szép idő van, s így a vendégek, Zorka, Józsi, Póji, Tibi társaságában a szőlőbe rándultak Pirosék és Dudyék látogatására. A délelőttöt a Begában vígan lubiczkolva töltötték kint. Anniék holnap reggel indulnak vissza.

¹⁵³ Josip Visszarionovics (Dzsugasvili) Sztálin (1878–1953) halálának pontos körülményeiről mindmáig vita folyik (S. E.).

1953. VI. 24. Szerda. Kis Imink ma fejezte be földi élete 4-dik évét. (1949–1953). Megindul kis élete ötödik éve. – Ebben az életkorban voltam én akkor, amikor Katalinfalváról, születésem községéből végleg Nagybecskerekre költöttünk (1867–1871). Imit elhalmozták, szülőin kívül, különösen Bubus, Piroska nagynénjei, sok kedveskedő ajándékkal. Születésnap gazdag ebéd befejeztével az ünnepi tortához együtt voltunk: Pájó, Ágnes nagyszülei, Verica, Dušica, később Piros, Pali is. – A sok ajándék nagy örömet hozott.

Délután temették dr. Kálmán Margit édesanyját, özvegy Engelnet. Élt 92 évet. A temetésen, amelyre Újvidékről Margit lánya és Franci veje jött át, s bár sem gyászjelentést nem közzétek, sem újság nem közölte, s csak ismerősök adták tovább házról házra, mégis kint volt városi magyarságunk nagy része.

1953. VI. 28. Vasárnap. Lici három kislányával, átutazóban Belgrád felé, vendégeink; férje Kolakovics Veljko fivérének szállott meg. Zorka és Józsi, Liciékkel este moziba mentek. Közben itthon este, megszólal a telefon. A szomszéd szobából Tibi megy a hallgatóhoz, s – mint később megtudtam – Lóri jelentkezett volt Szabadkáról az örömhírről, hogy (VI. 27-én esti 10 óra 10 perckor) megérkezett: a várt új Kisélet.

Zorka, Józsi hazaérkezve a vett hírre telefonhoz sietnek. Amália, Lóri jelentkeznek, nagy örömmel tudatják, hogy a közénk érkezett kis legény, négy kilós, egészséges, virgonc ifjú. Márta mama s fia jól érzik magukat. Hirtelebben megbeszélnek, hogy jövő vasárnap (VII. 5.) lenne a keresztelő: Loránd névre. – Erre az itteni család képviselőjében Józsi menne át. – Engem, a gyermekek gondos aggodalma, a mai utazás fárasztó nehézségei miatt, nem szeretnék útra bocsátani; utólag Bubusékkal autójukon együtt látogatnánk Szabadkára. Ma reggel a postahivatalba sietek. Átadom a táviratos postás lánynak a következő tartalmú sürgőnyt: „Várady Márta Loránd – Subotica

Ciril Metod 19.

Boldog örömmel csókolom, forró szívvel ölelem a megérkezett Új Kiséletet. Nagypapa.” – Látom, a táviróhölgy nézi, betűzi, zavarában postás férfihez fordul, az is nézegeti, de mindkettő szerb, úgy látszik, egy szót sem tudnak magyarul; végre is a nő hozzám fordul: „Molim kratki sadržaj...” mondanám el szerbül, a magyar nyelvű távirat rövid értelmét. Elmondom. Fizetem a díjat. S hazafelé menve elgondolom: hogy fog megcsonkulva kinézni, mire Szabadkára ér?!

Dél előtt folyamán Zorkával, Józsival, három aprósággal, Lici vendégünkkel s három lányával a szőlőbe megyünk, ahol Pali a holnapi névnapját – mivel vasárnap s így szabadidejű nap – ma ünnepli (VI. 28.). Ott felvonul a szomszédban lakó Istvánka, Pista a négy kis lányukkal s ezek kis barátnéival, majd Dudy, Laci; összeolvasom magamban, 20-an vagyunk; Heklai mama is köztünk. – A nagy verandán mégiscsak elférünk, a közben nekieredt esőben vígan összeszorulva, de jóízűen étkezünk, pálinkázunk, sörözünk. Majd leáll a rövid idejű nyári eső, mi vendégeinkkel hazarándulunk; ebéd után Liciék

búcsúznak, Belgrádba indulnak, hogy ott a testvér Anniektől, akik Németországba vándorolnak, elköszönhessenek. – Így Palinál ma elintéztük; Pajo dedához holnap történik a felvonulás.

Ma egy hete (VI. 21.) volt kis Pójink elsőáldozása. A családdal én is elkísértem a templomba. Piroska, Pali, Póji keresztszülei, a templomban vártak. Nagyon megható volt, a mintegy 50–60 fehér hosszú ruhás, fehér fátyolos, kézben virágcsokros kis leány és ugyanannyi ünneplő ruhás, elsőáldozó fiú gyermekcsereg felvonulása.

1953. VII. 11. Szombat. Most, délután ½ 6 órakor bejön szobámba az irodából Józsi, s mondja: most jött Újvidékről a telefonértesítés, hogy Bubusék autója onnét elindult Becskerek irányába. E telefonhírt Lóri rendelkezésére a szálloda portása adta, amelyben Bubusék Lórral találkoztak volt. Ezt meghallva Póji pajtásaival a ház előtt fel-alá szaladgálva, türelmetlenül várják az autót. – Esti ½ 8 óra tájt lármázva befutnak: „ház előtt az autó”. – Bubus, Meta előre kiszállva, velük a kapubejáratban ölelkezünk; majd beáll az autó is. Jan, Careltje, után kiszáll Lóri is, aki Újvidéken bejárva onnét velük jött. Beérkezett Piros és Pali. Kint szemezni kezdett az eső. A két fürdőszobában végzett letusolás után, mindannyian a nagy ebédlőben gyülekezünk. – Megindul a kölcsönös élénk mesélgetés. Tálalnak. Piros és Zorka háziasszonyok megbeszélve megállapodnak abban, hogy – mivel Bubuséknak a szőlőben van a lakásuk – felváltva: amely napon kint van az ebéd, ugyanaznap a városban lesz a vacsora, és felcserélve. – Így váltakozva, lehetőleg naponta együtt voltunk, minél hosszabb időn át. S hogy a család zavartalanul együtt maradjon, csak Bubussal s csak két látogatáson voltunk: Milassin Nani néninél és Végh nővéreknél. Az egyik délelőtti óráiban Bubussal, Lórral kocsin kimentünk a becskerei temetőbe; onnét a volt német utcán át kikocsiztunk a szőlőbe; ez nap ott volt az ebéd. – Repülő irammal rohantak a napok. A begaszentgyörgyi sírbolthoz most sem mehettünk ki; a község ún. határvonójában fekszik, ahova külföldiek csakis külön miniszteri engedéllyel mehetnek. – Az idő a teljes 12 napi itthonlét alatt nagyon kedvezett. Sem túlságos meleg, sem szél, sem eső. Bubus, Jan, a gyermekek, Meta, Careltje nagy gyönyörűséggel sokat lubiczoltak. – Az általános boldogság érzéshez a Bega is nagyban hozzájárult.

1953. VII. 23. Csütörtök. A búcsúzás napja. Reggeli után a városi lakásból mi is mindannyian kimentünk a szőlőbe, ahol már nagyban folyt az autó rendbehozása, a felpakolása. – Józsi elhatározta, hogy elkíséri Bubusékat Szabadkára, így Lóri már tegnap délután hazament, otthon a bejárást előkészíteni, s hogy így Józsinak legyen helye az autóban. A sok koffer, úti élelmek, gyümölcs, italok elpakolása után, elől a volánhoz Jan és Careltje, belülről Bubus, Meta és Józsi helyet foglaltak. Tükkölt. Elindultak.

1953. VIII. 25. Kedd. Elutaztak augusztus 9-dikén, vasárnap a reggeli vonattal Póji és kíséretében Maska a Trieszt alatti Portorožba (a térképről úgy

ítélem, hogy ez a Portorož a régi Capodistria, ahol katonai önkéntes koromban többször voltunk kiránduláson). És utána VIII. 14-én elutazott Lóri és Tibi Hollandiába. Bubusékhoz. Jugoszláv vízipólós társaság kapott meghívást versenyre, ezek kíséretében ment Lóri, s magával vitte Tibit is. – Bubus levelezőlapon jelzi, hogy szerencsésen odaértek.

Pójiékat holnapra várjuk haza.

Ma délben jött be Józsi a szomorú hírrel, hogy Daun Aladár váratlanul meghalt. Szélhűdés ölte meg. Tegnap még Pali irodájában járt. – Ma az esti órákban már ki is vitték a temetőkápolnába. Onnét temetjük holnap du. ½ 5 órakor. 68 éves volt. Aladár felesége a Versecz melletti szőlejükben időzik néhány nap óta; későn volt értesíthető, s így a temetést holnaputáni de. 9 órára halasztották.

1953. VIII. 27. Csütörtök. Ma reggel 8 óra után kimentem a temetőbe. A halotti szertartás megkezdése előtt, majd befejezése után, a sírok között barangoltam. A kereszteken, sírköveken igen sok már feledésbe menő névvel találkoztam. A múltakba mélyedő emlékezés borulata mintha űzött volna, megállás nélkül bolyongtam a sírdombok, a kripták között, s jóval elmúltak a déli órák, amikor testben fáradtan, lélekben elmerülten végre is hazafelé indultam. Hazaérkezve ágyamra dőltem.

1953. VIII. 28. Péntek. Reggel bejön Józsi. Újabb szomorú hírt hozott. Tegnap váratlanul meghalt Milassin Kálmánné Kelemen Anna. Délután 5-kor temetik. Délután újból a temetőt jártuk. – Bubussal még látogatóban voltunk „Náni néniénél”. Beszédese volt; semmi külső árulója az ily közeli végnek. – Fogy, vész az ismeretség köre. Az én köröm.

1953. IX. 3. Csütörtök. Családi körben melegen ünnepeltük kis Pójinak születésnapja 10-dik évfordulóját. Délben az ebédnél ajándékokkal kedveskedtek Zorka, Márta, Józsi. Kis Imi volt az ajándékatadó.

Lóritól, Tibitől levelek érkeztek Hágából. Az ott-tartózkodás idejének meghosszabbításával kacérkodnak. Hágában e hó 16-dikán nagy állatvásár; Lóri ezt bevárni óhajtaná. Visszajövet két napot Lóri akadémiai volt osztálytársánál kívánna eltölteni, s így számítása szerint csakis 20–21-dikén érkezhetnének haza.

Nagy öröm virradt a házra hétfőn (VIII. 31.). A nagyapai otthonba érkezett: a legkisebb Várady unoka, az aranyos Kis Lórika. Az autóbussznál, amely Újvidékről reggel 8 óra tájt futott be, ott várták a templom előtti megállónál: Piroška, Zorka, Póji, Józsi, Pali és a boldogan örvendező kis Imi. Én házunk kapuja előtt üdvözölhettem először a kis Boldogságot. – Mamájával lakosztályul Piroškaék szobáit foglalták el.

Piros, Pali nemsoká búcsúztak is. Holnap (IX. 1.) kétheti pihenőre Abbáziába utaznak.

1953. IX. 23. Szerda. Megérkeztek. Elutaztak. Múlt szerdán (IX. 16.) a pontosan betartott kétheti pihenő után, Abbáziából hazaérkeztek Piroška és

Pali. És szombaton (IX. 19.) visszaérkeztek Hollandiából Lóri és Tibi majd ötheti távollét után. – Másnap – vasárnap – megünnepeltük a családban Zorka és Józsi házasságkötésének 16-dik (1937–1953), és másnap, hétfőn megemlékeztünk az én házasságkötésem 57-dik (1896–1953. IX. 21.) évfordulójáról. – Ugyanezen napon (IX. 21.) a délután 2 órakor induló autóbusszal utaztak otthonukba Szabadkára: Kis Lórika, Márta, Lóri. – Már esti 9 órakor megszólalt a telefon, jelezve, hogy szerencsésen hazaérkeztek.

1953. november 1. Vasárnap. Ma ugyan mindszentek napja s vasárnap, de ma, a halottak napját megelőzően megyünk ki a temetőbe; mert holnap hétközi, s így munkanap, Pirošek, Zorkaék irodában elfoglalva, nem mehetnének. Déli 11 óra tájban előbb Piros és Pali indulnak, s utánuk kis Imi vezetésével Póji, Tibi, Zorka, Józsi, majd én. Az előre mentek Pali nagynénje sírházhoz zárandokoltak, majd mindannyian a mi családi kriptánknál találkozunk. A kegyeleti emlékezés után, csendesen magunkba mélyedve, a kijárat felé megyünk; a kapu előtt felsorakozott koldusok mindegyikéhez Imi megy, s osztogatja a dinárokat. A kapun túl a Kalvária utcában, két kis cigány lány kéreget; ezeknek is juttat Imi „mai mistoro”¹⁵⁴ elhangzásával öt-öt dinárokat. – Odafele is, vissza is hideg, kellemetlen szél kísér. Erősen átfázva érkezünk haza.

1953. XI. 7. Szombat. Tegnapelőtt (XI. 5. csütörtökön) ünnepeltük kis Imivel együtt, most már a kettős Imre-napot. Szinte csodálatos, hogy már 3-4 év óta állandóan Imre napja előtt napokon át esős, szeles, ridegen hideg, kellemetlen időben fázóskodunk, és november 5-dike reggelén szélszélű, száraz, ki-kibujkáló naposságra ébredünk. Az idén is így volt. – Most is, a nap folyamán, sokan fordultak hozzánk köszöntőre. Délelőtt 11 óra tájt jelentkeztek az első. Majd Szabó Zoltán lelkész vezetésével a kálvinista hitvallás előljárói deputatív, s nemsokára Jung Tamás esperesünkkel az élen a katolikus egyházközség együttes üdvözlői. Ez a lelkészek vezetete deputációs felvonulás az idén történt először.

Már jóval túlvoltunk a 2 órán, amikor az ún. déltáji látogatók utolsói búcsúzkodtak. Délután 5 óra körül, indult meg újból a zárandoklat. Csütörtök, tehát hétközi munkanap volt, s így az állásaikban, a hivatalaikban délelőtt elfoglaltak csak délután jöhettek, s számuk jóval meghaladta a déli gratulánsokat. – Bizony esti 10 óra volt, amikor az utolsó is búcsúzkodtak. Családi feljegyzések szerint, személyes üdvözlők voltak: [70 név].

Levélben, lapon, táviratban emlékeztek: [32 név].

A névnap ünnepelése az itthoni családi körben előtte való este volt. Most már kettős Imre-ünnepelés. Kis Imi önállóan és külön fogadta a gratulációkat

¹⁵⁴ Roma nyelven: „a legjobbakat”. (Erre Várady Imre tanította meg az unokáit. Többször mondta, hogy „ha nem is beszélhetek a világ minden nyelvén, valamit tudnotok kell az utcánk minden nyelvén”. A Cara Dušana utca vége felé roma családok is laktak.)

és szülői, Bubus tanti, Piroska tanti sok szép ajándékait. – Póji üdvözlése után, Tibi ismét saját szerzeményű versikéjével lepette meg. – Minden emlékezetesen, nagyon bensőségteljesen szép volt.

1953. XI. 30. Hétfő. András napja. Délben felkerestem, ma már csak egyetlen ismerős András-napi névnapot, Báthory Endrét. Onnét elbúcsúzva, hazajövet az egész úton, majd megérkezve itthon is, igen sok ideig elborongó hatása alatt maradtam, látva, hogy ez a valamikor oly egészséges humorú, jellemes lelkű székelünk szellemileg mennyire leromlott. – Fájdalmasan szomorú látvány. Vagy négy évvel fiatalabb mint én.

Ma 30 éve annak, hogy egykori gimnáziumi iskolatársam, Praschák Gyula volt műkertész oly tragikus módon, hirtelen elhalt. A városi villamosművek nagyobb erejű villanyáramot vezettek volt be. Úgy látszik, a villamosművek vezetősége elmulasztotta kioktatólag figyelmeztetni az áramfogyasztó közönséget. Valamiképp rövidzárlat keletkezett, s tűz lángolt hirtelenében több helyen. Praschákéknál is fellángolt, Gyula a vezetékhez kapott, s a következő pillanatban halott volt. – A temetésén ott voltam. – E délutánon a városban hárman haltak el így.

Hallom a szomorú hírt, hogy Hell Károly, akit annak idején a Bauern-Verein temesvári központja Becskerekre hoztam mint az egyesület Bánát kerületi elnökéhez osztott be titkárnak, s aki itteni működése egész ideje alatt politikai téren is lelkesen tevékenykedett, a német nyelven szerkesztett függetlenségi „Unser Blatt” hetilapnak főmunkatársa volt, Ausztriában – 78-dik életkorában – meghalt. Az utóbbi években Temesvározt lakott, s onnan emigrált Ausztriába.

1953. XII. 25. Péntek. Tegnap este házukban is járt Jézuska. A szokottnál valamivel később érkezett hozzánk. Piroska és Pali bevárva Pistát, vele mentek a szőlőbe Pista négy kis lánykájának szánt ajándékokkal. Mind a négy apróság ún. számárhurutos beteg. A Bega vize pedig annyira leapadt, hogy Pista csónakkalauzolására volt szükség, hogy az este sötétségben valamiképp átvergődhessenek. Mindez persze hosszabb időt igényelt. – Ágnes és Pájó apósék lemaradtak. Amikor esti 7 óra tájt hozzánk indultak, a hirtelen hideggé vált ködös időben Pájó légzési zavarokkal küzdött. Nem bírta tovább, s így Ágnessel a fél útról visszaindultak. Katica tetka hozta a lemaradás hírért. – Végre 8 óra után Pirosék hazaérkeztek. Az apróságok az én szobámban türelmetlenkedtek.

Megszólalt a 3-dik csengetés, s megindult Imi vezetése alatt az Újóékkal, Vericáékkal, házi alkalmazottakkal és hozzájuk tartozókkal mégis vagy 20 személyre felszaporodott társaság az utcai nagyszobába.

A szépen feldíszített karácsonyfán égtek a gyertyácskák, sziporkáztak a lángszórók, a bámulatból magához térve Imi, Póji, Dušica, Tibi a karácsonyfa elé térdelve elmondották az imát, elénekelték a Mennyből az angyalt, s

utána felállva megindult a gazdag ajándékok szétosztogatása. A házbeliek, a vendégek (Katica, Verica, Dušica, Újó), s utánuk a cselédség és jelen volt hozzátartozóik mindenike igazán gazdagon és sok-sok ajándékhoz jutottak. Vendégeink búcsúzása után az ünnepi vacsorához ültünk. A nagy ebédlőben a család; az előszobában a cselédség. – Éjfél tájban szétoszlottunk. Elmúlt ez évi karácsony is.

1954. I. 1. Újév napja. Péntek. Tegnap éjjel víg társaság búcsúzott el az óévtől és köszöntötte az 1954-es új évet. Az idén a szilveszteri találkozó a mi házunkban volt; bár sorrend szerint, másfelé kellett volna lennie, de a lakáshivatal gondoskodik arról, hogy lakótársak beutalásával kedveskedjenek a háziaknak. Minket ettől a nagyszámú hármassal együttese mentesített. – Esti 10 óra tájt jöttek felkosarazva a piknik alapon rendezett összejövetelre. Itt voltak: Lipthay Tibor és neje, Erzsi, Bencze Zoli és neje, Marton Éva, Marton Juczi, Bencze Tibor, Markovné Daun Ily, Wolf Zsiga és neje, Meszmann Gázi és neje, Solyom Irén.

A szokásos társaságból hiányoztak: Jenovay Imréék, Draxler Lipóték és Daun Pipu (atyja Aladár VIII. 25-én halt meg).

A piknikkosarak kipakolása után a jól fűtött nagyebédlőben körülülve csendes társalgás, majd feketekávé, s csakhamar rádiózene mellett táncz. Éjfélkor lassacskán kialszik a villany, a rádióban éjfél zene hangzik; kis idő után ismét felszemerkezik a villany, elhangzanak a „boldog új év”-kívánságok, s közben nagy csészekben körüljár a bőlé, amit az egyik vendég által hozott, jugoszláv pezsgőspalaczkból öntözgetett pezsgő hígít. A házi és vendégek hozta sok, sok frissítők, édességek fogyasztása közben és után folytatódik a fiatalok táncza. – Csendesen elnézegetve a mulatók között tartózkodom éjfél utáni 1 óráig. Lassan visszavonulok kis szobám magányába. Egyedül vagyok... A társaság, amint ma hallom, reggeli 5 óráig mulatott. Befejeződött a szilveszteres év; megindult az újév.

A déli órákban meglátogattak: Bodnár Rezső, Karácsonyi Gyuszi, apósa, Kovácsik – volt vasúti tisztviselő –, Tóth Ferkó, Zeller János, dr. Demkó István, Újo és magyar, szerb koldusok. Megelőzően tegnap: Istvánka, dr. Szabó vikárius.

1954. II. 28. Vasárnap. Ma fejeződik be földi életem 87-dik éve. Holnap megindul a: 88. (1867–1954). A családi köszöntő, holnapot megelőzően, már ma volt; részint mert ma vasárnap, s így irodailag is csendesebb nap, részint mert a holnapi, a déli órától a késő estig, a várt vendégforgalomé. Déli ebéd a nagyobb

szobában. Együtt vagyunk Pirosék, Zorkáék, a házi cselédség; Józsi székre emeli kis Imit, virágszál a kezében, s sűgás nélkül folyékonyan elcsicssergi:

Kis kertben jártam,
Kis nyuszikát láttam,
Kis nyuszika azt sűgta:
Boldog légy Nagypapa!

Élénk tapsok körös-körül, s nyúlok a virág után, de jön a meglepő fordulat. A virágot csak akkor adja, ha e betanított vers után elmondhatja a saját találmányú köszöntőt:

Begában jártam,
Halacskát láttam
Azt sűgta halacska
Boldog légy Nagypapa.

Még ott a széken hunczutkásan elneveti magát, s miközben kérdi: „melyik volt a szebb?”, most már átnyújtja a virágszálát. – Kitörő tapsok közben leemelik. Körben csókolgatják. – Ez volt a kis legénynek – júniusban lesz öt éves – első versikés önálló csinálmánya. – Utána Póji üdvözlése, s átveszem a második virágszálát. – Végül Tibi alkalmi zöngeménye:

Ismét itt egy nagy nap,
Szép családi ünnepünk.
S mi eljöttünk hozzád, hogy
Kitárjuk szívünk.

Itt vannak gyermekeid
Sorba unokáid,
Hogy meghallgasd mindnyájunk
Jó kívánságait.

Most rajtam a sor... de
Mit érzek, mi áthat,
Szóval nem is tudom
Kifejezni mindazt!

A sorshoz fordulok hát,
Adja meg minekünk,
Hogy nagyon sokáig
Maradjál még velünk.

Majd sorban a nagyok, ajándékaik átadása közben, meleg szívű köszönetesei. Asztalhoz körülülünk Piroska, Pali, Zorka, Józsi, Imi, Póji, Tibi s én. Gazdag ünnepi ebéd. Ebéd utáni feketekávéhoz beérkeznek: Ágnes, Katica, Verica, Pájó, Újó. – Beszélgetések közben kis Imi ismételtel felmondogatja a betanított, s utána mindenkor a saját átalakított Begás-halacska versikéjét. Persze mindig nagy a hatás. Március 1. – Még a tegnaphoz tartozik: a déli órákban átmentem a rézsút szomszédos (valamikor Kovács Péterék, utóbb dr. Nedelkovics Márkóék, s most Tóth András géplakatos tulajdonához tartozó) házában lakó, előbb özvegy Ivkovitsné, volt törvényszéki vizsgálóbíró; utóbb özvegyült Knáb Ádám mérnökné, vulgo: Liszka nénihez gratulálni; aki tegnap töltötte be földi élete 95-dik évét. Teljes testi és szellemi épségben. Bámulatos memóriával emlékezik Becskerek múlt társadalmi életére.

Születésnapom mai évfordulójára, személyesen felkeresve üdvözöltek: [72 név].

Levélben, telefonon, táviratban, lapon: [27 név].

Az úgynevezett déli üdvözlők egy óra tájt; a délutániak esti 9 óra tájt búcsúztak. Az időjárás e napra kedvezett. A hetek óta tartó havazás, vegyesen esős, szeles idő csendesre, szárazra fordult. A hangulat a jövő-menő társaságban állandóan barátilag, megértően meleg volt. A háziaknak mindvégig a vendégek kiszolgálásánál, fáradhatatlanul segédkeztek: Dudy és Ormay Maca. – Az utolsók búcsúvétele után a család, s velünk Dudy és Laczi, a nagyszobában voltunk együtt a születésnap gazdag ebédnél. A vacsoránál már csak a házbeli család átbeszélve az emlékezetes szép nap lefolyását; de bizony láthatóan elfáradva, s így csakhamar nyugovóra is tértünk.

Befejeződött 1954. év március elseje, s vele megindult a: 88!

Születésnap családi körlevél elindult: Mauzinak (légipostán), Bubusnak és az ő címén: Ernőnek, Tibinek; Lórinak.

1954. április 8. Csütörtök. A szőlőből jövők. Az idei évben ma voltam kint először. Megindult a tavasz, rügyeznek a barackfák, zöldellnek a parkkert bokrai. A keményen zord, hosszú tél után újjáéled a nagy természet. A természet éledésének mintegy átérzése, nagyon kellemessé tette a kint töltött délutánt. Piroska a cseléddel is kint volt, rendbe hozzák a nyári lakást. Ha az idő ilyen kedvező marad, már a jövő hét folyamán kiköltöznek nyári ott-tartózkodásra. A szomszédos szőlőkben is, így nálunk is, erősen folyik a tavaszi kertmunka. – Igaz, a jövő hét már húsvét hete.

Az első napsütéses, szélmentes nap már tegnap volt. Kint jártam a temetőben. Áldott emlékü, jó szüleim halála évforduló ideje. Anyám március végén (1919-ben), atyám április elején (1915-ben) hagyott el bennünket. Szabó Ferenc unokabátyám, volt plébánosunk s az országgyűlési képviselősgben becskerei elődöm is, április elején (1905-ben) halt meg. S most érkezett, Bubuson át, Tibi fiam levele, amely értesít, hogy Budapesten, március 3-án,

Alföldi Ede férje után, most felesége: Paula néni is itt hagyta a földi életet. Alföldyék voltak Tibi fiam keresztszülei (1904-ben).

Így váltakozik az újjáéledés az elmúlással.

1954. április 12. Hétfő. Az elmúlás folytatódik. Tegnap temettük néhai Kézdi Kovács Sándor özvegyét, Held Ádámné Kovács Tili édesanyját. Jarmatzky Sándor volt gimnáziumi s később egyetemi osztálytársam kis hídon túl volt házukban – amelyben diákkorunkban oly sokszor voltam otthonos – laktak Kovácsék az utóbbi években. A temetésnél Zorka is, én is kint voltunk. Amint a temetőből hazaérkeztem, itt várt az újabb, közelebről érintett halálhír. Elköltözött dr. Báthory Endre 84 éves korában. Ma délután temettük.

1954. IV. 13. Kedd. Az élet mérlegjátékán folytatódik a lélek vígabb hangulata, az elmúlás borús átérzésével. Tegnap Gyula napja. Délelőtt voltam Praschák Gyulánál, majd átmentem Kozma Gyuláékhoz. Itt találkoztam Jung Tamás esperessel s a vele jött Géczy Tibor és fiatal káplán lelkészek üdvözlő társasággal. Kozma ez idő szerint a katolikus hitközség világi elnöke. Névnap, beszédes, a múltak emlékeit idézgető, kedélyes hangulat, mely szinte feledteté, hogy rég elkondukt a déli harangszó. – Innét távozva Báthory Endre lakásába tértem, hogy a megyei kórházból holtan hazavitt, nyitott koporsóban nyugvó, öreg jó barától végbúcsút vegyek. Báthory e század elején Erdélyből jött Becskerekre. Itt, mint messze hírű, kiváló szemorvos, csakhamar a megyei kórház vezető igazgatója lett. Az impériumváltozás ez állásából őt is leváltotta; magánpraxist folytatott. Erdélyi unitárius vallású volt; de az unitáriusoknak errefelé nincsen ekléziájuk, s így a rokon reformátusok fogadták magukhoz. Néhány nappal ezelőtt szállították a kórházba, s itt – régi működése helyén –, váratlanul, csakhamar kiszenvedett. Mintha csak meghalni ment volna a régi helyre. – Ma délután 4 órakor temettük.

1954. IV. 30. Péntek. A déli órában bejön hozzám Kocsis Ferenc – a régi gróf Harnoncourt kastélya parkjában alkalmazva volt főkertész – lánya, akit apja küldött a megbízással, közölje velem, hogy az Écskán visszamaradt és a kertész családja gondozására bízott Harnoncourt Félix gróf tegnap, a késő délutáni időben, látható szenvedés nélkül, csendesen meghalt. Kéri, hogy erről Carstenné Tetea grófnőt, aki ez idő szerint Frankfurtban él, értesíteném. Az apja, Kocsis Ferenc azért nem jöhetett be személyesen, mert az écskai hatóságoknál jár, hogy engedélyt kapjon arra, hogy Félixet, a régi Harnoncourt családi kriptába temettethesse. – A temetés holnap lesz. – A kondoleáló levél a gyászhirrel ma délután el is ment. A most elhalt Félix grófot, aki – bár életkora már 60 év körüli – gyengeelméjűsége miatt hatóságilag meghosszabbított kiskorúságban élt, személyesen alig ismertem; bár annak idején, e század elején, a lefolytatott nagy Harnoncourt családi perrel kapcsolatban Écskán többször láttam. Halálhíre mégis érzelmileg nagyon megrendített. A nagy per sok, sok emléke kelt életre.

Még egy ismerős halálhíre. Józsi értesít, hogy Grolshammer Béla, a volt jugoszláviai magyar pártnak és utóbb magyar közművelődési egyesületünknek lelkes híve, és ez utóbbinak valamikor pénztárnoka, 61 éves korában elhunyt. Néhány héttel ezelőtt még beszéltem vele Józsi irodájában.

Ez idén ma első nap, melyen kis szobámban nem fűtöttünk.

1954. május 1. Szombat. A szokatlanul hideg, télutó idő mára hirtelenül tavaszira enyhült, s így Zorka, Józsi, az apróságok, Póji, Tibi, Imi, én ebéd után a szőlőbe rándultunk. Piroska, Pali már reggel mentek ki, s ott is ebédeltek. Délután Ormay Maca és Dudy, Laci is társultak, s kedélyes együttesben, feketekávészás mellett, a szabadban töltöttük május 1-je délutánját. A parkkertben, fák, cserjék már zöldülnek; gyümölcsfák virágoznak.

1954. V. 8. Szombat. Úgy látszik, korai volt a tavaszi meleg idő beérkezének üdvözlése. Egy-két napon át csakugyan enyhült. Kint is jártam a délutáni szőlősetán. De csakhamar erős esőzések, kellemetlenül hideg szélfúvások megint a szobába zártak. Szőlőkirándulások elmaradtak. Sőt, ma reggelre ködös hideg és szél lepette meg. A cseléd begyűjtött a fűrészpóros kályhába. S mondhatom, igazán jó érzés a befűtött szoba melege. Várjuk az újabb tavaszt.

1954. V. 22. Szombat. A véletlenek különös találkozása. A Délvidéki Újság régi lapjai között böngészve olvasom az 1907. III. 10. és 12-diki számban Andrassy Zsigmond magyarszentmihályi jegyző, volt elemi és gimnáziumi iskolatársamnak 40 éves fiatal korban történt tragikus elhunytát; s két nappal később édesatyja Andrassy Mihálynak, Nagybecskerek város hosszú időn át főkapitányának – Karsai öcsém bérmaatyjának – váratlan elhalálózását. – Az ebédnél erről beszélgetve elmondom, hogy Zsiga iskolatársammal nővére: Ilona; ez Schleich Miklós volt katalinfalvai jegyzőnek özvegye, akit Józsi is, Gyula fia révén (aki a Körmösd-pusztán Tibinél tartózkodott, mint a debreceni gazdasági akadémián Tibinek volt tanulótársa, hónapokon át), s Zorka is még a katalinfalvai jegyzőné korából személyesen jól ismertek. Amint említtem Schleich Miklósné Andrassy Ilona nevét, mondja Zorka, hogy néhány nappal ezelőtt az utcán találkozott Ilonával, s feltűnt neki annak szédülő, szinte dülöngő járása. – Ugyaneznap délután Bartek-házba mentem látogatóba, ahol a háziasszonynak: néhai Bartek Ferenc őrnagy özvegyének és leányának, özvegy dr. Faragónénak névnapját, Júlia napját, ünnepeltük.

Itt beszélgetés közben mondják a háziak, hogy: holnap temetik a ma reggel elhunyt: Schleichné Andrassy Ilonát.

Hazamenve, este a vacsoránál sokat elmélkedtünk a véletlen: reggel kezembe akad egy 1907. évi újság; ebben olvasom a 47 év előtti, a kettős, iskolatársi és bérmaatyai halálhírt; Zorka elmondja a néhány nap előtti különös találkozást, s ma délután, véletlen hozza tudomásunkra, hogy Schleichné Andrassy Ilonát ma ravatolozzák. – Holnap a temetésre elmegyek.

1954. VII. 16. Péntek. A ma reggeli keskeny vágányú vonattal, Tibi unokám társaságában, Begaszentgyörgyre mentünk. Megérkezés után, még az állomásról, egyenesen a temetőbe mentünk. A családi kápolnát kegyetlenül leszomorított állapotban találtuk. A kápolnába vezető fa ajtó egyik oldala betörve; a vastag üvegablakok körös-körül bezúzva, az „Unvergeßlich!”¹⁵⁵ felírásos oltár kettézúzva, az oltár alatti halottas koporsófülkékhez vezető vaslépcső ellopva, s amikor Tibi tornászodó ügyeskedéssel valahogy mégis leereszkedett, két fülkéből a koporsókat kihúzza, feltörve találta. Metám s mellette a többiek fülkéit, úgy látszik, a lezáró erős kőfalazat mentette meg a vadállati nyomorultak feldúlásától. Mélyen megrendült lélekkel a temetőből a faluba indultunk. Meg-megálltunk itt is, ott is, egy-egy ház előtt, ahol régi diákkori, majd később vőlegénykori, utóbb a házasságkötés utáni emlékezés éledt fel a feledés homályából.

Megmutattam Tibinek a volt Kleizner-féle házat, amelyben gimnazista időmben oly sok vasárnapi szünnapokat töltöttünk; befordultunk a plébánialakba, ahol Trencsenyi, majd Grósz plébános, s most Schuld Imre idejében oly sokszor jártunk; felmentünk a magas Bega-hídra, onnét szétnéztünk a partok mentén elhúzódó környékre, ahol valamikor oly sokat elmélázva barangoltam, benéztünk a községházára, ahol Orsó Gáspár volt iskolatársam, mint most már községi jegyző, előtt kötöttük (1896-ban) a polgári házasságot, s innét indultunk, az egész nászkísérettel, az akkoriban magasba lendülő, a messzeségbe néző tornyával messze környéken uralkodó templomba, az egyházi frigykötésre. – Ma már a büszke torony összeomlva, az oltár rommá dőlve, ajtó bejárat, ájtatos hívők padsorai, sekrestye falai törmelékké zsugorodva, lehangolón szomorú képet mutat. Végigmentünk a volt uradalmi kastély nagy parkkertjén s befordultunk Metám szülőinek házába. A házat, udvart, kertet – bérlők bírják... Nyomasztó, nehéz emlékezések kísérték a keskeny vágányú állomásra. Mire hazaértünk, lassanként esteledett.

1954. VII. 31. Szombat. A délelőtti posta értesítést kézbesített csomag érkezéséről. Bubus küldötte. Piroska címére. Délben az avizóval a szőlőbe siettem, hogy Piros még a délután folyamán kiválthassa a postán. Erősen tűzött a déli napsütés, miközben az innenső Bega-parton vártam szokatlan sokáig az átvívó csónakra. Sok várakozás után végre átjutottam, de nagyon éreztem, hogy a nap heve szinte szédített.

Lóri hollandiai utazás előtt áll. Hivatalos megbízás alapján államköltségen utazik. Piroska is, Józsi is útlevéért folyamodtak. Hátha együttesen mehetnének Lórral? Bubus örömmel várja mindhármukat. Csakhogy, csakhogy: Piros is, Józsi is kérelmükkel elutasították. Így Lóri egyedül indult Hágába; Józsi, Zorkával s mindhárom aprósággal – Imi, Póji, Tibi – s a hozzájuk sze-

¹⁵⁵ Feledhetetlen.

gödött Dušica és Tunner Lujza társakkal, és a felvigyázó Maskával, felkerekedtek, s (VII. 26-án) néhány hétre Abbáziába, tengerre rándultak. – A nagy házban magamra maradtam.

1954. VIII. 25. Szerda. A múlt havi, déli, tűző napsütésben történt szőlőbe rándulás s a Bega-parti hosszú idejű várakozás a nap égető hevében bizony nem maradt nyom nélkül. Ágynak dőltem. Az orvosok – dr. Gruitsné, dr. Išvaneski – papadácscsal vegyült gyengéd napszúrást konstataáltak. – Teljes hat héten át a szobát őriztem, hevertem.

Közben Józsiék feketére lesülten, de jól kipihenten Abbáziából, Lóri pedig Carlthe társaságában Hollandiából hazaérkeztek. Carlthe Lóriéknál Szabadkán szállott meg. Várjuk mindannyiukat ide, haza.

1954. IX. 10. Péntek. Carlthe Belgrádon át, ahova Lórival együtt utazott le Szabadkáról, hazaérkezett. Lóri, aki hivatalosan járt Belgrádban, ott a fiút vasútra tette, s dolga végeztével, még visszautazott Szabadkára. Carlthe kint a becskerei állomáson várták az itthoniak. A fiú, a szőlőben Piroséknál van ugyan beszállásolva, de nappali idejét felváltva hol kint, hol a városban tölti. – A fiú nagyon kedves, szimpatikus külsővel egész nagylegényé fejlődött. Pirosék a szőlőben, az itthoniak a városban, minden igyekezettel azon vannak, hogy otthonosan, jól érezze magát. – Én mint lábadozó még a szobához vagyok láncolva. – Közben Mártáék a kis Lórival is befutottak.

1954. IX. 21. Kedd. Carlthe tegnap búcsúzott el tőlünk. Az esti vonattal indult Belgrád felé. Itt az állomásig egész kis karaván kísérte. A fiákerben: Zorka, Józsi, Carlthe, Imi; a kocsik után biciklik: Pali, Tibi. Belgrádban az állomásnál Lóri várta, aki hivatalos eljárásban már hajnalban utazott volt oda, s a fiút a Hollandia felé induló közvetlen kocsiban elhelyezte. Minden megnyugtatóan, simán folyt le. – Carlthe nehezen búcsúzott; láthatóan jól érezte magát közöttünk. – Lóri a reggeli vonattal átjött, s innét majd Mártával s a kis Lórival együtt utaznak vissza Szabadkára.

1954. X. 27. Szerda. A Högyészről Németkére áthelyezett Tibi fiamnak ma van 50-dik születési évfordulója. Megkísértem néhány sorban üdvözölni. Nem tudom, a lap odaérkezik-e? Hosszú éveken át tilos volt innét Magyarországra, s onnét ide a levelezés. Bubus közvetítésével Hágán át ment a postai érintkezés. Mintha mostanában ez valamiképp enyhült volna. Már jött ide is, megérkezett oda is egy-egy nyílt levelezőlap. Megkísértem.

A fentebbi feljegyzés (IX. 21.), Carlthe elbúcsúzása után harmadnapra Márta s a két Lóri is búcsút véve visszautazott Szabadkára. Lóri értesítése szerint némi útkomplikáció (Vida lekésése az újvidéki állomáson, a váróterem lezárása, kis Lórika gyengélkedése, a Szabadka felé induló vonat túlsúfolt-sága) leszámításával, végre is szerencsésen hazaérkeztek. – Mártáék, Carlthe búcsúvételével ismét magányossá vált itthoni életünk, csakhamar befordult az év október havába. E hó első vasárnapján (X. 3.) dr. Szabó Márton érseki vi-

kárius gyémántmiséjét ünnepeltük. Hatvanéves áldozársága idejéből néhány évet Begaszentgyörgyön töltött mint plébános; jó Metám temetésén, a kápolna előtt, megható búcsúztatót mondott. Majd az én szülőfalumban, Katalinfalván volt hosszabb ideig plébános.

Utána való vasárnap (X. 10.) szüreteltünk. Gyenge volt a termés; sokat pusztított a peronoszpóra, s utóbb a seregélyek. A tavalyinak alig a fele. – A szüret után Pirosék beköltöztek a városi lakásba.

Eltemettük (X. 14.) Mayer Aurélt, a becskerei Közgazdasági Bank volt vezérigazgatóját. A bank alapításánál mint igazgatósági tag én is részt vettem. Utóbb ügyésze is lettem. Az első világháború szomorú befejezése után egy ideig Ernő is alkalmazottja volt a banknak. A temetésen én is kint voltam a zsidó temetőben.

1954. XI. 6. Szombat. Tegnap volt Imre napja. Személyesen mintegy kilenczven (90) üdvözlő; sürgönyileg, levélben, lapokon közel húszan (20) emlékeztek meg az évfordulón jókívánatokkal. Az Imre-napok hosszú évi sorozatán; e tegnapi szinte csúcsteljesítmény. Különösen mérlegelve, hogy egész napon át, reggeltől estig, hol esett, hol szemzett az eső, s hozzá péntek, tehát hivatali munkanap volt. S fájdalmasan figyelembe véve, hogy a régi hívek mily nagy száma vett már búcsút a földi létől, s költözött az öröklétbe. – A kettős névnap családi ünneplése már az előző, csütörtök estjén volt, s mivel Lóriék részéről senki sem jöhetett át, így tehát csak a legszűkebb családi együttesben Pirosék, Józsiék s velük én. – Esti 8 óra tájt, áthívnak a nagyebéd-lőbe. Ott körbeáll az itthoni, megkisebbedett számú család: Piroska, Zorka, Józsi, Pali, Imi, Póji, Tibi, s kissé oldalt a háziak: Barth Barbara, Stibor Mária (vulgo Maska), Kovács Rózi (törökbecsei). – Szembetűnik, szinte jólesően, hogy a kicsik mind új ruhákban, a nagyok sötét színűben.

A körből kilépő Imi székre emeli Józsi, s virággal a kezében elcsicssergi a névnap köszöntőt. Átvesszem a virágot, s közben csókkal én köszöntöm a Kis Imi együttes névünneplőt. Erre a körben mindannyian ölelgetik, csókolgatják, s meggratulálják a szónokos, névnapos Imikét. Székre áll Pójika, a már kis első gimnazista leány, s meleg hévvel elszavalja Petőfi egyik költeményét, s befejezésül, az apját elért magasságra megnőtt ötödikes gimnazista üdvözl. Jönnek a nagyok; majd a sok szép, gazdag ajándék átadása, az ifjabb és a valamivel idősebb Imrének is bőséggel. Kis Imi mindjárt letelepszik a szoba szőnyegére, s a kis gőzgépecskéhez egymás után hozzácsatolja a vasúti vagonokat. Sípól, s indul Hollandiába, Bubus tantíhoz. – Mialatt Imi vasutazik, a többiek körül elfoglalják helyeiket a virágokkal ékesen díszített asztalnál, párolog a bevezető pompás leves, majd sorjában a többi. Megindul a családi csevegés; megemlékezés az otthon köréből oly messze földekre sodort Miéinkre; találgatás: mit hoz a holnap Imre-évforduló, a ködös, szemezős, majd esősen borús mai egész nap után? Körülviszik a forró feketét. Búcsú-

zunk, szobáinkba széledünk. – E kedves előest édes-bús hangulata kísér a lassan szenderedő álomba.

Pirkad. Ránk virít november 5-dike, péntek. Ébredő tekintet az ablak felé siklik, kémleli a külső időjárást. Az bizony eléggé borús. Nemsokára megindul a csendesen szemező, őszi eső. Reggeli után csendes kis szobám magányába vonulok, s megadással várom: jöjjön, aminek jönnie kell! – Úgy 10 óra felé jár az idő, amikor hirtelenében megszólal ajtómon a kopogtatás. Képzetelemben villámgyorsan végigfut a babonás érzés találgatása: vajon ki lesz az első? Lassan nyílik az ajtó, előre tolva kandikál, sárgás színű szép virágcsokor, s mögüle esőköpenybe burkolt női jelenség. Íróasztalom mellől, ifjúi frissességgel felszökve, eléje ugrok, lüktető szívű hévvel segítek lebontani az esőkapucznit, s alóla csakhamar kiragyog bájos mosollyal: óh mazel tov¹⁵⁶: a Berger Irma! – Íme: az első! Élénk kézlengésű ujjongással átnyújtja a sárga virágcsokrot. A mellettem levő széken helyet foglal, s közben éneklős hangon gratulál. Átveszem a virágot, megköszönöm a megemlékezést, külön hangsúlyozva kiemelem: ma Irma az első gratulánsom. Erre, hol a bal, hol a jobb, de legtöbbször egyszer mind a kettő kéz segítő lóbálásával hosszasan magyarázkodik, s végre is megtudom, hogy mit jelent a névnapi „első”. – De végre is, minden jónak is, vége szokott lenni. Berger Irma elbúcsúzott. – A jóslatos jövőbe elmélyedt merengésből felráz Piroska, jönnék át, megjelent az üdvözlők első csoportja. Csakhamar követi, s szinte állandóvá alakul a kedves üdvözlő látogatók megszokott nélküli láncolata. Minden nő kezében viruló virágcsokor. Sokszínű rózsák, fehér, vörösbe játszó, sárga színű virágbimbók, pompás kryzantenum csokrok. Pirosék lakásában a két nagy fogadószoba csakhamar virágerdőként csillog. Az egymásba nyíló kettős szoba megtelik, s jólesik látni, mily élénken csevegő, baráti meleg hangulat leng mindenfelé. E déli látogatók két óra tájt búcsúzkodnak. Ebédszünet után hihetetlenül megsokszorozódva jelentkezik a délutáni gratulánsok áradata. Azok, akiket a hétköznapi hivatali elfoglaltsága gátolta volt. – A délelőtti folyamán is felszolgált sör, pálinka, meleg házi kifli, sütemények, stanglik, szendvicsek mellé délután forró fekete is társult, s mint-ha megélenkülve a hangulat még lelkesebb, kedvesebb, szinte régi békebelivé varázsolódnék.

Már erősen esti tízre járt az idő, amikor az utolsók is búcsúzkodtak. [Az asszonyok egymás közti beszélgetéseiből lestem el, hogy a nap folyamán, bor és szódán kívül, 80 palaczk sör, 3 és ½ liter feketekávé, néhány száz szendvics, stangli és kisütött kifli fogyott.]

Hogy e feledhetetlenül szép nap letűnt képe egész teljességében jelentkezessék, íme a megemlékezők névsora:

I. személyes üdvözlők a délelőtti folyamán: [...].

II. Délutáni látogatók: [délelőtti és délután összesen 103 név].

III. Sürgönyileg üdvözöltek: [ezúttal ez is számozva van: 35 név].

A délelőtti látogatók között jelen volt dr. Brájjer Lajosné Stefi néni kis beszéddel üdvözölt; utóbb elkértem tőle írásban is, s ideiktatom:

„Kedves Imre Bátyám, ha hölgy volna, azt mondom: die Blume, der Blume¹⁵⁷ [közben virágcsokrot nyújt át], de mivel férfiú, azt mondom: Die Blume, dem Gärtner!¹⁵⁸ – Mint a kertész ülteti a palántákat, Ön is, kedves Imre Bátyám, úgy a családban, mint a nyilvános életben, a szépek és a jónak sok növényét plántálta. És most azt kívánom őszinte szívvel, hogy ez a sok palánta terebélyes fákká nőjön, és Ön, kedves Imre Bátyám, még sok éven át élvezhesse gyümölcseit.”

1954. XII. 24. Ádám és Éva napja. Péntek. Karácsonyest.

Csendes kis szobám magányából, az udvar és kert felé nyíló nagy ablaknál állva, kitekintek, s az idők múlásán elmélázva szemlélem, hogy a nyár idején oly élénk zölden zizegő, dús levelű fák, bokrok, cserjék faágai ma már menyire lekopaszodva meredeznek felfelé; míg körülöttük és alattuk, hogyan gyűlik a lehullott levelek folyton magasodó halmaza. A nagy természet int, íme itt van a lehullás téli alkonyodása. A december télhava levélhullásának e látványára, a visszaemlékezések mélyéből, valahogyan felvillan a nagy költő elmélkedő szólama:

„Hullatja levelét az idő vén fája,
Terítve hatalmas rétegben alája;
Én ez avart jártam; tűnődve megálltam:
Egy régi levélen ezt írva találtam.”

S mintha egy felém sodort levél az éppen most tünező karácsonyest közelgő óráiról készülné regélni. Még nem állott be teljesen az est sötétje, s így szobám ablakából jól láthatom, hogy a kocsiszín kapuja óvatos lassúsággal kinyílik, a kilépő Maska-mindenes, körültekintgetve, hatalmas magasságú zöld karácsonyfát igyekszik a lakásba szinte belopni, s rövid időre ezután Pirosék cselédje, bár kisebb termetű, de sűrű ágazatú, másik zöld fával siklik az ő szobájuk felé.

Egyfelül Zorkáék utcai nagy nappali szobájukban, s másfelől Piroskáék előszobájában, lezárt ajtók mögött, megindul a fák feldíszítése. Színes papírokba burkolt czukorkák, apró gyertyácskák, csillagszórók, s mindezek fölé, valami átlátszó fátyolosság. Zorkáéknál a fa oly magas, hogy a csúcsára illesztett koronásék, a tetőzet alatt, valamiképp lekonyulni kényszerül. Piroskáéknál pedig

¹⁵⁷ Virágnak virágot.

¹⁵⁸ A kertésznek virágot.

¹⁵⁶ Héber nyelven „szerencsét”.

a fára vezetett villamos áram, a bekapcsolásnál, tuczatnyi sokszínű, kis villamos körtét világít meg. Valóban elkápráztatóan csillogó látvány. Kis Imi Katica tetkáéknál vendégeskedve – amint tőle utóbb megtudjuk – folyton nézi az órát, s minden öt percben kérdi: van-e már $\frac{1}{2}$ 7 óra? Otthon ugyanis azt mondták, hogy ez időben szabad neki hazaindulni. – Póji a kis ebédlőben iskolafeladataival vesződik, mert az új oktató szellem nem ismer sem karácsonyi, sem húsvéti szünidőt. Karácsony napján és húsvét hétfőjén is folyik a rendes előadás. – De az V-dik gimnazista nagy Tibi fiú, már felvilágosultan, tisztában van a Jézuska tündérmesével, s a nagyszobában ő is segít Zorkának, Józsának a karácsonyfa feldíszítésén. – Előkerülnek, az én előlem is gondosan elrejtegetett Hollandia és Szabadka felől, már napokkal előbb befutott, Bubusék, Mártáék karácsonyi csomagküldeményei. Kibontogatják. Névcédulával jelölve a fa alatt elhelyezik. – Elüti az óra a 7-et, s lázas iramban, Tetka vezetésével besurran kis szobámba Imi. – Most nálam izgul a legényke, s nyugtalankodva küldözget ki, nézném: jön-e már Jézuska, s vele van-e a láncos, virgácsos Krampusz is? – Végre is kimegyek, s csakugyan elhangzik kívülről az első csengetés. – Nálunk a magasan felnyúló nagy fa díszítése, Piroséknál a fán díszelgő sok színű apró körtékbe a villamos áram bevezetése, nemigen haladhat túl gyorsan; de végre is kívülről elhangzik a 2-dik, majd a felszabadító 3-dik csengetés.

Átme gyünk. Az előszobában már együtt a Pin család, Kordicsék, Verica, Dušica, a cselédség. Élre áll Imi. Indulunk a nagyszobába. Leoltják a villanylámpákat, a fán kigyúlnak a gyertyácskák, csillagszórók. – Amint az ámulatból felocsúdnak Imi, Póji, letérdelnek, s a kis keblekből felhangzik a „Mennyből az angyal”, a körülállók egyike-másika is velük dúdol; végeztével, még térdelve, a hangos „Miatyánk”, de a kis szemek kíváncsi nyugtalansággal forogva, keresgélnek a fa alatt szertehelyezett ajándéktárgyakat. Végre az ima is elhangzik, talpra ugranak, kezdődik az elosztogatás. Imi egyberakja a körbejáró síneket, a mozdonyhoz hozzákapcsolódnak a vagonok, elhangzik a sípolás, s vidul a vasút: Hollandiába Bubus tantíhoz. – Sorra kerülnek a nagyok – magamban megszámolom, 20-an vagyunk együtt – pazar ajándék jut mindegyikünknek; a családban kicsinek, nagynak, minden vendégrokonnak, minden cselédnek. – Kiosztogatás után mindannyian átme gyünk Pirosékhoz, Pali bekapcsolja az áramot, felcsillognak a sokszínű villanykörtécskék, sziporkáznak a villany-szórók – káprázatosan szép látvány! Kiegészíti a hangulatteljes képet a karácsonyfa melletti asztalkán Piroskának, Palinak szóló Jézuska-ajándékok. – A vendégek elbúcsúznak. – Az itthon maradottak, a zöld fenyőágacsokkal feldíszített asztal körül gyülekeznek, tálalják a karácsonyi ünnepi vacsorát. – A kicsinyek boldog élénkséggel csicseregnek a sok, szép ajándékról; a nagyok a távollevőkről – akik csak a karácsonyfa alá helyezett képeikben lehetnek ma itt közöttünk – emlékeznek. – Éjfél felé jár az idő. Elszéledünk.

1955. I. 1. Újév napja. Szombat. Tegnap Szilveszter estjét ünnepeltük. A régi időkben az összejáró családok sor szerint, évről évre felváltva, mindig más és más házban gyülekeztek. De a városban még folyton kínosan összezsgorító lakásszűke miatt, mint tavaly, úgy az idén is, bár nem volnánk még mi a sorosok, nálunk van a találkozó. Persze mostanában piknik alapon. Esti 10 óra tájt szállingóznak. A nők estélyi ruhákban ékeskednek; kíséretükben a férjek, ételkosarakkal, demizsonokkal felpakolva kullognak. – A nők a tükrök elé sietve cicomázkodnak; a férjek, a kikészített nagy asztalokra helyezve, igyekeznek terheiktől szabadulni. – Mint a ház szeniorja üdvözlöm a vendégeket, míg körülöttük Piroska, Zorka háziasszonyoskodnak.

Majd megindul rádiózene mellett, a fényesre csiszolt parketten, a fiatalok tánca, mialatt én, mint a tánc terén már rég leviharzott hasznavehetetlenség, csendesen kiosonva, kis szobámban ágynak dőlve, itt, az én rádióm mellett hallgatom Bpest szilveszteri „Bla-bla” vígságokat. – Az éjféli elsötétítés utáni villanyfelgyulladásakor szobámba jön a család, Piros, Zorka, Józsi, Pali és a bennlevő vendégek kiküldöttjeként Bencze Tibor, mindegyik kezében bőlével telt pohár, egyet nekem is nyújtva koccintunk, s köszöntjük a ránk virradt: új évet. – Elvonulnak. – Bent – mint másnap megtudom – vígságos lakmározás, bőlézés után megújul a tánc, s tart jóval a reggeli öt óra utánig. – Együtt voltak: Bencze Zoltán, Marton Éva, Juczi, Bencze Tibor, Szőnyi Agoston katonaorvos, neje, Meszmann Gazsi, Sólyom Irén, Daun Pipu, Lipthay Tibor, Erzsi, Wolf Zsigmond s neje.

Háromkirályok napján leszedődnek a karácsonyfák díszítései, a fák eltűnnek, a távollevők képei régi helyeikre kerülnek vissza. A szép, ünnepi hangulatú napok lezajlottak, folytatódik a szürkén küzdelmes mindennapiság; de mégis a népes Várady családban, még január havában, valahogy folytatásként közbesiklik egy-egy ünneplő évforduló. Kezdi (12.) Ernő, azután (15.) Lóri, majd (16.) Józsi, s befejezi (18.) Pójival együttesen „Ende schön, alles schön”¹⁵⁹:

¹⁵⁹ Ha a vége szép, minden szép. Azaz: Minden jó, ha a vége jó.

Piroskának e (18.) napján kettőse – az egybeeső születés- és névnap – valóban meleg hangulatú, elegánsan, vidoran, szépen ünnepelt évfordulója. – Mindez családi körlevélként indul a gyermekeknek mindenfelé.

A közben lefolyt újév napján felkerestek: Bodnár Rezső, Kordič Újő, Heklai Pista, Tóth Ferkó, Kovacsik János, dr. Čeleketič (Pali jelöltje), dr. Kóspasz Jenő, Vlahovics gyógyszerész.

1955. I. 24. Hétfő. A túloldalon olvasható családi név- és születésnapok közé beékelődnek hosszú földi életem immár félszázados évfordulójának a mai napokra is átsugárzó szép, nagy, feledhetetlenül élő visszaemlékezései. – Becskerek városában, az idecsatolt Muszlya telepes községben forr a képviselő-választási lázas izgalom. – 1905. I. 24-dikét írjuk (tehát ma éppen 50 éve) a déli órákban sürgöny érkezik: „Várady Imre képviselőjelöltnek Nagybecskerek. A holnap reggeli vonattal Becskerekre érkezem Apponyi Albert.” – A választók táborában villámként hat és terjed a váratlan nagy hír.

Lovas legény száguld vele Muzslyára. A lázas várakozással telt készülődés forrpontig szárnyal. Másnap, 25-én reggel pontosan befut a vonat. E napon itt a városban; a következő, 26. napján Muzslyán: harsog Apponyi lelkesítő szöszata. – Apponyi elbúcsúzása után újabb sürgöny. Ebben: Hock János, az aranyszájú jelzi, hogy a holnapi, 27-diki napot közöttünk tölti. Tombol a fellángolt lelkesedés. És az ezt követő napon, 1905. évi január hó 28-dikán, esti 7 óra tájt kezeimben Becskerek városának országgyűlési képviselői mandátuma.

1955. I. 28. Péntek. Bemegyek Piroskához. Ott együtt a család: Piros, Zorka, Józsi, Pali, s az 50 éves évfordulóról elmélkedünk. Egyszerre nyílik az ajtó, Imi vezetésével az élen, sorjában, éneklő, hangos lármával, betódul a ház aprósága, mindenik fején magas kakastoll, engem körülfogva harsog a kiáltás: „Éljen Várady Imre képviselőnk, abczúg Makkfilkó!” [Makkfalvay Géza, akkoriban földművelésügyi államtitkár, kormánypárti ellenjelöltemet keresztelte volt Muszlya néphumora: Makkfilkóra.] Az apróságok lármás sorát befejezi Tibi, kezében lobogtatva egy, a padláson feltalált 50 év előtti, piros, fehér, zöld korteszászlót, rajta a fehér mezőn, fekete nagy betűkkel: „Éljen Várady Imre képviselőjelöltünk!”

Pali, az elkészített palackból, körbe megtölti likőrrel a pohárkákat, Maska nagy tálban behozza az ez alkalomra külön készített „képviselői fánkakat”; megtudjuk, hogy mindezt Józsi, Piroska rendezte, az 1905. I. 28-án felragyogott nagy nap 50 éves évfordulójának emlékezetére.

1955. III. 1. Kedd. Száguld az idő. Befejeződött a 88 is; megindult immár a 89! [1867–1955]. Az évfordulói családi ünnepélyt ma is a kis Imi nyitja. Tibi bátyja hirtelenében sodort zöngeményét mondja nagy komolysággal, széken állva:

„A szép tavasz nemsokára meg is érkezik,
És a hó alól, a finom füvecske kibújik.

Ahány szál füvecske bújik a hó alól,
Nagypapa fejedre, annyi sok áldás szálljon.”

Virágszálak. Helyére lép Pójink. Elhangzik Petőfi költeménye. Virágcsokor. Tibi saját alkotta humoros elmefuttatását olvassa fel. – Nyomában élénken, derűs hangulat. – Jönnek a család nagyjai; mindenik kezében kedves ajándék. – Amit ily kedves, meleg érzéssel telt hangulatban megkezdett az itthoni család, folytatta azután a délelőtti idők folyamán, az esti órákig, a megjelent üdvözlők hosszú láncza. – A lelkiismeretes feljegyzők összeállították a névsort: [78 név].

Sürgönyileg emlékeztek: [3 név], lapon: [28 név].

Lelki életem egy szép nap emlékével újabban gazdagodott.

1955. III. 15. Kedd. Esti 11 óra tájt erősen berreg az irodában a telefon. Szabadka jelentkezik. A vendégségből éppen hazaérkezett Zorka, Józsi a telefonhoz sietnek. Lóri örömtől lelkendezve jelenti, esti 10 órakor szerencsésen megérkezett a kis Lórika húgocskája.

Amint közlik velem az örömhírt, hogy a közénk szállott: 12-dik kis unoka nagypapája lettem, a naptárra pillantok, s hirtelenében megállapítom, hogy: 1955-dik március hava 15-dikén, a magyar szabadság nagy napja évfordulóján érkezett a drága, kis angyalka. Valóban gyönyörűen számította ki a közénk érkezés legjelentősebb szép napját. – Teljesen, öhozza szól a költő ihlete: „Magyar nőnek születni nagy és szép gondolat.”

1955. III. 27. Vasárnap. Végre is kitavaszkodott. A reggeli, rég nem látott napsütés lecsalt sétára a házi kertbe. Kis idő múlva jön felém Józsi, megállít. Épp a lakásban keresett – mondja – Molnár Lydi a szomorú hírrel, hogy Újvidéken meghalt Beslics Nikola, délután temetik. A váratlan hír mélységesen megrendített. A közélet porondján őszinte barátságban találkoztunk. Ő a szerbek, én a magyarok vezetésének élsorában. Eleinte csak Becskerek városi közéletében, utóbb ő a szerb kormányban előbb agrár-, utóbb kereskedelmi miniszter; én pedig a magyarság képviselőjében előbb skupštinai tag, utóbb szenátor. – Beslics volt korunkban az egyetlen szerb vezető politikus, akivel, ha magyarságunk érdekében bármi közéleti megállapodást kötöttünk, azt az utolsó betűig be is tartotta. – Amíg boldog emlékü Metám élt, Beslicsnél a két asszony is benső, meghitt barátnő volt. Sajátságos kép, míg Beslics Nikola¹⁶⁰ görögkeleti vallású szerb férfi volt, a neje, budapesti magyar, római katolikus tanárcsalád ivadéka. A házasetük példásan harmonikus volt.

¹⁶⁰ Nikola Beslicet, aki többször is miniszteri posztokat töltött be a királyi Jugoszláviában, a harmincas években a „magyar ügyek kijárójaként” tartották számon. 1943-ban, az 1942-es bácskai razzia után sokat tett a magyar–szerb közeledés érdekében (S. E.).

Jött a háború utáni új világszellem, én 80-dik életévem betöltésével közélettől, ügyvédkedéstől, önkéntes nyugalomba vonultam; Beslicset, aki évtizedekkel fiatalabb nálam, ez új szellem kíméletlenül leszorította. – Még nem érte el földi élete: 64-dik évét. – Egyenes, férfiasan gondolkozó, nemes, baráti lélek szállott túl korai sírba.

1955. V. 1. Vasárnap. Irodai teljes munkaszünet. Korai ebéd után az egész család, Piroska, Zorka, Józsi, Pali, Póji, Tibi, Imi, én kirándultunk a szőlőbe. Napsugaras, szép idő. A mandulafák, már teljes virágzásban. Délutáni feketekávéra közénk látogattak Ormay Macza, Bencze Zoltán, neje, Marton Éva, Draxler Lipótné Eszka, Dudy, Laczi, Istvánka, Pista. – A tavaszi magas víz a Bega partján túl, a park alacsonyabban fekvő részét teljesen elöntötte, úgy, hogy csak a szomszédos Draxlerék kikövezett részén át juthatunk csak szőlőnkbe. A szabadban kedélyesen eltöltött délután után az esti órákban indulunk haza.

1955. V. 8. Vasárnap. Ma délután temettük a tegnap a kórházban elhalt Nyárai Rezső volt színiigazgatót. Magyar Közművelődési Egyletünk lelkes munkatársa. Évtizedeken át fáradhatatlan buzgalommal toborozta és tanította magyar műkedvelő gárdánkat. – Múlt április hó 17-dikén, Rezső napján – épp ma 3 hete –, még nála jártam névnapi üdvözlésre, s ma már kint voltam a temetőben sírdombja felhantolásánál. Lutheránus vallású volt, de kifejezett óhajára a katolikus temetőben temették, mert felesége, Oroszy Margit, katolikus, s ha majdan követi, úgy egy sírkertben nyugodhassanak. – Napsütéses, meleg délután volt, így utolsó földi útjára, beláthatatlanul nagyszámú gyászoló kísérte. A lutheránus Csepessányi és a kálvinista Nagy László tiszteletesek búcsúztatták. Sírjánál Babinszky színésztársa és Juhász Zsuzsa műkedvelő mondottak búcsúbeszédet.

1955. V. 25. Szerda. Tibi unokám ma ünnepelte életének 16-dik születésnapja évfordulóját (1939–1955). Délután kedélyes uzsonnavendégség. A nagy ebédlő díszesen felterített asztalánál iskolabarátai: Bencze Tibor, Jámbor Imre, Jenovay Zoltán, Kaslik Péter, Sepsey István és Szvojanovszky Erich. – Gyakrabban én is benézegtem. Eltűnődtem. Kedves családi tradíció. Valamikor, az én diákkoromban is, születés-, vagy névnapon meghívhattam összes osztálytársaimat, kedélyes, tereferés uzsonnára. – Valahogy ráakadtam az egyik diáknaplóm: 1883. XI. 5. Imre-napi feljegyzésére. Akkor VII-dik gimnazisták voltunk. Felépült a szomszédos (8. sorszámú) házunk. Az akkori szokás szerinti házszentelési ünnepélyt anyám Imre napjára rendezte. Az egyházi ceremónia befejeztével, a ház nagyszobájában felterítettek; megérkeztek meghívott hetedikes osztálytársaim. Körbefogtak, s Kohn [későbbi Kardos Samú országgyűlési képviselőtársam] felköszöntő kíséretében átnyújtja a társak összeadott pénzéből vásárolt az évbe (1883) megjelent Csató Pál: „Szépirodalmi Munkái” könyvet, egy feljegyzési noteszkönyvet – s mert dohányos nem voltam, tréfás

mókák kíséretében egy cseréppipát s egy pakli kapadohányt. – Körülültük a terített asztalt, s étvággal nekiestünk a mama főzte paprikásnak. – Így ünnepeltük diáktársaimmal ezelőtt 72 évvel (1883–1955) Imre napját.

Ma délelőtt felkerestem a néhai Pest Szálloda nagytermű kávéházának, most már nyugalomba vonult, kiöregedett, volt főbérlijét, Bobek Györgyöt. – Kávéháza egy elkerített helyiségét átengedte akkori Magyar Olvasóköri részére. De ezenkívül különösen az maradt emlékemben, hogy e kávéházban, a becskerekai magyarok nagyon népes összejövetelén élénken tárgyaltuk a budapesti, 1918. novemberi Károlyi Mihály-féle forradalomról hozzánk leszivárgott híreket, amikor váratlanul berohan egy komáromi, 12-dik gyalogezredbeli tiszt, felugrik a biliárdasztalra, s elkiáltja: „most érkezett az ezredparancsnokságra a távirati hír, hogy 1918. október 31-én meggyilkolták Tisza István grófot.” – Most is átérzem, hogy akkoriban milyen mélyen megrendített e borzasztó hír.

Magyarázatul, ez időben áthelyezték volt a mi 29-dik háziezredünket Komáromba, s az ottani 12-dik ezredet ide Becskerekre. – Minderről s a régi időkről elcsevegtünk Bobek bácsival, míg a déli harangszó hazahívott.

1955. VII. 10. Vasárnap. Ma délután temettük Kozma Gyula nyugalmazott főgimnáziumi tanárt, hitközségi elnököt. Dr. Szabó Márton vikárius vezetésével öt lelkész, teljes egyházi ornátusban haladt a koporsót vivő gyászkocsi előtt. A kocsi után beláthatatlan nagyszámú gyászkíséret. – A nyitott sírnál volt tanulótársai nevében Józsi mondott gyászbúcsúbeszédet. – Legépelet másolatát eltettem emlékül, az évek során át részemről elmondott volt sok, sok búcsúztató közé.

Néhány héttel ezelőtt (VI. 14.) Tóth Ferenc volt fazekasmestert temettük.

E század elején Hódmezővásárhelyről jöve telepedett le itt Becskerekén. – Csakhamar hozzánk szegődve élénk részt vett ellenzéki politikai közéletünkben. Iparos kortársait messze felülhaladó nagy intelligenciával, irodalmi széles körű olvasottsággal, meglepő, hatásos népszónok tehetséggel megáldott, kis termetű emberke volt a mi Tóth Ferkónk. – Az első világháborúban őt is bevonultatták. Ezredparancsnoka, úgy látszik, értékelni tudta őrmestere szellemi adottságát, mert maga mellé rendelve, azzal bízta meg, hogy a legénység részére „Katona Újságot” szerkesszen, amit sokszorosítva a baktársak között osztogattak. – Sőt, a frontról beküldött verseket, az akkoriban nagy tekintélyű „Budapesti Hírlap” rendszeresen közölte is. – Az impérium változása után, itt Becskerekén – az akkoriban lakásommal szemben fekvő Szabó-házban helyiséget bérelve – „népirodát” nyitottunk, amelynek vezető lelke ugyancsak Tóth Ferkó volt.

Ezelőtt két évvel, amikor Bubus itthon vakációzott, vele benéztünk a gölöncsér műhelybe. A folyosón ült a házigazda, könyvvel a kézben. Bubus kíváncsian nézi a könyv címlapját: Prohászka Ottokár, hírneves budapesti

hitszónok és író könyvét olvassa: „Tóth Ferkó, a becskerekai fazekasmester. – Ravatalára koszorút küldöttem a felírással: „A hű barátunk – Várady Imre.”

Körülöttem mind sűrűbben kaszál a halál démona. Gyors egymásutánban búcsúztak a földi élettől: dr. Báthory Endre, Géczy József, Beslics Nikola, Daun Aladár, Nagy Géza, Tóth Ferenc, Nyárai Rezső, dr. Tóth Béla, Kozma Gyula, Mayer Aurél.

1955. VIII. 14. Vasárnap. Tegnap este Bubus névnapját nagy családi körben, éjfélig tartó, kitörő jó hangulatban ünnepeltük. Együtt voltunk: Bubus, Jan, Meta, Carlte; az e hó 10-én hazaérkezett, Márta, Lóri; Dudy, Laczi; mi háziak: Zorka, Józsi, Póji, Tibi, Imi s én, Piroska, Pali, a szőlőbeli házigazdák. – Bevett családi szokást követve az üdvözlők sorát kis Imi nyitotta meg, mondókája után átnyújtva a kezében tartott virágcsokrot, amit Bubus sok puszi kíséretében át is vett. Jött utána a következő felkészítő, kezében a virágcsokor, felmutatja, de mivel a közelben nem volt több virág – márpedig a következő gratuláns is csokorral kézben óhajtott előállani –, így, amikor Bubus a virág után nyúlt, csak meglóbálta előtte, de nem adta át, hanem hirtelen háta mögé tartva, onnét kikapta kezéből a soron következő üdvözlő, aki ugyanúgy csak felmutatta, lóbálgatta, s háta mögül kiragadta a következő, s így ment mindvégig, míg végre is a legutolsó átadta a névnapját ünneplő Bubusnak. Így, bár a szobában csak két virágcsokor létezett; mind a tíz és egynéhány üdvözlő csokorral a kézben mondókázott. Mindvégig jókedvű nevetés harsogott e helyzet szülte komikumra.

Bubusék autójukon július 31-dikén indultak Hágából, s augusztus 3-dikán délután 6 óra tájt érkeztek közénk. A szőlőben voltak elszállásolva. A már kint lakó Piroska, Pali közben a nyári pihenőn, tengerparton üdülnő Heklai Pistáék lakását foglalták el.

Én ez időben valami papadács, újfajta betegséggel vesződtem; úgyhogy Bubusék mintegy 14 napi itthon időzése alatt egyetlenegyszer sem mehettünk ki hozzájuk a szőlőbe. Napi találkozásaink csak itt, a városi lakásban lehettek. Igaz, teljesen szokatlanul, az idei augusztus hó első felében csaknem naponta hideg, gyakran zivataros esőzés volt.

1955. IX. 4. Vasárnap. Bubusék mintegy kétheti itthon tartózkodás után VIII. 17-én, reggeli 7 órakor vettek búcsút, s indultak autójukon Abbáziába. Előtte való napon, a du. 2 órai vonattal ment ugyancsak Abbázia melletti Lovranába: Zorka, Józsi, Póji, Tibi, Imi s velük Maska néhány heti nyári pihenőre. – Bubusék Abbáziából VIII. 26-án indultak autójukon Hága felé; ugyanaznap búcsúztak tőlünk Márta, Lóriék is. – Körülöttem a ház egy időre nagyon csendes lett. – Míg ma du. 3 óra tájt visszaérkeztek Józsiék, s így ismét régi medrében gördül az élet.

Piroska-Mária (Pójinék) földi élete: 12-dik évfordulóját (1943–1955. szeptember hó 3.) tegnap az úton töltötték.

1955. IX. 17. Szombat. Kedden (IX. 13-án), esti 8 órakor épp vacsorához készülődünk, bekopogtat a sürgönyhordó, Józsi veszi át a táviratot. Felbontja, elolvassa. Látom tanakodik, tépelődik, végre átnyújtja nekem:

„Dr. Várady József Zrenjanin Jugoszlavija:

Tibor súlyos betegen Szekszárdon, Józsi és anyám jöjjenek. Vera.” – Hoszszú időn át kínosan néma csend. Majd tanakodás, az eshetőség mérlegelése, s végre is megállapodás abban, hogy Józsi holnap a sürgönnyel az illetékes hatóságoknál próbálkozik. – A több helyen történt kísérletezés nem hozott semmi pozitív eredményt. – Másodnap (IX. 15-én), Zorka születésnapján, vacsora utáni feketekávénál, együtt vagyunk Ágnesék, Újóék, Pali, s nekem feltűnik, hogy Józsi nyugtalanul minduntalan felkel, s átmegy az irodába, s kis idő múlva visszajön közénk. Ez többször ismétlődik. Egyszerre csak átkiált hozzánk: Papa, Zorka, Pali gyertek, siessetek. Átrohanunk. Józsi kezében a telefonkagyló, s halljuk: „Itt Várady Jugoszláviából, ott, igen értem, a kórházi portás Szekszárdról; kérem telefonhoz az éjjeli inspekciós orvos urat.” – Kölcsönös bemutatkozás. Józsi folytatva: „Sürgönnyt kaptunk, hogy bátyám ott a kórházban van; megtudhatnám, kérem, hogy mi a baja?” – Az orvos választát persze, mi körülülők nem hallhattuk, de én Józsit figyelve, látom, hogy dacára a lovráni-tengeri lebernulásnak, arcán az elsápadás fut végig.

Majd itt Józsi folytatja: „De kérem, doktor úr, az teljesen lehetetlen, hisz szülőink jugoszlávok, apám itt ül velem szemben Becskerekén.” Erre megint onnét beszélnek, amit csak Józsi hall és ért. Közöttünk várakozó, hosszú, kínos csend. Az idő esti 10 óra felé siet.

Majd ismét Józsi folytatja: „Igen, Várady Tiborról van szó. Tehát él. – Ha lehet, kérem a telefonhoz. Szervusz édes Tibink...” Folyik élénken a beszélgetés, az egymásra talált két testvér között. Majd átveszem a kagylót, s boldogan én is beleszólok; Tibi is beszél, de persze nagyothallásom egy szavát sem érti. – Az idő későre jár; kikapcsolódik az összeköttetés, s mi átvonulunk az ebédlőbe a társasághoz. – Itt Józsi elmondja, a kórházi orvossal lefolyt beszélgetés azon részét, amit mi nem hallhattunk. Az orvos mondja: igen az ön öccse itt volt a kórházban. Paks mellett egy mély árokba zuhant, oly szerencsétlenül, hogy eszméletét veszítette, s nem is tért többé magához. Tegnapelőtt meghalt, s innét elvitték a fiú szülői. – Erre történt Józsi válasza, hogy bátyja szülői nem lehettek ott, nem vihették el. Most közbeszólt a telefonba női hang: „kérem még egyszer érthetően keresett bátyja nevét?” Józsi feleletét hangosan közölte az orvossal. Mire az orvos: „Ja, Várady Tiborról van szó. Az él, és jobban van. Kívánja, akkor lehívom a telefonhoz.” Józsi: kérem.

Így történt, a rémséges lelki nyomás alóli felszabadult telefoni találkozás és beszélgetés. – Közben megjött Tibinek a kórházból ceruzával írt levele, s így tudtuk meg, hogy a Pakson történt zuhanás áldozata Végvári Tibor; tehát csakugyan a messze telefoni vonalon könnyen összetéveszthető, hasonhangzású név.

A mi szerencsénk volt az orvos azon mellékesen odavetett elszólása: „itt voltak szülei, s ők vitték el a kórházból.” – Józsi lélekjelenléte, amely ezt felkapva, kihasználta. – Józsi, fáradságot nem kímélő, szívós utánjárásának és a helybeli postafőnök előzékenységének köszönhető, hogy a mai nehéz időkben s ily gyorsan kaphattunk telefoni összeköttetést Zrenjanin és Szekszárd között, ami csak Belgrád és Budapest útján történhetett.

1955. X. 17. Hétfő. A fent olvasható feljegyzéstől a mai napig nettó egyhavi idő telt el. Tibitől, a kórházban írt, hosszabb értesítő levele után (elküldöttem Bubusnak), már két lap is érkezett, de már németkéri otthonából. Így tudtuk meg, hogy vesekő görcsös bántalmai sodorták Szekszárd kórházába. – Rém legyengülten, de már a javulás útján. Megnyugtató, hogy a görcsös fájdalmak megszűntek.

Közben Piroska is Rogaška Slatinán (Rohitsch) gyógypihenőn töltött négy hetet (IX. 8-án indult, s X. 10-én este érkezett haza). Zorka Belgrádig eléje utazott, s itteni orvosi vizsgálat megtartása után együtt jöttek vissza.

A múlt hét végén temettük a néhány évvel ezelőtt Cincinnati Ohióba költözött Parmantier Géza feleségének, Maczelka Máriának itt elhalt édesanyját, özvegy Maczelka Józsefnét. – A temetésén Piroskáékkal, Zorkával én is kint voltam. Parmantiékkal; amíg itt laktak Becskerekén, családjaink barátságban összejártak. – A most elhalt Maczelka Józsefné özvegy édesanyja: Illjevics Katalin még él, s gondozását Dudyék vállalták. Dudy és Laczi ilyképp a beteges öregasszony lakásába költöznek, s ezzel a mi szőlőnkben, mintegy három éven át bírt lakásból kiköltöznek. Hurcolkodásuk már megkezdődött, s az így szabaddá vált szoba – amelyben 1918. VII. 14-dikén Lórink született – ismét a mi használatunkra fog szolgálni és berendeződni nyári kinttartózkodásunk idejére.

E hét elején vett Becskerektől végleg búcsút dr. Mara Jenőné Milassin Sarolta (vulgo: Saczi). Petőfi (valamikor Uri) utcai házat, minden értékesíthető bútorait, házi berendezéseit eladta, s Jenő (Öcsi) fiához, Londonba költözött. – Amióta tavaly édesanyját, Milassin Kálmánné Kellner Annát – az itt Becskerekén valamikor nagyon ünnepezt szépséget – a temetőbe kísértük, nehéz életgondokkal küszködő, visszavonult életet élt, s bizonyára örömmel engedett Öcsi meghívásának.

Tegnap (X. 16.) tartottuk a szőlőben az idei szüretet. Dél előtt kivonult az egész ház. Zorka, Józsi, Póji, Tibi és a kis Imi is beállt szorgalmas szőlőszedő és mustpréselő munkásnak. – Én, egész napon át, a letűnt múlt idők emlékeiben bolyongtam a levélhullató parkban, őszi hangulatú kertben. – Erősen ránk esteledett, mire végezve hazatértünk.

1955. November 6. Vasárnap. Tegnap volt Imre napja. Kis Imivel, a már I. osztályú, elemista legénykével, együttesen ünnepeltük az évforduló szép napját. – Hosszú időn át tartó, szakadatlan őszi esőzés után csodálatosképp

szombat (XI. 5.) reggelre kisütött, s egész napon át barátságosan világított az őszi napsugár.

Lehetséges, hogy e kedvezőre fordult időváltásnak köszönhető, hogy a délelőtti 10 órától esti 10 óráig (rövid idejű ebédszüneten túl) szakadatlanul folyt a személyesen megjelent üdvözlők, szinte zarándoklásszerű, kedvesen ható felvonulása, és táviratokban, levelekben, lapokon megnyilatkozó, meleg hangú jókívánságok.

Pójjink feljegyzése szerint a személyes üdvözlők névsora: [79 név].

Személyes megjelenésben akadályozva üzenet útján és találkozással: [15 név].

Távirat: [2 név, leírva a sürgöny szövege is].

Levelek: [10 név].

Levelező- és képeslapok: [14 név].

Gyermekek: [13 név, közte házastársak és unokák is].

1956. I. 1. Újév. Vasárnap. A tegnapi szilveszterestet magamra maradván, kis szobám magányában töltöttem. Piroskáék, Józsiék, Wolf Zsiga cukorgyári igazgatóéknál várták be az új évet, a többi összejáró családok társaságában. Együtt voltak Bencze Zoli, neje, Marton Éva, Marton Juci, Bencze Tibor, Meszmann Gazsi, neje Sólyom Irén, Daun Pipu. Zuhogó esőben kocsin mentek ki, s reggeli 5 óra tájt, ugyancsak kocsin, jöttek haza. – Éjfélvi villany elalvása utáni, újbóli felgyulladásakor, kopogtatás kis szobám ajtaján, majd kinyílik, s Imi vezetésével bejönnek: Póji, Maska, Annau néni, a mosónő, Imikével egykorú kis lányával, mindegyik kezében forralt borral telt pohár, s hangos boldog új év kívánásával koccintunk, iszunk. – Elvonulnak. – Ismét magamra maradok, barangolva a letűnt múltak emlékvilágában. Tibi a gimnáziumban rendezett szilveszteri ünnepélyen szerepelve van távol.

Újévi üdvözlők: Ormay Maca, Dudy, dr. Szabó Márton érseki vikárius, Kordič Dragánné Katica, férje, Újő, Bodnár Rezső, Palásthy Imre, Laci, Heklai Pista és Istvánka, Feketics József, Göttel István, Hartner Ignác.

1956. I. 18. Szerda. E hét név- és születésnapok megemlékezése. Bevezette a még múlt heti (I. 12.) Ernő névnapja, majd (I. 15.) a nagy és kis Lóránd és Lórika névnapja, s ma Piroška, egybeeső születés- és névnapja, s Piroška névre keresztelt Pójink névnapja – ezeket megelőzően (I. 16.) Józsi immár 44-dik születési évfordulója.

1956. I. 21. Szombat. Piroška évfordulói ünnepélyét, meghívott társaság körében, a hét közepére eső szerda helyett, ma, a hétvégére eső, vasárnapi nyugalomra tekintettel, szombat estjén ünnepeltük. Esti 9-10 óra között érkeztek a vendégek. Nők, férfiak estélyi és ünnepelő ruhákban. Piroskáék utcára néző nagy nappali szobája táncteremmé alakult, s rádió mellett csakhamar meg is indult a hajnali 5 óráig tartó tánc. Közben, éjféltájt, az előszobában előkészített, pompás ízű frissítők hangolták, derítették a kedélyeket.

En éjféli utáni egy óráig nézegettem a vigadókat, s ekkor, búcsúzás nélkül, elosontam kis szobám magányába.

Józsi születésnapjára, vacsora utáni feketére, itt voltak: Pin család s velük Verica vőlegénye, Baroj Mirko, Dragan Újőék, Dudy és Laci. – Közben tegnapelőtt (I. 19-én) megvált Verica házassága is, Józsi tanúként szerepelt.

Piroška név- és születésnapjára vendégei: Bencze Zoltán, neje, Marton Éva, Bencze Tibor, Fischerné Marton Juci, Jenovay Imre, neje, Éva, Draxler Lipót, neje, Demkó Eszter, Meszmann Gáspár, neje, Sólyom Irén, dr. Dürrigel zágrábi orvos, ennek fivére, dr. Dürrigel Teodor helybeli orvos és neje, Juhász Zsuzsa, Daun Pipu, Ormay Maca, Wolf Zsigmond s neje, Vera.

1956. II. 12. Vasárnap. Tegnap este a hosszú évtizedek óta teljesen feledésbe merült „farsangi” évfordulót elevenítettük életre kis, összejáró ismeretségi baráti körben, itt nálunk. Vacsora utáni, esti 10 óra tájt szállingóztak vendégeink; csillárokkal, lampionokkal, a kis és nagy ebédlői két szobát sokszínű papírszalagokkal végigdíszítetten fogadtuk az érkezőket. Amit csakhamar azzal viszonzottak, hogy Marton Éva, Juczi, Juhász Zsuzsa, Bencze Zoli, Meszmann Gazsi bohócruhás, álarcos mezbe öltözve élesztették a farsangi hangulatot. Csakhamar megindult rádiózene mellett a fényesre csiszolt parketten a tánc, s tartott hajnali 5 óráig, amit csak kis időre szakított meg éjféli időben a bőlés büfé. – A túloldalon már megnevezettekén kívül itt volt még: Meszmann-né Sólyom Irén, Wolf Zsigmond s neje, Vera, Daun Pipu.

1956. II. 23. Csütörtök. Még most is benn vagyunk az évfordulói ünneplésekben. Most Zorka volt soron. Névnapja kedden (21.) volt. A család a hétfői előesten volt együtt. A gazdagon sok névnapi ajándék átnyújtását Imink kezdte, s szinte kifogyhatatlannak látszóan folytatták utána mind a többiek. – Felszolgált tea, fekete, torták, sütemények mellett kedélyesen elbeszélgetve 10 óra utánig voltunk együtt: Katica, eszéki rokon, Újő, Dudy, Laci, Verica, férje, Mirko, Dušica, a háziak. – Pájóék, Ágnes gyengélkedése miatt, nem jöhettek. – Magát a névnapját, kedden az itthoni család bensőségteljes egyedüliségben ünnepelte.

Míg tegnap (22.) mintegy harmadnapi ünneplésként az összejáró kártyatársaság és hozzátartozóik jelentek meg délután, s részint kártyázva s elcsevegve esti 11 óráig kedélyesen elszórakoztak.

Itt voltak: Jenovay Imre, neje, Éva, Draxler Lipót (Eszka Magyarországon van), Bencze Zoli, neje, Marton Éva, nővére, Marton Juczi, Daun Pipu, Markovné Daun Illy, Kovacsevné Daun Mandi, Meszmann Gáspár, neje, Sólyom Irén.

1956. III. 1. Csütörtök. Megnyílt immár földi életem évkönyveinek 89-dik kötete (1867–1956). A születésnap évfordulói ünneplését Piroskáék kedves hangulatú vacsoraestje nyitotta meg. A házban együtt lakó családtagokon kívül, Dudy és Laci voltak velünk. Többször ismétlődő beszédtema volt az időjárás. – Egész délelőttön át nagy pelyhekben hullott a hó. A nyári, dús zöld leveleiktől megfosztott fák szárazzá vált ágai, a nagy szélfúvástól, az udvar-

ban, kertben, erősen hajladoznak. Később a hóesés esőzésre fordult. – Aggódva gondoltunk a március elsejei évfordulóra. Ilyen havas, esős, szélviharos idő nem-e riasztja vissza az üdvözlő látogatásra szándékozókat. S ha jönnek mégis, hogyan rendeződik el az esőköpenyes, galocsnis, sárcsizmás bevonulás a szobákban. – De megkönyörült a szökőév véletlene. Ez év II. 28-dika és III. 1-je közé befurakodott a negyedéves szökőjelzős: II. 29-dik napja. E 29-én annyira kitombolta magát az esős, havas viharzás, hogy a március elsejére a felhőzet burkolatából ki-kitörő napsugár tovaűzött minden aggódó borulatot.

A ránk virradt születésnap i évfordulón délelőtti 11 óra tájt érkeztek az első látogatók; 1 óra körül ebédszünet állott be, majd du. 5 óra tájt folytatódott, s az utolsók csoportjai éjfél tájt búcsúztak.

Az itthoniak feljegyzései szerint a személyesen üdvözlők névsora: [80 név].

Táviratban, levélben, lapokon megemlékeztek: [45 név].

Visszatérve Piroskák ünnepi estjéhez, itt is felvonult a befejező nagy torta, mivel azonban a családi ős szokás szerint a teletűzdeléséhez elegendő gertyácska az egész városban nem volt felhajtható, a csodatorta ezt úgy oldotta meg, hogy a torta fele részébe reáhintett, édeskésen, beleégetett egy látható nagy számjelzést. Felém fordítva e szám: „68”-at mutat, ami a fordított túldalról nézve: „89”-et jelez. Zavarba sodort, mert igazán magam sem tudom, melyiknek higgyek, az irigykedő „68”, vagy az igazmondó: „89”-nek?

1956. április 1. Húsvétvasárnap. Húsvét ünnepét üdvözlő látogatók: Ormay Maca, Heklai Pista, Otti, Kordić Dragan – Újó, Katica, Vorgić Nikola, Göttel István, dr. Vlahovics, dr. Isvaneski neje, dr. Nada, Adamovičné, Nikolić Mädi, Ágnes, Verica, Dušica, Mirko.

Becskerek városának Irodalmi Köre által kitűzött pályadíj versenyen az I. díjat Tibink nyerte, a következő, jelige alatt beadott, hangulatos kedves versikéjével:

Ősz... (nagyapámnak)

Lassan, csendesen
Csendesen és lassan
Susog emlékeid
Békés, fáradt raja,
Mint szürke avar
Mint behint s eltakar
az elmúló idők
Simító lágy pora.
A szürke avarból
Elővillan olykor
Egy fénylő falevél

Zöldellőn, frissen,
Majd ez is eltűnik
S az avar suttogása
Körülvesz lágyan,
Halkan csendesen...

Amikor a bírálóbizottság, a behívott összes pályázók jelenlétében, a jeligés leveleket felbontotta, íme kitűnt, hogy az I. díj nyertese:

Várady Tibor VI. gimn. osztály tanulója. – Átvette a 2500 dinár díjat.

1956. április 18. Szerda. Tegnap és tegnapelőtt – hétfőn és kedden – két élményteljes napon estem át. Kis szobám magányában szokatlan, érdekes, vendégek látogattak hozzám. Bemutakoztak.

Radošević Nikola Szarajevóból jött filmművész, társaságában ugyanonnét a felvevőgépet pergető technikusi; városunkból velük jött: Telkes Imre magyar gimnáziumi, s vele a szerb gimnáziumi igazgató urak, Béres Tóth János mint a társasághoz beosztott gyorsíró.

Látogatóim előadták, hogy az 1897. év június havában, a szomszédos Szerb Elemér község határában lezajlott, véráldozatos munkászavargást óhajtanák filmen megörökíteni, s mivel arról értesültek, hogy az akkori zendülés egyik vezető vádlottjának én voltam a védőügyvédje, ezért tőlem kérnének az akkor történetekről lehető részletes felvilágosítást. Amikor erre természetszerűleg készséggel vállalkoztam, azzal búcsúztak, hogy a régi volt vármegyeháza egyik nagyobb termét bocsátják rendelkezésükre, részemre majd autójukat küldik, s engem is odakéretnek.

Fél óra elteltével jelentkezik az autós, s Radošević társaságában a megyeháza előtt leszállva felmegyünk a régi volt alispáni fogadóterem ez alkalomra szépen bebútorozott helyiségébe; ahol az említett két gimnáziumi igazgató, gyorsíró és gépforgató vártak már.

Radošević filmművész elmagyarázta a filmfelvételek technikáját. Részemre a géppergető mellett jelöltek helyet, szemben velem a filmes – s a forgatókönyv majdani megírója –, kis asztalka mellett a gyorsíró, jobbra-balra a két gimnáziumi igazgató, s megindult a gépfelvétel olyképp, hogy a művész kérdezett, s én feleltem. Kérdést és feleletet a gyorsíró rögzítette. Az én magyar nyelvű feleleteimet és előadásaimat feljegyzéseiből szerbre fordítva ismertette.

A 60 év előtt (1897–1956) történeteket azért tudtam lehető részletesen ismertetni, mert irataim között megtaláltam a 12 napon át tartott törvényszéki bűnügyi főtárgyalás litografált példányát, amely tárgyalási jegyzőkönyv alakjában teljes hűséggel ismerteti az akkori zavargás lefolyását.

E filmes előmunkálatok két napon át tartottak olyképp, hogy de. 10 órától du. 2-3 óráig, majd folytatva esti 5 órától esti 10 óráig vette szalagra a pergető gép kérdés-feleletes mondókáinkat. Másodnap Józsi is, engem fel- majd ha-

zakísérve, velünk volt. Az állandóan lekötött figyelem, a sok beszéd, bizony eléggé kifárasztott.

A szalagra pergetett hosszú történet rövidre fogott meséje: Özvegy Dánielné Augusztia eleméri lakosnak a község határában mintegy 6000 holdnyi nagybirtoka volt. Amíg férje élt, ő gazdálkodott. Férje halála után az özvegy a birtokot haszonbérbeadás útján hasznosította. A kérdéses 1897-dik évben a birtok bérlője Löwy Ignác nagybérő, becskerek lakos volt. – Az időben, amikor Dánielné férje vezette a gazdaságot, a földműveléssel járó munkát Elemér községének földműves lakosai végezték. – Amikor azután Löwy vette át a bérletet, súlyos mellékszolgáltatásokat követelt a föld munkásaitól.

Így, többek között, tartoztak minden munkába kapott hold föld után: két forint bérösszeget fizetni, a messze fekvő folyóvíz partjára minden hold után tíz zsák terményt ingyenesen fuvarozni, minden holdra öt kocsi trágyát vinni és szertesózni, a cséplőgéphez 15 kereszt terményt szállítani, az ispán részére télen jeget hordani.

Az elemérik ezt a terhes mellékszolgáltatást sokallották, mire Löwy bérő, az elemérik kizárásával, Melencze községéből szegődöttetett és hozott földmunkásokat. – Melenczeiek munkába állásakor ezeket az eleméri földművesek sztrájktrórként fogadták.

Megjegyzendő, hogy Dánielné Augusztia fia, Dániel Ernő országgyűlési képviselő, s utóbb kereskedelmi miniszter volt; unokája pedig Dániel Ferenc, Nagybecskereken központi főszolgabíró volt ez időben, s így Löwy Ignác mint Dánielné (a képviselő anyja és a főszolgabíró nagyanyja) bérlője könnyen tudta kijárni, hogy az eleméri földmunkások akadékoskodásának letörésére Becskerekéről csendőröket vezényeltek a bérelt földekre. Így történt, hogy 1897. június 10-dikén Löwy cséplőgépét akarta a tanyára kivontatni és pedig – mivel így a rendesen használt útnál rövidebb lett volna – a községi legelőn keresztül igyekezett a gépet indítani. Ennek azonban az elemérik útját állották. – Löwy csendőrök kivezénylését kérte, s mire ezek két kocsin kiérkeztek, a felhármázott községből is vagy 5-600 paraszt a helyszínére csödült. A csendőrök felszólítására azzal védekeztek, hogy a legelő a községé, ezen át út nem vezet, s így nem engedik az azon keresztül történő vontatást.

Erre az első kocsin érkezett Valtern Ferenc őrmester és Ágoston Béla közcsendőrk a tömegbe lőtt, két ember holtan rogyott le, s többen megsebesültek. Mire a vérszemet kapott tömegből többen a kocsit felborították, s a kezükben volt ásókkal, kapákkal a két csendőrt kegyetlenül agyonverték; a második kocsin érkezett csendőrök is lövöldözve többeket megsebesítettek, de a lovak megvadulva a kocsival a falu felé rohantak, s így a további vérengzés abbamaradt.

Amint e véres összeütközés híre Becskereken elterjedt, a vármegyei hatóságok kérelmére, az itteni háziezred, a 29-esek egy százada (véletlenül Slawikowsky Szaniszló sógorom, Giza húgom őrnagy férje vezénylete alatt),

továbbá Várady Ede, akkori itteni csendőrparancsnok a törvényszék részéről, Illiczky Mihály vizsgálóbíró, Reitter Oszkár városi rendőrkapitány, dr. Magyar Károly törvényszéki fogházorvos, a vizsgálat lefolytatására, a helyszínére Elemérre kiszállottak. – Megindult a bűnvádi eljárás.

A kitűzött főtárgyaláson, amely 1898. I. 20-dikától II. 8-dikáig tartott, Zsíros Lajos kúriai rangú bíró volt az elnök, a vádat dr. Góth Ferenc ügyész képviselte, a vádlottak padjain 33 eleméri lakos, vádlott foglalt helyet, s 10 kirendelt ügyvéd mint védő szerepelt. Engem az akkori szocialista fővezér, Milošev Miladin vádlott védőjének rendelt ki a törvényszék. – A vád halált okozó súlyos testi sértés és hatóság elleni erőszak címén indult.

A 60 év előtt történt, akkoriban országszerte nagy hullámokat felkavart eleméri véres eseményről emlékezik az említett litografált főtárgyalási jegyzőkönyvön kívül (amelyet, egy az időből származó fényképpel együtt Radoševics filmező elkérve magával elvitt), meg Lőrinc Péter: „A nagy Póri Pör” és Löbl Árpád „Elemér I. Taras” című, ez utóbbi szerb nyelvű könyvecske.

Zsíros Lajos volt törvényszéki elnök, Góth Ferenc ügyész, kilenc kirendelt védőügyvéd, a 33 vádlott, ma már mindannyian búcsút véve a földi élettől, örök álmukat alusszák; egyedül én maradtam mint itt felejtett túlélő, s ezért fordult hozzám a filmes Radoševics.

1956. áprilistól–novemberig. Utazgatások időszaka. Külföldről Becskerekre, s viszont innét kültájakra.

Kezdte Mauzi, aki Venezuela – Caracásból légi úton Bécsbe érkezve, ott teljes 3 hónapon át járta az ottani jugoszláv követséget, míg végre is VII. 10-én feladhatta a sürgőnyt, s másnap VII. 11-én du. 6 ½ órakor hazaérkezett. – Közben IV. 29-én néhány pihenőnapra hazafutott Szabadkáról Márta, Lóri s a kis Lórika. – Majd V. 24-én du. Magyarország – Németkérről megérkeztek Tibi, Vera s a két legényke, Józsi, Tibi; kint a szőlőben ütötték fel tanyájukat.

V. 29-én a mi VI. gimnazista, pályadíjnyertes Tibi vett részt társas kiránduláson Dubrovnikban. – VII. 11. érkezett Bécsből Mauzi du. 6 ½ ó.

VII. 21-én indult Piroška néhány heti látogatásra Bpestre Ernőhöz, s innét le a Balaton vidékére Cunihoz. Közben VII. 28-tól 30-ig ismét benézett Lóri a nagy fiával, vasúti bonyodalmakkal tarkított utazáson.

VIII. 6-án, az esti órákban, Rákospalotáról – Bácska Kanizsán át (nagynénje látogatásáról) Becskerek szülővárosába, közénk érkezett Kovács Alajosné Sarolta. Dudy, Tibi társaságában kirándultak Muzslya községbe, Sarolta volt dadája, Balázs Jánosné látogatására. – Sarolta innét VIII. 15-én elbúcsúzva indult Kanizsán át haza.

VIII. 17-én érkezett haza Piroška Pest–Balaton útjáról. – Sarolta búcsúvétele.

VIII. 12-én elutazott nyári pihenőre Zorka, Józsi, Tibi fiú Lovranába; ahol a már előbb odarándult Póji és vezetőjük, Maska várták.

VIII. 30-án búcsúzott (miután Bécsből VII. 11-én érkezett) Mauzi a szülői háztól, azzal, hogy a telet Bécsben tölti. Közeledett az iskolák megnyitásának ideje; hazajöttek a kirándulók.

Közben Szabadkáról Márta és Lóri fürdőre Rogaška Slatinára (Rochitsch) mentek; ahonnan IX. 29-én, három napra hazajöve, X. 1-jén indultak Szabadkára.

De ezzel nem fejeződik be az utazások hosszú sora. – Megindult IX. 22-én Zorka világ körüli nagy körútja: Rómába, ahol az ott tartózkodó dr. Brájer Lajosné Stefi néni látogatója; majd Firenzében találkozik a nyári körútjukon ott állomásozó Bubussal, Jánossal; betekint Bolognába – dr. Várady Imre unokaöcsém és keresztfiam, ottani egyetemi tanár és Novák Friczi felesége ott lakó családjához; átsétál Svájc–Zürichbe meglátogatni ottani hazájába visszaköltözött Römer francia tanárnőt; míg X. 11-én éjfél utáni 2 ½ órakor befutott vonattal hazaérkezve ismét közöttünk van. Vasárnap X. 14-én a most itt Becskereken lakó hármassal: Piroksa, Pali, Zorka, Józsiék, Vera, Tibiék, a szülőben találkozáskor, megtartottuk a szüretet.

1956. Hétfő. November 5. Imre napja.

A család névnapi ünnepélye már tegnap, vasárnap esti virágokkal díszített asztalnál felszolgált vacsorával indult. A nagy ebédlő asztala körül Piroksa, Pali, Zorka, Józsi, Vera, Tibi, én; míg a szomszéd szoba kis ebédlőjében Imi névnapi vendégeivel, Póji, nagy Tibink, kis Tibi, Józsi hangoskodtak vígan. – Megelőzően történt, a két Imrének szánt, gazdagon pazar, szép ajándékok kiosztása.

Bent a felnőttek asztalánál érezhetően elborította a lelkek hangulatát az október 23-dikán kitört, s ezóta szerte Magyarországon végigdúló véres harcok rémséges hírei. – Vacsora után csakhamar szobámba vonulok.

Az előző napok esős, felhős, sötét borulatai után, őszi, de napsütéses, hétfői Imre-napra virradtunk. – A személyesen megjelent gratulálók hosszú sorát most is, mint már évek óta, az előző napon üdvözlő: [78 név].

Táviratokban, levelekben emlékeztek: [35 név].

1956. novembertől szilveszterig. Az október 23-dikán Bpsten kitört események első idejében, egy időre, megszakadt minden közvetlen telefoni érintkezés; úgyhogy híreket a magyarországi rémes történetekről Szabad Európára, London, Amerika telefonjelentései útján kaphattunk.

Végre XI. 2-án, amikor már megindult Bpestről az életbenmaradtak és nem deportáltak megnyugtató jelentkezései távolban élő hozzátartozóikhoz – megszólalt Cuni, kérve azokat, akik hallják: „közöljék a Várady családdal Becskereken, hogy jól van.” Itt városunkban meghallotta az üzenetet Hajdu Aranka és Ormay Maca, s Szabadkán Kollin Jóska. Mindhárman haladéknél ide megtelefonáltak.

Megindult ismét a megszakadt volt közvetlen postai összeköttetés. – XI. 13-án du. 5 órakor sürgöny érkezett Bpestről: „Ernövel együtt jól vagyunk.

Cuni.” – Életben maradtak! – Az odaát dúló rombolásokról, vérengzésekről továbbra is csak a külföldi rádiók útján értesülhettünk.

Közben itthon is fájdalmas borulat súlytott a családra.

Pájó bácsi, Zorka édesatyja XI. 23-dikáról XI. 24-dikére forduló éjjel hosszan tartó, kínos szenvedések után meghalt, 71-dik évében. XI. 25-én du. 2 órakor temették. – A Várady családi kriptában nyuszik.

Alig egy hónapra, XI. 25-én, esti 8 órakor, követte Heklai Otília néni, Pali és Pista édesanyja; földi élete 83-dik évében. 27-én du. 3 órakor temették.

Magyarországból, Siófokról XI. 28-án újabb sürgöny: „Tanfolyam egyelőre szünetel, ismét Siófokon vagyok, épen, egészségesen. Cuni.”

Következő napon, XI. 29-én du. 4 órakor a nagyebédlőben a rádió körül együtt az itthoni család. – Az újvidéki rádió bejelentette volt ugyanis, hogy az: „1897. évi Eleméri lázadásról, Radošević Nikola filmrendező adatai alapján, Ádám Tibor riporter tart előadást.” – Végighallgatta a család, megemlékezve, hogy Radošević filmrendező e lázadás felvételéhez tőlem kért volt adatokat. – Ez részletesen leírva e feljegyzések: 1956. IV. 18-diki emlékezéseiben olvasható. – A riport befejezésénél az én annak idején bemondó hangom világosan felismerhető.

Krakowból 1956. XII. 21-én sürgöny: „Kommen Sonntag Abends – Lilly.”¹⁶¹ Vasárnap (XII. 23-án) az esti vonattal megérkezett Lilly és Turek (Artur), Jenő fia. Az állomáson Zorka, Józsi, Tibi várták. Másnap a házukban szokásos karácsonyfa ünnepélyét Turek körünkben, velünk együtt, meghatottan átélhette. Lilly a régi időkben már ismerte. – Szilveszteri együttes estre Márta és Lóri is (XII. 31. du.) hazaérkeztek.

¹⁶¹ Vasárnap este érkezünk – Lilly.

1957. ÉV ÚJÉV NAPJA. KEDD.

Szilveszterest. A nagy ebédlőszobában vagyunk együtt: mi házbeliek, Lilly, Turek, Tibi, Vera, Józsi, Zorka, Piroska, Pali, Lóri, Márta, én; beszélgetünk, míg éjfélkor, lassan pislákolva, elsötétül a fény, majd lassan ismét kigyullad, jelezve: letűnt az 1956., s feléledt az 1957. „Boldog új év” kívánása után szét-széledünk.

A ránk virradt új év első napjaiban meghozta a posta Ernő nagyon megnyugtató levelét, az örömhírrrel, hogy nemsoká hazajön, közöttünk itthon lesz. – Magyarországon 1944-ben voltam utoljára; ezóta nem láttuk egymást. – Körtört a második világháború; megszakadt az érintkezés.

Lóriék január 2-án visszautaztak Szabadkára. – Lilly, Turek I. 10-én vettek búcsút. Innét Zágrábra mentek. Megadtam Lillynek ott élő gyermekkori ismerősének, Fialowsky Micinek lakcímét. Ide küldött, közösen írt lapokon jelezték, a viszontlátalkozás nagy örömet. Két nagyon kellemesen Zágrábban töltött nap után Lillyék továbbutaztak.

A múlt vasárnapi (II. 10-diki) Magyar Szó közli a hírt, hogy Horthy Miklós, Magyarország volt kormányzója Lisszabonban – ahol 1949 óta élt – 88 éves korában elhunyt.

1957. II. 15. Péntek. A posta ma nagyon figyelmes; délelőtt a szokásos időben lapot kézbesít Bécsből, az első üdvözlét: a 90 éves évfordulóra! Lilly, hazatérő útjában Krakóba, Bécsben, régi becskerekai ismerősi társaságában, megemlékeznek a közeledő évfordulóról, s küldik a lapüdvözlétüket: Lilly, Daun Aladárné, Werndl Blanka, leánya, Márta és Tolveth Fritz. – A délutáni posta sürgönyt kézbesít: „Szerdán reggel érkezem, csókol Ernő.”

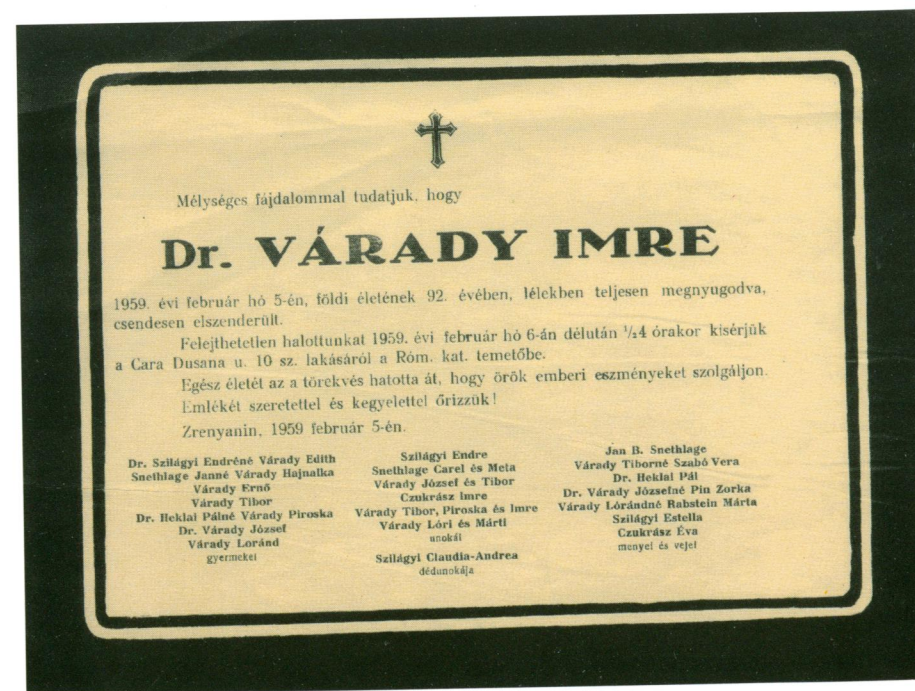
1957. II. 20. Ernő hazaérkezett a Belgrádig eléje ment Tibi és Tibor társaságában.

1957. évi március hó 1. Péntek. Boldog emlékü édesanyám régi családi kalendáriumi feljegyzése szerint, amikor ezelőtt 90 évvel: 1867. évi március hó 1-jén Katalinfalva községe jegyzői lakásában a napvilágot megpillantottam, az is: pénteki nap volt. – 1867. III. 1. – 1957. III. 1. Péntek. – Az általános babonás hiedelem napjelzésekben és számok sorozatában nálam valamiképp

fordítottja az általában szokásosnak, mert hosszú életemen végig mindenkor jó napjaim: a szerda, a péntek; jó számjegyeim: a 3, 7, 13.

Póji feljegyzése szerint a 90-dik évforduló napján személyes üdvözlők: [104 név].

Érkezett táviratokban köszöntöttek: [23 név].

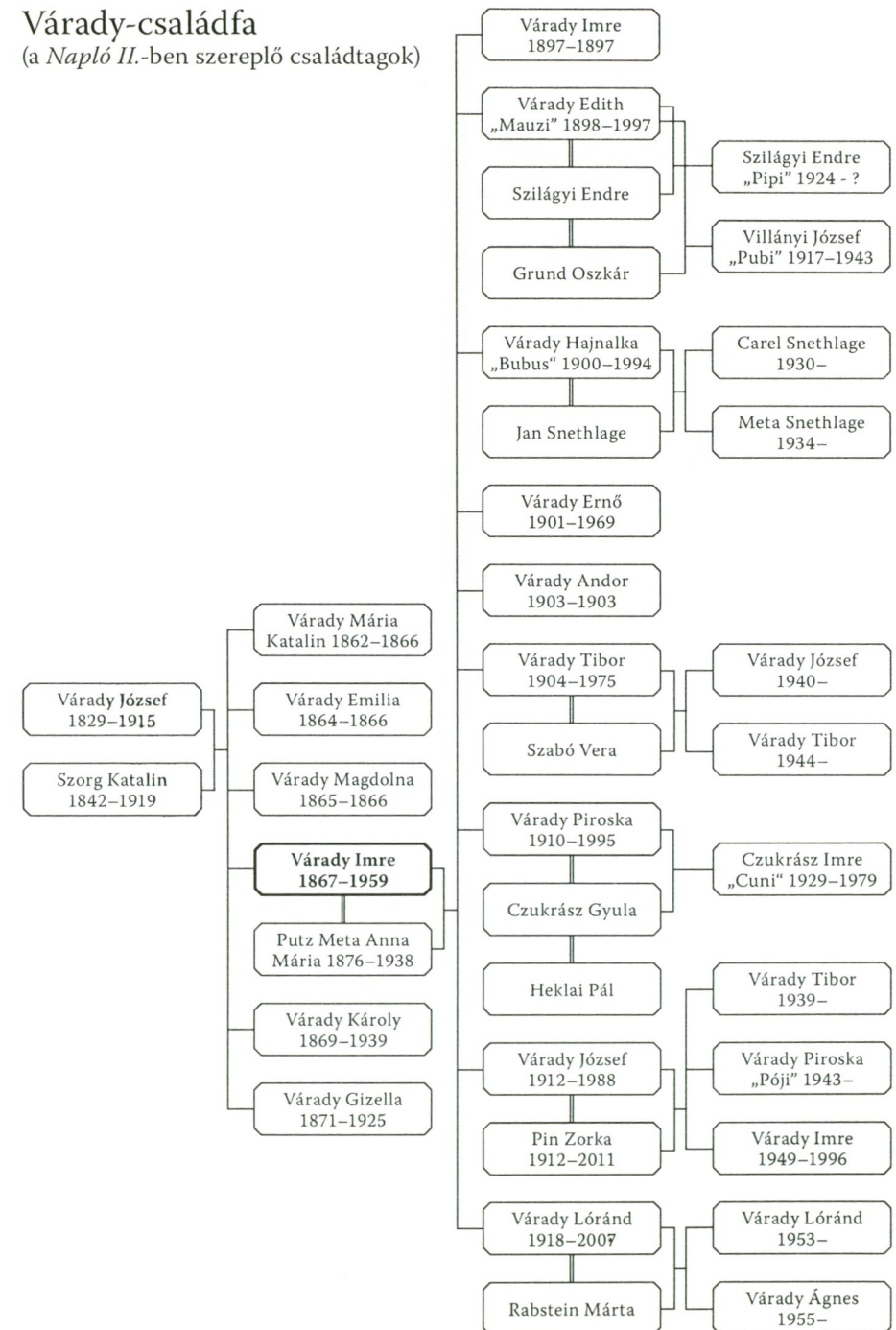

VÁRADY-CSALÁDFA

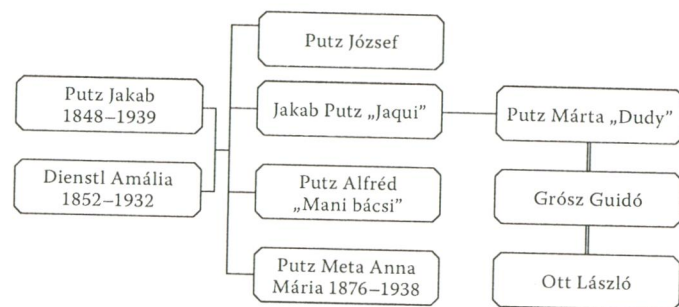

Váradycsaládfa

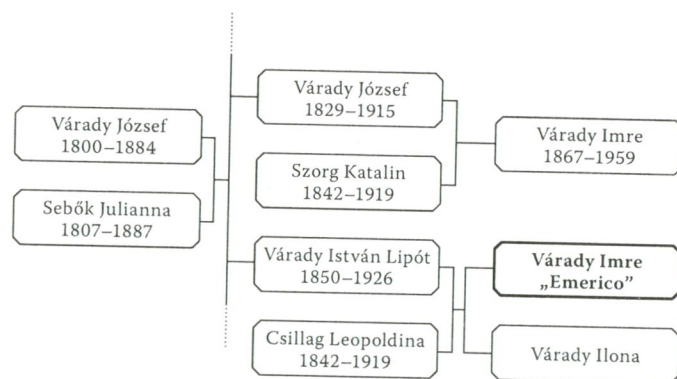
(a Napló II.-ben szereplő családtagok)

A Putz család (Várady Imre feleségének családja)

A „bolognai” Várady Imre kapcsolódása

BECSKEREKI CSALÁDOK

BAKALOVICH CSALÁD

A Bakalovich család tekintélyes megyei tisztviselőcsalád volt Nagybecskerekben. A családalapító, Bakalovich Ágoston (1837–1897) Torontál megye főszolgabírója volt, Torontál vármegye törvényhatósági bizottságának tagja, a Ferenc József-rend lovagja. Felesége Kögl Helén egy régi becskerekai polgári családból származott. Két gyermekük volt, egy fiú és egy lány: Plátó és Dóra. Bakalovich Dórát a huszadik század első felében az egyik legszebb nagybecskerekai hölgyként tartották számon. Gyakori vendége volt a Váradyháznak különféle alkalmakkor.

BENCZE CSALÁD

Bencze Miksa volt a Bencze-bútorgyár tulajdonosa. Bencze Miksa gyermekei: Attila, Zoltán, Tibor. Zoltán felesége (szül.) Marton Éva. Egy fiuk volt: Tibor. Zoltán egész életében a bútorgyárban dolgozott, a német megszállás előtt is, alatt is, utána is. A Bencze-bútorok hosszú évtizedeken át népszerűek és megbecsültek voltak. Ma a nagybecskerekai múzeum állandó kiállításán is láthatóak. Zoltán is, Éva is Becskerekben fejezték be életüket. Fiuk, Tibor építész-mérnök, aki Nagybecskerekben és Óbecsén művelődési házakat tervezett. Részt vett a müncheni olimpiai falu és kísérőobjektumainak tervezésében, majd Németországban dolgozott nyugdíjaztatásáig. Sűrűn jár vissza Nagybecskerekre. Id. Bencze Tibor is mérnök volt, később nőszült, Marton Éva húgát, Marton Juditot (Fischer katonatiszt özvegyét) vette el. Ők is Becskerekben éltek le életüket. Marton Judit fia, Fischer Károly Újvidéken volt színész; lánya, Rozmaring Németországba költözött.

BRÁJJER CSALÁD

A családalapító, Brájjer Lajos (1865–1943) Pleitz Ferenc Pálnak, az első nagybecskereki nyomdásznak volt az unokája, a bánáti irodalom és közélet egyik kiválósága. Újságíró, műfordító, utazó, lapszerkesztő és nyomdatulajdonos, aki tovább élte a családi hagyományt. 1888-tól a *Gross-Becskereker Wochenblatt*-ot szerkesztette, 1892-ben pedig, miután átvette Lauka Gusztáv-tól a *Torontál* szerkesztését, a hetilapból napilapot csinált. A huszadik század elején, egy ideig, Fiumében a *Fiumei Estilap* szerkesztője volt. A Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségének elnöke, a szegedi Dugonics Társaság meg a temesvári Arany János Társaság tagja, a Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület, majd a Bánáti Magyar Közművelődési Szövetség vezetője tagja volt. Maradandót műfordításaival alkotott: három megjelent kötetében magyar írók verseit ültette át német nyelvre. Több német és magyar lap munkatársa volt. 1942 decemberében tervbe vette egy bánáti magyar irodalmi társaság megalakítását és *Bánáti Magyar Írás* címmel egy bánáti irodalmi folyóirat beindítását, de ennek megvalósítására már nem volt ideje. Feleségével, Schlemmer Stefániával több ízben volt a Várady-ház vendége. Brájjeréknek két leányuk volt, Tünde (Kafka Viktorné) és Stefánia (Virzi Remóné).

DAUN CSALÁD

A család feje, Daun Gyula gőztéglagyáros volt. Gyára Begafőn (ma Klek) és Nagybecskereken, a Berberski-telepen volt. Fiának, Aladárnak a nagybecskereki főutcán vaskereskedése volt. Felesége: Mária, két gyermekük: Gyula és Pipu (valószínűleg Piroska). Gyula későn nősült, feleségével a hatvanas évek elején kivándorolt Ausztráliába. Pipu Nagybecskereken halt meg utódok nélkül.

DEMKÓ CSALÁD

Az Arad vármegyéből Nagybecskerekre telepedett Demkó Pál (1835–1904) régi nemesi család sarja. A tizenkilencedik század második felében megvette a város legrégebb – török időkből származó – épületét, ahol ügyvédi irodát nyitott. 1884-től tizenhét éven át képviselte Nagybecskereket a „Tisztelt Házban”. Demkó parlamenti képviselősége idején a város aranykorát élte. Ekkor épült a kórház, a keskeny vágányú vasút, a villanytelep és a szőnyeggyár. Nevéhez fűződik több sportegylet szervezése is. Korának képviselői közül Jókaival és Mikszáthtal is jó barátságban volt. Ez utóbbi Demkó képviselőtársát

meg is örökölte a parlament életét tárgyaló írásában. Demkó Pál felesége a nagybecskereki Steingassner Katalin volt, aki nyolc gyermeket szült neki. Egyetlen leánygyermekük, Margit Id. Jenovay Zoltán felesége volt, aki korán, gyermektelenül halt meg. Az I. világháború után a család férfi tagjai többnyire Magyarországon telepedtek le családjukkal. Legfiatalabb fiuk, István az utolsó magyar király koronázásánál a nagybecskereki küldöttség tagja volt. István az 1960-as évekig élt a család ódon házában, a becskereki megyeházával szemben. Kilencvenhat éves korában halt meg. A házat, amely ma értékes műemlék lehetne, a város lebontatta.

DRAXLER CSALÁD

A Draxler fivéreknek (Lipót és Brunó) Becskerek közelében volt földbirtokuk, Nagytörök határában. Az államosítás után Lipót és felesége – (szül.) Demkó Eszter (Demkó Pál országgyűlési képviselő unokája) – Nagybecskerekre költözött, a hatvanas évek elején pedig Szabadkára. Életüket ott fejezték be. Három leányuk van: Eszter mezőgazdasági mérnök, Zsuzsa magyar nyelv- és irodalomtanár, valamint Piroska, aki vegyészmérnök. Eszter Németországban él, Piroska Svájcban, Zsuzsa Szabadkán – a szabadkai Városi Könyvtár dolgozója volt harminckilenc évig, abból (nyugdíjaztatásáig) az utolsó négyben igazgatóként tevékenykedett. Brunó és felesége, Vesna (szül.) Ružić az ötvenes évek elején Amerikában telepedett le. Brunó nyolcvan éves korában halt meg, Vesna kilencvennégy éves korában, 2012-ben hunyt el Amerikában. Két leányuk van: Alexandra Franciaországban, Carola pedig Amerikában él.

GRUJIC CSALÁD

Sava Grujić becskerekei ügyvéd volt. Amikor a II. világháború után egy ideig kötelező volt az ügyvédek társulása, Várady Józseffel alakítottak közös irodát (a Várady-iroda helyiségeiben). A társulás harmadik tagja Molkuc Mojse becskereki román ügyvéd volt. Sava Grujić felesége Bosa Grujić becskereki orvosnő volt. Becskereken éltek le életüket. Három gyermekük van, ezek közül Dušan maradt Becskereken, folytatva apja mesterségét. A Grujić család vallásos volt, Váradyék rendszeresen eljártak hozzájuk a pravoszláv karácsonyi és húsvéti ünnepekre. (Ők is eljártak Váradyékhoz a katolikus karácsonyi és húsvét napjain.)

JENOVAY CSALÁD

A Jenovay család Arad és Pest vármegyékben voltak földbirtokosok. 1863-ban Jenovay Imre Kiskunságból telepedett át Torontál vármegyébe. Fia, Zoltán a vármegye társadalmi életében jelentős szerepet játszott. A budapesti millenniumi ünnepségeken tagja volt a Nagybecskereket képviselő lovas bandériumnak. Az 1896. június 8-án szervezett díszfelvonulást Vágó Pál (1853–1928) festőművész óriásfestményen örökítette meg, mely ma a nagybecskereki Városi Múzeumban látható. Zoltán fia, Jenovay Imre és felesége, Éva a Jenovay család ittabeli birtokát örökölte. Az 1946-os földreform és belső kolonizáció után el kellett hagyniuk virágzó gazdaságukat, majd Becskerekre költöztek, és ott haltak meg. Három gyermekük van: Erzsébet és egy ikerpár, Éva és Zoltán. Erzsébet Becskereken, Zoltán Muzslyán hunyt el 2012-ben, Éva Újvidéken él.

LÉDERER CSALÁD

A Léderer család budapesti zsidó kereskedő család volt, amelynek egyik ága Léderer Arthur és Károly révén lett a tizenkilencedik század második felében torontáli birtokos család. A csókai uradalom (a korábbi Marczibányi-birtok) került a tulajdonukba valamikor az 1880-as években. Később, a két világháború közötti időszakban, a csókai birtokot Léderer Arthur vezette, akinek egyik fia, a naplóban emlegetett Léderer György Károly (azaz Léderer Gyuri) (1897–?) a Várady családdal szoros kapcsolatot tartott fenn.

MANOJLOVIĆ TODOR

Todor Manojlović (1883–1968) (baráti körben Todos) költő, drámaíró, műfordító, műkritikus Nagybecskereken született. Itt érettségizett, majd Pesten és Nagyváradon volt joghallgató. Nagyvárad évei, de főleg Adyék szelleme a költészet és a művészetek irányába sodorták. További állomásai: München, majd Bazel, ahol a bázeli filozófiai fakultás művészettörténeti tanszékén diplomázott, ezután tanulmányútjai Firenzébe és Rómába vezették. Korai versfordításai, az Ady-versek német nyelvre való átültetései még a nagyvárad évekre datálhatók. Adyt az elsők között fordította németre. Az I. világháborúban önkéntes volt. Leszerelése után a belgrádi opera titkára, később a szenátus könyvtárosa, majd a Szerb Művészeti Akadémia tanára. Több nyelven beszélt. Főleg a francia és a magyar kultúra érdekelte. Drámáit a két világháború között írta. Legismertebb darabja *A centrifugális táncos* (*Centrifugalni igrač*). Nagybecskereken halt meg nyolcvanöt éves korában.

MAYER CSALÁD

A Mayer család tekintélyes újságíró- és nyomdászcsalád volt Nagybecskereken. A családalapító Mayer Rudolf (1864–1924) volt, akit Brájjer Lajos 1888-ban, amikor a Pleitz-nyomdát társas céggé alakította, maga mellé vett „egyforma képviselési és cégjelzési jogosultsággal”. Mayer akkor már jó tollú újságíró hírében állott, 1892 és 1916 között a *Wochenblatt* fő- és felelős szerkesztője, 1917-től pedig a *Südungarisches Volksblatt* szerkesztője volt. 1918-ban lett a Vidéki Hírlapírók Országos Szövetségének elnöke. 1921 júniusától Mayer a nyomda reá eső részét fiának, Mara (Mayer) Jenőnek engedte át. Mara Jenő (1888–1931), a jogász és lapszerkesztő, 1917-től éveken át a *Torontál* főszerkesztője volt, valamint a Magyar Közművelődési Egyesület vezetőségi tagja. Várady Imre oldalán sokat tett a bánsági magyarság szellemi és művelődési életének a felvirágoztatása érdekében. Halálát követően felesége, Mara Sára (özü. Mara Jenőné) folytatta a lapszerkesztést és lapkiadást, s a *Torontál* II. világháborús évfolyamait szerkesztette. A Mayer (Mara) család tagjai gyakran vendégei voltak a Várady-háznak.

MESSMANN CSALÁD

A Messmann család tagjai: Messmann Gáspár kereskedő és felesége, Sólyom Irén. Magyar kultúrájuk ellenére német vagyongént kobozták el Messmann Gáspár vagyonát (beleértve a fűtcai cipőüzletet). Ezek után, 1958 közepén, Németországba vándoroltak, ahol némi vagyoni kárpótlás járt a Szerbiában elkobzott ingatlanért és ingóságért. Messmann Gáspár és felesége 1975-ben, egy horvátországi nyaralás folyamán veszítették életüket közúti balesetben. Fiuk, Messmann István (Stefan) a Volkswagen vállalatnak volt vezető beosztású jogásza Németországban, majd a Volkswagen kínai üzemének lett vezérigazgató-helyettese; ma a budapesti Közép-európai Egyetemen tanít.

ORMAY CSALÁD

Az Ormay család régi, tekintélyes, becskereki polgári család, amelynek legismertebb tagja Ormay Mária (1921–) színésznő, aki a Madách Amatőr Színháznak is tagja volt. Műkedvelőből lett hivatásos színész, jobbára drámai és komikus szerepeket játszott. A Várady családhoz több évtizedes meghitt barátság fűzi.

PERISITS CSALÁD

A családalapító Perisits Zoltán (1862–1942) jogász volt, egyben Nagybecskerek első állami anyakönyvvezetője is, s ami karrierjében a legmeghatározóbb: 1902 és 1918 között (tizenhat éven át) Nagybecskerek polgármestere. Az ő idejében épült fel több jelentős középület és ipari létesítmény a városban: a nagybecskereki cukorgyár, a vágóhíd, a bíróság, több iskolaépület stb. Meghitt baráti viszonyban állt Várady Imrével. Szenvedélyes lótenyésztő és természetbarát volt.

VÉGH NŐVÉREK

Kernné Végh Vilma (1892–1959) író, kozmetikus. Nővéreivel, Margittal a két háború között népszerű, ismert kozmetikai szalont tartott az egykori Wilson téren, amely valóságos kaszinózó helye volt a női nem nagybecskereki képviselőinek. Míg Vilma önálló kötetekkel, színdarabokkal és operettszövegekkel gazdagította a vajdasági magyar irodalmat (*Betörő; Napnyugta; Lili hét éves; Ki a feleségem?* stb.), addig nővére, Margit a nagybecskereki amatőr színjátások jelesebbjei közé tartozott. Jellemszerepeket vállalt. A két háború közötti nagybecskereki magyar műkedvelő színjátszás egyik vezéregyénisége volt.

Várady Imre

NAPLÓ II.
1943–1957

Forum Könyvkiadó
Újvidék
2012

www.forumliber.rs
e-mail: direktor@forumliber.rs

A kiadásért felel Németh Ferenc főszerkesztő
A kéziratot Várady Imre hagyatékából előkészítette Várady Tibor
Recenzensek: A. Sajti Enikő, Várady Szabolcs
Szerkesztő: Sági Varga Kinga
A fedőlapot Csernik Előd műszaki szerkesztő tervezte
Példányszám: 500
Készült a Verzál 021 Nyomdában Újvidéken, 2012-ben

ISBN 86-323-0854-8

9 788632 308541